

NOMS DE LLOC, DE CASA I DE PERSONA DE BALSARENY

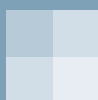

RAMON CARRETÉ

Societat
d'Onomàstica

www.onomastica.cat

ICC
Institut Cartogràfic
de Catalunya

Generalitat de Catalunya
**Departament de Política Territorial
i Obres Públiques**

**Noms de lloc,
de casa i de persona
de Balsareny**

Ramon Carreté

Barcelona, 2010

Noms de lloc, de casa i de persona de Balsareny

Ramon Carreté

 Societat
d'Onomàstica
www.onomastica.cat

 ICC
Institut Cartogràfic
de Catalunya

 Generalitat de Catalunya
**Departament de Política Territorial
i Obres Públiques**

Biblioteca de Catalunya. DADES CIP:

Carreté, Ramon

Noms de lloc, de casa i de persona de Balsareny. – (Col·lecció Monografies ; 37)
Bibliografia
ISBN 9788439386179
I. Societat d'Onomàstica II. Institut Cartogràfic de Catalunya III. Catalunya.
Departament de Política Territorial i Obres Públiques IV. Títol V.
Col·lecció: Monografies (Institut Cartogràfic de Catalunya) ; 37
1. Topònims – Catalunya – Balsareny 2. Noms de persona catalans –
Catalunya – Balsareny
804.99-31(467.1 Bg Balsareny)

Noms de lloc, de casa i de persona de Balsareny

Primera edició: octubre 2010

Tiratge: 150 exemplars

© **Societat d'Onomàstica**
© **Institut Cartogràfic de Catalunya**

Publicat per
l'Institut Cartogràfic de Catalunya
Parc de Montjuïc
08038 Barcelona

Telèfon 34-93 567 15 00
Telefax 34-93 567 15 67
<http://www.icc.cat>

Imprès amb paper Offset ecològic
Composició del text: Times rodona, cos 10
Composició dels titulars: Times negra, cossos 10 i 12

ISBN: 978-84-393-8617-9
Dipòsit Legal: B. 43 234-2010

Índex

Índex

I. Introducció	11
II. Bibliografia	17
III. El nom de Balsareny: diferents propostes etimològiques	31
1. La proposta de Balari i Jovany	33
2. Ressonns de la proposta de Balari: Sarret, Sabala, Gasol, Vila	34
3. Les propostes de Joan Coromines	35
4. Discrepàncies entre les diverses interpretacions	37
5. Diferents grafies del nom de Balsareny a partir del s. x	40
6. Anàlisi de les variants: adequació de les grafies a l'etimologia	42
7. Altres propostes alternatives	48
8. Conclusions	50
9. Notes	51
IV. Toponímia menor	69
10. Terminologia	71
11. Orònims	76
12. Partides i peces de terra	87
13. Regadiu. Horts	94
14. Hidrònims	95
15. Fonts	102
16. Ponts i pontarrons	105
17. Pous	109
18. Edificis religiosos	110
19. Edificis singulars	112
20. Molins	115
21. Toponímia urbana	117
V. Antropotoponímia rural. Masos i casetes	125
22. Algunes dades històriques sobre els masos de Balsareny	127
23. Masos	132
24. Casetes	147
VI. Noms de casa i de família urbans. Relació topològica per carrers	155
Introducció. Terminologia. Ordenació i designació de carrers	157

25. Plaça de l'Església (del Dr. Roc García de la Enzina)	158
26. Carrer del Trull	160
27. Plaça de l'Ajuntament (la Placeta)	162
28. Carrer Vell (Àngel Guimerà)	165
29. Carrer Nou (Sant Domènec)	178
30. Carrer de la Creu	205
31. Carrer del Raval (Jacint Verdaguer)	219
32. Carrer de Baix (del Castell)	233
32 bis. Costa del Castell	246
33. Plaça de les Monges (de Ricard Viñas Coma)	247
34. Baixada del Torrent	253
35. Carretera de Manresa	257
36. Plaça d'Espanya (Onze de Setembre)	264
37. Carretera de Berga	265
38. Carrer de Sant Marc	271
39. Carrer Trencat (Ponent)	272
40. Carrer del Cadí	274
41. Carrer de la Mel	275
41 bis. Plaça de la Mel	276
42. Carrer de la Pista (Balmes)	276
43. Carrer de Sant Josep	277
44. Carrer de Sant Antoni	278
45. Carrer de la Costeta	278
46. Carrer del Serrat	278
47. Carrer del Nord	278
48. La Travessera	279
49. Carrer de Barcelona	280
50. Carrer de la Coromina	280
51. Carrer del Bruc	281
52. Carrer del Carrilet	281
53. Carretera d'Avinyó (de Moià)	281
54. Carrer de la Síquia	282
55. Passatge Roqueta	282
56. Cases de Sant Esteve (Colònia Soldevila)	282
57. Cases de la Rabeia	286
58. Cases de Vilaforns	287
59. Cal Nosa, Cal Rata, les Cases (Barri de Navàs)	288
60. Altres carrers	288
VII. Antropònims. Malnoms individuals	291
61. Malnoms individuals antics	293
62. Malnoms individuals del segle XX	299
63. Motius de 1901 a 1939	299
64. Motius de 1940 a 1969	304
65. Motius de 1970 a 1995	308
66. Un renom col·lectiu: <i>maros</i>	312
67. Malnoms de les mines de potassa	312
68. Freqüències de prenom	329
69. Freqüències de cognoms	344
70. Llinatges francesos i occitans al segle XVIII	355
71. Entitats i institucions	368
VIII. Índex alfabètic	373
IX. Mapes	445

I. Introducció

I. Introducció

El lloc

Balsareny és un poble de la comarca del Bages. El seu terme municipal actual té forma de pentàgon irregular i ocupa una superfície de 36,64 km². La major part del seu territori queda compresa entre els 300 i els 600 m d'altitud sobre el nivell del mar i el Llobregat el travessa de nord a sud per la banda oriental. El territori té dues parts ben diferenciades: la zona, delimitada al nord per la carretera de Balsareny a Súria i a llevant per l'antiga carretera de Berga, que és muntanyosa, solcada per diferents rieres i torrents, força boscosa i amb poca població, que viu en masies aïllades; i les zones oriental i septentrional, que és on es troben les terres més planes i aptes per al conreu i on viu la major part de la població, agrupada en el poble de Balsareny i les colònies, o bé dispersa en masies,

A la banda esquerra del Llobregat hi ha una sèrie de terrasses fluvials que queden a uns 50 o 60 metres per damunt del nivell del riu, formades per les successives aportacions de sediments que ha anat deixant al llarg de milions d'anys, que formen una sèrie de petites planes –pla de Vilamajor, pla del Vilar, planes de Puigdorca, pla de l'Alou– que han estat ocupades per l'agricultura a causa del seu fàcil conreu. A partir d'aquestes planes, el territori es comença a elevar i queda separat del terme municipal de Sallent per una sèrie de petits serrats –serrat de l'Alou, serrat del Repetidor, serrat de l'Abellar de Baix– que tenen una altitud al voltant dels 450 m. El punt més elevat és el turó de Guillempere, que fa 486 m. Entre aquest turó i el serrat del Repetidor hi ha el pas del collet dels Plans, per on travessa la carretera que va cap a Avinyó.

La major part del municipi es troba situada a la banda dreta del Llobregat. Per aquesta banda, començant pel nord, amb el límit amb el municipi de Navàs, hi ha dues petites serres de poc més de 400 m d'altitud que separen dues valls, la primera recorreguda per la riera del Mujal i que forma els plans de Saüc, i la segona l'anomenada vall de Ferrans, que aboca les seves aigües al torrent de la Teuleria; per aquesta vall travessa la carretera que comunica Balsareny amb Súria, per les Vilaredes. A les vores del Llobregat tornem a trobar més terrasses fluvials que formen dues zones planes importants: el sector de Detràs Castell i la terrassa, travessada per la riera del Mujal, on es troba situat el poble de Balsareny, amb les zones planes de la Coromina i les Malloles,

on se situen els polígons industrials. A partir de Balsareny, anant cap al sud en direcció a Sallent, el riu s'arramba a la costa del pla de Calaf i a la seva dreta desapareixen les zones planes.

A l'oest del riu trobem la vall de la riera de Conangle, la zona més abrupta del terme. Aquesta riera recull per la seva banda esquerra les aigües de la carena de la бага Fosca i del pla de Calaf, i, per la dreta, les aigües que baixen de la carena amb turons de més de 600 m d'altitud que separa el terme municipal de Balsareny del terme municipal de Castellnou de Bages, per on passava l'antic camí ramader. D'aquests turons, els més elevats són el tossal de les Pinasses i el turó de la Torre, amb 625 m d'altitud; tots dos turons s'identifiquen fàcilment perquè el de la Torre és on s'alça la silueta de la torre de Castellnou i el de les Pinasses queda una mica a la dreta d'aquest.

El Llobregat és principal corrent d'aigua. Entra en el terme municipal a una altura de 320 m i en surt, al límit sud del terme municipal de Balsareny amb el de Sallent, a una altitud de 275 m, és a dir, que només baixa 45 m de desnivell en els 7,2 km de recorregut que hi té. Al llarg d'aquest recorregut recull les aigües de la riera de Gaià per la banda esquerra, a l'altura de la colònia Soldevila. Per la banda dreta del riu l'aportació d'aigües és més important perquè recull les aigües de la riera del Mujal, anomenada també riera dels Traginers a Balsareny, i de la riera de Conangle al sud de Vilaforns, just al punt de separació entre els termes de Balsareny i Sallent. Tots aquests corrents d'aigua han erosionat profundament el territori i de vegades passen profundament encaixonats i, en alguns llocs, formen balços, com el que hi ha darrere l'església de Balsareny, excavat per la riera del Mujal.

El clima de Balsareny té les característiques del clima mediterrani de muntanya mitjana, amb unes temperatures caloroses a l'estiu i que, en canvi, poden arribar a ser bastant fredes a l'hivern, amb alguns dies de glaçades i alguna petita nevada. Com que temps enrere feia més fred a l'hivern que no pas ara i no existien ni frigorífics ni congeladors per a refrescar els productes o produir gel, a Balsareny encara es poden veure les restes d'un antic pou de glaç que era situat a sota del balç que hi ha darrere del Casal, al peu de la riera.

De mitjana, les terres de Balsareny reben uns 600 litres d'aigua per metre quadrat l'any; els mesos més plujosos són el maig i el setembre, mentre que els mesos amb menys precipitacions són el gener i el febrer. L'únic mes amb secada és el mes de juliol; tot i que cal recordar que estem parlant de mitjanes i que cap any és igual.

De vegades les precipitacions de tardor són molt abundants i des de finals de setembre fins a principis de novembre es poden produir inundacions, com les dels anys 1940 i 1982, o riudes com la que el 1962 es va endur la palanca de la Rabeia. La major part de les inundacions i de les riudes, però, s'han pogut evitar des de la construcció, al 1976, de l'embassament de la Baells que ha servit per a regular el cabal d'aigües del Llobregat, tot i que el 1982 la inundació es va produir perquè es van haver d'obrir les comportes de la presa en no poder contenir més aigua.

La vegetació que trobem al terme municipal de Balsareny lògicament té una relació amb les característiques climàtiques que hem explicat anteriorment. És una vegetació mediterrània, on el bosc ocupa gairebé la meitat de la superfície, amb un predomini del pi blanc a les zones més baixes, i de la pinassa a les zones més altes. A part aquestes dues espècies arbòries, també es poden trobar alzines i roures a les zones obagues, de les quals la més coneguda era el Reguer de Puigdorca, un bosc que va ser talat fa

uns 60 anys i que era un lloc on els balsarenencs passejaven, feien aplecs o celebraven el dijous llarder.

Als llocs on l'antic alzinar ha estat aclarit també es poden trobar força arboços i aladerns. A les vores dels corrents d'aigua podem trobar oms, verns, freixes, salzes i pollancre; especialment important des del punt de vista botànic és el bosc de ribera que segueix el Llobregat des del límit amb el terme de Navàs fins a la desembocadura de la riera del Mujalt; aquí, al peu del turó del castell, podem trobar-hi l'única verdeda de tot el Bages, a més d'altres espècies pròpies del bosc humit, com aurons, blades i avellaners.

Cal destacar que la superfície boscosa ha anat augmentant al llarg del segle XX, sobretot des de fa uns 60 anys, per raó de l'abandonament de les terres dedicades a la vinya i també per la disminució de la utilització de la llenya del bosc com a combustible. Els incendis forestals també han afectat els boscos del municipi; el de 1994 va ser un dels incendis forestals més grans mai enregistrats a la conca mediterrània i va afectar greument tota la zona boscosa de la banda de Castellnou i també la del serrat del Repetidor. Molts dels terrenys cremats estaven recoberts per un bosc de pinassa, però ara s'hi està reproduint amb facilitat el pi blanc perquè les seves pinyes, amb l'escalfor del foc, s'obren i provoquen una autèntica pluja de pinyons que arreen amb les pluges de la tardor.

La història

Les troballes humanes més antigues són un sepulcre amb tot d'ossos que fou descobert al pla del Coll, i tot de trossets de terrissa d'un assentament de població que era situat al pla de Calaf i que sembla que tenen una antiguitat de 3 000 anys. De la civilització ibèrica s'han trobat restes de ceràmica pintada al Castellot, un tossal que s'alça a 500 metres a l'oest de la carretera de Berga, al límit dels municipis de Balsareny i Navàs. La presència de poblats ibèrics a Cornet i al Cogulló de Sallent i les restes de materials ibèrics trobats a Gaià i a Navàs ens poden fer suposar que les terres de Balsareny ja devien tenir una mínima població en aquesta època, fa uns 2 500 anys. Es va atribuir a aquest poble una troballa de monedes ibèriques, conegudes com "el tresoret de Balsareny", però en realitat corresponien al terme veí del Cogulló, i es va fer pública una ubicació volgudament imprecisa del lloc de la troballa per raons de seguretat.

No tornem a tenir indicis de poblament fins als segles IX i X de la nostra era. Com explica Joan M. Serra, el Bages estava molt despoblat al segle IX perquè era terra de frontera i patia freqüents atacs i pillatges de cristians i musulmans, i també per la revolta d'Aïssò. El comte de Barcelona Guifre el Pelós va dirigir la repoblació d'aquestes terres entre els anys 870 i 897 per assegurar-se'n la possessió i cap a l'any 970 el terme de Balsareny ja devia estar tot repoblat. De fet, la primera documentació del castell de Balsareny data de l'any 951, i entre aquesta data i el 990 es troba una notable quantitat de documents referits a propietats en el terme del castell.

D'aquesta època o una mica posterior, explica Joan M. Serra, s'han trobat alguns petits cementiris, amb restes d'ossos, a Fucimanya, al serrat dels Morts, al collet del Nado, al pla de Vilamajor i a Vilafruns. Són tombes excavades a terra amb les parets fetes amb lloses dretes. També sabem que per aquesta època, fa uns 1 000 anys, ja existien les petites esglésies de Sant Ramon, a la vall de Ferrans, Santa Maria de Balsareny,

Sant Esteve, Santa Cecília de Vilafruns i Sant Vicenç d'Aladernet, a més del primer edifici del castell, que possiblement devia ser una senzilla torre de defensa.

La història de Balsareny va vinculada durant segles a la de la baronia de Balsareny. De primer amb el llinatge dels Balsareny, entre els quals destaca Bernat de Balsareny, la seva muller Emma Ingilberga de Besora i el seu fill el bisbe de Vic Guillem de Balsareny, successor d'Oliba i, com ell, promotor dels pactes de pau i treva. Més tard, la baronia va passar a altres mans (Bernat i Miró Riculf, Ponç Guerau de Cervera o de Mura, Pere Bernat de Manresa, Sibil·la de Pallars, Joan Berenguer de Rajadell) fins que el 1351 el comte d'Osona i de Barcelona va cedir el feu a Ramon de Peguera, la família del qual ja en tenia la castlania des de feia 70 anys. En aquest temps es va construir, al peu del castell, la resclosa de la Sèquia de Manresa (1339), obra del mestre nivellador Guillem Catà, que encara avui proveeix d'aigua la capital del Bages, amb un recorregut de 26 km i un desnivell de 10,61 metres. Ramon de Peguera va refer el castell, deixant-lo més o menys en el seu estat actual, d'estil gòtic, i en va rebre del rei Pere III, en nom de l'infant Joan, menor d'edat, el domini directe.

Durant la guerra civil del segle XV, els Peguera van prendre el partit de la Generalitat, contra el rei Joan II. Al segle XVI, la baronia de Balsareny va passar a mans d'Elionor de Sapllana, neboda de l'últim Peguera, mort sense descendència directa. Elionor es va casar amb Galceran Oliver. En temps del seu nét, el baró Ferran Oliver, a finals del segle XVI, es van establir les primeres cases del nucli urbà, al carrer Vell i el carrer de la Creu. Fins aleshores, Balsareny era un conjunt de masos i població dispersa, amb unes poques cases aplegades entorn de la sagrera, al carrer del Trull, prop dels masos Martí del Lloc i Serra de la Plaça. El fill de Miquel Oliver va fer hereva la seva muller, Elisabet de Corbera, i la baronia passà al llinatge d'aquesta. A mitjan segle XVII, Francesca de Corbera va vendre la baronia a Antoni de Martín, ciutadà honrat de Barcelona. L'any 1714, Balsareny va ser ocupat pel coronel filipista Palomino, que per haver-se negat a pagar la contribució de guerra va amenaçar amb incendiar el poble. Atacat pel sometent local i dels pobles veïns, Palomino va ser finalment vençut i fet presoner. El 9 d'agost de 1812, Balsareny va ser un dels primers pobles a proclamar la Constitució de Cadis. El poble va participar activament en la Guerra del Francès, enviant un contingent a les batalles del Bruc.

El 1835, any de la desamortització, els Martín van poder conservar la propietat del castell i de les seves terres en acreditar que no eren béns feudals sinó que en tenien el domini directe des dels temps dels Peguera. En canvi, van haver de cedir al comú altres drets senyoriais que tenien, com els de la fleca, la carnisseria, l'hostal i la taverna. Aquell mateix any, en un esclat de violència de l'oposició antisenyorial, el poble de Balsareny va calar foc al castell. Des de les seves ruïnes, l'any 1839 el sometent de Balsareny va defensar el poble contra el setge del carlí comte d'Espanya, que el va bombardejar durant tres dies des de les seves posicions dalt del serrat del Maurici, on poc després els isabelins van construir un fortí per defensar el camí ral.

El llinatge dels Martín va tenir la baronia durant set generacions, fins a arribar al segle XIX amb Concepció de Martín, casada amb Lluís Carles d'Alòs, marquès d'Alòs, descendent d'un botifler ennoblit per la seva col·laboració a la causa borbònica. El castell de Balsareny romaní encara en ruïnes el 1872, quan Torres i Torrents en va escriure una memòria reivindicativa. Poc després, el 1888, el baró Josep Joaquim d'Alòs i de Martín n'emprengué la restauració.

La industrialització va arribar a Balsareny el 1841 amb la fàbrica de filatura del Molí, que aprofitava el salt d'aigua de l'antic molí del mas Martí. Del 1862 és la fàbrica de Vilafruns; la de la Rabeia data de 1872 i la de Sant Esteve és de 1890, aquesta última amb una colònia tèxtil. Segons Josep M. Serra, a finals del segle XIX les tres quartes parts de les dones del poble treballaven a les fàbriques. La indústria va atreure immigració de pobles veïns, i la desclosa d'una nova classe social, el proletariat, va obrir el camí de l'associacionisme obrer. Ja el 1871 hi havia representació del sindicat Les Tres Classes del Vapor. Balsareny va participar en les vagues de 1890, com també en les de 1919, que van ser seguides d'un locaut patronal que va durar sis mesos. Aquest any es va començar a organitzar a Balsareny el sindicat de la CNT. El 1932, els treballadors de Balsareny van participar en la vaga general convocada per aquest sindicat llibertari.

La mineria va començar a Balsareny el 1934 amb unes extraccions de sals potàssiques a Vilafruns. Després del parèntesi de la guerra, les perforacions van continuar i el 1948 va començar l'explotació de silvinita a càrrec de l'empresa Explotaciones Potásicas SA. L'auge de la mineria va cridar molta immigració, especialment d'Andalusia. El 1957 es va construir la colònia de Vilafruns, amb habitatges per als miners. El 1970 l'empresa va passar a mans d'Explosivos Río Tinto SA, que també explotava la mina de Sallent, i els pous es van unir per sota terra. L'empresa va passar a Ercros SA, després va ser nacionalitzada per l'INI i finalment, el 1998 va passar a ser propietat del grup israelià Dead Sea Works, a través de la seva filial Iberpotash. Mentrestant, el tèxtil va anar de capa caiguda des de la primera crisi de 1966, amb el tancament de les fàbriques del Molí i de Vilafruns, que van tornar a obrir el 1972, però amb unes fortes reduccions de personal. També les fàbriques de la Rabeia i de Sant Esteve van patir progressives crisis, fins que van tancar definitivament l'any 1993.

Balsareny té 3 401 habitants (setembre de 2006). La majoria de la població ocupada treballa en la indústria o els serveis, i poca gent es dedica ja a l'agricultura i al comerç. A més, una part de la població que treballa ho fa en altres poblacions, de manera que el poble fa per a aquest segment només la funció de dormitori. Hi ha una escola pública des de 1974, però cap institut d'ensenyament secundari (cal desplaçar-se a Sallent per estudiar l'ESO i el batxillerat). El comerç tradicional ha minvat força, però hi ha dos petits supermercats. Hi ha entitats molt arrelades, com el Centre Instructiu i Recreatiu, fundat el 1891; l'Agrupament Escolta Guillem de Balsareny (1954); la Coral Sant Esteve (1963) o el Cercle Cultural de Balsareny (1976), que publica la revista local *Sarment*, que apareix mensualment des de fa més de 30 anys, i ara té una edició digital (www.sarment.cat). El grup de Pastorets remunta les seves actuacions a l'any 1948. Els Bastoners ja ballaven a finals del segle XIX, i el Ball de la Faixa és també molt antic. Hi ha un grup de Geganers i Grallers des de 1985, i del 1991 és la Colla Peta Fluix, que organitza correfocs. Esportivament, la Unió Esportiva Balsareny, de futbol, data de 1929; el Club d'Handbol Balsareny i el Club Natació Balsareny van néixer l'any 1963; la Societat de Caça, Pesca i Ocellaire es va fundar el 1963, tot i que després es va dividir en tres entitats diferents; el Club d'Escacs Balsareny és de 1977; la Unió Ciclista Alt Llobregat, de 1980, any en què també es crea el Club de Futbol Veterans; des de 1981 es celebra el Torneig de Futbol Sala, i des del 1987, la Caminada Popular; i el 1989 es van crear el Centre Excursionista de Balsareny i la Penya Barcelonista de Balsareny.

Balsareny celebra la Festa Major per Sant Marc, el 25 d'abril, i la festa dels Traginers, d'interès turístic nacional, el diumenge abans de Carnestoltes. També celebra cada any la Cavalcada dels Reis d'Orient, el Carnaval, la Caminada popular i la Diada de l'Onze de Setembre.

****

Aquest treball resumeix la tesi doctoral *Toponímia i antroponímia del terme municipal de Balsareny (Bages): estudi diacrònic i sincrònic*, dirigida pel Dr. Joan Veny i Clar, que vaig defensar el 4 de març de 1996 davant un tribunal format pels Drs. Antoni M. Badia i Margarit, Josep Moran i Ocerinjauregui, Joan Martí i Castells, José Enrique Gargallo Gil i Joan Vilà i Valentí i que va obtenir la qualificació de *cum laude*. La tesi completa, microfilmada i catalogada amb el número 2970, es pot consultar a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona; n'hi ha una còpia impresa a la Biblioteca Municipal Pere Casaldàliga de Balsareny. La part I (*El nom de Balsareny*) i el capítol 67 (*Els malnoms de les mines de potassa*) s'han publicat a les actes del XXVII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica celebrat a Manresa l'octubre de 2001 (Barcelona, Societat d'Onomàstica. Butlletí interior, núm. 101 i 102, 2006).

A més del Dr. Joan Veny, vull fer constar el meu agraïment a Francesc Soler i Castella (†), Petronila Calmet i Pons (†), Josep M. Sabala i Sanfont (†), Ramon Soler Fonollet (†), Valentí Masplà i Suades (†), Josep Calonge i Fàbregas (†), Marc Mas i Soler (†), Antoni Soler (†), Isidre Vilella i Boixader (†), Llorenç Planes i Vilella, Josep Forasté i Roca, Lluís Marquès i Domènech i Joan Bajona i Pintó, entre molts altres que m'hi van ajudar.

Per a aquesta edició, faig constar el meu agraïment al president de la Societat d'Onomàstica, Sr. Albert Manent, i a la Universitat de Barcelona, així com a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, especialment a la Sra. Esther Muns i, sobretot, al Sr. Juli Moll, per la seva acuradíssima tasca de revisió d'aquesta edició. També he d'agrair a la Caixa d'Estalvis de Manresa la concessió d'una Beca d'Investigació l'any 1990 per a la recollida de dades prèvia a la redacció final de la tesi.

Per a la descripció del terme en aquest capítol, he fet servir el primer capítol de SERRA-CARRETÉ (2005), amb l'agraïment a Josep M. Serra i Sala, que m'autoritza a reproduir quasi al peu de la lletra la seva descripció. També, pel que fa a la vegetació, faig extensiu l'agraïment a Isidre Prat i Obradors.

En el present treball, per abreujar, estalvio al lector bona part de les consideracions sobre aspectes de gramàtica històrica i etimologies dels diferents noms que hi recullo, i també els capítols referits a comentaris lingüístics sobre l'estructura i processos de formació dels renoms, així com les remissions a la bibliografia corresponent. La pronúncia dels noms és la corresponent a l'àrea del català central; indico només en casos de possible dubte el timbre de les vocals tòniques i algun tret fonètic que m'ha semblat digne d'esment.

Els símbols → ← indiquen trasllat del nom d'una casa a una altra, marcant la precedència temporal; el símbol ↔ vol dir que un mateix nom s'aplica a dues cases sense que en puguem establir una precedència temporal. La fletxa amunt ↑ indica que el nom és viu, o ho era a tombant del segle XXI, almenys per a informants d'edat; mentre que la fletxa avall ↓ es refereix a noms perduts en la memòria popular, coneguts només documentalment, o bé en desús pel fet d'haver estat substituïts per altres.

II. Bibliografia

II. Bibliografia

Extracte de la bibliografia general de la tesi doctoral. En cas de no trobar-hi alguna referència del text, podeu consultar la bibliografia completa a l'edició microfilmada, catalogada amb el número 2970, a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, o bé a la còpia impresa que hi ha a la Biblioteca Municipal Pere Casaldàliga de Balsareny.

Arxius

ACA	Arxiu Reial de Barcelona, dit de la Corona d'Aragó. Barcelona.
ACB	Arxiu del Castell de Balsareny.
ACV	Arxiu Capitular de Vic.
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Casa de l'Ardiaca. Barcelona.
AHCM	Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.
AJOB	Arxiu particular de Josep Orriols Borràs (1881-1925).
AJOR	Arxiu particular de Josep Orriols i Riera (segles XVIII-XX).
AMB	Arxiu Municipal de Balsareny.
AMont	Arxiu del Monestir de Montserrat.
APB	Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Balsareny.
APN-AHCM	Arxiu de Protocols Notarials de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.
APons	Arxiu particular de Jaume Pons i Agulló. Manresa.
APVM	Arxiu particular de Paulina Vilaseca Morral.
ASant	Arxiu de Josep Sant i Rimbau.
ASM	Arxiu de la Sèquia de Manresa (AHCM).
BC	Biblioteca de Catalunya. Barcelona.
BPB	Biblioteca Popular de Balsareny. Fons local.
BPUB	Biblioteca Pública i Universitària de Barcelona.
CNB	Arxiu Històric del Col·legi Notarial de Barcelona.
IEC	Institut d'Estudis Catalans.
SBB	Fons del monestir de Sant Benet de Bages, en diversos arxius que en cada cas s'esmenten.

Fonts documentals

<i>Amill</i> , 1885	<i>Amillaments 1885</i> AMB.
<i>Amill</i> , 1925	<i>Amillaments 1925</i> AMB.
<i>Ànimas</i>	<i>Llibre de la Confraria o Jermandat de las Ànimas</i> . 1852. APB.
<i>Bapt.</i>	<i>Llibre dels bategats dins la Iglesia de Santa Maria de Balsareny...</i> [15 vol., des de 1596]. APB.
Balias 1760	Fons Biblioteca Popular de Balsareny.
<i>Cadastre</i> 1760	Fons Biblioteca Popular de Balsareny.
<i>Cadastre</i> 1775	Fons Biblioteca Popular de Balsareny.
<i>Capbreu</i> 1633	<i>Capbreu de la Baronia de Balsareny</i> . Baró: Lluís Corbera i de Castellet. AHCM.
<i>Capbreu</i> 1681-1683	<i>Capbreu del baró Joan II de Martí i la seva mare, Maria Anna Correggia</i> . AHCM.
Cardona 1594-97	Manual del Notari Rafael Cardona (Sallent, 1594-1597). APM-AHCM.
Cens	Cens electoral 1930-1931. AMB.
<i>Censal</i> .	<i>Libro de rentas o de los censales...</i> 1802. APB.
<i>Confr.</i>	<i>Llibre de les Confraries...</i> 1802-1910. APB.
<i>Conf.</i>	<i>Libre dels Confirmats de Balçareny...</i> 1666-1861. APB.
<i>Consueta</i>	<i>Consueta de la Iglesia de Balçareny feta per lo Dr. Joseph Roca Rector de dita Iglesia</i> . APB.
<i>Fund.</i> 1746	<i>Llibre Mestre de Fundacions de la Iglesia de Sta. Maria de Balsareny...</i> 1746. APB.
<i>Fund. Rendas</i>	<i>Llibre Mestre de Fundacions... Rendas...</i> 1746. APM.
Garriga (1566-1591)	Manual del Notari Jaume Garriga (Sallent). APM-AHCM.
Garriga (1597-1604)	Manual del Notari Esteve Garriga (Sallent), <i>liber secundus</i> . APM-AHCM.
Homs 1868	<i>Demarcación de la parroquia de Santa María de Balsareny</i> , Josep Hom. 1868. BPB.
Hosp.	<i>Llibre Magistral dels fundadors, rendas y comptes del Sant Hospital de Balsareny</i> . 1823 i següents. APB.
<i>Lleg. pios</i>	<i>Llibre on se continuaran tots los llegats pios fets per los testadors...</i> 1721-1804. APB.
Matr.	<i>Libre en lo qual estan continuats los casaments...</i> [10 vol. des de 1598]. APB.
<i>Òbit</i> .	<i>Libre de obits de la Parochial de Balseren...</i> [10 vol. des de 1598]. APB.
<i>Orfeo</i>	<i>Orfeo "Germanor Balsarenysa"</i> . 1917. APB.
<i>Roser</i>	<i>Llibre... dels confreres y confraressas del Roser...</i> [1672-1801]. APB.
<i>Rúbrica</i>	<i>Rúbrica dels actes en pregamí... del Real Monestir de Sant Benet de Bages</i> [AMont, SBB].
Test.APB	Carpetes amb lligalls de testaments, segles XVIII-XIX. APB.
Traver	<i>Llibre segon de las visitas... de M. Valentí y Joseph Traver...</i> [1736-1796]. AJOR.

Fogatjaments

Fogatge de 1359	[ACA, Varia 28, Petri III, núm. 1548] (BOFARULL 1856: 67).
Fogatge de 1365-1370	[IGLÉSIES 1962: 107]
Fogatge de 1378	[ACA, Reial Patrimoni, 2591; AHCB, Invent. núm. 1170, sèrie XIX, vol. 4]
Fogatge de 1497	Fogatge General de Catalunya de 1497, vol. II, [ACA: Mestre Racional, A-403, V-2]
Fogatge de 1515	[ACA: Mestre Racional, A-401]
Fogatge de 1553	[IGLÉSIES 1979]
Fogatge de 1626	[ACV]
Cens de 1787	Cens de Floridablanca [IGLÉSIES 1969-70]

Revistes i publicacions periòdiques

AAR	“Butlletí dels Amics de l’Art Romànic del Bages”, Manresa (1974...)
AORLL (1928-1935)	“Anuari de l’Oficina Romànica de Lingüística i Literatura”, Biblioteca Balmes, Barcelona.
BDC	“Butlletí de Dialectologia Catalana”, publicat per les Oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana, vol. I-XII (1913-1924) i vol. XIII-XXIV (1925-1936). IEC, Barcelona.
BRABL	“Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona”, Barcelona, des de 1901.
ER	“Estudis Romànics” [I-XIX] ([1929] 1947/48-1984). IEC, Barcelona.
EHM	“Estudis d’Història Medieval”, I-V (1969-1972), Societat Catalana d’Estudis Històrics, IEC, Barcelona.
<i>Sarment</i>	Butlletí del Cercle Cultural de Balsareny (des de 1976): publicació mensual. Balsareny.
SOBI	“Societat d’Onomàstica. Butlletí interior”. Barcelona (des de 1980).

Bibliografia general

- ABADAL I DE VINYALS, Ramon d' (1926-1950): *Catalunya Carolíngia, vol. II, Els diplomes carolíngis a Catalunya*, publicat a despeses de la Institució Patxot, Institut d'Estudis Catalans, "Memòries de la Secció Històrico Arqueològica", II (primera part: 1926; segona part: 1950).
- AEBISCHER, Paul (1928 a): *Études de toponymie catalane. I. Les noms de personne dans certaines catégories de noms de lieu catalans. II. Les noms de lieu en -anum, -acum et -ascum de la Catalogne et du Roussillon*. "Memòries [de la] Secció Filològica", fascicle III. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- (1928 b): *Essai sur l'onomastique catalane du IX au XII siècle*, dins AORLL, I.
- ALBERTÍ, Salvador (1969): *Diccionari biogràfic*, vol. I. Albertí editor, Barcelona.
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria (1951): *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Noguer, Barcelona 1951. Versió catalana: *Gramàtica històrica catalana*, Biblioteca d'Estudis i Investigacions, 4 ed. Tres i Quatre, Eliseu Climent editor, València 1981 (= GHC).
- (1980): *Gramàtica catalana*, 2 vol. "Biblioteca Romànica Hispànica", III, Manuales, 10, Ed. Gredos, Madrid, 1962, 2a reimpressió 1980.
- (1994): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, "Biblioteca Universitària", 22, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M., PONS I GRIERA, Lidia, VENY, Joan (1993): *Atlas lingüístic del domini català. Qüestionari*, Institut d'Estudis Catalans, "Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, II", Barcelona.
- BADIA I MASGRAU, Josep Maria (1988): "Navàs", dins *Hist. Bages*, II, pàg. 155-182.
- BAGES (1980): *El Bages. Aproximació al medi natural i humà de la comarca*. CECB, Granollers-Manresa, 1990.
- BALANÀ I ABADIA, Pere (1990): *Els noms de lloc de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Departament de Governació. 1a ed.: Barcelona 1989; 2a ed. ampliada: 1990, d'on cito.
- BALARI JOVANY, José (1984) (= 1899): *Orígenes históricos de Cataluña*, tipografia de J. Jepús, Barcelona. 2a ed., "Biblioteca Filològica Històrica", X, Instituto Internacional de Cultura Romànica, Abadía de Sant Cugat del Vallés 1964, 2 vol., que és d'on cito.
- BASTARDAS-BASSOLS et al. (1960...): GMLC.
- BASTARDAS I PARERA, Joan (1977): *El català pre-literari*, "Actes IV col·loqui AILLC", [Basilea 1976], Montserrat 1977, pàg. 38-64.
- (1989): *Quan es produí el pas del llatí al català?*, "Revista de Catalunya", 30, nova etapa, maig 1989, pàg. 33-47.
- (1995): *La llengua catalana mil anys enrere*, "Biblioteca de Cultura catalana", 79, Curial, Barcelona.
- BENET I CLARÀ, Albert (1982): *L'expansió del comtat de Manresa*, "Episodis de la Història", 259, Rafael Dalmau editor, Barcelona.
- (1985): *Història de Manresa, dels orígens al s. XI*, Manresa.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi, MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1994): *Repertori d'antropònims catalans (RAC) I*, "Repertoris de la Secció Filològica", II, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona. (= RAC).
- BONASSIE, Pierre (1976): *La Catalogne du milieu de xe à la fin du xie siècle*, Association de Publications de l'Université de Toulouse - Le Mirail, Toulouse.

- COROMINES, Joan (1938): *Noms de lloc catalans d'origen germànic*, “Miscel·lània Fabra”, Buenos Aires 1943, pàg. 108-132; inclòs, amb addicions i retocs, a *ETC*, vol. I, pàg. 31-65, d'on cito.
- (1953 a): *Sobre els elements pre-romans del domini català*, dins *Actes del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica*, vol. II, pàg. 401-416. Reproduït a *ETC*, vol. I, pàg. 67-91.
  - (1965-1970): *Estudis de toponímia catalana* [= *ETC*], Biblioteca Filològica Barcino, Ed. Barcino, Barcelona 1965 (vol. I), 1970 (vol. II); reimpressió: 1981, d'on cito per al primer volum.
  - (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, “El Pi de les tres branques”, volums II-III, Club editor, Barcelona.
  - (1976): “Estudis de fonètica històrica 1. Història de la confusió de dues parelles de consonants antigues: Ç i SS; YL i LL”, dins *EDL*, vol. I, pàg. 13-51.
  - (1976-1977): *Entre dos llenguatges* [= *EDL*], “Biblioteca de Cultura Catalana”, 19-21, Curial Edicions Catalanes, 3 vol., Barcelona.
  - (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*. 8 vol. Curial Edicions Catalanes. Caixa de Pensions “La Caixa”, Barcelona.
- CR. *Catalunya Romànica*. 27 vol. Enciclopèdia Catalana, Barcelona (1984-1999).
- CSC. RIUS (1945-47).
- DANÉS I TORRAS, Josep (1922): “Testament d'Ingilberga de Balsareny. Any 1039. Documents comunicats per –”, dins *Analecta Montserratensia*, vol. V, Abadia de Montserrat, pàg. 441-448.
- DAURA I JORBA, Antoni, GALOBART I BADAL, Joan (1982-83): *L'arqueologia al Bages*. “Les Fonts. Quaderns de recerca i divulgació”. Col·legi de Doctors i Llicenciats, Delegació Bages. Manresa, vol. 5-6.
- DCV. JUNYENT (1987).
- DCVB = AlcM = ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de Borja (1926-1968): *Diccionari Català Valencià Balear*, Ciutat de Mallorca, 10 vol.
- DECat = DECLC = COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 10 vol. (1980-1989).
- ECC = *Els castells catalans*, 6 vol. Rafael Dalmau editor, Barcelona.
- ETC. COROMINES (1965-70).
- FLÓREZ, Henrique (1774): *España Sagrada* [51 vol.], tomo XXVIII. Contiene el estado antiguo de la Iglesia Ausonense, hoy Vique. Madrid, en la imprenta de D. Antonio de Sancha.
- FÖRSTEMANN, Ernest (1872): *Altdeutsche Namen aus Spanien*, “Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung”, Band XX, Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung, Berlin, pàg. 430-440.
- (1900): *Altdeutsches Namenbuch, erster Band, Personennamen*. Peter Hanstein's Verlagsbuchhandlung, Bonn, 2a. edició.
  - (1913): *Altdeutsches namenbuch, zweiter Band, Erste hälfte A-K*. Peter Hanstein's, Verlagsbuchhandlung, Bonn.
- FOUCHÉ, Pierre (1924): *Phonétique historique du roussillonais*, Paris-Toulouse.
- GASOL, Josep M. (1981): “Balsareny”, dins *GGCC*, vol. II, El Bages, el Berguedà, el Solsonès [aquestes dues darreres comarques, a cura d'Antoni PLADEVALL i Antoni BACH respectivament]; Barcelona.

- GGCC. *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. 19 vol. (1981-1985). Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- GIRONA LLAGOSTERA, Daniel (1929): *Itinerari del rei Joan I*, EUC, XIV, gener-juny 1929.
- GHC. BADIA (1981).
- GMLC = BASTARDAS, Joan, BASSOLS, M. i altres: *Glossarium Mediæ Latinitatis Cataloniae, voces documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100*. Universitat de Barcelona (1960...).
- GRIERA, Antoni (1960): “Nombres de santo y de lugar de la diócesis de Vich”, dins *Boletín de Dialectología Española*, XXXVI, Abadía de Sant Cugat del Vallès.
- Hist. Bages. *Història de les comarques de Catalunya*. Bages. Coordinador: Llorenç FERRER I ALÒS, 2 vol. Parcir Edicions Selectes, Manresa. Vol. I: 1986; 2a ed., 1987, d'on cito. Vol. II: 1988.
- HUG-WEIBEL, Albert, WEIBEL, Viktor (1988): *Urner Namenbuch. Die Orts und Flurnamen des Kantons Uri*, Band 1, Bibliotheksgesellschaft Uri.
- IGLÉSIES FORT, José (1962): “El fogaje de 1365 1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV”, dins *Memoria de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 3a época, núm. 694. Vol. XXXIV, núm. 11, Barcelona.
- JÜNGFER, Johannes (1902): *Über Personennamen in den Ortsnamen Spaniens und Portugals*, “Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht des Friedrichs Gymnasiums zu Berlin. Ostern 1902”. R. Gaertners Verlagsbuchhandlung, Hermann Heyfelder, Berlin.
- JUNYENT I SUBIRÀ, Eduard (1987): *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segles IX-X*, vol. 1-4, Vic.
- KAUFMANN, Henning (1968): *Ernst Förstemann Altdeutsche Personennamen Ergänzungsband, verfasst von –*. Wilhelm Fink Verlag, München; Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim.
- KREMER, Dieter (1969-1972): *Die germanischen Personennamen in Katalonien. Namensammlung und Etimologisches*, “ER” XIV (1969) [1972] i XV (1970) [1973]. Editat també en extret: Institut d'Estudis Catalans (1969-1972), d'on cito.
– (1976) = PIEL-KREMER (1976).
- LFM = MIQUEL ROSELL (1945).
- MANENT, Albert (1989): “La presència del nom Marian en la toponímia i onomàstica del Camp de Tarragona”, dins *Amb el barret a la mà*. Homenatge a Ramon Amigó i Anglès, Reus, pàg. 69-79.
- MARCA, Petrus de (1688): *Marca Hispanica sive limes Hispanicus*, ed. per Etienne Baluze, París. *MH*.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (1981): *El català medieval. La llengua de Ramon Llull*, Indesinenter, Barcelona.
– (1990a): “Teià versus Taià i la disciplina lingüística”, dins *ELLC/XX, Miscel·lània Joan Bastardas*, 3, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat.
– (1990b): *Gramàtica històrica. Problemes i mètodes*, “Biblioteca Lingüística Catalana”, Universitat de València, València.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1977): *Manual de gramática histórica española*, Ed. Espasa Calpe S.A., Madrid, 15a edició.
– (1980): *Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*. Novena edición (según la tercera muy corregida y adicionada), Madrid.

- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1911): *Romanisches Etymologisches Wörterbuch...*
 – (1925): *Das Katalanische. Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalis chen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg.
- MIQUEL ROSELL, Pbro., Francisco (1945): *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. Reconstitución y edición por...*, 2 vol. CSIC. Barcelona.
- MH = MARCA, Petrus de (1688).
- MOLL, Francisco de B. (1952): *Gramática histórica catalana*, Biblioteca Románica Hispánica, III, Manuales, Ed. Gredos, Madrid.
 – (1959) (1987): *Els llinatges catalans*, Col. Raixa 40-42, 4a ed. 1987. Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- MONCADA, Juan Luis de (1891): *Episcopologio de Vich*, vol. I, Vich, imp. de R. Anglada.
- MONREAL, Lluís i RIQUER, Martí de (1958): “Balçareny”, dins *Els castells medievals de Catalunya*, Barcelona, vol. II, pàg. 205-211.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1984): *El capbreu de Castellbisbal*, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
 – (1990): *Les homilies de Tortosa*, “Textos i Estudis de Cultura Catalana” 20, Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Montserrat.
 – (1995): *Estudis d’onomàstica catalana*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Montserrat.
- MOREU-REY, Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*, col. “Els Treballs i els Dies”, núm. 22, ed. Moll, Palma de Mallorca.
- MORLET, Marie Therèse (1972): *Les noms de personne sur le territoire de l’ancienne Gaule du vie au xiiè siècle*, Centre National de la Recherche Scientifique (2 vol.); vol. I, Paris.
- NADAL, Josep Maria, PRATS, Modest (1982): *Història de la llengua catalana*, vol. I, Ed. 62, Barcelona.
- Onomasticon = *Onomasticon Cataloniae* = COROMINES (1989-1997).
- PASQUAL I COROMINES, Jaume: *SCAM*.
- PEGUERA, Lluís de (1701): *Practica, forma, y estil de celebrar Corts Generals en Cathalunya... dividida en tres parts, per lo noble don Lluis de Peguera*, Barcelona 1632. 2a edició: Estampada... per Rafael Figuerò, any 1701.
- PIEL, Joseph M. (1960): “Onomàstica germànica”, dins *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, vol. I, Madrid.
- PIEL, Joseph M., KREMER, Dieter (1976): *Hispano gotisches Namenbuch. Der Niederschlag des Westgotischen in den alten und heutigen Personen und Ortsnamen der Iberischen Halbinsel*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg.
- PLADEVALL, Antoni (1971-72): “Dues llistes de parròquies del bisbat de Vic del segle XII”, dins *Boletín Arqueológico*, 113-120, Tarragona, 1971-72, pàg. 283-304.
 – (1979): “Els falsos d’Olost”, “Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos, VII, Miscelánea en honor de Josep Maria Madurell i Marimon”, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, pàg. 7-28.
- PONS I AGULLÓ, Jaume (1974): *Història [de la] Baronia i Castell de Balsareny*, manuscrit anònim del s. XIX, ordenat i transcrit per –. A. Pons. Còpia: Fons local de la Biblioteca Popular de Balsareny.
- RAC. BOLÒS-MORAN (1994).

- RASICO, Philip D. (1982): *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, “Textos i Estudis de Cultura Catalana”, 2, Curial, Edicions Catalanes - Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Montserrat.
- (1993): *Estudis i documents de lingüística històrica catalana*, “Biblioteca de Cultura Catalana”, 76, Curial, Barcelona.
- REW = MEYER-LÜBKE (1911).
- RIUS SERRA, José (1945-47): *Cartulario del monasterio de “Sant Cugat” del Vallés*, 3 vol., “Textos y Estudios de la Corona de Aragón”, 3-5, CSIC, Barcelona.
- (1946): *Rationes decimarum Hispaniae, I, Cataluña, Mallorca y Valencia*, CSIC, Barcelona.
- RUBÍO I LLUCH, Antoni (1947): *Diplomatari de l’Orient català*, Insitut d’Estudis Catalans, Barcelona.
- RUSSELL-GEBBET, P. (1965): *Mediaeval Catalan Linguistic Texts*, Oxford 1965.
- SACHS, Georg (1932): *Die germanischen Ortsnamen in Spanien und Portugal*, “Berliner Beiträge zur Roman. Phil.” II, 4, Jena Leipzig.
- SAGARRA, Ferran de (1922): *Sigillografia catalana. Inventari, descripció i estudi dels segells de Catalunya*, 2 vol., Estampa d’Henrich i C^a, Barcelona.
- SARRET Y ARBÓS, Joaquim (1906): *La cèquia de Manresa*. Monografia escrita per –, Estampa Catòlica de Domingo Vives, Manresa (edició facsímil de Caixa d’Estalvis de Manresa, 1987; cito de l’edició original).
- (1921): “Història de Manresa”, dins *Monumenta Historica Civitatis Minorisæ*, volum I, Manresa (ed. facsímil: Caixa d’Estalvis de Manresa, 1984, d’on cito).
- (1925): “Història de l’estat polític social de Manresa”, dins *Monumenta Historica Civitatis Minorisæ*, volum V, Manresa (ed. facsímil: Caixa d’Estalvis de Manresa, 1987, d’on cito).
- SCAM = PASQUAL I COROMINES, Jaume: *Sacra Catalonia antiquitatis monumenta*. 11 vol. manuscrits, BC, secció de reserva, Barcelona.
- SEGARRA, Mila (1985a): “Història de l’ortografia catalana”, dins *Les Naus d’Empúries*, Ed. Empúries, Barcelona.
- (1985b): *Història de la normativa catalana*, “Biblioteca Universitària 2, Manuals de llengua catalana”, Enciclopèdia Catalana S.A., Barcelona.
- SERRA I VILARÓ, Joan (1930-1950): *Baronies de Pinós i Mataplana*, 3 vol. Reproducció facsímil: Centre d’Estudis Baganesos, Bagà 1989, d’on cito.
- SOLÀ, Fortià (1920): *Història de Sallent*, Vic. 2a ed.: Institut d’Arqueologia, Ciències i Història Natural, Sallent, 1987, d’on cito.
- TARAFÀ, Francesc (1562): *Chronica de España del canónigo Francisco Tarafa barcelonés...* Claudio Bornat impresor, Barcelona 1562.
- (1954): *Crònica de cavallers catalans*. Transcripció i estudi crític per Alexandre d’Armengol i de Pereyra. Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 2 vol. Barcelona 1952-1954, vol. II. [Ms: circa 1530, copiat per Jaume Ramon Vila, 1603].
- TORRES Y TORRENTS, Manuel (1880) (= 1872): “Memorias ó apuntes sobre la Torre del Breny y Castillo de Balsareny” [1872], dins *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. III, Barcelona 1880, pàg. 239-263.
- UDINA MARTORELL, Federico (1951): “El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos”, dins *Escuela de Estudios Medievales, Textos, XVIII*. CSIC, Barcelona.

- VALLS TABERNER, F<erran> (1929): “El diplomatarí de Sant Bernat Calvó”, dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, Anuari de la Biblioteca Balmes, vol. V, Biblioteca Balmes, Barcelona, pàg. 249-304.
- VENY I CLAR, Joan (1959-60): “Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes”, dins *Revista de Filología Española*, XLII (pàg. 91-149), XLIII (pàg. 117-202).
- (1971): “Regiment de preservació de pestilència” de Jacme d’Agramont (s. XIV), dins *Publicaciones de la Excelentísima Diputación Provincial*, Tarragona.
  - (1973): “Dialectologie catalane”, dins *Actes I col-loqui AILLC*, Strasbourg 1968, Paris 1973, pàg. 289-321.
  - (1978): “Estudis de geolingüística catalana”, dins *Llibres a l’abast*, 143, Edicions 62, Barcelona, desembre.
  - (1983): “Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)”, dins *Biblioteca Raixa*, Ed. Moll, edició corregida i augmentada [sobre (1978)], 4a edició, Palma de Mallorca.
  - (1986): “Introducció a la dialectologia catalana”, dins *Biblioteca Universitària*, 4, *Manuals de Llengua Catalana*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- VILA I SALA, Anton, pvre. (1930): *Biografia de D. Roque García de la Enzina, rector qui fou de Balsareny (anys 1775 a 1807)*, Impremta de D. Vives, Manresa.
- VILÀ I VALENTÍ, Joan (1955): *La comarca de Bages*, tesi doctoral inèdita. Madrid.
- (1964): “Bages”, dins *Geogr. Cat.*, Aedos, Barcelona, vol. II, pàg. 467-492.
  - (1973): *El món rural a Catalunya*, Curial, Barcelona.
  - (1984): “La comarca de Bages. Condicions físiques i realitat comarcal”, dins *Misc. Est. Bag.*, 3, Manresa, pàg. 59-70.
- VILLANUEVA, Jaime (1821): *Viage literario a las Iglesias de España* (22 vol. Vol. I: 1803, Madrid, Imprenta Real - Vol. XXII: 1852, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia). Vol. VI, Viage a las Iglesias de Vique, Valencia, en la imprenta de Oliveres, antes de Estévan, 1821.
- VILLARONGA, Leandro (1961): “El hallazgo de Balsareny”, dins *Numario Hispánico*, X, pàg. 9-102, Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Museo Arqueológico Nacional - Asociación Numismática Española, Madrid.
- (1987): *Numismática antigua de Hispania. Iniciación a su estudio*. Ed. CYMIS, Barcelona 1979; 2a ed., revisada, Barcelona 1987, que empro.
- VILLEGAS, Francesc (1982): *El romànic del Bages. Estudi dels edificis religiosos*. Llibreria Sobrerroca, Manresa, abril. 2a ed.: desembre 1983, que empro.

Bibliografia específica sobre Balsareny

- ALABERN I VALENTÍ, Josep i VIRÒS I PUJOLÀ, Lluís (ed.) (2002): *Al voltant de la construcció de la Sèquia de Manresa*. Col·legi d’Enginyers Industrials de Catalunya, Manresa.
- BESSA I XANDRI, Ramon (coordinador), MASPLÀ I GALERA, Laura, GUDAYOL I PUIG, Josep (1991): *Centenari del Centre Instructiu i Recreatiu, Balsareny (= CIR 1991)*.
- BONALS, Rosa Maria, JUNCADELLA, Pere i PRAT, Isidre (1984): “Evolució de la població a Balsareny”, a *Sarment*, 100, pàg. 22-27.
- CANALS, Dolors i PRAT, Isidre (1996): *La vegetació del nostre entorn*, dins DIVERSOS AUTORS: *Balsareny, 10 anys de caminades populars*.

- CARRETÉ, Ramon (1985): *Comentaris sobre el parlar de Balsareny segons l'ALDC*, inèdit. BPB.
- (1990a): *Balsareny, més de mil anys*. Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
  - (1990e): *Ponts i pontarrons de la síquia de Manresa entre 1679 i 1867. Primera aproximació. I. Terme de Balsareny*, SOBI, XL, juny 1990.
  - (1995): *Balsareny a principi de segle*, Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
  - (1996a): “Fites del camí”, a DIVERSOS AUTORS: *Balsareny, 10 anys de caminades*, Balsareny.
  - (1996b): *Onomàstica de Balsareny. Toponímia i antroponímia del terme municipal de Balsareny (Bages). Estudi diacrònic i sincrònic*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia. Edició microfilmada: Universitat de Barcelona, CTDM núm. 2970, Barcelona 1996. Mecanoscrit: Fons Biblioteca Popular de Balsareny.
- CARRETÉ, Ramon i BENÉITEZ, Vicenç (2002): *Balsareny. Història en imatges 1897-1975*, Centre d'Estudis del Bages i Angle Editorial, Manresa.
- CARRETÉ I PARERA, Ramon i SERRA I SALA, Joan Maria (2005): *Balsareny ahir i avui*, Dibuixos: Santi Fornell i Caparrós. Fotografies: Joan Josep Peralta i Monge, Jordi Sarri i Colell. Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
- CIR (1991) = BESSA et al. (1991).
- DIVERSOS AUTORS (1996): *Balsareny, 10 anys de caminades populars*. Balsareny.
- FORASTÉ I ROCA, Josep (1993-94): “Eloi Regné, records d'un magisteri exemplar”. *Sarment*, núm. 211-215, desembre 1993 a abril 1994.
- (1997): *Història de la Rabeia i de Sant Esteve*, Cercle Cultural de Balsareny i Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
- LLADÓ, Joan (1984): “Estructura geològica del terme de Balsareny”, a *Sarment*, núm. 100, Balsareny, maig 1984, pàg. 20 i següents.
- MAS I SOLER, Marc (1983): *Postguerra. Un poble de Catalunya (1939-1942)* “Llibre de Butxaca”, 124, Ed. Pòrtic, Barcelona.
- MASPLÀ, Valentí (1989): *Crònica de Balsareny*. Ed. a cura de Ramon Carreté, Cercle Cultural de Balsareny, ed. ciclostilada, Balsareny 1978; 2a ed., a cura de Ramon Carreté i Conxita Planes, Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny.
- ORRIOLS BASSANY, Jacint (1916): *Als amics d'altre temps del “Centre Instructiu i Recreatiu”*. Impremta Bausili i Alcaraz. Manresa.
- PLANES, Ferran (1969): *El desgavell*, “Biblioteca Selecta”, 418, Ed. Selecta, Barcelona.
- PLANES I VILELLA, Llorenç (1982a): articles diversos a *Sarment*, 73, 75, 80, 82, 84, 90, 91, 150, 157, 200.
- PONS I AGULLÓ, Jaume (1974): *Història [de la] Baronia i Castell de Balsareny*, manuscrit anònim del s. XIX, ordenat i transcrit per -. A. Pons. Còpia: Fons local de la Biblioteca Popular de Balsareny.
- PRAT, Isidre (1989): “La nostra vegetació: aladern de fulla estreta”, a *Sarment*, 166, Balsareny, dbre., pàg. 12.
- PUJALS, Ramon (1989): *Antigüetats variades*, ed. Ramon CARRETÉ, “Un dietari de primers de segle”, a *Sarment*, 163, setembre 1989, pàg. 13-15.
- RABEYA CASELLAS, Jaume (1983): “La Rabeya: prop dels 400 anys d'història”, a *Sarment*, 90, juliol 1983, pàg. 10.

- SABALA, Josep Maria, PLADEVALL, Antoni, CATALÀ ROCA, Pere (1976): “Castell de Balsareny”, dins *ECC*, vol. V, pàg. 496-518.
- SABALA I SANFONT, Francesc Xavier (1962): *Notes per a la història del Bages* [...] Josep Antoni Martí, “Bages”, núm. 113-114, juliol-agost 1962, any X. Reproduït a *Sarment*, núm. 154, novembre 1988, pàg. 4. Cito de l’original mecanografiat per l’autor.
- (1971b): *Itinerario arqueològic de Balsareny*, “Tele/eXprés”, Barcelona, 30-X-1971, pàg. 45 [sense signatura].
- (1993): *Del feu al pou*, ed. a cura de Ramon Carreté. Il·lustracions de Francesc Haro. Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
- (1972): “La Comtessa Guisla de Barcelona: noves dades genealògiques”, dins *EHM*, vol. V, pàg. 31-43.
- (1987): “El setge de Balsareny pel Comte d’Espanya en la 1ª Guerra Carlina (1839)”, dins *Quaderns del Centre d’Estudis del Bages*, II, Centre d’Estudis del Bages, Manresa.
- (1994): *Estudis d’història de Balsareny*, ed. a cura de Ramon Carreté, “Pau Bròquil”, 8, Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny, Balsareny.
- SERRA I SALA, Joan Maria (1981): “Apunts sobre el moviment demogràfic de Balsareny al segle XIX”, dins *Misc. Est. Bag.*, I, pàg. 211-218.
- (1982): “La gent i el poble de Balsareny al segle XVIII”, a *Sarment*, 77, pàg. 7.
- (1987): “Balsareny”, dins *Història de Bages* I, pàg. 137-156.
- SITJES, Xavier (1986): *El castell de Balsareny*. Manresa.
- SOLÀ PARERA, Àngels (2004): *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*, Centre d’Estudis del Bages, Manresa.
- SOLER CASTELLA, Francesc (1989, 1990, 1991): *Pàgines Viscudes*. Ed. a cura de Ramon Carreté i Conxita Planes. Cercle Cultural de Balsareny. Ajuntament de Balsareny, 3 vol., Balsareny.
- VILA I SALA, Anton, pvre. (1930): *Biografia de D. Roque García de la Enzina, rector qui fou de Balsareny (anys 1775 a 1807)*, Impremta de D. Vives, Manresa.
- VILELLA I BOIXADER, Isidre (1985): “Les emissions de paper moneda a Balsareny”, a *Sarment*, 107, 108, 109, desembre 1984 / febrer 1985, pàg. 9, 8, 7 respectivament.
- (1992): “Santa Maria de Balsareny (Sobirana de Ferrans o de Farràs)”, a *Sarment*, 195, juny 1992, pàg. 4-5. Reproduït a *AAR*, 85, maig-juny 1993, pàg. 61-64.

Per raons d’espai es publica tan sols la bibliografia essencial emprada; en el text, tanmateix, pot haver-hi remissions a obres que no hi apareixen. Podeu veure la bibliografia íntegra a l’edició microfítxada de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, amb les següents dades catalogràfiques: Ramon Carreté i Parera. Toponímia i antroponímia del terme municipal de Balsareny (Bages) [Microforma]. - (Tesis doctorals microfítxades; 2970). ISBN 84-475-1493-5. Hi ha un exemplar sencer de la tesi, inclosa la bibliografia completa, a la Biblioteca Pere Casaldàliga de Balsareny.

Informadors principals

AMPV	Antònia Maria Picas Vilà, de cal Feixinaire (de cal Bassany)
ASC	Antoni Soler Cesari, de cal Portaler
ASS	Alfred Selgas Santamaria, de cal Pinassa
ATG	Àngel Travé Guitart
CLF	Carne Lladó Font, de cal Colell

DB	Domènec Ballonga
DCF	Dolors Corominas Fornells, de ca la Teixidora
DCM	David Carreté Mañas, de cal Sardina
DMP	Domènec Massana Penas, el Siquiaire
ECP	Esteve Carreté Parera, de cal Sardina
EDG	Esteve Díaz Garcia, l'Estevillo de cal Torrent
FGS	Francesc González Sánchez, el Molina
FJA	Francesc Juncadella Alsina, de cal Barbet (de cal Perico de Súrria)
FRO	Francesc Riera Oncins, de cal Punes
FSC	Francesc Soler Castella, el Pastisseret
FSF	Francesc Soler Fàbregas, el Lluci del Raval
FVC	Felip Vall Corominas, de cal Felip
JBA	Josep Bonals Arnaus, de cal Pau
JBC	Joan Busquets Calveras, de ca la Pepa de l'Alou
JCF	Josep Calonge Fàbregas, de cal Calonge
JCC	Josep Codina Casadesús, el Rito
JCM	Josep Casaldàliga Masana, el Pepet Botella
JCN	Josep Casadesús Noguera, el Pepito Casadesús
JCV	Jaume Calvet Vilaseca, de la Torre del Gil
JGP	Josep Gudayol Puig, el Clauet
JJR	Josep Jordana Reguant, de cal Telis
JMG	Joan Masana Garcia, el Massana
JMS	Jaume Masplà Soler, de cal Lluci
JMSS	Josep Maria Sabala Sanfont, de cal Sabata
JOR	Josep Orriols Riera, el Pepet Oriols
JPLR	Juan Pedro López Ramos, el Juan Palomo
JRC	Jaume Rabeya Casellas, de cal Rabeya
JRT	Joan Rabeya Torras, de cal Rabeya
JSC	Joan Santasusana Canal, el Solà
JSF	Josefa Soler Fonollet, la Pepeta de cal Merenci
JVC	Joan Vall Casaldàliga, el Valls, de cal Boatella del Raval
LBR	Lluís Boixadera Rovira, de cal Marcó
LCG	Lluís Casaldàliga Guitart, el Pastisseret
LMD	Lluís Marquès Domènech, el Lluís Secretari
LPV	Llorenç Planes Vilella, el Planes (de cal Jana de Bagà)
MCO	Mireia Carreté Ortega, de cal Sardina
MRO	Martí Ribalta Orrit, el Martí de les Planes
MRR	Miquel Rodergas Rabeya, l'Arep
MSP	Maria Soler Prat, la Maria de cal Sense
MSS	Miquel Sabala Sanfont, de cal Sabata
OCM	Òscar Carreté Mañas, de cal Sardina
PCB	Pilar Carreté Bacardit, de cal Sardina
PCP	Petronila Calmet Pons, la Nila de cal Felip
PJM	Pere Juncadella Morera, de cal Barbet
PPM	Pere Pujol Massana, el Portella
PSC	Pere Subirana Codina, el Panxeta
PSS	Pere Suades Serra, el Santacreu del Mujal
PVM	Paulina Vilaseca Morral, de la Fassina
RBR	Ramon Bonals Ribera, de la Masia de Vilaforns
RBX	Ramon Bessa Xandri, de cal Rabeió
RCC	Ramona Costa Careta, de cal Merenci
RCG	Rita Codina Giralte, de ca la Rita
RRF	Ramon Ribera Font, el Giragulles
RSC	Rosalía Simon Costa, de cal Jepet
SBB	Salvador Bartumeus Busquets, de cal Valent
SBR	Salvador Bonals Ribera, de la Masia de Vilaforns
VMS	Valentí Masplà Suades, de cal Masplà

III. El nom de Balsareny: Diferents propostes etimològiques

III. El nom de Balsareny: Diferents propostes etimològiques

1. La proposta de Balari i Jovany

Sembla que la primera proposta etimològica per al nom de Balsareny la va donar, el 1899, l'historiador i filòleg Josep Balari i Jovany: “El castillo de *Balçareny* situado á la orilla derecha del Llobregat en el Pla de Bages, es llamado castrum Balciarenno en un documento del año 990. Esta palabra es un compuesto de *balç*, derrumbadero, y *arenno* arenal ó rambla, los cuales se encuentran juntos en el pueblo de *Balçareny*, de que tomó su nombre el castillo antes mencionado” (BALARI 1964: I, 107).

a) L'element *balç*

Prèviament, havia definit el terme *balç*: “Esta palabra, equivalente de precipicio, derrumbadero ó despeñadero, se aplica en Cataluña para designar la montaña ó roca cortada verticalmente, que tiene llana la cima” (*ibid.*). Esmenta a continuació altres casos en què aquest mot apareix a la toponímia catalana, i tot seguit en forneix l'ètim: “Bien sabido es que la ç de las lenguas románicas deriva de *ci ó ti, ce ó te* seguidas de vocal. Así como de las palabras latinas *pla-tea* y *lin-te-olum* se formaron en el romance catalán *pla-ç-a* y *llen-ç-ol*, de la misma suerte del nombre, también latino, *bal-te-us* se formó *bal-ç-o* y *bal-ç.*” (*ibid.*, 108)

Diu que l'origen de *BALTEUS* és desconegut. En un principi, aquest nom designava la faixa o baldric que cenyia transversalment el pit, des de l'espatlla dreta cap a sota el braç esquerre, i d'on penjava l'espasa; i també un cinturó o cinyell, que cenyeix el cos com una faixa. En arquitectura, *BALTEUS* era, a les graderies dels teatres romans, la grada més alta i més ampla, que dividia, a semblança d'un cinturó, les diverses zones o faixes de grades.

Sempre segons Balari, una tercera significació, que “usada en la Marca de España, está todavía en vigor”, fa referència a l'orografia i és presa directament, per analogia, d'aquest sentit arquitectònic de la grada més alta i més ampla. *BALTEUS*, així, expressaria “...la estructura de las montañas que á manera de grada, banco ó asiento, están cortadas verticalmente formando ángulo recto con la cima, que es llana.” (*ibid.*).

b) *L'element areny*

Balari fa venir el terme areny del llatí ARENIUM, derivat, com ARENARIUM, que n'és sinònim, d'ARENA, i amb el significat de "... el cauce de arena por donde corren las aguas en tiempo de lluvia (...) Estuvo más en uso la palabra *arenium*, que equivale á rambla ó terreno que las corrientes de agua dejan cubierto de arena después de las avenidas." (*loc. cit.*, I, 160). Demuestra la sinonímia entre ARENIUM i *rambla* i afegeix: "La palabra catalana *areny* dimana de *arenium*. Antiguamente se usó en el lenguaje común con significación de rambla, y después ha perseverado como denominación de villas y lugares." (*ibid.*).

2. Ressons de la proposta de Balari: Sarret, Sabala, Gasol, Vila

Diverses obres de divulgació, amb més o menys variacions, s'han fet ressò de l'etimologia proposada per Balari, normalment sense referenciar-la. Un exemple en pot ser l'article *Balsareny* de l'*Enciclopedia Universal Espasa*. Vegem-ne alguns autors que hi afegeixen algun detall o variant d'interès.

- a) L'historiador manresà Joaquim Sarret i Arbós va reproduir, sense donar-ne referències, l'explicació de Balari. Sarret fou, a més, el primer a suggerir la condició arenosa del balç que donaria nom a l'indret, engegant així una interpretació inexacta que ha estat profusament seguida: "La major part dels castells de la nostra terra de Catalunya tenen el nom del propietari o del lloc on els varen construir. El de Balsareny és situat al cim d'una balcera, muntanya o roca trencada verticalment que té la falda arenosa, com ho és la major part del terreny que l'envolta. Balsareny es compon dels mots *balç*, precipici o balcera, i *areny*, o sia terreny arenós" (SARRET 1925: 221).
- b) En aquest mateix sentit s'expressen Sabala i Català-Roca, autors del capítol corresponent d'ECC, que subratllen també aquest pretès tret "arenós": "Segons l'historiador manresà Joaquim Sarret i Arbós i altres autors, el topònim Balsareny es compon dels mots *balç*, precipici o balcera, i *areny*, o sigui terreny arenós. De fet, el castell de Balsareny és situat al cim d'una balcera, muntanya o roca trencada verticalment, que té la falda arenosa, com ho és la major part del terreny que l'envolta." (SABALA *et al.* 1976: 496, 512, núm. 2).

L'etimologia de Balari es troba reproduïda, sense aportar elements nous a la qüestió, en altres llocs.¹ I ha estat també recollida, però ja no exactament interpretada, pel DCVB: "Segons Balari (...) és compost de balç i d'areny (= balç d'areny)." (DCVB, s.v. Balsareny).²

- c) Josep M. Gasol, a la GGCC, torna a la juxtaposició que Balari proposava, i insisteix en el caràcter sorrenc dels balços: "L'etimologia del topònim Balsareny, sembla que cal cercar la en la juxtaposició dels mots *balç* i *areny*. Tant el castell, origen del poble, com aquest mateix són situats a la vora d'una balcera afaïçonada pel Llobregat en terrers sorrencs, característics dels plans fluvials que completen el conjunt central del terme. El primer document històric al·lusiu a aquest indret, datat l'any 951, l'anomena *Balceringia*; en canvi, al segon document més antic que hom coneix, del 977, ja surt escrit *Balciaren*, del qual deriva l'actual nom del poble." (GASOL 1981: 78).
- d) La presència de l'article salat es < IPSE. Veurem ara una variant que, malgrat partir de la proposta de Balari, se n'allunya en un aspecte interessant. Mossèn Anton

Vila i Sala, en l'apèndix "Notes històriques del Castell de Balsareny" de la seva biografia del rector Roc Garcia, diu, l'any 1930: "El poble de Balsareny, com la major part de les antigues poblacions de Catalunya, data dels temps heroics de la reconquesta de nostra terra del poder dels moros, i deu el seu origen i fins el seu nom etimològic al castell que va aixecar se llavors al cim d'un serrat o balçera sobre l'areny del riu Llobregat. El nom Balsareny es compon dels mots *Bals-ça-areny*. *Bals* significa balçera, la partícula *ça*, en català antic volia dir del o de la, així com *Ça-clom* [sic] del olm, *Ça serra*, de la serra i *areny*, terreny arenós." (VILA 1930: 53). Tot i la curiosa definició de "la partícula *ça*", és evident que Vila i Sala troba en el compost Balsareny la presència de l'article salat. Hi tornaré més avall.³

També l'*Onomasticon* es pronuncia en contra d'això, però no pas per cap consideració desfavorable a l'article, sinó tan sols pel que fa al caràcter adjectiu del segon element "arenós": "També s'hauria pogut suposar *balç-ç'areny* compost de substantius, a la manera de *Collserola*, *Montsacopa*, etc.; però no sols fóra cercar supòsits gratuïts i més complicats, sinó apartar-se ja dels fets topogràfics: car no hi ha areny vora el poble; i és el balç, el que és de terra arenosa, adjectiu, doncs" (COROMINES 1994: 330).⁴

3. Les propostes de Joan Coromines

Qui ha estudiat més a fons la qüestió és Joan Coromines. A *Noms de lloc d'origen germànic* diu, sota l'epígraf *Noms en -RENY*, que aquesta terminació és, en molts casos, deguda al canvi de *-s-* per *-r-* sobre uns ètims de noms propis germànics acabats en *-sind*. Així, Gisclareny ve de *Gisclasind*, Gombreny de *Gumesind*, i Castell de l'Areny o Castell d'Areny ve de *Castellum Athalasindi*, com ho proven documents antics: *Castello Adalasindo*. Coromines aventura un ètim *Stilisind per a Estelareny i veu un origen germànic inconcret en les formes antigues *Bestasinde*, *Bestessen* per al riu Bastareny. Dóna, en fi, topònims que no han palatalitzat la nasal final i acaben en *-n*: Torèn, Truitarens, Espaén, Requesens... Però, enmig del capítol, bo i censurant Manuel de Montoliu i el *DCVB* perquè atribueixen al Bastareny una etimologia *areny* 'sorrall', diu: "D'altra banda, aquesta última sembla que ha de continuar considerant-se l'etimologia més probable de Balsareny, poble del Bages, el nom del qual, com indicà Balari [...], sembla que ha de descompondre's en *balteum areneum* 'balç o cingle d'arena' (o bé 'balç de l'areny', mirant aquest darrer mot com a substantiu i no com a adjectiu). Ho comprova la forma antiga *Balciarenno* de 990, citada per Balari" (*ETC* I: 38).

Al'article "L'Onomasticon Cathalonix", Coromines localitza a Artés, sota la forma actual Malrubí, un antic *Balteum Rubeum* que UDINA (1951: 114) relacionava amb Balsareny, i afegeix: "M. Udina [...] pour *Balteum Rubeum* [...] propose le village actuel de Balsareny. Cela ne va pas pour la phonétique, car *rubeum* ne saurait pas aboutir à *-reny* (en fait Balsareny provient de *balteum areneum* 'falaise de sable'), mais c'est encore plus impossible du point de vue géographique, car Balsareny est au NO (pas au NE) d'Artés." (*ETC* II: 267). El *DECat*, sota la veu BALÇ, dóna la següent definició: "Cingle, precipici, del ll. BALTEUM 'cinturó, cinyell', per comparació amb la faixa de roques espadades que ceneix una muntanya."

Coromines dona fe de l'ús vivent d'aquest mot, sota les formes *balç* o *bauç*, des del Vallespir i la Cerdanya fins a la Segarra i, especialment abundant, al Bages; i, ja esporàdicament, més al sud, fins a Castelló, etc. La vitalitat del nom és demostrada per la creació d'un derivat "amb força més gran que el primitiu": *balcera*, *esbalçar-se*, etc. Citant el gramàtic llatí Varró, proposa un origen etrusc per a l'ètim BALTEUM, forma usada per Virgili i Juvenal, o BALTEUS, o encara BALTEA, plural neutre.

Accepta que, en llatí imperial, ultra el sentit de 'cinturó, baldric', BALTEUM/BALTEUS va prendre el de 'graó circular que permet de girar entorn d'un circ o amfiteatre', del qual s'originà l'italià *balzo* 'salt o baixada rosta (no espadada) en un terreny montuós'; és a dir, l'ús que hi dona Dant, de baixada escalonada. Però Coromines, desautoritzant aquí Balari i la versió d'Andreu Febrer, remarca que "això en realitat ja no pertany a la nostra llengua" i que la creença de Balari era un "prejudici". Per a Coromines, el significat actual de *balç* no té relació amb el BALTEUM 'graó alt i pla' sinó amb el BALTEUM 'cinturó', anàlogament a cingle < CINGULUS 'cinyell'. No cal, doncs, que a dalt sigui pla, ni que l'espadat sigui absolutament vertical, perquè un accident geogràfic prengui el nom de balç, genèricament equivalent, en català, a 'precipici'.

Data la primera aparició en català del mot *balç* com a substantiu, en un document rossellonès de 1322, però assenyala que, en toponímia, Balari havia reunit dades més antigues, i afegeix: "Cito particularment *Baltiarenno*, a. 990, forma antiga del nom de Balsareny (al N de Manresa), poble edificat sobre un balç arenós, que ve de BALTEUM ARENEUM..." (*DECat*, s.v. BALÇ). Al mateix diccionari, sota la veu ARENA trobem el derivat *Areny*: "Areny, 'arenal', mot vell i cabdal (ja preocupava Balari) que ja es troba sovint, en formes més o menys llatinitzades, en docs. des del s. IX". Esmenta les formes *arengo*, *arinio*, *aren*, *aregno*, *arenn*, etc. I en cita diversos topònims. Els distingeix del cas de Castell de l'Areny i critica el *DCVB* per no haver "llegit atentament" el seu comentari: estima que l'evolució del terme *Athalsindus* ha seguit el patró normal, sense cap analogia amb el mot *areny*.

Sobre l'origen de l'ètim, diu: "Ens intriga la formació d'aquest mot, tan vell i típic nostre. Des d'antic s'ha suposat que es formà en llatí vulgar un adjectiu *ARENEUM, que aviat se substantivaria. Jo mateix ho he admès així i no ho rebutjo pas. De fet es pot donar per segur l'ús adjectival, en el nom BALTEUM ARENEUM 'balç arenós' que ha donat el del poble baix berguedà [*sic*] de Balsareny (...) comprovat tant per les formes antigues com per la forma del lloc." (s. v). Tot seguit, però, postula una hipòtesi: que del substantiu *arena* s'hagués format un adjectiu *areneny que, per haplologia, s'hauria reduït a *areny*.

Finalment, al volum II de l'*Onomasticon Cataloniae*, Coromines, ultra reincidir en l'errònia adscripció berguedana del poble, es referma en la teoria de l'ús adjectival i en la pretesa adequació d'aquest ús a la naturalesa del balç balsarenyès: "Es pot donar per segur l'ús adjectiu (ARENEUS) en el nom BALTEUM ARENEUM 'balç arenós' en el NL baix-berguedà de *Balsareny*. (COROMINES 1994: 330). Coromines rebutja rotundament la possibilitat de la juxtaposició de dos substantius, *balç* + *areny*, tot negant l'existència d'arenys vora el poble: "No sols fóra cercar supòsits gratuïts i més complicats, sinó apartar-se ja dels fets topogràfics: car no hi ha arenys vora el poble; i és el balç, el que és de terra arenosa, adjectiu, doncs." (*ibid.*).

4. Discrepàncies entre les diverses interpretacions

a) *ARENEUM*, adjectiu

Hem vist que Coromines considera el segon element de *BALTEUM ARENEUM* com a adjectiu: ‘balç o cingle d’arena’, tot i que d’entrada havia admès, subsidiàriament, que *ARENEUM* podia ser substantiu: ‘balç de l’areny’. Progressivament, Coromines va afermant-se en la seva creença i rebutja el valor substantiu del segon element del compost. Aquest voldrà dir ‘falaise de sable’ i ‘balç arenós’. L’insigne filòleg afirma que Balsareny és un “poble edificat sobre un balç arenós”, i és taxatiu a dir que “es pot donar per segur l’ús adjectival en el nom *BALTEUM ARENEUM* ‘balç arenós’ [...] comprovat [...] per la forma del lloc”.⁵

L’ambigua interpretació del *DCVB*, ‘balç d’areny’, concorda aparentment amb la idea de Coromines. Sembla que vol dir ‘balç arenós’, és a dir, ‘balç d’arena’. Altrament, en el seu sentit actual, el substantiu *areny* no pot funcionar com a adjectiu, modificant *balç*. És la preposició *de*, que converteix *areny* en complement nominal, ço és, en adjectiu; però un balç, que sí que podria ésser arenós o d’arena, no pot ésser “d’areny”. Per bé que la llengua permeti, en certs casos, l’adjectivació de substantius per mera postposició, aquí hi hauria incompatibilitat semàntica.

L’opinió de Gasol a la *GGCC* és menys ambigua: el Llobregat ha afaiçonat balceres en “terrers sorrencs, característics dels plans fluvials que completen el conjunt central del terme”. Aquí es podria entendre “balceres sobre terrers sorrencs” però sembla més aviat que es refereix a “balceres constituïdes per terrers sorrencs”. En canvi, en parlar de juxtaposició de mots, sembla que atorgui a aquests, implícitament, igualtat jeràrquica, és a dir, que els consideri tots dos substantius: balç + areny.

Aquesta noció de “balç arenós, constituït per terra arenosa” procedeix, com hem vist, de Sarret i Arbós. Aquest historiador, endemés, sosté que la falda del balç en qüestió és justament arenosa, observació que fan llur Sabala *et alii* a *ECC*. Aquest “precipicio arenoso” reapareix ara i adés: “balç, cingle o precipici d’arena” de Monreal i Riquer, fins obtenir els avals de la *GGCC* i del *DECat*. Una interpretació ben intrèpida, perquè no tem la prova empírica: trobar arena on no n’hi ha.

b) *Areny*, substantiu

Malgrat les repetides referències a Balari, Balari tanmateix no havia pas dit això. Ell entenia *areny* com a “cauce de arena, rambla...”, i va dir que *balç* i *areny* “se encuentran juntos”. És a dir, que hi ha un balç i un areny junts; no pas un balç arenós. Tot depèn, doncs, de la polisèmia i la història del mot *areny*: avui, substantiu ‘rambla, sorral, llit d’un riu, etc.’; ahir, adjectiu llatí *ARENEUM*, ‘arenós, format d’arena’.

Sabent, però, que *ARENEUM* ja es va substantivar en llatí vulgar,⁶ la clau del problema rau en l’època en què es va formar el topònim. Sembla versemblant que el nom de Balsareny, com el castell o el poble, no devia aparèixer pas abans dels segles IX-X. I, en tal cas, és clar que el nom ja va formar-se en català, directament. En el català vacil·lant de l’època, llengua en procés de formació, sí; però català a fi de comptes. En tot cas, l’any 951, *ARENEUM* ja era un nom comú. Les grafies llatinitzants són les normals en l’escriptura de l’època; però la gent ja parlava un romanç ben delimitat.⁷

És clar que el mot *areny* es va formar a partir d’*ARENEUM*, però aquest adjectiu ja s’havia substantivat en llatí molt temps abans. Si l’únic rastre “segur” del seu ús adjecti-

tival és justament el nom de Balsareny, com assevera Coromines, temo que caldria repensar-s'ho profundament. Si, en canvi, *areny* procedís d'una haplologia sobre un molt hipotètic **areneny*, sembla clar, igualment, que la forma *areny* que en fóra primitiva ostentaria, ja d'entrada, un absolut valor de substantiu.

c) *ARENEI, substantiu en genitiu*

Hem vist que, en baix llatí, *ARENEUM* ja s'havia substantivat. Si, doncs, aventuràvem que el nom del lloc ja vingués de més lluny, podríem postular-hi un ètim llatí *BALTEUM ARENEUM* 'balç de l'areny', amb el segon element ja substantiu. Això evitaria l'enjutjosa interpretació "sorrenca" a què ens mena l'*ARENEUM* adjectiu.⁸ Dissortadament, no tenim constància de l'existència en aquest indret d'un nucli habitat anterior a la repoblació.⁹

d) *Balç arenós o balç sobre un areny?*

No res menys, la gramatical no és l'única objecció seriosa a l'*ARENEUM* adjectiu com a ètim del nom *Balsareny*; la geològica és més diàfana encara. N'hi ha prou amb mirar el terreny: pertot hi ha arenys i hi ha balços; però els balços no són de sorra. Joan Lladó, descriu amb precisió els balços de Balsareny com a compostos de "margues de duresa alternant", com escau a la formació Artés, de la part central de la qual formen part; i a la formació Solsona, que també ateny una mica Balsareny. D'aquestes margues dures i de les calcàries, "la gent en diu pedra, i de les margues toves terra, però mai arena".¹⁰

Certament, l'estructura del sòl compta, entre molts altres components, amb un element sorrenc, l'arenisca; però, sempre seguint Lladó, la poc perceptible presència de les escasses capes d'aquest element en aquells balços (estimada en menys d'un u per cent), unida a la lentitud del seu procés d'erosió i a la rapidesa amb què l'aigua de la pluja se l'emporta, fa del tot impensable que hom arribés a considerar aquest element com a tan característic del lloc que servís per a formar-ne un topònim que el designés unívocament i expressa. De manera que cal rebutjar decididament la noció de "balç arenós" aplicada a les balceres balsarenyeses. Aquesta hipòtesi, suggerida per Sarret, i a la qual s'han sotmès acríticament tot d'insignes erudits, fins i tot perfectes coneixedors de la zona (però no pas geòlegs), se'ns revela mancada de tot fonament empíric. El fet que siguin molts els savis que, des de Sarret i Arbós, s'han enlluernat en aquest miratge pot justificar en certa manera l'asseveració de Coromines "comprovat [...] per la forma del lloc", que cal rebutjar decididament. A Balsareny, almenys avui dia, salta a la vista que no es veuen balceres sorrenques, en "la forma del lloc". I sí, en canvi, com és també palès, hi ha balços sobre arenys. Perquè "l'orografia de l'indret" s'avé, sí, amb una etimologia de Coromines, però no pas amb aquesta del "balç arenós" que ell ha anat assumint; al contrari, es tracta de la que havia donat, amb caràcter secundari, "balç de l'areny", on *areny* és ja el substantiu català actual.

e) *Balç: rost o espadat?*

Vet ací una altra discrepància. Sobre el concepte de *balç* que fixà Balari, "montaña ó roca cortada verticalmente, que tiene llana la cima", tant Coromines com el *DCVB*, el *DGLC* i el *DLC*, amb llurs ajustades definicions, hi han matisat els trets excessiva-

ment categòrics de Balari: un balç és un precipici, un cingle; espadat, no pas rost, però no pas tampoc necessàriament en estricta vertical, i en cap cas formant angle recte amb la cima. Aquest marge semàntic ja ens ha de ser prou ampli com per a trobar diversos indrets que s'ajustin al terme, altrament d'ús comú a Balsareny, on no es fan servir altres sinònims: *cingle, espadat, estimball, precipici, timba* (sí, però, el verb *estimbar*). En canvi, el terme *areny*, avui 'terror, platja, riba, llit d'un riu, etc.', format de sorra' té, per al *DCVB* una accepció més precisa: 'tros de jaç de riu o de riera cobert d'arena o còdols procedents de les crescudes de l'aigua', és a dir, una rambla. Aquesta és també la de Balari: 'rambla ó terreno que las corrientes de agua dejan cubierto de arena después de las avenidas.' La juxtaposició de dos substantius, *balç + areny*, que tan clarament propugnà Balari i que la GGCC ha apadrinat, sí que és fàcilment corroborable amb sengles realitats físiques, encara avui. Mossèn Vila i Sala, ja en 1930, ho havia entès bé.

f) *D'on procedeix el nom: del poble o del castell?*

Hi ha encara una segona mínima discrepància entre els textos citats, relativa a si el castell va prendre el nom del lloc, o bé l'hi va donar.¹¹ El "poble" de Balsareny, en tant que nucli urbà de cases agrupades, no es formà abans del segle XVI; fins aleshores, el terme del castell era format per un conjunt disseminat de masos, i tan sols unes poques cases a la sagrera, al redós de la parròquia, constituïen l'embrió del futur poble. És anacrònic parlar de "poble de Balsareny", referint-nos al segle XI i següents, si hom interpreta el mot en l'accepció de "nucli urbà" o de "municipi". Per "poble" cal entendre el "terme" del castell. El castell de Balsareny era termenat, és a dir, tenia adscrit un territori jurisdiccional, que incloïa masos i cases, administrat pel vicari comtal –o bé per un castlà en nom seu–, i que constituí després el terme de la baronia.¹²

El nom de Balsareny va, doncs, indissolublement unit al del seu castell. Cap indicatió no ens permet d'escatir si, prèviament a la despoblació en temps d'Aissó, aquests verals eren o no habitats i, en cas afirmatiu, si l'indret gaudia d'un nom propi, fos o no fos el mateix (*BALTEUM ARENEI?*) que després passaria al castell. Només una comunitat estable podria haver denominat el lloc amb un nom que, llegat amb més o menys solució de continuïtat als seus successors, hagués servit per designar el castell al segle X i, tot seguit, la parròquia al segle XI.

g) *Ubicació del balç epònim*

Els primers esments del nom de Balsareny parlen sempre del castell o del seu terme. Això fa pensar que el balç i l'areny etimològics havien d'estar prop del castell, el nom del qual, per metonímia, es formaria a partir de llur proximitat. En efecte, també el castell és construït sobre un balç –i encara més alt. L'església parroquial de Santa Maria de Balsareny apareix documentada l'any 1009 (més de mig segle després que el castell) i ja vinculada al nom del terme, que la inclou: "in *Balciaren*, propter ipso domo de Sancta Maria".

Si hom postulava l'existència d'un hipotètic nucli habitat, anterior al castell, que ja dugué el nom de Balsareny, i que el lloc fos ubicat on més tard es bastí l'església parroquial, el balç etimològic fóra sens dubte el *Repeu*: una balcera imponent excavada en terreny rocós per l'erosió del corrent de la *riera del Mujal*, sens dubte antigament més cabalosa. Avui no hi ha arenys, ja que tot el fons del congost, a banda i banda

de la riera, és ocupat per horts de regadiu; però antigament degué haver-hi els mateixos arenys que es poden veure al curs del Llobregat. De fet, al llarg de tota la riera, des de la font de la Roca més amunt del cementiri, passant pel pont dels Traginers, fins al pont de la via de l'antic Carrilet i el pont medieval de Santa Maria vora la confluència amb el riu, els balços verticals, de més o menys alçària, hi són sempre presents.

El Llobregat queda un xic massa allunyat del nucli urbà perquè hi cerquem l'origen del nom. De balços, en té a diversos llocs, i també hi ha arenys ci i lla, per bé que l'acció de l'home, fent-hi horts i murs de pedra, n'hagi suprimits molts. Des del pont del Riu es veien arenys a banda i banda abans de la riuada de 1983, i encara, amb poca aigua, se n'hi formen al bell mig.

Però el balç més espectacular que té Balsareny és a l'indret conegut precisament com *el Balç*, dit abans *Balç de Roqueta*, que va des de la riera de Roqueta fins al Molí: aquest és, a Balsareny, el Balç per antonomàsia. Antigament queia de dret sobre el Llobregat. La sèquia de Manresa, del segle XIV, hi passava als seus peus, paral·lela al riu, fins que al XVII la van cobrir per evitar que la malmetessin les contínues esllavissades (i per protegir-la dels atemptats, com el de l'Escolanet de Polinyà l'any 1610). La construcció de la carretera l'any 1856 i els murs de contenció fets recentment a l'eix del Llobregat l'han modificat sensiblement, però el Balç conserva el seu aspecte imponent. Justament a sota, el Llobregat hi ha dipositat uns magnífics arenys, als revolts que fa al Molí, i els hi tenia, encara més ufanosos, abans que hom modificqués i murés el curs fluvial arran de les riuades de 1983. Segurament abans de la construcció de la resclosa de la fàbrica tèxtil, que aprofita el revolt del riu, encara devia haver-hi més arenys. Però tant aquest indret com l'anterior són massa lluny del nucli habitat com per a haver-ne esdevingut l'origen directe del nom.

Em sembla més coherent, doncs, pensar que devia ser el castell, el que va donar nom a tot el terme. I el seu nom li venia de la seva situació, damunt d'un turó que tenia un balç molt espatat sobre un areny del Llobregat, on més endavant, al segle XIV, es va construir la *resclosa dels Manresans*.

5. Diferents grafies del nom de Balsareny a partir del segle x

La diversitat de variants gràfiques que del nom de Balsareny es troben (a part les que són mer fruit de la declinació) ve originada sens dubte pels problemes que la transcripció del topònim plantejava als escriptors. Concretament, observem que, en la pronúncia medieval del nom de Balsareny, hi ha, a partir d'un cert moment, tres sons nous que el llatí clàssic no coneixia o no diferenciava gràficament: el de [ts] africad, la vocal neutra i el so de [ñ]. Ací comprovarem si totes les variants formals conegudes del topònim Balsareny poden correspondre a vacil·lacions dels escriptors a l'hora de transcriure aquests fonemes, i doncs si, en conseqüència, totes s'ajusten a un únic ètim o no. Començarem per revisar quines són aquestes variants. Cal dir, d'entrada, que el nombre de documents dels segles X-XII on apareix el nom de Balsareny no és gran. A diferència d'altres indrets propers (per exemple, Sallent de Llobregat, que pertangué a la Mitra vigatana i conserva a l'Arxiu Diocesà de Vic una documentació ingent), les referències documentals sobre el topònim són cares de trobar. Hom n'espigola algunes ara i adés, a diferents arxius; de totes les que he trobat en donaré referència.¹³

Diferents grafies del nom de Balsareny:

951	BALCERINGIA ¹⁴
951	BALZARANENSI ¹⁵
966	BALZARENNE ¹⁶
967	BALZARENGNO ¹⁷
987	BALCIARENO ¹⁸ (també 1031, 1045)
987	BACIARENO ¹⁹
990	BALCHARIENSI ²⁰
990	BALCIARENNO ²¹ (també 1047, 1067)
[990]	BALTIARENNO ²²
996	BALZARIENSIS ²³
997	BALZAREN ²⁴ (també 1022)
997	BALZARE ²⁵
1001	BALZARENO ²⁶
1007	BALCAREN ²⁷ (també 1020, 1038, 1063)
1009	BALCIAREN ²⁸ (també 1019, 1045, c.1230)
1018	BALÇAREGNO ²⁹ (també 1023)
1020	BALZIACENSI ³⁰
1022	BALCIAREGNO ³¹
1023	BALÇAREN ³² (també c.1070, c.1196, c.1352)
1023	BALCEREN ³³ (també 1063, 1196)
1027	BALCAREM ³⁴
1031	BALCIARENNI ³⁵
1031	BALCIAREN ³⁵
1031	BALCIARENIO ³⁵
1033	BALCCA.AREGNO ³⁶
1033	BALCCARENNO ³⁶
1038	BALÇIARENY ³⁷
1063	(BALÇAREM) ³⁸
[1063]	BALSIAREGNO ³⁹
1140/60	BAUZAREY ⁴⁰
s. XII	BACIAREN ⁴⁰
1143	BALCARENNO ⁴¹
1143	BALCARENO ⁴¹
1157	BAUCIAREGNO ⁴²
1157	BAUCAREG ⁴²
1157	BATCAREG ⁴²
1157	BAUCIO REGNO ⁴² (també 1188)
1165	BALCIO REGNO ⁴² (també 1188)
1168	BALCZAREN ⁴³
1168	BAUCZAREN ⁴⁴
1191	BADZAREN ^{44 bis}
1196	BALSARENE ⁴⁵
1235	BAUSAREYNS ⁴⁶
1236	BAUZAREIN ⁴⁷

1239	BAUCERENNI ⁴⁸
1243	BAUCIARENNIS ⁴⁹
1254	BATZAREN ⁵⁰
1254	BAUCZAREN ⁵⁰
[1272]	(BANCARENIS) ⁵¹
1279	BAUZEREYN ⁵²
1280	BAUCERENH ⁵²
1280	(BACEREYN) ⁵²
1281	BAUZARENY ⁵³
1331/39	BALCEREYN ⁵⁴
[1352]	BALSEREN ⁵⁵ (també 1598 i <i>passim</i>)
1352	BALCEREY ⁵⁶ (també 1598)
1359	BALAÇEREN ⁵⁷
1365/70	BALÇARENY ⁶⁵ (també 1392)
1381	BALÇEREN ⁵⁸
1392	(BALÇAENY) ⁵⁹
1440/63	BALCERENY ⁶⁰ (també 1472)
1463	BALSERENY ⁶¹ (també 1472, 1511, 1598 i <i>passim</i>)
c.1530	BALÇERREN ⁶²
c.1530	BALÇERRÈN ⁶²
c.1530	BALSARRÈN ⁶²
1598	BALSARENÑ ⁶³ (també 1599 i <i>passim</i> , 1774)
1598	BALSEREN ⁶³ (també 1599)
1598	BALCERENY ⁶³ (també 1812)
1599	BALSARENÑ ⁶³
1600	BALSAREN ⁶³
1566	BALSARENY ⁶⁴ (i <i>passim</i>)
s. XVII	VALLCERINGIA ⁶⁵
1810	VALLSERENY ⁶⁶

6. Anàlisi de les variants: adequació de les grafies a l'etimologia

Acceptant, com a hipòtesi de treball, la proposta etimològica de Balari i Jovany, caldrà examinar si les diverses grafies antigues del nom s'hi avenen.

a) Evolució de BALTEUM

L'evolució de BALTEUM o BALTEUS (BALTEU després de la caiguda de consonant final) presenta un cas d'inflexió de iod: l'evolució, en llatí vulgar, d'*E, I* àtones, en contacte amb una altra vocal (per hiatus, caiguda de consonant intermèdia, etc.), o bé amb certes consonants relaxades, al so [j] consonant palatal fricatiu sonor, o bé al so [i] semi-vocal alt-palatal interior, dels sons [e], [i] en posició àtona del llatí vulgar. Al seu torn, aquest nou so [j] provocà nombroses alteracions en els sons contigus. BALTEU passà a pronunciar-se [báltju]. Es tracta d'un cas de iod dins el grup –TY– posttònic i postconsonàntic. Aquest grup va resoldre's, en una gran part de la Romània, en el so [ts] (alveolar africacat sord), mentre que el grup –TY– intervocàlic es resolva en [dz] (alveolar africacat sonor). Així, en romanç català, la forma llatina vulgar [báltju] va esdevenir [bálts], de

la mateixa manera que del llatí FORTIA, MARTIU van sorgir les pronúncies [fórtsa], [márts] ‘força, març’. Algunes zones del castellà van conservar el so africacat sord [ts] i el seu correlat sonor [dz]: pronunciaven [pládz̄a], [mádz̄a] amb s sonora que després evolucionà a [θ], ja ben entrat el segle XVI; la solució actual no es va generalitzar del tot fins al XVIII. En provençal, gascó i francès, en canvi, [ts] es va desafricar molt aviat, als segles XII-XIII, i en resultà el so [s] (cf. la pronúncia actual francesa de *force, mars*, així com la de *place*). En català, el grup [ts] procedent de –TY– postconsonàntic també es va reduir a [s]. L’evolució BALTEU(M) > [báltju] > [bálts] > [báls] és doncs perfectament regular: el so resultant, [s], és el mateix que pronunciem avui en mots com *llençol, abans, alçar, força, març, terç, caçó, lliçó...*, tots procedents del grup –TY– postconsonàntic: LINTE-OLU, *AB-ANTIUS, *ALTIARE, FORTIA, MARTIU, TERTIU, *CATTEONE, LECTIONE.

b) *L’evolució d’ARENEUM*

L’ètim proposat per Coromines per al mot *areny* és un adjectiu *ARENEUM no documentat. Balari el feia procedir del substantiu ARENIUM, terme que sí que atesta el GMLC, tot i que ja deu tractar-se de la llatinització de la forma catalana. Coromines proposa també una eventual reducció per haplogogia d’un més que hipotètic adjectiu, format ja en català, *areneny, la reducció del qual a *areny* no oferiria problemes. Igualment, el pas d’ARENEUM o ARENIUM a *areny* és perfectament normal, amb la caiguda de la consonant final i la semivocal última, i la palatalització en [ɲ] del grup N + iod, com s’ha esdevingut en VINEA, EXTRANEU, MONTANEA ‘vinya, estrany, muntanya’, etc.

c) *La sonorització per contacte vocàlic i l’article salat*

Tanmateix, la juxtaposició de [bálts] + [αrèɲ] hauria forçosament determinat, per fonètica sintàctica, la sonorització de l’africada sorda final del primer element en contacte amb la vocal inicial del segon: [báldz] + [αrèɲ] → [báldzαrèɲ] → [báɫzαrèɲ] (amb s sonora). Quin factor, doncs, ha impedit aquesta sonorització? Penso que només pot tractar-se de la presència de l’article salat *es* < IPSE. En efecte, d’aquesta forma, la consonant sorda final del primer element es manté, perquè el contacte el té amb una altra consonant sorda, l’article inicial del segon element: [bálts] + [sαrèɲ] > [báɫtsαrèɲ] > [báɫsαrèɲ] (amb s sorda).⁶⁷

d) *Les diferents transcripcions del so [ts]*

La confusió entre els sons [s] i [ts] procedent de –TY– postconsonàntic i d’altres grups llatins: –CY, C(+e,i), etc., es comença a detectar entre els segles XI i XIII; Philip D. Rasico n’aporta documentació abundosa. Del Berguedà, en dóna un exemple datat entre 1236 i 1240: *Barsalona*. No havent-hi en llatí clàssic el so africacat [ts], els escriptors medievals el van representar de manera diversa. Durant molt de temps, coexisteixen transcripcions tan diferents com *ch, cc, cz, zc, zç*, etc. Ja des de les *Homilies*, els mots que es pronunciaven amb [s] presenten sempre una grafia *s* o *ss* mentre que la grafia dels mots que es pronunciaven amb [ts] vacil·la entre *c, z* i *ç*: aquesta darrera és la que va acabar predominant.

e) *La vocal neutra del primer element: datació de la vacil·lació*

La neutralització dels sons vocàlics [a] [e] [ɛ] en posició àtona (i tònica, a bona part de les Balears), resolta en l’al·lòfon [α], conegut per vocal neutra, característic avui

del català oriental, ha estat a bastament estudiada pels filòlegs. Rasico atesta les primeres evidències de confusió, en posició pretònica, ja al segle X.⁶⁸ Si acceptem l'etimologia **BALTEUM** + **ARENEUM**, tenim un cas molt matiner de confusió vocàlica en la transcripció en *-e-* del so inicial d'*areny*: **Balceringia** 951, **Balceren** 1013, 1196, també presenta una datació prou reculada; ja és més previsible la confusió en **Baucerenni** 1239, **Bauzereyn** 1279, **Balçeren** 1381, **Balcereny** 1463 i *passim*.

f) *El so nasal palatal [ɲ]: possibilitats de transcripció*

El grup llatí N+i-od (NY) o N(+e,i)+vocal es va resoldre, com els grups -NN, -NDY i NG (+e,i), en el so nasal palatal /ɲ/, que no tenia equivalent gràfic en l'alfabet llatí. Per això totes les llengües romàniques van haver de recórrer, després de segles de vacil·lacions, a solucions diverses (castellà *ñ*, francès i italià *gn*, portuguès i occità *nh*, etc.). El caràcter nasal essent evident, totes les grafies que coneixem en català i castellà antic presenten el signe *n*, i és la marca de palatalització la que varia, amb formes com: *n*, *y*, *nn* (transcrita sovint amb titlla: *ñ*), *ni*, *in*, *gn*, *ng*, *nig*, *ingn*, *ngn*, *ygn*, *mgn*, *nh*, etc. Pel que fa al nom de Balsareny, la vacil·lació és constant des del principi, en què no té res d'estrany, fins ben entrat el segle XVII, en què les reminiscències d'una tradició en *-nn-* o *ñ* titllada s'encavalquen amb la innovació del signe *-ñ-* castellà. Totes les variants gràfiques s'adeqüen a un possible ètim **ARENEUM** resolt en el so [ɲ] final. Així, tenim amb *-n* final les variants **Balciaren** 1009, **Balzaren** 997, **Balcaren** 1007, **Balçaren** 1023, **Balceren** 1023, **Baciaren** s. XII, **Balczaren** 1168, **Badzaren** 1191, **Batzaren** 1254, **Bauzaren** 1254, **Balseren** 1352, **Balaçeren** 1359, **Balçeren** 1381, **Balçerren** c.1530, **Balçerrèn** c.1530, **Balsarrèn** c.1530, **Balsaren** 1600. I amb *-n-* medial (per flexió de cas o sufixació de gentilici), **Balzaransens** 951, **Balciaren** 987, **Baciaren** 987, **Balzariensis** 996, **Balzareno** 1001, **Balsarene** 1196, **Balciizensi** 1020, **Balciaren** 1031, **Balzareno** 1143. Amb *-nn-* trobem **Balzarenne** 966, **Balciarenno** 990, **Balciaren** 1031, **Balccarenno** 1033, **Balzarenno** 1143, **Baucerenni** 1239, **Balciaren** 1243. Amb *-gn-*: **Balçarengno** 967, **Balçaregno** 1018, **Balciaregno** 1022, **Balca.aregno** 1033, **Balsiaregno** 1063, **Balciaregno** 1157, **Baucio regno** 1157, **Balcio regno** 1165, **Bacio regno** 1188. Observem com aquesta solució gràfica compta amb una limitada difusió; a més, tots els esments del segle XII corresponen a un mateix document. Amb *-nh-* tenim **Baucerenh** 1280. Amb *-y-*: **Bauzarey** 1140, **Balcerey** 1352. Amb *-yn-*: **Bausareyns** 1035, **Bauzereyn** 1279, **Balcereyn** 1331. I amb *-in-*: **Bauzareins** 1236. Amb *-ny-*: **Balçareny** 1365, **Balcereny** 1440, **Balsereny** 1463, **Balsareny** 1606. Hi ha dues variants en *-ny-* anteriors al XIV (**Balciaren** 1038, **Bauzareny** 1281); però cal advertir que aquestes dates no corresponen a documents originals, sinó a meres transcripcions modernes, de Sarret i de Sabala respectivament, que podem considerar, pel cap baix, suspectes. Probablement són transcripcions de còpies posteriors, i per tant llur datació d'acord amb l'original és inexacta. El cas de *-ng-* (**Balceringia** 951) és més curiós; fins i tot s'ha arribat a suggerir que es tractava d'un ètim diferent per a la grafia més antiga coneguda. No oblidem, però, que es tracta d'un precepte lliurat a Aquisgrà. És clar que l'escriu no devia relacionar la seqüència fònica que hom li dictava, més o menys quelcom com *balts s'areny*, amb cap ètim concret, i es va limitar a representar el difícil so [ɲ] per *-ng-*, afegint-hi encara una llatinització "d'oïda". També l'*Onomasticon* hi veu una mera "fantasia dels curials francesos". No cal prendre en consideració les dues preteses grafies en *-m* (**Balcarem** 1027, **Balçarem** 1063), meres lliçons errònies. Ni les modernes en *-ñ*, d'hàbit ja castellà.

g) *Anomalies en la transcripció de la vibrant interior*

Balciizensi (1020) és sens dubte un error del copista en voler transcriure un *Balciarenensi, derivat de *Balciaren*. No hem de donar importància a les formes tardanes **Balcerren**, **Balcerrèn** i **Balsarrèn** (c.1530), totes tres corresponents a una mateixa mà ben poc acurada. I ja hem vist que no existia en realitat la pretesa variant **Balçaeny**, mera errada d'impremta.

h) *Tancament de la e tònica en i*

La gran majoria de variants estudiades presenta una clara *-e-* en posició tònica, cosa que s'ajusta tant al suposat ètim ARENEUM com a la pronúncia actual amb [ɛ]. A part, tanmateix, d'una curiosa variant en *-ie-*, **Balchariensi**,⁶⁹ trobem, precisament en la grafia més antiga del nom, un curiós tancament en *i* de la vocal tònica: **Balceringia** 951, que fa pensar en una versemblant alternança preliterària entre *areny* / *ariny*, la palatal actuant de factor d'inflexió.⁷⁰ Potser, tanmateix, no es tracta pas d'això; l'aclaparador predomini del mot català *areny* sobre *ariny*, i l'absència d'altres testimonis amb *-i-* en el cas de *Balsareny*, semblen demanar una altra explicació. L'anomalia, doncs, seria només gràfica.⁷¹ Si, doncs, no acceptem una pronúncia *Baltseriny, caldria aleshores escatir per quin procés mental, en una llatinització forçada, hom podia suposar una grafia en *-i-* per a un mot amb una clara *-e-* (rotundament oberta, a més, avui; però no gosaria pas aventurar-ne el timbre al segle X). Hi suggereixo una explicació analògica. Són moltes en català les *ee* tòniques, obertes o tancades, que procedeixen d'una *I* breu llatina.⁷² Acostumat l'escrivent a grafiar *-ing-* o *-ign-* quan pronunciava [ɛñ]/[éñ], la seva equació mental inconscient és òbvia. A l'*Onomasticon*, Coromines es pronuncia categòricament sobre aquest *Balceringia*, que atribueix a una mera fantasia d'escrivà, sense prendre gens en consideració la possibilitat d'una pronúncia *ariny: "Encara que no quedés desestimada pel seu caràcter únic, ja endevinaríem que és una llatinització de fantasia dels curials francesos d'aquell temps, avesats a llurs *Lotharingia*, *Carolingius*, *-ia*, *Merovingius*, etc."⁷³

i) *Neutralització, en posició àtona, de la vocal tònica d'areny*

L'adjectiu **Balzaranseni** (951), aplicat a *pagus*, és un exemple ben precoç de confusió *a/e*, que implica la neutralització de tots dos sons en posició àtona. La confusió gràfica ha estat sens dubte afavorida per l'assimilació de la *a* tònica de *balz-*.

j) *Neutralització de la vocal inicial d'areny*

Per bé que la confusió de *a-e* àtones no va esdevenir sistemàtica als documents del català oriental fins al segle XIII, Rasico en documenta diversos exemples des del segle X, i atribueix l'aparició d'*a* per *e* a l'assimilació d'una *a* tònica contigua en el mateix mot. A **Balceren** 1023 i **Baucerenni** 1239 és del tot versemblant que la grafia *e*, per la (suposadament) etimològica *a*, vingui imposada igualment per una assimilació, en aquest cas de la *e* tònica del mateix mot; com fóra també el cas de **Balcereyn** 1331-39, **Balseren** (correcció posterior en un doc. de 1352), **Balcerrey** 1352, **Balçeren** 1391, **Balcereny** 1440-63 i **Balsareny** 1463.⁷⁴ La controvertida forma **Balceringia** 951 presenta igualment *e* per *a*, i en aquesta grafia no hi ha cap *e* tònica que en fes explicable l'assimilació; llevat que la pronúncia real que va sentir l'escrivà no fos efectivament [balsarèñ] (en lloc del *[balsaríñ] que apuntava més amunt).

k) *La bilabial inicial de balç*

La B- inicial de mots llatins com *BALTEUM* es resol sempre en [b] oclusiva. Totes les grafies antigues del nom de Balsareny s'hi avenen. Només en trobem dues de modernes, clarament errònies: la **Vallcingia** del pare Pasqual al segle XVII i el **Vallsereny** de 1810 del baró de Maldà. Tant en l'un cas com en l'altre, l'error és una homonimització amb *vall*.

l) *La vocal de balç*

Ni una sola de les grafies estudiades presenta vacil·lació pel que fa a la vocal de *balç*, avui àtona i neutra en el topònim, però tònica en el substantiu. Una sola variant, **Balçeren**, presenta una clara errada de transcripció, amb l'aparició d'una segona a anòmala.

m) *La líquida l*

Tampoc no ofereix cap problema el so [l], que apareix a gairebé totes les variants conegudes. En posició implosiva, aquesta [l] esdevingué dialectalment semivocalitzada en [w] en una important àrea del domini. Justament el poble de Balsareny cau en aquesta àrea, i hom en troba encara avui rastres (*escaufar*, *taup*, *bauma*, *mans baubes*, *la Seuva*, *obrecoc* < *aubercoc*...) en el parlar local, i amb més arrelament entre la gent gran i al medi rural (*auga*, *vidauga*, *aubarda*, *estuiar*, etc.). Són vestigis d'aquesta pronúncia dialectal les formes **Bauzarey** 1140-60, **Bauciaregno**, **Baucareg** i **Baucio regno** 1157, **Bausareyns** 1235, **Bauzareins** 1236, **Baucerenni** 1239, **Bauciarennis** 1243, **Bauczaren** 1254, **Bauzereyn** 1279, **Baucerenh** 1280 i **Bauzareny** 1281, totes, com veiem, datades entre 1140 i 1281, dada que potser podria permetre, compulsada amb d'altres, d'establir una cronologia del fenomen en aquesta comarca. També entre aquestes dates es troba la forma **Bancarennis** 1272, citada en un text anònim del XIX, que deu tractar-se d'un error de transcripció per *Bauçarennis*. A part d'aquesta, trobem quatre variants que han perdut el so [l]: **Baciaren** s. XII, **Batcareg** 1157, **Bacio regno** 1188, **Badzaren** 1191 i **Batzaren** 1254. Enfront de tot l'aparat de grafies amb *-l-* (o amb *-u-*), aquestes solitàries flors no poden mai fer estiu, ni han de servir per a postular cap alternativa etimològica. Al contrari: essent *-ci-* i *-tz-* (*-tc-*, *-dz-*) algunes de les formes antigues de representar els grups [ts] [dz], és versemblant de pensar que, havent de representar gràficament un conjunt de sons complex [lts], el copista oblidés, o no percebés prou nítidament, el primer so, [l]. Dues d'aquestes variants, corresponen a finals del segle XII (1188, 1191); Pladevall data *Baciaren* a la segona meitat del XII, després del 1154. Aquesta és una dada important, perquè ens faculta per a apuntar que, a Balsareny, a finals del XII encara no s'havia produït la desafricació [ts] > [s], ja que altrament el so [l] hauria estat massa nítid com per a no ser discernit per l'oïda d'un escrivà que havia percebut clarament la /t/ implosiva contigua. A més, cal tenir present que tant la grafia de 1157 com la de 1188 tenen afinitat amb altres documents coetanis que es resolen amb velar: **Bauzarey** a l'altra llista de parròquies del bisbat de Vic al segle XII, **Baucio regno** i altres en el mateix document del Cartulari de l'Estany. L'omissió de la lateral en contacte amb [ts] ens resulta altament il·lustrativa sobre la cronologia de la persistència d'un fenomen fonètic en regressió. Pel que fa a l'aparició (moderna) d'una lateral palatal *-ll-* en *Vallcingia*, *Vallsereny*, ja hem vist que es tractava d'una homonimització amb *vall*, afavorida per l'existència de molts noms de lloc que comencen amb aquest element.⁷⁵

n) *El so africacat sord [ts]*

Com s'esdevé amb la nasal [ñ], també el so africacat [ts] procedent de T + iod presenta un gran nombre de variants; mancats tots dos d'una precisa representació en llatí, no calia esperar altra cosa. Davant *e, i*, el signe més habitual fou *c*. Així, trobem **Balceringia** 951, **Balceren** 1023, **Baucerenni** 1239, **Baucerenh** 1280, **Balcereny** 1331-39, **Balcerey** 1352 i **Balcereny** 1440-63.⁷⁶ El signe *ç* fou la solució que s'imposà per a transcriure el so africacat sord [ts] davant *a, o, u*. Tenim, doncs, **Balçaregno** 1018, **Balçaren** 1023, **Balçareny** 1365. Però també es troba *ç* davant *e, i*: **Balçiareny** 1038, **Balçeren** 1359, **Balçeren** 1381.⁷⁷ Una altra variant és *ci* davant *a, o*: **Balciaren** 977, **Balciaren**, **Baciaren** i **Balciarenno** 990, **Balciarensi** 1020, **Balciaregno** 1022, **Balciarenni** i **Balciareni** 1031, **Balciarenio** 1031, **Baciaren** s. XII, **Bauciaregno** i **Baucio regno** 1157, **Balcio regno** 1165, **Bacio regno** 1188 i **Bauciarennis** 1243.⁷⁸ També trobem el so [ts] abundantament representat per *z*, tot i que aquest signe s'especialitzaria després en l'africada sonora: **Balzaranensi** 951, **Balzarenne** 966, **Balzarengno** 967, **Balzariensis** 996, **Balzaren** 997, **Balzare** 997, **Balzareno** 1001, **Balziarensi** 1020, **Bauzarey** 1140-60, **Bauzareins** 1236, **Bauzereyn** 1279 i **Bauzareny** 1281.⁷⁹ Altres possibilitats de transcripció són: *cc*:⁸⁰ **Balcca.aregno** i **Balccarenno** 1033; *ch*:⁸¹ **Balchariensi** 990; *ca*:⁸² **Balcaren** 1007, **Balcarenno** 1043, **Balcareno** 1043, **Baucareg** 1157, **Bancarenis** 1272; *tz, dz, cz*:⁸³ **Balzaren** 1168, **Badzaren** 1191, **Batzaren** 1254, **Bauczaren** 1254. Finalment, s'imposarà la grafia corresponent al so desafricat: *s*. A part del suspecte **Balsiaregno** (1063, citat però per Flórez al XVIII; Moncada va transcriure, amb més versemblança, **Balciaregno**), i de **Balsarene** (1196), que no he pogut comprovar, el primer document que esmenta amb seguretat el nom de Balsareny amb *s* data de 1352, amb la forma **Bausareyns** coexistent amb la corresponent en **Bauzareyn**.⁸⁴ Hi ha encara una correcció **Balseren**, de data incerta però clarament posterior, sobre un document de 1352; aquesta grafia no reapareix fins al 1598. Després d'aquestes variants esporàdiques, la *s* desapareix durant més de dos segles i no reapareix fins a mitjan segle XV: **Balsareny** 1463, **Balsarrèn** c.1530, **Balsareñ** 1598, **Balsereñ** 1599, **Balsaren** 1600, **Balsareny** 1606. Crec que és el pes de la tradició de *c* o *ç*, el que fa retardar tant l'aparició de *s*, car la desafricació fou un fet consumat molt abans d'aquesta data.⁸⁵

o) Conclusió: adequació de les variants gràfiques a la proposta de Balari

L'anàlisi de les grafies, sota llur aparent heterogeneïtat, ens ha permès de trobar-hi unes constants que la presència d'unes poques formes desviades no té prou força per a desvirtuar. I aquestes constants semblen emmotllar-se a la perfecció amb l'etimologia que proposà Balari, que avui és acceptada quasi per tothom. Trobo, doncs, que les diverses variants s'adeqüen a la juxtaposició de dos elements, el segon dels quals precedit d'article.

El primer element, *balç* [báls], abans [báls], consta d'un so inicial, oclusiu bilabial sonor [b]; un de vocàlic [a], que, en el compost, presenta la forma reduïda a vocal neutra [α]; un de lateral dental en posició implosiva [l] o semivocalitzat en [w], d'acord amb la norma dialectal del lloc; i un so final, que avui és fricatiu apicoalveolar sord [s], però que abans havia estat africacat sord [ts], transcrit de diverses formes.

El segon element, *areny* [arèñ], consta d'un so vocàlic àton inicial [α] a voltes transcrit *e*; un de consonant vibrant simple [r] (només en un sol text, absolutament tardà i no gens fiable, transcrit *rr*); un so vocàlic [ε] obert (només en un cas diftongat

en *ie*; en un altre, tancat en *i*); i un so consonant nasal palatal final [ɲ], transcrit molt diversament.

Enmig dels dos elements, penso que cal postular la presència d'un altre so consonant [s] (procedent d'un d'africat, [ts]), que forma part de l'article salat procedent de IPSE; aquest so es confon amb l'idèntic [s] procedent de [ts], final del primer element, i l'ajuda a mantenir l'ensordiment, que altrament, per fonosintaxi, s'hauria sonoritzat en contacte amb la vocal inicial del segon element.

Per tant, l'etimologia que proposà Balari sembla versemblant, avalada a bastament per un corpus prou ampli de variants que hi convergeixen. Jo penso, doncs, que l'hem d'acceptar com a vàlida.

7. Altres propostes alternatives

Tot el que hem vist fins ara no ens ha de fer oblidar que l'etimologia BALTEUM ARE-NEUM, malgrat la versemblança evident que presenta, no és altra cosa que una proposta, susceptible de modificació si així ho aconsellava l'aparició de noves dades documentals. Tanmateix, les dades (les "proves") aportades en el present estudi que ens permetin dubtar de la validesa de la proposta de Balari i Jovany són escasses i aïllades, poc convincents i de mal sistematitzar. Deixant de banda alguna atzagaiada amollada sense solta,⁸⁶ i alguns suggeriments poc consistents, com és ara uns improbables ètims basc⁸⁷ o ibèric,⁸⁸ hi ha, amb tot, alguna hipòtesi que mereix consideració.

a) Un ètim preindoeuropeu?

Pere Balañà⁸⁹ proposa un origen preindoeuropeu per al primer element *balç*, ara explícitament relacionat amb un altre ètim. Per a l'eminent arabista, el nom de Balsareny és format per dos elements, l'un relacionat amb la hidronímia, l'altre amb la configuració del terreny: "del llatí vulgar *balteu*, derivat del preindoeuropeu *bassa 'clot poc profund on es recullen les aigües', i del llatí vulgar *areneny, derivat del llatí clàssic *arena* 'sorra'". Balañà no diu d'on treu l'etimologia del primer element. Si bé per al segon, que no presenta tants problemes, remet al *DECat* (tot quedant-se, però, només amb el pas intermedi *areneny), sobta que relacioni *balç* amb *bassa* sense veure què hi diu Coromines. Aquest, justament, subratlla l'especificitat del català *bassa* enfront de les formes castellanes i basques amb *ls*, com *balsa* i afins,⁹⁰ amb derivacions semàntiques fins arribar al basc *baltsa* 'societat de comerç' i *batzarre* 'assemblea'.⁹¹ Per prudència, crec que no ens podem aventurar a creure que el català *balç*, via el llatí vulgar BALTEUM, provingui d'un preindoeuropeu *baltsa*, ja que fóra l'únic cas de la variant hispànica *balsa* en català (i encara, atestada des del 951, seria més antiga que les primeres documentacions de *bassa*). Sense més proves, la proposta de Balañà em sembla arriscada, i no crec que ara com ara estiguem en condicions de defensar-la.

b) Un ètim àrab?

És un tòpic que tots els arabistes veuen arabismes a dojo pertot; és una realitat, també, que als filòlegs que no dominen l'àrab sovint se'ls han d'escapar relacions possibles, dissimulades sota analogies amb mots llatins, i manta vegada amb etimologies populars desenvolupades espontàniament als mateixos indrets on el topònim havia arrelat i se n'havien perdut el sentit i la forma originals. L'obra de Pere Balañà⁹² ha rebut

alguna crítica en aquest sentit: ha sorprès la quantitat de propostes d'etimologia àrab que, amb seguretat o amb més o menys prevencions, apunta. Amb tot, pel que fa al nom de Balsareny, ja hem vist que defensa una altra etimologia, malgrat que a la comarca del Bages, fronterera amb l'Islam al segle IX-X, proposa ètims àrabs per als noms d'Avinyó, Callús, Castellbell, Marganell, el Pont de Vilomara, Rajadell, Santa Maria d'Oló, Santpedor, Súria i Talamanca (molts amb interrogant, tanmateix). En diferents comunicacions personals, que li agraeixo, ha analitzat un possible ètim àrab per a Balsareny: l'hipotètic BA^cL AL^cAYN (“*el secà de la font*”) amb el morfema català lsl marca de plural (“els secans”), i amb un canvi de la líquida “l” per “r”: BALSARAIN. Aquesta hipòtesi, segons Balaña, no és filològicament sostenible, ja que la /s/ no pot derivar del context ^cL AL, i tampoc no es pot produir l'assimilació /l/ > /r/ (altrament freqüent en el pas de l'àrab als parlars romànics) en el context L^c. Crec que podem, doncs, descartar la possibilitat, per al nom de Balsareny, d'un ètim àrab, però en deixo constància a efectes d'inventari. Al terme hi ha almenys un topònim àrab (el *pla de Calaf*), però és atestat en data molt tardana (segle XVII), i això fa suposar que es tracta d'un nom de persona derivat del nom de lloc de l'Anoia, més que no pas d'un antropònim àrab directe (explicació que també dec a Balaña, i que igualment comparteixo).

c) *Un antropònim germànic?*

El recordat Enric Moreu-Rey comentà en una ocasió que una de les esmenes que tenia anotades al seu exemplar d'*Els nostres noms de lloc* per a una eventual reedició feia referència al nom de Balsareny. A l'edició publicada per Raixa hi figurava només l'etimologia de Balari; posteriorment, Moreu-Rey s'hi afegí: “Si no és que vingui d'un antropònim germànic”. També per a mi, la hipòtesi d'un antropònim germànic és l'única que em sembla versemblant al marge de la teoria de Balari; ara bé, no està demostrada documentalment. Cal aventurar possibles antropònims indocumentats, i no és gens fàcil, ni gaire creïble.

Coromines, descobridor de la llei del rotacisme que converteix en [r] el so [s] del segon element dels antropònims germànics en *-sind*, després de comparar les correlacions Gombreny / *Gumesind* - *Gomsen*; Gisclareny / *Gisclasind* - *Gisclasen*; [Castell A]dalareny / *Athalasindus* - *Adalasingo*; Bastareny / *Bestasinde* - *Bestessen*; Torèn / *Turresindo* - *Thurisind*; etc., rebutjava aquesta explicació per al cas concret de Balsareny, nom al qual no ha considerat mai la possibilitat d'aplicar-hi la seva llei.⁹³

d) *Antropònims germànics, possibles ètims per a Balsareny*

El corpus d'antropònims germànics és obert fins ben bé el segle IX: un nom per a cada individu del grup. Els diferents inventaris consultats,⁹⁴ per més que són extensíssims, no poden ser considerats mai exhaustius. Les diverses variants documentades d'arrels ja conegudes no exclouen la possibilitat que se'n trobin de noves. Si busquem un hipotètic ètim compost el segon element del qual s'hagués resolt en *-reny*,⁹⁵ la mateixa llei de Coromines ens emmena cap a un dels segons elements més productius de l'onomàstica germànica, *-SIND* (*sintha*, *sinths*, *sinni*) ‘Weg, Gang [camí]’. Förstemann en forneix un gavadal d'exemples, entre els quals en destacaré dos: *Baldsind* (nom de dona, del segle VIII), i *Baudasind* (nom d'home, segle VII).⁹⁶

Pel que fa al primer element, sembla clar que hem de buscar entre les múltiples variants d'un altre nom productivíssim en totes dues posicions: *BALDA* (*balths*, *bald*)

‘audax, fides, fortis’, del qual trobem, entre moltíssimes altres, ocurrences com *Bald*, *Baldus* (s. VI i següents); *Baldo* (s. IV i següents); *Balda* (dona, s. VIII); *Balzo* (s. IX; variants, *Baltso*, *Baldzo* i altres); *Baalss*, *Bals*, *Baltz*, *Balz*, etc., que han donat, entre altres, compostos com la *Baldsind* que ja coneixem, amb variants com *Baltsint*, *Balsinda*, etc.; *Baldsuind* (dona, s. VIII, amb la variant *Baltsuint*; *Balsimius* (s. VIII, amb la variant *Balsmus*); *Balsimia* (dona, s. IX, amb les variants *Balsemia*, *Baldemia*, etc.⁹⁷

Remarco especialment que l’alternança sonora/sorda en la dental es produeix contínuament en una munió de variants secundàries esteses pertot: *Baldetrudis*, *Baltetrudis*; *Baldefred*, *Baltfred*, *Baltfrid*, *Baltfrit*, *Baltfrida*; *Baldegar*, *Baldegardis*, *Baldegand*; *Baldhart*, *Balthart*; *Baldheri*, *Balthere*; *Baldechildis*, *Baltechildis*, *Baltildis*, *Baltimda*; *Baldrammus*, *Baltrammus*; *Baltamod*; *Baldmunt*, *Baltmund*; *Baldarat*, *Baldrad*, *Baltrat*; *Belderich*, *Beltrich*; *Baldavin*, *Baltuvin*; *Baldulf*, *Baltolf*; etc. I remarquem encara l’alternança, més localitzada, amb -s-: *Balzo*, *Baltso*, *Baldzo*; *Balsimius*, *Balsimia*, *Balsemia*.⁹⁸

Altres autors proporcionen també noms de persona composts d’aquests elements.⁹⁹ El RAC de Bolòs i Moran¹⁰⁰ atesta a Catalunya, abans de l’any 1000, nombrosos personatges amb noms compostos d’un primer element *Bald-* (*Baldebonus*, *Baldefredus*, *Baldegancia*, *Baldemares*, *Balderando*, *Balderedus*, *Baldericus*, *Baldoinus*, *Baldomirus*, *Baldovigus*, *Baluds*, etc., amb una munió de variants (cap, però, amb *Balt-*, llevat d’un *Baltinganus* atestat al Pallars). Crida l’atenció un *Balseden* de l’any 941 al comtat d’Osona.¹⁰¹

La majoria d’aquests noms ens plantejarien problemes fonètics si volíem fer-los arribar, ni aplicant la llei Coromines, a una pronúncia [baltzarèñ]. Caldria intercalar, entre el primer element *Balte-* i el segon (ja fos *-Sind* o un altre), una vocal de reforç que ajudés a formar la iod; altrament, un eventual **Balte-sindus* es resoldria més aviat en *Baldereny*/*Baltereny*. Crido, però, l’atenció, envers la variant *Balzo* que documenten a la Gàl·lia Morlet i a Alemanya Förstemann. Aquest primer element (insistim hi: no documentat a Catalunya) explicaria l’africació [dz] o [ts]. Ara bé, mentre no sigui possible de documentar un nom semblant a *Balsareny*, caldrà entendre aquest capítol com una mera hipòtesi de treball a considerar; sense que, però, ara com ara, pugui fer ombra a la proposta etimològica més versemblant: la de *Balari* i *Jovany*.

8. Conclusions

Cal no descartar la possibilitat d’un poblament precarolingi (una possible tomba romana vora les Cases de Navàs, una sivella que hom ha cregut visigòtica en un enterrament medieval a la vall de Ferrans), que podia haver donat nom tant a la mateixa vall de Ferrans com al llocdit Fucimanya; potser fins i tot el nom de *Balsareny* (*Balteum arenæ* en genitiu) podria haver-se originat en aquesta època. No sabem si aquest primer poblament era ja molt antic, ni quin grau de concentració podia tenir, ni si ja hi podia haver hagut alguna organització parroquial o social; ni tampoc si el territori es va despoblar del tot, o no, arran de la invasió sarraïna. Amb tot, les dades documentals ens menen a creure que el terme es va repoblar el 951 o ben poc abans, i que el nom del lloc, *Balç s’areny* [baltzarèñ], es devia formar a partir de la ubicació del castell (no pas de la parròquia de Santa Maria) ran d’un balç sobre un areny del Llobregat, com ja va dir *Balari*.¹⁰² I aquest nom va passar del castell al seu terme, i a la parròquia, i al llinatge dels primers vicaris comtals, i fins a un altre topònim ben llunyà, *Balsareny de Segarra*.¹⁰³

9. Notes

1. Per exemple, a GUITART, *Àlbum Meravella* I: 10. També la trobem en un opuscle anònim, sense data i sense lloc, corresponent als anys 50 (potser 1959, any de creació del grup local dels Amics dels Castells a Balsareny?) “*Castillo de Balsareny. Provincia de Barcelona*”: “Este castillo aparece ya documentado en el año 990 en la forma *Castrum Balciarenno*, la cual sugirió a Balari y Jovany su etimología, que se habría de descomponer en “*balteum areneum*”, o sea “*precipicio arenoso*.” (Fons Biblioteca Popular de Balsareny). És quasi segur que cal atribuir la paternitat d’aquestes ratlles a Josep M. Sabala i Sanfont, que és justament qui, un quart de segle més tard, continua remetent-se a l’autoritat de Balari: “La seva etimologia sembla que deriva de *Balç* < BALTEUM, precipici, cingle, i *Areny* < ARENEUM, terreny arenós.” (SABALA 1985). També Monreal i Riquer, al seu estudi sobre el Castell de Balsareny, adopten aquesta etimologia, tot remetent a Balari i a Griera: “Aquest castell apareix ja documentat l’any 990 en la forma de *Castrum Balciarenno*, la qual suggerí a Balari i Jovany la seva etimologia, que s’hauria de descompondre en *balteum areneum*, o sigui ‘balç, cingle o precipici d’arena.’” (MONREAL-RIQUER 1958:II, 206).
2. Vegem, doncs, de passada, quines definicions dóna l’Alcover-Moll dels mots *balç* i *areny*: “BALÇ: 2. Roca o terreny de vessant vertical o quasi vertical (...) Cast: despeñadero, precipicio.” (DCVB, s.v. BALSARENY). I cita, en la versió catalana medieval d’Andreu Febrer, el mateix vers de Dant que Balari esmentava en italià. “ARENY: 2. Tros de jaç de riu o de riera cobert d’arena i còdols procedents de les crescudes de l’aigua.” (*ibid.*, s.v.). Les altres accepcions de tots dos termes no ens són d’utilitat. Esmenta diversos topònims i en dóna, com a ètims, “probablement d’una forma llatina ARENIUM o ARENEUM (derivat de ARENA), ‘lloc d’arena’”. Parla del topònim *Castell de l’Areny* (< CASTRO ADALASINDE), i observa: “Encara que l’origen del nom del castell fos el nom propi *Adalasingo*, l’evolució del nom s’és feta sota la influència del substantiu *areny*.” I acaba donant tres formes llatinitzades d’areny: *Arinio* (823), *Aregno* (1055) i *Arenn* (1165), tretes de Joan Coromines i referides a Areny de Ribagorça. Comparem-ho ara amb les definicions del *DGLC*, en les quals s’han inspirat després la *GEC* i el seu *DLC*, i també el *DIEC*: “BALÇ: Cingle, timba, precipici.” “ARENY: Terror, platja, riba, llit de riera, etc., format de sorra.” (*DGLC*, *GEC*, *DLC*, *DIEC*, s.v.).
3. Molts anys després, i ben al marge de la qüestió, una carta al director d’un diari barceloní, que discutia la grafia del nom *Collserola* / *Collcerola*, esmenta també aquest article en el nostre topònim. N’era autor Jaume Olivé Guilera, qui defensava la -s- de *Collserola* adduint encertadament que procedeix de l’article femení *sa* < IPSA; Olivé, com a exemples de la pervivència d’aquest article en la nostra toponímia, podia haver citat un gran nombre de casos (*Safaja*, *Saserra*, *Salou*, *Savall*, *Sescebes*...) però justament feia menció de dos únics exemples: *Puigscalm* i *Balsareny*, que entenia, doncs, com a compost de *balç* + *s’areny* (“La Vanguardia”, 27 12 1983).
4. A benefici d’inventari, esmentaré aquí la discrepància d’Antoni Griera envers la teoria de Balari. Per a mossèn Griera, el mot *balç* no fóra romànic, sinó ibèric: “Balari, *Orígenes*, 78, supone un BALTEUS para la etimología de *Balsareny* y recuerda la sinonimia entre *balç* y *cingle*. Pero, a nuestro juicio, en *Balsareny* tenemos un nombre doble, integrado por *balç*, de origen ibérico, y el segundo elemento, *areny*, procedente de ARENA.” (GRIERA 1960: 11, citat per SABALA *et al.* 1976: 512, núm. 2).
5. Coromines, a l’*Onomasticon*, ultra elevar a canònica la categoria adjectival d’ARENEUM (“adjectiu: *balç arenós*”), reincideix a situar Balsareny al Baix Berguedà. El diví Homer també capcinejava, a voltes: és clar que Coromines coneix perfectament a quina comarca pertany aquest poble. La setmana de Nadal de 1989, en conversa telefònica mantinguda amb Llorenç Planes Vilella per agrair li la tramesa de signatures en suport de l’actitud del filòleg de rebutjar el “Premio Nacional de las Letras”, Coromines manifestava “estimar i conèixer molt bé la nostra comarca, Balsareny inclòs”.
6. Cf. *GMLC*, s.v. **areneum**, **arenium**: des de la primera documentació el 977, ja apareix com a substantiu.

7. Sobre la cronologia de l'aparició de la llengua catalana i altres llengües romàniques, vegeu BASTARDAS (1977) i (1988), així com NADAL PRATS (1982: I, 163ss).
8. Agraeixo aquest suggeriment al Dr. Josep Moran i Ocerinjauregui.
9. Possibles nuclis dispersos de població en èpoques més remotes no impliquen l'existència d'una comunitat estable, ni menys encara amb el nom actual. Vegeu, sobre l'arqueologia pre-romana i romana a Balsareny, VILLARONGA (1961; 1977), SERRA (1977: 140), CURA (1971 72; 1973; 1977; 1980) i DAURA GALOBART (1982: 56, 82 83; 1983: 20). És clar que no té res a veure amb el poblament antic de la zona la troballa d'un tros d'ullal de mamut vora el mas de l'Alou ("Regió 7", 21-IV-1990).
10. LLADÓ (1984). D'aquest darrer autor reproduïm un extens fragment de la carta que m'adreçà en resposta a aquesta qüestió: "Els balços de Balsareny, tal com he observat i fins 'tastat' (una vegada vaig mig escalar el que va de la resclosa dels manresans a la via del tren) pertanyen majoritàriament a la part central de la formació Artés; potser n'hi ha algun tros de la formació Solsona. Tant l'una com l'altra, aquestes formacions estan compostes majorment de margues (argiles cementades amb calcària) de duresa alternant; a la d'Artés també hi ha bancs de calcària; i, en ambdues, algunes capes d'arenisca i conglomerats (sobretot a la de Solsona, i més com més pugem cap al nord); crec que l'única cosa que hi podríem trobar encara, a més a més, seria alguna capeta de cristalls blancs de guix. Doncs bé, de les margues dures i les calcàries, la gent en diu 'pedra', i de les margues toves 'terra', però mai 'arena'. Del guix, no cal ni parlar-ne. I sobre les arenisques (o gresos) i conglomerats, certament cal dir que són sorra o grava; però es desfan tan de mica en mica i la pluja s'ho emporta tan de pressa, que no sé què m'hi jugo que pocs avantpassats nostres s'hi devien haver fixat (per altra banda, als balços n'hi trobes ben poques, de capes d'aquestes roques); per tant, no justifica de cap manera això del 'balç arenós'. I si, posats a fer d'advocats del diable, podríem sospitar que els qui van 'inventar' el nom de Balsareny saben molta geologia, pensa que res tan lluny com dir 'arena' a l'arenisca, perquè precisament és la pedra per excel·lència, de la qual està feta, p. ex., la catedral i moltes cases de Solsona. En canvi, l'*areny* certament existeix a Balsareny: és sobretot el llit del riu, i les terrasses, que podríem dir que són les graveres actuals o en potència, que no són més que l'antic llit del riu, els seus antics sediments, que han estat aprofundits pel riu mateix en èpoques de crescuda, particularment en acabar les èpoques glacials (també poden ser el llit d'alguna riera). Certament, tal com dius, el poble és construït en una terrassa d'aquestes, i p. ex. el subsòl de la major part de camps grans del terme de Puigdorca és d'una terrassa d'aquestes. I prou que alguna vegada en queda algun tall penjat, però no crec que uns trossos de balç que constitueixen menys de l'1 per cent de tots els de Balsareny justifiquin que els balços en conjunt es puguin anomenar arenosos. I en el passat les coses eren també així, perquè precisament els rius i rieres, per a fer els balços, han excavat capes contínues, com les actuals i, en molts casos, àdhuc prolongacions de les actuals". Noteu, endemés, com el balç que Joan Lladó ha "tastat" personalment, escalant-lo, és el de sota el Castell, entre la Resclosa dels Manresans i la desapareguda via del carrilet; és a dir, el referent de l'ètim *balç*.
11. BALARI: "el pueblo de Balçareny, de que tomó su nombre el castillo..."; Espasa: "el nombre del castillo deriva de su situación..."; SARRET: "La major part dels castells... tenen el nom del propietari o del lloc on es varen construir"; VILA: "El poble... deu el seu origen, i fins el seu nom etimològic al castell..."; el *DCVB* parla només del "nom del poble"; MONREAL-RÍQUER al·ludeixen a "la seva etimologia" (del castell); per a *GGCC*, el castell és "origen del poble" (no diu explícitament "del nom del poble", però l'una cosa porta l'altra, i n'exclou la possibilitat inversa), bé que observa amb cert que la descripció geogràfica s'ajusta igualment a tots dos; COROMINES, finalment, parla en tres ocasions del "nom del poble".
12. Abonarien també aquest supòsit la preeminència política i social, i protocol·lària, de la seu del castlà (els súbdits rebent el nom del senyor, i no a la inversa); i fins i tot les escasses troballes arqueològiques prehistòriques de l'actual terme de Balsareny són ben allunyades del lloc on es va bastir el castell i l'església parroquial. Així, les restes del Pla del Coll o

del Pla de Calaf, el tresoret ibèric vora (si doncs no ja dins) el terme de Sallent o les sepultures romanes (probablement ja en terme de Navàs) són indicis molt pobres d'un hàbitat que res no ens permet de suposar continuat, i en tot cas molt lluny dels centres de població medieval que podien haver donat nom al conjunt (bàsicament, el castell i la parròquia de Santa Maria, tots dos edificats arran de sengles balços). Balsareny apareix a mitjan segle X organitzat entorn de tres nuclis: el castell amb l'església de Sant Iscle i Santa Victòria, la parroquial de Santa Maria amb la primitiva sagrera i la que fou també parroquial de Sobirana de Ferrans. Hom l'ha datat en la primera repoblació del Bages, empresa per Guifre el Pelós (SABALA 1985; cf. BENET 1989: 11-13), després que la revolta d'Aissó despoblés aquesta zona. Tanmateix, a diferència d'altres indrets propers (Manresa, Oló, Artés, Merola, Prats de Lluçanès) no es troba documentació sobre el lloc de Balsareny durant el segle IX i la primera meitat del X. Això em fa dubtar d'una datació tan primerenca: em sembla més prudent de situar la colonització de Balsareny en la segona repoblació del Bages, en temps de Borrell II. En tot cas, no és cert en absolut que, com ha estat dit algun cop amb lleugeresa, la primera documentació del lloc (any 951) obviï l'existència del castell (*Sanctam Coeciliam quæ est in termino de Balceringia*, ABADAL 1950: 257). Quan els documents antics parlen de "terme" o de "castell", es refereixen sempre al domini jurisdiccional del castell termenat. Des del 966, pocs anys després de la primera documentació del nom del terme, el castell ja ens apareix explícitament atestat. És inconcebible de pretendre que el castell fos bastit després de l'església de Santa Cecília de Vilafruns; sí, en tot cas, simultàniament. I, per tant, el nom "del poble" (llegim "del terme") no té per què ésser anterior al del castell, que, més o menys simultàniament amb les parròquies de Ferrans i de Santa Maria i els primers masos, devia aparèixer arran de la primera repoblació de l'indret, ja fos al segle IX o al X.

13. Se'n troba alguna a les grans obres de replega (es poden comptar amb els dits de la mà les ocurrències del nom a *MH, LFM, CSC, DCV, ACB*). En comparació amb això, al volum V de *Els Castells Catalans* se'ns forneix un relativament considerable esplet de grafies medievals corresponents al topònim que ens ocupa. He d'agrair molt especialment les aportacions del Sr. Josep Maria Sabala i Sanfont; també l'amabilitat amb què m'han ajudat els Drs. Albert Benet, Joan Maria Serra Sala i Ramon Ordeig, i els Srs. Jaume Pons Agulló, Isidre Vilella (†) i Llorenç Villuendas (†); els arxivers Drs. Miquel dels S. Gros (ACV), Josep M. Gasol i Marc Torras (AHCM); dom Marc Taxonera (AMont); Mn. Joan Bajona i Mn. Jordi Orobítg (APB); i els Srs. Jaume Rabeya i Lluís Marquès (AMB). També a diverses famílies de Balsareny que m'han facilitat l'accés a llurs arxius familiars. En canvi, lamentablement, el polsegós Arxiu del Castell de Balsareny va decebre les esperances que hi havia posat: no sembla contenir documentació antiga relativa al poble. Els resultats de la recerca de qui hi busqués documents històrics de Balsareny no compensaven pas les dificultats que l'anterior propietari posava a qui volia accedir-hi. La paperassa correspon a l'arxiu familiar dels Alòs, llinatge que no es va vincular al Castell, per matrimoni, fins el 1830. L'incendi de 1835, de la devastació provocada pel qual encara es planyia TORRES (1880), no va plànyer mobles, teginats ni sostres: molt menys, doncs, ja es comprèn, papers i pergamins antics, que devien cremar com l'esca. La posterior ocupació, en tant que fortí dels isabelins, durant la Guerra dels Set Anys ho devia acabar de malmetre tot. A partir de 1888, Josep Joaquim I d'Alòs i de Martín, primer marquès d'Alòs baró de Balsareny, va engegar la restauració del casal: ell devia traslladar-hi els papers de la seva família. Aquests tenen evident interès històric: hi ha abundosa documentació militar dels regiments que diversos Alòs comandaren; entre els quals hi vaig trobar uns informes al duc de Berwick amb llistes de batlles i propietaris "desafectes a la causa" (els Alòs lluitaren, durant la Guerra de Successió, amb l'exèrcit filipista). Però, en les ocasionals visites que hi vaig ser autoritzat a fer, ben poca cosa hi vaig trobar sobre Balsareny, i cap d'anterior al segle XVII.
14. 5-XII-951 **Balceringia**. Diploma de Lluís el Piadós, datat a Reims. Confirmació, a petició de la reina Gerberga i del comte Odalric, dels béns de l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat, entre els quals l'església de Santa Cecília en terme de Balsareny, que Longobard havia donat a Santa Cecília de Montserrat: "*item aliam Sanctam Ceciliam quæ est*

- in termino de Balceringia, cum suis adjacentiis*” [ABADAL 1926 1950, II: 256-257]. Aquesta és, fins ara, la forma més antiga documentada. Abadal, ultra l’original perdut, n’atesta una còpia del 1203 a l’Arxiu de Montserrat (caixó 10, lligall 1, foli 14, 2a. escriptura), avui perduda, i una còpia del XVIII, del pare Caresmar, enviada per aquest al seu corresponsal el professor Fossà, també perduda. D’aquesta còpia de Caresmar se’n conserva una còpia feta per Fossà i autenticada per ell mateix com a còpia literal de la del pare Caresmar; i tres còpies de Jaume Pasqual (SCAM III: 6, 80; XI: 301). Aquestes, però, només contenen fragments d’escatocol; la primera és la que presenta la variant **Vallceringia** (vegeu *infra*, nota 66). La **Santa Cecília** de la citació és l’església de Santa Cecília de Vilafruns, els darrers vestigis de la qual són avui pràcticament desapareguts, però que conserva el nom en la toponímia de la zona, coneguda encara avui com a Santa Cecília.
15. Desembre 951 **Balzaranensi**. Butlla del papa Agapit II a l’abat Arnulf de Ripoll, confirmant les propietats del monestir, entre les quals el lloc de Serra-sanç. “*Et in pago Balzaranensi ipsam serram quam Sancio dedit*” [Original: Archives Départementales des Bouches du Rhône, Marsella, H 5, núm. 13. Transcrit per Antoni Pladevall i Font, CR, X: 210, d’on cito]. Diré de passada que aquest topònim de *Serra-sanç*, COROMINES (ETC II: 236), grafiant-lo *Serrasans*, l’inclou entre els noms d’origen romà d’ètim en -ANUS i afins; adscripció que poso en dubte. En efecte, sembla que en dir “*Serram quam Sancio dedit*”, hom al·ludeix a una donació relativament recent; altrament, el nom *Sanç* no prové d’un ètim llatí en -ANUS, sinó de l’adjectiu *Sanctius*, format sobre *Sanctus*, i és el nom d’un màrtir cordovès del segle IX; cf. MOLL 1959: 131; 1987: 87.
  16. 28-IX-966 **Balzarenne**. Isarn ven a Baldomar prevere, a Sunifred i Savarig, per cent sous, unes cases i terres que tenia per compra a la Vall de Ferrans, castell de Balsareny, comtat de Manresa. “*in castrum Balzarenne*” [ACA Monacals, Sant Benet de Bages. 28-IX-966. Or.: BPUB, perg. SBB (perdut). Còpia: IEC, secció Històrico-Arqueològica, inèdita, que transcriu per gentilesa del Dr. J. M. Font i Rius. Hi ha una altra còpia a l’AMont]. Es tracta d’un document de venda, inèdit, el més antic que esmenta explícitament el castell de Balsareny.
  17. 8-II-967 **Balzarenngo**. Solguista, dona, ven a Baldomar, prevere, a Sunifred i a Savarig una casa, terres i vinyes que tenia per la seva dècima i herència, en la vall dita de Ferrans, castell de Balsareny, comtat de Manresa, per 10 sous. “*in castro Balzarenngo*” [ACA Monacals, Sant Benet de Bages, 8-II-967.- Original: BPUB, perg. SBB (perdut). Signatura antiga a l’Arxiu de Sant Benet, C, núm. 10. Còpia: IEC, secció Històrico-Arqueològica, inèdita, que transcriu per gentilesa del Dr. J. M. Font i Rius.- Hi ha una altra còpia a l’AMont].
  18. 12-VII-987 **Balciareno**. Donació del comte Borrell al prevere Donadéu d’uns alous que havia tingut el pare d’aquest, Galí, al comtat d’Osona (castell de Torelló, vall de Saderra) i al comtat de Manresa (castell de Balsareny, vora el torrent Martí). “*in terminio de castrum Baciareno... et ipso alaude de Baciareno... et ipso alaude suprascripto de Baciareno*” [Original: ACV, cal. 6, núm. 579; JUNYENT 1987 IV: 454, § 533]. Compulsat l’original, la segona i tercera lliçó **Balciareno** són correctes; però la primera, tot i no llegir-se prou bé, sembla que diu **Baciareno**. 23-X-1031 Oblació que fa Guifre de Balsareny del seu fill Guillem a la canònica de Sant Pere de Vic. “*in parrochia Sancte Marie de Balciareno sive in termino ipsius castri de Baciareno... Sig+num Guifredi de Baciareno...*” [Or.: ACV, perdut; còpia de 1270: ACV, cal. 6, doc. 924]. Trobem també la variant **Balciareno** el 1045, al Necrologi del bisbat de Vic, citat pel pare Flórez: “*XIII Kal. Augusti. Obiit Bernardus Guifred de Baciareno, frater dicti Guillermi Episcopi.*” [FLÓREZ 1774: 314].
  19. 12-VII-987 **Baciareno**. “*in terminio de castrum Baciareno*”. És el que sembla dir, en un sol lloc i encara de lectura dubtosa, el document que hem vist a la nota anterior.
  20. Any 990 **Balchariensi**. “*in Castro Balchariensi*” [MH, liber IV, col. 409]. Es tracta d’una permuta que féu Bernat I, vescomte del Conflent, amb el seu germà Sal·la, bisbe de la Seu d’Urgell (fills tots dos del vescomte Isarn –fill, al seu torn, de Sal·la i Ricarda, els fundadors de Sant Benet de Bages– i de la vescomtessa Ranlo). Per aquesta permuta, Bernat rebia un alou situat al Castell de Balsareny, comtat d’Osona, a canvi d’un altre alou, anomenat Oriol, i uns altres, situats tots al comtat de Berga.

21. **Balciarenno**. Butlla del papa Joan XV, dotació del monestir de Sant Pere de Rodes. “*Juxta castrum Balciarenno*” [MH, ap. CXLI, col. 941-944; citat també per SITJES 1986a: 6]. SABALA *et al.* citen també un document de 1067 on Ramon Berenguer I i Almodis empenyoren a l'església de Sant Pere de Vic, i al bisbe Guillem de Balsareny, la meitat de la dècima de la parròquia de Manresa en compensació dels castells de Veciana i Montfalcó, document en el qual s'al·ludeix a Bernat Guifre de Balsareny, difunt germà de Guillem, en aquesta forma: “*castrum de Viciano et de Monte Falchone quod Bernardus Guifredi de Balciarenno dimisit vestre canonice*” [SABALA *et al.*, 1976: 433, nota; la referència hi és omesa, com també a la pàg. 440]. Ja uns quants anys abans (any 1046) es documenta l'òbit d'aquest personatge amb idèntica grafia: “*XIII Cal. Augusti obiit Bernardus Guifredi de Balciarenno, frater dicti Guillelmi pontificis*” [Necrologi de l'Església de Vic, AP. VILLANUEVA, 1821: 194; FLÓREZ, 1774: 322 329; SABALA *et al.*, 1976: 498 i 512, nota 21].
22. Any 990 **Baltiarenno** “*Cito particularment Baltiarenno, a. 990, forma antiga del nom de Balsareny (al N. de Manresa), poble edificat sobre un balç arenós, que ve de BALTEUM ARENEUM...*” [COROMINES, *DECat*, s.v. BALÇ]. Es tracta del document esmentat a la nota anterior, citat amb una lleu errada per Coromines, qui, a *Noms de lloc d'origen germànic (ETC I: 38)*, l'havia esmentat correctament: “*la forma antiga Balciarenno de 990, citada per Balari*”.
23. 28-VII-996 **Balzariensis**. Ramon Borrell, comte de Barcelona i Osona, acut al monestir de Sant Cugat del Vallès per celebrar la festivitat del màrtir esmentat, acompanyat dels seus palatins i de molts fidels. “*Gifredus Balzariensis*” [Or.: ACV, calaix 37, Concòrdies I, núm. 10; DCV,4: 513, § 604].
24. 30-XII-977 **Balzare** es tracta d'una *emendatio ope ingenii* de la variant **Balzare** que versemblantment duia l'original perdut (cf. *infra*, nota 33), i que es troba a l'arxiu de Josep M. Sabala en un regest manuscrit. La grafia **Balzaren** es troba en un document de l'any 1022: 30-III-1022. Els comtes de Barcelona Berenguer Ramon I i Sança subempenyoren el castell de Sallent a Bernat Sendred, fill de Sendred de Gurb, paral·lelament a l'empenyorament que del mateix castell (i del de Gurb) féu, dues setmanes més tard, la comtessa mare, Ermessenda. “*in termino de Balzaren*” [Or.: ACA, perg. Berenguer Ramon I, 193; trasllat: ACA, *Traslado e índice alfabético*, vol. I, de Wifredo I a Berenguer Ramon I, pàg. 409-410. Vegeu també SOLA 1920: 20-26, i FAES 1982: 37-42].
25. 30-XII-977 **Balzare**. Ermelde ven a Savarig i esposa Adaltrude, per onze mancusos d'or que el seu difunt marit devia als compradors, unes cases, terres, vinyes i molins que tenia per herència: “*in castro Balzare... in castro Balzare*” [Or.: BPUB, perg. SBB (perdut). Signatura antiga a l'Arxiu de Sant Benet, C, núm. 22. Còpia: IEC, secció Històrico-Arqueològica; consultat per gentileza del Dr. J. M. Font i Rius.] / 1-I-1001 **Balzareno**. Venda d'una mujada de vinya a la Vall de Ferrans. “*in Castro Balzareno*” [Arxiu Guitart, Manresa; citat per J. M. Sabala].
27. 2-IV-1007 **Balcaren**. Seniofred es dona personalment al monestir de Sant Benet de Bages com a servent en l'orde monàstic i fa lliurament al cenobi dels alous que té a Montpeità i a la Vall de Ferrans al Castell de Balcaren. “*in castro Balcaren*” [AMont., fons Bages, perg. núm. 1232] / 27-II-1020: Venda que Guifre de Balsareny fa a la seva muller Ingilberga de Besora dels castells de Castellnou de Bages (Bugo) i de Copons. “*in ipso termino de Balcaren*” [AMont., fons Bages, perg. núm. 76] / 8-XI-1038 Testament i sacramental d'Emma Ingilberga de Besora, viuda de Guifre de Balsareny. “*a Santa Maria de Balcaren... et Sancte Marie de Balcaren*” [Or.: AMonts., Fons Bages, docs. 1378 i 1381]. DANÉS 1922: 441-448, que no referència els documents; sí que ho fa BENET 1985] / 5-VII-1063 Jurement de fidelitat de Guifre Guitard, fill de Guitard Negre, castlà de Manresa i de Balsareny, als comtes Ramon Berenguer I i Almodis. “*et de ipso chastro quod dicitur Balcaren... et de Balcaren... et de Balcaren...*” [Or.: ACA, perg. Ramon Berenguer I, núm. 105; BOFARULL 1836-II: 38 39. Reproduït i transcrit: CR XI: 52 53. Vegeu també BENET 1985: 111].
28. 13-I-1009 **Balciaren**. El prevere Ermenric ven als cònjuges Guifre de Balsareny i Ingilberga de Besora, vicaris comtals, una casa prop de l'església de Santa Maria, que deu

ser cal Martí del Lloc. “*ipsa casa qui est... in Balciaren*” [Or.: ACV, cal. 6, doc. 812, d’on extrec]. // 10-I-1019 Els cònjuges Guillem i Pinales venen als consorts Godmar i Blancuca terres, vinyes i cases que tenen al castell de Balsareny, prop del riu Tort o torrent de Fucimanya. “*in kastro Balciaren*” [Or.: AMont., fons Bages, perg. núm. 76] // 18-X-1045 Testament de Bernat Guifre de Balsareny (trasllat de 1046) “*ad Sanctum Aciscli de Balciaren... et alia mea honore de Balciaren*” [Or.: perdut. Trasllat: ACV, calaix 9, Episcopologi, II, perg. núm. 46. Transcripció: CR XI: 26, d’on extrec. També: SABALA 1972: 39-42] // c. 1230 “*Ego Guifredus de Balciaren miles*” Falsificació d’un pretès document del 27-VI-977, en virtut del qual Guifre de Balciaren fa donació de l’alou del mas de Sant Salvador de Serradellops. [Original: ACV, cal. 6, perg. 766; PLADEVALL 1979: 22 23, d’on cito]. L’estudi d’Antoni Pladevall demostra que cal datar el document cap al 1230. Aquesta forma **Balciaren** és citada, sense altra especificació, com “el segon document més antic que es coneix, del 977”, per la GGCC (II: 78). També fa esment a aquesta grafia en aquella data SABALA (1971), i a tot el document també ECC, IV: 1049, nota 57. Encara, Pladevall, a l’esmentat estudi sobre els falsos d’Olost, addueix un altre document falsificat a la mateixa època que conté aquesta variant: “*Ego Guillelmus de Balciaren, clericus*” [Original: ACV, calaix 6, doc. 2157; PLADEVALL 1979: 26, d’on cito]. La falsedat es fa evident perquè Guillem de Balsareny, en la pretesa data del document, era ja bisbe de Vic i no pas simplement “clericus”; el falsificador del segle XIII va copiar les dades d’un document anterior a la data en què Guillem accedí a la dignitat episcopal.

29. 1018 1023 **Balçaregno**. Sacramental que féu el comte Guifre a la comtessa Ermessenda, pel castell de Balsareny, entre altres. “*castello quem dicunt Balçaregno*” [Or.: ACA, perg. Ramon Berenguer I, apèndix extrainventari, núm. 2102. Ed: LFM § 222: 231. Citat per MONREAL-RIQUER 1958: 206].
30. 1020-1027 **Balciazensi**. “*Wifredo Balciazensi*” [FLÓREZ 1774: 286] Flórez (*ibid.*, pàg. 127) remarca que la còpia que transcriu no porta data; potser cal situar-la més cap al 1027 que no pas el 1020. El bisbe Oliba litiga al Concili de Narbona contra diversos usurpadors dels béns de la seu de Vic. El bisbe Guifre de Narbona mana a 14 senyors catalans que tornin a l’Església els béns usurpats, i que ho facin abans de Sant Joan, sota pena d’excomunió. D’aquesta pena són exclosos la comtessa Ermessenda i el seu fill, el comte Berenguer Ramon I; però no pas Guifre de Balsareny (*Wifredo Balciazensi*). Si la lliçó de Flórez no és errònia (per *Balciarensi* o quelcom de semblant), aquesta variant adjectivada resulta de difícil explicació.
31. 11-IV-1022 **Balciaregno**. La comtessa Ermessenda empenyora el castell de Sallent a Bernat Sendred de Gurb. “*in Balciaregno*” [ACA: *Traslado e índice alfabético... vol. I, de Wifredo I a Berenguer Ramon I*, pàg. 407]. El trasllat és fet per la mà de Manuel Marià Ribera (Cardona 1652 Barcelona 1736), arxiver especulador que fou de l’Arxiu Reial entre 1706 i 1714.
32. 11-X-1023 **Balçaren**. Ermessenda empenyora diversos castells al seu fill, el comte Berenguer Ramon I. “*et castrum Balçaren*” [Or.: ACA, perg. Berenguer Ramon I, núm. 46. Ed: LFM, § 223, I: 232]. Trobem aquesta forma **Balçaren** trenta anys després, el 1053 (BOFARULL 1836, II: 28, *ap.* COROMINES 1994: 330); i deu anys més tard: // 5-VII-1063: El comte Ramon Berenguer I infeuda els castells de Balsareny i Gaià i l’honor d’Oristà, en vida del bisbe Guillem de Balsareny, als germans Bernat i Miró Riculf. “... *ipsum castrum de Balçaren [...] predictos castros de Balçaren et...*” [Or.: ACA, perg. Ramon Berenguer I, núm. 296. Ed: LFM, § 175: 185 188. Citat per MONREAL-RIQUER 1958: 206] Cito de l’edició del LFM; l’original, però, diu *Balcaren*. // Encara, en la mateixa data, tenim el jurament de fidelitat de Bernat i Miró Riculf als comtes de Barcelona: “*castro quod dicitur Balçaren [...] castris Balçaren et...*” [Or.: ACA, perg. Ramon Berenguer I, núm. 137. Ed: LFM § 176: 188 190. Citat per MONREAL-RIQUER 1958: 206. Vegeu també BENET 1985: 100]. // Es troba també **Balçaren**, corregit sobre un erroni *halceren, a ACA, Cancelleria, Memorial 77 [= *Vicariarum III*], fol. xcviirxcviiir (= 58r) (segle XIV, circa 1352): “*castris de Balçaren et de Galian*”. I un altre cop al mateix foli, un **Balseren** sembla que corregeix un anterior *Balçaren*.

33. 11-X-1023 **Balceren**. L'edició de Pèire de Marca del document citat a la nota anterior transcriu així el nom del castell: "*Castrum Balceren*" [MH, ap. 196, col. 1037]. Tornem a trobar aquesta grafia en el regest de 1196 d'un document de l'any 1063: "*castro de Balceren*". El regest és del compilador del LFM, Ramon de Calders (cap al 1196; cf. MIQUEL 1945: VIII); al document, la forma emprada és *Balcaren*. // Trobem encara la grafia **Balceren**, que devia semblar més adequada a Ramon de Calders, en un altre regest, en aquest cas sobre un document perdut de 5 de juliol de 1064: "*castris de Balceren et...*" [Or.: ACA (perdut). Còpia s. XIII: ACA, *Liber Feudorum Maior* (perduda). Regest del compilador Ramon de Calders cap al 1196: LFM, § 178: 191]. És la pignoració de la quarta part del delme de Santa Maria de Manresa en recompensa a un hipotètic Martí Riculf (error, sens dubte, per Miró Riculf; també BENET 1985: 106, núm. 19, ho creu així).
34. 29-IX-1027 **Balcarem**. Testament sacramental de dona Rotudis, jurat pels testimonis a l'església del castell d'Ardèvol. "*pane et vino de Balcarem*" [ACA, Cartulari de Sant Cugat, 322r, col. 1, r. 21. Ed: RIUS 1946 II: 158 = CSC II, § 505. Cf. també SABALA et al. 1976: 498; 512, núm. 10]. Cito per l'edició de Rius; ara bé, compulsat l'original, constato que diu **Balcare**??? i que, per tant, podríem transcriure més aviat **Balcarem**; per què caldria afegir aquesta grafia a les que hem vist *supra*, nota 27.
35. 23-X-1031 **Balciarenni** Oblació que fa Guifre de Balsareny del seu fill Guillem a la canònica de Sant Pere de Vic. "*in parrochia Sancte Marie de Balciareno [Balciarenni? lliçó incerta] sive in termino ipsius castris de Balciareno [...] Sig+num Guifredi de Balciareno...*" [Or.: ACV, perdut. Còpia de 1270: ACV, cal. 6, doc. 924]. Compulsat el document de 1270, la grafia **Balciareno** és dubtosa en el seu darrer caràcter: podria dir també **Balciarenni**, amb desinència de genitiu. Tanmateix, jo em decanto per llegir-hi **Balciareno**. Hi ha tot seguit, però, dues vegades la variant **Balciareno**, de lliçó ben clara en aquesta còpia de 1270. Ara bé: en la còpia de l'Episcopologi, només la transcripció de la segona d'aquestes formes (el primer **Balciareno**) roman; les altres dues ocurrències varien: "... *in parrochia Sancte Marie de Balciareno sive in termino ipsius castris de Balciareno [...] Sig+num Guifredi de Balciareno.*" [Còpia: ACV, cal. 9, Episcopologi, II, 42]. En aquesta signatura, el grup *-nn-* és transcrit amb titlla sobre la nasal: *-ñ-*; no així el nom de la paròquia en la còpia de 1270 del calaix 6, on apareix textualment *-nn-*. Les regests moderns, mecanografiats, de l'índex del Calaix 6 donen, per a la primera avinentesa (l'església), **Balciareni**; en el segon cas, per al castell, diuen **Balciareno**, sense titlla. Hom no hi transcriu la signatura, que fóra la tercera ocurrència del nom del poble en aquest document, que en tres diferents versions conté no menys de cinc variants.
36. Any 1033 **Balcca-aregno. Balccarenno** [ACA, "inventari en curs", *apud* Josep M. Sabala]. L'única dada que tinc d'aquest document procedeix d'una anotació antiga del Dr. Josep M. Sabala, que, a consulta personal meva (14 de febrer de 1990), no en recordava cap dada més concreta. No l'he sabut localitzar a l'Arxiu Reial.
37. 5-XI-1038 **Balçiareny** (?). Testament d'Emma Ingilberga de Besora. "*llega [...] a Santa Maria de Balçiareny els molins que, diu, tenia en aquell territori [...]. Documents de Sant Benet de Bages. Arxiu Guitart, de Manresa.*" [SARRET 1925: 221]. Hem vist (*supra*, nota 35) que, en l'edició de DANÉS 1922, el testament i el sacramental es daten tres dies després (8 de novembre) i la grafia que hi surt és **Balcarem**; i així ho he comprovat en sengles originals, conservats a Montserrat. No sé si Sarret devia veure'n una còpia diferent; la sensible diferència entre ambdues grafies exclou la possibilitat d'un error de lectura. En tot cas, dono per bona la lliçó dels documents originals, i deixo per suspecta aquesta variant; altrament, si la presència de *-ç-* al segle XI és normal, no s'esdevé així amb la de *-ny*, que no reapareix, en el nom de Balsareny, fins el 1281 —un sol cop—, i no tornem a trobar fins el 1392. Coromines atesta aquest signe, en posició implosiva i alternant amb *-yn*, cap al 1260.
38. 5-VII-1063 **Balçarem** (?) "*Balçarem (1063)*" [Arxiu J.M. Sabala, anotació personal d'ell, referenciada "ACA, perg. Ramon Berenguer I, 296"]. Tanmateix el document en qüestió diu: "*Comendant, namque, predicti comes et comitissa ad iam dictos Bernardum et Mironem ipsium castrum de Balçarem et ipsum de Galian [...] ut non devetent predictos castros de*

- Balçaren et de Galian et ipsum honorem de Oristan...* [ACA, perg. Ramon Berenguer I, 296. Ed: LFM, I: 185, 187, § 175]. *Balçarem* és una grafia “fantasma”, fruit d’una transcripció errònia del document esmentat *supra*, nota 32, que el LFM esmena també dos cops en *Balçaren*, mentre que el pergamí duu clarament *Balcaeren* a tots dos llocs.
39. 9-VII-1063 **Balsiaregno**. Conveni entre Guillem de Balsareny i Bernat i Miró Riculf pel qual el bisbe els encomana el castell de Balsareny i altres honors. “*castrum de Balsiaregno* [...] *honor et fevos de Balsiaregno*” [Or.: ACV, Mensa Episcopal, 6/63]. // Al segle XVII, el degà Montcada esmenta aquest document: “*castillos, honores y feudos de Balsiaregno ó Balsareny*” [MONCADA 1891 I: 303s]. // I al XVIII, l’*España Sagrada* també en parla: “*Castillos, honores y feudos de Balsiaregno, ò Balsareñ*” [FLÓREZ 1774: 149].
  40. 1140 1160. Tres llistes de parròquies del segle XII: (a) “*Pbr. de Bauzarey .VII.*” (b) “*Pbr. de Baciaren .VII.*” (c) “*De Balciaren.*” [Or.: ACV, calaix E, vol. 7, doc. 1 (a) i 2 (b) (*ap.* PLADEVALL). Ed: PLADEVALL, 1971 72: 300 (a, b). CR, II: 73 (a, b, c)]. Cf. també SABALA *et al.* (1976: 503).
  41. 14-VIII-1143 **Balcarenno**. **Balcarenno**. Donació a Santa Maria de l’Estany del molí dit Corbeia “*in ipso casale quod dicitur Ste. Marie de Balcarenno*”. Entre les signatures, llegim els noms de “*Poncii de Balcarenno*” [Arxiu Parroquial de Moià, núm. 23, Balsareny, núm. 2; *ap.* SABALA *et al.* (1976: 502; 513, núm. 45), d’on cito; el doc. de Moià és actualment perdut].
  42. 1157/1165/1168 **Bauciaregno**. **Baucio regno**. **Baucareg**. **Batcareg**. **Balcio regno**. 8-I-1157 Confirmació de la donació de la casa de l’Alou al monestir de Santa Maria de l’Estany, signada pels germans Ponç i Ot de Balsareny. “*Castri de Baucio regno* [...] *in parochia Sancte Marie de Batcareg*” [Còpia s. XIV: ACV, Cartulari de l’Estany, capreu de la sagristia, foli XXXXIII v. (numerat a llapis: 40)]. 20-V-1157 “*Poncius Baucio regno* [...] *castri de Baucio regno* [...] *Odus de Bauciaregno*” [*ibid.*, foli XXXXIII v. (a llapis: 40)]. 3-X-1188 “*Poncius Baucio regno* [...] *Poncio Baucio regno*”. [*ibid.*, foli XXXXIII r. (a llapis: 41)]. 6-VI-1165 “*in parochia Sancte Marie Balcio regno*” [*ibid.*, foli XLIII v. (a llapis: 40)]. 6-VI-1165 “*in parochiam Sancte Marie Balcio regno*” [*ibid.*, foli XLIII v. (a llapis: 40)] Vegeu també SABALA *et al.* 1976: 502; 513, núm. 46. 3-X-1188 “*Ste. Marie Bacio regno*” [...] “*Alla, filia Pontio Bacio regno*” [...] “*Bertrandi Bacio regno*” [*ibid.*, foli XXXXIII r. (a llapis: 42)].
  43. 1168 **Balzaren**. “*Odonis de Balzaren*” [Cartulari de Tavèrnoles, *ap.* COROMINES 1994: 330].
  44. 1168, 1254 **Bauczaren**. Permís per fer un molí roder prop del mas Caselles, a la parròquia de Santa Maria de Balsareny ‘*Bauczaren*’ [document citat per SERRA VILARÓ 1930-1950, III: 113].
  - 44 bis. 9-V-1191 **Badzaren**. Ramon, del mas Canelis, es queixa al rei i al bisbe de Vic de les injúries rebudes de Ramon de Castellet, senyor de Cornet. “*castro de Badzaren*” [Or.: ACV, Cal. 6, doc. 2223. Còpia s. XII: ACV, Episcopologi I, doc. 53].
  45. 1196 **Balsarene**. L’*Onomasticon* aporta una grafia **Balsarene** datada l’any 1196 i documentada a KEHR, *Papsturk.*, pàg. 572 [*ap.* COROMINES 1994: 330], l’original de la qual no he pogut compulsar. Sobta una mica, l’aparició tan primerenca del signe -s- en aquest nom.
  46. 8-II-1235 **Bausareyns**. Sentència d’un plet interposat pel monestir de Sant Cugat del Val·lès contra el de Santes Creus per la possessió d’un camp a Sant Cugat Sès Garrigues. El procurador de Santes Creus a Vilafranca era fra Guillem de Balsareny, el mateix que actua també en els documents citats en les tres notes que segueixen. “*fratrem Guillem de Bausareyns*” [RIUS 1947 III: 443 = CSC III, § 1328. També hi al·ludeixen SABALA *et al.* 1976: 503; 513, núm. 50].
  47. 29-I-1236 **Bauzareins**. Reclamació que fa el monestir de Santes Creus al de Sant Cugat sobre el castell de Ferran, a l’Anoia; Guillem de Balsareny hi actua de procurador de Santes Creus. “*fratrem Guillelm de Bauzareins*” [RIUS 1947 III: 446 = CSC III, § 1332. També fan esment d’aquest personatge SABALA *et al.* 1976: 503; 513, núm. 51].
  48. 14-XI-1239 **Baucerenni**. Reconeixement d’un deute del bisbe de Vic envers Girbert; fra Guillem de Balsareny hi figura com a testimoni. “*fratris G. de Baucerenni*” [Llibre de

- comptes de l'Arxiu de la Mensa Episcopal de Vic. Ed: JUNYENT 1956: 97. Al·ludit també per SABALA *et al.* 1976: 503; 513, nota 52].
49. 9-II-1252 **Bauciarennis**. Jurament sacramental de Ramon de Penyafort i Ramon de Fluvià, dominicans, i Guillem de Balsareny, cistercenc, davant notari, jutge i testimonis, de l'última voluntat de Ponç Pere de Banyeres, que havia testat i mort el 21 de gener anterior. “*ego frater Guillelmus de Bauciarenis [...] Sig+num fratris Guillelmi de Bauciarenis*” [Or.: ACA, perg. Jaume I, núm. 901. Ed: VALLS 1929: 261].
  50. 23-III-1254 **Batzaren**. “*Jo, Fra Pons de Batzaren*” [ACV, Arxiu Mensa Episcopal de Vic, docs. de Sallent (sense ref.); còpia de 1683 citant l'original que es custodiava en l'Arxiu de Ripoll, armari de la Pabordia de Palau; *ap.* SOLÀ 1920: 40]. 27-III-1254 “*Establiment que fa Fra Pons de Batzaren, Paborde de Palau, ab voluntat del monastir de Sta. Maria de Ripoll, a Ermesendis de Collells y a sos successors de las tascas y bracciatich, reddits y censos que lo dit Paborde rep y deu rebre en lo mas de Collell, y en lo mas de Pere Pons, y en lo mas de Cabrianes, situats en la parròquia de Santa Maria de Sellent [...] Fet a 27 de mars 1254, en poder del rector d'Oristà.*” [Sistema aut modus alphabeticus inveniendi promptius instrumenta Parochiarum Praepositurae de Palatio. Còpia del s. XVII. ACV, Índex Pabordia de Palau: 64 r.]. Es tracta del mateix document. Ací, la grafia **Batzaren** és encara amb titlla, copiant sens dubte l'original: **Batzare**.
  51. 17-VIII-1272 **Bancarenis** (cita del segle XIX). “*Balsareny, 16 kalendas de septiembre 1272. En esta fecha, según la sección 3 de Veguerías folio 37, se refiere que Ramon de Peguera prestó homenaje al Rey Pedro II, por razón de los feudos de Balsareny dice (Bancarenis) y de Cacerras y por los feudos que estan en los terminos de ellos, sin espresar su consistencia que si tenia en feudo inmediato del Rey habría de suponerse había de ser todo el Castillo y por lo tanto sucesor de los hermanos Bernardo y Mirón Riculfi y nada en aquella epoca debía tener la familia del Rajadell. Archivo de la Corona de Aragón*” (22 d'agost de 1272) [sic]” [PONS 1974: 37; = Baronia, § 5]. Aquesta grafia correspon a una de les anotacions d'un manuscrit anònim (segle XIX) que Jaume Pons i Agulló ha rescatat i ordenat. No he trobat el document original. En aquest manuscrit, la transcripció d'altres noms és sovint defectuosa; suposo que aquesta també és errònia, i l'esmeno per ***Bauçarenis**.
  52. 31-X-1279 **Bauzereyn. Baucerenh. (*Bacereyn)**. Comptes de les dècimes de la diòcesi de Vic. “*ecclesie de Bauzereyn*” [RIUS 1946, I: 225]. “*1280 [...] ab ecclesia de Baucerenh*” [RIUS 1946, I: 237]. Aquests són els noms que figuren a les *Rationes Decimarum Hispaniae* que publicà Rius i Serra. El manuscrit original és a l'Arxiu Vaticà, *Collectoria*, núm. 25: *Rationes collectoriae decimarum Aragoniae et Navarrae, 1279-1280*. El col·lector fou mestre Benanat de Lavanya. Els folis corresponents al bisbat de Vic són els compresos entre el núm. 86 i el 102. Vegeu també *El bisbat de Vich en el segle XIII*, “*Analecta Sacra Tarracoen-sia*”, vol. I (1925): 397-411. Les grafies de les llistes de 1279 i de 1280 difereixen; curiosament, cap d'aquestes no es correspon amb la que li atribueixen erròniament SABALA *et al.* (1976: 503; 513, núm. 55), ***Bacereyn**.
  53. 1281 **Bauzareny**. “*Ramon de Peguera compra a Mateu Vilallonga el Castell de Balsareny (Bauzareny).*” [Nòtula de Josep M. SABALA; sense referència]. No he sabut trobar aquest document, del qual tampoc el Dr. Sabala, en consulta personal (14 de febrer de 1990), no recordava la procedència. De la seva llista manuscrita hom podria inferir que no es tractés d'algun document conservat al castell de Balsareny; en Sabala ho rebutja del tot, i em ratifica que mai no ha trobat al castell cap document anterior als Alòs, com jo mateix havia constatat. És clar que ha de tractar-se de la declaració de Ramon de Peguera de 3 de les calendes de maig de 1281, d'haver comprat a Mateu de Balsareny, àlies Vilallonga, el castell de Balsareny i altres drets per 3 300 sous. La dada, ben coneguda, la forneix SARRET 1925: 222; però no dóna en absolut cap grafia llatinitzada. Sí que dóna una referència: “*Llibre del notari Pere Grevalosa; Arxiu Municipal [de Manresa]*”; però fins ara no he pogut tampoc localitzar el document a l'arxiu de protocols de l'AHCM (on, altrament, tampoc no havia obtingut Sabala aquesta dada tan imprecisa).
  54. 1331-1339 **Balcereyn**. [Misc. Griera I: 378s, *ap.* COROMINES 1994: 330]. Vegeu també *infra*, nota 56.

55. Després del 1352 **Balseren**. Correcció de data incerta en el doc. de l'any 1352 que esmento *supra*, nota 32. Aquesta grafia no reapareix fins a l'any 1598, als registres de l'arxiu parroquial de Balsareny, i des d'aleshores esdevé molt freqüent; per això aventuro que la data de l'esmena podria ser de finals del xvi.
56. Any 1352 **Balcerrey**. “*castro de Balcerrey*” [*Homenatge de Ramon de Peguera a l'infant En Joan, davant Pere Çacosta*. ACA, Batllia General, *Quintum liber notularum* del notari Guillem de Lledó, f. 24 r.]. També trobem **Balcerêy** (amb titlla: caldria transcriure *Balcereny* o *Balcereyn*) en una anotació de mitjan segle XIV, a ACA, Cancelleria, Memorial 77 (= Vicariarum III), fol. XCVII. Aquesta grafia reapareix el 1598 als llibres de Batejats i d'Òbits de la parròquia de Santa Maria de Balsareny.
57. Anys 1365-70 **Balçareny**. Fogatjament de 1365-1370. “*Vegueria de Cervera [...] Quadra de Balçareny, de ciutadans I [foch]*” [IGLÉSIES 1962: 107]. No es refereix al Balsareny del Bages, sinó a *Balsareny de Segarra*, antiga quadra del terme de Veciana. Trobem també aquesta grafia en una carta de Joan I a Violant de Bar des del castell de Balsareny l'any 1392: “*Dada en lo castell de Balçareny*” [GIRONA 1929: 162. Citat per SABALA *et al.* 1976: 504; SITJES 1986a: 9; SABALA 1994: 23]. Una segona carta reial, de 16 de maig del mateix any [GIRONA 1929: 162] duu també **Balçareny** (un cop, però, Daniel Girona empra la grafia moderna **Balsareny**). Aquesta forma apareix també en un document de 1390 [RUBIÓ 1947; *ap.* COROMINES 1994: 330]. I encara en un document de 1460, referit tanmateix a Balsareny de Segarra: “*Pere Bonet, senyor del castell de “Balçareny, constructi in partibus Çaguarrie...”*” [SERRA VILARÓ 1930, I: 373].
58. 1381 **Balçeren** (***Balaceren**). Fogatjament de 1381, dit de 1359. “*Castell e terme de Balçeren: de mossèn R. de Paguera ab VI fochs d'Argençola XXVI fochs.*” [ACA, Varia 28, Petri III, núm. 1548]. Citat per SABALA *et al.*, 1976: 504, que dóna referència de l'edició de la Col·lecció Bofarull. Efectivament, l'edició de Bofarull, igual que l'original, dóna la grafia **Balçeren**: “*Castell e terme de Balçeren: de mossèn R. de Paguera ab VI fochs d'Argençola. 26.*” [BOFARULL, 1856: XII, 67]. L'*Onomasticon* (COROMINES 1994: 330) dóna la grafia ***Balçeren** citant aquest mateix document (datant-lo, però, el 1359), en la mateixa edició i pàgina de Bofarull: és una mera errada de transcripció.
59. 16-V-1392 (***Balçaeny**). “*lo castell de Balçaeny...*” [SABALA *et al.* 1976: 504, citant erròniament GIRONA 1929: 162]. Novament una grafia “fantasma”. Ací es tracta de la segona carta del rei Joan I a Violant de Bar (vegeu *supra*, nota 57), amb un clar error de transcripció.
60. c.1440 **Balcereny**. Guillem de Peguera, menor, tutelat per la seva mare Aldonça, viuda, succeeix el seu pare, Guillem de Peguera, com a perceptor de les pensions d'un censal mort que el seu pare havia comprat a Galceran de Pinós. “*senyor del Castell de Balcereny*” [SERRA VILARÓ, 1950 I: 450. Citat per SABALA *et al.* 1976: 514, núm. 77]. Trobem aquesta mateixa grafia en dos documents de la guerra civil del segle XV: 24-XII-1463. Carta dels diputats de la Generalitat als consellers de la vila de Berga durant la Guerra dels Remences, intercedint pels monjos de Serrateix, que havien vist llur monestir espoliat per gent de Balsareny i de Berga. “*vosaltres e les gents del castell de Balcereny*” [BOFARULL, CDI, XXIV: 419-420. Citat per SABALA *et al.* 1976: 506; 514, núm. 82]. Octubre de 1472. Capitulació de Barcelona a Joan II: “*lo castell de Balcereny*” [BOFARULL, CDI, VII: 42. Citat per ECC, I: 264, d'on cito, i per SABALA *et al.* 1976: 506]. Encara el 1812 (4 d'agost) trobem aquesta grafia, i de forma ben oficialitzada, en un segell rodó, de 23 mm de diàmetre [SAGARRA 1922, II: 116, i làmina CXXXIII; ACA, Doc. Junta Suprema de Catalunya; Guerra, llig. 13].
61. 20-X-1463 **Balsereeny**. Carta dels Diputats de la Generalitat al capità Lluís Desfar durant la guerra civil sota Joan II, encomanant-li la custòdia del castell de Balsareny. “*decontinent de nit o de dia aneu al castell de Balsereeny e stigau en custòdia de aquell*” [BOFARULL, CDI, XXIV: 191. Citat per SABALA *et al.* 1976: 515, núm. 81]. També trobem aquesta forma el 1472, citada per ALBERTI, *Diccionari biogràfic* I, s.v. Peguera, Andreu de; i en 1511, *Processus sive capibreviationes regi Martini*, citat per TORRES Y TORRENTS 1880: 254, i per SABALA *et al.* 1976: 514: “*castrum de Balsereeny [...] eodem castro de Balsereeny*”. Als registres parroquials de Balsareny es troba a partir del 1626.

62. c.1530 (còpia de 1603) **Balçerren. Balçerrèn. Balsarrèn (*Balcarren)**. *Crònica de Cavallers Catalans*, de Francesc Tarafa, canonge de Barcelona, manuscrit de cap al 1530, “feta copiar per mi, Jaume Ramon Vila, prevere, en lo any 1603” i editada en dos volums per l’Associació de Bibliòfils de Barcelona, a cura d’Alexandre d’Armengol i de Pereyra en 1952 i 1954. “Dels **Balçerren o Balsareny** [...] En Ramon de **Balçerrèn** [...] en lo castell de **Balçerren**.” [TARAFÀ II 1954: 13-14]. “**Balsarrèn o Balsareny**, II. 13.” *ibid.*, pàg. 246 (índex)].
63. 1598 **Balsareñ**. 1599 **Balseren**. 1600 **Balsaren** [Arxiu Parroquial de Balsareny]. Les primeres pàgines dels llibres de baptismes i òbits de Balsareny, que s’inicien el 1598, manifesten una vacil·lació contínua en la manera de grafiar el nom de la parròquia. En aquestes dates, encara, la titlla per a substituir una nasal es feia servir amb certa freqüència: *ceme??tiri, Ferràs*; per tant, encara podem llegir *Balsarenn, Balserenn* en les variants amb *-ñ-*. També hi reapereixen grafies que eventualment ja havíem documentat abans, com és ara *Balseren i Balcereny*, amb omissió de titlla. Més endavant, a partir de 1626, es consoliden les grafies *Balsareny i Balsareny*, i el signe *-ñ-* anirà esdevenint un mer grafema castellanitzat per a transcriure el so /ñ/. Ho hem trobat a l’*Espanya Sagrada*: “*los Castillos, honores y feudos de Balsiaregno, ò Balsareñ...*” (vegeu *supra*, nota 39). També surt en diversos textos del XVIII i XIX (cf. l’*Arxiu de Pau Vilarassau*; PONS 1974; i molts altres).
64. 1566 **Balsareny**. Aquesta variant, que és la que ha romàs fixada fins als nostres dies, l’atesto per primera vegada al pergami que conté l’establiment del mas Rabeia, en dos documents dels anys 1566 i 1567, on apareix diverses vegades amb tota claredat; el notari és el rector de Balsareny, Antoni Abadal. La trobem també a l’Obituari de l’Arxiu Parroquial de Balsareny l’any 1606, amb sis ocurrences sobre un total de 14, però curiosament no hi reapereix fins el 1626 (amb dues ocurrences d’una mà altra que la que escrivia fins en aquell moment). A partir de 1637, aquesta forma hodierna ja s’imposa abassegadorament (amb alguna aparició amb titlla: *Balsarèy*). Trobem *Balsareny*, per primer cop en forma impresa, l’any 1632: “... **Balsareny**. *Muyal. Saraçans. Argensola*.” [PEGUERA 1701: 122] Lluís de Peguera, juriconsult manresà (1540-1610) va publicar *Pràctica, forma y estil de celebrar Cortes en Catalunya* en 1632; aquí cito de la segona edició, de 1701. En dues edicions modernes de documents antics apareix, però, aquesta forma. L’una correspondria a una carta de Joan I a finals del XIV [GIRONA 1929]; l’altra, a la còpia de Joan Ramon Vila, de 1603, de la *Crònica* de Tarafa (edició de 1952) (*supra*, notes 57 i 62).
65. Segle XVII **Vallceringia**. Error de transcripció del pare Pasqual, del *Balceringia* del precepte de l’any 951 (vegeu *supra*, nota 22). Gràcies a Abadal, que va compulsar, a la Bibliothèque Nationale de Paris (Col. Moreau, 8, f. 41), la còpia del professor Fossà, certificada, sobre la del pare Caresmar perduda, sabem que la grafia del segle X era *Balceringia*.
66. 11-IX-1810 **Valsereny**. Un viatge del Baró de Maldà. “*passaren per Balsareny*” [Rafael d’AMAT i CORTADA, baró de Maldà: *Calaix de sastre*, 11-IX-1810, vol. XL, pàg. 95. Casa de l’Ardiaca, manuscrits, A 240]. Es tracta clarament d’una grafia errònia, fruit (com el cas de la nota anterior) d’una homonimització amb altres noms de lloc que comencen amb *Vall-*.
67. L’article salat es troba ben documentat en altres topònims balsarenyesos o propers: *Sa Tria, Sa Selva* a Balsareny mateix (PONS 1984: § 17, 20, 34); *Sant Cugat Salou, Zescots, Sotsina ‘l’Olzina’, Esegleyes ‘les Esglésies’, Zoliva, Zoliver, Zescases*, tots de l’actual terme veí de Navàs (BADIA i MASGRAU 1988: 163 i següents); etc. Només VILA 1930: 53 havia advertit la presència d’aquest article en el topònim *Balsareny*. També la hi observà, perspicaç i àgil, Joan Solà i Cortassa, en conversa informal, abans que la meua exposició arribés en aquest punt. I Jaume Olivé Guilera, en un escrit a “La Vanguardia” reivindicant la grafia adequada per a *Collserola*, esmentava, entre altres exemples de topònims amb l’article salat aglutinat, el nom de Balsareny. Amb tot, no hi ha cap document que corrobori aquesta hipòtesi: el nom de Balsareny no apareix mai en cap forma del tipus **Balcio de ipso arenio* o similar. Això, per a Josep Moran, voldria dir que la formació del topònim és més antiga, amb el segon element en genitiu: **Balteum arenei*, cosa que tanmateix no resol pas la qüestió de la manca de sonorització, la qual és obligada per fonosintaxi.
68. Fouché data la confusió a partir del segle XI, per bé que hi dona un caràcter de tendència, atès que els manuscrits més antics distingeixen curosament ambdós fonemes; no és fins al

xiii, afirma, que l'abundor de grafies vacil·lants permet de concloure que la reducció vocàlica és un fet general. Coromines creu que la confusió es va produir relativament d'hora, "que el fet ja estava consumat des d'una data primerenca, pel que fa a la posició pretònica". Veny estableix que la reducció es va donar de primer en aquesta posició pretònica, almenys des del segle XIII. Gulsoy la situa a finals del XIII en posició pretònica, i a la darrera del XIV en posició final. Rasico, en fi, troba exemples en català preliterari des del segle X (*Palaiano* 'Pallejà', 946-966; *Enap* 'anap' i *chavago* 'càvec', 986) i de segles posteriors, generalment sempre en posició pretònica: *Macenaria* 'Maçanera', 1063; *enar* 'anar', s. XII; *lanzols* 'llençols', 1189; *an* 'en' (article personal), 1215-1230; *Barsalona* 'Barcelona', 1236-1240; etc.

69. Podria tractar-se d'una metàtesi sobre un eventual *Balchiarensi, o bé sobre un **Balchiaren(en)si* haplogitzat; o una simple abreviatura (o lapsus, per la repetició de lletres) d'un no menys improbable *Balcharensi.
70. En efecte, el *DECat* (s.v.) atesta també *arinio* (any 977, CSC I: 100); *Arinio* (Areny de Ribagorça, any 823); *arigno* (Cardona, any 1258); i el topònim actual *Arinyoles*, al costat de *les Arenys*, a Espui de Flamicell. La grafia **Balceringia** no fóra, doncs, sinó la llatinització d'un nom pronunciat eventualment, en català, *Baltseriny, on l'escrivà, que no oblidem que era d'Aquisgrà, no va percebre cap relació semàntica amb *areny* < ARENEUM i en conseqüència, en va fer una adaptació gràfica *ad hoc*.
71. En cap cas no és raonable de propugnar (com sembla fer la GGCC), una etimologia per al 951 (**Balceringia**) diferent de la que hi havia el 990 (**Balciarenno**). Recordem que el mateix any 951 també es troba **Balzaranseni**, el 966 **Balzarenne** i el 967 **Balzarenno**. El document de 977 que adueix la GGCC és fals.
72. Per exemple: *pera* <PIRA, *trenca* <TRINCAT, *llenyà* <LIGNA, *verd* <VIR(I)DU, *fetge* <*FITICU, *llengua* <LINGUA. I això és particularment freqüent en grups de *-eny* amb /ε/ oberta: *senya* <SIGNA, *penya* <PINNA, *domeny* <DOMINIUM; amb algun pas intermedi, *peny* <penya <PINNA, *reny* <renyar <renyir <RINGERE; les nominalitzacions verbals *desdeny* <DISDIGNARE, *disseny* <DESIGNARE, *endeny* <INDIGNARE; i els compostos del sufix *-eny* <IGNUS (segons MEYER-LÜBKE 1890 1902, II: 509, i 1925: 96: "katal. *ferreny*, *areny*, *terreny*, also namentlich zur Bezeichnung des Stoffes): *ferreny* < FERR(U) + IGNU, *fusteny* < FUST(A) + IGNU, *pedreny* < PETR(A) + IGNU, *sedeny* < SET(A) + IGNU (o bé SETINEU, DCVB), *terreny* < TERR(A) + IGNU (o bé TERRINEUS, entre altres, DCVB)... Fins el mot *seny*, atribuït pel DCVB, més que no pas a SENSU, al germànic SINN. La *I* breu llatina va donar e tancada en llatí vulgar, timbre que s'ha mantingut en català occidental. En oriental va esdevenir vocal neutra tònica, encara avui característica de la majoria dels parlars balears, i durant el segle XIV va obrir-se en e oberta, confluint així amb les *ee* procedents de E breu i æ que no s'havien tancat influïdes pel context fonètic. Gulsoy situa, però, a mitjan segle XI els inicis d'aquest canvi vocàlic. Griera, i també BADIA GHC ja creuen trobar indicis de neutra tònica a l'acta de consagració de la Seu d'Urgell, de controvertida data (no pas del 839; probablement de la segona meitat del segle X —anys 952 a 969— si no de començaments del XI —cap al 1024). Rasico no troba rastres segurs d'aquest canvi abans de finals del XIII. Qui sap si al segle X el timbre de les *ee* tòniques no era encara diferenciat, o si, com el mateix Gulsoy insinua, s'hagués resolt ja en vocal neutra tònica en tot el domini, occidental inclòs. En tot cas, oberta, tancada o neutra, hom podia ben bé fer derivar intuïtivament la clara [ε] de [bɔltsærɛn] de *I* breu, com també de *E* llarga o breu, o bé dels diftongs *AE*, *OE*.
73. COROMINES 1994: 330. Ja he previngut contra la temptació de prendre en consideració aquesta grafia solitària (bé que la primera cronològicament) a l'hora de cercar propostes alternatives diferents; amb tot, penso que no podem descartar, com a explicació versemblant, que **Balceringia** respongués a la llatinització d'una pronúncia alternativa *balç* + *ariny*, si no a la percepció que l'escrivà franc tingués de la pronúncia de qui li dictà el nom.
74. I en seria també un reflex **Balcerren**, **Balcerren** c.1530, si no fos que la datació tan tardana d'aquestes grafies en fan inviable tota especulació etimològica, llevat que es tractés de la reproducció d'una grafia molt més antiga —cosa inversemblant, atès que no n'hauria

- deixat altres vestigis. Ja hem vist que la mà que va transcriure aquests noms era ben poc fiable.
75. Fins i tot n'hi ha un, *Vallcebre*, on la mateixa homonimització, molt més antiga, ha adquirit carta de naturalesa, ja que l'ètim del nom sembla que és justament BALTEUS.
  76. Aquesta grafia *-ce-* s'ajusta a la pronúncia [ts], per tal com el grup llatí C + (e,i) es resolgué així en romànic. Tanmateix, en el nom de Balsareny, no es troba gaire sovint durant l'edat mitjana: a part la variant de 951, només es documenta un cop al segle XI i no reapareix fins al XIII. Al XIV ja es troba amb certa assiduitat, i esdevé una grafia habitual al segle XVII.
  77. És clar que la tradició del grafema *-ç-* s'adscriu explícitament a una pronúncia africada [ts], bé que en aquesta època devia estar ja avançat el procés de desafricació. Aquesta variant reapareix alguns cops al segle XVII, juntament amb altres com *Balçereny*.
  78. Aquesta *-i-* davant vocal és un clar reflex d'una iod etimològica procedent dels grups TY o bé C + (e, i) > [ts]. Solució antiga, es localitza en el nom de Balsareny en diverses ocasions durant els segles X, XI i XII; només un cop el XIII, i ja no es dona més. És clar que aquesta *-i-* no tenia realitat fònica: es tracta de la representació del so africad /ts/ abans d'imposar-se la solució en *-ç-*.
  79. Cal bandejar absolutament la idea que aquestes grafies amb *-z-* poguessin suposar una pronúncia de la sibilant sonoritzada per fonosintaxi, amb una mena d'alternança "*balzareny*" (sense article, sonoritzada) / "*balç-s'areny*" (amb article, sorda).
  80. Pidal ja documentava [ts] amb aquesta grafia *facca, maccanares*. Naturalment, cal no suposar-hi una pronúncia [k].
  81. Aquesta grafia sí que correspon, en general, a una pronúncia [k]; però també es va emprar a Catalunya per a transcriure el so africad sord [ts], fins i tot amb caràcter usual en les documentacions més antigues del topònim *Barchinona*.
  82. Si aquestes *c* simples davant *a* són correctament transcrites, tot i no ésser habituals, tampoc no resulten inaudites al s. XI, essent com era aquest signe un dels més usuals, bé que sobretot davant *e, i*, per a representar el so africad sord [ts]. Pidal en documenta mant exemple. No ens ha d'enganyar la grafia: no es tracta en absolut del so [k]. Sovint pot haver-hi mera omisió de la cua que trenca la *c*. La variant *Balcaren* apareix documentada almenys en vuit ocasions; penso que cal acceptar-ne la lliçó sense reserves. Les de 1043, tres cops però en un mateix document, serien més suspectes si no tinguéssim les altres formes paral·leles. En canvi, ja hem vist que la de 1272 (original perdut, transcriptor anònim poc versat) és sens dubte un error, tant pel que fa al signe *n* (que ha de ser per força *u*) com pel que fa a *c*, que hauria de ser *ç*.
  83. *Badzaren* i *Batzaren* ometen el signe *l*, però presenten una marca evident d'africació. La combinació de la líquida amb un so africad devia afavorir la pèrdua d'un element consonàntic en un grup triple. Pel que fa a *Bauczaren*, el so de [l] hi apareix velaritzat. Totes tres combinacions (*dz, tz, cz*) han estat documentades transcrivint el so africad sord [ts].
  84. L'aparició esporàdica del signe *s* no ha de ser indicatiu d'una desafricació general del grup [ts] > [s], però sí que ens pot confirmar l'existència d'aquest procés de confusió, que per altra banda ja sabem que era operant des de temps enrere.
  85. Jo trobo dubtoses totes les grafies amb *s* del nom de Balsareny anteriors a 1235, i proposo aquesta data com a primer símptoma, pel que fa a aquest nom, de vacil·lació en la transcripció d'una africada ja en procés avançat de desafricació, que ja era consolidada a mitjan segle XV. A començament del XVII ja no queden vestigis, ni tan sols per tradició, d'africació, mentre que l'hesitació en la transcripció de la nasal final és evident i dura encara temps.
  86. No em sé estar d'esmentar-ne dues de ben fantasioses: la que, emparant-se en la forma *baus* 'roca submergida' (*DECat*, s.v. BALÇ), pretenia relacionar el nom de Balsareny amb una època remota del precambrià o anterior, en què "les aigües del Tetis cobrien Catalunya"; o aquella altra que, emparant-se en l'*Enciclopèdia Espasa*, que remet la veu *Bal a Baal*, vindria a postular una mena de culte babilònic al nostre poble, culte que hauria deixat rastre en la toponímia del lloc: inefables cabòries de ment febril.

87. Josep M. Sabala havia suggerit, en la grafia **Batzaren**, una arrel iberobasca relacionable amb el basc **batzarre** ‘assemblea’ (cf. el mateix nom del Parlament basc: *Euskal Buru Batzar*). Emparament-se en la variant **Vallceringia**, hom ha aventurat etimologies increïbles, com és ara una *VALLIS SERENA o un *VALLIS SERENEUM fabricats *ad hoc*; i encara fent-ho venir de *sereny* < *sedeny* < SETA + IGNU (*DCVB*, s.v. *se*). Són propostes a l’atzar, bas-tonades de cec sense cap fonament, que només oralment han estat formulades, bé que a voltes amb una vehemència digna de millor causa. Un hipotètic, però almenys versemblant, ètim *VALLIS SERENII (Vall de Sereni), va ser formulat el 1886 per “el bo de Mn. Segura”; l’*Onomasticon* ho rebutja adduint, amb raó, que “ningú el pendria seriosament” [COROMINES 1994: 330].
88. Antoni Griera creu que el primer dels elements que conformen el nom de Balsareny és ibèric: “*Balari, Orígenes, 78, supone un BALTEUS para la etimología de Balsareny y recuerda la sinonimia entre balç y cingle. Pero, a nuestro juicio, en Balsareny tenemos un nombre doble, integrado por balç, de origen ibérico, y el segundo elemento, areny, procedente de ARENA.*” [GRIERA 1960: 11; reproduït per SABALA *et al.* 1976: 512]. Griera omet alegrement, que també per a Balari *Balsareny* era un compost, bé que constituït per dos ètims llatins. Que *areny* procedeixi d’ARENA (encara que indirectament, a través de l’adjectiu substantivat ARENEUM) no és cap novetat; i que *balç*, en lloc de procedir de BALTEUS, prougués d’un ètim ibèric no modificaria res, sempre que convinguéssim que el significat d’aquest ètim fos ‘balç, cingle’ (cosa que Griera no aclareix), ja que semànticament no hi hauria variació i formalment el tractament de *balç* [bálts] s’assimilaria al dels mots romànics en [ts] < TY.
89. BALAÑA 1990: 67.
90. En efecte, per a Coromines: *BASSA*, ‘clota poc fonda en el sòl on es recullen aigües de pluja o de regatge’, mot proto-hispànic i probablement pre-indoeuropeu, comú amb el castellà *balsa* i alguns parlars occitans, si bé entre nosaltres tingué des del principi una forma un poc diferent (*BASSA; o bé *BARSA, que llavors només variaria en la mena de líquida) [DECat, s.v.]. Coromines atesta *bassa* en documents en llatí de l’any 981 [ALART, *InvLC*] i 1037 [BASSOLS-BASTARDAS, *GMLC*] i altres del s. XI, tots amb ss; això li fa observar que “*Aquesta constància, sense excepcions, de la forma amb ss en els documents del Principat i el Rosselló, tot al llarg del segle XI, acaba d’ensenyar-nos com seria sense cap fonament la sospita que la forma catalana bassa sigui menys primitiva que la cast. balsa o constitueixi una evolució fonètica d’aquesta. Tot això es pot corroborar encara amb molts textos literaris antics...*” [DECat, *ibid.*] Remuntant-se al possible origen protohispànic o preindoeuropeu del mot *balsa* i la seva relació amb *bassa*, Coromines [*ibid.*, 704a10ss] insisteix en el fet que tots els indicis d’un origen protohispànic tenen relació amb formes en *ls*, cosa que fa ressaltar més la discrepància de les formes catalanes en *ss*. Contra el parer de Tovar, que suggeria de desentendre’s d’aquesta discrepància, Coromines en vol treure l’entrellat; i es pregunta: “*No podem assegurar si el català pressuposa una base amb ss (entenen hi també ts, ç, en relació amb un basc batz(e) [...] o bé si seria rs, com passa amb bossa, vessar, mòs, escàs, fasset, salpasser, Tossa [...] i tants altres.*” [*ibid.*] Després d’aparcar, a falta de proves, la hipòtesi *BARSA, i al·ludir a una possible relació amb l’indoeuropeu *BALTA (P-) ‘lloc pantanós’ i amb el complex del nom *bàltic*, entra en un capítol altament interessant, que ens fa tornar a la hipòtesi basca que hem vist a la nota 114. Basant-se ara en Tovar, relaciona *balsa* amb el basc *baldar* ‘assemblea’, *baldarna* ‘iglesia, congregació’, i *balderna* ‘assemblea, villorrio’, explicat a través d’una arrel *bil-* que es troba en *biltzar* ‘reunió, assemblea’ [*ibid.*, 704b]. Coromines aventura, per explicar l’alternança *a/i*, una romanalla ibèrica o un avantpassat comú; i aleshores s’estén [*ibid.*, 705a] en una estranya relació semàntica entre el basc *balsa* ‘pozo, piscina’, que té dialectalment el sentit de “amas, ramassis”, i *balsan* ‘en conjunto’, *balxa* ‘bour bier, endroit marécageux’, *balsa* ‘coàgulo de sang’, *balsan* ‘en compañía de’, *baltsa* ‘fang’, ‘pozos de nieve derretida y aporchacada’. Arran d’aquesta constatació, Coromines conclou que hi ha “un *baltsa* ben establert amb el sentit d’acumulació de matèria més o menys líquida’ i també ‘companyia de persones’” [*ibid.*]. Relaciona això amb *baltsu*, *baltsa*, dialectalment ‘sociedad de

comercio', que acaba lligant amb el biscaí *batzarr* 'junta, reunió, congreso' i el basc literari actual *batzarre*, *batzaldi*. Coromines suposa que, fos quin fos l'origen del basc *balsa*, la seva variant *batz* va sofrir la influència de *batze* 'reunir'; que aquesta duplicitat ja existia en època ibèrica, i que d'ella prové la parella català *bassa* / castellà *balsa*. [*ibid*, 705a43ss].

91. Per al nom de Balsareny no cal prendre en consideració el basc 'assemblea', idea que tan sols es fonamenta en un parell de grafies escarides enfront de més de seixanta variants amb [l] o [w]; d'altra part, perquè àdhuc en basc aquest encreuament és molt localitzable dialectalment, i gairebé sempre en formes sense *l*: només a Lizarraga *balsa* era 'amas', i en labortà hi ha una única documentació de *baltsan* 'en companyia de'. Em refermo en l'opinió que, emparats en un simple **Batzaren-Badzaren** perdut entre molts **Bal-**, no tenim dret a aventurar-nos per aquest camí.
92. BALAÑA 1990.
93. Des d'una prudència inicial ("*sembla que ha de continuar considerant-se...*", "*sembla que ha de descompondre's en balteum areneum*") fins a una certesa categòrica després ("*en fait Balsareny provient de balteum areneum*" (ETC, I: 38); "*es pot donar per segur*" (DECat, s.v. ARENY; Onomasticon, s.v. BALSARENY, pàg. 330). En canvi, Coromines assimilava fàcilment a la seva llei altres topònims, fins i tot amb caiguda de [r] (Españen) o sense rotacisme (Requesens), basant-se en la similitud amb antropònims ben atestats (*Ricosind*, *Rekeswinths*, *Spanosind*). Les diverses grafies medievals (*Spasen*, *Spaen*, *Spaseny*; *Rechesen*, *Requerenno*, *Requeren*, etc.) abonen de manera més que satisfactòria la teoria de Coromines. Tot plegat fa que hom hi afegeixi "d'ofici" casos com *Estelareny* o *Truitarens*, en què no es poden adduir proves documentals en favor de l'ètim germànic suposat (*Stilisind, *Troctisindus). Si Coromines no va incloure *Balsareny* en aquest sac, doncs, és només per la força de la forma antiga *Baltiarenno* (*Balciarenno*, com cita ell), coherent amb la teoria de Balari, ja consolidada. La data de redacció de *Noms de lloc d'origen germànic* (1938), així com la de la seva primera edició dins la *Miscel·lània Fabra* (1942) són, cal dir-ho, anteriors a la data en què Abadal va poder per fi assolir de publicar el precepte del rei Lluís (1950) que esmenta **Balceringia**. Si bé aquest precepte ja havia estat editat per Philippe Lauer (*Recueil des Actes de Louis IV*, 1914) i, molt abans, Mabilie l'havia inclòs a l'apèndix de la *Histoire Générale de Languedoc* (1875), és fàcil que a Coromines li hagués passat desapercebuda aquesta variant; és més sorprenent que no l'hagi tinguda en compte la reedició dins els *Estudis de Toponímia Catalana* (ETC, 1965) i al *DECat*. Sí que ho fa a l'*Onomasticon*, bé que només per rebutjar-la rotundament, com a una mera "llatinització de fantasia dels curials francesos d'aquell temps".
94. FÖRSTEMANN 1872, 1900, 1913; JUNGFER 1902; SACHS 1932; KAUFMANN 1968; KREMER 1969-1972; MORLET 1972; PIEL-KREMER 1976; RAC (BOLÒS-MORAN 1994). Per a la consulta de les obres de Förstemann, així com les de Jungfer i Sachs, he comptat amb la generosa hospitalitat i ajuda de la Dolors Raventós i Ortells, del *Katalanische Kulturbüro* de Frankfurt, i la Niletta Brigitte Schmiege. Gràcies també al Dr. Ferran Ferrando, de la mateixa Oficina Catalana de Frankfurt; i a Beatrice Nyffenegger, Joan Coromines, Ramon Roig i Francisca Luna.
95. No crec assenyat de cercar possibles ètims per a la grafia més antiga **Balceringia** 951, que hem descartat com a llatinització fantasiosa; si hom trobava un ètim antropònim germànic que s'adigués amb aquella forma, caldria pressuposar que el nom del lloc s'hagués homonimitzat tot seguit amb una etimologia popular, *balç s'areny*, ja que el mateix any 951 documentem *Balzaranseni*, el 966 *Balzarenne*, el 967 *Balzarenngo*, el 987 *Balciarenno*, etc. Hi ha una arrel germànica molt productiva, bé que sempre ens apareix com a primer element: *ERA-*, *ERIN-* 'honor' (procedent de l'alt-alemany antic *êra* 'honor', en part, i en part de l'antropònim: "*teils êra, die ehre, teils p n*"). (FÖRSTEMANN 1913: 820) Entre els molts casos que en documenta, en trobo un d'interessant: *Ering* (segle XI); variants: *Heringer*, *Herinker*, *Herenger* (FÖRSTEMANN 1900: 456). Sobre aquest element *ERIN*, vegeu també KAUFMANN 1968: 106; i també HUG-WEIBEL 1988: 268, que atesten al cantó d'Uri, a Suïssa, el nom de lloc *Balzi*, que creuen procedent del nom de persona *Balthasar*, al seu torn de-

- riuat d'un ètim alt-alemany antic que podria significar 'cinturó, cinyell'; cosa que ens tornaria a relacionar aquesta arrel amb el *BALTEUS* de Balari: "*Balzi* [...] Ehemaligerkleiner Hof; Hanglage, etwas abgelegen; grenzt an Waldteil.- Wahrscheinlich zum PN Balthasar. Das neutr. Geschlecht beruht auf sekundärer Deutung als Diminutiv auf schwzdt. -i(n) (Henzen, Wortbildung 143f.).- Kaum in Frage kommt ahd. *balz* m.? oder *balzi* n.? 'Gürtel, Wehrgehänge, Halskette' (Graff, 3.114; Starck/Wells 41)" (*loc. cit.*). És clar que, per al nostre objectiu, la procedència última d'aquests radicals no ens afecta: com ens recorda Enric Moreu-Rey, en arribar a casa nostra aquests noms germànics havien perdut ja el significat primitiu i, doncs, totes les connotacions originàries.
96. FÖRSTEMANN 1900: 1339.
97. FÖRSTEMANN 1900: 235-241.
98. No afecten la nostra recerca les observacions que fa Kaufmann a alguna d'aquestes alternances: "Beim PN *Balt-heri* unterbleibt die Auslautsverhärtung auffallen oft; vgl. RufN. 82f. [...] Westfränk. *Bals-emia* (neben *Bald-emia*; Sp. 242) zeigt s Suffix; auch altfläm. *Balt-so* a.943 (Sp. 237; camerar. Arnulfi, com. Flandr.). Wfrk. *Bals-mund* usw. zeigt s Erweiterung des Vordergliedes. Vgl. RufN. 312" [KAUFMANN 1968: 53]. D'una part, observem que l'ensordiment *Bald* > *Balt* es dona molt sovint: ultra en el nom en què ell discrepa, el trobem en molts altres noms de persona compostos d'aquest element. D'altra banda, pel que fa al canvi *Bald* > *Bals*, el fet que es tracti d'un sufix o una extensió del primer element no ens és qüestionat; sí que en podem concloure que la forma *Balda/Balte* era estesa i normal; i que la variant *Balzo/Baltsol/Bals*, fos per la causa que fos, també es donava en alguna ocasió, bé que més rarament.
99. Vegeu més noms a FÖRSTEMANN 1913: 183 i 346. JUNGFER 1902: 16-17 atesta, entre altres, un *Balderiz* i un *Baldomar* a Lleida. SACHS 1932: 41 proposa com a ètim per a *Valdozende* (Portugal) els noms germànics *Baldosendi*, *Baldosindi*. KREMER 1969-1972: 78 i 249 forneix una gran abundor de noms en *Bald-* atestats a Catalunya; només hi documenta una variant amb *Balt-*: *Baltfredus* (c.944, de datació problemàtica segons Udina). Kremer no hi dona importància, i ho atribueix a un error de l'escrivà o copista, si doncs no a una vacil·lació (que clarament es produïa en el protocatalà del segle X) entre sorda i sonora. I encara, l'autenticitat de la datació d'aquest document comportaria algun problema onomàstic. Diu Kremer: "Das einmalige -t- von 1,1 ist wahrscheinlich ohne grosse Bedeutung. Da der Schreiber gerade im Gebrauch der Verschlusslaute schwankt [*Lubricatum/Lubrigado* und *cannedo/cannedo*], ist mit einem Schreib bzw. Kopistenfehler zu rechnen. Falls die Urkunde wirklich zurückdatiert werden kann, so hätten wir ein für unser Gebiet ungewöhnlich frühes Auftreten eines 'Familiennamens': *domno Ervigio de Barch[inona]*." [KREMER 1969-1972: 79]. Per a Kremer, la forma portuguesa *Baltar* correspon a aquest mateix ètim, en contra de l'opinió d'Ernst Gamillscheg a *Romania Germanica* [*ibid.*, pàg. 78, núm. 311]. Pel que fa als compostos de *-sind*, Kremer en dona també una llarga relació, tant en funció de primer element (pàg. 201-203), com de segon (pàg. 290-292). No en dona, però, cap d'aquests últims combinat amb un primer element del tipus *Bald-* i afins. MORLET 1972: 50-51 i 59 dona, per al territori de l'antiga Gàl·lia, una munió de noms, entre els quals destaquem *Baldsuind*, el *Balzo* que ja esmentava Förstemann i diverses formes en *Balt-*: *Baltfredus*, *Baltfridus*, *Baltegerius*, *Baltrandus*, *Baltramus*, *Baltrannus*; pel que fa al segon element, hi trobem un *Arincus* (pàg. 128) i diversos compostos d'*Aren-* (tots, però, com a primer element; pàg. 40-41). En fi, PIEL-KREMER 1976, a la Península Ibèrica, troben diversos compostos de *Bald-* amb *r*: *Baltario*, *Balteiro*, *Balterio*; *Baltariz* *Baltarit* *Baltares*; *Baltar* *Baltare* *Baltari* *Baltares*; *Balter* *Valter* *Villabalter* *Villavalter* (cap en territori català; pàg. 95); destaquem també *Baldesendiz* (Portugal, 1110) i l'hipotètic **Berte-sindus*, que hauria donat els noms *Bertosende* (Lugo), el del nostre riu *Bastareny* < *Besta-sinde* 1061, *Bestessen* 1087, amb dissimilació **Bertasindi* > **Berterèn* > **Besterèn*; donen també un nom de dona *Bertesinda* (Catalunya 913; UDINA 1951: 38).
100. RAC (BOLÒS-MORAN 1994: 160s).
101. "In terra de Balseden vel Vuiscafredo" (afrontacions d'un alou situat al comtat d'Osona, a la vil·la Fontcuberta, Vic) [JUNYENT DCV 2: 164, § 191].

102. Si doncs acceptem l'etimologia BALTEUM per a la primera part del nom, s'imposa una qüestió marginal, que sense altres arguments que no fossin intuïtius, ja ha estat plantejada amb certa insistència. En efecte, no calen gaires etimologies per a preguntar-se per què, si *Balsareny* és un compost de *balç* + *areny*, no s'escriu amb *ç*, essent avui aquesta grafia normativa per als derivats de TY en posició final de mot (com en *balç*) o davant *a*, *o*, *u* (com en *Llançà* o *Maçanet*). Cal reconèixer que aquest dubte és legítim. I fins penso que, si no en fou proposada la modificació quan es regulà l'ortografia catalana, i si els nomenclàtors oficials de l'autogovern català, al 1932 com ara, varen mantenir la grafia amb *s*, no fou sinó per la poca evidència de l'etimologia, no havent-hi, com crec que no n'hi ha, cap altre topònim major català compost de BALTEUM (llevat del cas dubtós de *Vallcebre*, ja homonimitzat amb *Vall*-). Després de quatre segles, pel cap baix, de consuetud en *s*, el meu criteri personal és que no cal "combatre per restablir la *ç*" al nom del nostre poble, com algú havia propugnat. El pes de la tradició, del segle XVII ençà, ha de ser un factor a ponderar qualitativament. Tradició (molt més antiga, això sí) i convenció pragmàtica han consolidat grafies antietimològiques com les dels adverbis *ans* i *abans* i un nombre considerable de mots suffixats (en *-esa* < ITIA, per exemple). Per què ara, que tenim un nom establert i indiscutit, hauríem d'embranchar-nos en una polèmica del tot innecessària? Vegeu, encara, què diu MARTÍ 1990 sobre la "disciplina lingüística".
103. L'*Onomasticon* dóna una referència sobre *Balsareny de Segarra* no prou fonamentada: "Un duplicat? Segons Reig Vdll. (*Monogr. de Cat*, s.v.[.]) hi ha un veïnat, dit *Balsareny de Segarra* "que és de l'Aj. de Durban", o sigui ben a prop de Calaf "i abans pertanyia a la prov. de Lda., amb la qual confina"[;] no pot ser, doncs, lluny dels marges del riu Riu Bragós, en situació paral·lela a la de *Balsareny* respecte del Llobregat. Id. en *Enci. Cat.* (s.v. *Durban*), com nom d'una "quadra". Però la forma que vaig recollir viva, en l'enq. de Freixenet (XLII, 135 i 136.1) i en la de St. Guim de la Rabassa (XLII, 137.20) és *balsarél*, que en realitat és un *Balcerell*, simple diminutiu de *belç* [sic, per *balç*]. Es veu que Reig i *Enc. Cat.* corrompen aquest nom parònim per confusió amb el més conegut *Balsareny*" (COROMINES 1994: 330). El gran filòleg s'equivoca en la seva apreciació i esdevé injust envers Reig i Vilardell i la *GEC*. També podia haver consultat aquesta enciclopèdia a l'entrada corresponent, s.v. *Balsareny de Segarra*, on el redactor de la nota, Max Cahner, ja en dóna de bon principi la forma alternativa "*Balsareny de Segarra* [o *Balsarell*]. SABALA *et al.* 1986: 505 atesta al fogotament de 1365-70, dins la vegueria de Cervera, la "quadra de *balçareny*, de Ciutadans", amb un sol foc. I explica: "es tracta de *Balsareny* de Segarra, indret que potser deu el seu nom a una vella vinculació amb el castell que estudiem" (és a dir, el de *Balsareny*). La grafia *Balçareny* al segle XIV eximeix Reig i la *GEC* de tota sospita de confusió. D'altra banda, la proximitat de *Balsareny* de Segarra als castells de *Copons*, *Veciana*, *Montfalcó* i *la Manresana*, que pertangueren als *Balsareny* al segle XI (testament de Bernat Guifre de *Balsareny*; *ECC*, V: 235-238; 432-442; BENET 1982: 34-35) fa molt versemblant que el nom de lloc segarrenc provingués del nom de família del llinatge que posseïa el terme: el mateix llinatge que havia donat origen al topònim bagenc.

IV. Toponímia menor

IV. Toponímia menor

10. Terminologia

Abans de relacionar els noms de lloc del terme, comentaré sumàriament els principals noms de lloc que hi trobem, tant com a topònims estrictes (*el Balç, el Mas, les Fraus, les Comes, el Torrent*) com actuant de “mig genèrics”, és a dir, quan apareixen, en funció mig d’apel·latiu mig de nom propi, com a primer element d’un sintagma precedint un segon component denotatiu (adjectiu o sintagma preposicional): *el balç del Gener, el mas Martí, la coma d’Herbassers, la baga de la Font*). Tot i que entenc que en la majoria d’aquests casos, aquests “mig genèrics” formen part inseparable del nom propi, els transcriuré en general amb minúscula, reservant la majúscula per al(s) denotatiu(s). Tanmateix, en alguns casos (en especial, quan el determinant és un adjectiu, però també en d’altres), entenen que l’apel·latiu ha estat del tot onomasitzat, el transcriuré també amb majúscula: *la Baga Fosca, el Torrent Fondo, la Frau Gran i la Frau Petita, el Mas Tosquer* (sovint transcrit *Mastosquer*), *la Caseta del Gener, la Casa Nova de les Collades*, etc.

Cal indicar que l’any 1990 es va desviar lleugerament la carretera C-1411 perquè no travessés el nucli urbà de Balsareny sinó que en fes una circumval·lació (aproximadament un quilòmetre, des de la fàbrica del Molí, al sud, fins al pont dels Traginers, al nord. Més endavant, el 2003, la conversió de la carretera en l’autovia C-16 va suposar un canvi més sensible: ara la C-16, entre Sallent i el nucli urbà de Balsareny, passa per la riba esquerra del Llobregat, a tocar del mas Alou i de les Planes de Puigdorca, mentre que l’antiga C-1411, esdevinguda via de servei alternativa, continua passant per Vilafruns i el Molí. Pel que fa al tram nord de la C-16, entre el nucli urbà i el poble de Navàs, l’autovia va paral·lela a l’antiga C-1411 pel mateix cantó dret del riu. En aquesta part, les diverses al·lusions a la C-1411 es refereixen òbviament al seu traçat antic, que tanmateix es conserva en bona part incòlume.

Orònims

- a) *Bac, baga*. Com a genèric, es diu més *bac* (“la molsa es fa al *bac*”) que no pas *baga* (potser *baga* denotant més extensió); però en topònims, gairebé sempre apareix *baga* (només un cop *bac*): *la Baga Fosca, la baga del Barber, la baga de la Font*,

- la бага de la Creu del Solà, la бага de Coma Ermada, la бага del Gener, la бага del Mas Tosquer, la бага de Tord, la бага de la Torre, etc.* Hi ha un cas de conservació de la forma etimològica *obaga* en la variant *l'aubagueta del Cortès*. La reducció de *l'obaga*→*la бага* devia operar per analogia amb la forma masculina *l'obac*→*lo bac*.
- b) *Balç*. Ja hem vist que el substantiu *balç* designa un rost pronunciat. Aquest mot continua essent ben viu a Balsareny com a orònim (amb el verb derivat *esbalçar-se*) i també com topònim (*el Balç*) i com a element de topònims (*el balç del Gener, el balç de Roqueta*), alhora que ha bandejat quasi totalment els seus sinònims: *balcera, cingle, espadat, estimball, penya-segat*. En tant que probable element del nom *Balsareny*, se'n detecta, en grafies corresponents al segle XII, la pronúncia semi-vocalitzada *bauç*.
- c) *Banada*. Al segle XVII trobem el genèric *banada*, que sembla significar 'peça de terra, feixa': "Una *banada* de terra dita la бага de la Creu del Solà". El mot és avui obsolet.
- d) *Bòfia*. 'Clotada produïda en terra per acció de les aigües de pluja'; Apareix fossilitzat en el nom *el serrat de la Bòfia*. El terme, desconegut per la majoria de gent, és definit per alguns pagesos com "un forat que ha fet l'aigua de la pluja".
- e) *Cingle, cinglera*. Pràcticament arraconat per l'extensió de *balç*, es conserva aquest nom al segle XVII en *la cinglera del Bessó* i en *el cingle Gros*.
- f) *Claperes, claperoses*. El nom de casa *el Mas de les Claperoses* (abreujadament, *el Mas*), que ha donat nom al *serrat de les Claperoses*. *Claper*: 'cada un dels rocs o rodals de terreny que, disseminats per un vessant o una planada, els motegen de colors diferents' (*DECat*); 'tros de terra molt pedregós' (*DCVB*).
- g) *Clot, clotet*. El genèric *clot* 'depressió del terreny', i algun cop amb el significat de 'torrent', ha donat nom a llocdits com *els clots del Giralde, el clot d'Olzinelles, els clots de Camp*; hi ha també el diminutiu *els Clotets*, nom de lloc.
- h) *Coll, collada, collell, collet*. D'acord amb Coromines, *collet, collada* < COLLUM són depressions orogràfiques, passos entre muntanyes, mentre que *coll* < COLLIS és un cim, 'puig, turó'. A Balsareny, però, sembla que els masos *el Colell* (ant. *Collell*), *el Collet del Nado* i *les Collades* (amb la *Casa Nova de les Collades* o *les Collades de Baix*) i els orònims *el collet de Picanyes, el collet dels Plans* deriven del significat 'pas entre muntanyes'. En canvi, *el pla del Coll* i *la plana del Coll* (*den Coll*, 1775), deuen llur nom a un cognom.
- i) *Coma, comellar*. *Coma* 'depressió' és, com *clot*, usual com a genèric. El trobem, però, antonomàsicament com a topònim: *les Comes*. També apareix en *la бага de Coma Ermada*. D'altres casos: *la coma dels Herbassers, la coma del Gram, la coma de Sant Diumenge, la coma de la Seuva*. *Comellar* 'espai de terra ample i pregon, de sòl inclinat per la depressió del terreny, que és en terres més elevades'; a Balsareny hi ha *el Comellar del Còdol*.
- j) *Costa*. El vessant de les muntanyes és anomenat genèricament *la costa*, terme que serveix tant per a designar *la бага* com *la solana*, és a dir, el *bac* com el *solei*. Antonomàsicament, el trobem a *la Costa*. També: *la costa del Forn, les costes del Serra, la costa de Sobirana*.
- k) *Feixa*. Usual com a genèric. També com a nom de diverses peces de terra: *les feixes de l'Era, la feixa de Santa Maria*.

- l) *Frau*. ‘Fondalada aspra’, ‘valleta trencada i reclosa’, ha esdevingut a Balsareny topònim: *les Fraus*, *la Frau Petita*, *la Frau Gran*, rases pregones i emboscades. El mot, com en català comú, és femení, i per la seva forma en plural, *les Fraus*, veiem que no presenta, com en altres indrets, la vocal inicial desaglutinada de l’article (*l’afrau / les afraus*).
- m) *Llau*. Nom de casa “fantasma”, que només trobem en la cartografia (*cal Llau de Mas). L’apel·latiu *llau* sí que és ben conegut, com a sinònim de ‘barranc’. A Balsareny es fa servir *rasa* i *torrent*; fossilitzat en sengles topònims, tenim *frau* i *canal*.
- n) *Malesa*. Trobem aquest genèric esdevingut nom propi a *la Malesa del Castell*, dita també *la Malesa* per antonomàsia.
- o) *Picó*. *El serrat de Picons* té un extrem que podríem considerar “agullonat”. Coromines defineix **picó** com a ‘tossal’. L’ús en plural sembla allunyar la possibilitat d’una tautologia.
- p) *Pla*. El terme *pla*, a part del seu significat estricte ‘superfície plana (de conreu o pastura)’, ha vist estès el seu camp semàntic, mitjançant una sinècdoke generalitzant, a una altra accepció aparentment contradictòria: la de ‘turó coronat per un pla’. *El pla de Puigdorca*, *el Pla de Calaf* o *el pla de Serra-sanç* són, paradoxalment, noms de muntanyes. Sovint era a dalt al pla, on hi havia els conreus principals, mentre que als vessants del serrat només hi havia feixes, i sobretot bosc i garric. Per això, l’ús lingüístic dels masovers donava preeminència al pla, que era l’objecte més habitual de la designació. Així, per exemple, els del mas Puigdorca, de pujar al serrat de sobre el mas en diuen “pujar a dalt, al pla”; i, en demanar-los com es diu aquella muntanya, responen senzillament “*el Pla*”; en canvi, al poble se’n diu *el pla de Puigdorca*. Semblantment, hom puja a mirar bolets al *Pla de Calaf*; i mentre hi puja, passa per *la costa del Pla de Calaf*. També és el cas del *pla de la Torre*, situat dalt del *serrat de la Torre*, amb el qual es pot identificar, tot i que aquest té nom propi. També hi ha *el pla del Nen*. En canvi, en plural (masculí o femení) *els Plans del Saüc*, *les planes del Cortès*, etc., són superfícies de terreny planes situades en cotes baixes, a les fèrtils terrasses fluvials del terme; també ho són *les Planes* (per antonomàsia, *les Planes de Puigdorca*, a no confondre amb *el Pla*, és a dir, la muntanya). *El collet dels Plans* és un collet (depressió entre serrats) sobre *els Plans de Cornet* (onomasitzat sovint en *els Plans* per antonomàsia; ja en terme de Sallent). També en singular hi ha plans de cota baixa: *el pla dels Sants Peres*, *el pla del Coll*, *la plana del Coll*, *el pla dels Cirers*, *el pla de les Fonts*, *la plana del Camp del Forn*, *el pla de Santa Cecília*, *el pla de les Serveres*, *el pla de Terrers*, *el pla de la Teuleria*... I, en femení i diminutiu, *la Planeta*.
- q) *Racó*. Molt més usual que el seu sinònim *raconada*, que apareix més aviat en la cartografia, *racó* designa un indret allunyat, que tant pot ser l’extrem d’un camp, fent angle amb el camí o torrent que el delimiten, com una depressió del terreny, per exemple al començament d’un barranc o en el racó d’una clotada. Trobem, entre altres, *el racó de la Clau*, *el racó de l’hort del Colell*, *el racó de l’hort de la Pastora*, *el racó del Girald*, *el racó del Mucet*, *el racó de les Pinasses*, *el racó de Puigdefranc*, etc. De vegades, el sentit s’ha transferit directament a ‘torrent’.
- r) *Repeu*. Coromines el defineix ‘peu d’un turó’ i l’atesta de viva veu, però només com a genèric. Onomasitzat en topònim, a Balsareny hi ha *el Repeu*, balç impor-

- tant que hi ha al peu de l'església parroquial, sobre la riera del Mujal. També dona nom al *camí del Repeu*, d'on surt el corriol que baixa als *horts del Repeu*.
- s) *Roca, roqueta*. El genèric *roca* ha donat, a Balsareny, alguns topònims, com és ara *les Roques*, i *les Roques de Llana*, que potser designen el mateix lloc. No oblidem *la font de la Roca* i *el pont de la Roca*, en un indret on el llit de la riera és especialment rocós. Pel que fa al diminutiu, l'estructura rocallosa del sòl va donar nom a un antic mas, del qual provenen els noms del *Balç de Roqueta*, de la *riera de Roqueta* i de dos ponts que la travessen; finalment, a un carrer urbà i al petit barri que conformen les cases que recentment s'hi han edificat.
- t) *Serra, serrat*. Entre els noms que fan referència a l'orografia, destaca als inventaris toponímics de Balsareny l'ús gairebé exclusiu del terme *serrat* (mai *turó*, *puig*, *pujol* i *tossal*; però *puig* és fossilitzat en topònims i noms de casa, tant a Balsareny (*Puigventós*, *Puigdorca*) com en termes veïns (*Puigbò*, mas de Sallent; *el Puig* al Mujal, Cornet i Argençola). Cal distingir entre *serrat* 'turó, tossal, puig' i *serra* 'línia de muntanyes' (és a dir, conjunt de serrats), que és el seu únic significat a Balsareny. Només el DCVB recull l'accepció de *serrat* 'muntanya relativament petita'. A Balsareny, *serrat* equival a turó, una muntanya sola (arrodonida, no pas necessàriament en forma de dents de serra), mentre no tingui un pla al capdamunt (aleshores, se'n diu pla). Trobem, entre altres, a Balsareny *el serrat de l'Alou*, *el serrat del Bac*, *el serrat de la Bòfia*, *el serrat de Candàliga*, *el serrat dels Cellers*, *el serrat de les Claperoses*, *el serrat de la Creu*, *el serrat de Fucimanya*, *el serrat del Gener*, *el serrat del Joncayet*, *el serrat del Marianó*, *el serrat del Maurici*, *el serrat de cal Music*, *el serrat dels Oliveres*, *el serrat de l'Olivar*, *el serrat de la Pera*, *el serrat dels Perdigots*, *el serrat de Picons*, *el serrat de les Pinasses*, *el serrat de Puigventós*, *el serrat del Sallentí*, *el serrat de Sant Vicenç*, *el serrat de les Serveres*, *el serrat de la Vinya del Solà*, *el serrat de les Tombes*, *el serrat de la Torre*, *el serrat de la Vinya del Torres*, *el serrat dels Tres Hereus*, etc. Ja es veu que és el genèric per excel·lència. En ús antonomàsic trobem *el Serradet* i *la Serrota*, respectivament diminutiu de *serrat* i despectiu de *serra*. A remarcar, encara, *el serradet de les Tires*.
- u) *Solà, solana; solei, soleia*. En topònims trobem *el Solà d'Aladernet*, *la solana de la Font* i *el torrent de la Soleia*; però com a genèric, avui només es fa servir *solei* 'vessant sud de la muntanya, on toca més el sol'.
- v) *Soldavall*. Només un cop documento aquest genèric: *el soldevall de la vinya de Sobirana* (1681). El nom, antiga aglutinació de *sòl d'avall*, al·ludeix a la situació enclotada de l'indret.
- x) *Terroper*. 'Marge sense vegetació, improductiu'. És un mot desconegut avui a Balsareny, fins com a genèric. El nom apareix només a *lo marge del Terroper* (1681): tautologia, doncs.

Cursos fluvials

- a) *Riu*. Només el Llobregat rep aquest apel·latiu; si antigament de la riera de Tord en deien *rivo Turdo*, no ens ha d'estranyar: a l'Edat Mitjana, hom diferenciava com avui 'riera (RIVUS) de 'riu' (FLUMEN).
- b) *Riera*. Hi ha la de Tord o del Mujal, la de Gaià i la de Conangle. Per la seva profunditat (no pas per la seva llargària), també es considera riera el *torrent de Roqueta*.

Avui, llevat de la del Mujal, les rieres pràcticament baixen eixutes, i això en facilita la confusió.

- c) *Torrent*. Més llarg i profund que una rasa. Mot ben viu; no es coneix amb aquest sentit el mot *barranc*, que l'ha substituït des de fa segles en altres indrets del domini lingüístic. Entre altres: el del Joncaret, el del Molí, l'antic *torrent Martí*, el del Serra, el de l'Alou, etc. A destacar el *torrent Vergers*, dit *el Torrent* per antonomàsia.
- d) *Rasa*. Ha anat perdent el seu significat original 'corrent d'aigua poc abundós que corre pel fons d'un barranc (sovint pregon, almenys de mitjana fondària)'; avui, per a la gent de Balsareny, és "un torrent poc fondo, gairebé sempre eixut".
- e) *Altres*. Altres noms originalment orogràfics han adquirit un valor d'hidrònim: *racó*, *raconada* 'depressió'; *bòfia*, *clot*, 'forat'; i en alguns casos han esdevingut noms propis: *frau*, *canal* han donat nom a *la Frau*, *la Canal*. *Rial* i *rieral*, originàriament 'petita vall afluent' (*DECat*), 'riera' en total desús avui, i documentat més aviat amb el sentit de 'terreny de regadiu vora el riu o la riera'.

Masos, partides i peces de terra

No es fa servir gaire el terme *mas*; el mot usual és *casa*, *casa de pagès*. *El Mas* (*de les Claperoses*) i *la Masia* són noms propis de sengles masos, com ho és també *la Masoveria*. Les terres d'un mas es coneixen com a terme del mas (més rarament, *heretat*), i es solen designar pel nom del mas: *terme de l'Alou*, *terme de Sobirana*, *terme de Candàliga*.

El genèric *partida* 'porció de terreny d'alguna extensió i designada amb un mateix nom' (*DCVB*) no es fa servir; les grans partides, de diversos propietaris o d'un de sol, es designen pel nom propi: *els Sants Peres*, *els Plans del Saüc*, *les Planes de Puigdorca*. Les peces de terra, petits trossos de conreu d'un sol propietari o parcer, s'anomenen indistintament *terra*, *peça* o *tros*: *la terra del Frauer*, *la peça del Sifoner*; no es fa servir el mot *parada*. Les peces de regadiu es diuen *horts*.

Vies de comunicació

- a) *Camí ral*: documentat al XVII com *via regia*, *itinere regali*, *vico regali*, *vico regali qui itur de Sallent a Balsareny*.
- b) *Camí ral saliner*: anava de Moià a Cardona; hi passava el comerç de la sal. Travessava el Llobregat per Sallent i no coincidia amb l'actual carretera de Súria. També en deien *camí ral de Vic a Solsona*; *camí ral de Balsareny a Cardona*; *lo camí real qui va a Cardona*.
- c) *Carretera*. En la seva accepció tradicional: "els vells camins rals, camins de bast o de ròssec, o de carrerades." Aquest nom, usual a pagès, al nucli urbà és substituït per *camí de carro* (= ample), reservant *carretera* per al seu ús modern de via asfaltada per a la circulació d'automòbils.
- d) *Creu*. Cruïlla de camins. El trobem, com a topònim, en la casa de *la Creu del Perelló* o *la Creueta* (Castellnou de Bages, a tocar de Balsareny), *el serrat de la Creu* i *la serra de la Creu*. També: *la бага de la Creu del Solà*, *la creueta del Babra* i *la creu de les Carreteres*.
- e) *Altres*. De la resta de senderols se'n diuen *corriols* o, genèricament, *camins*; els més estrets, *camins de cabres*. També: *dreceres*, *pujar pel dret*.

11. Orònims

ALOU, la BAGA DE L' ↑ Al sud-est del mas Alou.

ALOU, el PLA DE ↑ Pla damunt del serrat de l'Alou, que sovint designa també el mateix serrat.

ALOU, el SERRAT DE L' ↑ Sobre l'Alou, fa de terme entre Balsareny i Sallent: “la sierra del manso Alou” [HOMS 1868].

ALZINA, les COSTES DE L' ↓ “Las Costas de lalsina” [Balias 1760: 2v]. Podria ser un cognom; més aviat, però, crec que fa referència a una alzina.

BAC, el SERRAT DEL ↑ De 495 m d'altitud, és damunt mateix del mas Candàliga, al sud de la casa.

BAGA, la ↓ Sense determinar; pot tractar-se de la Baga Fosca, que era del mas Martí: “Per la vinya al quart d'en Martí a la baga.” [Balias 1760: 35 r].

BAGA FOSCA, la ↑ “in silva densa vulgo la Baga fosca” [Òbit. 1804].

BAGUES, les ↓ Al sud del mas Gener. “Las Bagas, part dellà de la Riera de Conangla” [Capbreu 1681: 43r].

BAIX, la PLANA DE ↓ En terme de la parròquia de Balsareny, però en terres del mas Cases de Castellet [Capbreu 1633: 25].

BALÇ, el ↑ Nom que rep per antonomàsia el **Balç de Roqueta**. Cinglera imponent, tota de roca, que cau sobre la carretera C-1411 a l'altura de la fàbrica del Molí, amb un rost quasi tallat en vertical que va des de la cota dels 500 m a l'estrep oriental del pla, fins als 300 de la carretera. “lo bals” [Balias 1760: 24 v].

BARBALLÓ, el PLA DEL ↓ Entre els masos Candàliga i el Puig de Viladepost d'Argençola. El nom ve de la planta *barballó* ‘espígol’; la pronúncia és ioditzada com pertot arreu. “lo pla del barballó” [Capbreu 1681: 38].

BARBER, la BAGA DEL ↓ Al mas Vila-seca de Serra-sanç (abans dit les Cases), avui de Sallent [Capbreu 1681: 9v].

BARBET, el CLOT DEL ↑ Al capdamunt de les Bòfies del camí de l'Alou. *Barbet* és un renom.

BARDIGAL, el PLA DE ↓ Al mas Vila-seca de Serra-sanç [Capbreu 1681: 9v, 132v]. Ignoro el significat del mot.

BARNIOLA, la PLANA DE ↓ [Capbreu 1633: 249]; també: **el PLA DE BORNIO-LA** ↓ [Capbreu 1681: 65v, 104r]. **BARNOLA, la PLANA DEL** ↓ “la plana den Barnola” [Capbreu 1633: 17r]. Prop del mas de les Cases de Navàs. També es troba grafiat **Burniola**. Pot tractar-se de la feminització del cognom *Borniol* (dissimilat en *Barniol*), que s'atesta a Balsareny fins pràcticament els nostres dies.

BARRACA, el CLOT DE LA ↓ En terme de l'antic mas Girald, on hi havia la barraca del Girald, a tocar de la riera del Mujal: “terras de dit Girbalt anomenat lo clot de la Barraca” [Capbreu 1681: 3r].

BARRACA, el PLA DE LA ↓ **la PLANA DE LA BARRACA** ↓ En terme del mas Ambròs Vell. “lo pla de la Barraca” (1679) [Fund. § 10]; “la Plana de la Barraca” [Capbreu 1681: 55r].

BERENGUER, el PLA DE ↑ Al costat del Pla de Calaf pel cantó nord; turonet de 414 m d'altitud, al peu del qual passa la riera de Roqueta. “Pla de Berenguer” [Cadastrre 1775: 104v-108r]. El nom pot procedir d'un cognom o un prenom. Actualment hi ha una casa, de construcció recent, a mig camí del pla, que es diu **cal Berengueras** pel cognom del propietari; és una mera coincidència.

- BESSÓ, la CINGLERA DEL** ↓ En terres del mas Vila-seca de Serra-sanç, actual terme de Sallent. “*La singlera del Basso*” [Capbreu 1681: 9v, 132v]. No documentat a Balsareny (potser a Sallent?), el sobrenom *Bessó*; sí com a cognom, però modernament.
- BÒFIA, el SERRAT DE LA** ↑ Entre el mas Candàliga i la caseta de cal Castellà, al NW del serrat de l’Olivar. Fa 515 m.
- BÒFIES, les** ↑ “Anant camí de l’Alou, dalt d’un serradet, rasant amunt”.
- BOIX, la PLANA DEL** ↓ A Sobirana de Ferrans. El nom ve del tipus de vegetació predominant [Capbreu 1681: 2r].
- BOIXADER, el** ↑ Costa al SW del terme, a l’oest de la riera de Conangle. El nom ve donat pel tipus de vegetació.
- BORNIOLA, el PLA DE** ↓ Vegeu **BARNIOLA**.
- BOSC GRAN, el CINGLE DEL** ↓ En terres del mas Lledó de Sobrero. “*lo single de la vora del Bosch Gran*” [Capbreu 1681: 95v].
- BOSQUET, el** ↑ “És el pla que hi ha entre la font del Mucet i la Baga Fosca, darrere el Castell dels Moros, carena amunt.”
- BUCS, el CLOT DELS** ↓ *Buc*: ‘rusc d’abelles’. A Balsareny, avui, la denominació corrent és *arna*; actualment n’hi ha a Candàliga; abans n’hi havia hagut en diferents indrets; a començament de segle, l’industrial Ricard Viñas, l’amo de la fàbrica del Molí, n’havia tinguts també. “Per lo conreu al *Clot dels buchs*” [Balas 1760: 28r]. || Cf. *les feixes dels Bucs*.
- BUCS, les FEIXES DELS** ↓ “*las fexas dels buchs*” [Balas 1760: 29v].
- CALAF, la COSTA DEL PLA DE** ↑ És la costa que, més enllà del Balç, cau des del Pla de Calaf sobre la carretera C-1411 per les Maioles i Vilaforns.
- CALAF, el PLA DE** ↑ Domina Balsareny des dels seus 469 m d’altitud. Documentat ja l’any 1611, el seu nom, en origen un antropònim àrab, pot ser que procedeixi més aviat del nom de lloc de la vila de l’Anoia, encara que tampoc no hi ha res que l’hi relacioni. “lo Pla de Calaff” (1611) [Fund. § 18]29.
- CAMOINA, la BAGADEL** ↓ Baixa sobre la riera de Conangle, més al SE de la Canal, ja vora el mas de la Torre del Roca, de Sallent. Podria venir d’un renom sallentí.
- CAMP, els CLOTS DEL** ↓ En terres del Mas Gener: “*los Clots de Camp*” [Capbreu 1683: 41v].
- CANAL, el PLA DE LA** ↓ En terres del mas Gener, termenejant amb l’oblidat mas de la Canal. [Capbreu 1681: 31r].
- CANAL, el SERRAT DE LA** ↑ Al SW del terme, sobre l’indret on hi havia hagut l’antic mas de la Canal i sobre el torrent de la Canal, que és l’origen del nom.
- CANDÀLIGA, el SERRAT DE** ↑ A sobre el mas Candàliga. També se’n diu el Serrat de l’Olivar.
- CANDÀLIGA, la VALL DE** ↑ Gran vall, on senyoreja el mas Candàliga; travessada pels torrents del Joncariet, de cal Castellà i de Sant Vicenç.
- CARENES, les** ↑ Genèric esdevingut propi en un indret concret: “sobre l’antic pas a nivell del carrilet a Sant Esteve.”
- CASAMITJANA, el BARRANC DE** ↑ “Al darrere de la gravera, sobre el Pont del Riu.” *Casamitjana* és un cognom, nom de casa i de família.
- CASA NOVA, el PLA DE LA** ↑ Al NW del terme, més al N del mas de la Seuva, a banda i banda de la carretera de Balsareny a Súria; el termenal dels municipis de

- Navàs i Balsareny el parteix. El pla rep el nom de la *Casa Nova*, prop del mas Can Peçols; i alhora li dóna nom, ja que la casa es coneix també pel nom de *Casa Nova del Pla*.
- CASES DE NAVÀS, la SERRA DE LES** ↑ Fa de terme entre Balsareny i el Mujal, avui municipi de Navàs. És al damunt del mas de les Cases de Navàs, del qual rep el nom. “*la sierra de las Casas de Navàs*” [HOMS 1868].
- CASTELLÀ, el CLOT DE CAL** ↑ Barrancada prop de la caseta de cal Castellà, en terme de Candàliga.
- CASTELLOT, el** ↑ Serrat (413 m) al nord del terme municipal, prop del límit amb el Mujal i vora el terme del mas Gírald. Encara hi ha vestigis d’una edificació de pedra, però no gosaria pas especular sobre el caràcter, i menys l’antiguitat, d’una eventual talaia o fortificació que li hagués donat el nom, ja que no ha estat mai estudiada.
- CELLERS, la BAGA DELS** ↑ Baga de la serra de la Torre, just a sota del mas dels Cellers de la Serra, de Castellnou de Bages, del qual rep el nom.
- CELLERS, el SERRAT DELS** ↑ A 608 m d’altitud, fa de terme entre Balsareny i Castellnou.
- CELLERS, la SERRA DELS** ↑ Nom que pren la serra de la Torre en arribar al mas dels Cellers de la Serra, de Castellnou.
- CEMENTIRI, el PLA DEL** ↑ Als afores del nucli urbà, al nord, entre el torrent Fondo, la carretera de Súrria i la carretera de Berga; des de 1896 hi ha el cementiri municipal que li dóna nom.
- CERDÀ, la COSTA DEL** ↑ És la baga que hi ha al N de la casa del Cerdà, que li dóna nom. “*la costa del manso Sardá*” [HOMS 1868].
- CERDÀ, el SOLEI DEL** ↑ Prop del Cerdà, però ja a l’altra banda de la riera de Gaià, que hi queda al sud.
- CIRERS, els PLANS DELS** ↓ “Cirers”, forma antiga de ‘cirerers’. Vora el Pla del Saüc i la Torre del Gil.
- CLAPEROSSES, el SERRAT DE LES** ↑ Sobre del mas del mateix nom. Fa de terme amb Cornet [HOMS 1868].
- CLOTETS, els** ↑ Petita rasa o fondalada, a tocar el mas Candàliga, que aboca al torrent del Joncàret. Diminutiu del genèric clot, ‘depressió del terreny’.
- CÒDOL, el COMELLAR DEL** ↓ En terres de les Cases de Navàs, potser tanmateix ja en terme del Mujal. Comellar ‘espai de terra ample i pregon, de sòl inclinat per la depressió del terreny, que està en terres més elevades’. [Capbreu 1633: 16].
- COLELL, les GARRIGUES DEL** ↑ És la costa que hi ha al N del Colell.
- COLELL, el RACÓ DE L’HORT DEL** ↑ Barrancada al N de Candàliga, on comença el torrent de Sant Vicenç. És lluny del Colell; el nom ve del renom d’un home de cal Colell (↑ Nou 19; motiu procedent, però, del mas), que hi menava un hort a la vora.
- COLL, el PLA DEL** ↑ [Capbreu 1681: 10v]. “A la carretera de Súrria, entre la font de la Roca i el trencant d’anar a Sobirana, a la banda esquerra, pujant”. *Coll*, aquí, és un cognom. Hi havia un enterrament megalític.
- COLL, la PLANA D’EN** ↓ [Balas 1760: 4r] En terme de la Rabeia. També aquí *Coll* és un cognom, de la família del terratinent Josep Coll [Cadastre 1775].
- COLLADES, la SERRA DE LES** ↑ Sobre el mas de les Collades, termeneja Balsareny i Sallent [HOMS 1868].

COLLET DEL NADO, la SERRA DEL [núu] ↑ Conjunt de tres serrats molt propers, entre els quals hi ha el collet que dona nom a la casa que, al seu torn, ha donat nom a la serra.

COMES, les ↓ [*Balias* 1775: 103r, 113r, 120r].

CORTÈS, la BAGUETA DEL ↓ Al Cortès de Ferrans: “*la aubagueta de dit Cortès*” [*Capbreu* 1681: 2r].

CORTÈS, les PLANES DEL ↓ Al nord del terme de l’antic mas Giral, tocant el mas Bartomeus del Mujal [*Cadastre* 1775: 36r].

COSTA, la ↓ En terme de les Cases de Navàs [*Capbreu* 1633: 15].

CREU, el PLA DE LA ↓ En terme de Sant Miquel de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 125r]. Un altre pla del mateix nom apareix entre els masos Cerdà i Ametller [*Capbreu* 1681: 64v].

CREU, el PLANET DE LA ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 137v].

CREU, el SERRAT DE LA ↑ És el punt més alt de la serra de la Creu. De 584 m, fa de terme entre els municipis de Balsareny i Castellnou de Bages, just a sobre de la casa de la Creu del Perelló, de Castellnou, que li dona nom.

CREU, la SERRA DE LA ↑ Quasi totalment en terme de Castellnou de Bages, deu el seu nom a la casa de la Creu del Perelló, d’aquest terme. Va en direcció W-E fins al turó de la Creu, que n’és el punt culminant, al límit amb el terme de Balsareny, i gira cap al sud, fent la carena de termenal, quasi sempre sobre la cota dels 540 m.

CREUETA, la PLANA DE LA ↓ En terme del mas Vila-seca del Racó, parròquia de Serra-sanç, avui de Sallent. [*Capbreu* 1681: 17r].

ERA, les FEIXES DE L’ ↓ “*las fexas de la hera*” [*Balias* 1775: 110v]. Poden ser dos mers apel·latius.

ESBARZERS, la COMA DELS ↓ En terme de Sant Miquel de Serra-sanç. “*la Coma dels Sbarsers*” [*Capbreu* 1681: 130v, 131r].

FERRANS, la VALL DE ↑ Gran vall, senyorejada des d’una elevació pel mas Sobirana de Ferrans i l’església de Sant Ramon; indret atestat des del segle x, és on es van establir els primers repobladors del terme, a un dels quals deu el nom. És travessada pels torrents de la font de la Roca i de la Teuleria, que conformen el torrent Fondo, i des de 1908, per la carretera de Súria (antigament, pel vell camí saliner).

FONDO, el CLOT ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130r].

FONT, la BAGA DE LA ↓ “*la albaga de la Font*” [*Capbreu* 1681: 75]. I també:

FONT, la SOLANA DE LA ↓ En terme del mas Solà d’Aladernet.

FONTS, el PLA DE LES ↓ [*Balias* 1775: 109r].

FORN, la COSTA DEL ↓ En terme del Mas Vilar [*Capbreu* 1681: 10v].

FORN, la PLANA DEL CAMP DEL ↓ Prop de la riera de Tord; es tracta, sens dubte, del pla de la Teuleria. [*Capbreu* 1681: 96v].

FORQUES, el PLA DE LES ↓ En terme del Mujal, avui de Navàs: “*lo Pla de las Forcas*” [*Capbreu* 1681: 108r], entre els masos Bosc, de Navàs; Solà i Santa Creu, del Mujal; i terres de la rectoria del Mujal.

FRAU GRAN, la ↑ I també:

FRAU PETITA, la ↑ Com que són molt a prop, hom les coneix globalment com a *les Fraus*. Són dues rases quasi paral·leles, separades per l’aguda punta sud del Pla de Calaf, que aboquen a la riera de Conangle no lluny de la caseta del Gener.

FRAUS, les ↑ Vegeu *supra*, la *Frau Petita*.

- FUCIMANYA, la SERRA DE** ↑ És a sobre del mas Fucimanya; ateny cotes d'entre 450 i 475 m. [*Capbreu* 1681: 3r].
- FUCIMANYA, el SERRAT DE** ↑ De 514 m, és situat uns 400 al NE del mas Candàliga; és, doncs, situat relativament lluny del mas Fucimanya, del qual el separa la Baga Fosca.
- FUCIMANYA, el SOLEI DE** ↑ Al sud del mas Fucimanya, sobre el torrent de la Font de la Roca.
- GENER, el BALÇ DEL** ↑ Des de la cota 465 fins la 300, cau molt rost des del serrat del Gener fins a la riera de Conangle davant per davant de la caseta del Gener. El nom li ve del desaparegut mas Gener.
- GENER, el SERRAT DEL** ↑ De 465 m d'altitud, al cantó oriental de la serra dels Cellers, és delimitat al N pel torrent dels Cellers, a l'E per la riera de Conangle i al S per la canal que donà nom al mas de la Canal, que era en un vessant d'aquest serrat.
- GENER, la BAGA DEL** ↑ A sobre la caseta del Gener, és una baga que baixa des de la serra de la Torre al dret dels Cellers de la Serra fins a la rasa dels Cellers i el balç del Gener.
- GIRALD, els CLOTS DEL** ↑ Fondalades prop de la Riera del Mujal, en terme de l'antic mas Giral, que li dona nom. Partida gran, constava de 15 peces de terra de diferents parcers [*Cadastr* 1775: 37-39].
- GIRALD, el RACÓ DEL** ↑ En terme de l'antic mas Giral, prop de la riera del Mujal.
- GIRALD, el SERRAT DEL** ↑ De 436 m, en terme de l'antic mas Giral, al W de "la serradora del Caus" (la indústria FUPICSA).
- GRAM, la COMA DEL** ↓ Entre els masos Lledó de Sobreroca i les Cases de Navàs, prop del camí ral. El nom ve de gram, 'herba, agram' < GRAMEN [*Capbreu* 1681: 95v].
- GROS, el CINGLE** ↓ En terme de Serra-sañç. "el cingle Gros del camí ral" [*Capbreu* 1681: 130r, 131v]; "*singulo magno, singlo magno*" [*ibid.* 132r, 132v].
- GUILLEMPERE, el SERRAT DE** ↑ De 486 m d'alçària, al Pla de Vilamajor, prop del Mas de les Claperoses. Vegeu *infra*, quan parlem del mas → Guillemper, l'etimologia popular del nom d'aquest serrat, mal ubicat a la majoria de mapes.
- HERBASSERS, la COMA (DELS)** ↓ Al mas Vila-seca, abans les Cases, de Serra-sañç. "La coma erbassers" [*Capbreu* 1681: 9r]. El nom podria ser una variant d'*herbassar* 'lloc on abunda l'herba'; però probablement no és més que una mala transcripció de *la coma dels Esbarzers*.
- JONCARET, el SERRAT DEL** ↑ És la part de la serra de la Torre que hi ha just a damunt de la caseta de **cal Joncuret**, al SW. La carena ateny els 580 m d'altitud.
- LLEDÓ, el SERRAT DEL** ↑ Sobre el mas Lledó de Sobreroca; fa 410 m d'alçària.
- LLISOS, els** ↑ Costa al SW del terme, al sud del serrat de Picons i a l'oest del mas Colell, que s'enfila fins a la carena que termeneja amb Castellnou de Bages. De primer, el pendent és suau i després esdevé molt rost. Fins als devastadors incendis del 4 de juliol de 1994, era un indret emboscats, i no pas llis; però el fort pendent permetia d'esquitllar-s'hi fàcilment avall, cosa que deu ser l'origen del nom.
- LLOBREGAT, el BALÇ DEL** ↑ En terme de l'Ambròs Vell, en terres que limiten amb el mas Cases de Castellet [*Capbreu* 1681: 6v, 10v].
- LLUCI, el SERRAT DEL** ↑ De 366 m, uns 200 m al S de la Torre del Gil. El nom ve del nom de casa de cal Lluci (carrer de → Baix 20-22; → Raval 26).

- MALESA (DEL CASTELL), la** ↑ La zona emboscada que hi ha sobre la Resclosa dels Manresans, a la part inferior i més feresta del balç del castell.
- MALESA, el BALÇ DE LA** ↑ (1746) [*Fund.* § 110] És el balç que hi ha al peu del castell, sobre la Resclosa dels Manresans.
- MARIANÓ, el SERRAT DEL** ↑ De 545 m, és al S de la caseta de cal Marianó, que li dóna nom.
- MAS, la BAGA DEL** ↑ A llevant del Mas de les Claperoses, que li dóna el nom.
- MAURICI, el SERRAT DEL** [máwrísi] Var. [murísi] ↑ [*Capbreu* 1681: 23 v]. De 418 m d'altitud, domina el nucli urbà pel cantó de ponent. Hi ha les ruïnes del popularment anomenat *castell dels Moros*, fortí construït el 1839 a fi de custodiar els camins i prevenir un setge com el que, des d'aquí, va sofrir Balsareny aquell mateix any pel comte d'Espanya.
- MINA, la** ↓ No es tracta aquí de la mina de potassa de Vilaforns i de la Fodina, que evidentment rep aquest nom, sinó d'una serra al W de la Seuva, prop d'unes basses.
- MORTS, el SERRAT DELS** ↑ Alterònim del serrat de les Tombes.
- MUSIC, el SERRAT DE CAL** [muzík] ↑ A la cota 560, fa de terme entre Balsareny i Castellnou de Bages. Al S de la casa de Puigventós, que li dóna l'alterònim de serrat de Puigventós, és prop també de cal Magí (Castellnou), sobre el pla de cal Magí i la rasa de cal Magí, ja en aquell terme. Just enmig dels dos municipis hi ha la caseta de cal → Music, que li dóna nom, i també:
- MUSIC, el PORTELL DE CAL** [muzík] ↑ Collet o depressió (d'uns 30 m de desnivell respecte als colls) entre dos serrats molt propers, el serrat de la Creu i el serrat de cal Music. Per aquest portell hi passa el camí de Candàliga cap a la casa de la Creu del Perelló i a la Torre de Castellnou per la carena.
- MUCET, la BAGA DEL** [è] ↑ Al vessant nord del Pla de Calaf. El nom ve del malnom d'un de cal Mucet (→ Raval 11) que hi menava terres.
- MUCET, el RACÓ DEL** [è] ↑ Sota la baga del Mucet, prop de la riera de Roqueta. Hi ha la font del Mucet.
- NAN, la PEDRERA DEL** ↑ “Era al capdamunt de la Costeta, per on baixava el Torrent” [és a dir, el torrent Vergés].
- NAVÀS, els PLANS DE** ↑ Al camí de les Cases de Navàs cap al mas Santa Creu del Mujal: “*los Plans de Nabas*” [*Capbreu* 1681: 97v].
- NEN, el PLA DEL** ↑ Ample planell, al NE del mas Puigventós, a la cota dels 545 m. És arran de la carretera o pista forestal de Fucimanya a Castellnou, just des del trencall del camí que va cap a la Seuva fins al que baixa, per cal Castellà, cap a Candàliga. El nom ve d'un motiu.
- NOGUERS, el PLA DELS** ↑ Hi havia vestigis d'algun enterrament neolític o medieval.
- NOIA, el FORAT DE LA** ↑ Nom irònic, que no es correspon amb cap indret precís. Vist des del poble, el Forat de la Noia es localitza cap al SW, i al·ludeix a una depressió més o menys situada entre la punta del Pla de Calaf i la Baga del Mucet i la carena de darrere, que limita amb Castellnou de Bages (és a dir, entre altres, els serrats de Puigventós, de la Creu del Perelló, de la Torre de Castellnou i dels Cellers de la Torre).
- OLIVERS (DEL SOLÀ), el SERRAT DELS** ↑ Al nord del Solà d'Aladernet, que li dóna el nom, i a l'oest del Pla de Calaf. Atenys els 483 m. El nom, com altres topònims de la zona, denota la plantació d'oliveres.

- OLIVAR, el SERRAT DE L'** ↑ Dit també *el Serrat de Candàliga*. És al damunt, pel cantó del NW, del mas Candàliga, que li dona el nom tradicional; però els de la casa el coneixen per aquest altre nom, sens dubte pel fet d'haver-hi hagut oliveres. Té 525 m d'altitud. En alguns mapes figura, erròniament, com a *Serrat de l'Àliga.
- OLZINELLES, el CLOT D'** ↓ En terme de Serra-sanç, avui municipi de Sallent: "*lo Clot de Olzinellas*" [*Capbreu* 1681: 9r, 132v].
- PASTORA, el RACÓ DE L'HORT DE LA** ↑ Barrancada a l'oest de Candàliga, vora el torrent del Joncayet. El nom ve del nom de casa de ca la Pastora (→ Vell 27), que hi menaven un hort.
- PERA, el SERRAT DE LA** ↑ Metàfora per la forma arrodonida del turó. Fa 510 m d'altitud, i és mig quilòmetre al nord de Candàliga.
- PERDIGOTS, el SERRAT DELS** ↓ [*Capbreu* 1681: 3r] Al Cortès de Ferrans, tocant a terres del mas Giral; el nom té sens dubte un origen cinegètic.
- PICANYES, el COLLET DE** ↓ En terme del Mas Vilar: "*lo Collet de Picanyas*" [*Capbreu* 1681: 10r].
- PICONS, el SERRAT DE** ↑ A dalt del Colell, a 410 m d'altitud.
- PINASSES, el SERRAT DE LES** ↑ Amb 622 m d'altitud, és el cim més alt del terme municipal. Forma part de la serra de la Torre de Castellnou, que separa aquest terme del de Balsareny entre la Creu del Perelló i la Torre. El nom ve del tipus de vegetació, varietat de pi.
- PINASSES, el RACÓ DE LES** ↑ Fondalada sota el serrat de les Pinasses, enmig dels serrats del Bac i de la vinya del Torres; hi ha una rasa que va a parar al torrent del Joncayet.
- PINGOT, el CAU DEL** ↑ Rasa o fondalada a sota de la caseta de cal Castellà, que va a sortir al torrent de Candàliga. El nom deu procedir d'un renom perdut i no documentat.
- PINS, el COLLET DELS** ↓ Vegeu: Truguet, el collet del. El nom ve del fet d'haver-hi pins, tot i que avui, altrament, n'hi ha pertot.
- PINS ALTS, els** ↑ A la carena de la serra de la Torre de Castellnou, termenejant amb Balsareny, uns 250 m al NW de la Torre.
- PLANA, la** ↓ Apareix com a nom propi, no genèric, d'una partida de terra cap als Plans del Saüc, que termeneja amb la riera del Mujal i les terres del mas Martí [*Capbreu* 1681: 61r].
- PLANES, les** ↑ Var: **les PLANES DE PUIGDORCA**. Vasta extensió de conreu que va des del sud del mas Puigdorca fins al riu, a sobre Vilaforns, i al terme del mas Alou. Hi ha la casa de les Planes.
- PLANETA, la** ↑ El planell ('planeta') que hi ha sobre la caseta de la Síquia, a la Resclosa dels Manresans, al balç del Castell de Balsareny. En aquesta planeta hi havia la font de Sant Tomàs.
- PLANS, el COLLET DELS** ↑ Sobre els *Plans de Cornet*, en terres del Mas Vilar, fa de terme entre Balsareny i Sallent [*Capbreu* 1681: 10v].
- PUIGCAUBELL** ↓ L'existència, en terres del mas Vilaseca, abans les Cases, de Serra-sanç, avui de Sallent, del *bosc de Puigcaubell* [*Capbreu* 1681: 9r] fa pensar que aquest era el nom del serrat adjacent, amb l'aglutinació de l'apel·latiu *puig* amb el denotatiu *calbell*, 'pelat', amb semivocalització de [l]. Ho confirma:

- PUIGCAUBELL, el PLA DE** ↓ També a Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 124r, 134r]. El *pla* és dalt del *puig Caubell*.
- PUIGDEFranc, el RACÓ DE** ↓ A Sobirana de Ferrans, vora el terme del mas Santacreu del Mujal [*Capbreu* 1681: 2r, 22r].
- PUIGDEFranc, el SERRAT DE** ↓ Damunt del racó del mateix nom. El serrat, mitjançant el genèric *puig*, devia donar el nom a la partida; *Franch* podria haver estat un nom de casa, potser del Mujal, que tanmateix no documento.
- PUIGDORCA, la BAGA DE** ↑ Cantó bac del pla de Puigdorca, sobre la casa del mateix nom.
- PUIGDORCA, el PLA DE** ↑ Nom de la muntanya que hi ha a sobre el mas Puigdorca, a l'est (462 m d'alçada), i del pla que hi ha a dalt. Antigament, i ja en terme de Sallent, hi havia hagut la caseta de *ca la Mansa*, avui desapareguda; el nom ha passat a ser nom de casa i família a Balsareny.
- PUIGDORCA, els PLANS DE** ↑ [*Balias* 1760: 29v, 31r] Nom amb què es designa també el camp de les → Planes de Puigdorca. Cal no confondre'l amb el pla de → Puigdorca, que és més amunt (els Plans són a la cota dels 326 m).
- PUIGDORCA, les PLANES DE** ↑ Vegeu les → Planes.
- PUIGVENTÓS, el PLA DE** ↑ Pla prop de la caseta de Puigventós.
- PUIGVENTÓS, el SERRAT DE** ↑ Vegeu el Serrat de cal → Music.
- RABEIA, la BAGA DE LA** ↑ A llevant de la Masoveria de la Rabeia, sobre el torrent de la Masoveria.
- RABEIA, el BALÇ DE LA** ↑ En terme del mas Rabeia, un balç espadat, però de no gaire alçària, sobre el Llobregat. “*Lo bals de la Rabeya*” [*Capbreu* 1681: 10v].
- REPEU (DE L’ESGLÉSIA), el [è]** ↑ Imponent balç que hi ha al peu de l’església parroquial, sobre la riera del Mujal, fins al pont de Santa Maria. El nom s’aplica també al caminet que baixa, vorejant el balç, des de la plaça de l’Església fins el pont del Riu per sota del primer arc del pont de la Via. “*repeu de la Iglesia*” [*Cadastre* 1775: 103].
- ROCASSA, el SOLEI DE LA** ↓ En terme de Serra-sanç. “*Lo Soley de la Rocassa*” [*Capbreu* 1681: 130v].
- RODÓ, el SERRAT** ↓ N’hi ha dos; el primer, atestat al XVII, podria ser una mera descripció física de la forma del serrat. És en terme del Gener, a sobre la caseta del Gener: “*al serrat Rodó de la Caseta*” [*Capbreu* 1681: 31r].
- RODÓ, el SERRAT** ↑ El segon, de nom actualment viu, sí que és clarament nom propi. És al final del pla de Puigdorca, dalt del pla de l’Alou.
- ROQUES, les** ↓ Indret indeterminat, en terres del mas Martí. “*las rocas*” [*Balias* 1760: 27r].
- ROQUES DE LLANA, les** ↓ Indret indeterminat, probablement el mateix anterior: “*la terra sota las rocas de llana*” [*Balias* 1775: 103r]. El nom, versemblantment, devia originar-se en una metàfora, pel color blanc i l’aparença ondulada de les roques.
- ROQUETA, el BALÇ DE** ↑ [*Capbreu* 1681: 24r]. Dit també, per antonomàsia, el → Balç. El nom ve de la constitució rocallosa de la cinglera i el llit del torrent.
- ROURE, el MARGET DEL** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130v].
- RUSSES, les MUNTANYES** ↑ Nom que, segons un informador, es donava cap al 1950 a la careneta de sobre la carretera d’Avinyó, “des de la pujada de Puigdorca

- fins al final del pla, sota d'on avui hi ha el repetidor de TV". Metonímia de l'atracció de fira ("pujades i baixades sobtades"), ja es veu que es tracta d'un sobrenom modern.
- SALLENTÍ, el SERRAT DEL** ↑ Al SE de la Caseta de cal Castellà, fa 520 m d'altitud. El nom ve d'un renom que indica procedència, del poble veí de Sallent; és nom de casa (→ Raval 5).
- SANTA CECÍLIA, el PLA DE** ↑ A l'entorn de l'església de Santa Cecília de Vilafruns, on actualment hi ha l'explotació potàssica. Al segle XVIII la grafia habitual era amb assimilació, *Cicília*: "*pla de Santa Cicília*" [*Balias* 1760: 21v]; un segle abans, amb haplologia: "*plano de Santa Cilia*" [*Capbreu* 1681: 42r].
- SANTA MARIA, la FEIXA DE** ↓ A Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2v] L'església de Ferrans havia estat al XVII, com avui, dedicada a Santa Maria.
- SANT DIUMENGE, la COMA DE** ↓ A Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2v]. L'església de Santa Maria, abans de Sant Ramon, va estar un temps dedicada a Sant Domingo.
- SANT ESTEVE, el SERRAT DE** ↑ De 413 m, és a damunt de la Colònia Soldevila, a ponent. A Sant Esteve també es coneix com *el Repetidor*, perquè hi ha el repetidor de TV de la colònia (no és el mateix *serrat del Repetidor*, prop de Puigdorca).
- SANT PERE, el PLA DE** ↑ [*Capbreu* 1633: 7, 30, 44 i *passim*]. També:
- SANTS PERES, els** ↑ Extensa superfície de conreu, entre la riera del Mujal, a ponent, el castell de Balsareny, a tramuntana, i el Llobregat, a llevant i a migjorn; és situada a uns 325-330 m d'altitud i fa uns 15 ha. El nom del pla ve d'un antic mas Sant Pere, documentat el 1368 i ja desaparegut al XVI; hi ha un Felipe de San Pedro que ret homenatge a Ramon de Peguera el 1416.
- SANT VICENÇ, el SERRAT DE** ↑ De 425 m d'altitud, sobre la riera de Conangle i el torrent del Solà, deu el seu nom a l'església de Sant Vicenç d'Aladernet, edificada al vessant nord-est.
- SAÜC, els PLANS DEL** ↑ [*Capbreu* 1633: 10r] Var.: **SAÜC, EL PLA DEL** ↓ [*ibid.*, 46v-47r] Var.: **DEL SAVUC** ↑ Extens i fèrtil pla, és a l'est de l'antic mas Girald, a l'oest de la Torre del Gil i la carretera C-1411; al nord de Tord i al sud de les Cases de Navàs. Era en bona part propietat del mas Martí, que el tenia repartit a molts parcers al quart, i també en contractes emfitèutics i de rabassa morta. Al cadastre de 1775 hi havia 31 peces de terra de diferents menadors.
- SERRA, les COMES DEL** ↓ Erm, als Sant Peres; terra de l'heretat de cal Serra de la Plaça, del qual prové el nom [*Capbreu* 1681: 55v].
- SERRA, les COSTES DEL** ↓ Terres del mas Serra de la Plaça, al Pla de Calaf i al pla Berenguer, entre els quals discorre el Torrent Martí que va al Molí [*Fund.* § 32] (1724).
- SERRADET, el** ↓ Diminutiu esdevingut nom propi d'un turonet d'escassa alçària. És tocant al mas Bartomeus del Mujal, i potser ja en terme d'aquesta parròquia [*Cadastre* 1775: 35v].
- SERRAMITJANA** ↑ Serradet prop de Fucimanya; també és el nom del camp que hi ha dalt del pla.
- SERROTA, la** ↓ [*Balias* 1760: 19r]. Indret indeterminat, probablement en terme del mas Puigbò de Serra-sanç. El sufix despectiu sembla indicar una serra petita, de poca importància.

- SERVERA, el SERRAT DE LA** ↑ De 430 m d'altitud, és a sobre mateix del Solà d'Aladernet, al N de la casa i a l'oest del Pla de Calaf, sobre el torrent del Solà. El nom deu venir donat per l'existència d'una plantació de serveres.
- SERVERES, la BAGA DE LES** ↓ [Capbreu 1681: 37r]. En terres del mas Puig (a Guillemper de Vilamajor, que afronta al nord en part amb el mas Martí, mitjançant un torrent, i en part amb el Mas de les Claperoses.
- SERVERES, el PLA DE LES** ↑ Prop de Sobirana de Ferrans, al N de la carretera de Súrria. És ben lluny del serrat de la Servera i de la baga de les Serveres, però ací la relació amb el fruiter roman en la memòria popular: "s'hi feien serves".
- SEUVA, el CLOT DE LA** ↑ Baga llarga i pregona a l'est del mas la → Seuva.
- SEUVA, la COMA DE LA** ↑ Prop de la Seuva [Capbreu 1681: 38 r].
- SOBIRANA, el CAP DE** ↑ Turó principal de la costa de Sobirana, al N de Sobirana de Ferrans.
- SOBIRANA, la COSTA DE** ↑ És la serra de Sobirana de Ferrans [Capbreu 1681: 3r].
- SOLÀ, la BAGA DEL** ↑ Vora el mas Solà d'Aladernet [Cadastr 1775: 29].
- SOLÀ, la BAGA DE LA CREU DEL** ↓ (1625) [Fund. Renda § 11]. Pot ser la baga que hi ha al vessant nord de la serra de la Torre, que és encarada al Solà d'Aladernet a l'altura de la Creu de les Carreteres (la Creu del Perelló queda ja un xic massa allunyat del Solà).
- SOLÀ, el SERRAT DE LA VINYA DEL** ↑ És el vessant sud del Serrat dels Oliveres (del Solà), al nord del mas Solà d'Aladernet; hi havia hagut vinyes. També es coneix com la solana del Solà.
- SOLÀ, la SOLANA DEL** ↑ Tautologia; és el vessant de migjorn del Serrat dels Oliveres (del Solà), al nord del Solà d'Aladernet, que en rep el nom, a causa de la seva posició relativa al sol; a l'altre cantó, el bac, hi ha la Baga Fosca.
- SOLDAVALL DE LA VINYA DE SOBIRANA, el** ↓ A Sobirana de Ferrans [Capbreu 1681: 2r].
- SOLEIA, la SERRA DE LA** ↑ A Sobirana de Ferrans [Capbreu 1681: 2r]. El nom prové de l'orientació de l'indret, a migjorn.
- SOLERÀS, la COSTA DEL** ↓ Entre els termes dels masos de Puigdorca i l'Alou [Capbreu 1681: 61r]. El *Soleràs* devia ser un renom, augmentatiu del cognom *Soler*.
- TERRERS, el PLA DE** ↓ En terme del mas Vilar; hi havia la caseta o barraca del Pla de Terrers [Òbit. 1749, 1750; Lleg. pios, 1749].
- TERROPER, el MARGE DEL** ↓ A Sobirana de Ferrans [Capbreu 1681: 2r].
- TEULERIA, el PLA DE LA** ↑ En terme de Sobirana de Ferrans, sota el serrat de les Tombes, entre la caseta de la Teuleria, que li dona nom, i Serramitjana; hi havia hagut una bòbila.
- TIRÈS, el SERRADET DE LES** ↑ "Al camí del Cortès i Sobirana per anar a missa" [Capbreu 1681: 2r]. *Tira*: 'llenca, tros llarg i estret'; 'rengle de ceps plantats' (DCVB). El nom al·ludeix a la plantació de ceps escalonats sobre diverses feixes a la costa d'aquest serradet.
- TOMBES, el SERRAT DE LES** ↑ Al nord-est de Sobirana de Ferrans, just damunt de la carretera del Collet del Nado, uns 300 m a l'oest d'aquesta casa; fa 418 m d'alçària. El nom popular, no documentat, ve del fet que s'hi trobaren una dotzena de tombes, en forma de cista. També es coneix com el Serrat dels Morts.

- TORD, la BAGA DE** [tórt] ↑ Sota la serra del Collet del Nado i damunt de la riera del Mujal, prop de la casa de Tord, que li dóna el nom, i a la qual presenta la cara nord.
- TORRE, el PLA DE LA** ↑ Vegeu el Serrat de la Torre.
- TORRE, els OLIVERS DE LA** ↑ Baga de la serra de la Torre que baixa cap a Candàliga amb un desnivell de fins 125 m; deu el seu nom a una antiga plantació d'oliveres.
- TORRE, la BAGA DE LA** ↑ Vegeu els olivers de la Torre.
- TORRE, la SERRA DE LA** ↑ El nom fa esment de la torre de Castellnou, construcció de l'any 1001 que substituïa l'anterior torre de *Bugo*, destruïda per Al-Mansur l'any 999. La torre, que és dalt de la carena i es veu des del castell de Balsareny, és en terme de Castellnou de Bages, però a molt poques passes del terme de Balsareny; la carena de la serra ateny unes cotes entre els 580 i els 610 m.
- TORRE, el SERRAT DE LA** ↑ Cim de la serra de la Torre, a 625 m d'altitud, que fa de terme entre Castellnou de Bages i Balsareny; és on hi ha la torre de Castellnou.
- TORRES, el SERRAT DE LA VINYA DEL** ↑ Un dels turons de la serra de la Torre, entre els serrats del Joncuret i de les Pinasses. Fa uns 620 m d'altitud i és al SW del mas Candàliga. El nom recorda l'existència de plantacions de vinya al pla.
- TOSQUER, el GARRIGAR DEL MAS** ↑ També:
- TOSQUER, la GARRIGADA DEL MAS** ↑ La costa del mas Tosquer que baixa cap a la riera de Conangle. El nom ve del tipus de vegetació que hi ha: garric [*Capbreu* 1681: 31r].
- TOSQUER, la BAGA DEL MAS** ↑ A sota del mas Tosquer, baixa des de la cota 450 fins prop de la 300, a la riera de Conangle.
- TRES HEREUS, el SERRAT DELS** ↑ És un serrat, de forma especialment punxeguda, que fa de trifini: delimita els termes de les heretats del mas Tosquer, el Solà d'Aladernet i el Gener.
- TRUGUET, el COLLET DEL** ↓ [HOMS 1868] És a les Cases de Navàs i fa de terme amb el Mujal. També es deia el collet dels → Pins. Aquest darrer nom ve determinat, òbviament, per la presència d'una pineda; quant al renom *Troguet*, no documentat a Balsareny, podria derivar de *Troccus* (MOLL 1987).
- VERNEDA, la** ↑ Costa a banda i banda del torrent de Sant Vicenç, al NE del mas Candàliga. Fitònim, pel fet d'haver-hi verns vora el torrent.
- VILAMAJOR, els PLANS DE** ↑ [*Capbreu* 1681: 12r, 59v, 102r, 107v]. És més sovint denominat en singular:
- VILAMAJOR, el PLA DE** ↑ Nom d'una extensa zona al nord-est del terme municipal, amb nombrosos masos i fèrtils conreus. Vegeu *infra*, mas → Vilamajor i les → Casetes del Pla de Vilamajor.
- VILAR, el PLA DEL** ↑ Extensa zona de conreu, a l'est del terme municipal, des del mas Vilar fins al Llobregat, davant per davant del castell de Balsareny i la Rabeia.
- VILA-SECA, la BAGA DE** ↑ Al SW del terme municipal, a l'oest de la riera de Conangle; la carena termeneja amb Castellnou de Bages. El nom ve del mas Vila-seca de Castellnou.
- XORIGUERS, el BALÇ DELS** ↓ En terme de Serra-sanç, vora el riu de Cornet [*Capbreu* 1681: 132r].

12. Partides i peces de terra

- ABADAL, el RACÓ DE L'** ↑ Prop de Fucimanya. Abadal és un cognom corrent a Balsareny.
- ACLAU, l'** ↑ Var: **EL RACÓ DE L'ACLAU** ↑ Peça de terra, uns 400 m al nord del mas Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 73r]. També en documentem una altra del mateix nom, en terme d'Argençola, entre els masos les Vilaredes i el Puig de Viladepòs [*Cadastr* 1775: 53 v]. Tots dos apareixen en forma femenina, *la Clau*, però en realitat es tracta del masculí *aclau* “enclavament”.
- ALBEREDA, l'** ↓ Terme de les Cases de Navàs, en part de la parròquia de Balsareny i en part de Sant Genís de Messedella [*Capbreu* 1633: 15].
- ALOUS DEL RECTOR, els** ↓ Terrenys que fins a la desamortització pertangueren a la parròquia. Eren darrere de les cases del carrer Nou pel cantó de ponent, foramurs (on avui hi ha la plaça de la Mel).
- ALZINES, el BOSC DE LES** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130v].
- AMETLLER, el CAMP DE L'** ↓ En terres de l'antic mas Ametller, al nord del terme [*Capbreu* 1681: 63r].
- AMETLLERS, els** [αμμολλές] ↑ L'indret es deia així perquè hi havia hagut ametllers. L'any 1961 s'hi va inaugurar la zona esportiva municipal, que adoptà com a nom oficial el del lloc, “els Ametllers”. Però des d'aleshores, la gent del poble coneix tota la zona, simplement, com “el camp de futbol”.
- ARQUES, les** ↓ En terme de Santa Cecília de Vilafruns. Documentat l'any 1426: les arques no són altra cosa que sepultures, ja dolmèniques, ja fetes de més petites lloses.
- BALDERIC, la VINYA DEL** ↑ Entre Puigdorca i l'Alou. *Cal Balderic* és un nom de casa de Balsareny (→ Raval 16).
- BASSERONS, la QUINTANA DELS** ↓ En terres de l'antic mas Ametller, al nord-est del terme, tocant a Gaià. Per la presència d'uns bassiols. [*Capbreu* 1681: 59v].
- BÒBILA, la** ↑ Rajoleria que hi havia als afores del poble, prop del torrent de Roqueta, a ponent del Callarís.
- BORNIOLA** ↓ Vegeu supra, la *plana de* → *Barniola*. “*per las terras de Burniola*” [*Balias* 1760: 27r, 29v, 30v, 104v, 110v, 111r].
- BOSC GRAN, el** ↓ En terme de Tord, termenejant amb el Lledó de Sobreroca [*Capbreu* 1633: 45].
- BOTELLA, la TERRA DEL** ↑ Al N de la pujada de Sant Antoni, entre la C-1411 i el camí de la via del tren. El nom ve del nom de casa de → Trull 6.
- CALCES, la VINYA DEL** ↑ En terme de Candàliga; també hi ha *l'hort del* → *Calces*. Motiu individual del qui la menava.
- CALLARÍS, el** ↑ [*Cadastr* 1775: 99v-101v] Partida situada sota el Serrat del Maurici, a ponent. Hi havia una caseta dita els → Porxos (cf. també ca la Minga, → Nou 36), a la qual s'accedia per una canal, amb un camí estret i enclotat entre arbres (*callarís*). Enderrocada més tard, el nom va passar a una altra casa dels mateixos propietaris, avui integrada al nucli urbà.
- CAMÍ RAL, el** ↓
- CAMÍ RAL SALINER** ↓
- CAMP DE FUTBOL, el** ↑ Hi ha hagut, des de 1961, el camp de futbol de la Unió Esportiva Balsareny; el nom engloba tot el recinte de la zona esportiva municipal.

- El 2004, la nova piscina canvià la distribució dels equipaments esportius de la zona; el setembre de 2006 es va inaugurar el nou camp de futbol.
- CAMPOTS, els** ↓ En terme de Serra-sanç. No és un genèric, sinó un llocdit [*Capbreu* 1681: 132v, 135v].
- CAMPRODON** ↓ Indret avui desconegut amb aquest nom, que limitava amb l'heretat del Castell; el nom devia venir de la forma, rodona, del camp [*Capbreu* 1681: 46v, 47r].
- CANÓ, la BARRACA DEL** ↑ Barraca que hi ha al serrat del Marianó. Hi havia un canó granífug, semblant al que hi havia hagut al campanar de l'església parroquial.
- CANÓ, la BARRACA DEL** ↑ Una altra barraca del mateix nom, que sens dubte havia estat proveïda també d'un canó granífug; aquesta és en terme del mas Lledó detràs Castell.
- CANYET DELS GOSSOS, el** ↑ Sota el Casal Verge de Montserrat, al costat de la riera del Mujal, vora el pou de glaç. *Canyet*: 'lloc on són soterrades les bísties'. El nom designa l'indret on es llençaven els animals morts.
- CARMANYOLES, les** ↑ Sota la punta oest del pla de Calaf. No sé el motiu del nom.
- CARRANO** [u] ↑ [*Cadastr* 1775: 134r] Vora el riu de Cornet, al pla de Serra-sanç, ja en terme de Sallent.
- CASALS, el BOSC DELS** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 131v].
- CASALS, els CLAPERS DELS** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 132r, 132v]. Sobre claper, vegeu *supra*, § 10.
- CASAMITJANA, els CAMPS DE** ↑ "Al darrere de la gravera, sobre el Pont del Riu". Casamitjana és un cognom, nom de casa i de família de Balsareny (→ Nou 53).
- CASES, el BOSC DE LES** ↓ En termes de l'antic mas les Cases, després Vila-seca, de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 9r].
- CASTELL, el PORXO DEL** ↓ [*Capbreu* 1681: 64r] Porxo 'casa adjacent a una masia, pallissa' (*DECat*).
- CASTELL, TRAS DEL** ↓ Peça de terra pertanyent al mas Lledó detràs Castell [*Capbreu* 1681: 76r, 84v]. A observar la pervivència en toponímia de les antigues preposicions *tras*, *detràs*.
- CIGALERS, la VINYA DELS** ↑ Uns 250 m al nord del mas Cortès.
- CIRER, la CALLARISSA DEL** ↓ [*Capbreu* 1681: 2r] A Sobirana de Ferrans (res a veure amb *el Callarís*, a part de compartir el significat: camí estret entre arbres, que menava al pla del Cirer, vora els Plans del Saüc).
- CLÀPERA, la** ↓ [*Balias* 1760: 37r]. Sobre *claper*, vegeu *supra*, § 10.
- CLAPERS, els** ↓ Als Plans del Saüc [*Capbreu* 1633: 11]. Cf. § 10.
- CLOS, el** ↓ Possiblement en terme del Mujal [*Cadastr* 1775: 30rv; 155 v].
- CLOSETA, la** ↓ Ubicació indeterminada [*Balias* 1775: 110r].
- CÒDOL, el COMELLAR DEL** ↓ En terres del mas Cases de Navàs [*Capbreu* 1633: 16]. Per a *comellar* ('vall allargassada'), cf. § 10.
- COLLADA, la** ↓ Peça de terra, possiblement en terme del Mujal, entre els masos Santacreu i l'Oliva [*Cadastr* 1775: 32r-33r].
- COLLET DEL NADO, la CARRETERA DEL** [nãäu] ↑ Pista forestal que va de Sobirana de Ferrans al Collet del Nado vorejant el serrat de les Tombes.
- COMES, les** ↓ Al pla dels Sants Peres [*Cadastr* 1775: 10r].
- COMETA, la** ↓ Parròquia de Sant Genís de Messedella (Navàs) [*Capbreu* 1681: 18v].

- CONANGLE, DETRÀS DEL PONT DE** ↓ En terme del mas Santa Cecília, just darrere el pont de Conangle [*Capbreu* 1681: 149v].
- COROMINA, la** ↑ Terres del mas Martí i del mas Cortès, prop de l'antic nucli urbà, sota mateix de cal Solsona (→ Vell 33), propietat també de l'hereu Cortès. El lloc dit, abans *la Coromina del Martí* i *la Coromina del Cortès*, ha esdevingut antonomàsic: *la Coromina*, i ha donat nom, modernament, en urbanitzar-se la zona, a tot el barri i al seu carrer principal. Vegeu *infra*, en parlar dels masos → Cortès i → Vilamajor.
- COROMINA, el MALLOLET DE LA** ↓ [*Capbreu* 1681: 132r] Diminutiu de *mallol*, a la Coromina del Martí.
- CORTÈS, la BARQUERA DEL** ↓ Al Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r]. *Barquera* 'tros de terra conradissa que un propietari es reserva per a ell, donant o arrendant la resta a un altre' (*DCVB*).
- CORTÈS, el CAMÍ MISSER DEL** ↓ Al Cortès de Ferrans. És el camí que va a l'església de Santa Maria de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r].
- CORTÈS, el CORRAL DEL** ↓ Al Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r].
- CORTÈS, la COROMINA DEL** ↓ [*Capbreu* 1681: 55r] Vegeu *infra*, en parlar del mas Cortès.
- CORTÈS, l'ERA VELLA DEL** [Béj] ↑ Al Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r].
- CORTÈS, la FARRAJA DEL** ↓ Al Cortès de Ferrans. "*la ferraia den Cortès*" [*Capbreu* 1681: 2r].
- CORTÈS, el PORXO DEL** ↓ Al Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r]. Porxo 'casa adjacent a una masia, pallissa' (*DECat*).
- CORTÈS, la QUINTANA DEL** ↓ [*Capbreu* 1681: 65v, 66v]. A la Coromina del Cortès, a l'oest de la Coromina del Martí, és a dir, a l'actual barri de la Coromina, al peu de cal Solsona.
- CORTÈS, la TERRA DEL JEPET DEL** ↑ Entre les cases del Collet del Nado i de la Teuleria; hipocorístic del prenom d'un masover del Cortès de Ferrans.
- COSTA MALA, la** ↓ Erm de considerable extensió, pertanyent a la parròquia de Serrasanç; era propietat del mas Puigdorca [*Capbreu* 1681: 45 v].
- CREU, la** ↓ Camp que pertany al mas Rabeia, no lluny del Vilar, prop de la carretera d'Avinyó. El nom es refereix a una cruïlla de camins.
- CREU, la** ↑ Era al camí de les Cases de Ferrans [*Capbreu* 1681: 63r].
- CREU, el CAMP DE LA** ↓ [*Balias* 1760: 120r].
- CREU DE LES CARRETERES, la** ↑ Sota la torre de Castellnou; s'hi creua el camí ample de Candàliga a la Torre amb el que va de la Creu del Perelló als Cellers de la Serra.
- CREUETA DEL BABRA, la** ↓ [*Cadastr* 1775: 10r] Partida vora la casa de la Creu del Perelló (Castellnou), dita també la Creueta. *Babra* era un cognom, avui nom de casa de casa de Balsareny.
- DEVESES, les** ↓ Partida en terme del mas Vilar [*Capbreu* 1681: 11r]. El nom ve del genèric *devesa* 'prat, tros de terra dedicat al pasturatge' (*DCVB*); tot i que a Balsareny és també un antic cognom, aviat esdevingut nom de casa (→ Pl. Ajuntament 6).
- ERM, l'** ↓ Partida del Mujal [*Cadastr* 1775: 30v]. El nom ve del genèric.
- FARRIGINAL, el** ↓ A Sobirana de Ferrans. "*lo farriginal*" [*Capbreu* 1681: 2v; 22r]. És el col·lectiu *farragenal* 'camp o estesa de farratges'.

- FEIXERES, les** ↓ En terme de Serra-sanç; podria ser un genèric [*Capbreu* 1681: 132r].
- FEIXETES, les** ↓ Ja en terme de Navàs, parròquia de Sant Genís de Messedella [*Capbreu* 1681: 18v].
- FERRER, LA VINYOTA DEL** ↓ A l'est de la riera del Mujal [*Capbreu* 1681: 64r].
Diminutiu-pejoratiu i al·lusió a l'ofici del qui menava la vinya.
- FONTS, les** ↓ Partida del mas Cases de Navàs, ja tanmateix en terme de la parròquia de Sant Genís de Messedella (Navàs) [*Capbreu* 1633: 15].
- FORQUES, les** ↓ Indret d'ubicació imprecisa; sens dubte era una elevació de terreny albirable des del nucli urbà, on el baró, en signe de la seva potestat, hi tenia bastides unes forques, que foren suprimides arran de l'abolició dels drets senyorials sota la Constitució de Cadis. “*per la terra al quart del Cerra a las forcas*” [*Balias* 1760: 31r].
- FRAUER, la TERRA DEL** ↑ Al camí de la Rabeia, al capdamunt de la pujada de Sant Antoni, al revolt del camí del Castell. Del nom de casa del propietari.
- GALERES, la FEIXA DE LES** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 137v].
- GARRICS, els** ↓ En terme del Vilar. De primer sembla un mer genèric [*Capbreu* 1681: 11r]; després sembla un nom propi [*ibid.*, 11v].
- GARRIGOTA, la** ↓ En terme de Serra-sanç. Despectiu de *garriga*, més aviat sembla un genèric [*Capbreu* 1681: 106v].
- GASCÓ, la PLAÇA DEL** ↓ Partida en terme de Serra-sanç: “*la Plassa del Gascho*” [*Capbreu* 1681: 136r]. El complement és sens dubte un renom, i ha d'al·ludir a l'origen gascó del que menava la terra.
- GIRALD, la BARRACA DE LA SÍNIA DEL** ↑ Uns 150 m al sud del mas Giralda, a tocar de la riera del Mujal.
- GIRALD, la VINYA DEL** ↑ També dita *del Panxó*, pel renom de qui la menava; es troba a tocar de la riera del Mujal, uns 300 m al sud del mas Giralda.
- GRAN, el CAMP** ↓ En terres del mas Martí, cap als plans del Saüc [*Capbreu* 1681: 23v].
- GRAVERA (DE L'ALOU), la** ↑ Nom amb què es coneixen les explotacions extractives d'àrids, al camí que va del pont del Riu fins a l'Alou, prop d'aquest mas.
- GUINARDERA, la** ↓ En terme del Vilar [*Capbreu* 1681: 10r].
- HOSPITALET, el CAMP DE L'** ↓ En terres del mas Martí, cap als Plans del Saüc [*Capbreu* 1681: 23v] No sé de quin hospitalet podia venir el nom, que avui no es conserva a la memòria popular.
- IGLÉSIA, el CAMP DE LA** ↓ En terme de Serra-sanç; es refereix a la propera església de Sant Miquel [*Capbreu* 1681: 92, 130v, 131v].
- LLEDÓ, la QUINTANA DEL** ↓ Al mas Lledó detràs Castell [*Capbreu* 1681: 55v, 56r].
- LLUM, el CAMP DE LA** ↑ Al costat del pla del Nen, al peu de la pista forestal de Sobirana a Castellnou, abans d'arribar al camí de cal Castellà. No en sé explicar el nom.
- MAIOLES, les** ↑ Var: **la MAIOLA DE VILAFRUNS, les MAIOLES DEL SERRA, les MAIOLES DE CAL SALA**. Considerable extensió de terreny (300 000 m²) compresa entre el Llobregat, a llevant, la carretera C-1411 a ponent, el Molí al nord i la Masia de Vilaforns al sud. Era propietat de cal Serra de la Plaça (→ Pl. Ajuntament 2), després dit cal Sala. Deu el nom a la plantació de vinyes que hi va haver. Actualment són terreny industrial. “*la terra de la Mayola prop Vilaforns*” (1746)

- [*Fund. Renda*, § 76]; “*per lo conreu a las Mayolas*” [*Balias* 1760: 23r]; “*la vinya de la Mayola*” [*ibid.*, f. 25r]; “*pieza dicha las Mallolas*” [*Cadastrre* 1775: 109v-111r]; “*las Mayolas del Serra*” [PONS 1975: Vegueria, doc. de 1845].
- MALESA (DEL CASTELL), la** ↑ Al peu del balç del Castell, pel cantó de llevant, des de sota la via del tren fins baix a la Resclosa dels Manresans. El nom ve del tipus de vegetació, en tractar-se d’un indret de difícil accés de tan rost. *Malesa*: ‘terra sense conrar, i els arbusts i brosses que hi creixen’ (*DCVB*). “*al bals de la Malesa*” (1746) [*Fund.* § 110]; “*la Malesa del Castell*” [*Òbit.* 1772].
- MARIANÓ, la VINYA DEL** ↑ Sota la baga de Fucimanya, al costat de la riera de Fucimanya i vora la carretera de Súria; tot i que l’origen del nom és el mateix, no és ben a prop de la caseta de cal Marianó ni del pla i el serrat que en porten el nom, que són un quilòmetre i mig més cap a ponent.
- MARTÍ, LA FEIXA DEL MOLÍ DEL** ↓ Vora el molí [*Capbreu* 1681: 84r].
- MARTÍ, la TRIA DEL** ↓ [*Capbreu* 1681: 23 v].
- MATEUET, la VINYA DEL** ↑ Camí de Puigdorca a l’Alou. *Mateuet* és un renom (→ Nou 35).
- MERO, la VINYA DEL** ↑ Camí de l’Alou. El *Mero* és un renom balsarenynès (→ Nou 58).
- MIG, el CAMP DEL** ↓ [*Cadastrre* 1775: 50r].
- MOLTONADA, la** ↓ Terres d’un antic mas rònec d’aquest nom, unit al Cortès. [*Capbreu* 1681: 3r]. També apareix en plural:
- MOLTONADES, les** ↓ [*Capbreu* 1633: 46].
- MORTS, el CAMP DELS** ↑ Prop del mas Fucimanya. Hi havia una necròpolis medieval.
- MUJAL, la CARRETERA DEL** ↑ Pista forestal que va del Collet del Nado al Mujal [*Capbreu* 1633: 45-46].
- MULER, la PLETA DEL** ↓ Ja en terme del mas Santacreu del Mujal [*Capbreu* 1681: 21v].
- MUNDEROLA, la FEIXA DE** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 131v].
- NALBOUS** ↓ En terres de les Cases de Navàs. “*Quandam petiam terrae dictam de Nalbous*” [*Capbreu* 1633: 16]. Significat desconegut.
- OLIVAR, l’** ↑ Sota el collet dels Plans de Cornet, al sud de les Collades i a tocar la carretera d’Avinyó, pertany al mas Rabeia [*Balias* 1760: 3v]. Hi havia un altre indret dit també l’*Olivar*, “més amunt del pont de la Roca, anant cap a Fucimanya”.
- OMS, els** ↓ Al Mujal [*Cadastrre* 1775: 31r].
- OMS, la CREU DELS** ↓ En terme de Serra-sanç, prop del mas Vilaseca [*Capbreu* 1681: 130v].
- PANXÓ, la VINYA DEL** ↑ Vegeu → Giraldu, la vinya del.
- PARADA, la** ↓ En terme del Mujal [*Cadastrre* 1775: 31v].
- PARC, el** ↑ Var: el **PARQUE** [párke] ↑ Nom popular que rebia el descampat rere les cases del carrer de Baix fins a la costa del Castell al dret del torrent Vergers.
- PEDRA ESMOLADORA, la** ↓ Entre la Baga i els Clots del Solà d’Aladernet [*Cadastrre* 1775: 77-78].- ‘Pedra arenisca, quarsosa, de color rogenc, que serveix especialment per a esmolar o afinar el tall a coltells i altres eines’ (*DCVB*).
- PEDRALBES** ↓ Peça de terra d’ubicació imprecisa [*Cadastrre* 1775]. L’adjectiu *albes* confereix una aurèola d’antigor a aquest topònim avui perdut.

- PEDRISESSES, les** ↓ Vora la riera de Tord [*Capbreu* 1681: 22v; *Cadastrre* 1775: 48rv].
Sens dubte és la mateixa:
- PEDRISSOS, els** ↓ En terres del mas Martí [*Capbreu* 1681: 23r].
- PETICO, el CAMP DEL** ↑ Entre Puigdorca i l'Alou. *Petico* és un nom de casa de Balsareny (→ Nou 62).
- PIJOAN, el PORXO DEL** ↑ (1746) [*Fund.* § 72] Porxo 'casa adjacent a una masia, pallissa' (*DECat*), bé que avui en aquest indret ha servat el nom associat a un bosquet proper a la Torre del Gil. *Cal Pijoan* és un antic, i ben viu, nom de casa (→ Vell 14).
- PINONS, (els)** ↓ Pineda del terme de Candàliga, a ponent del torrent de la font de la Roca. "*In nemore Pinons*" [*Capbreu* 1681: 46r]. El nom deu venir del diminutiu de *pins*; l'article l'hi aventuro jo.
- PIQUES, les** ↓ Potser per la presència d'uns abeuradors per al bestiar. En terres de les Cases de Navàs, ja a la parròquia del Mujal [*Capbreu* 1633: 15r]. També hi trobem:
- PIQUETES, les** ↓ Parròquia del Mujal. Deu tractar-se de les mateixes piques que 142 anys abans eren anomenades sense diminutiu [*Cadastrre* 1775: 34r].
- PISCINA, la** ↑ Complex esportiu (piscines, gimnàs) amb bar i restaurant, a la zona esportiva *Els Ametllers*. El 2004 es va fer la nova piscina, i el gimnàs es va traslladar provisionalment a la sala polivalent del Sindicat al carrer → *Trencat*.
- POBLA, el CAMP DE LA** ↓ Ubicació imprecisa [*Capbreu* 1681: 23v; *Cadastrre* 1775: 49v].
- PONT, el CAMP DEL** ↓ Camp en terme de Balsareny, vora el pont de Conangle, propietat de Joan Roca, hereu del mas Conangle (després, dit *la Torre del Roca*) de Sallent [*Capbreu* 1681: 42v].
- PUIGCAUBELL, el BOSC DE** ↓ En terres del mas Cases de Serra-sanç, després Vila-seca, avui municipi de Sallent [*Capbreu* 1681: 9r].
- PUIGDEFranc, el RACÓ DE** ↓ A Sobirana de Ferrans, vora el terme del mas Santacreu del Mujal [*Capbreu* 1681: 2r, 22r].
- PUIGDORCA, la PEÇA DEL** ↓ En terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 132r].
- QUINTANA NOVA, la** ↓ En terme del mas Cortès de Ferrans [*Balias* 1760: 7v].
- RAMON LLARG, el CAMP DEL** ↑ Prop de l'Alou.
- RAMONA BRUTA, els CAMPS DE LA** ↑ Entre Puigdorca i l'Alou. *Ca la Ramona Bruta* és un nom de casa de Balsareny (carrer de → Baix 2).
- RECTORIA, l'ÀREA DE LA** ↓ En terme del mas Martí, cap al cantó de la Coromina [*Capbreu* 1681: 22 v].
- RIERA, el CAMP DE LA** ↓ En terres del mas Martí; la riera és la del Mujal [*Capbreu* 1681: 23r].
- TRES RIERES, les** ↑ És una partida del mas Martí, delimitada per la confluència de dos torrents amb una riera [*Balias* 1775: 106v; *Cadastrre* 1775: 48v-49r]. Les rieres són la del Mujal i la de Tord, al nord i a llevant; i al sud, el torrent de la Teuleria, que s'ajunta amb el torrent de la Font de la Roca per formar el torrent Fondo, que aboca a la riera del Mujal més avall.
- ROURE DE LA BANCA, el** ↓ A Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r]. També:
- ROURE, el CAMP DEL** ↓ A Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r].
- ROUREDA, la** ↓ En terme de les Cases de Navàs, prop, però, de la Vall de Ferrans [*Capbreu* 1681: 22r].

- SANTACREU, la ROUREDA DEL** ↓ A Sobirana de Ferrans, prop del terme amb el mas Santacreu del Mujal [*Capbreu* 1681: 2v].
- SANTA MARIA, la FEIXA DE** ↓ A Sobirana de Ferrans; el nom fa referència a l'església de Santa Maria de Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2v].
- SANT MIQUEL, la CLAPA DE** ↓ En terme de Sant Miquel de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130v].
- SANT PERE, el CAMP DE** ↓ Peça de terra del *pla de Sant Pere* [*Capbreu* 1633: 31].
- SÈQUIA COBERTA, la** ↓ En terres del *mas Martí*, passat el Molí [*Capbreu* 1681: 24r]. És la part de la síquia de Manresa que discorre al peu del balç de Roqueta, i que fou cobert després de 1610.
- SERENA, el BOSC GRAN DEL** ↓ En terres del mas Serena, també dit Pujol [*Capbreu* 1681: 132v, 134v], a Serra-sanç. Sembla un genèric.
- SERENA, el COMELLAR DEL** ↓ També del mas Serena de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 132v].
- SERRA, la** ↓ Peça de terra a la serra de les Cases de Navàs [*Capbreu* 1633: 16].
- SERRA, l'ERA DE CAL** ↑ Var: **l'ERA DEL SERRA** ↓ Era de cal Serra de la Plaça, on el 1927 es van fer les Escoles Nacionals i actualment hi ha la Llar d'Avis [Notari Josep Mur, Sallent, 19-III-1662; *Capbreu* 1681: 67r].
- SERRES, les** ↓ [*Cadastr* 1775: 103v-104v].
- SEUVA, el BOSC DE LA** ↑ Al mas de la Seuva [*Capbreu* 1681: 38 r].
- SIFONER, la TERRA DEL** ↑ A l'est de la carretera C-1411, al dret de la Torre del Gil, entre el camí de la via del tren i la carretera de Sant Esteve. Ve del nom de casa de *cal Sifoner* (→ Baix 12).
- SOBRE EL CAMÍ DE BERGA** ↓ Anoto ara diverses peces de terra sense nom concret, que són designades per la proximitat a diferents camins, damunt mateix dels quals eren ubicades, sense més especificació [*Cadastr* 1775: 50v].
- SOBRE EL CAMÍ DEL MUJAL** ↓ [*Cadastr* 1775: 51r].
- SOBRE EL CAMÍ RAL** ↓ [*Cadastr* 1775: 50v].
- SOBRE EL LLOC** ↓ [*Cadastr* 1775: 52]. Ací, ni el complement n'indica la situació.
- SOCARRADES, les** ↓ A Sobirana de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r]. El nom *socarrada* 'trajecte de bosc que s'ha incendiat' és enjondre nom de lloc per tot el domini.
- SOLÀ, el** ↓ Res a veure amb el mas Solà d'Aladernet; aquesta peça de terra és una costa o marge encarat a migjorn, entre Sobirana de Ferrans i el Cortès [*Capbreu* 1681: 2r].
- SOLÀ, l'ACLAU DEL** ↓ Peça de terra, entre el Solà d'Aladernet, el mas Gener i el mas Tosquer [*Capbreu* 1681: 35r, 36r].
- SOLÀ, la VINYA DEL** ↑ Al nord del Solà d'Aladernet, que li dóna el nom, i a l'oest del Pla de Calaf.
- SOLEIA, la** ↑ A Sobirana de Ferrans. El nom prové de la situació de l'indret en relació al sol: orientat a migjorn [*Cadastr* 1775: 60r; cf. també ff. 73v-75r]. Hi ha també la Serra de la Soleia. La pronúncia ioditzada és absolutament general.
- SOLEIES, les** ↑ Aquesta partida, també orientada al sud, pertany al terme de Candàliga [*Capbreu* 1681: 41v].
- SOLER, la VINYA DEL** ↓ Deu tractar-se d'un cognom (per exemple, dels Soler de cal Merenci del carrer de la Creu), o bé d'un nom de lloc que no identifico; no crec que tingui res a veure amb el *Solerot* del mas Martí.

- SOLERA, la** ↓ En terme del mas Riera, de les Cases de Serra-sanç, després Vila-seca [Capbreu 1681: 9r].
- SOLEROT, el** ↓ En terres del mas Martí del Lloc tocant al mas Cortès. Era el nom d'un mas ròneg, les terres del qual foren alevades pel mas Martí, però l'antic mas no fou reconstruït [Capbreu 1681: 3r, 23r; Balias 1760: 27v].
- TIMONAR, el** ↓ En terme del mas Colell [Capbreu 1681: 77v-78r]. A Balsareny, *timó* és l'únic nom amb què es coneix la farigola.
- TIMONS, els** ↑ Als afores de Balsareny, al nord del nucli urbà, entre el carrer de Baix i la Carretera de Berga. El nom era originat per l'abundor de timó, que s'hi collia, ben a la vora del poble; la gent n'hi anava a collir. En ensorrar, l'any 1936, les dues cases del carrer → Nou 38 40, *cal Tebeió* i *cal Batista*, als d'aquesta darrera se'ls va donar una casa en aquest sector. Més tard s'ha urbanitzat tota la zona, i el topònim ha donat nom al carrer que baixa cap al carrer del Castell: carrer dels Timons.
- TORD, els VINYALS DE** ↓ En terme del mas Tord [Capbreu 1681: 63v].
- TORD, la VINYA VELLA DEL CIRER DE** ↓ En terme del mas Tord [Capbreu 1681: 63v]. *Cirer*, forma antiga per *cirerer*.
- TRULL, el CAMP DEL** ↓ A Sobirana de Ferrans, prop del Cortès [Capbreu 1681: 2v].
- VÍCTOR, la VINYA DEL** ↑ Prop d'on comença la variant de la C-1411 a Balsareny. Del prenom del propietari.
- VIA DEL TREN, el CAMÍ DE LA** [trèçk] ↑ Camí per on passava la via del carrilet de Manresa a Berga fins l'any 1973.
- VILAREDES, la SELVOTA DE LES** ↓ [Capbreu 1681: 38 r]. Bosc en terme del mas de la Seuva, que termeneja amb els masos l'Oliva, del Mujal, i les Vilaredes, d'Argençola.
- VOLTA DE SALLENT, la** ↓ Era el nom del camí que mena a Sallent per l'Alou i la font del Saltador, per distingir-lo del camí ral [Obit. 1744].
- XURVIES, la BARRACA D'EN** ↑ Barraca que dona nom a la peça de terra on és situada, al camí de Candàliga, en una petita clotada entre el serrat del Marianó i el serrat de la Pera.

13. Regadiu. Horts

- CALCES, l'HORT DEL** ↑ En terme de Candàliga; també hi ha la *vinya del Calces*. Motiu individual del quí els menava.
- CORTÈS, l'HORT DEL** ↑ A la Baga del Cortès, uns 250 m al NW del mas Cortès de Ferrans.
- HORTET, l'** ↓ En terme del Mujal, prop del Clos de la Rectoria [Cadastre 1775: 30v].
- HORTS VELLS, els** ↓ Són els antics *Horts del* → *Llobregat* a partir del segle XVIII, per distingir-los dels *Horts Nous* [Balias 1760: 27rv].
- LLOBREGAT, els HORTS DEL** ↓ Nom dels diversos horts aplegats en una de les zones encara avui més fèrtils de regadiu, a la riba dreta del Llobregat, sota la síquia de Manresa, a l'altura del Pont del Riu; avui són coneguts com *els horts del Pont del Riu*. En la majoria de documents dels segles XVII i XVIII, el nom del riu apareix sense article, i alternant gènere (*los horts*, *les hortes de Llobregat*) [Capbreu 1633: 1 i *passim*; Capbreu 1681, *passim*; Fund. § 129 (1757), etc.]. És clar que cada hort es coneix pel cognom o renom del seu propietari (ex: *l'hort del Pijoan*), que ací ometo.

- MOLÍ (DEL MARTÍ), els HORTS DEL** ↑ Entre el Llobregat i la síquia, en terreny de l'antic molí de cal Martí, després fàbrica del Molí. Avui són menats per diferents propietaris i arrendataris [*Capbreu* 1633: 3].
- NOUS, els HORTS** ↓ Al segle XVIII devien establir-se nous terrenys de regadiu al cantó dret del Llobregat, en terreny de la Coromina, baixant avall des dels horts del pont del Riu cap al Molí; perquè, en comptes del nom tradicional el segle anterior, *horts del Llobregat*, ara es generalitza la distinció *horts vells / horts nous* [*Balias* 1760: 23r i *passim*].
- PASTORA, l'HORT DE LA** ↑ Prop del torrent del Jonqueret.
- PLATJA, l'HORT DE LA** ↓ “*Lo ort de la plaja*” [*Balias* 1760: 35r]. Una *platja* pot ser de mar o de riu: ‘vorera de mar o de riu baixa i arenosa’. El nom devia denotar la proximitat de l’hort a un areny o platgeta de còdols al Llobregat.
- RASTELLADOR, l'HORT DEL** ↓ Vora el rastellador de la síquia que hi ha prop del Pont del Riu (1746) [*Fund. Renda* § 70].
- RECTOR, l'HORT DEL** ↓ Sota el *pont del Rector*, de la síquia, sobre la riera de Roqueta, al cantó de ponent de la Coromina anant cap al Molí.
- RIERA, els HORTS DE LA** ↑ Són els horts que hi ha sota el *Repeu*, a banda i banda de la riera del Mujal [*Balias* 1760: 32v].
- RIU, els HORTS DEL PONT DEL** ↑ Vegeu → *Llobregat, els horts de*.
- ROQUETA, l'HORT DE LA** ↓ Alterònim de *l'hort del* → *Rector*, prop de la riera de Roqueta.
- SANTA MARIA, l'HORT DE** ↓ Vora el Pont de Santa Maria, al costat de la síquia [*Balias* 1760: 35v].
- SANT MARC, els HORTS NOUS DE** ↓ [*Balias* 1775: 112r]. No en sé l’exacta ubicació. En tant que “horts nous”, devien ser a la riba dreta del Llobregat, a la Coromina baixant cap al Molí.
- VIU, l'HORT DEL** ↓ En terres del mas Cortès de Ferrans [*Balias* 1760: 7v]. *Viu* devia ser un motiu (‘despert, bellugadís?’), ja que no el documento com a cognom en aquella època. Res, doncs, a veure amb *cal Viu* de Sant Esteve, que era cognom.

14. Hidrònims

a) Rieres

- CONANGLE, la RIERA DE** ↑ Entre cal Negret i la Torre del Roca, en abocar al Llobregat fa de frontera entre els termes de Balsareny i Sallent. Fins aquí, i cap a ponent, és tota dins el terme de Balsareny, que la ultrapassa per les terres de l’antic mas de la Canal. Neix en terme de Candàliga, de la unió dels torrents del Joncayet, de cal Castellà, de la Verneda i de Sant Vicenç, i no rep el nom de Conangle fins més avall, que ja és més cabalosa. S’uneix al Llobregat passat el mas que havia estat anomenat Conangle, avui dit la Torre del Roca.
- GAIÀ, la RIERA DE** ↑ Travessa el terme municipal de Gaià i bona part del de Balsareny pel cantó nord-est [HOMS 1868].
- MATAMALA, la RIERA DE** ↓ Alterònim de la riera del Mujal; perquè passa pel costat de la caseta de cal Matamala.
- MUJAL, la RIERA DEL** ↑ Ve del terme del Mujal, antigament parròquia i quadra que pertangué a la baronia de Balsareny des de 1281 fins al 1793. És la riera més important del terme i la que passa més a prop del nucli urbà, que travessa per l’ex-

trardi al barri anomenat justament *de la Riera* (on hi ha el *carrer de la Riera*). Passa després pel balç del Repeu, sota el Casal Verge de Montserrat i l'església parroquial, on rega de fa segles tot d'horts que hi ha a banda i banda. Per això és la Riera per antonomàsia [Notari Alexandre Cardona, Sallent, 18-VIII-1633; *Capbreu* 1681: 68r]. També ha estat anomenada *riera de Tord*, *riera dels Traginers* i *riera de Matamala*.

MONJO, la RIERA DEL ↑ Nom amb què alguns informants designen el *torrent del Monjo*, que baixa entre el pla Berenguer i el Pla de Calaf, travessa la C-1411 ran de l'actual benzineria, pel pont del Monjo, i desemboca al Llobregat a l'altura de la resclosa del Molí. *El monjo* era el nom amb què es designava el sagristà i enterraments.

ROQUETA, la RIERA DE ↑ Baixa de la baga del Mucet rodejant el pla Berenguer, al nord del Balç de Roqueta; travessa la C-1411 per sota el pont de Roqueta; travessava el carrer de Sant Marc per sota un pont o palanca; travessa la síquia de Manresa per sota el pont del Rector i s'aboca al Llobregat poc abans de la resclosa del Molí (1726) [*Fund.* § 74].

SANT PERE, la RIERA DE ↑ No és més que un torrent, i ben eixut. Travessa les terres del pla de Sant Pere, avui els Sants Peres [*Balies* 1775: 112v].

SOBIRANA, la RIERA DE ↑ Més aviat és un torrent o rasa, i per tots tres noms es coneix.

TORD, la RIERA DE ↓ Nom pel qual fou coneguda des dels segle XI fins el XVII l'actual riera del Mujal, perquè passava per terres dels Tord, vorejant el mas Tord. La documentem ja l'any 1019, i també el 1339. [*Capbreu* 1633: 46-47 i *passim*; *Capbreu* 1681: 22v i *passim*].

TRAGINERS, la RIERA DELS ↑ [Òbit., 7 IX 1798]. Deu el nom al fet que els traginers, seguint el camí ral, la passaven a gual per cal Matamala (d'on el nom, també, de *riera de cal Matamala*). Arran de la construcció de la carretera l'any 1847 (SÁNCHEZ 1990: 233) s'hi va fer el *pont dels Traginers*.

TRES RIERES, les ↑ Zona on conflueixen la riera del Mujal i els torrents de la Font de la Roca i de la Teuleria.

b) Torrents i rases

ALOU, el TORRENT DE FRANCESC ↓ Vora el mas Alou hi ha dos petits torrents que baixen del serrat de l'Alou; el més petit és el que hi ha al nord de la casa, poc metres abans d'arribar-hi anant cap a Sallent; el més gran és el que hi ha al sud de la casa, quasi a tocar-la. "*el Torrent Gran del mas Alou*" [HOMS 1868]; "*lo torrent anomenat de Fran^{ch} Alou*" [*Capbreu* 1681: 24 r].

ALOU, el TORRENT DE L' ↑

ALOU, el TORRENT GRAN DE L' ↑

ALOU, el TORRENT PETIT DE L' ↑

AMBRÒS, el TORRENT DE L' ↑ Al sud de l'Ambròs Vell; neix prop de la Casa Nova de les Collades. Desemboca al torrent de les Ànimes, poc abans d'arribar al Llobregat.

ÀNIMES, el TORRENT DE LES ↑ Al sud de l'Ambròs Vell; neix sota la serra de les Collades, entre el mas de les Collades i la Casa Nova de les Collades. Va a parar al Llobregat, poc més avall del pont de la Rabeia, al nord de la Masoveria. Abans

d'arribar al riu, se li ajunta el torrent de l'Ambròs. El nom és ben viu, però en desconec l'origen.

ARÇOS, el TORRENT DELS ↑ “A sota Sobirana de Ferrans, termeneja amb el Mujal”.

És un nom popular del torrent de Sobirana.

ARNAUS, el TORRENT DE L' ↑ Alterònim del torrent de la Masoveria o torrent del Vilar. El nom, viu a la Rabeia, ve d'un cognom, viu a Balsareny (→ Pl. Monges 8 i 12).

AVELLANERS, el TORRENT DELS ↑ En terme de la Rabeia, desemboca al Llobregat ran de cal Jep, prop del pont [*Capbreu* 1681: 7v]. Devia passar prop d'una plantació d'avellaners. També se'n diu *torrent de Cal Jep* i el *torrent del Nofre*.

BAGA FOSCA, el TORRENT DE LA ↑ Nom amb què es coneix també el *torrent de la Font de la Roca*.

BALÇ, el TORRENT DEL ↑ Baixa de darrere el pla Berenguer, delimitant pel sud el balç de Roqueta, d'on li ve el nom. Passa per sota la C-1411 i desemboca al Llobregat a l'alçada de la resclosa de Vilaforns. També es coneix pel *torrent del Senyor Francisco*.

BARRETAIRE, el TORRENT DE CAL ↑ Petit torrent o rasa que comença ran dels xalets de Vilaforns, al peu del rastellador de la síquia, sota el pont de Santa Cecília. Travessa per sota d'un pont la C-1411 i passa ran de cal Barretaire, casa que li dona nom.

BÒFIES, el TORRENT DE LES ↑ Gran torrent que baixa de la serra de l'Alou i desemboca al Llobregat, al peu de les Planes de Puigdorca, on el riu, passat el Molí, fa un revolt, a l'altura de la resclosa de la fàbrica de Vilaforns, que delimita el començament de la partida de les Maioles.

BRUIXA, el TORRENT DE LA ↑ Alterònim del torrent del Cerdà, baixa de la costa del Cerdà cap a la riera de Gaià al N del mas Cerdà. No he sabut trobar cap explicació sobre el motiu d'aquest nom, que tanmateix és viu.

CAMPLLANCER, el TORRENT ↓ [*Capbreu* 1681: 3r]. Al Cortès de Ferrans. El nom del camp, *llançer*, l'hem de relacionar amb el 'sentit pastoral' d'aquest adjectiu, derivat del verb *llançar* 'deixar baixar el bestiar muntanya avall (cap a les pastures al matí, cap al corral al vespre)'

CANAL, el TORRENT DE LA ↑ És el mateix torrent, o canal, que va donar nom al mas de la Canal, avui desaparegut, al SW del terme; aboca pel cantó dret a la riera de Conangle [*Capbreu* 1681: 31r].

CANAL, el TORRENT XIC DE LA ↑ Afluent de l'anterior, un xic més al sud.

CANSALADA, el TORRENT DE CAL ↑ Alterònim del torrent de Sant Esteve, que neix prop de la caseta de cal Cansalada.

CASTELLÀ, el TORRENT DE CAL ↑ Baixa de sota la caseta de cal Castellà, al N de Candàliga, per ajuntar-se amb el torrent del Joncayet.

CERDÀ, el TORRENT DEL CERDÀ ↑ Altre nom del torrent de la Bruixa; rep el nom del mas Cerdà, pel terme del qual travessa.

CIRERS, la RASA DELS ↓ Actualment quasi coberta, travessa per sota la síquia i la C-1411 prop dels xalets de la Mina; només hi ha canalitzats –descoberts– uns pocs metres, abans d'abocar al Llobregat per l'oest. Novament, una resta toponímica de l'antiga forma *cirer* 'cirerer'. Per a un informador, “és clar que ve del terraplè de la potassa; perquè, quan hi baixa aigua, sempre és aigua salada”.

- COLELL, la RASA DEL** ↑ Torrent que passa pel terme del mas Colell i aboca a la riera de Conangle [HOMS 1868].
- COLLADES, la RASA DE LES** ↑ Entremig del mas de les Collades i de la Casa Nova de les Collades.
- COMAD'INFERN, el TORRENT DE** ↓ Entre la Seuva i l'Oliva [Capbreu 1681: 37v].
- COSTAMALA, el TORRENT DE** ↓ Entre el Vilar i Puigdorca [Capbreu 1681: 10v].
- FANG, el TORRENT DEL** ↓ Al camí de Tord al Mujal [Balas 1760: 22v, 26r, 29r, i *passim*]; “in partida dicta lo **Torrent del Fanch**” [Capbreu 1681: 47r, 53r, 72v, 73r, 86v-87r i *passim*].
- FONDO, el TORRENT** ↑ Per bé que atesto també un *torrent Fondo* que separa el Vilar de Puigdorca, el torrent que duu aquest nom, a causa de la profunditat del seu llit, és el que resulta de la confluència del torrent de la Font de la Roca amb el torrent de la Teuleria fins que s'ajunta a la riera del Mujal vora el pont dels Traginers, a les Tres Rieres [Capbreu 1681: 7v, 8r; Balas 1760: 23v, 27v].
- FUCIMANYA, el TORRENT DE** ↑ Var: **la RASA DE FUCIMANYA** ↑ Rasa que ve de sota el mas Fucimanya i surt al torrent de la Teuleria més a l'W del pont de la Roca i abans d'arribar al pont de Sobirana, a l'indret on avui hi ha un complex d'ensinistrament de gossos.
- GIRALD, la RASA DEL** ↑ Desemboca a la riera del Mujal prop de l'antic mas Giralt, que li dona nom.
- GRAN, el TORRENT** ↑ Entre el Vilar i Puigdorca [Capbreu 1681: 10v].
- JEP, el TORRENT DE CAL** ↑ Alterònim del torrent dels Avellaners; és a tocar de la casa de cal Jep de la Rabeia.
- JONCARET, el TORRENT DEL** ↑ Passa prop de la caseta de cal Joncaret; va a parar a la riera de Conangle, passat Candàliga.
- LLEDÓ, el TORRENT DEL** ↑ Neix prop de la carretera C-1411 i aboca al Llobregat per l'oest, al S del mas Lledó de Sobreroca, que li dona nom.
- LLOBREGAT, el RIAL DEL** ↓ Entre el Llobregat i la síquia [Capbreu 1681: 20v, 47v, 49r, 60r, 61r, 62r, 62v-65r].
- MAIOLES, el TORRENT DE LES** ↑ Baixa de sobre Vilafruns passat el Pla de Calaf i va a sortir al Llobregat per les Maioles, al nord de la planta depuradora d'aigua, passant per sota de la C-1411 i de la síquia per on antigament hi hagué el pont del Serra; per això se'n deia també *torrent del Serra*.
- MALARD, el TORRENT DEL** ↑ Prop del Casalot del Malard, baixa en direcció nord-sud i va a parar a la riera de Conangle sobre la Fodina.
- MARTÍ, el RIAL DEL MOLÍ DEL** ↓ Vora el molí del Martí, avui fàbrica del Molí, en un lloc on hi ha molts horts, però també hi baixa el torrent del Molí o del Monjo [Capbreu 1681: 81r, 82r, 83v, 92r, 107v].
- MARTÍ, el REGUER DEL** ↓ Tocant al terme del mas Cortès de Ferrans [Capbreu 1681: 3r; Balas 1760: 30r, 35r].
- MARTÍ, el TORRENT** ↓ Ja apareix en un document del segle x, que no permet d'escatir-ne l'exacta ubicació. El nom fa esment al mas Martí del Lloc.
- MOLÍ, el RIERAL DEL** ↓ Al Molí del Martí, vora el torrent Martí [Fund. § 36 (1702)].
- MOLÍ, el TORRENT DEL** ↓ Nom que es dona també al torrent del Monjo, perquè, passant per sota la C-1411, va a sortir a la resclosa del Molí: “baixa de sota el *Pla Berenguer* i surt al *Molí* pel canal dels bagants”. Actualment ha estat encara més

cobert per la urbanització del carrer de la Indústria; és el torrent que passa per sota la benzinera.

MONJO, el TORRENT DEL ↑ Nom, més adequat, de la riera del Monjo (vegeu *supra*). D'altres informadors en diuen Torrent del Molí.

NOFRE, el TORRENT DEL ↑ Alterònim del torrent dels Avellaners o de cal Jep. Ve del prenom Nofre, molt comú a Balsareny al segle XVII; hi ha un nom de casa *cal Nofre* (Nou 25).

OLIVA, la RASA FONDA DE L' ↓ Var: **OLIVA, EL TORRENT DE L'** ↑ Torrent que ve del mas Oliva del Mujal, i que termeneja amb Balsareny. Va a parar a la riera de Sobirana [HOMS 1868].

PIGOT, el TORRENT ↓ Entre el Mas Vilar i la Rabeia [*Capbreu* 1681: 10v, 11r]. El pigot és un ocell del gènere *Picus*.

PUIGDORCA, la RASA DE ↑ A prop d'aquest mas, al SW de la casa, va des de la carretera d'Avinyó fins al Llobregat, on aboca pel cantó de llevant.

PUIGDORCA, el REGUER DE ↑ Ombrívola roureda, prop de la rasa que li donà el nom; escenari de moltes fontades i aplecs, la propietat fou col·lectivitzada i el bosc tallat durant la guerra civil.

RECTOR, el TORRENT DEL ↓ Nom que la memòria de Marià Potó (1867) dóna a la riera de Roqueta.

RIAL, el ↓ Sot o clotada, entre el mas l'Alou i el Llobregat, on hi ha horts [*Cadastr* 1775: 135r].

RICARD, el TORRENT DEL ↓ Alterònim de la rasa de la Soca, entremig del mas Vilar i el mas Puigdorca; aboca al Llobregat, per llevant, on el riu fa un revolt, davant del pontarró del Ricard, per damunt de la síquia.

RIERAL, el ↓ Entre l'Alou i el Llobregat; deu ser un alterònim del Rial, més que no pas una distinció entre l'un i l'altre [*Cadastr* 1775: 135v-137v].

ROCA, el TORRENT DE LA FONT DE LA ↑ Baixa de Fucimanya i la Baga Fosca fins a la font de la Roca. Passa per sota el pont de la Roca i va a parar al torrent de la Teuleria [*Capbreu* 1681: 46r].

ROQUETA, el TORRENT DE LA ↓ Nom, més adequat, amb què és esmentada a la documentació dels segles XVII-XIX, la riera de Roqueta.

ROQUETA, el TORRENT DEL BALÇ DE ↑ Baixa pel sud del Balç de Roqueta, que li dóna nom; travessa la C-1411 per sota d'un pont, i la síquia el franqueja per mitjà del pont del cap de la Vinya del Martí, poc després que el canal hagi reaparegut després d'haver corregut sota terra en terme del Molí.

SALTADOR, el TORRENT DEL ↑ Torrent que baixa de la font del Saltador, ja en terme de Sallent, fins al Llobregat davant de la Masia de Vilaforns. El nom ve del fet que l'aigua de la font brolla per la paret espadada d'una balma profunda. Els sallentins en diuen *torrent del Sastre*.

SANT ESTEVE, el TORRENT DE ↑ Neix a tocar la carretera C-1411, entre el Lledó de Sobreroca i cal Cansalada, per la qual cosa es diu també *torrent de Cal Cansalada*. Aboca al Llobregat per l'oest, a la colònia Soldevila, just a sota de l'església de Sant Esteve, que li dóna el nom.

SANT VICENÇ, el TORRENT DE ↑ Neix al NE de Candàliga, passa vora l'església de Sant Vicenç d'Aladernet que li dóna nom, i s'ajunta amb el torrent del Joncariet al SE del mas, per formar entre tots la riera de Conangle.

- SANTA CECÍLIA, el TORRENT DE** ↓ Alterònim del torrent de Cal Barretaire, pel fet de passar per sota del pont de Santa Cecília.
- SANTA MARIA, el TORRENT DE** ↓ És en realitat la riera del Mujal, que passa sota el pont de Santa Maria.
- SASTRE, el TORRENT DEL** ↑ Alterònim del **Torrent del Saltador**, perquè a Sallent, de la font del Saltador, en diuen *font del Sastre* (del renom d'ofici d'un que hi menava terres a prop).
- SENYOR FRANCISCO, el TORRENT DEL** ↑ Alterònim del torrent del Balç. El nom evoca Francesc Viñas Geis, fill de Ricard Viñas Coma, propietari de les fàbriques del Molí i de Vilaforns (cal Viñas) i d'altres finques a la zona, entre les quals la terra d'on baixa el torrent. Baixa pel sud del Pla de Calaf, on comença –mirat en sentit ascendent de Manresa a Berga– el mur de contenció del Balç de Roqueta.
- SERRA, el TORRENT DEL** ↓ Alterònim del torrent de les Maioles, que baixa de darrere el Pla de Calaf, travessa la C-1411, canalitzada per sota, uns metres al nord d'on comença la variant d'accés a la colònia Vilaforns, i va a parar al Llobregat quasi a l'alçada de l'actual planta depuradora de les Maioles, uns metres al nord.
- SERRA-SANÇ, el TORRENT DE** ↑ Torrent que, en terme de Sallent, baixa de la costa de Serra-Sanç i s'ajunta amb el torrent del Saltador o del Sastre poc abans de desembocar al Llobregat davant de la Masia de Vilaforns, just al punt on termenegeu els municipis de Balsareny i de Sallent.
- SEUVA, el CLOT DE LA** ↑ Rasa que baixa des de sota el pla del Nen, al SW del mas de la Seuva, en direcció NE, i va a parar a la rasa de Sobirana.
- SOBIRANA, la RASA DE** ↓ Var:
- SOBIRANA, el TORRENT DE** ↑ Neix en terme del Mujal, a l'est de can Peçols i la Casa Nova del Pla i al SW de l'Oliva. Entra de seguida en terme de la Seuva, on se li afegeix la rasa o clot de la Seuva, i va baixant, més o menys paral·lel a la carretera de Balsareny a Súria, que li queda al sud, i al termenal de Balsareny i el Mujal, que li queda sempre al nord. Rep com a afluent el torrent de l'Oliva. Discorre per sota el serrat de la Seuva i el serrat de Sobirana fins a abocar a la riera del Mujal al nord del Collet del Nado [*Capbreu* 1681: 3r]. La seva extensió, en comparació amb d'altres del terme, explica que hom li doni a voltes nom de riera, quan de fet és un torrent.
- SOCA, la RASA DE LA** ↑ Altre nom del torrent del Ricard; deu el nom a la proximitat d'una soca d'alzina.
- SOLEIA, el TORRENT DE LA** ↑ A Sobirana de Ferrans. És sota de la serra de la Soleia, entre Sobirana i el mas Santacreu del Mujal; el vessant d'aquesta serra que es veu des de Sobirana és solei [*Capbreu* 1681: 2r].
- TEULERIA, el TORRENT DE LA** ↑ Neix al N de la Baga de Fucimanya i recorre poc més d'un km cap a llevant fins a arribar a la carretera de Súria, que el travessa pel pont de Sobirana. A Sobirana voreja la partida de la Teuleria, d'on li ve el nom. Continua paral·lel a la carretera pel cantó nord; uns 400 m més avall, se li ajunta la riera de Sobirana (que baixa de Fucimanya), havent passat un pont sota la vinya del Marianó davant del pla de les Serveres. Uns 600 m més avall, al N del *pont de la Roca*, se li ajunta el torrent de la Font de la Roca i a partir d'aquí el torrent rep el nom de torrent Fondo.

TEVEIÓ, el TORRENT DEL ↓ Alterònim del torrent de Vilaforns. El nom es refereix al motiu dels de cal Teveió (Nou 38), que hi menaven terres. El plànol de Marià Potó (1867) en diu *torrent del Taballó*.

TORRENT, el ↑ Nom amb què era conegut, per antonomàsia, el torrent Vergés, que va donar origen a un nom de casa: *cal Torrent* (Torrent 5). Avui, canalitzat, és totalment subterrani. Baixa de la Costeta, passa pel carrer del Serrat, travessa la plaça de l'Onze de Setembre i la carretera de Manresa a Berga per dessota un pontarró (també soterrat), segueix la Baixada del Torrent, cap a l'actual Plaça de les Monges; passa ran de cal Merenci (on hi ha un celler subterrani que abans era al nivell del torrent, amb un pou) i baixa cap al carrer de Baix per on avui hi ha cal Lleter, des d'on passa pel carrer de la Costa del Castell, sota el pontarró (igualment sota terra) de cal Lluci del carrer de Baix, fins a desaiuar a la riera del Mujal molt a prop de ca la Miquela.

VERGERS, el TORRENT ↑ [*Capbreu* 1681: 23v] La documentació antiga alterna aquesta forma (la més usual) amb d'altres com *Vergé*, *Verger*, *Bargué*, *Bargés*... No en puc datar l'antigor ni l'origen.

VERNEDA, el TORRENT DE LA ↑ Petit torrent al N de Candàliga, a l'indret conegut per la Verneda pel fet d'haver-hi verns; s'ajunta amb el torrent del Joncaret, al S del mas.

VILAFRUNS, la RASA DE ↓ [*Òbit.* 1823]. Deu ser el mateix:

VILAFRUNS, el TORRENT DE ↑ Travessa l'antic terme de la Masia de Vilaforns, per dins del que avui és la factoria de Gates Vulca, SA. És a pocs metres del lloc per on el 1992 es va fer la nova carretera d'accés al polígon de les Maioles i a la colònia Vilaforns. També apareix amb el nom de *Torrent del Teveió*.

c) Recs artificials

MOLÍ, la SÍQUIA DEL Nom que es donava al rec que, mitjançant una resclosa, desviava l'aigua del Llobregat fins al molí del Martí [*Capbreu* 1681: 62v].

SÍQUIA, la ↑ L'únic nom amb què es coneix la Síquia de Manresa, construïda pel mestre anivellador Guillem Catà a partir de l'any 1345 per privilegi concedit a la ciutat de Manresa pel rei Pere el Cerimoniós. A Balsareny i altres pobles que travessa, hom l'anomena *la Síquia*. Neix al peu del castell de Balsareny, i al llarg del seu recorregut fins al parc de l'Agulla de Manresa recorre 26 quilòmetres amb un desnivell de tan sols deu metres. "*Morí negat en la síquia*" [*Òbit.* 1677].

SÍQUIA COBERTA, la Nom que es donava a la "mina del Balç", sota el Balç de Roqueta, on la síquia es va cobrir i esdevingué subterrània, per evitar esllavissades i protegir-la dels sabotatges, com el de l'Escolanet de Polinyà l'any 1610. "*síquia coberta*" [*Capbreu* 1681: 24r].

d) Goles i guals

BARRETET, el PAS DEL ↓ [*Òbit.* 30-I-1819]. Gual que franqueja el Llobregat, en terme de la Rabeia. El nom deu venir d'un renom individual, que tanmateix no he localitzat a Balsareny; sí a Prats de Lluçanès, on hi ha una casa amb aquest nom.

DOMINGA, la GOLA DE LA ↑ A la resclosa del Molí.

GORG SALTADOR, el ↓ De la riera de Gaià, en terres propietat del mas Cases de Navàs prop de l'antic mas Torrents de Vilamajor: "*lo Gorch Saltador de la Riera de Gayà*" [*Capbreu* 1633: 24].

LLEDÓ, la GOLA DEL ↑ A la resclosa dels Manresans, en terme de la casa el Lledó Detràs Castell, d'on li ve el nom.

MIQUELA, la GOLA DE LA ↑ A la riera del Mujal, al costat de la Palanca, a sota de cal Vilanova. El nom procedeix del nom de casa de ca la Miquela (Costa del Castell 24), que procedia al seu torn del prenom d'una mestressa. Cf. SOLER 1990: 22; *Sarment*, 114, juliol 1985, pàg. 9].

e) Basses

BARBER, la BASSA DEL ↓ En terme de Serra-sanç. *Barber* podria ser un renom sallentí [*Capbreu* 1681: 132v].

BASSERONS, la QUINTANA DELS ↓ En terres de l'antic mas Ametller, al nord-est del terme, tocant a Gaià [*Capbreu* 1681: 59v]. Es tracta d'un nom de partida, però el complement indica la presència d'uns bassiols.

CASTELL, la BASSA DEL ↑ A mitja pujada del camí del castell de Balsareny; punt de partença habitual de les curses de cavalls, mules, ases i ponis que s'hi celebren per la Festa dels Traginers, amb la meta dalt el Castell, després d'un espectacular trajecte, costerut i amb revolts molt sobtats.

CORTÈS, la BASSA DEL ↓ Al Cortès de Ferrans [*Capbreu* 1681: 2r].

HORT, la BASSA DE L' ↓ En terme de Serra-sanç. Podria ser un genèric [*Capbreu* 1681: 130v].

LLOREER, la BASSA DEL ↓ També en terme de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130v].

MUNDEROLA, la BASSA DE ↓ En terme així mateix de Serra-sanç [*Capbreu* 1681: 130v].

VILAR, la BASSA DEL ↑ Al peu de la font del Vilar, prop del Mas Vilar.

15. Fonts

ALOU, la FONT DE L' ↑ Vora la casa de l'Alou, sota del camí, protegida per una volta de pedra.

COLLADES DE BAIX, la FONT DE LES ↑ “La primera casa que es troba anant des de les Collades cap a Navàs són les Collades de Baix. La font és entre aquestes dues cases: aproximadament a mig camí entre totes dues hi ha el començament d'un barranc de formes poc pronunciades. La font del Tap, o font de les Collades de Baix, la trobareu seguint aquest començament de barranc uns cent metres avall (o sia, cap a l'esquerra venint de les Collades)”.

COMUNISTES, la FONT DELS ↓ Al terme de la Rabeia; abans de la guerra hi acostumava a fer fontades la gent d'esquerres (“i hi feien l'amor lliure”, precisa un informant). “Des de la casa de Les Collades, baixant avall, a potser tres centes passes, ben bé sota el barranc que hi ha baixant a mà esquerra. La font brolla salvatge on l'aigua de dos barrancs ha obert sobtadament avall un rec de cinc o sis metres de fondària. Queda, amagada, sota d'una gran pedra que fa de balma”.

DRAC, la FONT DEL ↓ Vegeu la Font de Sant Jordi.

FERRANS, la FONT DE ↓ Apareix esmentada l'any 1007; podria tractar-se de la font de la Roca.

JERONI, la FONT DEL ↓ Del nom de casa de cal Jeroni (Nou 17), en terra del qual es trobava, vora el Molí de Roqueta.

- ESCOLANS, la FONT DELS** ↑ Dita també: **la FONT DEL MOSSÈN JOAN** ↑ Font construïda sota l'església de Sant Esteve a la Colònia Soldevila pel que en fou capellà durant molts anys, i després rector de la parròquia de Balsareny, Mn. Joan Bajona Pintó, que artísticament afaïçonà tot un entorn lúdic per a l'oci dels seus feligresos.
- FIGUERA, la FONT DE LA** ↓ Era al peu del pont del Riu, a la riba esquerra del Llobregat, sota la gravera. Hi havia una figuera. "Passat el pont, baixant al riu, uns dos cents metres avall, a prop de l'aigua". Una riuada se la va endur; avui no existeix.
- MARE DE DÉU, la FONT DE LA** ↑ És a la Rabeia, prop del riu. Avui no és potable.
- MAS, la FONT DEL** ↑ Al sud-est del Mas de les Claperoses, que li dona nom, sota la baga del Mas.
- MUCET, la FONT DEL** ↑ És prop del camí que va cap al Solà d'Aladernet. Aquí també és clar que el topònim deriva d'un motiu, el de cal Mucet (Raval 11). "La trobem anant cap al pla de Calaf, passat el Callarís i les granges, agafant un caminet estret a l'esquerra del camí que va cap al Solà".
- ORDINARI, la FONT DE L'** ↓ Ja desapareguda; era a la riba esquerra del Llobregat, a l'altura de la resclosa del Molí. Es trobava en un terreny que havia estat menat per l'avi de ca l'Ordinari (Raval 28).
- PARENOSTRES, la FONT DELS** ↑ "Anant-hi per la Fodina s'ha d'agafar el camí vell de Candàliga i seguir-lo fins a cinc centes passes després d'haver-se ajuntat el camí, la riera de Conangle i una riereta que ve de l'esquerra (caminant en la direcció que hem dit). Havent comptat 500 passes, la riera es separa del camí. El camí va cap a la dreta i la riera a l'esquerra. Seguint la riera unes cent passes hi ha, mig amagada i descurada, la font".
- PONT DEL RIU, la FONT DEL** ↓ Vegeu la Font de la Figuera.
- RAIG, la FONT DEL** ↓ Era en terres del mas Giral: "*la font del Ratg*" [*Balias* 1760: 7r]; "*del raig*" [*Balias* 1760: 28r]; "*del raix*" [*Balias* 1760: 32r].
- RESCLOSA, la FONT DE LA** ↓ A Sobirana de Ferrans, prop del límit amb el mas Santacreu del Mujal; no sé on localitzar la resclosa, que havia de ser tanmateix a la riera del Mujal, potser prop d'on aboca el torrent de Sobirana [*Capbreu* 1681: 2r].
- RIU, la FONT DEL** ↓ Vegeu la Font de la Figuera.
- ROCA, la FONT DE LA** ↑ És a la carretera de Súria, al mateix llit de la riera de Fucimanya abans que s'ajunti amb la riera del Mujal; és un indret on el llit de la riera és pedregós; al damunt hi ha el pont de la Roca. "L'aigua brolla enmig d'una roca. S'hi va agafant la carretera de Súria fins al primer pont, que travessa la carretera. Passada la carretera, la font queda a unes vuitanta passes en direcció cap a la riera."
- SANT JORDI, la FONT DE** ↑ "Passat el Balç, pujant el primer barranc per un caminet que hi ha unes passes després del revolt perillós de la carretera". Només s'hi abeura bestiar: l'accés hi és dolent des de baix a la carretera i des de dalt el pla de Vilafruns. El nom de *font del Vinyes* al·ludeix a Ricard Viñas Coma, el propietari de la fàbrica del Molí ("cal Vinyes") i dels terrenys on hi ha la font (i, a dalt, *les arnes del Vinyes*). Un informador en donava un altre nom, la *font del Drac*, sense saber-ne dir el perquè: "Era la font del Viñas, al Balç, a sobre del Molí". Tampoc el nom de *font de Sant Jordi*, no té una justificació clara, tot i la relació amb el drac.

SANT TOMÀS, la FONT DE ↑ La va descobrir l'avi Pastisseret, Francesc Soler Castella, un dia de Sant Tomàs, i la va batejar així. És a sobre la caseta de la síquia, a la resclosa dels Manresans, sota el castell de Balsareny. “Sota el Castell, per darrera, més avall de la línia de la via”.

TAP, la FONT DEL ↑ =

TORD, la FONT DE [tòrt] ↑ A la baga de Tord, a tocar de la riera del Mujal, prop de la casa de Tord.

VILAFRUNS, la FONT DE ↓ “En l'actualitat no és accessible, ja que es troba dins del terreny de la fàbrica i no funciona la canalització que portava l'aigua –molta, per cert– a l'exterior”.

VILAR, la FONT DEL ↑ Entre la casa del Vilar i la carretera d'Avinyó, a la vora del camí, al costat de la bassa. Protegida per una volta de pedra. “Carretera del pont del Riu amunt, fins a agafar el trencant que va a la casa del Vilar. La font és un tros passada la casa”.

VINÀS, la FONT DEL ↓ Vegeu la Font de Sant Jordi.

ZIDRO, la FONT DEL ↑ “A l'Alou, uns 20 metres lluny del riu, aproximadament a l'altura de l'ermita de Santa Margarida”.

Altres fonts sense nom de què hom té referència

BAGA FOSCA, els AIGÜEROLS DE LA ↓ “A la Baga Fosca, on havien tret l'aigua els nostres avantpassats per canalitzar-la cap al poble, segueixen brollant rierons que desemboquen a la riera del Mujal”.

CAMÍ DEL PLA DE CALAF, la FONTETA DEL ↓ “Pujant al pla de Calaf pel camí de damunt de l'estació del tren, a la vora del camí hi ha una fonteta, que sovint no raja, que més que per a les persones havia servit per a abeurar els animals”.

ROQUETA, la FONT VORA EL PONT DE ↓ “Ha desaparegut la font que hi havia carretera avall, passat el camp d'esport, el primer pont a la dreta, a pocs metres”.

SANTASUSANA, la FONT SOTA LES GRANGES DE CAL ↓ Un informant parla d'una font que hi havia hagut sota les granges del Santasusana, i que no he pogut localitzar.

Fonts públiques del nucli urbà

- Del segle XVII, desaparegudes: font del carrer Vell; font del carrer Nou o del Rector.
- Del segle XIX, desaparegut: l'Abeurador (actual carretera de Manresa).
- De començaments del segle XX, en funcionament: font de la Plaça de l'Ajuntament (1905); font del carrer de Baix; font del Torrent; font del carrer de Sant Marc.

Fonts de fora del terme

Fora dels límits del terme de Balsareny hi ha diverses fonts on tradicionalment ha fet fontades la gent d'aquest poble, a més de les del Vilar, l'Alou i al Reguer de Puigdorca.

CEREROLS, la FONT DE ↑ En terme de Cornet, municipi de Sallent, prop del mas Cererols, documentat a Sallent des del segle XIV.

MORRAL, la FONT DEL ↑ En terme del mas Morral de Cornet.

SALTADOR, la FONT DEL ↑ Pertany ja al terme municipal de Sallent, per bé que és just al límit amb Balsareny; és en el camí de Balsareny a Sallent que passa per

la font i casa de l'Alou. El nom li ve del fet de trobar-se sota una balma pregona, des d'on l'aigua brolla per diversos llocs. A Sallent, tanmateix, no és coneguda amb aquest nom, sinó amb el de *font del Sastre* (sobrenom, ofici d'un que hi menava terres). Hi ha encara un altre nom, esmentat per un informant balsarenyès de certa edat: *la font de la Tosca* ("perquè la bauma és de pedra tosca").

16. Ponts i pontarrons

PALANCA, la ↑ Fins l'any 1988, en què s'urbanitzà part del sector i ha estat substituïda per un pont d'obra, que ha conservat però el nom de la Palanca, aquest pontarró de travesses de fusta i barana de ferro, sobre un únic pilar central, permetia de franquejar la riera del Mujal al seu pas pel carrer de la Costa del Castell a l'alçada de ca la Miquela, on aboca les aigües residuals del poble l'antic torrent Vergés; la palanca permetia als vianants d'accedir a les cases del barri de la Riera, continuació del mateix carrer de la costa del Castell, però els vehicles havien de passar la riera per un gual. El pont actual ja permet el pas d'un vehicle.

PONT, la RESCLOSA DEL ↓ [1743, *Fund.* § 74] Ubicació imprecisa.

RABEIA, el PONT DE LA ↑ Arranjat modernament per al pas de vehicles, en lloc de la palanca que hi havia, travessa el Llobregat; hi passa el camí que va de la Rabeia a les cases del Pla de Vilamajor.

RIU, el PONT DEL ↑ Obra del rector Roque García de la Enzina entre el 25-03-1779 i el 28-04-1797. El seu llegat més transcendent fou aquest pont. García va escriure dues dècimes en sengles capelles a banda i banda del pont. Vegem la que s'ha conservat fins avui, dedicada a la Mare de Déu dels Dolors, a Sant Roc, patró del rector i a Sant Joan Baptista:

Virgen Dolorosa, el puente
por Vos sin mal concluido,
guardad, pues el pueblo unido
lo pide devotamente.
Vos, Bautista penitente,
y vos, mi patrón San Roque,
haced que no se derroque
ni esta capilla, si os place,
que el Rector García os hace
para que el pueblo os invoque.

L'altra capella fou erigida un segle abans per Isidre Rodoreda i Puidorca, en acció de gràcies per haver-se salvat de negar-se al riu, i era reedificada pel seu descendent Carles Puigdorca el 1797. García va gravar també, en un arc del Pont del Riu, una quarteta, avui esborrada pel desgast de la pedra, i que devia formar part d'un conjunt més llarg, potser una octava reial:

"García Rector es, lector atento,
quien, por bien de sus fieles parroquianos,
fabricó tan famoso monumento
ayudado en manobres muy ufanos..."

Una inscripció de 1895 recorda que, gairebé un segle més tard d'haver estat construït, el pont va ser reforçat i eixamplat per la Diputació Provincial.

- ROCA, el PONT DE LA** ↑ A la carretera de Súria, sobre la Riera de Fucimanya, just al dret de la Font de la Roca. El nom li ve de la font, i el d'aquesta, de l'estructura rocallosa del llit de la riera. El pont actual data de 1906-1909, període en què es va contruir la carretera de Súria (PUJALS 1989; CARRETÉ 1989b).
- ROQUETA, el PONT DE** ↑ A l'antic camí ral de Sallent a Balsareny, actual carrer de Sant Marc, sobre la riera de Roqueta. Durant anys, fou una palanca; amb la urbanització del carrer, des de 1990 la riera hi és canalitzada per sota. || Un segon **PONT DE ROQUETA**, una mica més amunt d'aquest, és el que permet de franquejar la riera de Roqueta a la C-1411 de Manresa a Berga (actualment, la travessia interior de Balsareny) just a sota del Pla Berenguer.
- SOBIRANA, el PONT DE** ↑ A la carretera de Súria, sobre el torrent de la Teuleria, poc abans d'arribar al camí que puja cap al mas Sobirana.
- TRAGINERS, el PONT DELS** ↑ Sobre la riera del Mujal, dita també dels Traginers. Pel camí ral de Berga, els traginers franquejaven la riera a gual, per cal Matamala; el pont data de 1847, arran de la construcció de la carretera de Manresa a Berga (SÁNCHEZ 1990: 233).
- VIA, el PONT DE LA** ↑ **el PONT DE FERRO** ↑ De fet, hi ha hagut a Balsareny fins l'any 1995 dos ponts de la via, que conservaven el nom, tot i que ja fa anys, des de 1973, que no hi passa el carrilet dels Ferrocarrils Catalans, línia Manresa-Olvan. El pont de la Via del nucli urbà era de ferro (d'on l'altre nom), i el tren hi passava per sota. Era situat a la carretera d'Avinyó, passat el carrer de Sant Marc, i passava per damunt de l'actual carrer del Carrilet. L'agost de 1995 fou enderrocat amb motiu de la nova urbanització de la carretera d'Avinyó; al seu lloc hi ha avui una placeta rodona enjardinada amb oliveres. El pont de la Via, més gran, d'obra, és a la prolongació d'aquest mateix carrer del Carrilet, passat el col·legi Guillem de Balsareny i el camí del Repeu que puja cap a l'església. El pont, el més gran de Balsareny, salva la riera del Mujal, que el tren travessava cap als Sants Peres, i per dessota el Castell de Balsareny cap al camí de la Rabeia i Navàs. En aquest cas, el tren passava, doncs, per damunt del pont. Avui, desaparegut el ferrocarril, és un viaducte per on es pot anar des de la Coromina cap a cal Maiol sense haver d'anar a buscar el Pont de Santa Maria, altrament ben a prop.
- VILAR, el PONT DEL** ↑ A la carretera d'Avinyó, on hi ha el camí que va al mas Vilar.
- ZIDRO, el PONT DEL** ↓ No sé on localitzar aquest pont, que documento dos cops al segle XVIII. Per la proximitat dels horts, podia ser un alterònim d'un dels ponts de la síquia, o simplement el nom d'un pontarró que permetia d'accedir a l'hort d'aquest Zidro. "*Per lo hort al pont del Asidro*" [Balas 1760: 23v]; "*Per lo hort del pont del Isidro*" [Balas 1775: 120r].

Ponts i pontarrons de la Síquia

Al llarg del seu curs, la Síquia de Manresa ha de salvar, mitjançant ponts aqüeductes, diverses rieres i torrents. Alhora, multitud de camins necessiten pontarrons per travessar la síquia, i també hi hagué algun pontarró expressament per a desviar les aigües pluvials a fi d'evitar que caigués terra i brossa al canal. He estudiat amb detall cinc acanaments o reconeixements de l'estat del canal, fets entre els segles XVII i XIX i recollits en diverses còpies o edicions; vet ací la llista dels ponts i pontarrons de la síquia de Manresa que hi he atestat:

- BALÇ DE BALSARENY, la MINA DEL** ↓ És clar que no es tracta d'un pont; és la conducció subterrània de l'aigua de la síquia, que fou coberta al llarg de tot el tros de sota el Balç de Roqueta; pel damunt hi va quedar un camí.
- BALÇ DE ROQUETA, el PONTARRÓ DEL** ↓ [1679] Var: **PONTARRÓ DELS COLOMS** ↑ Al peu del Balç de Roqueta. Aquest bonic pontarró es troba més avall, passada la mina del Balç, quan la síquia reapareix. És de pedra, amb unes petites baranes. Hi passa el camí que baixa de la C-1411 i permet de continuar, en direcció a Vilaforns, paral·lel a la síquia per sota el nivell de la carretera. El nom *dels Coloms* és viu avui.
- CANYER, el PONTARRÓ DEL** ↓ [1679] Òbviament, perquè el pontarró era prop d'un canyer; nom avui també oblidat, tot i que de canyers n'hi continua havent.
- CIRER(S), el PONT DEL(S)** ↓ [1679] Aqüeducte avui inexistent i de nom oblidat. Fitònim que provenia sens dubte d'un cirerer, o uns cirerers, que hi havia a prop. Tenia 4 canes de llargada i un sol arc. Novament, un vestigi toponímic de la forma *cirer*.
- COLADOR, el PONTARRÓ DEL** ↓ [1679] El nom, que tampoc no ha arribat fins avui, vindria d'un indret on l'aigua del torrent colava cap als horts riberecs.
- CONANGLE, el PONT DE** ↑ Var: **PONT DE CAL NEGRET** ↑ És un altre dels grans aqüeductes de la síquia, obra de c. 1340, que travessa la riera de Conangle i separa els termes de Balsareny i de Sallent.
- CONANGLE, el PONT (NOU) DE** ↑ Un altre pont del mateix nom és el de la carretera C 1411, sobre la mateixa riera, i des del qual es veu el de la síquia no gaire lluny, a ponent.
- FODINA, el PONTARRÓ DE LA** ↑ Pontarró modern, ample, que permet el pas de camions, fet de formigó i amb baranes, per on l'actual carretera de la Fodina passa per damunt de la síquia.
- GRIPAUS, el PONT DELS** ↓ [1679] Era un pont molt llarg: 26 canes, quasi tant com el de Santa Maria, però fet sobre un sol arc. Era situat unes 90 canes abans del pont del Rector. Devia salvar alguna petita rasa que baixava de la Coromina a l'alçada de l'actual carrer Sant Marc. Avui no hi ha sinó un mur que reforça la síquia, que queda a considerable alçada sobre els horts. El nom fa referència a la fauna de l'indret.
- HORTS DE BALSARENY, el PONTARRÓ DELS** ↓ Var: **PONTARRÓ DE LA RASA** ↓ [1679] Vora el Pont del Riu. Després de la riuada de 1984, els horts han estat ha estat arranjat acuradament. "És entre els horts del Masplà i del *Piano*".
- MARTÍ, el PONT D'EN** ↓ [1679] Var: **PONT DE LA CASETA DEL MARTÍ** ↓ [1680] Var: **PONT DEL SERRA** ↓ [1867] És 264 canes més avall que l'anterior, fa tres canes de llarg, dues i un pam d'alçada i té un sol arc. Salva el torrent del Serra, que desemboca al Llobregat uns metres al nord d'on avui hi ha la planta depuradora d'aigua.
- MÒDUL, el PONTARRONS DEL** ↓ En realitat, són dos petits pontarrons sense baranes, passat el Pont del Riu, l'un abans i l'altre després del *mòdul* ("mòdul hidromètric amb regulador automàtic": caseta construïda el 1859 per regular el cabal de l'aigua, que es conserva encara).
- MOLÍ DE BALSARENY, el PONTARRÓ DEL** ↓ [1679] Vora la fàbrica del Molí, és un modestíssim pontarronet sense baranes, just havent passat el pont del Rector, que permet de franquejar la síquia per tal de baixar als horts de la riera de Roqueta.

- OMPLIDORS, el PONTARRÓ DELS** ↓ [1856] Després del rastellador i abans del pont del Rector. Té unes baranes de pedra i és seguit d'una escala, també de pedra, que baixa als horts.
- PONTARRÓ QUE BAIXA AL LLOBREGAT, el** ↓ [1679] Un altre rastellador. Encara hi ha un altre pontarronet de pedra, sense nom conegut, darrere la fàbrica de tints Denim's; un caminet hi mena des del polígon de la Coromina. Uns quants metres més avall, a l'esquerra, una escala de pedra permet de baixar fins als horts del Llobregat.
- PONT DEL RIU, el PONTARRÓ DEL** ↑ És modern, de formigó, amb una baraneta molt baixa, i prou ample per permetre de passar-hi vehicles, fins i tot camions. És al peu mateix del Pont del Riu, pel cantó sud, i s'hi baixa per un caminet des de davant del pont de Santa Maria.
- RASTELLADOR DE SANTA MARIA, el PONTARRÓ DEL** ↓ [1856] No se n'ha conservat el nom fins avui. És un rastellador que hi ha tot just passat el pont de Santa Maria, abans d'arribar al Pont del Riu.
- RECTOR, el PONT DEL** ↑ [1679, tot i que ha de datar del segle XIV]. Aqüeducte, la síquia hi franqueja la riera de Roqueta. Té un sol arc i feia 18 canes (28 m) de llarg; travessava els horts del Rector, a la Coromina.
- RICARD, el PONTARRÓ D'EN** ↓ Pel nom de l'amo del tros on el pontarró donava accés.
- SANTA CECÍLIA, el PONT DE** ↓ [1679] El nom es refereix al Pla de Santa Cecília. Té un sol arc i fa 9 canes i un pam de llarg i 3 d'alçada. És a tocar dels Xalets de Vilaforns, després que la síquia ha travessat per dessota l'actual carretera C-1411 i ha reaparegut en terreny de la mina. Hi ha una caseta d'eines del siquiaire; hi ha també un rastellador que aboca l'aigua sobrerera al torrent de cal Barretaire.
- SANTA MARIA, el PONT DE** ↑ Important construcció medieval (c. 1340), de tres arcs, fa 26 canes i mitja de llarg. És alhora viaducte –per damunt, s'hi travessa la riera del Mujal al sector dels Sants Peres– i aqüeducte –ja que per dintre canalitza l'aigua de la síquia per fer-li salvar la riera. [1679; *Capbreu* 1681: 71v, 73v; i *passim*; “obra de primer ordre per sa extensió y construcció” [PLA 1815; SARRET 1906: 155].
- TÀPIES, el PONTARRÓ DE LES** ↓ [1680] Nom avui oblidat, es devia deure a la seva proximitat a unes tàpies. És on la síquia reapareix, ja a l'altra banda de la carretera C-1411, davant del bar El Paso, abans d'arribar als Xalets. Es tractava del pontarró per on el camí ral de Sallent a Balsareny travessava la síquia. Des que es va construir la carretera de Manresa a Berga, la síquia és canalitzada per sota terra; cap als anys 20 se'n va cobrir un tros més.
- VILAFRUNS, el PONTARRÓ DE (LA FÀBRICA) DE** ↓ [1867] Pocs metres més avall de l'anterior, la síquia hi franquejava el camí que baixa cap a la fàbrica tèxtil de Vilaforns. Avui no existeix: la síquia hi passa per sota terra.
- VILAFRUNS, el PONTARRÓ DE (LA MASIA DE)** ↓ [1867] El nom ve del mas dit la Masia de Vilaforns; hi passava el camí que, un cop construïda la C-1411, permetia d'accedir-hi des de la Masia, que queda a un nivell més baix, vora el riu. Només és documentat al plànol de 1867: pontarró de “la casa de Vilaforns”. És per on els habitants de la Masia anaven a agafar el tren. Avui la síquia hi passa subterrània, però el pontarró encara existeix.

VILAFRUNS, el PONT DE ↓ [*Vilaperuns* 1679; *Vila Peruns* 1680; *Vilanfruns MAS* 1884] Var: **PONT DEL PLATA** ↓ [*“la puente que sirve de canal y se conoce por el nombre de Pont del Plata”* 1815] Var: **PONT DEL TEVEIÓ** ↓ [1867] En terme de la Masia de Vilaforns; *Plata* era un cognom. Quant al tercer nom, ve del nom de casa de *cal Teveió* (Nou 38). El pont és poc més avall del pont del Serra; fa 3 canes i 5 pams d'alçada, onze canes de llargada i té un sol arc. Salva el torrent de les Maioles o del Teveió; avui, la sèquia en aquest tram és subterrània, i abans ja se n'havia desviat el curs, de manera que avui el pont, que roman al seu lloc, ben visible, dintre el clos de l'empresa Gates Vulca SA, ja no porta aigua.

VINYA DEL MARTÍ, el PONT DE LA ↓ [1856] El pont hi és, bé que actualment la sèquia hi és coberta. Per dessota hi passa el torrent del Monjo, dit també torrent del Molí.

VINYA D'EN MARTÍ, el PONT DE LA ↓ [1679] Var: **PONT DEL DEvesa** ↓ [1867] A tocar del pontarró anterior: només n'és deu canes més avall. Fa 6 canes de llarg i és fabricat sobre un sol arc; avui, la sèquia hi és coberta. Salva el torrent del Balç, o del Senyor Francisco, que “és una rasa que baixa de la costa cap a les Maioles i passa per sota de la sèquia”. Un pont salva la C-1411; per dessota, l'eventual corrent d'aigua és canalitzat mitjançant un forat al formigó, de considerable diàmetre, que dona, a l'altra banda de la carretera, a un clot fondo, des d'on el torrent continua cap a les Maioles. Al costat mateix del clot hi ha l'antic pont. || El nom de Devesa ve del nom de casa de cal Devesa (Pl. Ajuntament 5).

Altres ponts i pontarrons

CAL MAIOL, el PONTARRÓ DE ↓ A part de la sèquia, hi havia també aquest pontarró prop de la caseta de cal Maiol: “sobre la rasa de cal Maiol, que passa pels horts de cal Piano i de ca l'Estrada”.

GIRALD, el PONTARRÓ DEL ↑ Darrere les ruïnes de l'antic mas Giral, que li dóna el nom, franqueja la rasa del Giral.

GIRALD, el PONT DEL ↑ Construït modernament perquè els vehicles puguin franquejar la riera del Mujal i passar, des de la Torre del Gil i Tord cap a la carretera que va de Sobirana a les Cases Noves del Mujal.

17. Pous

CASTELL DE BALSARENY, el POU DE GLAÇ DEL ↓ “Per referències orals de diverses persones, sembla que va existir un pou de glaç molt a prop del castell de Balsareny i que va desaparèixer fa una trentena d'anys, quan es va fer una primera rectificació del traçat de la carretera de Manresa a Berga.” [PERARNAU 1992: 48]. No tinc altres notícies d'aquest pou de glaç.

GIRALD, la SÍNIA DEL ↑ Uns 150 m al sud de l'antic mas Giral, a tocar de la riera del Mujal, encara n'hi ha vestigis.

GLAÇ, el POU DEL ↑ “Situat al dessota del balç que hi ha darrera del Casal, al peu de la riera [...] Pertanyia a les terres que anaven adossades a la casa de **cal Sala** i, quan l'Ajuntament va comprar la casa, també hi anava el dit pou, que més tard varen cedir a en [Pepito] Vilanova en recompensa per haver tapat el torrent de la claveguera fins a la riera [...] No he pogut esbrinar mai qui era el que l'explotava,

si els amos de cal Sala o si el tenien arrendat a alguna altra persona. El lloc és el més ideal per a aquest negoci: es troba situat a la part obaga amb respecte al sol. L'aigua hi passa encaixonada i amb poc pendent; per tant, l'aigua hi va com enllacada, cosa que hi dona facilitat per a formar s'hi grans tolls de glaç". El nom va esdevenir topònim i servia per designar el tros de terreny on el pou es troba, terreny contigu a la casa de ca la Miquela (Costa del Castell 24), arran mateix d'on el torrent Vergers desemboca a la riera del Mujal, sota la Palanca. || Aquest pou no és inventariat a PERARNAU 1992, que en canvi en parla d'un altre:

LLEDÓ, el POU DEL ↓ En terme del mas Lledó detràs Castell [*Capbreu* 1681: 110r].

Al nord hi ha el Mas de les Claperoses; a llevant i migjorn, el Llobregat.

RECTOR, el POU DEL ↓ Es trobava al carrer Nou al segle XVIII, en un pati propietat de la parròquia, al cantó de sol ixent. Per les cases contigües a migjorn i tramuntana podem afirmar amb precisió que es tractava de la mateixa casa on hi havia les fonts del carrer Nou i el carrer Vell, és a dir, cal Colell (Nou 19; Vell 6), que tenia cisternes.

SARRI, el POU DEL ↑ Prop del mas Alou. El cognom correspon a Joan Sarri Vilà (Nord 15).

TORD, el POU DE [tòrt] ↑ És una construcció medieval, de pedra, molt a prop de la casa de Tord.

18. Edificis religiosos

MARE DE DÉU DEL CASTELL, l'ERMITA DE LA ↑ = **ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL CASTELL = ESGLÉSIA DE SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA** A Balsareny es coneix com "l'ermita del Castell" De fet, és una capella, vinculada al castell. Documentada l'any 1045 al testament de Bernat Guifre de Balsareny. Dedicada originàriament a Sant Iscle i Santa Victòria, la factura actual és romànica, datable al segle XII; de nau única amb volta de canó apuntada, amb absis semicircular que s'integra a la nau mitjançant dues arcades en gradació. La porta original, a migjorn amb dos arcs de mig punt en degradació rematats per una arquivolta, és tapiada, i s'hi accedeix per una porta oberta al segle XVII al mur de ponent, sobre el qual s'alça un campanar d'espadanya. Té adossada una capella lateral quadrada, coberta amb cúpula, on es venera la imatge de la Mare de Déu del Castell, rodejada de nombrosos ex-vots. Feta en marbre de Carrara al segle XVII, fou destruïda el 1936; l'actual n'és una reproducció, també en marbre. Malgrat la seva llarga tradició miraclera, i la gran devoció que sempre ha tingut al poble, no ha generat premonoms: només sé d'una dona a Balsareny que es digués "Castell".

SANTA MARIA DE BALSARENY, ESGLÉSIA DE [iggléjzjá] ↑ És l'església parroquial de Balsareny. Documentada l'any 1009, i com a parròquia el 1032. La construcció romànica ha estat datada el 1295; a la façana se n'aprecien amb prou feines vestigis, com també indicis d'una portalada gòtica posterior. Modificada i engrandida als segles XVI i XVII, des d'aquesta època no hi ha hagut reformes significatives, llevat de la nau de tramuntana o Capella Fonda, que va ser allargada l'any 1883. Els altars i retaules barrocs foren destruïts el 1936. Avui s'hi pot admirar un Crist Jacent, talla en fusta de l'escultor Josep Cañas, nascut el 1905. L'església és construïda arran del Repeu, sobre la riera del Mujal.

SANTA CECÍLIA DE VILAFRUNS ↑ Església documentada l'any 951, en terme de Vilaforns; avui no en resten pràcticament vestigis. L'indret on hi hagué l'església ha estat conegut fins als nostres dies com a Santa Cecília; el terme, més vast, es coneix pel nom de Vilaforns, que data del segle XVII, i que s'ha generalitzat més en fer-s'hi la fàbrica tèxtil de Vilaforns i la colònia minera del mateix nom. Al costat hi havia una necròpolis medieval.

SANTA MARGARIDA DE L'ALOU ↑ = **SANT JOAN DE L'ALOU** ↓ Esglesiola rural, avui sense culte –servia de paller al mas Alou–; és de tradició romànica, però hom no es posa d'acord a datar-la. *GGCC* la creu “de construcció molt posterior” al romànic. *CR* no l'ha considerada digna d'estudi monogràfic dintre el capítol de Balsareny; amb tot, a l'apartat general “Esglésies del Bages anteriors al 1300”, Albert Benet documenta per primer cop l'indret i l'església l'any 1041, dedicada a *Sant Joan de l'Alou*.

SANT ESTEVE DE LA COLÒNIA SOLDEVILA ↑ Església documentada el 1038. L'indret s'ha dit sempre “Sant Esteve” ras i curt; el nom de “Colònia Soldevila” data de 1897, quan s'hi va fer la fàbrica tèxtil i la colònia fabril, que porta el nom del primer propietari. Però fins i tot de la colònia i de la fàbrica se n'ha continuat dient sempre “Sant Esteve”. L'església és d'una sola nau. Va ser molt restaurada l'any 1942, data en què s'hi va fer un creuer (abans no n'hi havia) i tres absis en lloc de l'únic absis originari. Darrerament, Mn. Joan Bajona, amb l'ajut de gent de la colònia, n'ha restaurat els murs interiors, que eren enguixats, i ha obert la finestra de l'absis.

SANT JAUME DE PUIGDORCA ↑ Capella rural del mas Puigdorca, al segle XII havia estat parròquia; després fou sufragània de Santa Maria de Balsareny. El 1628, el papa Urbà VIII va autoritzar que s'hi fes un cementiri per enterrar-hi els difunts dels masos de l'altra part del Llobregat quan el riu baixava crescut i no es podien portar al cementiri parroquial.

SANT RAMON DE SOBIRANA DE FERRANS ↑ = **SANTA MARIA DE SOBIRANA DE FERRANS** ↑ També ha conegut, històricament, dedicacions a Sant Domingo i a Sant Joan. Romànica, consta de dues naus, l'una més curta que l'altra, i dos absis. Data del segle XII i fou modificada en època gòtica; ha estat restaurada darrerament. L'indret es coneix com la Vall de Ferrans des del segle X, però el nom de Sobirana no apareix fins el XIV.

SANT VICENÇ D'ALADERNET ↑ Església en ruïnes, romànica amb vestigis pre-romànics. Situada en terme de l'antic mas Solà d'Aladernet, prop de la Torre de Castellnou, a l'esquerra de la riera de Conangle. L'indret és documentat l'any 1035. Es creu que l'obra pre-romànica data del X i que les obres de 1038 eren de remodelació; la part romànica és de finals del XII o començaments del XIII. Avui en ruïnes, conserva una torre de secció quadrada d'uns 4,5 m d'alçada per 3,5 m de costat. Un arc de ferradura uneix la nau pre-romànica originària amb l'altra, romànica. Als segles XVI-XVII, segons la tradició, hi va haver una petita comunitat de donades. El nom ve d'un fitònim col·lectiu: *ALATERNUS* + *ETU* ‘lloc d'aladerns’.

Altres esglésies del terme

A benefici d'inventari, cal anotar, seguint GAVÍN 1979, l'església de **Santa Bàrbara de Vilaforns**, moderna, construïda l'any 1962 en organitzar-s'hi la colònia minera; és dedicada a Santa Bàrbara, patrona dels miners. També la capella del **Casal Verge de**

Montserrat, construït el 1947. La capella és dedicada a la Mare de Déu de Montserrat, patrona de la institució; s'hi poden admirar uns frescos de Josep Obiols. Així mateix, l'oratori privat del mas **Candàliga**, dedicat a la Puríssima Concepció. Ja no existeix la capella de la Mare de Déu del Roser (o de sant Domènec) de l'escola de les Germanes Dominiques de l'Anunciata, ubicada en una sala del col·legi de la plaça de les Monges.

El Via Crucis del camí del Castell. Catorze capelletes al llarg del camí del Castell; foren construïdes pels paletes Lluís i Joan Cardona entre el 2 i el 24 d'octubre de 1905 en el marc d'una Missió. Destruïdes el 1936, avui només en resten un parell de capelletes, buïdes, a la vora del camí del Castell.

Els cementiris. Deixant de banda els enterraments medievals i anteriors, el primer cementiri parroquial de Balsareny va ser al costat de l'església de Santa Maria, al cantó nord, on avui hi ha el Casal Verge de Montserrat; en construir aquest edifici, l'any 1947, s'hi van trobar molts enterraments que la gent, segons sembla, no hi sabia. || El Cementiri Vell, almenys des del segle XVI, era adossat al mur de migdia de l'església parroquial. || El cementiri municipal va ser construït l'any 1896. A finals de la dècada dels vint, el diputat Graells, de la Lliga, va subvencionar la construcció de l'escola parroquial, i el bisbat hi va destinar el terreny que ocupava el Cementiri Vell, on feia prop de trenta anys que no s'enterrava ningú. El trasllat de les despulles, en caixes grans de fusta, al cementiri municipal es va fer amb una solemne processó. L'escola parroquial de Sant Josep es va inaugurar el 1931. Avui hi ha la Llar Parroquial. || Des de 1628, a la capella rural del mas Puigdorca, hi hagué també un cementiri, per decret del papa Urbà VIII.

19. Edificis singulars

Construccions militars i de defensa

BALSARENY, el CASTELL DE ↑ Situat dalt d'un turó a 420 m d'alçada, uns 2 km al nord del nucli urbà. Documentat l'any 951 (el terme) i el 966 (el castell, pròpiament dit), se'n conserven vestigis del segle XII (parets de llevat i tramuntana), per bé que pràcticament tota l'obra correspon a l'ampliació que se'n féu cap a l'any 1365 sota Andreu de Peguera.

Destruït per un incendi en una revolta antifeudal arran de la desamortització l'any 1835, fou restaurat pel baró Josep-Joaquim d'Alòs a finals de segle, època de la qual daten les esveltes finestres coronelles, bífores o trífores, neogòtiques, que hi ha avui, reproducció de les originals. Les parets tenen un gruix de 130 cm, amb grans carreus.

L'edifici té planta pentagonal: una aresta parteix en dos díedres el mur de ponent; l'una part encarada lleugerament cap al nord, l'altra cap al sud, de manera que fins al punt del migdia el sol no toca a la cara nord d'aquest mur. De la silueta del castell destaquen poderosament els merlets amb espitlleres; un camí de ronda, per la part de dins, circumda el pati interior; les aigües pluvials es recullen mitjançant canals de pedra i, per dins de dos pilars, van a una cisterna. El portal, adovellat, és a llevat, sobre el balç i el riu; el pati, rectangular, és voltat d'arcades de mig punt, té al mig el brocal del pou de la cisterna.

Hi destaca el saló del tinell, de 19 m per 7,7 m, que ocupa tot el costat nord, amb arcs diafragmes de punta d'ametlla, que sostenen els sostres, embigats i amb revoltons; d'altres dependències (cellers, quadres, cuina) demanen una urgent restaura-

ció. Una escala de pedra puja a la planta noble, amb arcs de mig punt renaixentistes, de factura molt senzilla i sense ornamentació. Hi ha diferents cambres, remoblades després de la guerra de 1936-39; en destaquen la sala d'armes, la biblioteca, amb una col·lecció important de paper segellat, la cuina, el menjador i diversos dormitoris. Són dignes d'observar els sostres, amb notables embigats, diferents a cada cambra. Les finestres tenen festejadors.

A l'explanada exterior, a finals de segle, el baró hi va fer posar quatre grans campanes, que foren foses durant la guerra civil. L'edifici de l'estable, a un nivell lleugerament inferior, té unes senzilles finestres gòtiques. Hom discuteix la data de les restes de les muralles que encerclen el Castell, amb les torres cilíndriques a cada angle: per a Monreal i Riquer són del XII, per a Sitjes són del XIX, arran de la primera carlinada. També hom s'ha demanat per la funció d'una poterna que hi ha a l'aresta dels murs de llevant, a uns quatre metres de terra (un terç aproximadament de l'alçada de l'edifici).

CASTELLNOU, la TORRE DE ↑ = **la TORRE DELS MOROS** ↓ De fet, no pertany al terme de Balsareny, sinó al de Castellnou de Bages, tot i que és ben bé arran del límit. És la coneguda torre de guaita medieval, reconstruïda l'any 1001 després de la ràtzia d'Al-Mansur que va destruir el castell de *Bugo*. La torre es veu des del Castell, del Pla de Calaf, del Serrat de Guillempere, del Pla de Puigdorca i des d'altres indrets enlairats del terme. Informadors d'altres poblacions properes l'anomenen *la torre dels Moros*; però a Balsareny, en general, tothom la coneix pel nom de *la torre de Castellnou*, i fins i tot, per antonomàsia, ras i curt, *la Torre*.

SERRAT DEL MAURICI, el CASTELL DEL ↑ = **CASTELL DELS MOROS, EL** ↑ Ruïnes d'un fortí construït el 1839 a fi de custodiar els camins i prevenir un altre setge com el que, des d'aquest mateix tossal, havia sofert Balsareny aquell mateix any per part del carlí comte d'Espanya. La tradició popular recorda que hi va haver molt temps un canó abandonat. Popularment, i del meu propi record, hom l'ha conegut també com a "*castell dels moros*", sense, és clar, cap fonament històric. Cal no confondre'l, doncs, amb:

TORRETA, la ↑ Situada al camí de pujada al castell. "Un petit fortí rectangular amb dues torres rodones en cantonades, l'època de les quals és impossible de precisar. Aquest fortí és anomenat popularment La Torreta; i, malgrat el seu sòlid aparell, no creiem que pugui ser una posició avançada del castell, ans probablement és de temps molt més moderns."

Construccions de defensa. Els portals

Balsareny, com a nucli urbà, es va constituir a finals del segle XVI, quan el baró Ferran Oliver va parcel·lar les seves possessions prop de l'església de Santa Maria, dels masos Serra i Martí i de la sagrera, i van començar d'establir-se cases al que avui és carrer Vell.

Fins al segle XIX, el nucli urbà era constituït per la Plaça (de l'església), el carrer de l'Església (avui Trull), el carrer Vell (segles XVI-XVII), el carrer Nou (segles XVII-XVIII) i el carrer de la Creu.

Pel carrer Nou s'entrava al poble des del camí ral de Manresa i se'n sortia en direcció a Berga. Per això hi havia els portals de les muralles, fora dels quals sorgiren al XVIII sengles ravals.

Pel cantó de Berga, però, el portal no era pròpiament al carrer Nou, sinó al carrer de la Creu, a la casa número 15, cantonada al carrer Nou. Davant mateix hi havia una creu de terme; per això era anomenat *portal de la Creu* (també *portal de Berga*). Anava des de ca la Paula (actualment, carrer Nou 2 = Creu, 15) fins a cal Casas (Creu 22).

Pel cantó de Manresa es documenten dos portals. El *portal del carrer Nou* o de *Migdia* s'obria entre cal Barnatx (Nou 53) i cal Masplà (Nou 66). No lluny d'aquest hi havia també el *portal del carrer Vell*. Era situat a l'altura de cal Calmet (Vell 32).

Les muralles

Els darreres de les cases del carrer Vell i del carrer Nou, tot i ser “de mala tàpia”, constituïen el recinte clos que permetia la poca defensa de la població en cas d'atac. La gent en deia, però, “muralla”. El coronel filipista Palomino, el 1814, es va fer fort al poble i amenaçà de calar-hi foc.

Balsareny va haver de fortificar-se de nou l'any 1823, en previsió de l'atac del reialista Rotten. El portal del carrer Nou es va traslladar a les darreres cases del Raval (entre cal Quirze i cal Nosa) i amb un mur de tàpia es va unir cal Solsona (Vell 33, que havia estat propietat del Comú; avui, cal Matamoros) amb l'actual ca la Pilarica (Raval 1); el mur fou conegut fins fa ben pocs anys, en què fou enderrocat, amb el nom de *la muralla de cal Matamoros*.

D'altra banda, i a fi de barrar el pas cap a l'església, des de la cantonada del carrer Vell a cal Traver (Vell 31), al llarg de tot el carrer del Trull hi havia un mur, del qual es conserven prou vestigis. El mur protegia les cases del Trull i passava pel darrere del mas Martí del Lloc fins al Repeu, on encara es pot veure.

Els germans SABALA (1987 i 1990) contenen amb detall com Balsareny, amb un rondí de 25 milicians i el sacrifici de tots els habitants, va resistir durant tres dies el setge del comte d'Espanya, del 16 al 18 de febrer de 1839, a les acaballes de la primera carlinada. La gasiveria en les despeses per a fortificacions es va fer cruelment palesa pocs anys després, durant la primera carlinada. La defensa de la vila pels veïns esdevenia heroica rere aquelles muralles que eren “de mala tàpia”.

A principi d'aquest segle ja no hi existien els vells portals de la Creu, del carrer Vell i del carrer Nou, ni els més recents de Berga i de Manresa; no he trobat per ara cap dada que aclareixi quan es van suprimir.

L'hostal, la fleca, la carnisseria i la taverna

Encara avui, la casa del carrer Vell número 4 es coneix com a *l'Hostal*, perquè hi havia hagut l'hostal, i també la fleca, la carnisseria i la taverna, serveis que des de 1643 la baronia tenia arrendats al comú. Més endavant, el comú va adquirir una altra casa del carrer Vell (versemblantment, la del costat): en pagaven al baró un cens de dos sous anuals, i varen traslladar-hi el forn.

Les fàbriques

La industrialització va arribar relativament d'hora a Balsareny, atès que ja es documenta la fàbrica *del Molí* a la primera dècada del XIX. El nom li ve perquè es va instal·lar aprofitant la resclosa del molí de casa Martí. A mitjan segle XIX pertanyia a Portabella, Cots i Cia; des de 1866, només a Miquel Cots. Ja al segle XX, l'amo en fou Ricard Viñas Coma, per la qual cosa es conegué també com a *cal Viñas*. L'any 1966,

en ple esclat de la crisi del tèxtil, la fàbrica, que tenia 417 treballadors, va tancar, juntament amb la de Vilafruns. Més endavant, el 1972, hom va tornar a obrir-la, amb només una quarta part dels treballadors que hi havia hagut. La nova crisi de finals dels setanta va obligar encara a una reducció de jornada el 1977. La nova raó social es digué “Hijos de Pedro Balsach SA” i després “Hilaturas Balsareny SA”; però popularment sempre se n’ha continuat dient *el Molí*.

Del 1862 data la fàbrica tèxtil de *Vilafruns*, edificada al costat de la masia del mateix nom; la darrera empresa titular ha estat *Aspeados y Bobinados, SA (ASBOSA)*. Al costat mateix, el 1925 s’hi va edificar un bloc de pisos; ben a prop, el baixador del Carrilet de Manresa a Berga.

El 1868, en terrenys del mas Rabeia, l’empresari Jaume Soldevila Carreras va obrir una fàbrica de filatura coneguda fins avui amb el nom de l’indret, *la Rabeia*; entorn de la fàbrica, un grup de cases no va arribar a constituir mai pròpiament una colònia industrial. La fàbrica, durant molts anys Álvaro Soldevila, SA i darrerament Filatures Gossypium, SA, va tancar el 1993.

L’any 1890, Josep Soldevila Casas va establir la fàbrica de *Sant Esteve*, prop de l’antiga església d’aquesta advocació. Després, amb la construcció d’un carrer de cases, va esdevenir la *Colònia Soldevila*, nom oficial del lloc.

Des de 1948 hi ha *la Mina* de potassa de *Vilafruns*, que havia començat les prospeccions el 1934. Sota diferents raons socials (*La Minera SA; Explotaciones Potásicas SA; Potasas Ibéricas SA; Explosivos Río Tinto SA; Potasses del Llobregat SA*), subsisteix fins avui. Una altra explotació propera, *Fodina, SA*, fou tancada fa anys.

Gates Vulca SA, empresa americana de corretges de goma s’instal·là al Polígon SASDI (les Maioles) l’any 1989. També hi ha la *Deixalleria* i la *Depuradora d’Aigües*. Altres indústries que s’han instal·lat al Polígon de la Coromina són: *Industrial Denim’s* (1976, tancada el 1994); *Baer SA*, d’aliments precuinats i precongelats, que també va tancar; després, *Precuinats Deli; Balsarenysa de Construccions* (cooperativa de paletes); *Punto Azul* (gèneres de punt, tancada el 1994); *Daigar* (lacats i premsats); *Garma química; Pulido Martín fusters; Iberspa; Cristalleria Balsareny; Spaintir i Eurotraser SL* (servei de transportistes); *Andreu SL* (maquinària i reparacions); *Embotits Mas SA* (càrniques). Amb la benzinera de *Petrocat* i el restaurant *Els Traginers* per un cantó i les instal·lacions del poliesportiu i les pistes de tennis per l’altre, la urbanització de la zona entre la carretera d’Avinyó i el Molí ha canviat en pocs anys la imatge del sector sud del nucli urbà. Al carrer del Carrilet, el 2006 es va inaugurar un Tanatori. Prop de cal Cansalada hi ha la *Catalana d’Embotits* i l’empresa *FUPICSA, Fustes del Pirineu Català SA*, de la família Caus; i a la Rabeia s’hi van instal·lar després les empreses *Iberspa, Texpack - Papertech SL* i *Portes Puig*. Prop de Puigdorca, l’empresa *Àrids Massachs, Manresana de Formigons*; i a prop de l’Alou hi ha les empreses *Àrids i Formigons SL, Àrids i Serveis Vials, SL* i *Graves Alou*.

20. Molins

A Balsareny només ha romàs el record d’un únic molí, pel fet que va donar nom a una fàbrica tèxtil que ha pervingut fins avui: el Molí d’en Martí, que hem vist en parlar de les fàbriques. Però antigament n’hi va haver d’altres, del quals només tenim escadusseres referències documentals. Tots devien ser molins fariners.

CORBEIA, el MOLÍ DE ↓ “*molí quod dicitur Corbeia*” [SABALA et al., 1976: 502].

DON JOAN LLUC, el MOLÍ DE ↓ “*un home que-s trobà ofegat cerca la resclosa del Molí de Dn. Joan Lluch, de Guixaró, en esta parròquia*” [Òbit. 1811].

ESCLUVA, el MOLÍ D’ ↓ Són dos molins del segle XI, que apareixen al testament d’Ingilberga de Besora com a béns seus que havien pertangut abans a Teuderic i Escluva; ara, Ingilberga els llega a Santa Maria de Balsareny, juntament amb la quarta part d’un tercer molí innominat: “*ipsos II molinos qui fuerunt de Tendericou et alios II qui fuerunt de Escluva, et in alio molino quartam partem, et cum ipsa casa ubi habitat Reimundus et ipsum alaudem qui est circuitum ipsa mansione*” [DANÉS 1922: 442].

MOLÍ (DEL MARTÍ), el ↑ El molí del mas Martí del Lloc era situat en terres d’aquest mas, a la riba dreta del Llobregat, on tenia la resclosa, ran del torrent Martí, sota el balç de Roqueta i al peu del camí ral de Sallent i el tram cobert de la síquia de Manresa: “*in molendino*” [Capbreu 1633: 8]; “*illum molandinum ferinarius cum duavus molis*” [Capbreu 1681: 24v]; “*lo molí den Martí*” [Capbreu 1681: 47v]; “*la resclosa del Molí*” [1724, Fund. § 32]; “*lo Molí de casa Martí*” [Òbit. 1741]; “*lo Molí de Balsareny*” [Òbit. 1743]; etc. A començament del XIX s’hi va instal·lar una fàbrica de filatura de cotó.

ROQUETA, el MOLÍ DE ↓ Era de l’antic mas Roqueta, propietat de Miquel Tord, castlà de Ramon de Peguera, i no descarto que es tractés del mateix Molí del Martí, atès que aquest es troba al peu del Balç de Roqueta. És esmentat en un testament de l’any 1385: “*molino de Roqueta y manso de la Roqueta*” [PONS 1974: § 24].

SOBREROCA, el MOLÍ DE ↓ El 1385 pertanyia al mateix Miquel Tord, en terres del mas Lledó de Sobreroca: “*molino de Sobreroca*” [PONS 1974: § 24].

TEUDERIC, el MOLÍ DE ↓ Vegeu també el Molí d’Escluva.

VILALLONGA, el MOLÍ DE MATEU ↓ Molí que, des de Sarret, s’ha cregut que era situat al peu del castell de Balsareny, i que la seva resclosa fou aprofitada el 1339 per a la Síquia de Manresa. “*sota el torrent o riera anomenada de’n Tòrt, davant del molí de’n Mateu de Vilallonga*” [1339, SARRET 1906: 25]; “*Se comensaren las obras en la resclosa del molí de Mateu Villalonga de Balsareny*” [1339, MAS 1884: 133, citant Oleguer Miró i Borràs]; “*20 sòus pels treballs d’anar al castell de Balserèny per a regonexer el dany ocasionat per raó de la Cèquia y resclosa en el molí de Mateu de Vilallonga*” [8 idus 1341, SARRET 1906: 29].

Penso que cal aclarir un error que no ha estat fins ara prou evident. Mateu de Vilallonga era castlà de Balsareny, i per tant tenia el domini sobre tots els molins del seu terme. Però la Malesa del Castell sembla un indret altament inadequat perquè hi anessin a moldre els masos propers i les poques cases de l’incipient nucli urbà format entorn de Santa Maria.

En realitat, Mateu de Vilallonga devia tenir el molí a l’indret on la riera del Mujal, dita aleshores i durant molt temps riera de Tord, desemboca al Llobregat, entre els actuals ponts de Santa Maria i del Riu: molt a prop de l’església parroquial (només baixant el caminet del Repeu), de la Coromina i dels Horts del Llobregat, en una zona ben comunicada amb els masos del Vilar i el Pla de Vilamajor i amb un gual per on creuava el riu la gent del mas Puigdorca.

Moliners

Vet ací alguns altres moliners que he documentat a Balsareny: “Francisco Ullastre, moliner” [Òbit. 1607]; “Joan Capdevila, moliner” [Òbit. 1608]; “Pere Ocet, molyner francès” [Òbit. 1617]; “Agnès <Ocet>, muller de Pera <Ocet>, molyner [Òbit. 1623]; “Joan moliner francès, en casa de Onofre Martí” [Òbit. 1654] (probablement, cognom, no pas ofici); “Toni Joan, minyonet de Francesc Arola, moliner” [Òbit. 1658]; “Maria Àngela Padró, filla de Benet Padró, moliner de la vila de Sallent, y de Catharina Costa, cònjuges, qui antes eran moliners de Balsareny” [Òbit. 1749]; “Barthomeu Canellas, moliner de Balsareny” [Òbit. 1756]; “Benet Padró, moliner” [Òbit. 1774] (devia tornar a Balsareny, si més no a morir-hi); Pera Fonts, moliner” [Òbit. 1774].

21. Toponímia urbana

a) Noms de carrers i places. Carrers antics

1. **PLAÇA DE L'ESGLÉSIA (= del Dr. Roc Garcia)** [igglésjá] Antigament era “la plaça” per antonomàsia (no n’hi havia d’altra): “*in vico dicto la plassa*” [Capbreu 1681: 94r]. A l’Edat Mitjana, dintre el terme de les trenta passes entorn de l’església que conformaven la sagrera, hi havia, a banda i banda de l’església, dues cases, els masos Martí i Serra de la Plaça, que, amb les seves eres, corts i corrals, delimitaven la plaça. El nom del rector Garcia, il·lustre pròcer local, li ha estat posat al segle XX; potser l’any 1925, arran de la construcció en aquesta plaça dels col·legis nacionals en temps de l’alcalde Gregori Casaldàliga. El 1936 es va batejar amb el nom de “plaça de Catalunya”, i el 1939 va recuperar el nom del rector Garcia (AMB, Plens, acta de 2-III-1939).
2. **CARRER DEL TRULL (= de l’Església)** Nom antic: **la Sagrera**. ‖ Des del XVII, documentat profusament: **carrer de l’Església** (perquè hi va a sortir). El 1936: **carrer de Pi i Margall**. Des del 1939, i fins el 1979: carrer de **José Antonio Primo de Rivera**. J. M. Sabala sosté que el nom no prové de cap trull d’oli ni cap premsa de vi, sinó d’uns dipòsits de gra que hi havia a la Sagrera (sens dubte, els de la parròquia). Això lligaria amb l’accepció 3.b) del *DCVB* s.v. Trull: ‘peça de pedra troncocònica que serveix per a pelar el blat en l’escairador. Cerdanya, Ripollès, Berguedà, Garrotxa’. El nom de *Sagrera* es troba documentat l’any 1602: “*en la sagrera de Balserenn.*” [Òbit. 1602], bé que el concepte és evidentment medieval. Les primeres cases del poble es construïren al recer de la sagrera, com ho indica la compra d’una casa que l’any 1009 adquiriren Guifre de Balsareny i Ermessenda al prevere Ermenric, ja que hi havia altres cases, prop de l’església i en el seu alou, sobre la roca del Repeu i tocant a la via pública. També hi havia una ferreria, la de cal Xecó.
3. **PLAÇA DE L’AJUNTAMENT (= la Placeta)** Antigament no era una plaça ben definida, sinó que formava part de “la plaça” per antonomàsia, l’única del poble fins al XIX, que era la de l’Església. La plaça tenia una forma irregular: la rectoria que hi edificà el rector Roc Garcia de la Enzina l’any 1779 l’estrenyia per nord-est, i l’era i els corrals de cal Serra de la Plaça al nord, i de casa Martí del Lloc al sud, delimitaven un coll d’ampolla o pas estret que s’obria novament aquí. Durant la II República es va dir “**de la Constitució**”, i sota el franquisme “**Plaza del Generalísimo Franco**”. Popularment es coneix com “**la Placeta**”.

4. **CARRER VELL** (= d'Àngel Guimerà) [béi] Per altre nom: **carrer de l'Hostal** ja des del segle XVII, perquè hi havia un hostal del comú a la casa que duu actualment el número 4: “*devant la font del Carrer del Hostal*” [1625, *Fund. Renda* § 33]. La denominació es manté al llarg del segle XVIII, per bé que des de 1691 coexistint amb el nom de **carrer Vell**: “*in vico dicto lo carrer Vell*” [Capbreu 1681: 70v, 99r]; “*carrer Vell*” [1693, *Fund.* § 32]; “*en lo carrer Vell dit del Hostal devant la font*” [1746, *Fund.* § 60]; “*lo portal del carrer Vell o del Hostal*” [1746, *Fund.* § 83]. A finals del XVII, el carrer Nou ja tenia moltes cases, i l’oposició “vell/nou” devia funcionar, popularment, de feia temps. Esporàdicament, també es conegué com a “carrer de Manresa”, perquè era el que donava al camí ral per anar en direcció de l’esmentada ciutat; però aquest nom es prestava a confusió amb el del raval que, foramurs, venia a continuació, que es deia, també, “Raval de Manresa” o “carrer de Manresa”: “*carrer de Manresa o del Hostal*” [Capbreu 1681: 48v]; “*in vico dicto de Manresa sive del Hostal*” [*ibid.* 60v]. El nom d’Àngel Guimerà és posat al segle XX.
5. **CARRER NOU** (= Sant Domènec) Establert en les seves primeres cases al segle XVI, i majoritàriament al XVII, rebé des del primer moment el nom de *carrer Nou* en oposició a l’antic carrer de l’Hostal, dit ara carrer Vell (el carrer de l’Església, o Trull, que encara era més vell, no era pertinent en aquesta oposició): “*carrer Nou*” [Òbit. 1649]. Entre el carrer Vell i el Nou hi havia el tram antic del *carrer de la Creu*. || Des de 1774, data en què es va posar la imatge de Sant Domingo (número 19), el carrer rebé el nom de *Sant Domingo*, oficialment castellanitzat en *Santo Domingo*. El 1931 es va ultracatalanitzar la forma del prenom: *Sant Domènec*. El 1936 es va rebatejar amb el nom de *Francisco Ascaso*, i el 1939 va recuperar el seu nom, castellanitzat en *Santo Domingo*, fins el 1979 en què es va ultracatalanitzar. Popularment, ha continuat essent sempre el *carrer Nou*. || El 1668 trobem “*lo carrer Nou dit de la Maria*” [Òbit. 1668]; i entre 1742 i 1746 documentem el nom de **carrer de Santa Maria**: “*carrer Nou dit de Santa Maria*” [Òbit. 1742]; “*en lo carrer Nou dit de Sta. Maria, al costat de la font*” [1744, *Fund.* § 30]; “*lo carrer Nou dit de Sta. Maria, contigua al Pou del Rector*” [Òbit. 1746]. A partir de 1774, la imatge de Sant Domingo va furnir ja un nom específic, i no pas arbitrari, al carrer Nou.
6. **CARRER DE LA CREU** Acabava amb el portal de Berga, fora del qual hi havia el raval de Berga o carrer de Baix, i una placeta amb una creu de terme, que fou destruïda el 1936 i refeta el 1942; l’actual és dels anys 60. La prolongació del carrer de la Creu cap a la plaça de les Monges data del segle XIX, amb els corresponents establiments de patis —només per la banda dels números senars; l’altra, des de la creu, és ocupada tota pel Centro Parroquial (Creu 24) i la placeta, que era coneguda antigament com la **Plaça dels Porcs**, probablement perquè, havent-hi al davant cal Mataporcs (Baix 1), devia ser l’indret on es feia la matança: “*Casa dita del Julià, situada en la Plaça dels Porchs*” [1790, *Fund.* § 138]. Des de 1645 [Fund. Renda § 26] apareix el nom de *carrer de la Creu*; també al Capbreu 1681: 81r, 83v; però abans es devia dir també *carrer Major*, perquè trobem diverses vegades aquest nom al Capbreu 1681 [ff. 71r, 77r, 81v, 89v 100r, 106v]. Al XVIII hi va haver un intent, no reeixit, del rector Josep Pinós, de rebatejar-lo: “*carrer de la Creu o de Santa Maria*” [APN, AHCM: Notari Josep Anton Ferrussola, de Sallent, acte de 17-02-1778]. El 1931 no es va canviar el nom d’aquest carrer (AMB, Plens, acta

27-V-1931); en canvi, el 1936, arran de la Revolució subsegüent a l'alçament militar, es van suprimir tots els noms de carrers amb connotacions religioses, i aquest va passar a dir-se "**carrer del 19 de juliol**"; el 1939 va recuperar el seu nom tradicional, bé que en castellà: **calle de la Cruz** (AMB, Plens, acta 2-III-1939).

7. **CARRER DEL RAVAL (= de Jacint Verdaguer)** La denominació "Jacint Verdaguer" és moderna; el nom de *raval*, pel seu caràcter de carrer foramurs, és el tradicional des dels segles XVII i XVIII, en què s'hi van construir la majoria de les cases. Aquesta condició, però, la compartia amb el Raval de Berga, al nord. Aquest, al sud, era el **Raval de Manresa**, i també es va dir **carrer de Manresa** [*Capbreu* 1681: 109r] i **Raval de Sallent** [*Òbit.* 1762]. Tots dos ravals van ésser designats, en algun moment, pel nom de "*el Raval*" per antonomàsia [*Òbit.* 1751]. Cap a l'any 1920, aquest carrer va ser considerat prolongació del carrer Nou (AMB, Plens, 27-V-1931), amb els conseqüents canvis en la numeració de les cases. L'any 1936 es va dir **6 d'octubre**, en record dels fets de 1934. El 2-III-1939 (AMB, Plens) va ser rebatejat amb el nom del poeta **Jacinto Verdaguer**.
8. **CARRER DE BAIX (= del Castell)** La denominació **carrer del Castell** és moderna, i la de carrer de Baix (perquè fa una baixada pronunciada) és popular, però ja documentada el 1681 [*Capbreu*, 104r]. El seu nom antic més comú era **carrer de Berga** [*Capbreu* 1681: 73v]; també **Raval de Berga**, perquè era situat extramurs, en direcció nord, és a dir, cap a Berga; i també en deien **Raval de la Creu** [*Òbit.* 1764], perquè començava al peu de la creu de terme. Encara el documento amb el nom de **Raval del Mujal** (primer poble que es trobava en aquella direcció) [*Òbit.* 1751], i *Raval* per antonomàsia: *en lo Raval de Balsareny, la casa més prop de la Creu* [*Òbit.* 1747]. La **Costa del Castell** parteix de mitjan carrer del Castell seguint el curs de l'antic torrent Vergers; travessava la riera del Mujal per la **Palanca** (avui, ja un pont, però conserva el nom de sempre) i s'enlaira un tros pel camí del Castell; el carrer mor en una placeta rodona sense cap casa a l'entorn, amb una petita zona rodona enjardinada al mig, que els veïns anomenen *el Dònut*, metàfora per la seva forma de corona circular. Abans d'arribar a la palanca, la Costa del Castell és travessada pel **carrer de la Riera**, carreró paral·lel al carrer de Baix i a la Riera del Mujal, sobre la qual és abocat a llevant.

Carrers del segle XIX

9. **PLAÇA DE LES MONGES (= de Ricard Viñas Coma)** Pròpiament no és ben bé una plaça: la Baixada del Torrent s'hi eixampla i es torna a estrènyer en començar el carrer de la Creu. Aquest eixamplament, afavorit pel fet d'haver hi un edifici singular (el col·legi de les Monges), va contribuir a la idea que es tractava d'una plaça. Llevat de *les Monges*, que és de finals del XIX, les primeres cases de la placeta són de començaments del segle XX, així com les del carrer adjacent, avui "del Cadí". En canvi, el pas natural del torrent Vergers cap al carrer de Baix, en ser canalitzat, va permetre tancar l'angle nord-est de la placeta (casa núm. 10). El nom popular, d'ençà que hi va haver les Germanes Dominiques, fou *plaça de les Monges*, fins avui, vint anys després que les monges marxessin. L'edifici fou adquirit per l'Ajuntament i esdevingué llar d'infants. El nom oficial de la plaça és el del fabricant tèxtil **Ricard Viñas Coma**, pare de Ricard Viñas Geis, el mecenes que va finançar la construcció i equipament del Casal Verge de Montserrat.

10. EL TORRENT (= Baixada del Torrent) Popularment, ha estat sempre el **Torrent** i prou. En efecte, era el curs del torrent Vergers fins que, amb la urbanització del carrer, es va cobrir i esdevingué un col·lector subterrani.

El carrer es va anar constituint a finals del segle XIX i començaments del XX. De primer fou la Fassina (Cra. Manresa 1), que hi fa cantonada i data de 1875. Els de la fassina tiraven la brisa del vi al torrent, cosa que va provocar l'any 1878 una queixa dels veïns; vol dir que ja hi devia haver algunes cases. La de cal Torrent, així com les de cal Marquet i cal Calonge, daten de començament de segle. De primer, aquest carrer es va considerar com una prolongació del carrer de la Creu; el 1931 va ser considerat un carrer independent, i va rebre el nom d'*Avinguda de la República*. El 1939 fou rebatejat amb el nom d'*Avenida 28 de Enero*, en commemoració de la data de l'"alliberament" del poble per l'exèrcit "nacional". Des del 1979 es diu *Baixada del Torrent*, recuperant així un nom popular que, tanmateix, oficialment mai no havia ostentat.

11. CARRETERA DE MANRESA - CARRETERA DE BERGA: LA CARRETERA. Fins a mitjan segle XIX, el camí ral de Manresa a Berga passava per l'interior del poble. Venia pel que avui és carrer de Sant Marc, pujava pel Raval, entrava al carrer Nou pel portal de Manresa i en sortia pel portal de Berga o de la Creu, cap al carrer de Baix per a salvar la riera dels Traginers per cal Matamala. Arran de la construcció de la carretera de Manresa a Berga, l'any 1847 (SÁNCHEZ 1990: 233), es va obrir aquesta "variant" en un sector encara no urbanitzat. Encara el 1878, els terrenys que tocaven el torrent Vergers es coneixien per un genèric "*darrere les cases*" (s'entén, les cases del carrer Nou); així mateix, dels terrenys de l'actual plaça de la Mel, que tocaven al que avui és carrer Trencat, en deien "*de la Muralla*", ja que el darrere de les cases del carrer Nou feia, justament, de muralla exterior del recinte del poble. A l'alçada de l'actual plaça d'Espanya, la carretera salvava el torrent Vergers mitjançant un pontarró (que, sepultat sota el terra de la plaça, encara hi és, i el seu arc fa de volta sobre el curs del torrent, esdevingut claveguera). Aquest torrent va servir després per a marcar el punt d'inflexió a l'hora de numerar i denominar la carretera; al sud, *carretera de Manresa*; al nord, *carretera de Berga*; per bé que, popularment, sempre se n'ha dit "la Carretera", de totes dues parts. || La primera casa que trobo documentada és a la carretera de Manresa, per la banda de llevant: la *Fassina* (número 1), que data de 1875. La del número 9 ja és feta el 1906; l'11 és de l'any 1921. Pel que fa a la vorera de ponent, les cases del número 2 al 8 són les més velles, i corresponen també a finals del segle passat o començaments d'aquest. Les cases de la carretera de Berga, per la vorera de llevant, es van urbanitzar relativament aviat: el número 8 data de 1891; el corral de cal Peret (número 18) data de 1888. És clar que entremig hi havia patis que es van edificar posteriorment. Pel cantó de ponent, el número 1 fou un pati fins els anys 60 d'aquest segle; el número 3 n'és la casa més vella, de 1882, i només les cases números 5 i 7 deuen ser del XIX; la resta, fins ben bé el número 27, corresponen a les dues primeres dècades del segle. || El nom d'aquests carrers no ha estat alterat per cap esdeveniment polític. Amb la variant de la C-1411 la Carretera ha estat reurbanitzada com un passeig de vorera ampla, amb alzines, bancs i jardineres.

12. CARRER DE SANT MARC Carrer començat a urbanitzar sobre l'antic camí ral, i que des de 1873 (inauguració del carrilet Manresa-Berga) era el camí de l'esta-

ció. Per això, en el moment d'urbanitzar-lo es va dir **carrer de l'Estació** (AMB, Plens, acta 6-II-1910). El 1931 va rebre el nom del ja mitificat alcalde republicà de 1902-1903: **carrer de l'alcalde Josep Escaler Bassany**, popularment **alcalde Escaler**. El 1939 va ser batejat **calle de San Marcos**, en atenció al sant patró del poble; avui, catalanitzat en **Sant Marc**.

Carrers del segle XX

13. **CARRER DEL CADÍ** Si bé la primera casa d'aquest carrer és de principis de segle (cal Merenci, cantonada a la plaça de les Monges), la majoria de les poques altres que hi ha són més recents. El carrer, en temps del franquisme, portava el nom de **García Valiño**; el 1979, l'Ajuntament li va canviar el nom per l'actual.
14. **CARRER DELS TIMONS - PLAÇA MONTSERRAT** El carrer del Cadí acaba sortint a la Carretera de Berga per la **Plaça Montserrat**, nom relativament recent i que no fa servir ningú, ja que no hi ha cap casa edificada que hi tingui sortida, i ni tan sols hi ha plaques indicatives del nom; a començaments dels anys 80 s'hi va erigir un monòlit al bisbe Pere Casaldàliga. D'aquesta placeta baixa cap al carrer de Baix el **carrer dels Timons** (nom, aquest sí, popular i tradicional, perquè és el que tenia l'indret abans d'urbanitzar-lo; metonímia perquè s'hi feia timó en abundància).
15. **CARRER TRENCA** (= **carrer Ponent**) Aquest carrer es va obrir ensorrant les cases números 38 i 40 del carrer Nou pel cantó de ponent, cal Batista i cal Teveió. Així, el carrer, des de la carretera de Manresa, dóna accés i sortida al carrer Nou, però no el travessa, ja que hi queda trencat per les cases del cantó de llevant. Per això, popularment ha portat sempre aquest nom, tot i que l'any 1936 es deia **carrer de la Llibertat**. Amb l'entrada dels "nacionals" se li va posar el nom de **calle Poniente** (AMB, Actes plens, 2-III-1939). El 1979 se li va catalanitzar el nom, però no va veure oficialitzat el seu nom popular.
16. **CARRER DE LA MEL** Aquest carrer fou de primer anomenat senzillament "afores", fins que el creixement urbà el va anar absorbint: avui ja es pot dir que és cèntric. Cap als anys 50 va portar oficialment el curiós nom de **calle Melisa**; el nom venia del fet que una de les primeres cases que hi va haver fou *cal Viñas* (avui, número 12), i hi tenien uns rucs d'abelles.
17. **CARRER BALMES (= la Pista)** Batejat oficialment amb el nom del filòsof Jaume Balmes, popularment sempre ha estat conegut com "**la Pista**", per bé que, en rigor, aquest nom només es podria aplicar als estadants del bloc de pisos de la *Pista Catalònia*, propietat del Met (Monges 11).
18. **CARRER DE SANT JOSEP; CARRER DE SANT ANTONI; CARRER DE LA COSTETA** Urbanitzats a partir dels anys 40, els terrenys on es van traçar aquests tres carrers pertanyien majoritàriament a cal Sant (Ajuntament 1). Per això, la *vox populi* relacionà la nomenclatura dels dos primers carrers amb el nom del propietari dels patis: així, el nom de Josep Sant hauria suggerit el del carrer de Sant Josep, i el nom del seu fill gran, el malaguanyat poeta Antoni Sant, tindria relació amb el del carrer de Sant Antoni. Però aquesta curiosa regla de tres es trencà amb el tercer carrer, que, en lloc de dir-se "de Sant Arcadi" (pel nom del segon fill), va rebre el nom popular de l'indret, **la Costeta**, perquè és a la costa que puja al Serrat del Maurici.

19. **(CARRER DE) LA TRAVESSERA** És el carrer més llarg del poble, que travessa transversalment paral·lel a la carretera, d'on li ve nom.
20. **CARRER DEL NORD** Perquè és orientat aproximadament en direcció nord.
21. **CARRER BARCELONA** Per cap raó especial.
22. **CARRER DEL BAGES** Abans de la transició es deia de **García Valiño**.
24. **CARRER DEL PILAR** Dedicat a la Mare de Déu del Pilar.
25. **(CARRER DE) LA COROMINA** És el carrer que baixa des del carrer Vell cap al barri de la Coromina, dit així perquè antigament era la *Coromina del Cortès*. Durant el franquisme va portar el nom d'**Onésimo Redondo**.
26. **CARRER DEL BRUC** Relativament modern (anys 50), i sense nom popular, el que té li fou atorgat arbitràriament en record dels voluntaris balsarenyesos a les batalles del Bruc. Durant la dictadura va portar el nom del **General Mola**.
27. **CARRER DEL CARRILET** Perquè seguia, a banda i banda, la via del carrilet de Manresa a Berga, fins que va desaparèixer l'any 1973. Ara, al lloc on passava la via hi ha una zona enjardinada. Durant anys es va dir carrer del **Ferrocarril**, i el 1979 hom li va donar el nom popular del tren.
28. **CARRER DE LA SÍQUIA** També sense nom popular, hom li va donar arbitràriament el 1979 aquest nom per destacar que la síquia de Manresa, obra del segle XIV, neix en terme de Balsareny. Però, a part que és el carrer més extrem del poble i, per tant, és relativament proper al curs de la síquia, no hi té cap relació especial.
29. **CARRETERA D'AVINYÓ** També dita de Mojà, ha estat durant molts anys, fins el traçat de la variant de la C-1411 i la urbanització del carrer de la Indústria, la travessia de la carretera de Mojà a Súria per Balsareny. Al triangle format per la Carretera d'Avinyó, la prolongació del carrer Vell i el carrer de la Mel es va enjardinar una placeta, que rep el nom de **Plaça del Llobregat**; des dels anys 80 hi ha un monument que commemora la pujada de l'aigua potable a les fonts del poble (1905); es tracta d'una font amb la bomba que durant molts anys va servir per a portar l'aigua a Balsareny.
30. **PASSATGE ROQUETA** Zona urbanitzada a finals de la dècada dels 80, s'hi han construït habitatges socials. Rep el seu nom pel fet d'estar al costat de la Riera de Roqueta.
31. **CARRER DE LA INDÚSTRIA** És l'eix central del polígon industrial de la Coromina.
32. **CARRER DEL TAP** Nom que rebia el carrer de la Rabeia.
33. **CARRERS D'URBANITZACIÓ RECENT** La nomenclatura dels nous carrers fa ús, més o menys arbitràriament, dels noms de diferents arbres característics d'aquests verals. Així, al polígon industrial de la Coromina trobem el **carrer de les Oliveres** i el **carrer dels Roures**; entre el carrer del Carrilet, el de la Coromina i la carretera d'Avinyó, davant de l'escola Guillem de Balsareny, a més dels ja existents carrers de la Sèquia i del Bruc, hi ha ara el **carrer de l'Om**, el **carrer dels Lledoners** i el **carrer de les Alzines**; en urbanitzar la cruïlla del carrer de la Costeta amb la carretera de Manresa, davant de la zona esportiva municipal, un carreró amb escales que delimita una zona enjardinada on s'han plantat alguns pins es diu **passatge dels Pinyers**; el carrer que, pel cantó nord, baixa des de la Costeta cap a la Travessera per damunt del cementiri es diu **carrer dels Castanyers**; finalment, a la recent urbanització del barri de les Cases de Navàs, en un indret conegut com

les **Vinyes de les Cases**, en homenatge a la tradició vitivinícola del poble, els nous carrers es diuen **Avinguda de les Vinyes, carrer del Picapoll, carrer del Moscatell, carrer del Macabeu i carrer dels Sarments**.

b) Les fonts del nucli urbà

ABEURADOR, L' L'abeurador públic era a *cal Terranquer* (Cra. Manresa 3); i les aigües procedien de la Baga Fosca, canalitzades mitjançant un tub de ferro.

CAMP DE FUTBOL, les FONTS DEL Del 1961, amb la inauguració de la zona esportiva municipal. L'una, a l'entrada, era un brollador en un estany, vora el monòlit a Joan Maragall; l'altra, convencional, rere les casetes dels vestidors.

CARRETERA, la FONT DE LA Font ornamental, amb un estany triangular i un brollador al mig, davant de *cal Masplà*, a la plaça Onze de Setembre; fou inaugurada el juliol de 1995 amb la remodelació del passeig de la carretera de Manresa a Berga. El 2005 es va suprimir.

FONTS, les del carrer Vell i del carrer Nou Eren situades al carrer Vell 8 (*cal Creus*) i al carrer Nou 19 (*cal Colell*). Ja existien al segle XVII, i treien l'aigua d'una cisterna interior, el Pou del Rector. SOLER 1989: 60 recorda que a començament de segle rebien ja l'aigua de la Baga Fosca.

PLACETA, la FONT DE LA Projecte de l'alcalde Pons l'any 1900, sobre l'aprofitament del salt d'aigua de la refinadora de la síquia al Pont del Riu per a moure una roda de calaixos que pugés al poble l'aigua del riu (no pas la de la síquia, que només s'utilitzava com a força motriu). El projecte va ser retirat l'any 1901, en no comptar amb l'autorització de la Junta de la Sèquia. Dotze anys després, el gener de 1902, la idea es va revifar de la mà de l'alcalde republicà Josep Escaler Vassany. L'acord municipal de 1903 establia arbitris especials i prestacions personals, a fi que tot el poble cooperés a aquest objecte. L'enginyer Josep Gubern fou l'encarregat de construir la bomba que havia de pujar l'aigua al poble. Les obres, però, sofriren diversos retards, i la font no es va inaugurar fins l'any 1905, essent alcalde el catòlic Josep Obradors Bartomeus. Hom recorda un intent de sabotatge mai aclarit. La font, als anys 60, va ser traslladada a la zona esportiva municipal; amb l'adveniment de la democràcia es va restituir al seu lloc.

RAVAL I DE LA CREU, les FONTS DEL Construïdes el 1905 per l'alcalde Josep Obradors, l'una prop del Raval (carrer Vell 44; hi va ser fins fa pocs anys) i l'altra al carrer de Baix, vora la placeta de la Creu, que encara hi és.

SANT MARC, la FONT DE Era a la vorera dreta del carrer de Sant Marc, en acabar el talús de sota la zona esportiva municipal.

TIMONS, la FONT DELS També el 1995 es va instal·lar una altra font, aquesta convencional, al carrer dels Timons, al costat del monòlit al bisbe Casaldàliga.

TORRENT, la FONT DEL A la vorera esquerra baixant, encara fa servei, i ha donat nom a la casa davant la qual és ubicada, que es coneix com *la Font*.

V. Antropotoponímia rural. Masos i casetes

V. Antropotoponímia rural. Masos i casetes

22. Algunes dades històriques sobre els masos de Balsareny

- a) *Els primers establiments (segles X-XI)*. Al segle X, els documents conservats parlen de compravendes de terres, vinyes, horts, alous i cases. Les finques es solen agrupar al voltant de les esglésies: Ferrans, Santa Cecília i Santa Maria de Balsareny. A la vall de Ferrans atestem, els anys 966 i 967, uns anomenats Isarn i Solguista que venen a Baldomar, Sunifred i Savaric unes terres que afronten amb els hereus d'un tal Goldric, un Pere i un Gondebert que hi tenen sengles alous. L'any 1001, a la mateixa vall, Amada ven a Sentemir una vinya que afronta amb terres de Recosind. El 1007, Seniofred dóna a Sant Benet de Bages uns alous que afronten amb terres de Radulf o Giscafred; i Bernat Guifre de Balsareny hi tenia un alou l'any 1045.
- b) *Cases a Santa Cecília i al Torrent Martí*. Vora el riu, sota el balç de Roqueta, també es van establir aviat conreus. El 987, el comte Borrell dóna al prevere Donadéu uns alous que hi havia posseït el seu pare, Galí, al lloc dit torrent Martí. Afrontaven amb les terres d'Ató i Andebert. Poc tros de riu més avall, el 977, una dona, Ermelde, havia venut als consorts Savaric i Adaltrude unes cases amb corts, horts, terres i vinyes, i molins i una resclosa, que afronten amb l'església de Santa Cecília, amb l'alou d'Unifred i amb l'alou o les cases del prevere Duran. L'església de Santa Cecília ja era documentada l'any 951; el 990, el papa Joan XV donava a Sant Pere de Rodes un alou situat prop de l'església de Santa Cecília.
- c) *Cases vora Santa Maria*. L'any 1009, Ermenric ven a Guifre de Balsareny una casa a la sagrera de l'església parroquial de Santa Maria, que afronta amb la casa d'un tal Sendred.
- d) *Terres a Fucimanya i la riera de Tord*. El 1019, Guillem i Pínoles venen a Godmar i Blancuca (*Blanchuca*) unes vinyes que afronten amb les de Llopard i de Serici i unes terres d'Olofre (*Oloffra*) prop del riu Tord, que corre per la vall de Fucimanya.
- e) *Els primers molins*. L'any 1038, al testament d'Ingilberga de Besora, s'esmenten dos molins que foren de Teuderic o Teudoric i dos més que eren d'Escluva, i encara un altre, habitat per un Ramon, amb una casa i un alou al voltant; el 1143, un molí *quod dicitur Corbeia*, pertanyent a la parròquia; i el 1385, els molins de Sobreroça i de Roqueta (probablement, el que després seria d'en Martí).

- f) *Els primers masos.* És clar que quan es parla de “cases i alous” a la vall de Ferrans o a Santa Cecília hem d’entendre ja unitats d’explotació agrària, és a dir, masos. Els primers documents que esmenten expressament el nom de “mas” a Balsareny són, però, del segle XI: el 1031, uns masos que pertanyien a Sant Pere de Vic; el 1045, un mas on vivia Miró Berga; l’any 1157 es documenta el mas Alou; el 1177 és citat el mas Candàliga, i el 1254 un mas Caselles que després seria el mas Torrents de Vilamajor.
- g) *Els masos de 1368.* Dos documents del XIV que contenen una relació de masos del terme de Balsareny el 1368 i el 1384. El primer es tracta d’un conveni, signat el 31 d’octubre de 1368, entre Ramon de Peguera i els seus vassalls. Els masos que hi figuren són els següents (marco amb asterisc els de Balsareny que avui no existeixen): “Habitants del terme del Castell de Balsareny: masos *Puig Martí, Casas de Nabàs, Santa Cecília, Selva, *Tria, Sobrerroca, Selva, Claparosas, Lledó, *Canals de Baix, Janer, Solà, Alou, *Gorner, *Mercader, *Torrents, Martí, Vilafruns, Casaldàliga, Masaguer (a) Vilar, *Derver, *Sant Pere, Casas de Ferrans, Fusimanya, Vilaredes de Ferrans, Rabeya, *Riera, *Ametller, Colell. Habitants del lloc d’Argençola: masos Soler, Villar, Puig, Bosch, Vilaredes. Habitants del lloc de Sant Miquel de Serra-sanç: masos Soler, Romeus, Rovira, Casas, Sala, Sagrera, Fontanilles”.
- h) *Els masos de 1384.* En data 8-VII-1384, el monestir de Santa Clara de Manresa posseïa per pur, lliure i franc alou la quarta part proindivisa de deu masos, situats tots dintre el terme de Balsareny. La comunitat de Santa Clara es va vendre el quart a Ramon de Peguera, que en posseïa un altre quart. Els masos eren nou, que havien rebut d’una donació particular, més el de Santa Cecília, que el tenien pel monestir de Sant Pere de Rodes. El preu d’aquesta venda fou de 210 lliures, i òbviament només afectava el domini útil dels masos, ja que el domini directe pertanyia al rei. Els deu masos són els anomenats: *Solà del Adernet, Colell, Casas, *Solà, Janer, *Casals de Baix, *Riera, Santa Cecília, *Sala, Vilafruns.*
- i) *Homes de 1416.* El 17-V-1416, els vassalls de Guillem de Peguera li van retre homenatge de fidelitat. De Balsareny hi consten: Guillem de Roqueta, Joan Janer, Joan de Casaldàliga, Llorenç de les Cases de Ferran i Felip de Sant Pere; d’Argençola, Berenguer de Puig d’Argensola, Pere del Bosch, Pere Savila i Arnau Puig; del Mujal, Ramon d’Oliva i Joan Bartomeu; de Sant Genís de Messedella, Bernat de Nabàs i Joan de Nabarons; i de Serra-sanç, Pere de Puyol, Ramon de Capmàs, Joan Pasola, Bernat Sescases, Pere Sarovira, Bernat del Soler, Ramon de Puigbò i Guillem de Fontanella.
- j) *El fogatjament de 1497.* Hi manquen sis noms; els catorze restants són: en Cases, en Ledó, en Vilar, en Puig Dorcha, en Sala, en Rovira, en Soler, Pere Cases, n’Oliva, en Vilaredes, en Mas, en Puig, en Vila i en Bosch.
- k) *El fogatge de 1515.* Hi figuren, de Balsareny: Mossèn Llorens, vicari de Balsareny; Pere Martí, batlle; Joan Serra, Joan Cases, Joan Alou, Damià Puigdorca, March Vilar, Antoni Ledó, Francesc Subirana, la viuda Casaldàguila i Pere Janer. D’Argençola, el Mujal i Serra-sanç: Joan Cases Subirà, Vicens Puig, lo mas Barthomeus, Pere Cases, Jaume Oliva, Joan Vilaredes, Francesc Viladepòs, en Mas d’Argençola, en Vila d’Argençola, la viuda Puig i en Pineda de Serra-sanç. Altres: Llorenç Ferrer, Joan Rovira, Salvador Sala, Gaspar Gras i Bartomeu Rovira.
- l) *El fogatge de 1553.* Hi trobem el rector Antoni Homs; Antoni Lledó, batlle; Joan Cases, Joan Pere Cases, Joan Sobirana, Nicolau Casaldàliga, Pere Solà, Joan Ledó

Gener, en Riera sta a la Canal, Bertomeu Lledó de Santa Cília, Damià Puigdorcha, Valentí Vilar, N'Albareda que està a la Selva, Joan Serra, Onofre Martí; Joan Farrer, Arnau Guillem, Joan Serra, Joan Argilagués. Dels termes del Mujal, Argençola i Serra-sanç: Eulàlia Santacreu, Joan Bartomeus, Pere Solà, Jaume Oliva, Joan Vilaredes, Joan Viladepòs, Francesc Mas, Joan Vila d'Argensola, en Puig, en Camps o del Bosch, la viuda Viladepòs que està al Puigbò, en Rovira de Santacans, Antic Farell que està al Mujal; Mn. Solà, vicari del Mujal; Pere Fígols, Pere Sala i Joan Gabriell.

- m) *Els masos de 1685*. Aquell any només hi havia a Balsareny 12 cases escampades (14, si hi afegim els masos Martí i Serra, absorbits pel creixement urbà).
- n) *Els masos de 1746*. L'any 1746, en canvi, trobem aquesta relació de “misses de creus o de menjars”: Mas Alou, Puigdorca, Vilar, Rabeya, Colladas, Ambròs del Pas, Guillempera (paga Mas), Mas Claparosas, Sardà, Torres, Cases àlies Joanich, Janer de esta part, Maltoquer, Solà de la Darnet, Casandàliga, Collell, Sobirana de Farrans, Cortès de Farrans, Cases de Nabàs, Selva, Vilafruns, Fussimanya, Canal, Casa Martí del Lloch, Lladó de Sobreroça, Lladó tras lo Castell, Vilaredes de Argensola, Casa Serra del Lloc (vuy Mas), Castell de Balsareny. Total, 29 masos amb el Castell.
- o) *Masos de 1760*. Aquell any ja hi havia 26 masos: Martí, Serra, Alou, Torras, Lladó darrera el Castell, Giralt, Fucimanya, Collell, el Solà de Ladernet, Puigdorca, Vilar, Collades, Sardà, Lladó de Sobreroça, Cortès de Ferrans, Casaldàliga, Tosquer, Gener, Rabeya, Ambròs, Claparoses, Joanic, Cases de Navàs, Sobirana de Ferrans, Canal, Vilafruns.
- p) *Masos de 1760 i 1775*. Del mateix 1760 i de 1775 són les dades que ens forneix el *Libre de Balias (vàlues) de Balsareny*. Vet ací els noms dels masos, casetes i cases noves que s'hi troben (ometo els tenidors d'algunes peces de terra petites): *Balsareny*: Martí, Serra, l'Alou, Puigdorca, la caseta del Riambau, el Vilar, les Collades, la casa nova de les Collades, Rabeia, l'Ambròs, el mas de les Claperoses, Torres, el Cerdà, el Joanic i la caseta del Joanic, el Lledó detràs Castell, el Lledó de Sobreroça, les Cases de Navàs, la caseta de les Cases, el Giralt, el Collet del Nado, el Cortès de Ferrans, Sobirana de Ferrans, Mariano Manovens (cal Marianó), Fucimanya, la Selva, Mariano Castellà (cal Castellà), Esteve Manovens (cal Joncuret), Casaldàliga, el Collell, el mas Tosquer, la Canal, el Solà d'Aladernet, el Gener i la caseta del Gener, Vilafruns i el molí de Balsareny. *Parròquia d'Argençola*: Puig de la Baga, Magí Soler, Bosc, Vila, les Cases, el Puig de Viladepòs, Puigventós, el Cortès i les Vilaredes. *Parròquies del Mujal i Sant Genís de Messedella*: l'Oliva, Capdevila, Sant Genís, Messedella, Nabarons, Vall de Navàs, el Pla, Bosc, Bartomeus, Solà, Santacreu del Mujal. *Parròquia de Serra-sanç*: Puigbò; Riera, Sanmiquel, Vila-seca, Soler, Vila-seca del Racó, Grífol i Sala.
- q) *Dels masos ròncs a les masoveries i casetes. Evolució de les explotacions agràries a Balsareny entre els segles XIV i XVIII*. Els balsarenencs del segle X posseïen les seves propietats per herència; no consta com les van obtenir llurs antecessors, però sembla que es devia tractar de béns alodials d'una repoblació consolidada alguns anys enrere. Eren, doncs, aloers, és a dir, pagesos lliures, propietaris de cases i terres alodials, i per tant susceptibles de tota mena de compravendes i cessions de domini privades i lliures.

Guifre de Balsareny posseïa el castell de Tolneu i diversos masos i alous d'altres termes pels seus pares i germà, els quals els posseïen per aprisió. En canvi, la

casa que el seu pare, Guifre de Balsareny, tenia a la Sagrera prop de Santa Maria, l'havia comprada l'any 1009 al prevere Ermenric, qui la posseïa així mateix per compra. El testament de Bernat Guifre de Balsareny (1045) només esmenta la procedència hereditària d'un alou; d'altres terres, vinyes i alous els va comprar a llurs antics propietaris. Els castells de Copons, Veciana, Tolneu, Montfalcó i la Manresana, els devia aprisiar el seu pare en repoblar la Segarra. En canvi, el castell de Balsareny era una "honor comtal", de la qual només pot cedir el domini útil.

A part dels establiments més antics (Santa Cecília, Ferrans, Martí, Fucimanya, Sant Esteve, l'Alou, Candàliga, Puigdorca, la Selva), les llistes de masos del segle XIV dibuixen un mapa molt ben distribuït de l'aprofitament agrari del terme de Balsareny, incloses les parròquies o quadres del Mujal, Serra-sanç i Argençola. Pel que fa a Balsareny, hi ha masos fins i tot en zones ja per si poc productives, que la fil·loxeira va acabar d'arruïnar i on avui la forest ha recobert els antics camps: és el cas extrem de la Canal, de la qual casa no resten quasi vestigis (inaccessible, enmig d'un bosc espès, sense camins) ni record del seu nom en la memòria popular. Però també, sempre al cantó de ponent del Llobregat, cases com el mas Tosquer, el Colell, el Gener o el Solà d'Aladernet, avui enderrocades, van tenir suara un pes important en l'agricultura local. No diguem, doncs, les zones més productives: entorn de Candàliga i la Selva, la Vall de Ferrans, les Cases de Navàs, els dos masos Lledó, les cases de Vilamajor, el Vilar, l'Alou, Puigdorca i Vilafruns, cobrien pràcticament tot el terme. Una part era conreu de secà: blat i ordi (la presència de molins fariners ja al segle X així ho demostra), i vinyes, que són sempre esmentades en les escriptures de compravenda. Arran de la construcció de la Sèquia de Manresa al segle XIV, es va incrementar la petita zona de regadiu al seu voltant, entre la sèquia i el riu, des dels Horts del Rector fins al Molí i Vilafruns. En fi, una considerable part de la terra eren erms, garrics i boscos.

Tanmateix, amb el despoblament que es va produir arran de les pestes del segle XIV i les guerres del XV (SERRA 1987: 138), que va reduir a uns 100 habitants la població del terme, molts masos del terme van quedar abandonats. Calgué esperar al període postremença per redreçar alguns d'aquests masos ròncecs amb nous ocupants, normalment fadrísters d'altres masos més forts.

És clar que quan es parla de "propietat" dels masos es fa servir aquest terme en un concepte lat. Amb el feudalisme, els pagesos van esdevenir homes propis del senyor del castell, als quals retien homenatge de fidelitat. Els Peguera reben, l'any 1365, el domini directe i la plena jurisdicció del senyoriu, inclòs el mixt imperi (poder judicial per a causes civils, administratives i criminals lleus), però no pas el mer imperi (procediments que comportaven pena de mort, mutilació, bandejament i altres causes criminals greus), reservat al rei. Després de la Sentència de Guadalupe, els senyors de Balsareny van mantenir el domini eminent i directe dels masos, sota contracte emfitèutic o a precari. L'any 1599, els Oliver al·leguen haver rebut el mer imperi en recompensa personal del rei Felip II d'Aragó; i posen al seu terme unes forques, símbol de poder, que no seran arrancades fins l'any 1812.

Entre el XVI i el XVII la vila experimenta un creixement de població, hi ha nous assentaments als masos ròncecs, es creen noves explotacions artificant erms i boscos i s'estableixen les primeres masoveries i parceries. SERRA (1976: 138) ha quantifi-

cat la creixença demogràfica del segle XVII, en què Balsareny va arribar a triplicar la seva població, en passar de 200 a 600 habitants en menys d'una centúria.

A aquesta expansió no devia ser aliena la immigració d'occitans en el decurs del segle XVI, de la qual parlaré amb més detall més endavant, en tractar dels cognoms. SERRA 1987: 141 creu poc important el percentatge d'immigrants estrangers, que situa entorn d'un cinc per cent.

Al XVII, els masos, sobrats de mà d'obra, van començar de rompre noves terres, a fi d'engrandir llur superfície útil; el pas següent fou la parcel·lació del mas i l'establiment, en aquestes parcel·les, de masovers, rabassaires o parcers en emfiteusi, ja fossin mossos immigrants que desitjaven instal·lar-se pel seu compte, ja fossin cabalers que s'establien per ells perquè s'estimaven més ser, en feliç expressió popular de Camps i Arboix, "caps d'arengada" en lloc de cua de lleó.

Aquest és l'origen de les "cases noves" i les "casetes", que trobem per exemple entorn del mas Candàliga: la caseta del Marianó, la caseta dita lo Castellà; i entorn del mas Gener, la caseta del Gener. En altres indrets del terme, la caseta del Riambau, del Vilar; la caseta del Joanic, vora Castellet; la caseta del Riera, vora els Plans de Navàs; la caseta del Girald; la casa nova del Jonqueret, la casa nova de les Collades, la casa nova de les Cases de Navàs, la casa nova del Collet del Nado, la caseta nova del Cerdà, l'Ambròs nou, etc. Molt més tard, i ja en unes altres circumstàncies (la industrialització tèxtil i l'embrió d'una colònia de població, al darrer terç del XIX), trobem la Masoveria de la Rabeia, que en realitat era el mateix mas del segle XVI, ocupat ara per masovers en canviar de residència els propietaris.

r) *Importància dels masos segons llur contribució al cadastre de 1775*

Donaré ací el nom dels principals contribuents l'any 1775 i una referència indicativa de la importància dels principals masos, que mesuraré pels diferents tipus de conreu que hi foren acanats. La mesura de superfície habitual, que és la que van fer servir els geòmetres Carrer i Casachs, era el *jornal de 45 canes en quadre*, és a dir, de 2025 canes quadrades, equivalents a 48,96 àrees.

Quant als preus a què es va comptar cada jornal de terra i cada espècie de bestiar, d'acord amb allò establert per la normativa cadastral de 1716, eren com s'indica a continuació (la unitat monetària bàsica és el ral d'ardits, i la fracció s'expressa en diners, amb l'equivalència 1 ral d'ardits = 24 diners):

Classe de terra / espècie de bestiar	Taxa per un jornal Rals d'ardits	Diners
Terra de sembra de primera qualitat	23	
Terra de sembra de segona qualitat	9	
Terra de sembra de tercera qualitat	5	18
Terra de vinya de primera qualitat	12	
Terra de vinya de segona qualitat	9	
Terra de vinya de tercera qualitat	7	12
Hort de regadiu o de primera qualitat	18	
Hort de secà o de segona qualitat	7	12
Terra d'oliveres de primera qualitat	3	
Terra d'oliveres de segona qualitat	2	
Terra de bosc de primera qualitat	0	12
Terra de bosc de segona i tercera	0	4
Terra d'erm	0	4
Pastura	0	4
Rocam	0	1

1) Principals terratinents de Balsareny (contribuents amb més de 99 rals)

M. Eulàlia Martín i Martínez, baronessa*	(803 rals 5 diners)
Joan Baptista Martí, Barcelona	(467 rals 16,5 diners)
Josep Solsona (el Cortès - la Coromina)**	(395 rals 2 diners)
Carmelites Manresa (el Vilar)	(263 rals 3 diners)
Josep Alou (l'Alou)	(250 rals 22 diners)
Joan Torras i Gonfaus (Mas Claperoses)	(205 rals 11 diners)
Anton Rabeya (la Rabeia)	(202 rals 22 diners)
Jaume Rodoreda i Puigdorca (Puigdorca)	(201 rals 19 diners)
Jaume Pla de Santpedor (la Selva)***	(201 rals 11 diners)
Josep Pons i Collades (les Collades)	(192 rals 15 diners)
Miquel Xipell, Sallent (el Gener)	(187 rals 21 diners)
Joan Subirana (Sobirana de Ferrans)	(185 rals 13 diners)
Joan Casaldàliga (Candàliga)	(177 rals 2 diners)
Agustí Subirana*	(173 rals 7 diners)
Joan Lladó de Sobrerroca (Lledó S.)	(169 rals 16,5 diners)
Josep Torres i Lladó*	(157 rals 20 diners)
Francisco Mascarella (l'Ambròs)	(155 rals 3,66 diners)
Josep Torras de Vilamajor (Torres)	(154 rals 17 diners)
Joan Casas de Manresa (Cases Navàs)	(137 rals 2,5 diners)
Comú de Balsareny*	(138 rals)
Josepa Perris i Rodoreda*	(135 rals 11,5 diners)
Josep Escardívol dit Julià*	(134 rals 20 diners)
Onofre Solà d'Aladernet (el Solà)	(125 rals 17 diners)
Ventura Gironella, Berga (el Sardà)	(122 rals 8,5 diners)
Josep Riera, ferrer*	(118 rals 17,75 diners)
Eudald Corominas*	(106 rals 5 diners)
Josep Vilaseca, Castellnou (Colell)	(103 rals 23 diners)
Joan Sala i Serra, boticario*	(99 rals 3 diners)

2) Principals terratinents del Mujal, Serra-sanç i Argençola

Genís Santacreu (Santacreu del Mujal)	(407 rals 14,5 diners)
Joan Puig Viladepòs (Puig de Viladepòs)	(303 rals 6 diners)
Josep Vall (Plans de Navàs)	(250 rals 6 diners)
Celdoni Puigbò (Puigbò)	(239 rals 3 diners)
Vicenç Solà (del Mujal)	(198 rals 3 diners)
Joan Vilaseca (Pla de Serra-sanç)	(196 rals 9 diners)
Joan Quinque, Súria (Vila d'Argençola)	(187 rals 10 diners)
Josep Claret de Sallent (l'Oliva)	(179 rals 1 diner)
Jaume Pla, Santpedor (les Vilaredes)***	(175 rals 15 diners)
Miquel Santamaria, Serrateix (Bartomeus)	(172 rals 7,5 diners)
Valentí Casas, el Mujal (Plans de Navàs)	(137 rals 2,5 diners)
Joan Soler, Serra-sanç	(133 rals 3 diners)
Francesc Vintró, Santpedor (Bosch)	(111 rals 0,5 diners)

23. Masos

23.01 MAS MARTÍ ↑ Documentem el nom Martí, associat al torrent que en travessa les terres del mas, ja al segle X: *torrente Martino* (977). El mas apareix citat per primer cop en el conveni de Ramon de Peguera amb els seus vassalls l'any 1368. El 1395, trobem un Pere Martí de Balsareny encarregat de la custòdia de la Sèquia

de Manresa per acord dels consellers d'aquella ciutat (SARRET 1906: 140). Un altre Pere Martí apareix en el fogotament de 1515 amb el càrrec de batlle de Balsareny; en el fogotament de 1553 hi surt Onofre Martí. A la part de toponímia hem vist el torrent del Martí, el pont d'en Martí, la vinya d'en Martí i el Molí del Martí.

L'heretat comprenia bona part del poble, fins al carrer de la Creu i la mateixa plaça de l'Església, on confrontava amb les terres de cal Serra de la Plaça (que tenia del carrer de la Creu cap al nord, fins a la riera del Mujal i el carrer de Baix). El mas Martí tenia del carrer de la Creu cap al sud, tota la muralla des de la Coromina fins al carrer de Baix i amples extensions de terreny per tot el terme (la Coromina, el Molí, Vilafruns, Fucimanya...), que veiem al capbreu de 1681 [22v-25r]: *a)* el mas Martí pròpiament dit: des de la riera de Tort fins al Llobregat, i des de la muralla i el carrer de Baix fins el camí que baixa de l'església al riu (el Repeu); *b)* la Coromina; *c)* un corral entre la Rectoria, cal Serra de la Plaça, la mateixa plaça i el camí de l'església; *d)* el mas Fucimanya, habitat, que termeneja amb el mas Martí i amb els masos Vall (de cal Serra al XVIII), Sobirana i Cortès; *e)* el mas de la Tria (dit la Tria del Martí), deshabitat; confina amb la riera de Tord, el Giral i les terres del mas Martí anomenades el Solerot; *f)* el camp de la Riera, entre la riera de Tord i els Pedrissos; *g)* els Pedrissos, peça de terra que limita amb la riera de Tord i el Camp de la Riera; *h)* el Rial del mas Martí; *i)* el camp de la Pobla, el camp Grana, el camp de l'Hospitalet, el camp de la Creu, la baga dels Oms, terres que van des de la riera de Tord fins al torrent Vergers, i de la muralla de Balsareny fins al Serrat del Maurici; *j)* la peça de terra dita el Solerot, entre els masos de Tord, Sobirana i el Cortès i la Tria del Martí; *l)* una vinya que confronta amb els masos Sobirana i Cortès; *m)* una vinya entre la síquia, el Llobregat i el mas Vilafruns; *n)* l'ús i empriu de regar els horts de la riera de Tord amb aigua de la riera; *o)* el mas Vilafruns, habitat, que confronta amb el Llobregat, el camí ral de Sallent fins al torrent de Francesc Alou amunt fins al pla de Calaf, i amb el mas Gener fins al pla de Calaf i la síquia coberta; *p)* un erm al pla de Santa Cecília, des de la síquia fins a les terres del mas Gener; *q)* el Molí d'en Martí, molí fariner amb dues moles, casa, edificacions i rescloses, forn, corral i horts; entre el riu i el camí ral; *r)* diversos censos que rep dels emfiteutes dels horts del Molí; i *s)* un erm prop del seu Molí. Per totes aquestes propietats, el 1775 Joan Baptista Martí pagava 467 rals d'ardits i 16 diners i mig; xifra important, que el convertia en el principal terratinent i contribuent entre els masos del poble; només la baronia el superava al cadastre [Cadastre 1775: 201]. A començament del XIX, el mas Martí pertanyia als hereus de l'industrial manresà Llogari Serra i Serramalera (FERRER 1986: 50). Al llarg d'aquest segle, i fins fa uns quants anys, l'heretat s'ha anat fragmentant i venent tota.

23.02 La COROMINA (DEL MARTÍ) ↑ Situada “al costat de la població”, foramurs i delimitada pels darreres a solixent del Raval, pel camí del Repeu i, salvant un desnivell, per la casa Martí mateix, la muralla del Trull i els darreres del carrer Vell, la Coromina per antonomàsia, sense altre complement nominal, s'estén per terres del que fou mas Martí fins a atènyer i depassar la riera de Roqueta, cap al Molí que antigament fou d'en Martí. El lloc és integrat ja en el nucli urbà i urbanitzat en part pels carrers de la Coromina, el Bruc, el Carrilet i la Sèquia i la placeta de Catalunya fins a la carretera d'Avinyó; passada la qual continua pel polígon industrial de la Coromina, amb el pavelló polisportiu i diverses naus industrials fins a la gasoliner-

ra oberta el 1992. Al segle XVII pertanyia al mas Martí (*Capbreu* 1633); al XVIII, era compartida amb el mas Cortès de Ferrans, ja que Josep Solsona i Cortès en posseïa més de la meitat; d'aquesta part seva se'n deia la Coromina del Cortès. De tot plegat, hom en devia dir, com avui, la Coromina ras i curt. A Balsareny, a més d'aquesta **Coromina** per antonomàsia, compartida pels masos Martí i Cortès, n'hi hagué almenys una altra: la *Coromina de Vilamajor*, al pla del mateix nom a l'altra banda del Castell.

23.03 FUCIMANYA ↑ El nom de lloc és d'origen germànic, i ja apareix documentat a començaments del segle XI com a una de les afrontacions al sud de la vall de Ferrans, donant nom adés a la serra, adés a uns alous, adés al torrent. El mas **Fusimanya** apareix citat el 1368 entre els del terme del castell de Balsareny. Després, potser havent esdevingut rònc, fou absorbit pel mas **Martí**. A començament del XIX, el mas Fucimanya pertanyia al fill de Llogari Serra i Serramalera, originari del Mas Serra de Calders, figura important de la primera industrialització de Manresa, emparentat per matrimoni amb els Miralda i els Vilarmau.

23.04 SOBIRANA DE FERRANS ↑ La **vall de Ferrans** termeneja al sud amb la Serra de Fucimanya, a l'oest amb el mas la Seuva, al nord amb Santacreu del Mujal i a l'est amb la riera del Mujal i la carretera forestal del Mujal. Actualment la travessa la carretera comarcal de Moià a Súria, construïda l'any 1915. El nom prové sens dubte d'un antropònim d'origen germànic, Ferran, propietari anterior a l'any 966 i que no hem pogut documentar; potser en la *-s* hem de veure-hi un reflex de la seva forma llatinitzada (sobre el nominatiu *Ferrandus). La vall de Ferrans, documentada ja l'any 966, devia ser el primer nucli habitat del terme del castell de Balsareny. El mas apareix a la relació de masos de 1368 sota el nom genèric *Casas de Ferrans*, sense distingir-ne cap denominació. Amb tot, el nom de "cases" justifica la forma femenina de l'adjectiu *Sobirana* ('la casa de dalt'). L'adjectiu *sobirana* al·ludeix òbviamment a la situació de la casa, que és en una eminència de terreny a uns 425 m d'alçària, en relació a una altra de *jussana*, que no documento enlloc amb aquest nom. El L'església de Sobirana apareix a les llistes de parròquies del bisbat de Vic al segle XII, abans de 1154 (Benet), sense advocació específica: parròquia de **Ferrans**. Sitges i Benet a *CR* daten al 1311 la primera documentació del nom de *San Digmaenge de Ferrans*; *CR* dóna un *Sancti Dominici de Ferrans* el 1398 i creu que l'advocació a Sant Ramon ha d'ésser moderna. Gasol aporta, sense datar-les, sengles dedicacions a Sant Ramon i Sant Joan; Gavín l'anomena Sant Ramon. Benet (1986: 269) apunta que entre 1330 i 1339 deixa de ser considerada parròquia. El 7 d'octubre de 1979 fou restaurada i oberta de nou al culte, sota la suposada, però indocumentada, advocació primitiva de Santa Maria de Sobirana de Ferrans. El Documentem un Francesc Subirana al fogatjament de 1515; un Joan Sobirana al de 1553, i als llibres de l'Arxiu Parroquial des de l'inici (*Òbit* 1599 i *passim*). El 1775, Joan Sobirana pagava 185 rals 13 diners; el mas Sobirana de Ferrans tenia 9 jornals i mig de sembra, 2/24 d'hort, 6 entre vinya i mallol de segon any, 60 de bosc i 46 de pastura [*Cadaastre* 1775: 58 r]. Aquell any, el mas termenejava a llevant, amb mas Cortès; a migjorn, amb Joan Baptista Martí (pel mas Fucimanya); a ponent, amb el mas la Seuva; i al nord amb Santacreu del Mujal. **VILAREDES DE FERRANS** ↓ Esmentat el 1368, devia ser un establiment dependent del mas Vilaredes d'Argençola en terres de la Vall de Ferrans.

- 23.05 EI CORTÈS (DE FERRANS)** ↑ Abans: **MAS MERCADER** ↓ Casa annexa a Sobirana, amb la qual confronta a ponent. Des del segle X consta que a Ferrans hi havia més d'una casa. Però el cognom *Cortès* no apareix fins a finals del XVI (Margarida Corteza, filla de Cristòfol **Cortès**"; Joana **Corteza**, muller de Sebastià **Cortès**; Sebastià **Cortès**, pagès; Bernat <Cor>tès, texidor de lli; *Òbit.* 1598). La propietat del Cortès passà per matrimoni als Solsona, ciutadans honorats de Barcelona (← Vell 33); ja al cadastre de 1775 n'és titular **Joseph Solsona y Cortès de Monner**. || Aquesta casa era l'antic mas **Mercader**, que surt citat el 1368. El segle XVII s'havia incorporat el mas **Tord** i d'uns altres dos masos rònecs avui inexistents: el mas **Cases** (dubto que es tractés d'un dels masos de *les Cases de Navàs*) i el mas de **la Moltonada**.
- 23.06 La COROMINA DEL CORTÈS** ↓ Abans: **La FERRERIA** ↓ Documentada el 1681, del capbreu es desprèn que per *Coromina* s'entén una *quintana*, tal com COROMINES (*DECat*) explica. La **Coromina del Cortès** abastava des del carrer que baixa del poble cap al riu (és a dir, la prolongació del carrer Vell, actual carrer de **la Coromina** amb tota propietat) fins al **torrent de Roqueta** i fins al riu. Les terres que hi limitaven pel cantó nord pertanyien a la mateixa Coromina o quintana, però havien estat venudes a carta de gràcia a diversos petits propietaris urbans.
- 23.07 CANDÀLIGA** ↑ Síncope de *Casandàliga*, forma dissimilada de *Casaldàliga*, afavorida pel creuament amb l'article personal *en* (= *casa d'en Dàliga*, en l'etimologia popular). *Casaldàliga* és, fins avui mateix i des del segle XII, el cognom de la família propietària del mas, que té, però, per nom de casa actualment **Candàliga**. La forma més antiga, documentada el 1177, és, tanmateix, **Casaldàgela**. També el 1195 apareix aquesta grafia; el 1199, **Cassal dàgela** i, cap a 1200, **Casaldàguila** i **Casaldàliga** [ACand]. L'etimologia popular, ja des de finals del XII, devia relacionar aquest nom amb el nom d'ocell *àguila-àliga*. És clar, però, que l'ètimon ha d'ésser el nom de persona germànic **Àgela/Àgila**, profusament documentat a Catalunya als segles IX i X. Entre els personatges d'aquest nom, n'hi ha de les comarques del Berguedà, el Bages i Osona, qualsevol dels quals podia haver estat el propietari del casal al qual hauria donat el seu nom. Justament en troben un rastre documental ben explícit a Balsareny l'any 970, dels hereus d'un **Àgila** que tenia propietats prop de la vall de Ferrans: sens dubte, la casa pairal d'aquests hereus era el **Casal d'Àgela**. || Als arxius parroquials, que només es remunten al 1598, el cognom i nom de casa **Casaldàliga** (que és la forma actual del cognom) es troba repetidament documentat a partir del 1648; abans predominava la variant **Casaldàguila** (anys 1611-1612); i més endavant coexisteix amb **Casandàliga** (des de 1716) i **Candàliga** (des de 1731), fins que a finals del XVIII **Casaldàliga** s'imposa definitivament com a cognom. || La metàtesi *àguila* → *àliga*, per a Coromines, és afavorida per la influència d'*ala* i per la productivitat del sufix derivatiu àton català *'-ic, '-iga*, no havent hi cap sufix en *'-ila*. Al seu torn, la forma *Casaldàliga* esdevindrà, per dissimilació (afavorida sens dubte per l'atracció del fonema dental /d/ contigu), *Casandàliga*. Aquesta variant, ja entesa vulgarment com l'aglutinació de *Casa (d') en Dàliga*, es veurà al seu torn reduïda posteriorment per síncope a *Candàliga*, forma ja emprada com a cognom i nom de casa abans de mitjan segle XVIII.
- 23.08 La SEUVA** ↑ Ant.: **Sa SELVA, la SELVA**. Situada a la zona més boscosa del terme, però amb força extensió de pla conreat, l'etimologia SILVA 'bosc' d'aquest

- indret fa referència a les característiques del terreny. Sens dubte, es tracta de la **silva seminata** d'un document del segle X. || Aquest mas apareix profusament documentat al segle XIV, en què Pere III, que en posseïa la meitat proindivís amb Miquel Tord, cedeix la seva part a Ramon de Peguera. || A finals del XIV, però, trobem que en realitat els masos de **la Selva** eren dos. El 1446 es documenta l'establiment d'un nou mas. || El nom del mas no va esdevenir mai llinatge dels seus ocupants; sens dubte perquè aquests no en foren propietaris, sinó tan sols masovers. El cognom dels masovers canvia periòdicament: Albareda, Riera, Sallés, Puig, Estrada, Vinyes, Rosell... Segurament les terres no devien ser prou rendibles. És per això que no figura cap cognom **Selva** en el fogatge de 1515, bé que sens dubte algun dels afocats devia ser-ne el masover. Sí que trobem esmentat aquest mas en el fogatjament de 1553: "*N'Albareda sta a la Selva*" (IGLÉSIES 1979: 488).
- 23.09 EI SOLÀ D'ALADERNET** ↑ Una de les cases més antigues de Balsareny, avui en ruïnes. Es troba a 390 m d'altitud, i a un quilòmetre i mig, aproximadament, en línia recta, a l'E de Candàliga. || Documentem l'església propera de Sant Vicenç d'Aladernet els anys 1035 i 1038 sota les grafies **Aladerned** i **Aladernedd**. El mas apareix a les dues llistes del segle XIV: **Solà** (1368); **Solà del Adernet** (1384); **Solà** (1384). En canvi, la casa no apareix als fogatges de 1497 i 1515. Sí que es troba al fogatge de 1553. || L'etimologia del llocdit és el col·lectiu format amb el sufix *-ETU* (*ALATERNUS* + *ETU* 'lloc d'aladerns'). Sobre l'església de Sant Vicenç d'Aladernet, vegeu *supra*, § 18.
- 23.10 EI COLELL** ↑ Casa en ruïnes, un quilòmetre al SE de Candàliga. Sota la forma dissimilada actual, **Colell**, apareix en les relacions de masos de 1368 i 1384; no oblidem, però, que aquesta relació ens arriba a través d'una recensió anònima de finals del XIX, i és per tant d'aquesta època que ens en dona la pronúncia. Obviament, la forma etimològica, general als segles XVII i XVIII, és **Collell**, diminutiu de *coll* < *COLLUM* 'depressió entre dues muntanyes'. La casa fou habitada ben aviat per masovers, i per això no ha donat lloc a cap cognom; sí, en canvi, ha generat un sobrenom familiar (i després, nom de casa al nucli urbà: *cal Colell* ↔ Nou 19) per als descendents del darrer masover que s'hi va estar. Documentem el mas a l'Arxiu Parroquial, sota la forma etimològica *lo Collell*, a partir de 1658; però ja en els capbreus de 1633 i 1672 atestem per primer cop la forma dissimilada actual, que reapareix el 1672: *Mansi Colell* (1633), *lo mas del Colell* (1672).
- 23.11 EI GENER** ↑ Antic mas, documentat ja al segle XIV: **Janer** (1368, 1384). Va donar origen a un cognom, que arriba fins al segle XVIII. Apareix, ja des dels fogatjaments del XVI, sota les variants **Gener** i **Janer**: "Pere **Janer**" (fogatjament de 1515, ACAA 401); "Joan Ledó **Gener**" (fogatjament de 1553, IGLÉSIES 1979: 488); "Pera Single, pagès, habitant en la casa y mas del **Gener**" [*Òbit*. 1606]. Al capbreu de 1633 consta que aquest mas tenia agregat el mas rònc de la **Canal de Baix**. Avui, el mas ha desaparegut; per això, algun cop, hom l'ha identificat, a tort, amb la seva **Caseta del Gener**, que encara existeix.
- 23.12 EI MASTOSQUER** ↑ Casa deshabitada, a uns 1 900 metres en línia recta al SE de Candàliga, i a uns 2 900 al NW de la mina d'Ercros a Vilaforns. Documentada en 1644 com a nom de casa (i poc després, el 1655, com a cognom). || Ha donat lloc a topònims: "el garrigar del **Mastosquer**" ("la garrigada del mas **Tosquer**", "la **Baga de Mastosquer**". També com a renom familiar el trobem feminitzat: la

MASTOSQUERA ↑ motiu de la darrera masovera. || No apareix a les relacions de masos del segle XIV ni als fogatjaments del XIV al XVI. El trobem per primer cop al segle XVII, en la seva forma primerenca, **Tosquer** (nom de casa i de família), sense el genèric mas que se li va aglutinar aviat. Se'n documenta també, com veurem, una variant **Maltosquer**, **Malatosquer**, que podria nogensmenys ésser l'original. || L'etimologia del nom cal cercar-la en la varietat de pedra dita *tosca*, del llatí TUSCUS (cf. *DECat*, s.v. TOSC, que en dóna diversos topònims); classe de pedra emprada en la construcció de la casa. Les variants *Malatosquer*, *Mal Tosquer* podrien suggerir una procedència de **mala tosca** 'pedra tosca de mala qualitat'. El fet que la primera documentació que en tinguem sigui d'un cognom **Tosquer** ras i curt, fa pensar però que aquest devia ésser originàriament el nom de la casa, i que el genèric *mas* s'hi devia aglutinar després.

23.13. La CANAL ↓ Casa avui inexistent. Era situada al pla de la muntanya, al sud del mas Gener, que termeneja amb Sallent, en un paratge on el bosc ha ocupat el que antigament foren conreus, sense que n'hagin romàs ni camins ni el record del nom del mas en la memòria de la gent. El nom prové del comú *canal* 'espai de terreny estret i llarguer entre dues elevacions, que dóna pas a les aigües... per a l'e-vacuació de pluges' [*DCVB*]. L'orografia del terreny ho confirma: la propietat es compon de dues muntanyes que ultrapassen els 500 m; la més septentrional s'alça entre el **torrent del Jonqueret** i la **riera de Conangle**, i l'altra termeneja amb Castellnou de Bages a ponent (sobre la casa del **Celler de Figuerola**) i amb Sallent a migdia. Entremig d'ambdues muntanyes, a uns 150 m de profunditat, una torrentera baixa en direcció a llevant fins a arribar a la riera de Conangle prop de **la Fodina**. Aquesta és la canal que donà nom a la casa, ubicada en un pla a la part de llevant del turó septentrional. Antigament devia haver-hi dos masos amb aquest nom, ja que des del segle XIV atestem una casa **Canals de Baix** l'any 1368. Aquesta casa, amb grafia deturpada, consta com a **Currall** (sic!) i **Casals de Baix** l'any 1384; això vol dir que l'anònim redactor del manuscrit Pons ja no la va saber identificar a finals del XIX. || Apareix documentada en el fogatge de 1553: "En Riera, sta a **la Canal**" [IGLÉSIES 1979: 488], però no en el de 1515. Als capbreus del XVII documentem també aquestes **Canal de Baix (Jussana)** i **Canal Sobirana**.

23.14 SANTA CECÍLIA ↑ Llocdit que dóna nom al **pla de Santa Cecília** i al **torrent de Santa Cecília**, prové de l'església de **Santa Cecília**, documentada ja al segle X: "*item aliam Sanctam Ceciliam quae est in termino de Balceringia*" (951), "*in domum Sancte Cecilia*" (977), "*ecclesiam Sanctae Ceciliae cum suo alode*" (990). El documentem diversos cops als segles XIV i XV; al XVIII el mas ja no existia i les terres eren agregades al mas Martí a través del mas **Vilafruns**. || Sobre l'església de **Santa Cecília de Vilafruns**, vegeu *supra*, § 18. Actualment, s'hi alça la muntanya de residus potàssics de la factoria de la mina.

23.15 La MASIA DE VILAFRUNS ↑ Mas situat dos quilòmetres i mig al sud del nucli urbà, a l'altura de l'Alou, entre el Llobregat i el camí ral sota el **balç de Roqueta**; antigament tenia també les terres de l'altra banda del camí, vorejant l'antic terme del mas Gener fins el pla de Calaf. || En el seu terme (les Maioles) hi ha des de 1989 el polígon industrial, amb la indústria "Gates Vulca SA" i la planta depuradora municipal d'aigua i residus. Al costat mateix, la fàbrica tèxtil de **Vilafruns**, fundada el 1862 i que darrerament havia ubicat la raó social "Aspeados y Bobinados

ASBOSA”. El bloc de pisos de la minúscula colònia tèxtil daten de 1925, igual com el baixador del tren (SERRA 1986: 146). El nom podria provenir d’una aglutinació de *Villa* amb el cognom **Anfruns** (de l’adjectiu enfrú, cf. MOLL 1959); cognom documentat a Sallent, terme molt proper al mas Vilaforns. Coromines (*Onomasticon* VIII, 45), que el tracta entre els compostos de *Vila-* amb mots “d’origen problemàtic”, Creu que prové de *Vila(rs) Enfruns*, de l’adjectiu *enfrú* ‘àvid’, al·ludint a “la rapidesa amb què el canal de la resclosa o de la font engoliria l’aigua”. El mas Vilaforns apareix citat entre els masos de 1368 i, juntament amb el mas Santa Cecília, entre aquells el quart del delmes dels quals pertanyia al monestir de Santa Clara de Manresa el 1384. En tenir sempre masovers no ha donat nom a les famílies; per això no consta entre els cognoms dels fogatjaments dels segles XV i XVI. Documentem el nom del mas molt sovint al segles XVII i XVIII. El XVII era propietat del mas Martí (*Capbreus* de 1633 i 1681). Al segle XVIII, però, el mas era propietat directa de la baronia (SERRA 1986: 142).

23.16 L’ALOU ↑ Casa situada a la banda esquerra del Llobregat, un quilòmetre i mig al sud-oest de Puigdorca; el seu terme limita al sud amb els de Cornet, Serra-sanç i Sallent. S’hi accedeix pel camí vell de Balsareny a Sallent, que va del pont del Riu cap a la Gravera i, després de l’Alou, passa per la font del Saltador, ja en terme de Sallent. Albert Benet documenta per primer cop l’indret i l’església l’any 1041: “*El lloc i l’església apareixen citats el 1041 com a Sant Joan que diuen Alou; de manera semblant es torna a citar el 1291 com a Sant Joan de l’Alou. No sabem exactament quan es produí el canvi de titular, però el 1685 ja era Santa Margarida.*” (CR XI: 34). El documentem també al segle XII, quan els Balsareny confirmen llur donació del mas a Santa Maria de l’Estany i l’anomenen pel seu nom propi, que no és, clarament, el comú “alou”: “**manso de aladio**” (1157), “in **manso de Aladio**” (1165), “**mansum** quem vocant **de alaude**” (1188) (vegeu nota 50 a la secció I). El cognom Alou, que ja apareix el 1368, és documentat profusament a partir de 1598, primer any del qual es conserven els registres parroquials. El Prop de la casa hi ha una església, **Santa Margarida de l’Alou**, que havia estat dedicada abans a Sant Joan, i la **font de l’Alou**.

23.17 PUIGDORCA ↑ Casa situada a la riba esquerra del Llobregat, prop de la carretera de Balsareny a Avinyó, uns 800 m més enllà del Pont del Riu. La casa és en un planell lleugerament elevat sobre la carretera, a 360 m d’alçada, i al peu de la rosta costa que puja al **Pla de Puigdorca**, de 460 m, que termeneja amb Sallent. Hi ha l’església de **Sant Jaume de Puigdorca**. El 14 d’octubre de 1628, un decret del papa Urbà VIII declarava l’església de **Sant Jaume de Puigdorca** sufragània de la parroquial de Santa Maria, i disposava que s’hi fes un cementiri a fi de poder-hi enterrar els difunts de les cases de l’altre cantó del riu (la Rabeia i les cases del Pla de Vilamajor, el Vilar, l’Alou i Puigdorca) quan el Llobregat baixava crescut i no es podia passar a gual (APB). El nom del lloc, que va donar nom a la casa i la família, és compost de l’orònim *puig* i el nom propi germànic **Dorca**, ben documentat a Catalunya a l’Edat Mitjana, per bé que no atestat a Balsareny en aquella època. L’any 1760, el mas pagava 3 lliures 14 sous 11 diners per conreus, vinyes, horts, boscos i erms, quarts i la casa (*Balias* 1760: 2v); el 1775 veiem que l’heretat tenia 12 jornals i mig de sembra, 2/24 d’HORTS, 2 jornals de vinya, 39 de bosc i 16 de pastures; també tenia un horts al Llobregat (1/24) i la casa, amb un matxo,

dos bous, sis porcs i 30 ovelles; per tot plegat pagava 201 rals 19 diners (*Cadastre 1775*: 89,187,205) i era, doncs, un contribuent dels més importants de la vila.

- 23.18 EL VILAR** ↑ Casa situada a la riba esquerra del Llobregat, aproximadament un quilòmetre a l'est del castell de Balsareny. A uns 400 m de la casa, i no lluny de la carretera de Balsareny a Avinyó, hi ha la font del Vilar. Documentem la casa per primer cop el 1368; s'hi estava un home de cognom *Masaguer*, per altre nom *Vilar*. No apareix entre els masos sobre els quals el 1384 tenia el quart el monestir de Santa Clara de Manresa. Trobem un Vilar al fogatjament de 1497, un March Vilar al de 1515, i un Valentí Vilar al de 1553. Des de 1606 documentem el cognom als registres parroquials (Llorens Vilar, fill de Jaume Vilar, pagès, *Òbit.*). El nom significa 'finca rústica'.
- 23.19 Les COLLADES** ↑ Casa situada un quilòmetre a l'est de la Masoveria de la Rabeia, i uns 1 200 m al NE del Vilar, deu el seu nom al fet que es troba, cap a la cota dels 400 m, al peu de dos collets entremig de tres turons, molt a prop l'un de l'altre, que depassen tots tres la cota 450, al sud del turó de Guillemperere i just abans d'arribar al collet dels Plans de Cornet. Totes aquestes collades i turons parteixen els termes de Balsareny i de Cornet. No apareix a les llistes de masos del XIV ni als fogatjaments del XV i XVI, ni tampoc al capbreu de 1633. Hem d'esperar al capbreu de 1683 per trobar-la; i és justament aquell any, el 24 de març de 1683, quan es concedeix a Isidre Pons, casat amb Arcàngela Collades, el precari sobre el mas Collades. El cognom consta als registres parroquials des del 1679: "Balthazar Collades, pagès" [*Òbit.* 1679]. El 1775 trobem que el Manso Colladas pertany a Joseph Pons y Colladas. En aquesta data ja hi havia, mig quilòmetre al nord-oest i a un nivell inferior, la Caseta Nova de les Collades, coneguda avui com les Collades de Baix; i arran d'això, l'antic mas, avui esplèndida segona residència d'una família benestant, es diu a vegades les Collades de Dalt. || Avui el mas es dedica al turisme rural.
- 23.20 EL MAS VILAMAJOR** ↓ **EL PLA DE VILAMAJOR** ↑ Actualment és el nom que designa tot aquest pla; però no pas cap casa en particular. A començaments del segle XVII, en canvi, designava també un mas que era més gran que els altres del terme; possiblement, el més antic d'aquest fèrtil indret, el pla. La casa, en tal cas, devia ser, amb tota versemblança, la que més endavant seria coneguda com la Coromina de Vilamajor. A mitjan segle XVII, però, ja figura com a enderrocat; una part passarà a propietat del mas Guillemperere (i després del Mas de les Claperoses); una altra part passarà a l'Ambròs Vell.
- 23.21 La COROMINA DE VILAMAJOR** ↓ Aquesta Coromina sí que és possible que fos originàriament reserva de la baronia de Balsareny; era en tot cas un terreny fèrtil, com en general tot el pla ho és. Al primer quart del XVII era conreada pel mas que li donava determinació nominal, la casa de Vilamajor, que a mitjan segle, però, ja era enderrocada. El mas (entenent com a tal la finca rústica i els fruits del conreu de la terra), continua figurant com a propietat del baró.
- 23.22 MAS PUIG o GUILLEMPERERE DE VILAMAJOR** ↓ Avui aquest nom de casa només es conserva en un topònim: el **Serrat de Guillemperere** (487 m), que corona el Pla de Vilamajor. Antigament fou el sobrenom del llinatge dels *Puig de Vilamajor*, àlies *Guillemperere*, propietaris que són sovint esmentats al llibre de Fundacions de l'Arxiu Parroquial. A mitjan segle XVIII, però, aquest mas estava ja unit al **mas de les Claperoses**.

- 23.23 EI MAS DE LES CLAPERLOSES** ↑ Al nord-est del terme, al peu del **turó de Guillemper** i el **Serrat de l'Abellar**, que termenegen amb Cornet, municipi de Sallent. És situat poc més d'un quilòmetre al nord de **les Collades**, a uns 1 800 m al nord-est de **la Rabeia**, uns 1 600 m a l'est de **Sant Esteve** i del Llobregat, i uns 500 m al sud de la **riera de Gaià**. Anomenat, per antonomàsia, **el Mas**. Variant formal oral: **les GRAVALLOSES**; escrita, fins i tot en cartografia, "**les ESCRUPOLLOSES**". El nom deriva de *claper* 'cada un dels rocs o rodals de terreny que, disseminats per un vessant o una planada, els motegen de colors diferents' (*DECat*); 'tros de terra molt pedregós' (*DCVB*). || Documentat ja el 1368, entre els masos que signaren conveni amb Ramon de Peguera: **Claparosas**. No figura en el fogatjament de 1515. Sí que hi ha un **En Mas** al fogatge de 1497, i també un **Francesch Mas** al de 1553; però es troben entremig dels propietaris de les parròquies d'Argençola i el Mujal, que en aquella època pertanyien a Balsareny; és dubtós, doncs, que es tracti d'aquesta casa. Als arxius parroquials (que comencen el 1598) documentem el cognom *Mas* des del 1604. Sovint amb el complement del nom de casa, però també **Mas** tot sol, a causa de les branques col·laterals establertes al nucli urbà, com els Joan i Anton **Mas** que posseïen part de la Coromina de Vilamajor comprada als seus parents del Puig de Guillemper.
- 23.24 EI MAS TORRENTS** ↓ **EI MAS DE LES ALZINES** ↓ El mas **Torrents**, nom avui oblidat, apareix esmentat el 1368 entre els signants del conveni amb Ramon de Peguera. Des de començaments del XVII fins el XVIII apareix com a cognom (*Bapt.* 1601 i *passim*). El 1609, el mas pertany a un col·lateral dels propietaris d'una casa propera, el mas Cerdà: "Bernat Martí, àlias Serdà, hereu del Mas Torens [*sic*] de Vilamajor". Efectivament, el 1633 consta a nom de Joan Martí de Vilamajor, hereu del mas Torrents o Torrens, i té encara aplevat un mas ròneg, l'antic **mas de les Alzines** (*Capbreu* 1633: 34-35). El 1681 pertany a Isidre Martí àlias Cerdà (*Capbreu* 1681: 20 rv, 34r, 65r.). Ni al llibre de vàlues de 1760 ni al cadastre de 1775 consta ja ni com a mas, ni com a partida entre les possessions del mas Joanic, propietat d'Antoni Martí àlias Cerdà, ni tampoc en les del mas Cerdà, que ja pertany als Gironella de Berga, ni entre les del cadastre de 1775 (fol.154 v-155r).
- 23.25 EI CERDÀ** ↑ Casa situada al pla de Vilamajor, uns 300 m al sud de la riera de Gaià i mig quilòmetre a l'oest del Mas de les Claperoses. No surt a les llistes de masos del segle XIV ni als fogatges del XV i XVI. Les grafies més antigues, de començaments del XVII tanmateix, alternen els signes *s/c* però conserven *e* per a la vocal neutra: Serdà/Cerdà (*Òbit.* 1609, 1625 i *passim*). Atestem el 1683 un Isidre Martí àlias Cerdà que posseeix el mas Torrents de Vilamajor i els masos de les Alzines i de les Cases de Castellet, abans Argelaguet, de Gaià; però no pas, curiosament, el mas Cerdà (*Capbreu* 1681: 34-35, 44r). || El nom de la casa ens remet al possible origen cerdà d'un primer propietari no atestat; si no és que ja en fos el cognom.
- 23.26 EI JOANIC** ↑ = **ARGELAGUERS** ↓ o **CASES DE CASTELLET** ↓ Casa situada al nord del terme, a tocar amb el de Gaià. El nom de **Joanic** prové de l'hipocorístic o diminutiu del prenom Joan; i el sobrenom **Argelaguers** devia tenir relació amb el no gaire llunyà mas Argelaguet del terme veí de Cornet. Documentem la casa el 1740. El 1760, el llibre de vàlues l'esmenta com a **mas Joanic Casas**.

Això fa referència a les **Cases de Castellet**, mas proper, ja en terme de Gaià, i que també havia estat vinculat al mas Argelaguers (*Balias* 1760: 5v). El 1775 ja només es denomina **Joanich** (*Balias* 1775: 84r).

- 23.27 EI MAS TORRES DE VILAMAJOR = Cal TORRES** ↑ Casa del pla de Vilamajor, a uns 200 m al NW de l'Ambròs Nou i uns 400 m al SW del Cerdà. L'establiment devia datar de després de 1683, ja que el capbreu de 1681-83 no en parla. Apareix citat l'any 1719. L'heretat termenejava amb el Mas de les Claperoses per llevant, amb Pere Solà (propietari d'una vinya de l'Ambròs) al sud, amb l'Ambròs (Vell) mateix a ponent i amb el mas Cerdà al nord. Hi ha dues vinyes dites "de Torras" i unes pastures dites "de las Torras" venudes a altres petits propietaris (*Cadastr* 1775: 152v-153v). Tot plegat, devien continuar essent partides de l'antiga Coromina de Vilamajor, que la baronia anava establint a nous masovers, o parcel·lant i donant a conrear als masos de l'entorn o bé a particulars. Aquest mas ha donat nom a una casa del nucli urbà (*cal Torres*, carrer → Nou 24).
- 23.28 L'AMBRÒS** ↑ = **L'AMBRÒS VELL** [béj] ↑ = **L'AMBRÒS DEL PAS** ↓ Casa situada al Pla de Vilamajor, uns 400 m al nord de la masoveria de la Rabeia i uns 500 m al SE de Sant Esteve. No apareix a les llistes de masos del segle XIV ni als fogatjaments del XV i XVI, però ja el documentem el 1599. El nom prové originàriament d'un prenom, després esdevingut cognom dels tinentes del mas. Avui, el nom va precedit només de l'article determinat, sense els genèrics *mas* ni *ca* (com *el Vilar*, *l'Alou*, *el Colell*, etc.). El mas es coneixia als segles XVII i XVIII pel nom de **L'Ambròs del Pas**, pel fet que era situat a l'indret on millor es podia passar a gual el Llobregat, més o menys per on avui hi ha el **pont de la Rabeia**. Hem de descartar en absolut que el complement especificatiu "del pas" pressuposi ja l'existència de dos masos Ambròs, el vell i el nou, ja que tant els llibres de vàlues de 1670-1775 com el cadastre d'aquest darrer any només registren un únic mas **Ambròs**. **L'Ambròs Nou** és molt posterior.
- 23.29 Cal GENERAL** ↑ Una de les cases més grans del Pla de Vilamajor. És a uns 1 200 m al NE de la Rabeia i uns 900 m al nord de **les Collades**, molt a prop de **L'Ambròs Nou** i de **cal Brancal**, i també de **cal General Petit** o **Xic**. La casa es va construir l'any 1808 (una dovella a les tines ho recorda). Els fundadors procedien de Cornet, del mas **Puigbò**: Joan Escudé Puigbò i els seus fills, Àngel i Francesc Escudé Muntanyà. L'actual hereu de **cal General** és Ramon Escudé Gorchs; el seu fill és Joan Escudé Terradellas. El nom de casa deriva del sobrenom individual d'un hereu del mas, potser el mateix Joan Escudé Puigbò; en tot cas, el sobrenom li fou conferit ja al Pla de Vilamajor: no el va portar de Cornet. Expliquen que, havent acordat els diferents propietaris del Pla agrupar-se per anar a caçar plegats, es va suscitar la qüestió de qui seria el cap de colla, i l'Escudé s'hi va oferir. Els altres, en acceptar-lo com a capitost, li varen dir: 'Doncs des d'ara seràs el nostre *General*'. I van començar d'anomenar-lo així, i fins i tot, a tall de facècia, el saludaven militarment. Potser el motiu hauria estat afavorit per la semblança fonètica amb la contracció del seu prenom, *Jan*, que hauria suggerit el calembur "*Jan-eral*". El 1961, un maquis va matar l'home de **cal Brancal** quan aquest i el Ramon de **cal General** el van sorprendre intentant robar (cf. SOLER 1991: 42-44). El fet es va atribuir al cèlebre Ramon Vila *Caracremada*, que poc després va ser abatut en una emboscada entre Balsareny i Castellnou de Bages.

23.30 La RABEIA - Cal RABEIA ↑ Antiga masia, documentada ja l'any 1368. El topònim *la Rabeia* dona nom a tot l'indret, i engloba d'altres cases de datació posterior. Trobem el *mas Rabeya* a la relació de masos que signen conveni amb Ramon de Peguera, segons escriptura que el notari Francesc Ladernosa autoritza a 31 d'octubre de 1368 (PONS 1974, § 15). No formava part dels deu masos la quarta part dels quals posseïa en alou el monestir de Santa Clara de Manresa el 8 de juliol de 1384 (*ibid*, § 22, 35). Cap Rabeya no apareix als fogatges de 1497, 1515 ni 1553. En canvi, documentem la casa habitada a partir de 1589. Amb tota versemblança, es devia tractar d'un mas que ja existia abans del 1368 i va donar origen al llinatge que documentem a Manresa el 1362. Esdevingut després rònc, el nom va romandre vinculat a l'indret. Per això, quan a finals del XVI un cabaler de Puigdorca ocupa o reedifica el mas, aquest és esmentat amb el seu nom antic, al qual ben aviat s'assimila el cognom del novell ocupant. És la mateixa època en què els Lledó i els Ambròs es van estendre pel terme ocupant altres masos. De seguida, el nom de la casa i l'heretat, ja fixat d'antuvi com a la Rabeia, va passar a designar, com a sobrenom, el propietari, fet habitual a l'època, i de seguit va esdevenir cognom, com ho corrobora el fet que, en el lapse de tres anys (1589-1592) es produeixi la substitució. Hi ha, doncs, una connexió inicial entre el mas Puigdorca i el mas Rabeia, que he pogut documentar i datar amb precisió sobre el pergami de l'establiment. A l'arxiu parroquial trobem aquest llinatge des de 1634. || El 1633, Miquel Rabeya i el seu fill, Pere Joan Rabeya, posseeixen "*totum integritèr mansum nostrum vocatum Rabeya, habitatum et affocatum*". El 1681, Miquel Rabeya declara posseir "*totum integritèr dictum meum mansum de la Rabeya habitatum et affocatum*", que afronta a l'est i al sud amb el Vilar, a ponent amb el riu i al nord, part amb terres del mas Ambròs del Pas, part amb terres de les Collades. || En el cadastre de 1775 [f. 148 r], Antoni Rabeya declara que el "Manso Rabeya" té més de 4 jornals de sembrat, 2/24 d'hort, més de 3 de vinya, un i mig d'oliverar, 13 de bosc i 5 de pastura. Per tot plegat va pagar 75 rals i 23 diners i mig. El terme de la Rabeia continuava limitant amb les Collades a l'est, amb el Vilar al sud, amb el riu a ponent i amb l'Ambròs al nord. || El 1868, Jaume Rabeya Casaldàliga va vendre uns terrenys a l'empresari Jaume Soldevila Carreras, que hi va obrir una fàbrica de filatura coneguda fins avui amb el nom de l'indret, la Rabeia, i entorn de la qual es van agrupar les cases dels treballadors (amb el desaparegut carrer del Tap), fins a constituir un petit nucli de població a l'estil d'una colònia industrial. || A començaments de segle XX, el *ball de la Rabeia* gaudia d'anomenada per tota la comarca (SOLER 1989: 44-45). El nom de la Rabeia continua donant nom a tot l'indret, i constitueix avui un agregat de cases molt properes, i fins un petit nucli, concentrat a redós de la fàbrica, que no va arribar però a constituir ben bé una colònia fabril. || Coromines (*Onomasticon* VI) fa venir el nom dels "rabeigs que allí fa el Llobregat" amb la iodització pròpia de la zona (*puiar, el Muial*). Pel que fa al mas, passà a dir-se molt més endavant (finals del XIX) *la Masoveria*, quan els propietaris el deixaren a càrrec d'uns masovers. La procedència de Puigdorca del llinatge Rabeya actual és clara i documentada, però el nom de lloc era més de dos segles anterior. D'acord amb això, *la Rabeia* és un topònim autòcton (o procedent d'un trasllat antic) que va donar nom a la casa i, a partir d'aquesta, també nom de família als seus titulars en dues ocasions diferents: als del segle XIV, llinatge que es va perdre, i als de 1566 ençà, que

l'han conservat amb l'heretat fins avui. D'aquesta casa és Jaume Rabeya Casellas, alcalde de Balsareny (1983-2003). || El cognom Rabeya ha donat origen a Balsareny, des del segle XVIII, al motiu *Rabeió* (→ Vell 3), diminutiu aplicat a un Rabeya sobrenom (abans cognom), també documentat en aquell segle.

23.31 La MASOVERIA ↑ A l'altra banda del riu hi l'antiga casa pairal dels Rabeya, model de mas pre-remença, coneguda avui per **la Masoveria**, perquè, des del 1880, en què els propietaris van establir-se a la colònia, fou estatge dels masovers que tingueren cura de les terres.

23.32 EL LLEDÓ DETRÀS CASTELL ↑ Casa situada, com el seu nom indica, al peu del castell de Balsareny, al darrere, vist des del nucli urbà. És a uns 650 m al NE del castell, molt a prop –a uns 200 m– de la fàbrica de la Rabeia i a uns 400 m al SW de la Masoveria, però a la part d'ençà del riu, és a dir, entre el Castell i la riba dreta del Llobregat. || Ja surt, juntament amb la seva homònima el *Lledó de Sobrero*, a la llista de masos de 1368; aquest, designat només com a *Lledó*; l'altre, com a *Sobrero*, cosa que potser ens permetria d'advertir la precedència cronològica del *Lledó detrás Castell* sobre l'altre. Al fogatge de 1497 trobem *En Ledó*; al de 1553 apareix un “Antoni Lledo balle” sense especificar de quin dels dos masos Lledó era hereu aquest batlle de Balsareny. || El 1633 el mas pertany a Joan Pau Lladó. El 1760, el *mas Lladó tras lo Castell*, per vinyes, conreus, erms i boscos, casa i horts, pagava 1 lliura 8 sous 5 diners (*Balias* 1760: 6r); el 1775 reapareix (*Balias* 1775: 84v), amb una contribució d'una lliura, deu sous 18 diners. || És la més antiga de les cases de l'indret, a la dreta del Llobregat, on arran de la construcció de la fàbrica es va constituir l'actual agregat de la Rabeia. || És obvi que el nom de Lledó denotava l'existència d'un lledoner prop de la casa (si més no, de la primera; el nom de la segona ja podia procedir del nom de família originat per la primera). Però també podria haver-hi hagut un lledoner a la porta de la segona casa i haver tingut totes dues, d'origen, al XIV, un procés de nominació paral·lel.

23.33 EL LLEDÓ DE SOBROCA ↑ Casa situada al nord del terme, prop de la riba dreta del Llobregat, uns 600 m al N de Sant Esteve i uns 800 m al SE de les Cases de Navàs. Quant al complement *Sobrero*, al·ludeix a l'estructura rocallosa del terreny on el mas és edificat. El mas Sobrero apareix a la relació de masos que van signar conveni amb Ramon de Peguera el 1368; i l'indret reapareix el 1385, quan Miquel Tort fa donació universal al seu fill dels drets que tenia, entre altres, al “*molí de Sobrero*” (11-VII-1385; ap. PONS 1974:§24). Cap, però, dels tres Lledó que figuren al fogatjament de 1553 no és “de Sobrero” (l'un és del Gener, l'altre de Santa Cecília i el que no porta especificador pot correspondre al Lledó detrás Castell, com també el *Lledó* del fogatge de 1497). || El 1633, “*Margarida Llado de Sobra rrocha, vidua relictæ Antoni Llado quondam, agricola el heredis mansi Llado de Sobra rrocha ut usufructuaria dicti mansi Llado, et Petrus Joannes Llado, dictorum conjugum filius, heres et proprietarius dicti mansi Llado de Sobra rrocha*” declaren posseir “*totum integriter mansum vocatum Llado de Sobre rrocha habitatum et affocatum*”. Limita a l'est amb el Llobregat i amb terres de Joan Pau Lladó (l'hereu del Lledó detrás Castell); al sud, amb el mateix Joan Pau Lladó; a l'oest, amb terres del Castell i al nord amb les Cases de Navàs i terres de Valentí Ricart (del Giral). Pagava al baró un cens de tres lliures, trenta sous i quatre gallines; i de delme, un anyell, un pollastre, dos vellons de llana i set formatges (*Capbreu*

1633: 35-37). Actualment pertany a la família Caus, que en terres de l'heretat hi té la indústria serradora i de comercialització de fusta "Fustes del Pirineu Català SA - FUPICSA".

- 23.34 Les CASES DE NAVÀS** ↑ Mas situat als *Plans de Navàs*, al nord del terme, prop del límit amb el municipi de Navàs, en una petita elevació sobre la variant de Navàs de la carretera C-1411. || El nom de *Navàs*, avui un municipi important del Bages, no sorgeix com a poble fins a començaments del XIX, un més entre els vuit nuclis que formaven els quatre municipis que van agrupar-se per constituir el de Castelladral. El *pla de Navàs* tenia un poblament dispers, repartit en diversos masos, molts dels quals pertanyien al terme de Sant Genís de Messedella, de la parròquia del Mujal (BADIA 1988: 156-157); però *les Cases de Navàs* eren i són en terme de Balsareny. || Quant al plural *Cases*, és perquè n'hi havia almenys dues; ja BADIA (1988: 164) atesta el 1313 els masos *Cases* ("les Cases, a tocar Navàs, però en terme de Balsareny") i *Zescases de Baix* (Pere Cases). || Les *Casas de Nabas* apareixen a la relació de masos que el 1368 signaren conveni amb Ramon de Peguera. També surten citades (*Casas*) entre els masos dels quals el convent de Santa Clara de Manresa tenia el quart el 1384. Al fogatjament de 1497 apareix *En Cases*; al de 1515 surten Joan Cases i Pere Cases, mentre que en el de 1553 fan de jurats Joan Cases i Joan Pere Cases. || El 1633, el mas tenia, a part de la casa de baix, que el capbreu anomena *jussana*, dos masos rònecs més, tres masos afocats en total: els masos *Sescases jussana* (la de baix), *la Pobla* i *les Casetes*. El conjunt explica prou bé la raó del plural *les Cases*.
- 23.35 Cal CANSALADA** ↑ Casa situada sobre la carretera C-1411, 500 m després del trencant de Sant Esteve en direcció a Navàs, uns 800 m a l'oest de Sant Esteve i uns 700 m al nord de la Torre del Gil. La documentació per primer cop l'any 1809: "en la casa Traserra àlies *Cansalada*" [Òbit. 1809]; i més endavant, l'any 1860: "Vall, Jon, (a) *Canselada*"; "Vall, Francisca, a. *Canselada*" [Lleg. pios, 119r]. || Algun cop grafiada *Can Salada*, no em consta que pugui procedir d'aquest cognom, al qual s'hauria aglutinat la contracció *can*; la denominació comuna i general de la casa és *cal Cansalada*.
- 23.36 La TORRE DEL GIL** ↑ Casa situada prop de la C-1411, un quilòmetre i mig al nord del nucli urbà i un quilòmetre a l'oest de la Rabeia. La casa data de finals del segle XIX i era del propietari Josep Gili Jubany. Per això, en realitat, el seu nom era *la Torre del Gili* [3líi]. Però, aquest llinatge no essent de Balsareny, el nom derivà, ja almenys des de primers d'aquest segle i fins avui, a la seva forma actual, per homonimització amb el prenom *Gil*, no pas tanmateix gaire més usual a Balsareny que el cognom substituït.
- 23.37 El GIRALD** ↑ Casa, avui en ruïnes, situada als Plans del Saüc, uns 700 m al NW de la Torre del Gil, uns 600 m al NE del Collet del Nado i uns 400 m al nord de Tor. Té el seu origen en els llinatges emparentats dels Ricart i els Girbalt, oriünds originàriament de França: "*Margarida Giral, viuda, natural del regne de França*" (Òbit. 1664). El cognom Giral, que ha arribat fins avui a Balsareny i és en via de perdre's, hi fou molt usual al segle XVII i XVIII, a causa justament d'aquest mas. El cognom alterna amb la variant *Girbalt*, que documentem també, sens dubte corresponent al marit difunt de la Margarida francesa: "*Gaspar Girbalt, pagès... en lo vas dels Richarts*" (Òbit. 1658). || El 1633, Francisc Ricart declara tenir una casa que

encara no té nom, que el 1624 li havia venut Pere Lladó, segregant terres que foren del Lledó de Sobre-roca (*Capbreu* 1633: 61). El 1683 trobem un Onofre Giralt àlies Ricart o Ricartet. El mas Girald pagava una xifra relativament baixa el 1760: set sous i 9 diners (*Balias*: 7r). El 1775, Joseph Giralt tenia al “manso Giralt” tres jornals i mig de sembrat i 18 de pastura; per això, la casa, un ase i un porc, pagava 70 rals i 10 diners i mig (*Cadastrre* 1775: 39v-199r). També hi havia quinze peces de terra (vinyes i sembrats) de diferents titulars al lloc conegut com els Clots del Girald (*Cadastrre* 1775: 36v-39v; cf. *Balias* 1775: 85v). A principis del XIX tenim un “Joan Camprubí, pagès masover del Giralt” (*Bapt.* 1810).

23.38 TORD [tór] [tórt] ↑ Casa situada 400 m a l'oest de la Torre del Gil, 800 a l'E del Collet del Nado, i a un quilòmetre i mig al NW del nucli urbà. La casa és rodejada per la riera del Mujal, que hi descriu un gran revolt a l'entorn, i que cal identificar amb la Riera de Tord, nom amb el qual es documenta des del segle X fins al XVIII molt més abundantment que no pas amb l'actual. El nom es pronuncia [tórt], però també a voltes [tór] per relaxació articulatòria. Tota la documentació del XVII i el XVIII transcriu sistemàticament *Tort*; també, pels noms de casa i renoms individuals (Martí i Julià Tórt, Raval 27; el Vicenç i la Maria de Tórt, Sant Esteve), constatem que la pronúncia és sempre amb *ó* tancada. La documentació antiga (*Turdo*, *Rivoturdo*) mostra que cal cercar l'ètim en *TURDUS* ‘tord’. El l'origen del nom potser caldria cercar-lo en el llinatge dels Tord o Tort, castlans de Castellnou, un dels quals, Miquel Tord, posseïa la meitat del mas Selva al segle XIV. El SARRET (1906: 222) atesta a Balsareny la *riaria de Turdo* (que a la pàg. 25 tradueix, personificant-la, com a “riera d'en Tòrt” –canviant-hi possiblement el timbre vocàlic). Però aquesta personificació no és correcta, perquè ja trobem “*ipso torrent que discurrit per valle Fulcimagna, vel in Rivoturdo*” l'any 1019. És el nom més antic de la riera del Mujal, i potser no fou, doncs, la casa que va donar nom al riu, sinó que del nom antic del riu procedirien, no goso dir el llinatge (això caldria demostrar-ho), però sí, probablement, el mas, que és molt més recent. No consta un domini dels Tord al segle XI, ni menys l'existència del mas, que no figura a les llistes del XIV, i no apareix documentat fins al 1625.

23.39 EL COLLET DEL NADO [náäu] ↑ **CASA DE LA BOSCA** ↓ Casa situada 2 km al NE del nucli urbà i uns 900 m a l'E de Sobirana de Ferrans. El nom de *Collet* li ve del fet que el camí que va a la casa des de l'actual carretera de Súria passa per un collet entremig de dos turons de 407 m cada un; el pas és a una cota uns 20 m més baixa. El La casa fou construïda per un caputxí de Sant Martí de Puig-reig, de nom Josep Codina, però que era conegut com el *Pare Bernat*. Devia ser poc abans del 1730, any que la casa apareix esmentada com a “nova”. El Per explicar el nom *Nado* podem pensar en una corrupció de l'afèresi del prenom castellanitzat del seu constructor, *Bernardo* [náräu]>[náäu]. La pronúncia popular és abassegadorament [náäu], tot i que esporàdicament algú realitza [náru]. La cartografia oficial recull, tanmateix, *Nadó* (que podria correspondre a una afèresi de l'hipocorístic *Bernadó*), i és ben curiós que dues anotacions al cadastre de 1775 ho transcriguin així també. El 1775, la casa era d'un tal Bosch, sens dubte procedent del mas Bosc d'Argençola, que en pagava 11 sous i mig. Per això, en un temps fou anomenada també **CASA DE LA BOSCA** (per la feminització del cognom d'una viuda Bosch). El Aquesta casa ha donat origen al sobrenom *el Colleter* ‘procedent del Collet’, nom de casa a Balsareny.

- 23.40 La TRIA** ↓ Aquest mas apareix documentat per primer cop l'any 1363, quan Ramon de Peguera compra a Margarida, consort de Dalmau de Rajadell i hereva del seu pare, Arnau de Condomines, i a Pericó de Condomines, hereu d'un altre Arnau, els delmes que tenien i percebien de la parròquia de Sant Miquel de Serra-sanç, i també el delme dels masos *Puig den Dorca* (Puigdorca) i *Satrilla* (“*será Tria*”, anota encertadament l'anònim transcriptor dels documents), situats dins la parròquia de Santa Maria de Balsareny. Comentant un altre document, l'anònim col·lector explica que els venedors tenien els masos Puig den Dorca i *Satrillá* (sic) en domini útil, i que el domini directe pertanyia a l'Infant En Joan, el futur comte-rei Joan I. També afirma que el difunt Arnau Condomines era de Berga. El mas Tria surt esmentat en el conveni de Ramon de Peguera amb els habitants de Balsareny l'any 1368. I encara és esmentat, però ja només com a llocdit, al segle XVIII, en què el mas ja no existia, però sí que el nom designava un indret determinat. || L'apel·latiu *tria* devia ser corrent al Bages, com ho demostra el fet que hagi romàs com a topònim. || Per la documentació que n'he trobat a Balsareny, no sabia on ubicar aquest antic mas: tant podria ser al Pla de Vilamajor com, potser més versemblantment, a la Vall de Ferrans (Fucimanya, vora les terres del mas Martí), els indrets més fèrtils i més antigament poblats. És clar que també podria localitzar-se cap als Plans del Saüc, prop del mas Girald.
- 23.41 GORNERS** ↓ **GORNER** ↓ Partida situada al NE del castell, al sud de la Rabeia i a l'oest del riu, que limita a l'est amb el mas Lledó detràs Castell. Ja no hi queda cap vestigi de l'antic mas, del qual ha servat el nom. Apareix a la llista de masos que signaren un conveni amb Ramon de Peguera el 1368. Hi surt sota la forma *Gorner*, que podria procedir d'una monoftongació del nom personal *Guarner* <WARNARIO, nom germànic ben conegut als segles X-XII (MOLL 1987: 111), nom que, tanmateix, no ha estat documentat a Balsareny. Encara quatre segles més tard, al Cadastre de 1775 apareix sota la denominació *Gorner* (ff. 11-12). Aquesta grafia fa pensar que la -s amb què es troba més endavant podria ser un morfema de plural, format sobre el nom de casa *Gorner* i aplicat, en plural, com a sobrenom familiar, als estadants (no em consta com a llinatge).
- 23.42 EI MAS ROQUETA** ↓ Antic mas, documentat al segle XIV, del qual no ha romàs altre record que la toponímia que ha generat a Balsareny: la *riera de Roqueta*, el *balç de Roqueta*, l'antic *molí de Roqueta*, els moderns *ponts de Roqueta* (dos: el de la carretera i el del carrer de Sant Marc) i un nom de carrer: el *passatge Roqueta*. No sé on era ubicat el mas; sens dubte, no lluny de la riera i del balç que encara avui en porten el nom, que deu venir del caràcter rocallós del sòl. Potser caldria ubicarlo a dalt del Pla de Calaf, però no en resten vestigis ni indicis documentals. Consta que el 1385 el posseïa Miquel Tord en feu de Ramon de Peguera; i el 1416 encara trobem un Guillem de Roqueta a Balsareny, entre els masovers que el 1416 fan jurament de fidelitat al baró; en canvi, a la llista de masos de 1368 no hi figura cap casa amb aquest nom. Tampoc no surt als capbreus del segle XVII ni als cadastres del XVIII.
- 23.43 EI MAS AMETLLER** ↓ Apareix esmentat a les llistes de masos de 1368 i 1384. Encara es troba a finals del XVII. Pels límits, es dedueix que era veí del Mas de les Claperoses.
- 23.44 ALTRES MASOS ANTICS** Com hem vist, en la llista de masos de 1368 n'apareixen, ultra els encara existents o coneguts històricament, d'altres dels quals no tenim altra notícia. Són els següents:

DERVER ↓

SANT PERE ↓ Probablement, al fètil indret conegut avui amb nom de *els Sants Peres*, antigament → *el pla de Sant Pere*.

RIERA ↓

SALA ↓

De tots aquests masos no puc sinó esmentar-ne, com a única data, la del segle XIV en què són documentats per primera i única vegada. Pel que fa a Sant Pere, aventuro que és desaparegut; quant als altres tres, tant pot ser que esdevinguessin rònecs i desapareguessin, com que canviessin de nom i que es tracti, doncs, de denominacions antigues de masos avui existents, sense que els puguem relacionar amb cap en concret.

24. Casetes

24.01 Cal CASTELLÀ ↑ Actualment deshabitada, es troba situada a poc més d'un quilòmetre al NW de Candàliga, de la qual és propietat. En trobem documentació a partir de 1721 (la casa) i 1720 (el cognom). El nom de casa deriva amb tota probabilitat del cognom dels seus primers propietaris. No havent hi dades anteriors a 1720, hom pot argüir que la casa fou fundada a principis del segle XVIII; tota la documentació de la caseta és posterior a l'establiment d'aquesta família. || La documentació ens parla d'un hereu i propietari: les petites dimensions que suggereix el nom *caseta* no impliquen, doncs, almenys en aquest cas, que es tractés d'una masoveria o parceria.

24.02 Cal JONCARET ↑ Caseta avui ensorrada; 750 m a l'W de Candàliga, mas al qual pertany. Té una inscripció a la llinda: *JONCARET, STEVA MANALVENS, 17 +...* (no s'hi llegeixen les desenes ni les unitats de la data). La casa és documentada des de 1775, el cognom Manalvents ho és des de 1732: "*Joseph Manuvents y Casaldàliga*" (Òbit. 1732). Manalvens és, doncs, el llinatge d'un pubill de Candàliga; hem vist més amunt que, l'any 1775, Joan Casaldàliga pagava per la meitat de la terra de cal Joncaret; se'n desprèn, doncs, que aquest n'era mitger. || El nom de la casa ha donat origen a topònims menors: el *Serrat del Joncaret*, el *Torrent del Joncaret*. L'absència de la partícula cal en aquests topònims fa referència directa al sobrenom personal, que deriva de la casa, el nom de la qual prové de la forma diminutiva del col·lectiu *joncar* 'lloc poblat de joncs'.

24.03 Cal MARIANÓ ↑ Un quilòmetre i mig al N de Candàliga; el nom procedeix clarament de l'hipocorístic o diminutiu del prenom *Marià*. Els descendents d'aquest llinatge, que ha donat nom a dues cases del poble (→ Sant Marc sn; → Vell 1), i a dos topònims: *la vinya del Marianó* i *el pla del Marianó*, molt trepitjat en temps de rovellons. El 1747 documentem explícitament la casa i el nom de l'estadant que va servir per a batejar la: "*Mariano Manovents, de la caseta dita del Marianó*" (Òbit. 1747). || Sobre el nom de *Marianó*, és clar que es tracta d'un diminutiu o afectiu del prenom *Marià* o *Marian*, però cal remarcar que, quan no el trobem sota aquesta variant en -ó, les anotacions del XVIII a Balsareny ens donen sempre el prenom en la forma castellanitzada *Mariano*.

24.04 La CASETA DE PUIGVENTÓS ↑ 300 metres al NW de cal Castellà en línia recta, però a més alçària i amb accés per un altre camí, que fa un revolt pronunciat

- entorn del *Serrat de Puigventós*, aquesta casa és al límit dels termes de Balsareny i Castellnou de Bages. Aquesta casa depenia del mas el *Puig de Viladepost*, del terme d'Argençola, actual municipi de Castellnou de Bages. Com que Argençola pertanyia a la baronia de Balsareny, i com a tal és inclosa en els fogatges de Balsareny (1359, 1378, 1515 i 1553), trobem documentats noms de cases i personatges d'aquest terme: “*Fco. Viladepòs; la viuda Puig*” (1515); “Joan Viladepòs; En Puig; la viuda Viladepòs [que] està al Puigbò” (1553); però no hi surt cap esment de Puigventós.
- 24.05 Cal MUSIC** [muzík] ↑ Casa ensorrada; donà origen a topònims: *el Portell de cal Music, el Serrat de cal Music*. Es troba al camí de Castellnou, vora la Creu del Perelló (que ja és en terme de Castellnou, just on el serrat de Puigventós i el serrat de cal Music termenegen aquest municipi amb el de Balsareny, a 520 m d'alçària i uns 500 m al SW de cal Castellà). El Portell de cal Music, sota el turó de la Creu, determina una cruïlla de camins per on el que procedeix de Sobirana de Ferrans passant per sobre Candàliga i cal Castellar, i per dessota de Puigventós, es bifurca en un que, per la Creu del Perelló, mena a Castellnou i un altre que baixa, pel Torrent del Joncariet, cap a cal Joncariet i Candàliga. || Trobem el sobrenom documentat el 1742 en un teixidor de lli establert al carrer Nou de Balsareny. El motiu ve d'un trasllat de la casa de *cal Music* del Mujal, el nom de la qual devia procedir, sens dubte, de l'habilitat musical d'un antic propietari. Els de cal Music del Mujal es deien de cognom Casas, i eren parents dels de cal Gemilà (→ Vell 12). El trasllat devia donar nom, sens dubte, primer a la casa del teixidor del carrer Nou, que és l'únic que atesto documentalment; i d'aquesta casa devia procedir el nom de la caseta, posterior.
- 24.06 Cal MINGUET** ↑ Segons un informant, era una “casa de pagès ensorrada, al terme de Balsareny, prop de Candàliga”. Jo penso que es podria tractar de cal Music; o bé una casa que hagués existit, però ja en terme de Castellnou de Bages, car a Candàliga no la identifiquen pas. Hi ha un *cal Minguet*, motiu actual a Balsareny, procedent també de l'hipocorístic o diminutiu del prenom Domingo, que no hi sembla tenir relació (→ Bruc 2).
- 24.07 La CASETA DEL GENER** ↑ A uns 100 metres en línia recta a l'E del mas Tosquer, i a uns 1700 al NW de la mina d'ERT de Vilafruns. Deshabitada. És una de les primeres “casetes” que es van establir a Balsareny a partir d'un mas, a parceria o sota altres modalitats contractuals, a fi d'incrementar, amb la rompuda de noves terres, els conreus de les respectives propietats; en aquest cas, afavorint l'accés d'un gendre a la tinença de terres. El 1633 encara no existia la caseta, ja que al capbreu d'aquell any no se'n parla. El 1655 ja ens consta que al Gener hi havia més d'una casa. La casa fou venuda l'any 1671 per Joan Gener i els seus fills Jaume i Gabriel a la germana d'aquests, Magdalena Gener. A començaments del XVIII, hi ha un masover que es diu Arderiu; el 1741 ja n'atestem un de nom Colldeforn, i a començament del XIX hi trobem un Estrada. || Actualment, aquesta caseta pertany al mas Candàliga.
- 24.08 El CASALOT DEL MALARD** ↑ Caseta en ruïnes, en queden amb prou feines vestigis. És situada sobre la Fodina. No en tinc documentació amb aquest nom, relativament modern. ¿Podria ser, tot i estar a l'altra banda de la riera de Conangle, l'antiga *Canal Jussana* dels segles XIV a XVII que veïem *supra*, § 23.13 La proximitat del mas Gener, que n'era propietari quan la casa era deshabitada al segle XVII,

i també la proximitat de l'antic mas de la Canal, avalarien potser aquesta possibilitat que no puc, tanmateix, documentar.

- 24.09 Els PORXOS** ↓ **EI CALLARÍS** ↑ El nom de *els Porxos* fou aplicat almenys a dues cases. L'una és **cal Maiol**; l'altra, **el Callarís**, era una casa que hi havia hagut més enllà del Serrat del Maurici, a ponent: “Un cop abandonada, la gent se'n duia les pedres i tot allò aprofitable”. Més endavant, hom va donar aquest nom a la “**casa dels Porxos**”, més a prop del poble, i avui absorbida pel nucli urbà. Es tracta de *ca la Minga* (→ carretera de Manresa 12; → Nou 34; arbre IX), on viu el Valentí del Callarís.
- 24.10 Cal BARRETAIRE** ↑ Ofici d'un avantpassat. Ha donat nom al *Torrent de cal Barretaire*. ∥ Després: **Cal COLS** [kòls] ↑ Cognom del pare de l'actual propietària, Carme Cols Pujol.
- 24.11 Les PLANES** ↑ Casa moderna, construïda a finals dels anys 40 per fer de masoveria. *Les Planes de Puigdorca* ocupen un considerable espai al sud de l'heretat, fins al límit del riu, a l'alçada de Vilaforns; limiten amb la propietat de l'Alou i s'hi conreen cereals. ∥ Actualment, la casa de les Planes no desenvolupa activitats agrícoles, sinó que serveix de segona residència.
- 24.12 La CASETA DEL RIAMBAU** ↓ **LA BARRACA / CASETA DEL PLA DE TERRERS** ↓ Formava part del terme del Vilar, a l'indret dit *el pla de Terrers*. *Riambau* era un cognom, que després s'ha modificat en *Rimbau* i ha arribat fins als nostres dies. *Terrers* el suposo procedent del comú *terrèr*, ja que no apareix mai amb article, personal o determinat, i no el trobo documentat com a cognom. ∥ Documentem la caseta, de primer “barraca”, des del 1749.
- 24.13 Els PORXOS** ↓ **Cal MAIOL** ↑ Caseta situada al cantó de ponent de la riera del Mujal prop del pont de Santa Maria, al dret del camí de la via del Carrilet passat el pont de la Via que travessa la riera. Hom diu que abans d'edificar la casa, ja hi havia uns *porxos* (“coberts, pallisses, annexos a una casa; porxos que avui, justament, no hi són”). El nom té relació amb la intensificació de l'explotació agrària i el conegüent increment demogràfic amb la rompuda de noves terres, abans erms o boscos, a fi de plantar-hi ceps. Mentre als capbreus del xvii només es parla de vinyes, als cadastres i llibres de vèlues del xviii i els amillaments del xix apareixen pertot els termes *mallol de primer/segon any*, fins que a finals de segle la fil·loxera va estroncar la riquesa vitícola de Balsareny. La pronúncia ioditzada és normal a la zona; cf., en terme de Vilaforns, el topònim *les Maioles*.
- 24.14 Les COLLADES DE BAIX** ↑ **La CASA NOVA DE LES COLLADES** ↑ És a uns 500 m al NW de les Collades, i a la cota 375 (l'altra casa és als 400 m). El camí que mena de l'una a l'altra, doncs, fa baixada, i d'aquí ve el locatiu “de baix”. Ja consta documentada el 1775: “*Caseta Nova de les Collades*”.
- 24.15. Les CASES DEL TERME DE LA RABEIA** A partir d'una primera concentració de cases, la Rabeia es va convertir en un nucli arran de la implantació de la fàbrica tèxtil (1880). Les primeres casetes que s'hi van fer, però, prop de la casa de l'antic mas Lledó detràs Castell, combinaven la petita explotació agrària (“quartaires” i petits propietaris) amb l'activitat industrial. Finalment, amb la construcció d'uns blocs de pisos i la formació d'un petit carrer (el carrer del Tap, desaparegut després en una ampliació de la fàbrica), la Rabeia va adquirir l'aparença d'una colònia industrial, per bé que, pel seu reduït nombre d'habitants, mai no ho va arribar

- a ser; per exemple, no tenia església ni escola. És clar, doncs, que tampoc no són “casetes” dependents d’un mas, ni necessàriament tenen terres de conreu. || Venint de l’Ambròs Vell, un cop travessat el riu i el canal de la fàbrica per sengles pontarrons, aquestes són les cases que hi trobem:
- 24.15a Cal JEP** [è] ↑ Casa de dues plantes, era una caseta de pagès que ja existia abans de 1880. És l’última del nucli, la més propera als ponts que travessen el riu cap al Pla de Vilamajor. || El nom és un hipocorístic, síncope del prenom Josep, d’un antic propietari. Cf. al nucli urbà *cal Jep* (→ Vell 5, 6 i 8).
- 24.15b Ca la MÓNICA** ↑ Casa de dues plantes, feta cap al 1880; és annexa a cal Jep i té la façana blanca. || El nom ve del prenom de la primera mestressa.
- 24.15c Cal RABEIA** ↑ Casa gran, de tres plantes, prop de la fàbrica, on viu actualment la família Rabeya. S’hi van traslladar cap al 1880, quan van deixar el mas (que passà a dir-se *la Masoveria*).
- 24.15.d Ca la GAIANA** ↑ Al costat de cal Rabeya; actualment no s’hi està ningú, llevat de tots els gats del terme, que hi troben aixopluc. El nom denota la procedència de la mestressa que hi hagué, que era de Gaià.
- 14.15.e La CASA GROGA** ↓ **Cal GRAU** ↓ **Cal SIMON** ↓ **Ca l’ESTRUCH** ↓ En angle amb cal Rabeya, separades per una endrona, formen una placeta. El nom li ve del color que havia tingut la façana. Era la casa de l’encarregat de la fàbrica; d’ací que al llarg dels anys s’hagi conegut també pel cognom o prenom dels diferents estadants.
- 24.15.f Ca l’ILL** [îè] ↓ **Cal DIRECTOR** ↓ Casa annexa a la fàbrica, s’hi estava el director. || *Ill* era el cognom del director que hi havia a principis de segle, Josep Ill Carrau (grafiat també *Yll*); de la fàbrica, la gent del poble en deien “*a ca l’Ill*”.
- 24.15.g Cal PUIG** ↓ **Cal JAUMARRO** [u] ↓ Casa de tres plantes, la baixa dividida en dos habitatges, a l’extrem sud de la fàbrica; actualment en forma part. Els habitatges eren “els pisos de la fàbrica”. || *Cal Puig* (cognom de l’estadant) era a la planta baixa, on hi havia dos pisos. || El *Jaumarro* (augmentatiu del prenom *Jaume*) era l’estadant de l’altre pis de la planta baixa; es deia Jaume Escudé, i després va estar-se a la *Casa Blanca*.
- 24.15.h Cal TON** ↑ **Cal TON BORD** ↑ Era a la primera planta, a sobre de cal Puig. || Eren de ca la Mònica. || Afèresi del prenom Anton i al·lusió a la condició d’afiliat de l’avantpassat que duia aquest prenom.
- 24.15.i Cal PAPAT** ↑ Era a la planta superior de la mateixa casa, damunt de cal Ton. || Característica física: “l’home feia molta papada” [→ St Josep 30; St Antoni].
- 24-15.j Ca l’OBRADORS** ↑ Casa isolada, moderna, de tres plantes, al sud de la fàbrica, vora la carretera, al cantó del riu. || El nom de la casa ve del cognom de l’estadant, que, abans d’instal·lar-se aquí (cap als anys 1960), havia estat masover de la Masoveria.
- 24.15.k Cal TORRES** ↑ **Cal CALVERAS** ↑ Procedència de la casa de cal Torres, al pla de Vilamajor. La casa, gran, de tres plantes, la va fer en Josep Rodoreda, dit de renom *el Torres*, perquè a casa seva eren masovers de cal Torres de Vilamajor; ell mateix hi va néixer. En traslladar-se a Balsareny (→ Nou 24), va vendre la casa als Calveras, pel cognom dels quals ja es coneix també la casa.
- 24.15.l Cal ROQUETA** ↑ Caseta de pagès, existent abans d’instal·lar-se la fàbrica. Situada al peu de la carretera, dessota i enfront del Lledó detràs Castell, on la carre-

tera fa un revolt per pujar cap a Balsareny i Sant Esteve, i hi neix el trencant que baixa cap a cal Casteller. || El nom sembla que ve d'un hipocorístic del cognom Roca, de l'estadant primer; la casa data de cap al 1880. És feta sobre un petit torrent que neix no lluny d'aquí i va de dret al riu. || No té res a veure amb l'antic *mas Roqueta*, documentat al segle XIV i avui inexistent.

- 24.15.m Cal PERET XIC** ↑ **Cal FORASTÉ** ↑ **Cal NET** ↓ **Ca l'OLIVET** ↓ Casa annexa a la de cal Roqueta. *Forasté* és el cognom de la família que s'hi estava; l'adjectiu *net* no denota una característica, la netedat, sinó que és afèresi del diminutiu *Joanet*, pel prenom Joan de l'avi de cal Forasté. *Peret Xic* és el diminutiu del prenom Pere, amb un adjectiu que correspon a una característica física. *Olivet* és un nom de casa del nucli urbà (→ Vell 7).
- 24.15.n Ca la CERDANA** ↑ **CAL MESTRES** ↑ És la casa que ve després de cal Peret Xic, al camí que baixa de cal Roqueta cap a cal Casteller. || El primer nom indica procedència: del mas Cerdà del Pla de Vilamajor. El segon és el cognom de la família. La casa és feta arran de l'establiment de la indústria al 1880.
- 24.15.o Cal RIERA** ↑ Casa feta cap als anys 1950, al costat de cal Mestres. || El nom ve del cognom del propietari, Eudald Riera, que s'havia estat a la Casa Blanca; al poc de fer-la va morir; ara pertany a la seva filla. Un germà de l'Eudald s'havia estat al Lledó detràs Castell.
- 24.15.p Cal VIU** ↑ **CAL CASTELLER** ↑ Casa al final del camí, ja prop del riu. Moderna, data de l'any 1955. || *Viu* és el cognom de la família; el nom de *casteller* és perquè l'amo, abans, havia estat masover del Castell de Balsareny.
- 24.15.q La CASA BLANCA** ↑ **LA CASETA** ↑ **Cal CIGALA** ↑ Casa de 3 plantes, feta cap al 1880, uns 150 m al nord de *cal Casteller*, també sobre el riu. Els propietaris eren de l'Ambròs Vell. || El nom de *casa Blanca*, que és de fet el que ha romàs, del color de les parets; l'altre, *la Caseta*, ve de les seves reduïdes dimensions. Pel que fa al motiu *Cigala*, és del renom familiar de l'últim estadant; el motiu és originari de Puig-reig, d'on procedia la família.
- 24.15.r Cal PETALUGA** ↓ Probablement, motiu de l'estadant d'un dels pisos de la fàbrica al desaparegut carrer del Tap. || El nom denota la procedència, de la casa de cal Petaluga, en terme de Gaià. || Trobem un "*Franc<isc>o Llimargas, vuy Pi, (a) Pataluga*" [*Inv. Joan Sala, 1839*].
- 24.15.s Cal MANYÀ** ↑ El nom ve de l'ofici que l'estadant feia a la fàbrica. Probablement era un altre dels pisos del carrer del Tap.
- 24.16 Cal GENERAL XIC** ↑ **Cal GENERAL PETIT** ↑ **La CASA NOVA DE CAL GENERAL** ↑ **La CASA NOVA DEL PLA DE VILAMAJOR** ↑ De construcció més recent que cal General (cap a 1910-1920), la va construir Josep Escudé Montanyà, germà petit del General i pare de Ramon Escudé Gorchs, l'actual propietari. L'hereu li va donar el terreny i s'hi va fer la casa. Avui s'hi està el seu fill, Vicenç Escudé Peraire, cosí dels Generals de la casa del costat.
- 24.17 L'AMBRÓS NOU** ↑ **EL BARRI** ↑ Situada un quilòmetre al NE de l'Ambròs Vell en direcció al Mas de les Claperoses, molt a prop de cal General i en un sector on hi ha concentrades unes altres tres cases annexes l'una a l'altra (**l'Ambrós Nou, cal Brancal, la Casa Nova del Cerdà**) que constitueixen, amb cal General, un petit nucli urbà dins el Pla de Vilamajor: un carrer de quatre cases, que es coneix com *el Barri*.

- 24.18 Cal BRANCAL** ↑ Var: **Cal BANCAL** ↑ Explicació d'un informador de Sant Esteve, no sé fins a quin punt convincent: "van venir de Boixos", "i del tros de terra treballat en deien *bançal*". La desconeixença del mot devia afavorir l'homonimització amb *branca*, d'on el nom de casa i de família *Brançal*, que avui ha bandejat del tot l'originari. L'avi que ha fornint l'explicació recorda perfectament que els va veure arribar cap a l'any 1930, data també de la casa.
- 24.19 Cal LLAU DE MAS** ↓ Incloc aquí a benefici d'inventari i a títol de curiositat aquest nom de casa "fantasma", que apareix a diversos mapes i que ningú no identifica ni coneix. (Figura, per exemple i entre altres, als mapes del SGE 1/50 000, full 36-13 i del SCDPB 1/5 000, full 283-102; en canvi, ICC 1/5 000, full 283-102 ja no el recull). Per la ubicació que els mapes li conferien, prop de l'Ambròs Nou, podria tractar-se de cal General o de cal Brançal, que són a tocar l'una de l'altra. Ignoro d'on pot haver-se originat aquesta forma fantasiosa i que no s'assembla gens a cap nom de casa conegut per aquí.
- 24.20 La CASETA NOVA DEL CERDÀ** Apareix a finals del XVIII, vinculada a la casa del Cerdà: "*Lucía Altarriba, hija.. de Francisco Altarriba, labrador, habitante en la Casita Nueva del Sardà*" [sic, per l'accent greu] [Òbit. 1779].
- 24.21 Cal PANXETA** ↑ **La JUSSANA** ↓ S'hi havia estat un germà de l'avi del *Panxeta* (→ Raval 10), que li va donar el renom familiar (característica física). El nom de *Jussana* (un informant en diu "*l'lussana*") ve de la seva situació; i no té cap relació amb el fet que els Panxetes s'haguessin estat un temps a la casa de Sobirana de Ferrans.
- 24.22 La CASETA DEL JOANIC** ↓ "*En la Caseta dita del Joanich, de esta parròquia de Balsareny, molt cerca del molí de la Riera del Castellet de la parròquia de Gayà morí Rafel Vinyes, pàrvulo de edat de alguns quatre anys, fill de Rafel Vinyes, pagès, masover de dita casa, y de Mariàngela cònjuge*" [Òbit. 1745]. La caseta pertanyia el 1775 a Jaume Pey; afrontava al sud amb el mas Cerdà, i pels altres tres punts amb el mas Joanic. Tenia només un jornal i mig de sembrat, un jornal de vinya i un altre de mallol de primer any, i pagava per tot plegat 26 rals 15 diners; observeu, però, que disposava de més terreny, i per tant pagava més, que el mateix mas Joanic. El 1760 encara no consta en el llibre de vèlues, mentre que sí que hi figura ja la *Caseta del Joanich* l'any 1775 [*Balias* 1760: 5v; 1775: 84r].
- 24.23 Les CASETES** ↓ **La CASA NOVA DE LES CASES DE NAVÀS** ↓ El 1633, la carta precària de Lluís Corbera a Francesc i Joan Cases de Navàs els renovava l'emfiteusi del seu mas *les Cases jussana* i de tres altres de deshabitats, un dels quals era descrit així: "*totum alium vestrum mansum dictum de les Casetas, etiam desabitatum et desafocatum, cum terris, honoribus et possessionibus eiusdem*" [Capbreu 1633: 247]. El 1760, després del mas **Casas de Nabas**, el llibre de vèlues anota: "*Caseta de dit Casas*". Al primer quart del segle XIX atestem l'existència d'una casa nova: "*Joan Obredos [marge: Obradós], de la Casa Nova de las Casas de Navàs*" [Òbit. 1824].
- 24.24 Les CASES NOVES (DEL MUJAL)** ↑ Molt a prop del Mujal, però ja dintre del terme de Balsareny, al peu del *Castellot*, uns 800 m al W del mas Girald i al NW del Collet del Nado, al camí que va de Sobirana de Ferrans al Mujal. Pels conreus, vinyes, boscos i erms, la casa, l'hort i les vinyes a quart, pagava una lliura 6 sous 3 diners, més que el mateix mas de les Cases de Navàs [*Balias* 1760: 7r].

- 24.25 La CASETA DEL RIERA** ↓ Formava part del terme de les Cases de Navàs. Documentada des de 1753.
- 24.26 La CASETA DEL GIRALD** ↓ Documentada el 1659, prop de la casa del Giral, era també quasi una barraca, on s'havia estat un Sallés. L'ocupació d'aquesta caseta per diferents parcers ha fet que hom li atorgui noms diversos, més recents: el **casalot del Bassany** (del nom de casa *cal Bassany*, ↔ Nou 36); **barraca de la sínia del Giral**; **barraca de la vinya del Giral** o del **Panxó** (del nom de casa *cal Panxó* ↔ Nou 11). Avui en resten poc més que vestigis, uns fonaments de pedra, de base trapezoïdal, a tocar de la Riera del Mujal, uns 200 m al SE de les ruïnes del mas Giral, sota el camí que mena a la Torre del Gil.
- 24.27 La CASETA NOVA DEL COLLET DEL NADO** ↓ “*Francisca Soler, donzella, filla de Climent Soler, mestre de casas... habitant en la Casa Nova del Cullet del Nado...*” [Òbit, 1730].
- 24.28 La TEULERIA** ↑ Situada sobre la carretera de Súria, al camí vell de Sobirana de Ferrans. Deu el seu nom a l'activitat que s'hi desenvolupava. La casa és del segle XIX. No figura, doncs, als cadastres i llibres de vèlues del XVIII; en canvi, a mitjan XIX ja atestem un “*Benito Conill, tejero*, natural de Berga, fadrí, veí de Balsareny, on contreu matrimoni l'any 1855, i que dóna nom a la casa de *cal Teuler*” (→ Nou, 18). Al segle XX, però en un altre indret, vora el Callarís, hi ha hagut també una rajoleria (*la Bòbila*).
- 24.29 Cal MATAMALA** ↑ Caseta, avui en ruïnes, a la riba esquerra de la Riera del Mujal, just a sota el Pont dels Traginers, arran del gual per on, abans de la construcció del pont, s'havia de passar per franquejar la riera.
- 24.30 Cal CARRANO** ↑ Caseta del terme de Serra-sanç, ja fora doncs del municipi actual de Balsareny, documentada el 1803.

**VI. Noms de casa i de família urbans.
Relació topològica per carrers**

VI. Noms de casa i de família urbans. Relació topològica per carrers

Introducció. Terminologia. Ordenació i designació dels carrers

A les pàgines que segueixen dono, ordenats topològicament per carrers, els noms de casa de Balsareny.

A Balsareny, la denominació normal del sobrenom és *motiu*. En aquest treball em valc indistintament d'aquest terme, així com dels seus sinònims *renom* i *sobrenom*, aplicats a individus; i reservo el terme *nom de casa* al seu ús estricte: nom col·lectiu d'un grup familiar, aplicat a l'edifici on viuen. Em serveixo també, esporàdicament, del terme, menys usual, *renom de família* o *renom familiar* (ben diferenciat, és clar, del *cognom*). L'utilitzo per destacar els motius en tant que vinculats a una família, ja sigui per transmissió lineal o bé estès a branques col·laterals, més que no pas a la casa o les diferents cases en què aquesta família s'ha estat, i que és aplicable, en el temps, a més d'una casa. En general, tots els noms de casa són també noms de família; quan el nom de casa es trasllada de lloc (a causa, és clar, d'un trasllat de la família, o de part de la família) i la casa primitiva canvia de nom amb els anys, es veu clarament que la vinculació del renom és amb la família més que no pas amb l'immoble.

Finalment, faig servir el terme *malnom* (o *renom*) *individual* per diferenciar aquells sobrenoms personals que no han esdevingut familiars ni són aplicats a cases. És clar que empro aquest terme desproveït de tot sentit pejoratiu, i me'n serveixo merament a efectes de comoditat. Un nombre important d'aquests malnoms individuals té un contingut irònic, satíric i fins ofensiu (però també alguns renoms de família el tenen); en d'altres casos, simplement són formes hipocorístiques.

Observo que el *nom de casa*, amb el temps, ha anat perdent la denotació de propietat: a còpia d'anys, un llogater fix en una mateixa casa li dona el seu nom o renom, mentre que un propietari de diferents immobles només dona el propi nom a aquell on viu, però no pas necessàriament a tots els que són de la seva propietat.

L'ordre en què tracto els carrers és convencional. Com és obvi, em centro bàsicament en el nucli urbà antic, que és on es concentren els noms de casa tradicionals. Començo per la plaça de l'Església i el carrer del Trull; continuo per la plaça de l'Ajuntament i, tot seguit, el carrer Vell i el carrer Nou; a continuació, els dos ravals: el Raval pròpiament dit i el carrer de Baix, part dels quals, juntament amb la part vella

del carrer de la Creu, constituïa amb els anteriors el nucli urbà de Balsareny al segle XVIII. Seguidament, però, estudió els carrers urbanitzats a finals del XIX i començament del XX: la plaça de les Monges, la baixada del Torrent i les carreteres de Manresa i de Berga, que també ostenten noms de casa ben consolidats, bé que més moderns. Finalment, els carrers del segle XX: el carrer Trencat, els carrers Balmes i de la Mel, el sector de ponent de la carretera, la zona de la Coromina, etc.

Capítol a part mereixen els noms de cases de les barriades de poblament dispers: Sant Esteve, la Rabeia, Vilafruns i cal Nosa i cal Rata al barri de Navàs.

En tots aquests carrers i places entro la informació pels noms de casa. Sempre que m'és possible, assajo d'ordenar cronològicament els diferents noms que pot haver rebut una mateixa casa.

En els carrers llargs i antics, segueixo de primer la vorera dels números senars i després la dels parells. Als carrers d'urbanització més recent, només dono dades de les cases que tenen un nom explícit. Com més nou és el carrer, menys cases hi ha que tinguin un nom propi; i la majoria de les que en tenen és, o bé per trasllat d'una família del nucli antic que s'enduu el nom de casa, o bé pel fet de tractar-se d'un comerç o establiment públic que dona nom a l'edifici.

En aquesta part es fa ús sovintejat dels símbols (# ← ↔ ↑ ↓). Com ja s'ha dit, la fletxa a dreta o esquerra indica trasllat del nom d'una casa a una altra, marcant la precedència temporal; la doble fletxa, que el nom s'aplica a dues cases sense que en puguem establir una precedència temporal; la fletxa amunt, que el nom és viu, o ho era a tombant del segle XXI, almenys per a informants d'edat; la fletxa avall, que és un nom perdut en la memòria popular, conegut només documentalment.

La pronúncia dels noms correspon a la modalitat del català central. Només indico el timbre de les vocals o algun altre tret fonètic quan crec que convé especificar-lo per evitar ambigüitats o perquè s'aparta de la pronúncia habitual de la parla del territori.

Convencionalment, he escollit els noms populars dels carrers, en lloc del nom oficial. Com que aquests noms populars també han experimentat variacions amb els anys, justificaré breument el meu criteri, altrament també ben subjectiu. Per a les remissions, que necessàriament he de donar en forma abreujada, faig servir les següents abreviatures (entre parèntesis, els noms oficials actuals): **Església** plaça de l'Església (Dr. Roc Garcia); **Trull** (Carrer del Trull); **Ajuntament** (Plaça de l'Ajuntament); **Vell**, carrer Vell (Àngel Guimerà); **Nou**, carrer Nou (Sant Domènec); **Creu** (carrer de la Creu); **Monges**, plaça de les Monges (Ricard Viñas Coma); **Torrent** (Baixada del Torrent); **Raval** el Raval (Jacint Verdager); **Baix** carrer de Baix (del Castell); **Berga** (carretera de Berga); **Manresa** (carretera de Manresa); **Trencat** carrer Trencat (Ponent). Dono, a voltes, entre cometes i sense indicació de procedència, alguns comentaris relatius al motiu o a la persona que l'ostenta, obtinguts d'algun informador, i que poden aclarir la raó del sobrenom o donen alguna dada relativa a la persona que el porta.

25. PLAÇA DE L'ESGLÉSIA (plaça del Dr. Roc García de la Enzina)

L'ESGLÉSIA [igglézja] ↑ Església parroquial de Santa Maria de Balsareny. Documentada l'any 1009 (*ipso domo de Sancta Maria... Idus januarii, anno ·XII· regnante Roberto rege*. ACV, cal. 6, doc 812), l'església de Santa Maria de Balsareny ja era parròquia l'any 1032.

Els LOCALS PARROQUIALS Construïts sobre l'antic Col·legi dels Capellans, oficialment Escola Sant Josep, fundada el 1932 sobre el solar de l'antic cementiri. El fossar secular de l'església, però, no era aquí, sinó a l'indret on actualment hi ha el Casal Verge de Montserrat, és a dir, annex a l'església per la part de tramuntana. Quan, l'any 1777, el rector Roc Garcia va fer construir la rectoria nova, parcialment, sobre el terreny del cementiri, es devia començar a fer servir com a fossar aquest altre pati, annex igualment a l'església, però pel cantó de migjorn. A partir de 1896, amb la inauguració del cementiri municipal actual, aquest fossar va deixar d'acollir nous enterraments i va quedar en desús, però va continuar existint durant 34 anys, rere una tanca que encara es veu en fotografies de l'any 1927. En canvi, ja una fotografia de 1933 mostra la façana de l'Escola Sant Josep. Ja en desús l'escola des de 1974, l'edifici passà a ser Llar Parroquial i seu d'activitats vinculades a la parròquia, com l'Agrupament Escolta o la Coral Sant Esteve. Als anys 80, hom hi emprengué obres de reforma i rehabilitació.

La RECTORIA ↑ Nom de casa; és la residència del rector. Edificada a finals de la dècada dels 50 pel rector Leandre Picas, substituïa la que construï en 1777 el rector Roc Garcia, que fou enderrocada el 1936. Després de la guerra, i mentre no es va construir aquesta casa, el rector s'estava a cal Sabata (↔ Pl. Església 5), és a dir, en un dels pisos de cal Torrents. Cap als anys 60 es van acondicionar els baixos de la casa com a local per a activitats juvenils; més tard va ser el cau de l'Agrupament Escola Guillem de Balsareny.

5. **Cal MARTÍ** ↓ Var: **MARTÍ DEL LLOC** ↓ Nom de casa i cognom molt antic; la casa, vora l'església parroquial de Santa Maria, era un mas al segle XVII. (*Joan Martí, hereu y possessor de la casa y mas Martí del lloch de Balsareny, ab son testament... de 25 mars 1611...*) (Fund. § 57, i passim). Segurament per distingir-los dels Martí àlies *Sardà* de la casa Cerdà, a Vilamajor (que devien procedir, possiblement, d'un cabaler de cal Martí), aquests eren coneguts des del segle XVII com a "*casa Martí del Lloch*", referint se al fet que el mas era situat al nucli urbà ("el lloc", per antonomàsia) de Balsareny. Però el llinatge és molt més antic. Versemblantment, el podem relacionar amb el *Torrente Martino* documentat l'any 987 (JUNYENT 1987: 454, §533). Trobem un Pere Martí al segle XIV, un dels primers sequiers que la ciutat de Manresa nomenà per tenir cura de la Sèquia (SARRET 1906: 140). Més tard, apareix un "*Pere Martí, batle*" al fogatge de 1515 (ACA, A-401), i un Onofre Martí al fogatge de 1553 (IGLÉSIES 1979: 488), així com repetidament figuren els Martí als llibres sacramentals i els capbreus del segle XVII, i també al llibre de vàlues de 1760 i el cadastre de 1775. La casa s'ha conegut al segle XX pel cognom dels administradors de la propietat, que s'hi estaven:

Cal SABATA ↑ Cognom de la família que s'hi va estar molts anys. Documentem un Joseph Sabata, pastor, casat amb Paula Vinyes, els anys 1774 i 1782. Darrerament, és sovint designada com:

Cal TORRENTS ↑ Del cognom dels propietaris, la família Torrents Arraut. El cognom Torrents (res a veure amb l'antic Mas Torrents) és documentat a Balsareny des de 1734. La casa ha estat adquirida en 1990 per l'Ajuntament de Balsareny i serà destinada a equipaments culturals.

- SN. EI CASAL** ↑ Antic hospital i actual residència d'avis, de nom *Casal Verge de Montserrat*. Fundat el 1947 pel fabricant Ricard Viñas Geis a iniciativa de Mn. Esteve Verdaguer, ha estat engrandit en dues ocasions posteriorment, de primer amb un segon pavelló i després (1990) amb una edificació que els uneix tots dos. A la capella hi ha unes interessants pintures murals de Josep Obiols i Palau, que daten també de 1947, igualment a despeses de Ricard Viñas.
- SN. Els COL·LEGIS NACIONALS** ↓ Ho foren molts anys; des del 1927 en què foren fundats, en temps de l'alcalde Gregori Casaldàliga, fins als anys 70. A la inauguració hi va assistir el general Barrera, capità general de Catalunya, i el general Milans del Bosch, governador civil. Els col·legis són edificats sobre un terreny que havia estat el corral de *cal Martí* i, en part, l'era de *cal Sala* (SOLER 1989: 19; *Sarment*, gener 1981). Avui l'edifici és:
- EL CLUB D'AVIS = La LLAR D'AVIS = La LLAR DEL JUBILAT** ↑ Amb tots aquests noms es coneix, per bé que sols el primer és l'oficial, en tant que seu del Club d'Avis local. En té cura una associació local anomenada "Els Ametllers" i entre altres activitats tenen una coral.

26. CARRER DEL TRULL

2. **Cal TRAVER**. Vegeu Pl. Ajuntament 4: és la mateixa casa, que fa cantonada.
4. **Ca l'ESQUENAMOLL** ↓ Singularitat de caràcter; home poc feiner. La casa d'aquest nom, però, era al carrer de Baix (← Baix 40); quan van venir a viure aquí, aquesta casa va prendre el nom d'un motiu individual de *l'Esquenamoll*:
Cal ROS ↓ Característica física: l'Esquenamoll era un home molt ros. Després:
Ca l'AMBRÓS ↓ Prenom d'un forner que s'hi estava. Es deia Ambrós Fusté, i era el pare de l'Antoni Fusté Escardívol, gendre de *cal Tinus* (→ Torrent 19).
6. **Cal BOTELLA** ↑ Cognom antic, *Boatella*, avui perdut (→ Raval 3). Etimologia popular: "*En venir de treballar, l'home penjava la botella a la maneta del truador de casa seva*". Com a cognom, ja el trobem al segle XVIII, i sembla que procedia del terme veí de Gaià: "*Anton Boatella*" [Òbit. 1735]; "*Joseph/Celdoni/Maria Boatella, de Gayà*." [Conf. 1737]. Com a renom, el trobem documentat al segle XIX: "*Joseph Vilaseca, dit Boatella*." [Hosp. 1823]; "*Butella*" (1871) [Arxiu Pau Vilarassau]; "*Juan Botellas*" [Lleg. pios, ff. 46 47] I aplicat ja a la família Casaldàliga, que en té avui el sobrenom, el 1857: "*De tres sous que ha pagat de entrada la vella de cal Boatella o March Casaldàliga*" [Lleg. pios, 1858, f. 40 v: comptabilitat de l'any 1857]. Avui els números 6 i 8 constitueixen una sola casa.
8. **Cal SERENO** ↓ Ofici. Es deia Solà de cognom, i era parent de *cal Sabata*. (← Raval, 18). També:
L'ARRI TOTS DOS ↓ D'un fet de parla: "*Era el Lluís Sereno; tenia un ase i caminava molt a poc a poc. Els marrecs el feien enfadar cridant li: 'Arri tots dos, que el més burro sou vos!'*".

10. Cal XECÓ ↓ Origen desconegut. Segons una tradició comuna a molta gent de Balsareny, era la casa més antiga, feta vora l'església, a la sagrera; però el renom no el trobem documentat abans del s. XVIII: “*Eulàlia Massanés, muller d'Antoni Massanés* [al marge:] *dit lo Ton Xecó, habitant en la Farreria.*” [Òbit. 1740]. “*Anton Massanés, dit lo Toni Xecó*” (1746); “*Ton Xecó, davant la porta Major de la casa Martí del lloch*” [Fund. § 20, citant un document del 1622]. El renom continua al llarg del s. XIX: “*Joseph Vilanova (a) lo Xacó*” [Hosp. 1829]; “*José Picas, (a) Xacó*” (Lleg. pios, ff. 46 47, 1883). Antigament s'havia dit:

La FERRERIA ↓ Hi visqué al segle XVII un ferrer. “*Balthasar Boixaderes, ferrer, marit de Magdalena Boixaderes y Julià, tots de Balsareny, habitants en la Farreria, que vuy [1746] és la meytat de Joseph Alou y la altra meytat habita Anton Massanés dit lo Toni Xecó, al davant de la Porta Major de la casa Martí del Lloch*” (1746) [Fund. § 20, citant un document del 1622]. Efectivament, *cal Martí del Lloc*, avui amb entrada principal per la plaça de l'Església, té la portalada antiga al Trull, just davant de *cal Xecó*. També, posteriorment:

Ca la XEIXA ↓ Origen incert. La *Xeixà* era una dona d'origen francès, casada amb un germà de *l'Amió* (← Vell 4; Vell 28), de cognom Subirana. La seva filla Lola, dita també *la Xeixa*, es va casar amb un viudo, que li va heretar, convenientment masculinitzat, el motiu: *el Xeixo* (→ Balmes 13). També:

Ca la FRANCESA ↓ Procedència de França. Cap relació amb *les Franceses* (↔ Sant Marc 53; ↔ Raval 23). Un informador creu que aquí s'hi havia estat també el *Vell Futès* (↔ Monges 7). Després:

Cal SARDINA ↓ Origen desconegut; potser per aspecte físic. El meu avi, *l'Estevet de cal Sardina*, que passava les pel·lícules al Centro Parroquial, era sec i esprimaixat, xuclat de cara i amb uns pòmuls sortits. En tot cas, el motiu es remunta almenys a l'avi del meu meu rebesavi, Gaspar Carreter Casas (n. 1745), ja que Sardines eren el meu avi Esteve (→ Mel 14), i també les seves germanes i cosines casades a *cal Barbet* (→ Costa del Castell 21), *cal Sopa* (→ Baix 11) i *cal Rabeió* (→ Vell 3). D'altres: el *Pepet de cal Sardina* (Josep Carreté Plans, germà conco del meu avi Esteve); el *Papitu de cal Sardina*, el meu pare; i, tal com ens interpel·laven els companys de l'escola, el *Sardina gran* (el meu germà gran, l'Esteve) i el *Sardina petit*, qui subscriu. Els Carreters més antics que documento a Balsareny procedien de Castellnou de Bages; un Esteve Carrater era masover del Vilar [AJOR, f. 85, any 1764].

12. Cal CASTANYOLES ↓ Tret de caràcter: “Home alegre i xerraire”. Als baixos, el *Castanyoles* (↔ Vell 10) hi tenia telers, en societat amb el ferrer *Puigmartí* (← Vell 20) i el *Tià* (↔ Creu 10).

14. Cal TARRANQUER ↓ Dedicació no professional: “Collia estelles, tarrancs i branques seques”. (← Baix 2; ← Manresa 3). També:

Cal TRISTET ↓ Singularitat de caràcter i diminutiu (o hipocorístic); era el pare del *Terranquer* (← Baix 2).

SN. Cal BALDERIC ↓ Hipocorístic del prenom *Baldiri*, potser creuat amb *Galderic* (← Raval 16; ← St. Marc 13).

SN. Cal JEP [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*. (→ Vell 7-8; → La Rabeia).

SN. EI COBERT DE L'ESCALER ↓ Cognom. Podia correspondre als darreres de *cal Lleno* (↔ Vell 29), que es deia Escaler de cognom.

27. PLAÇA DE L'AJUNTAMENT (= la Placeta)

- 1. Ca la VIUDA SALA** ↓ Llinatge dels apotecaris i terratinents Sala, l'últim dels quals, Tomàs Sala Claret, va morir el 10 de febrer de l'any 1896; la seva viuda, Carme Dachs Guixé, el va sobreviure molts anys, i la casa, abans *cal Serra de la Plaça* i després *cal Sala*, va prendre el nom del seu marit. Abans se n'havia dit:
Cal MERENCI [mærénsi] ↓ Del prenom **Emerència**, d'una mestressa del segle XVIII, amb afèresi per aglutinació de l'article (*L'Emerència* → *la Merència* → *el Merenci*). Més tard es van traslladar a → Pl. Monges, 6. El cognom de la família és Soler, i així els trobem als cadastres del XVIII en aquesta casa: "*Domingo Soler*" [*Balias* 1760: 35v]; "*Domingo Soler*" [*Balias* 1775: 120r]; "*Casa de Domingo Soler*" [*Cadastr* 1775: 155v]. La casa era contigua a la de la família Casamitjana (↔ Raval 4). I d'aquesta casa era l'Emerència Casamitjana que es va casar amb Domingo Soler i va donar motiu, fins avui, a la família (i nom a la casa on s'està avui, a la plaça de les → Monges, 6). L'aparició del motiu ja es documenta en l'òbit de la jove, Maria Soler, muller de Bonaventura Soler: "*Maria Solé y Solé, viuda, la Emerencia.*" [*Òbit*. 1835]. Després:
Cal JULIÓ ↓ Prenom, amb hipocorístic. "S'hi van estar a primers de segle, després dels de *cal Merenci*". També:
Cal JUANILLO [ɟuáníeu] ↓ Prenom, amb diminutiu o hipocorístic, morfològicament castellans, però fonèticament catalanitzat pel que fa al sufix (no pas al fonema gutural inicial). "*Juanillo de la Plaza*" [*AJOB*, llibre 5 (1887) ff. 53v, 64v.]. Als baixos:
Ca l'AMADEU [è] ↓ Prenom del propietari de la botiga de queviures que hi havia. Es deia Amadeu Calmet, casat amb Pilar Guixà Aloy (*la Pilarica*; → Raval 1), i pare de Victòria Calmet Guixà. "*De primer van tenir la botiga a sota de cal Devesa* (↔ plaça Ajuntament, 6), *on ara hi ha cal SISAMI; després es van traslladar aquí a cal Sala, i posteriorment al Raval.*" També:
Ca la MARCEL·LINA ↓ Prenom de la mestressa, Marcel·lina Calmet, germana de l'Amadeu. Era un comerç de queviures. Més tard es van traslladar → Raval 1, amb tots dos noms de casa igualment. Aleshores, primer ací i després al local del costat (l'actual oficina de recaptació municipal), hi hagué la farmàcia del Rimbau. Després:
Cal LLETER ↓ Perquè el Lluís de cal Lleter (← Monges 9), Lluís Casaldàliga Ribera, hi va tenir una lleteria. Després:
Cal RIMBAU ↓ Cognom del propietari, el farmacèutic Antoni Rimbau Gallifa, que fou alcalde de Balsareny (1912). "*El Rimbau va ser jutge cap a l'any 1915, i alcalde; després va tancar la farmàcia i se'n va anar a Barcelona. Aleshores, el Sala va obrir la farmàcia ell, no sé si al mateix lloc o al costat, a ca l'Amadeu, que ja s'havia traslladat al Raval.*" Antoni Rimbau Gallifa fou el pare d'Antònia Rimbau Dencàs, muller de Josep Sant Rabeya; per això la casa es coneix avui també com:

Cal SANT ↑ Cognom de l'actual estadant, Josep Sant Rabeya (← Creu 15, ← Nou 2; ↔ Raval 9), gendre de l'Antoni Rimbau de la farmàcia. A la façana, bellament esgrafiada, hi ha un rellotge de sol amb la llegenda: “*Jo sense sol, tu sense fe, no som re*”. Als baixos:

La COMPRATIVA ↑ Var. **COMPARTIVA** ↑ Cooperativa de consum per als treballadors de l'empresa tèxtil Fàbriques Viñas (el nom oficial era COVINSA); quan aquesta raó social, cap al 1964, va fer fallida (una de les primeres víctimes de la crisi tèxtil del Llobregat), l'economat esdevingué cooperativa oberta a qui volgués fer-se'n soci. El 1993 va tancar; el 1994 hi havia una botiga de “tot a 100 pessetes”.

2. **Cal SERRA DE LA PLAÇA** ↓ Casa del nucli urbà de Balsareny, situada a la plaça de l'església, enfront de casa Martí del Lloc i de la sagrera. Entre els Serra de la Plaça i els Martí del Lloc posseïen bona part del terme entorn del nucli urbà de Balsareny, on, durant el XVIII i el XIX, es va anar estenent el poble. Tot i l'establiment urbà, era de fet un mas, amb l'era i una considerable extensió de terreny. Després, per matrimoni, va canviar el cognom dels propietaris i la casa passà a dir se:

Cal SALA ↓ Els Sala eren apotecaris, i constitueixen una família terratinent, que va heretar les propietats de l'antiga casa Serra de la Plaça quan Joan Sala es va casar amb la pubilla de cal Serra, Susanna, i aquesta va morir en 1775: “*Juan Sala, boticario*” [Cadastrre 1775: 49r]; “*Susanna Sala, Mas, y Serra, muller de Joan Sala, apotecari.*” [Òbit. 1775]. Observem com ací encara es conservava esment dels dos cognoms materns, *Mas y Serra*, unificats arran del casament d'hereu amb pubilla. Amb el nou casament, però, aviat el cognom Mas es perdrà, per mantenir el nom de la casa, Serra, unit ara amb el cognom Sala: “*Una noya de Joan Sala, apotecari de Balsareny*” [Òbit. 1775]; “*padrí, Tomàs Sala, apotecari*” [Conf. 1777]; “*Sala y Serra*” [Balias 1775: 120r.]; “*Casa de Juan Sala y Serra*” [Cadastrre 1775: 155v]; “*Tomàs Sala y Serra*” Administrador de l'Hospital. (PONS 1984: 26 XII 1811); “*Joseph y Tomàs Sala y Cantarell, fills de Joan Sala, apotecari, y de Agnès conjug.*” [Conf. 1829]. Finalment, el cognom Serra es perd també. Però encara a mitjan XIX hom coneixia la casa com a cal Serra (Arxiu Pau Vilarasau, 1858). A començaments de segle, però, la casa es coneix ja com a cal Sala. Tomàs Sala Claret, fill de Josep Sala Cantarell, fou alcalde de Balsareny l'any 1887. Avui:

L'AJUNTAMENT ↑ Var: **La CASA DE LA VILA** ↑ Tots dos noms són vius, bé que el segon és en sensible retrocés enfront del primer. El cunyat de la viuda Sala, Ramon Casanovas (“*el Ramonet de cal Sala*”, casat amb Josefa Dachs), es va vendre la casa al municipi l'any 1928.

4. **Cal TRAVER** ↓ Cognom. Aquesta casa fa cantonada amb el carrer del Trull; hi ha un terrat que hi surt. Els Traver constituïren un llinatge de cirurgians i barbers que documentem des del segle XVII fins al XIX; a la cantonada entre la plaça i el carrer del Trull, encara es conserva una làpida de pedra que sobresurt de l'aresta, amb la navalla i les tisores, i una data: “*22 febré 1687*”. Un membre del llinatge Traver fou Francesc Traver (1720 1804), “*el Pàter dels diagnòstics*” jesuïta exclaustat el 1767 (cf. CARRETÉ, *Sarment*, 169, març 1990, pàg. 8-9). Després:

- Ca l'AREP** ↓ Significat desconegut. De cognom Rodergas, van venir de Berga fa unes quantes generacions i van arrelar a Balsareny. El primer Rodergas que ateso a Balsareny és Josep Rodergas, bracer, natural de Berga, que es va casar amb Maria Picas, de Balsareny (→ Nou 10). El cognom Rodergas sembla clarament d'origen occità. Després, als baixos:
- Cal COLELL** ↓ Magatzem que fou propietat del *Colell* de ← Nou 19. El motiu ve de l'antic mas Colell de Balsareny. El pis de dalt era:
- El SINDICAT** ↓ Fou durant molts anys seu del Sindicat Vertical (CNS, Central Nacional Sindicalista) i a la primera postguerra un local de Falange Española. Situat davant per davant de l'Ajuntament, hi onejà molt de temps la bandera de "FET y de las JONS".
5. **Cal DEVESEA** ↑ Cognom ja perdut, documentat des de començaments del XVII. "*Jeroni Deveza, sastre*" [Òbit. 1611]; "*Magdalena Deveza, viuda*" [Òbit. 1611]. Des del 22 de febrer de 1661, en què el pare Antoni Joan Llimargues es va casar amb Maria Deveza, pubilla, el llinatge va passar a dir-se "Llimargas y Deveza", mantenint els dos cognoms units (i no sempre en el mateix ordre). Una anotació del 1676 situa la casa en la seva ubicació actual: "*la casa vella del Deveza en lo carrer del Hostal*" [Fund. § 11], perquè aquesta casa, en efecte, fa cantonada amb el carrer Vell, antigament carrer de l'Hostal, on hi ha la portalada principal, per bé que avui l'entrada i la numeració són per la plaça de l'Ajuntament: "*La casa que posseheix vuy Llimargas y Deveza, que fa cantonada a la plassa y Carrer Vell*" [Fund. 32] (1746); "*Morí en Casa Deveza, situada en lo carrer vulgarment dit Vell, davant lo Hostal, Theresa Llimargas, muller de Anton Llimargas, amo de dita casa.*" [Òbit. 1768]. Al seu torn, cal Deveza va ser un hostal al segle XIX: "*També hi havia l'hostal de cal Deveza, a la plaça, que és una casa molt gran i sempre tenien vi per vendre.*" (SOLER 1990: 37). També:
- Cal CONRADO** ↑ Prenom de Conrad Planas, espòs que fou de Carme Gras Solà, propietària de la casa. Als baixos:
- Cal SISAMI** [sisámi] → Taller de fusteria fundat per tres socis, Francisco Simon, Celdoni Santamaria i Pere Miralles, que tenien per nom comercial "SI SA MI", acròstic format amb les primeres síl·labes de llurs cognoms. Desfeta la societat, el negoci i el taller el va continuar regentant Francisco Simon Picas, de cal Ton de la Creu (← Creu 19), dit també el *Quico Sisami* [kíku sisámi] ↑ (← Cra. Berga 8), el qual va mantenir força temps com a nom d'establiment l'antiga denominació social, que passà a designar-lo també a ell com a motiu individual.
6. **El COMÚ** ↓ Antiga Casa de la Vila fins l'any 1928, en què l'Ajuntament va comprar la casa Sala (Serra de la Plaça: ↔ núm. 2). A PONS (1974: Vegueria, *passim*), hi ha nombrosa documentació del Comú de Balsareny, referida als segles XVIII i XIX. Darrerament en fou propietari Antoni Montoya i, després, Josep Casaldàliga Massana. D'ençà que el 1928 el Comú es va traslladar al seu emplaçament actual, en aquests baixos, molt grans, hi ha hagut diversos establiments comercials:
- Cal NORANTA-CINC** ↓ Botiga. Ho venien tot a 95 cèntims. Després es van traslladar a → Cra. Manresa 16. Abans s'havien estat als baixos de cal Sabata del carrer de la Creu (← Creu 3). També:

Cal JOANOLA ↓ Cognom. També:

Cal MONA ↓ Hi havia tingut una barberia un de *cal Mona* (← Creu 29; → Cra. Berga 11). I encara:

Cal COMAS ↓ Cognom. Hi va haver la perruqueria de *cal Comas*, que després es va traslladar a → Pl. Monges 12. Més recentment:

La CAIXA RURAL ↓ Als baixos hi ha hagut una oficina de la Caixa Rural Provincial de Barcelona, després absorbida per la Caixa de Barcelona; des de 1990, arran de la fusió amb la Caixa de Pensions per formar la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, l'oficina va tancar. Després:

Ca la FINA DEL PEIX ↓ Comerç de peix congelat i altres queviures, dels mateixos propietaris que els del carrer ← Travessera 7 (Josefina Álvarez López). Després:

La BÓTIGA DE LA FUSTERIA ↑

28. CARRER VELL

1. **Cal MARIANÓ** ↓ Procedència, de la casa de pagès del mateix nom (↔ Sant Marc s/n). Després:

Cal PARRÒQUIA ↑ Perquè hi va anar a viure un germà del *Parròquia* (← Baix 21).

3. **Cal RABEIÓ** ↑ Diminutiu del cognom *Rabeya*; procedència, llunyana, de la casa de ← *la Rabeia*. Documentem al segle XVIII diversos personatges de cognom Massanés i sobrenom Rabeya, originàriament cognom matern, conservat en tractar-se d'un llinatge amb patrimoni. A partir d'un moment donat, el motiu passa a ser **Rabeió**, amb diminutiu que designa un germà petit. “*Se cantaren los tres officis funerals per Anima de March Massanés àlias Rabeya, que morí soldat en la campanya de Parma i Placència y fou sepultat en lo cementiri dels Pares Agustins de Placència*” [= Piacenza; Òbit. 1759]. “*Mortuus fuit Antonius Massanés, et Rabeya, agricola ætatis septuaginta annorum*” Al marge: “*Massanés et Rabeyó*” [Òbit. 1787]. “*Agustí Massanés, dit Rabayó... del carrer nou*” [Cofradias 1799]. “*Maria Massanés, vulgo dicta la Rabeyona*” [Bapt. 1801].

5. **Ca l'AMORÓS** ↑ Motiu ja documentat a mitjan s. XVIII, vinculat al cognom *Creus*: “*Francisco Creus y Amorós, albat de onze mesos y mitg, fill de Joan Creus parayre*” Marge: “*Creus y Amorós*” [Òbit. 1730]. Un Amorós va intervenir en les batalles del Bruc: “*Joan Creus Amorós*” [PONS (1984), 31-07-1812, *relació dels membres del sometent de Balsareny que han d'anar a defensar Can Maçana a la batalla del Bruc*]. El cognom *Creus* (ja segon, a punt de perdre's: Joan Corominas *Creus*), la casa (“la tercera a mà esquerra”, el 1734 com avui) i el motiu han perdurat fins ara. L'extensió del llinatge *Creus* fa que hi hagi altres cases amb aquest nom: *cal Creus* (↔ Vell 8); *ca l'Agneta de cal Creus* (↔ Nou 62). Aquesta casa també es va dir:

Cal JEPÓ ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*, d'un dels *Creus Amorós* del segle XVIII. *Joan Creus, dit lo Jepó, del Carrer Vell*” [Confraries 1739]. “*Creus Japó*.”

Antònia, filla de Joseph Creus Japó y Margarida Muntada [ibid. 1802]. “*Joseph Creus àlias Jepó del Amorós, pagès del carrer Vell de Balsareny*” (1793) [Fund. Renda, § 109].

7. **Cal BODEGON** [buðαgón] ↓ Hi havia hagut una taverna. Al segle XVIII: “*Casa de Fran<cis>co Gaixigas, habitada del dueño. Lázaro Gaixigas, hijo.*” [Cadastré 1775: 173v-174r]. Després:

Cal JEP [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*. (↔ Trull s/n, que podia coincidir amb els darreres de la casa). No hem de confondre aquesta casa amb la de *cal Jep Creus* (↔ Vell 8), tot i que potser hi havia un nexa familiar. El 1858 trobem un *Ramon de cal Jep*” [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 8 i *passim*]. També:

Ca l’OLIVET ↑ Origen incert. Hi vivia una filla de *l’Olivet* (← Creu 20), dita **L’OLIVETA** ↓; el marit era dit *Olivet* per masculinització. Després:

Cal QUATREPELIS [è] ↑ Fet de parla: tret del parlar pallarès. El motiu pertany a un home, natural com els seus pares de Llessui, a la vall pallaresa d’Àssua. Un cop a Balsareny, va dir que al seu poble les dones “no valien *quatre pelis*” –o que se’n podien trobar per *quatre pelis*– (per ‘peles’, pessetes). No és, doncs, com l’etimologia popular ha volgut suposar, una característica física (‘quatre pèls’: cabell poc abundant). Després, als baixos:

Ca la ISABEL ↑ Prenom de la titular d’un comerç de llegums cuits, Isabel Sevillano Comellas, que hi va traslladar el negoci des de *cal Cigronaire* (← Creu 10). Rètol: “*Llegum cuit, fruit sec Isabel*”.

9. **Cal TICO** ↑ Hipocorístic del prenom *Francisco*. No sembla haver hi relació amb la casa de *cal Tico* del poble veí de Castellnou de Bages. El d’aquesta casa del carrer Vell procedia de la casa dita ← *el Lledó detrás Castell*, es deia Francisco Lladó i era padrí del *Petico* “petit Tico” (↔ Nou 62). Era el besavi de les germanes de *cal Savoia* (→ Monges 3). “*Francisco Tico del Lladó*” [AJOB, llibre 5 (1887), f. 15]. L’hereu es casà amb *la Calcinera* (↔ Manresa 15). Cf. també ↔ Monges 3. Abans:

Cal BOCATORT ↓ Característica física. Al segle XVIII: “*Casa de Joseph Vilaseca, habitada del dueño.*” [Cadastré 1775: 173 v.].

11. **Cal MAIOL** ↑ Procedència, de la casa de ← *cal Maiol*; de *mallol* ‘vinya jove’ < MALLEOLUS ‘martellet; rebrot de sarment’, amb la pronúncia ioditzada normal aquí. Hi va viure Josep Bonals Puigdorca, del mas Puigdorca, avi de Serafina Bonals, la *Serafina de cal Maiol*. Al cadastré de 1775: “*Casa de Domingo Serdans, habitada del dueño.*” [Cadastré 1775: 173 v.].

13. **Cal PELUT** ↓ Característica física. **EI PELUT DE CA LA ROSSA** ↓ Malnom individual de l’anterior, ara referit al motiu de casa seva, *ca la Rossa* (← Vell 10), per característica física també.

15. **Cal VALENT** ↑ Característica física: “era un home que tenia molta força.” Però aquest comentari, recollit d’un informador d’edat, es referia “al vell *Valent*”, mentre que el sobrenom ja els venia de més lluny. Els de *cal Valent* es diuen Bartomeus, cognom profusament documentat al poble des del s. XVI (fogatges de 1515 i 1553;

Òbit. 1604 i següents). Però la casa original del nom no era aquesta. El *Camilo Valent* (Camil Bartumeus Pursals, pare de Salvador Bartumeus Busquets, *el Salvador dels Pollastres* ↔ Raval 12), es va traslladar en aquesta casa des de la casa del davant, on havien nascut tant ell com el seu pare: *cal Ramon Valent* (← Vell 16). Després:

Cal NOI XIC ↑ Característica física: “Tots els membres de la família eren de poca alçada”. Trobem el renom documentat ja al s. XVIII: “*Joan Vilar (a) Noy Xich*” [1776, *Rentas o Censals*]. “*Fran<cis>co Vilar, dicho Noy Xich*” [Cadastr 1775: 143 v.]. Aquest Noi Xic, al segle XVIII, ja vivia en aquesta casa, bé que no n’era propietari; ho era el Massanés dit *Catalunya* (→ Vell 2), del qual el Noi Xic era jornal·ler: “*Casa de Antonio Massanés dicho Cataluña; habitada del dueño, inávil. Fran<cis>co Vilar, jornalero; su personal.*” [Cadastr 1775: 173rv]. A finals del XIX s’hi estava un llogater (“masover”): “*Masuber de can Noy Xich*” [AJOB, llibre 5 (1887), f.5]. “*Xich masuber. Calle vieja, abita a casa de Noy Xich*” [*ibid.*, f. 72].

17. Cal MARXANT ↓ **Ca l’OLIAIRE** ↓ Dedicació professional: traginer i oliaire. És una casa que n’agrupa dues de velles, desocupades i mig ensorrades, d’uns cinc metres de façana com la majoria de les cases d’aquest carrer del segle XVI. Al segle XVIII, cal Marxant feia funcions com d’hostal per a traginers. L’any 1906, la societat del Centre Instructiu i Recreatiu va comprar l’immoble i el va enderrocar per construir-hi l’actual *Casino*: “*Llur primer acord [es refereix als socis del Centre] fou adquirir en propietat dues cases, les més velles i atrotinades del carrer Vell*” (MASPLÀ 1977: 12). Després, fins avui:

El CASINO [kásínu] ↑ Local del Centre Instructiu i Recreatiu, societat fundada el 1891 per Josep Escaler Casaldàliga Vall (↔ Trull 8); el local social va ser iniciat a impuls de Josep Escaler Vassany el 1906, arran del tancament de l’*Ateneu* per Tots Sants de 1905 (↔ Raval 23) i fou inaugurat, ja mort aquell ardit ex-alcalde, a primers de 1910. Els seus fundadors, republicans lerrouxistes, en deien al principi “*casa del Pueblo*” (i els catòlics, en llurs pamflets a la premsa, n’estraxfeien el nom en “*caza del pueblo*”). Consta que el 1906 ja s’hi va celebrar algun sarau, tot i que estava en construcció, i que se’n va ensorrar la volta, per a irrisió de la premsa dretana. El Centre Instructiu va tenir una escola laica, una biblioteca, un teatre (també, aviat, cinema) i un local d’esbarjo (billars, escacs) i sala de ball. També hi havia un elenc teatral i un cor de caramelles. Organitzà festes de l’arbre, conferències i concerts, i va fundar una germandat assistencial per a obrers malalts, curiosament anomenada “Sant Joan”. Malgrat el nom oficial de la societat, “Centro Instructivo y Recreativo de Balsareny”, el local ha estat, i continua essent, conegut popularment com a *Casino*, pronunciat tanmateix amb *s* sorda. Pres el 1936 per la CNT-FAI, l’any 1939 fou comissat, i el 1954 passà a mans d’una Junta Local de Beneficència que l’administrà fins el 1979. Cap als anys 50-60 fou un cinema, el “*Cine Victoria*” (bé que popularment va continuar essent *el Casino*); també va servir esporàdicament de menjador escolar. L’any 1979, l’Ajuntament democràtic el tornà a la societat a la qual havia pertangut. Vegeu-ne amb detall la història a CIR (1991) i MASPLÀ (1978). Cf. també CARRETÉ (1992).

19. **Ca l'AGNESSÓ** ↑ Var: **AGNESÓ**, menys usual. Hipocorístic del prenom Agnès, aplicat, però, a un home. Al segle XVIII: “*Casa de Maria Massanès, viuda, no se habita.*” [Cadastrer 1775: 173 r.]
21. **Ca l'OLIVER** ↓ **EL TON DE CA L'OLIVER; EL JEP DE CA L'OLIVER**
 Cognom, perdut ja al segle XVIII. (→ Nou 44; → Bruc 11). “El *Jep de ca l'Oliver*, que era un home mig poeta”, dirigia un quartet musical on tocava també el seu germà Ton [SOLER 1990: 48; *Sarment*, juny 1988]. La casa pairal dels Oliver de Balsareny era justament aquesta; fins que una pubilla Oliver, dita *Olivera* per feminització, es va casar amb Josep Solà a començaments del XVIII. Així, el cognom Oliver, com a “oficial”, es va anar perdent, tot i que es va mantenir com a sobrenom amb plena força. Aquell Josep Solà procedia del mas Solà de Cornet (documentat ja el segle XIV; cf. SOLÀ 1920: 72), i la família creu poder remuntar el seu llinatge a l'antic mas Solà de Sant Esteve, al terme de Santa Maria d'Oló (GASOL 1981: 152). Els Solà, al segle XIX, van marxar temporalment de Balsareny i van llogar la casa a la família Casellas, que, pel fet d'estar-se a *ca l'Oliver* en va assumir el motiu. Més tard, i havent tornat els propietaris Solà a ocupar la casa, Romuald Solà Galí es va casar amb Providència Casellas Erra, de forma que tots dos ostentaven el sobrenom d'*Oliver*; ell, pel fet de descendir en línia directa del Josep Solà (pubill *Oliver*) en qui es va començar de perdre el cognom, i ella pel fet de descendir dels *Oliver* estadants de la casa, que els va traspassar el nom de casa com a renom de família. Després:
Cal MALDO [u] ↑ Hipocorístic de *Romuald*, prenom de l'avi, Romuald Solà Galí; per afèresi de la forma castellanitzada *Rumualdu*, simplificada en *Rumaldu*. El motiu ha passat al fill i al nét, que en canvi han perdut el nom de família *Oliver*, comú a tots dos cònjuges, el Romuald i la Providència, ambós de *ca l'Oliver*. Vegeu una entrevista al *Maldo* a CIR (1991: 93).
23. **Cal PUNTES** ↑ Origen desconegut. Renom antic: la família havia posseït un document del 1520 on s'esmentava un *Torras, àlias Puntas*. En tot cas, atesto aquest cognom i motiu, i en aquesta mateixa casa, al darrer terç del XVIII i a principis del XIX: “*Casa de Joseph Torras dicho Puntas.*” [Cadastrer 1775: 172v]; “*Pieza dicha Horts vells es de Joseph Torras dicho Puntas*” [*ibid.* 94v]; “*Joseph Torras dicho Puntas*” [*ibid.* 144v-145r]; “*Joan Torras y Puntas.*” [Cadastrer 1809: 214r]; “*Joseph Torras dit Puntas*” [*ibid.* 216v]; “*Povilla Puntas*” [AJOB, llibre 5 (1887), f. 60]. El 1815, el cognom era encara Torras; trobem el renom en un diminutiu que conserva, és clar, el gènere femení del primitiu: “*Torras y Plata. Anton Torras major, alias Puntetas*” [Òbit. 1815]. El cognom passà a ser Font a mitjan segle XIX. “*Fon, Maria, casada (a) Puntas*”. “*Fon, Josep, casat (a) Puntas*” (1860) [Lleg. pios, f.69]. Més endavant, passà a ser Riera: *Celestí Riera Gubianas* (Cens 1930); avui, Francesc Riera Oncins, pare de Francesc Riera Isern (cf. *Sarment*, 166, desembre 1989).
25. **Cal VICENÇ DE L'OLIVA** ↓ Prenom de Vicenç Safont Bernadich (Cens 1930) i, possiblement, procedència de la casa *l'Oliva*, de la parròquia del Mujal, durant molts segles pertanyent a la baronia de Balsareny i avui agregat del municipi veí de Navàs. Aquesta casa és documentada ja l'any 1312, sota la forma amb article salat *Zoliva* [*Hª Bages* II: 163]; el cognom Oliva el trobem l'any 1622 [Òbit.] (↔

Nou 27). Al XVIII: “*Casa de Joseph Alou, dicho del lugar. Habitada del dueño.*” [Cadastrre 1775: 172 v.]. El “*Vicenç Oliva aixuta*” és esmentat en una esquila satírica republicana de 1912 contra “Antoni Gripau Butllofa” (per Antoni Rimbau Gallifa, aleshores alcalde) i els seus partidaris. Vicenç Safont Bernadich va ser regidor els anys 1912-1913 amb l’equip de govern de l’alcalde Rimbau, i també els anys 1914-1915 amb l’alcalde Francesc Sabata. També:

Cal PAIASSER ↓ Ofici o dedicació no professional: comerciava amb palla? La iodització denota que el mot prové de *palla*, no pas, per exemple, d’una deformació de *pellisser* o altres derivats de *pell*. El mot *pallàs* (cf. DCVB) no és emprat a Balsareny.

27. Cal MORRAL ↓ Cognom de l’avi del *Morral* del carrer de ← Baix 6; Baix 42 (← Berga 10). Al XVIII: “*Casa de F<rancis>co Manuvens, terrat<enient>e. Habitada de María Babra, viuda.*” [Cadastrre 1775: 172 v.]. Després:

Cal PASTORA ↑ Var: **ca la PASTORA**. Var. individual: **el PASTORA**. Aplicat a homes; feminització d’un motiu *Pastor*, d’ofici, que no té res a veure amb *cal Pastor* (↔ Baix 17). El motiu ha donat lloc a un topònim: el **Bosc del Pastora**, vora la casa de Candàliga. El motiu ve de Joan Pons Soldevila, natural de Prats de Lluçanès, que feia de pastor de *cal Peret* (↔ Creu 20) i per això li deien *el Pastor*. Casat amb Teresa Ricart Santamaria, de *cal Reculta* de Balsareny, fou pare de Dolors Pons Ricart [dulórcs], dita *la Pastora*, casada amb Lluís Badia Canudas el 1934.

29. Cal GONFAUS ↓ Cognom documentat ja en aquesta casa en els cadastres del XVIII: “*Joseph Gonfaus*” [Balias 1760: 40 v.] “*Casa de Joseph Gonfaus. Habitada del dueño. Su personal. Un jumento. Un hijo. Su personal.*” [Cadastrre 1775: 172 r.]. Després:

Cal LLENO [èènu] ↑ Taller del llauner Josep Escalé, dit *el Llenu* (← Raval 21). També li deien el *Pués*, per la mateixa raó que ho deien al *Pués* de ↔ Baix 23 (per l’ús habitual d’aquesta conjunció castellana). Hom recorda la seva participació als fets coneguts amb el nom de “el Cop de Sabre a l’Ateneu”: cf. MASPLÀ (1978: 9); SOLER (1990: 50) i CARRETÉ (1992a), esdevinguts, tanmateix, al costat de la seva casa del Raval, no pas aquí. Parla d’aquest taller CIR (1991: 93). Avui:

Cal XANDRI ↑ Cognom de l’actual propietari, el fotògraf Benvingut Xandri Cardona (VILARÓ 1983: 179; *Sarment*, 121, febrer 1986).

31. Cal TRAVER ↓ Cognom dels propietaris de l’immoble, que eren els cirurgians de *cal Traver* (↔ Ajustament 4). Més tard, la casa va pertànyer als de *cal Solsona* (↔ Vell 33) i després als de *ca l’Oriols* (↔ Vell 4). Després, als baixos:

Els NEUTRALS ↑ Bar, fundat l’any 1917 per Jacint Orriols Bassany i altres socis escindits del Centre Instructiu i Recreatiu (cf. ORRIOLS 1916). A Balsareny hi havia des de finals del XIX una polarització social entre el Centre Catòlic, d’ideologia conservadora (Creu 24), i el Centre Instructiu i Recreatiu radicat al *Casino* (Vell 17), abans a *l’Ateneu* (Raval 23), controlat per republicans lerrouxistes anticlericals. *Els Neutrals*, que volien situar-se al marge de les tensions ideològiques

dels altres dos grups, tenien una ideologia democràtica i republicana, però no anticlerical. Els *Neutrals* tenien un cafè; el cafeter n'era el **MERO DELS NEUTRALS** (Baldomer Graells Pubill), que abans havia estat forner a *ca l'Oriols* (↔ Vell 4); vegeu SOLER 1990: 51; *Sarment*, juliol 1988. El local dels *Neutrals* fou clausurat durant la guerra. Més tard hi van tenir un magatzem els propietaris, de *ca l'Oriols* (↔ Manresa 21); cap als anys 60, el local va estatjar una secció de l'escoltisme local, i ha estat llogat eventualment com a local comercial. Actualment, hi ha un establiment de menjar ràpid: la **Rostisseria BARRAU**.

33. Cal SOLSONA ↓ Cognom d'Anton de Solsona, que a mitjan segle XIX va comprar aquesta casa, que data del 1778. Anton de Solsona era descendent de Josep Solsona i Cortès de Monner, ciutadà honorat de Barcelona, propietari de la rica heretat del ← *Cortès de Ferrans*, d'on era originària la seva família materna, i de ← *la Coromina de Ferrans*, partida que confronta amb aquesta casa. Anton "de" Solsona (que va afegir la preposició pretesament ennoblidora al seu primer cognom) va esdevenir un important terratinent local arran de la desamortització civil i religiosa de Pascual Madoz (1855). A part de capitalitzar un censal de la comunitat de preveres de Moià, que gravava la seva propietat rústica, va adquirir al Comú de Balsareny aquest edifici, que en un temps fou quasi sumptuós, i també l'Hostal amb el forn i la taverna (↔ Vell 4). La casa s'havia dit abans:

EL COMÚ ↓ Perquè la casa havia pertangut al Comú, o Ajuntament, que hi tenia l'escola pública: "L'escola nacional havia estat al pis de dalt de *cal Matamoros*, al carrer Vell. *El Comú*, en deien." [GEL (1975); *Sarment*, 53, juny 1980, pàg. 5]. Després:

Cal MATAMOROS ↑ Cognom del metge Daniel Matamoros Cañellas, que en fou propietari. Nom de tota la casa, que és gran i hi ha diversos pisos amb llogaters; malgrat que l'entrada de l'habitatge principal és pel carrer Vell i la dels pisos llogats és per l'altra cantonada, a la baixada del carrer de la Coromina, 2, tothom convindrà que els inquilins s'estan "a *cal Matamoros*". Va passar, per compra, dels hereus del metge a Josep Arnau Tomàs, de *ca l'Enriqueta* (← Creu 13), que va rehabilitar la casa, la qual tanmateix conserva viu el nom tradicional.

* * *

2. Cal TORREGASSA ↑ Casa annexa a l'antic Comú o Casa de la Vila. Cognom, avui extingit a Balsareny, però documentat ja des del 1611 (i, sens dubte, des del 1595); abans, no hi ha dades a l'Arxiu Parroquial. "y axí mateix lo hort den *Torragàs*, de dit terme, regat atesa en algunes hortalisses y tenia" [1595; ASM, AHCM, lli-gall 2, carpeta C, núm. 11] [*Sarment*, 178, desembre 1990]. Citat així a l'acta de reconeixement dels visitadors de la Sèquia de Manresa, aquest *Torragàs* acusat de foradar-la per regar el seu hort, surt idènticament nominat a la documentació del judici subsegüent; sens dubte, però, es tracta d'un *Torregassa*, i amb tota versemblança el mateix que mor el 1611. "Antoni *Toragassa*, paraire" [Òbit. 1611]; "Maria *Torragassa*, donzella, filla de Joseph *Torragassa*, sastre" [Òbit. 1638] i *passim*. La casa, i el seu propietari, que l'havia hipotecada a un tal Josep Coll, surten citats sovint arran d'un incendi que s'hi produí el 13 (o 23) de juliol de 1732, i que va

afectar les cases veïnes, el Comú i l'Hostal, també del Comú (↔ Vell 4) [PONS 1974, any 1732]. La casa encara estava malmesa per l'incendi catorze anys després. Ho veiem en un text que al·ludeix a la casa contigua pel darrere (avui, cal Panxó, ↔ Nou 11): “*Detrás de la casa dels Torregassas, que és vuy cremada, entre lo Hostal y la casa del Comú de Balsareny, en lo entrant del carrer Vell per la plasa*” (1746) [Fund. § 107]. Torregassa encara era cognom al s. XVIII; després va esdevenir sobrenom: “*Anton Massanés dit Torregassa, espardenyer*” (1795) [Fund. Renda, § 115]. Aquests Massanés dits Torregassa van tenir després una carnisseria als baixos d'aquesta casa: hom recorda un “*Pepet Torregassa, carnisser del carrer Vell*”. Amb tot, aquests Massanés tenien un altre motiu, associat com a nom de casa a una altra casa:

Cal CATALUNYA ↓ (↔ Nou 51) El trobem profusament documentat des de la segona meitat del XVIII (justament quan es devia restaurar, després de 1746, la casa de cal Torregassa de l'incendi de 1732): “*Anton Massanés alias Cathalunya, de Balsareny... als 15 mars 1744*. [Fund. § 99]. “*Joseph, fill... de Anton Massanés, dit lo Cathalunya, pagès en lo carrer Vell de dit lloch.*” [Òbit. 1761]; i *passim*.

4. **L'HOSTAL** ↓ Fou l'hostal del Comú almenys durant els segles XVII i XVIII (documentat des del 1643); la mare de l'actual propietari recordava que, abans de la guerra, hom encara donava aquest nom a la casa, molt gran i dividida avui en diversos habitatges. Fund. § 19 situa, l'any 1746, la casa de cal Pijoan, que és al núm. 14 d'aquest carrer, a “*la quinta porta després del Hostal*”. Al segle XVIII el carrer Vell es deia, en raó d'aquesta casa, *carrer de l'Hostal*. Que l'Hostal pertanyia al Comú, ho trobem a PONS (1974), docs. de 1732, 1786 i 1796. L'any 1643, el baró Francesc de Corbera i Guardiola va arrendar al Comú (“la Universitat”), els seus drets sobre el forn, l'hostal, la taverna i la carnisseria; al seu torn, la Universitat va demanar i obtenir llicència per a poder-los sots-arrendar, pràctica típica del finançament municipal al segle XVIII. “*Casa del Común de Balsareny, sirve para mesón*” [Cadastré 1775: 170 r.].

EI FORN COMÚ. La TAVERNA. La CARNISSERIA ↓ El forn municipal era ubicat als baixos d'aquest mateix immoble, que han continuat fins avui fent aquesta funció (ca l'Oriols); i la carnisseria era al costat mateix, ja que la va regentar més tard el Torregassa que s'estava a la casa veïna. No costa gaire de suposar, doncs, que també la taverna era als baixos de l'Hostal, i que per tant, tot aquest edifici (que va tenir unes grans voltes fins a primers de segle XX), annex al Comú, acollia els quatre serveis esmentats, fins que arran de la desamortització civil de 1855 els béns comunals foren adquirits per l'hisendat Antoni de Solsona. Aquest va esdevenir propietari del forn, l'hostal i la taverna; també de la casa que el Comú tenia al carrer Vell, 33, i que passà a dir-se ↔ cal Solsona. [Capbreu 1683]. En aquest local, consta que el 1895 s'hi feia ball (AJOB, llibre 3). Després la casa es conegué pel nom de:

Ca l'ORIOLS [uriòls] ↑ Cognom. Deformació, general per tot el poble, reduint a simple la vibrant múltiple del cognom *Orriols* del propietari de l'edifici (→ Cra. Manresa 21); potser per homonimització amb el prenom *Oriol*. El primer Orriols vinculat a aquesta casa fou Josep Orriols Borràs (Solsona 1861 - Manresa 1928), forner de professió, que havia exercit aquest ofici a Manresa i a Gironella. L'any

1898 va comprar la casa als hereus de cal Solsona, en va treure les voltes i va dividir l'antic hostel en diferents habitatges unifamiliars destinats a lloguer. [AJOB]. Avui, de fet, són dues cases ben diferenciades:

4a) Ca l'AMIÓ ↓ Var: **cal MIÓ** ↓ (Baixos) Origen desconegut, potser hipocorístic. L'explicació del *DCVB*, sobre la qual es mostra escèptic Coromines al *DECLC*, 'minyó' dissimilat, així com la que dona per a Roses MOREU-REY (1981: 41), síncope de 'Marió', no semblen adients ací. "Juan Subirana, (a) Amió, calle Vieja" [AJOB, llibre 5 (1886), ff. 21, 88]. Darrerament: **El XALOC** ↓ Var: **Ca la PILI** ↓ Nom d'un bar que s'hi va instal·lar l'any 1994, hipocorístic de la mestressa. Després: **La COVA**, nom del bar que s'hi instal·là l'any 2002.

Cal MAYA ↓ (Primera escala, segona planta, per bé que abans s'havien estat al primer pis.) Cognom del que fou agutzil Joan Antoni Maya Bonvehí, (← Raval 15). Un avantpassat seu, Jaume Maya, natural d'Artés, havia estat hostaler en aquesta casa a mitjan segle XIX. Després: **Ca la CARMETA MAYA** ↑ Prenom i cognom de l'estadant.

4b) Ca l'ANGELETA MACA ↓ (Escala central, segona planta) Hipocorístic del prenom, i característica física; renom individual de la sogra del llogater. També:

Cal PÉREZ ↑ Cognom de l'estadant. A sota:

Ca la PUTXETA ↓ (Escala central, primera planta) Feminització del motiu del *Putxet*, avi d'una inquilina que hi visqué (↔ Baix 42; ↔ Creu 12; ↔ Sant Esteve; ↔ Cra. Berga 21). Però podria tractar-se d'una corrupció del segon cognom d'aquest home, Tomàs Sallés Utset [AJOB, llibre 7 (1890), f. 15], per etimologia popular. "Puchet" [AJOB, llibre 5 (1887), f. 3].

Cal SERRA ↑ (Baixos, esquerra) Cognom dels actuals titulars del forn; encara que molta gent gran en continua dient *ca l'Oriols*, d'ençà que el 1957 Josep Serra Grifell es féu càrrec del negoci, el seu cognom s'ha anat consolidant com a nom d'establiment.

Ca l'EUGENIO [ew÷ènjo] ↑ (Baixos, dreta) Prenom del titular del negoci de venda i reparació de motos, Eugenio Salomón Pastor. S'hi està des del 1974. El nom de l'establiment, "Motor Sport" no ha arrelat, i és el prenom el que ha romàs.

6. Cal JEP [è] ↓ Hipocorístic, síncope del prenom *Josep* (↔ Vell 7, enfront mateix). Després:

Ca la RITA ↓ Prenom de Rita Casadesús Iglésias, mare de Josep Codina Casadesús, *el Rito* de → Sant Esteve). Després:

Cal PINASSA ↑ S'hi van estar els de *cal Pinassa* del Raval (← Raval 24), abans de traslladar-se a → Sant Esteve). El motiu ha perdurat en la família, però ja no com a nom de casa, i menys aquí, on devien estar-s'hi només ocasionalment. Al segle XVIII: "*Casa de Juan Alou y Cabanas*" [Cadastré 1775: 170 r.]. Avui aquesta casa, ajuntada amb la del número 8, constitueix una unitat: el número 6-8, *cal Cano*.

8. Cal CREUS ↑ Cognom molt antic a Balsareny, el trobem documentat des del 1595: "*en Creus, de dit terme*" [1595, ASM, AHCM, lligall 2, carpeta C, núm. 11. Acta dels visitadors i judici contra alguns de Balsareny per malmetre la Sèquia de Manresa]. "*Joan Creus, pagès*" [Òbit. 1599]. "*Joan Creus, traginer del Regne*

de França, habitant en la sagrera de Balsareny” [= carrer del Trull; Òbit. 1602]. “Joan Creus, sastre” [Òbit. 1624]; i *passim*. Però al segle XVIII aquesta casa no era pas d’ells, ni s’hi estaven. El nom perdura eventualment com a segon cognom; cf. el Josep Corominas Creus de *ca l’Amorós* (↔ Vell 5). Darrerament ja ha esdevingut motiu:

L’ANGELETA DE CAL CREUS ↓ (↔ Nou 62), **la VEREMUNDA DE CAL CREUS**. A fi de diferenciar la de *cal Creus* del carrer Nou, cap als anys vint d’aquest segle es coneixia com a:

Cal CREUS JEP [è] Hipocorístic de *Josep*, prenom del propietari. Potser aquesta distinció ja venia del segle XVIII, si considerem que aquests Creus eren família dels Creus de *ca l’Amorós*, al davant mateix (↔ Vell 5), i que en citar aquesta casa hem documentat un **Joan Creus lo Jepó del carrer Vell** en 1739, i un **Josep Creus-Jepó de l’Amorós** en 1793. La casa es coneixia també per:

Cal ROSSA [ó] ↓ Masculinització d’un motiu per característica física. El *Rossa* es deia Ramon Bartomeus Vila i era el propietari d’aquesta casa, al qual els de *cal Creus* pagaven lloguer. (↔ Vell 13) Eren parents de *cal Valent* (↔ Vell 15) i potser de *cal Rei* (↔ Creu 25); probablement era d’aquesta casa el sastre Marc Bartomeus Llimargas, regidor republicà de principis de segle (CARRETÉ 1992). Després es van traslladar a → Vell 18. Finalment:

Cal COLELL ↓ Procedència, de la casa de pagès ← **El Colell** (forma dissimilada de *Collell*). La casa de *cal Creus* es comunicava pel pati del darrera amb el pati posterior de la casa i botiga de queviures de *cal Colell* (↔ Nou 19). El *Colell* la va comprar al *Rossa*. En aquell pati es veien els vestigis de l’antic *Pou del Rector*. Més endavant, el *Colell* va vendre l’immoble del carrer Vell al constructor Josep Cano, que adquirí també la casa veïna (el número 6) i s’hi va fer una casa nova, més gran, que passà a dir se:

Cal CANO [o] ↑ Cognom del propietari, Josep Cano Alpiste. Un dels pisos d’aquesta casa es conegué més tard com:

Cal DELIO [dèljo] ↑ Prenom d’un dels gendres del Josep Cano, que hi posà un taller de confecció, Delio Miralles Salinas.

10. Cal CASTANYOLES ↓ Singularitat de caràcter: home alegre i garlador, que parlava molt de pressa, “*com unes castanyoles*”. Es deia Emili Bonals Ambròs, casat amb Elvira Carreté Ribera, de *cal Carreteró* (↔ Nou 45). Tenia uns telers al → Trull 12 i després una fabriqueta al carrer de la → Mel 7. Al XVIII: “*Casa de Juan Basany dicho del Carrer Vell*” [Cadastr 1775: 170 v].

12. Cal RECLUTA ↑ Origen desconegut, potser relacionat amb el nom de la Recolta, veïnat de Besalú. *DCVB*: ‘regasser’, ‘recluta’. Als llibres de comptes del forn de *ca l’Oriols* (que són escrits amb considerable cura) trobem el motiu transcrit així: “*Entrega al Recluta*.” [AJOB, llibre 7 (1891), f. 77 v.]. Al segle XVIII: “*Casa de Antonio Basany del carrer Vell*.” [Cadastr 1775: 170 v.]. Avui:

Cal GEMILÀ ↑ Variant amb assimilació: **GIMILÀ**. Procedència: eren els masovers d’una casa de Sant Cugat del Racó, al terme veí de Navàs, que porta aquest nom. Etimològicament, el nom de casa podria ser una contracció del prenom *Jep* ‘Josep’, amb el cognom Milà, amb assimilació: *Jep Milà* > *Gemmilà*. Abans de

comprar aquesta casa als de *cal Reculta*, s'havien estat a la del davant (← Vell 9), que anomenaven després “*la casota vella*”. “*Jamilà*”. “*Jamilà, pagès*”. “*Gemilà*” [AJOB, llibre Major (1891), ff. 59v, 60, 68]. Un pis de la casa, anys enrere:
Cal PERRUCAIRE ↓ Ofici d'un avantpassat: “*L'avi feia perruques*” (↔ Creu 18; ↔ Sant Esteve; potser no ↔ Nou 10). “*La Conxita de cal Perrucaire*”.

14. Cal GENÍS ↓ Prenom de Genís Bartomeus (~1535-1625), documentat en 1604 com a prenom, però ja tot seguit com a sobrenom de la seva viuda, fill, jove i descendents: “*Joana Genisa Barthomeus, muller de Genís Barthomeus*” [Òbit. 1604]. “*Genís Barthomeus, pagès de 90 anys*” [Òbit. 1625]. “*Pere Joan Genís, pagès*.” [Una mà posterior, al marge]: “*Se deya Barthomeus*” [Òbit. 1661]. “*Anna Maria, filla... de Joan Bartomeus Janís, pagès*.” [Bapt. 1662]. “*Fran<cis>co, fill de Joan Genís y de Catharina Barthomeus*.” [Conf. 1666]. “*Joan Antoni, fill llegendat y natural de Joan Janís Barthomeus*” [Bapt. 1666] Ja l'any 1661, aquest àlies coexistia amb el de “*Pijoan*” en la persona de “*Pere Joan Barthomeus, àlies Genís, dit comunament lo Pijoan*”, que fou el que va prevaler, en adoptar la casa i la família, fins avui, el nom de:

Cal PIJOAN ↑ Contracció dels prenom **Pere Joan**, de Pere Joan Bartomeus, àlies *Genís*, propietari d'aquesta casa a mitjan segle XVII. El pas de *Pere Joan* a *Pijoan* s'explica per una síncope en *Pe-Joan*, amb posterior tancament en /l/ per influència de la fricativa palatal contigua. Motiu antic i ben documentat: “*los Pijoans del carrer del Hostal, la quinta porta després del Hostal*” [Fund. § 19 (1746, citant un testament de 1661)]. “*Agustí Bartumeus, (a) Pijoant*”; “*Joseph Iglésias (a) Pijoant*” [Rentas o Censals, 1666]. “*Pere Joan Barthomeus, àlies Genís, dit comunament lo Pijoan [+1661], de qui sos hereus y descendents se nomènen encara en Balsareny Pijoans, y són los Pijoans del carrer del Hostal, la quinta porta després del Hostal [...] vuy paga Joseph Barthomeus àlies Pijoan*.” (1746) [Fund. § 19]. “*Cecilia, muller de Miquel Puig, tenia [el 1635] una filla de son primer marit Joan Vilaseca, dita Susanna, qual casà ab Joan Barthomeus, pagès, fill de Joan Barthomeus àlies Joan Janís y de Joana cònjuges, y germà de Pere Joan Barthomeus dit lo Pijoan, y de est Pere Joan són descendents los Pijoans del carrer Vell més avall de la font...*” (1746) [Fund. § 77].

16. Cal RAMON VALENT ↓ Prenom i característica física: home molt fort. Es deia Ramon Bartumeus Calmet, pare de Camil Bartumeus Pursals. Aquest motiu, però, havia estat portat a mitjan segle XVIII per un home de cognom Creus, al qual no he pogut trobar vincles familiars amb els Bartumeus: “*Joseph Creus y Valldaura, àlies Valent*” [Òbit. 1845]. Després:

Cal BARBET [è] ↓ S'hi van estar els de *cal Barbet* (← Baix 14; Costa del Castell 24). Al segle XVIII: “*Antonio Muntaner*.” [Cadastre 1775: 171 r.].

18. Cal GARRAMANYO [u] ↓ Origen desconegut; possiblement singularitat de caràcter: garrepa. “De menut, els seus pares s'estaven a *cal Mero Boig* (← Nou 58), prop de *cal Xen*, i des dels balcons els marrecs s'escriassaven pel motiu. N'hi havia un de *cal Gasparó* (↔ Vell 42), un de *cal Mero* mateix, el *Pol-la de cal Xen* (↔ Raval 6) i altres. Aquests nois van començar de dir-li ‘*Garramanyo*’, ja no se sap per què,

i ja de gran, a la fàbrica, van continuar-li-ho dient.” Algú, sense gaire fonament, ho atribueix al fet que “parlava amb veu de nas”. Es deia Marc Gonfaus Payerols (de *cal Marxant* per part de pare). A la seva germana Francisca, que es va casar amb el *Reiet* (→ Creu 25), li deien **la Garramanya**. Al XVIII: “*Casa de Pedro Font, habitada de Miguel Casas*” [*Cadastrre 1775*: 171 r.]. Després:

Cal ROSSA ↓ Masculinització d’un motiu per característica física. (← Vell 8).

20. **Cal PUIGMARTÍ** ↑ Cognom del propietari de la casa, el ferrer Àngel Puigmartí Comas (nascut el 1883), l’avi del qual va venir de Monistrol de Calders. Al XVIII: “*Casa de Gaspar Eras. Habitada del dueño.*” [*Cadastrre 1775*: 171 r.]. El cognom Puigmartí no es documenta fins a primers del XIX: “*Maria, filla de Jaume Puixmartí, ferrer, y de Maria Riera.*” [*Conf.* 1816]. “*Jayme Puigmartí, 100 rals*” [1883, *Llegats pios* fs. 46-47]. Després:

Cal TUDELA ↑ Cognom de la mestressa, que amb el seu marit hi regentà una botiga de joguines i quincalleria. El renom, però, s’aplica a l’espòs, que òbviament no se’n diu: **el Tudela**. També va tenir una xurreria a la → plaça d’Espanya, coneguda amb el mateix nom.

22. **Cal JANET** [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Jan*, síncope de Joan, potser del Joan Casellas que n’era propietari al segle XVIII: “*Casa de Juan Casellas. Habitada del dueño.*” [*Cadastrre 1775*: 171 r.]. Després:

Cal MAGNET [è] ↓ Cognom ja perdut, esdevingut motiu no tan sols en aquesta família, sinó també en els seus cosins (↔ Nou 41); per tant, el motiu ja remunta almenys a l’avi de l’actual avi *Magnet*. A causa del malnom individual de l’actual detenedor del motiu, la casa és també coneguda per:

Cal MARC DE LES ULLERES ↑ Prenom i característica física: portava ulleres. Es tracta de Marc Mas Soler, l’autor del llibre autobiogràfic *Postguerra* (MAS 1983), i nét de Marc Soler Marigot “*el Marconet*” (↔ Raval 12).

24. **Cal BABRA** ↑ Cognom molt antic, avui perdut, del qual trobem ja documentació l’any 1598. Els Babra es dedicaren a diverses activitats mestres de cases, sabaters, pagesos, corders, ferrers i manescals: “*Joana Anna Babra, filla de Joan Babra, mestre de cases.*” [*Òbit.* 1598], i *passim*. Que s’estaven en aquesta casa ja s’atesta a mitjan XVIII, referint-se però a dades del darrer terç del XVII: “*Onofre Babra y Miquel Babra, pare y fill, pagesos qui tenen la casa en lo carrer del Hostal, més avall de mitg carrer, a mà dreta baixant*” (1679) [*Fund.* § 16, 18]. Avui els de cal Babra es diuen Bartomeus; el cognom apareix per primer cop vinculat a aquesta casa a finals del XVIII: “*Maria Barthomeus, viuda dexada de Anton Babra, labrador de Balsareñ.*” [*Òbit.* 1780].

26. **Ca l’AIGADER** ↑ Var: **ca l’AIGUADER** ↓ Ofici. Al segle XVIII: “*Casa de Teresa Serdans, habitada de Isidro Muntada.*” [*Cadastrre 1775*: 171 v.]. Aquesta casa també ha estat coneguda com a:

Cal VILAR ↓ Procedència, del mas ← *el Vilar*? O bé senzillament cognom Vilà (encara que el cognom, més o menys remotament, procedís d’aquella mateixa casa)?

- 28. Ca l'AMIÓ** ↓ Var: **cal MIÓ** ↓ Origen desconegut. Són els mateixos de *ca l'Amió* (← Vell 4, des d'on es van traslladar aquí). En tot cas, no es tracta d'un renom femení *la Mió: “*L'Amió era un home, marxant i botiguer de roba i vetes i fils*”. De cognom es deia Subirana. Al segle XVIII: “*Casa de F<rancis>co Escardívol, habitada del dueño.*” [Cadastrre 1775: 171 v.]. A dalt:
Cal RECULTA ↑ Una filla dels *Recultes* del mateix carrer (← Vell 12) va viure en aquest pis.
- 30. Cal COMAS** ↑ Cognom, però ja funciona com a motiu, a part de com a nom de casa, a la generació més jove, que el té per segon cognom, matern. D'aquesta casa era Casimir Comas Llimargas, nascut el 1884, que als dinou anys, el 1903, va haver d'emigrar per no haver-se volgut treure la gorra al pas de la Custòdia, durant la processó de Corpus, quan el rector, Joan Sala Llussà, li ho exigí públicament. (SOLER 1991: 28-32; CARRETÉ 1992). Al segle XVIII: “*Casa de Miguel Soler, habitada del dueño*” [Cadastrre 1775: 172 r.].
- 32. Cal CALMET** ↓ Cognom documentat ja al s. XVII i que ha perdurat fins avui, dels descendents de l'occità Pere *Calmeta*, mestre de cases del bisbat de Tula (← Baix 34). En aquesta casa hi havia el portal del carrer Vell fins la nova fortificació del segle XIX; la casa, però, quedava part defora del portal. A mitjan segle XVIII encara s'hi estaven els Calmet mestres de cases: “*Mariam [...] filiam Marci Calmet, magistri domorum loci de Balsareny extra portas meridionales...*” [Bapt. 1752]. Però ben poc després ja pertanyia a Agustí Vilaseca [Cadastrre 1775: 172 r.]: “*Agustí Vilaseca, pagès del portal del carrer Vell*” [Óbit. 1759]. Després, van comprar la casa els avantpassats de la família Bonals, però la casa ha continuat dient-se *cal Calmet* (→ Creu 15). Durant molts anys hi va viure:
El QUEFE [kèfá] ↑ Var: **El JEFE (DE L'ESTACIÓ)** [kèfə] ↑ Ofici; motiu individual, no pas nom de casa, de Josep Lueza Penilla, que durant molts anys va ser cap de l'estació dels Ferrocarrils Catalans a Balsareny. Tenia un magatzem de materials de construcció vora *La Pista* (← Balmes 10), que sí que li va prendre el cognom o el motiu per nom de casa. A remarcar la típica realització en /k/ del fonema velar castellà /χ/ (cf. VENY 1991).
- 34. Cal SAVOIA** ↑ “*Un avantpassat va pertànyer al Regiment de Savoia durant la Guerra dels Set Anys. Quan va tornar a Balsareny només parlava del seu Regiment.*”. Aquesta explicació del motiu, transmesa per via oral, l'he de modificar en atestar-lo ja, aplicat a un Agustí Vilaseca, l'any 1802; per tant, és anterior a la primera guerra carlina. El 1840, ara ja sí enllestida la carlinada, el retrobem, aplicat al seu gendre, el pubill Jaume Casellas, avi del rebesavi dels actuals *Savoies*. A finals del XVIII ja hi trobem l'Agustí Vilaseca, en aquesta casa: “*Casa de Agustín Vilaseca, habitada del dueño.*” [Cadastrre 1775: 172 r.]. I, ja amb l'àlias, des de 1748: “*Comte de Agustí Vilaseca del carrer Vell, dit Saboya*” [AJOR, f. 104; hi ha altres anotacions de 1759, 1763 i 1764]. També reapareix el sobrenom l'any 1802: “*Agustinus Vilaseca vulgo dictus lo Saboya.*” [Bapt. 1802]. I encara el 1840, ja amb canvi de cognom: “*Jaume Casellas (a) Saboya*” [Expectanzias 1840]. En set generacions, a causa de la transmissió del motiu per línia materna, el nom de casa *Savoia* ha can-

viat cinc cops de primer cognom. En efecte, després del pas de Vilaseca a Casellas, la filla d'aquest Jaume Casellas, casada amb un Espinalt, fou la mare de Raimunda Espinalt Casellas. Casada aquesta amb Josep Codina, d'Arbúcies, el motiu passà als Codina Espinalt; i d'aquests, als Ferrer Codina (*Sarment*, 132, gener 1987, pàg. 3-5).

36. Cal MORENO ↑ Característica física. Es tracta del *Moreno* que fou alcalde de Balsareny durant la guerra, Josep Obradors Jové, d'Esquerra Republicana de Catalunya, que va accedir a l'alcaldia el 14 d'octubre de 1938, en ser mobilitzat al front el qui havia estat alcalde des de 1936, Valentí Masplà Suades (AMB, Plens, acta 14-X-1936). Aquest personatge és al·ludit per Marc Mas a *Postguerra* amb el pseudònim d'**OLLER**: “*Era un bon home a carta cabal, sempre disposat a fer favors a qui ho necessités... Vivien unes cases més avall de la nostra*” [MAS 1983: 27-29]. Abans:

Ca la MARIA XICA ↓ Prenom i característica física; potser de la propietària del XVIII: “*Casa de Maria Torras, vda., habitada de la dueña.*” [Cadastré 1775: 172 r.]. Després:

Cal FUSTER ↓ Ofici de Jaumet Riba. També:

Cal JAUMET RIBA ↓ Hipocorístic i cognom del fuster que s'hi estava.

38. Cal TINET [è] ↑ Hipocorístic, probablement del prenom *Valentí*. El documentem al segle XVIII en una altra casa, al carrer Nou: “*March Alou, dit Tinet, parròquia de Balsareñ, habitant en lo carrer Nou, en la casa contigua a la font*” (1784) [Fund., Renda § 97]. “*Marcos Alou dicho Tinet*” [Cadastré 1775: 11v-12r]. “*Joseph Alou, (a) Tinet*” [Hosp. 1840]. “*lo Sr. Joan Alou, de cal Tinet, regalá l'imatge y'l cap de S. Joan. Déu los ho pagui.*” (1883) [Llegats pios, f. 47 v.].

40. El QUARTEL ↓ Antiga caserna de la guàrdia civil. D'aquí van sortir, i fins aquí van ser perseguits, els guàrdies civils que el dia de Tots Sants de 1905 van voler suspendre un ball a l'*Ateneu* (↔ Raval 23) i van originar un ‘incident popular, conegut amb el nom de “el Cop de Sabre” (MASPLÀ 1989: 15; SOLER 1990: 50; CARRETÉ 1992).

42. Cal GASPARÓ ↑ Hipocorístic del prenom *Gaspar*. Davant d'aquesta casa hi va haver molts anys una font, que hi fou posada el 1905, arran de la pujada de l'aigua del riu al poble (cf. *Sarment*, 209, octubre 1993, pàg. 10).

44. La CASA PETITA DE CAL BARNATX ↓ És la casa petita, del cantó de llevant, de les dues annexes que fan cantonada amb el carrer Nou (↔ Nou 53). També:

Ca l'AGUT ↓ Origen desconegut: potser un cognom? Després:

Ca l'ESQUIRRA [áskírrá] ↓ Probablement característica física, feminització d'esquirro ‘carcinoma, tumor dur’ (DCVB; Labèrnia 1839; *esquirre* al *Diccionari Ortogràfic* de Fabra, *escirre* al *DECat*, s.v.). La casa pertanyia al farmacèutic Tomàs Sala (cf. *ca la Viuda Sala*, ↔ Ajuntament 1). L'*Esquirra* era Dolors Sala Pregonas, minyona que fou durant molts anys de *cal Sala*, que en va rebre en herència aquesta casa. Darrerament:

Ca l'EMÍLIO ↑ [u] Prenom de l'estadant que hi havia, Emilio Sánchez.

29. CARRER NOU (de Sant Domènec)

SN. Cal LLUQUET ↓ Vegeu ↔ Creu 13; aquesta casa fa cantonada al carrer de la Creu i el carrer Nou, i la botiga dels baixos té porta per tots dos carrers; però a la del carrer Nou no hi correspon numeració. L'hipocorístic procedeix del nom de Lluç Torras (nascut el 1702).

1. Ca la CATERINA ↓ Prenom de la que en fou mestressa. La casa era de Marc Gonfaus el 1775 (*Balias* 113 r.)

3. Cal RABOSA ↓ Origen desconegut; probable metàfora al·lusiva a un tret de caràcter. (→ Torrent 6; → Berga 27). La casa pertanyia a Bonaventura Vassany en 1775 [*Balias* 113 v.; *Cadastr* 169 v.]. Després:

Cal MORELL ↓ Var: cal SASTRE MORELL ↓ Cognom i ofici d'un antic estadant (que tenia el taller a ↔ Creu 23). S'havia estat també a *cal Moliner* (↔ Nou 12), i més tard es va traslladar a viure a Navàs. Trobem un Joan Morell bracer l'any 1832, casat amb Maria Puigdorca [*Obit* 1832]; i un Josep Morell que fa un donatiu per a la Capella Fonda l'any 1883 [*Lleg. pios*, ff. 46-47]. Després:

Cal CATALAN ↑ Cognom del propietari, el farmacèutic Joan Catalan Gimeno, que va ser el primer alcalde republicà l'any 1931 (AMB, Plens, Acta 17-IV-1931). Va dimitir "per atendre afers particulars" l'11-VIII-1932, i fou succeït per Valentí Masplà Suades. Era parent dels *Catalans* de ↔ Nou 27 (↔ Manresa 4). Un fill seu: Agustí Catalan Baulenas, conegut com l'AGUSTINET DE LA FARMÀCIA ↑. També:

La FARMÀCIA (VELLA) ↑ Nom de casa: ja no és farmàcia ni pertany als Catalan, però encara hi ha qui l'anomena així.

5. Cal TINYOL ↓ (↔ Nou 39; ↔ Monges 1). El mot dialectal *tinyol* 'pa sencer', 'tros gros de pa' (*DCVB*, *DECat*, s.v. *TONA*.; també 'pa petit, rodó i de color fosc' és desconegut a Balsareny. Podria tractar-se doncs d'un fet de parla, denotatiu de procedència. Però també podria tractar-se d'un diminutiu del prenom Valentí. Després:

Cal SASTRE FONT ↓ Ofici i cognom. "La casa era propietat d'un capellà, que la va vendre als de *cal Pastisseret* (↔ Creu 4)". El propietari, l'any 1760, era Isidre Sererols [*Balias* 33 v.]; Isidro Cererols en 1775 [*Cadastr* 169 v.; *Balias* 113 v.]. Trobem un "*Bernardi Font, sartoris ville Rivipulli, nunch commorans in ista parroquia*" [*Bapt.* 1701]. Després:

Ca l'ESTRADA ↓ Cognom de Marc Estrada, avi matern de Marc Torras Estrada (nat 1891), germà gran de l'Estrada de ↔ Nou 6 i avi de Marc Torras Serra, que fou director de l'Arxiu Històric de Manresa i és autor de diverses publicacions històriques. També:

Cal PEIXATER ↓ Professió de l'Estrada que s'hi estava. Després:

L'ADOLAN [u] ↑ Nom d'una botiga de pintures i decoració, aglutinació de les apòcopes dels prenom *Adol-f* i *An-toni*, dels socis fundadors, Adolf i Antoni Comas Soler (→ Nou, 39).

7. **Cal JEPET** ↑ Fem.: **la JEPETA** ↓ És clar que no es tracta d'una característica física ("Gepet"), malgrat l'afirmació, manifestament incerta, d'un únic informant: "El Jepet era un home petit i geperut". Com el cas de *cal Jep* (de Vell 7 8), amb el qual no té cap relació, ens trobem davant un hipocorístic, o diminutiu, del prenom Josep, d'un avantpassat dels actuals propietaris per la línia materna. Fonts de la mateixa família ho asseveren així: "Els deien Jepets perquè hi havia molts Joseps a la família." *Joseph Paraire àlias Jepet... el pobill de cal Jepet... Jepet y Jepeta*" (1857) [*Llegats pios*, f. 40 v.]. "*Al Ton del Japet*" (1863) [*Arxiu Pau Vilarassau*, pàg. 13]. Cf. *Sarment*, 61, febrer 1981, pàg. 8; també SOLER 1989: 22. El 1760, la casa era de Joseph Boixaderas [*Balias*, 33 v.], i el 1775 consta que pertanyia a Joseph Boixader [*Cadastre* 169 v.] o Buxadera [*Balias* 113 v.]. Al pis de sobre: **Cal JUANITO** [ɟuánítu] ↑ **Cal JUANITO del MOLÍ**. Hipocorístic del prenom de l'estadant del pis, que havia estat encarregat de filatura a la fàbrica del Molí.
9. **Cal PORTALER** ↑ Ofici. Antigament, era l'encarregat d'obrir i tancar els portals del poble, al final del Raval i al final del carrer de Baix, accessos d'entrada i sortida al camí ral. "*Joan Vassany dit lo Joanet Portaler*"; "*Anton Vassany dit Portalé*" (1775) [*Balias* 113 r.]; "*mortuus fuit Antonius Vassany lanificus vulgo dictus lo Portaler*" [Òbit. 1801]; "*morí Joan Vassany, pagès, dit lo Janet Portaler*" (1803) [*Llegats pios*, f. 29 r.]. "*Josephus Vassany dit lo Jep del Portaler*" [Òbit. 1814]. Remarquem l'existència d'una branca lateral: **cal PORTALERET** (→ Raval 12), pel germà petit d'un *Portaler*.
11. **Cal NOI DE CASTELLNOU** ↓ Procedència: del poble veí de Castellnou de Bages). Després:
Cal PANXÓ ↑ Característica física: "*Ja fa molts anys vivien en en aquesta casa uns homes grassos i molt panxuts*". No he trobat documentació antiga del renom, tanmateix viu i tradicional, però que no deu ser pas tan antic, que no hagi deixat rastre escrit; així el testimoni de l'avi informant podria tenir una base empírica. Com que durant molts anys van tenir una lleteria, el nom de casa era comú i molt emprat; fins al punt que perviu després de bastants anys d'haver plegat el comerç. El 1760, la casa era de Joseph Costa, menor [*Balias*, 33 r.]; i el 1775, pertanyia a Celidònia Costa [*Balias* 113 r.; *Cadastre* 169 r.].
13. **Ca l'ASSERIT** [ásárit] ↑ Singularitat de caràcter: 'eixerit', 'actiu, prompte, àgil' (DCVB, citant el *Gazophilacium* de Lacavalleria de 1696). Coromines, que al *DECat* s.v. *DISSERTAR* relaciona aquest verb amb l'antic *asserir*, terme jurídic que ja feia servir Llull, de la família de SERERE, en un altre lloc del seu diccionari (III: 251, 253) proposa el mot *asserit* no pas com a participi d'aquell, sinó com a variant dialectal antiga d'*eixerit*, i en dóna exemples com *assirit*, *seridet*, etc. MOREU-REY (1981: 117) aporta ocurrences del renom *Asserit* a la Segarra i l'Urgell, i el creu també potser una deformació d'*eixerit*. "*Maria Llimargas, muller de Fran<cis>co Llimargas, dit lo Asserit*" [Òbit. 1736]; "*Joseph Llimargas, àlias Assarit*" [Òbit. 1745]; "*Josephi Llimargas alias Asserit, agricola, in vico novo*" [Bapt. 1752]; "*Francisco Llimargas, dit lo Asserit, pagès en lo carrer Nou*" [Òbit. 1757]. Al cap de més de 250 anys, trobem encara units llinatge i motiu. La casa pertanyia a Joseph

Llimargas en 1760 [*Balias*, f. 32 v.], i a “Theresa Llimargues, viuda” en 1775 [*Cadastre*, f. 169 r.; *Balias*, f. 113 r.]. D’aquesta casa i renom fou el poeta balsarenenc Francesc Llimargas i Riera.

- 15. Ca l'EUGENI** Variant de realització: [ugèni] ↑ Masculinització del prenom Eugènia, d'Eugènia Creus Vilanova, nascuda el 1788. En menys d'un segle (1788-1878) el renom va canviar dos cops de cognom, en entrar sengles pubills: Lladó sobre Creus, Picas sobre Lladó. El prenom d'Eugènia Creus Vilanova li fou posat per la seva tia i padrina, Eugènia Mas, muller de Benet Vilanova, el seu oncle matern. La casa, però, pertanyia en 1760 a Joan Artigas [*Balias* 32 v., ratllat després]; en 1775 a Anton Rodoreda [*Balias* 113 r.] i era habitada per Joan Escardívol, menor, jornal·ler [*Cadastre* 169 r.]. “Augenio, *calle Nueva*.” [AJOB, llibre 5 (1887), f. 53 v.].
- 17. Cal JERONI** ↑ Prenom de Jeroni Riera, traginer i comerciant del segle XVIII, avantpassat de les darreres propietàries. Feminització: **les JERONIES** ↑ Renom individual de les dues germanes de *cal Jeroni*, Carme i Guillerma Paraire Codina; aquesta, coneguda pel seu propi prenom: *la Guillerma*, que es va pluralitzar i fer extensiu a la seva germana: **les GUILLERMES**. El cognom del Jeroni que va donar nom a la casa era Riera, propietari de l'immoble, que s'hi estava i tenia un mul: “*Geroni Riera, negociant*” [Òbit. 1744]; “*Geroni Riera*” [*Balias* 1760: 32 v]; “*Geroni Riera*” [*Balias* 1775: 112 v]; “*Gerónimo Riera*” [*Cadastre* 1775: 42 r]; “*Casa de Gerónimo Riera*” [*ibid.*: 168 v]; “*Gerónimo Riera, arriero*” [Bapt. 1778]. Per via de pubillatge, en dos segles el cognom passà a Codina i després a l'actual Paraire.
- 19. SANT DOMINGO** [u] Nom de casa: hi ha al carrer una fornícula amb la imatge d'aquest sant, datada de 1774, que dona nom oficial al carrer. “Fins al 1936 era un quadre, tan ennegrit que gairebé no es distingia el sant”. Duia una data, 1774... Abans de la guerra s'hi feien novenes, i la gent hi portava cadires i tot. La imatge actual, de guix, va ser instal·lada l'any 1954; una inscripció sobre la fornícula diu: 1774-1954). En 1760 i 1775 aquesta casa no surt al llibre de Vàlues ni al Cadastre: era “*l'Alou del Rector*”, que tenia, a més, “*el Pou del Rector*” i la font del carrer Nou. Després:
- Cal COLELL** [kulé] ↑ Procedència. L'antic propietari havia estat masover de la casa dita ← *el Colell*. Aquest nom és pronunciat amb lateral simple, no palatal. La casa és documentada, en la seva forma etimològica *Collèll*, a partir de 1658 [Òbit.], per bé que en la transcripció, ben poc acurada, feta al segle XIX d'uns documents de 1368 i 1384 figuri com a *Colell* (PONS 1984, § 15, 22). La casa de pagès és avui abandonada. Qui va portar el motiu al poble fou l'avi de *la iaia de cal Colell*, Carme Lladó Font. Aquesta casa es comunicava pel darrere amb el número 8 del carrer Vell, casa coneguda també per *cal Colell*, bé que abans fou *cal Creus* i *cal Rossa* (↔ Vell 8), ja que els patis interiors es tocaven. A cada un dels patis hi havia una cisterna; totes dues van ser cegades amb runa en ocasió de fer-hi obres. A la casa del carrer Nou hi havia, a més, un pou, que encara es conserva; és el “*Pou del Rector*”, profusament documentat al segle XVIII. Gràcies a aquelles cisternes, ja al segle XVIII hi havia dues fonts públiques, la del carrer Vell i la del carrer Nou, que surten sovint esmentades, com a referència per a les

cases properes, als documents de l'època. Al carrer Nou, els de *cal Colell* van posar botiga de queviures. Després:

Cal FERMÍN ↑ Var: **Cal FERMÍN SOLÀ** ↑ Prenom, en la seva forma castellana, i cognom del que fou propietari del comerç d'electrodomèstics, Fermí Solà Santasusagna, de *cal Jornal i Mig* (← Raval 15), nom de casa que no s'ha traslladat aquí, tot i que com a motiu familiar continuà essent aplicat al seu titular. La casa del Raval ha conservat el nom, tot i haver canviat fa anys de propietari. En canvi, aquesta casa, que ja ha perdut la vigència del nom tradicional de *cal Colell*, manté amb fermesa el nom de *cal Fermín*, de manera que el motiu familiar de *cal Jornal i Mig* és en procés de substitució. El 1994, ja mort el Fermí Solà, s'hi va instal·lat un establiment de llauner: **Instalgama, SL**.

21. Cal MARCÓ ↓ Hipocorístic o diminutiu del prenom *Marc*, de Marc Riera Gonfaus i avi del *Marmota*, Josep Riera Puig (1905). “*Al Marmota també li deien Marcó, perquè n'era, de cal Marcó*”. Prenom molt usual a Balsareny per l'advocació d'aquest sant com a patró per un vot de poble. No té res a veure amb un altre *Marcó* d'aquest carrer (↔ Nou 49). També:

Cal MARMOTA ↑ D'un fet de parla ocasional. “*La dona del Marcó va anar a buscar el marit al cafè, sense arreglar-se; i ell, veient la tan mal vestida i escabellada, li va dir en públic: 'On vas, així? Sembles una marmota!' I li va quedar el nom a ell*”. El 1760 i 1775, la casa pertanyia a Joan Vassany “*del Portalé*” (↔ Nou 9) [*Balias*, ff. 32 r., 112 v.].

23. Cal CEREROLS ↑ Cognom de l'avi matern de Josepa Calveras Serarols, l'actual propietària. Sembla que no hi ha cap relació amb la casa de *Cererols*, al terme veí de Cornet, documentada ja al XIV (SOLÀ 1920: 72). Trobem un “*Isidro Serarols sastre*” el 1752 [Òbit.], i un altre “*Isidro Serarols*” el 1790 [Conf.]. *Cererols*, en plural, voldria dir ‘lloc poblat de cirerers’ (vegeu MOLL 1987: 231; DCVB, s.v. CIRERA, SEREROL; DECat, s.v. CIRERA; BADIA 1981: 137; BASTARDAS 1988). Amb tot, la forma dialectal comuna per a designar el cirerer a Balsareny era *cirer*, altrament més antiga que *cirerer*; cf. el *Torrent dels Cirers* a Vilafruns. També:

Cal MIQUEL DE L'ALOU ↓ Prenom i procedència, de la casa de pagès de ↔ *l'Alou* a Balsareny, on va néixer Miquel Calveras Riera (Cens 1930), avi dels actuals *Serarols*; el seu pare, natural de Gironella, n'era masover. També una branca dels Calveras s'havia estat a *ca la Mansa*, terme de Cornet (← Raval 10). En 1760, la casa era de Marc Alou i s'hi estava sa mare, Maria Teresa Alou, viuda [*Balias* 1760: 32 v.]; en 1775 s'hi estava Marc Alou [*Cadastre* 1775: 168 v.].

25. Cal NOFRE ↑ Prenom d'una antic propietari, Onofre Vilar, que va viure a la primera meitat del segle XVII. El prenom *Onofre* és relativament usual als segles XVII i XVIII, especialment, per sengles tradicions familiars, els *Onofre Martí* i els *Onofre Cases*. Els d'aquesta casa, però, porten un cognom també ben tradicional de Balsareny, **Vilar**, l'origen remot del qual caldria cercar-lo en la casa de pagès **el Vilar**, d'aquest terme, bé que el lligam directe fóra difícil d'establir. “*Onofre Vilar*” [Bapt. 1648]; “*Onofre Vilar*” [Bapt. 1652]; “*Honofre Joan Banet Vilar*” [Bapt. 1652]; “*Jo, Nofra Vilar*” (1677) [ARA, 1677]. Trobem també, en aquest carrer, un **Po del Nofre**,

“del carrer Nou de Balsareny”, fill d’Onofre Casas, l’any 1784 [*Fund. Renda* § 105]. Modernament, també:

Ca la FINA (DEL PEIX) ↑ Hipocorístic del prenom *Josefina*, de la mestressa que hi va tenir una peixateria.

27. Ca la FULLA [fújá] ↓ Masc.: **cal FULLA** ↓ Origen desconegut (↔ Nou 56). Motiu documentat ja el 1840: “*Maria Cortès*” (*a*) *la jova Fulla*” [*Hosp.* 1840]; “*A cal Fuia*” (1860, 1869) [*Arxiu Pau Vilarassau*, pàg. 4 i 14]. En 1760 i 1775, la casa anava a nom de Francesc Cortès [*Balias*, f. 32 r., 112 r.] El 1930 s’hi estava Lluís Mas Vilajosana (Cens). Després:

Cal VICENÇ DE L’OLIVA ↓ Prenom i procedència, de la casa de pagès de ← *l’Oliva*, al terme veí del Mujal, casa ja existent l’any 1312 (Cf. BADIA MASGRAU 1987: 163). Es deia Vicenç Safont Bernadich i fou regidor els anys 1912-1915 (↔ Vell 25). “Era germà del Peó (↔ Monges 4). Un pamflet satíric de 1912 el ridiculitzava amb el nom de “*Vicens de l’Oliva Aixuta*”. Als baixos:

Cal MONTES [móntes] ↑ Deformació del cognom *Monte*, del carismàtic llibreter llibertari Josep Monte Villalba, que s’hi va estar, amb l’afegiment d’una *s*. Tothom, àdhuc la pròpia família, el coneixia com “**el Montes**” (← Raval 5, antic domicili; ← Nou 66, antiga llibreria). D’una bonhomia corprenedora, la seva “Biblioteca Circulant” (llibreria portàtil de lloguer ambulant de llibres vells) i més tard la rebotiga del seu establiment, amb una bella selecció de llibres prohibits de variada temàtica social, cultural i política, van constituir un oasi de llibertat per a nombrosos adolescents de la meua generació a principis dels seixanta. Va morir el 1984, i va voler un enterrament civil, el primer a Balsareny des de la República. Jordi Planes i jo mateix l’acomiadàvem a *Sarment*, 103, agost 1984, pàg. 7 i 12. Fou també un membre conspicu de la junta del Centre Instructiu i Recreatiu, societat que presidí en recuperar aquesta el seu patrimoni el 1979; cf. CIR (1991: 89-90). Parla d’ell PLANES (1969).

Cal CATALAN [kátálán] ↑ Cognom de Joan Catalan Gimeno, farmacèutic i alcalde republicà de Balsareny, d’una família oriünda de Castelló de la Plana. Era casat amb Mercè Baulenas Serrat, barcelonina d’una família procedent de Manlleu i Vic. Una germana d’aquesta, Josefa Baulenas Serrat, nascuda a Barcelona, era casada amb Joan Novell de Buen, natural de la Garriga, que és qui s’estava en aquesta casa. Tota la família i els seus descendents varen ser coneguts pel motiu més popular, el del farmacèutic (↔ Nou 3; ↔ Manresa 4).

29. Cal CORDER ↑ Ofici. “*Deien que els seus avantpassats havien fet cordes*”. Malgrat que el significat és clar i que l’antiguitat del motiu és versemblant, no el documento enlloc com a tal. Sí com a ofici de diverses persones: “*Diego Babra, corder*” [Òbit. 1686]; “*Antonii Massanés... chordarum fabri*” [Òbit. 1798]; “*Joseph Porsals, corder*” [Òbit. 1751]; “*Benedicti Pursals, chordarum fabri*” [Òbit. 1798] i *passim*. En aquells anys, aquesta casa era propietat proindivisa de Maria Bartomeus, viuda, i Josep Bartomeus [*Balias* 1760: 31 v.; 1775: 112 r.].

31. Cal GUINEU ↓ Origen desconegut. L’ús metafòric del nom de l’animal, molt estès enjondre com a motiu, pot tenir diverses explicacions. Cf. MOREU-REY (1981): tafa-

ner (Guissona; pàg. 108); murri (pàg. 112); espavilat (Caldes de Montbui, pàg. 117); físic de l'individu (pàg. 84). A Balsareny hi ha també un motiu i nom de casa *cal Rabosa* (↔ Nou 3; Torrent 6; Berga 27). Actualment, com a nom d'animal, a Balsareny només es fa servir “guineu”, no “guilla” ni “rabosa”. Els de *cal Guineu* es van traslladar més tard a la carretera, on va passar també el nom de casa (→ Berga 5). En 1760 i 1775, aquí s'hi estava Isidro Farrer [*Balias*, 31 v., 112 r.]. Després:

Cal XIMO [u] ↓ Masculinització de l'afèresi **XIMA**, del prenom Joaquina (cf. MOREU-REY 1981: 37, 169). Amb la seva filla, dita així mateix **la XIMA** ↓, el procés és de feminització. Un informant recorda que el seu pare anomenava **XIMUS** l'home de la *Xima*, filla del *Ximo*. “*El Ximus es deia Ramon Serra, i li deien també Guineu perquè s'hi havia estat, a cal Guineu*”. La *Xima* era també coneguda per:

La TEIA ↑ Hipocorístic del prenom de Teresa Alegre Bagués, possiblement deformació en llenguatge infantil (llenguatge dels adults adreçat als infants; cf. MOREU-REY 1981: 170). Després:

Cal TEIXIDOR ↓ Var. feminitzada: **ca la TEIXIDORA** ↑ Ofici d'un avantpassat. Ésser teixidor no és poc comú en un poble de tanta tradició tèxtil com és Balsareny (encara que hi predomini la filatura); però és clar que ja en l'etapa preindustrial un dels oficis més abundosos al poble, després del de pagès i juntament amb bracers i paraires era, a partir del segle XVII, el de “teixidor de lli”, com es pot observar reiteradament als arxius parroquials. Més endavant apareixen els “teixidors de llana”; finalment, amb la industrialització, els de cotó. L'absència de documentació antiga del motiu fa sospitar que es tracti d'un renom creat en època industrial, a finals del XIX, quan ja quasi tota la documentació oficial obviava els motius. **L'Anita de ca la Teixidora**; **la Lola de ca la Teixidora** (Anna i Dolors Corominas Fornells).

33. Cal BISBE GROS ↓ Desconegut avui com a nom de casa, és en canvi documentat a mitjan segle XVIII, precisament en aquesta casa: “*Marianna Obradós, muller de Joan Obradós, dit lo Bisbe Gros, pagès del carrer Nou, de la part de la font, 7 portas més avall devers Sallent.*” [Òbit. 1742]. Set portes després del número 19, és a dir, el número 33. En 1760, la casa era a nom de “*Maria Obradós, viuda*” [*Balias*, 31 r.], i en 1775 era de “*Joseph Calmet y Obradors*” [*Balias*, 111 v.]. El motiu *Bisbe Gros* va caure en l'oblit, i només l'hem pogut recuperar documentalment. En canvi, s'ha conservat en la memòria dels més vells una variant, que era el nom tradicional d'aquesta casa a principis de segle:

Cal BISBESSÓ ↓ Hipocorístic o diminutiu, sobre el motiu *Bisbe*, que havia perdut ja l'adjectiu *gros*. “*El Bisbessó era el sogre del Mero dels Neutrals*” (↔ Nou 58; Vell 31). Efectivament, al Cens de 1930 trobem en aquesta casa Baldomero Graells Pubill, el *Mero dels Neutrals*. Després:

Cal CUL DE VELLUT ↑ Característica del vestit. “*El noi feia broma amb un grup de noies que anaven a cosir. Empentava la porta del local on cosien i s'escapava a córrer. Les noies, de primer, no sabien qui era que els obria la porta, i en sortir només veien un noi, amb el cul dels pantalons apedaçat amb un tros de vellut, que fugia.*” Una altra versió: “*Hi havia una botiga de cotilles, i quan tru-*

cava algú, sortia un noieta amb calces de vellut que obria i marxava corrents.” (Isidre RIERA, *Sarment*, 60, gener 1981). El motiu va passar a un afillat d’aquell home, Josep Duró Colom.

- 35. Cal CUA** ↓ Origen desconegut. MOREU-REY (1981: 70) en localitza un a Sarrià, que continuava portant cua quan ja no era costum. A Balsareny no documento aquest motiu ni trobo gairebé informants que se’n recordin. Després:
Cal MATEUET ↑ Var. de realització ↑ Hipocorístic, o diminutiu per característica física (“*Es deia Mateu i era petit*”) del propietari, Mateu Boixadera Traserra (Cens 1930). Data sobre la llinda: JH+S 1639). El Mateuet va rescatar de l’oblit, l’any 1947, la tonada de l’antic *Ball de la Faixa* de Balsareny, que ell havia assajat cap al 1904 (F. XANDRI i J. SERRA, *El Ball de la Faixa*. *Sarment*, 113, juny 1985, pàg. 7).
- 37. Cal BOSSER** ↓ Ofici. Nom de casa i motiu ja oblidat, que no ha aparegut ni a les enquestes dels més vells, però que és profusament documentat al segle XVIII. Aquest *Bosser*, de cognom Bartomeus, era un traginer descendent dels Bartomeus de *cal Pijoan* (↔ Vell 14) i era emparentat amb Cecília Puig de Guillemper, pubilla del segle XVII (vegeu el mas ↔ Guillemper, al Pla de Vilamajor): “*Y de est Pere Joan són descendents los Pijoans del Carrer vell més avall de la font, y de Joan Barthomeus lo Barthomeus Bosser del carrer Nou, y lo Barthomeus dit de la Sabatera, al carrer de la Creu.*” “*Valentí Barthomeus del carrer Nou dit lo Bosser*” (1746) [*Fund.* § 77]; “*Joseph Barthomeus dit lo Bosser del carrer Nou, traginer*” [Òbit. 1755]; “*el Bosé*” (1760) [*Balias* 36 r.]; “*Marcus Barthomeus, vulgo lo March Bocer*” [Òbit. 1799]; “*March Bartomeus lo Bocer*” (1799) [*Lleg. pios*, 28 r.]. Després, ja en el record dels informants més vells:
Cal NASI ↓ Afèresi del prenom *Ignasi*. També:
Ca la NASIETA ↓ Se’n deia, d’Ignàsia: no és, doncs, una feminització del motiu. Data sobre la dovella del portal: 1660 JH+S).
- 39. Cal TINYOL** ↓ Hipocorístic, sobre una afèresi del prenom *Valentí* (o *Martí*, o bé *Agustí* (↔ Nou 5; Monges 1. Podríem relacionar aquest *Tinyol* amb el Valentí Bartomeus *Bosser* documentat en 1775 al núm. 37. La casa pertanyia en 1760 a Josep Torras [*Balias* 31 r.], i en 1775 a Jaume Selgas [*Balias* 111 v.]. Data de la renovació, a la llinda: 1876. “*El Tinyol va caure a la síquia*”. Després:
Cal PERE ↓ Prenom del propietari, Pere Gonfaus, que tenia una botiga de queviures als baixos d’aquesta casa, i fou avi de Daniel Gonfaus Sitjes. “*El darrer terç del segle XIX es va fer la primera escola del Centre Catòlic del poble. L’ensenyament va començar a can Pere, als baixos del número 39 del carrer Nou*” (GEL 1975; *Sarment*, 53, juny 1980, pàg. 5). També:
Cal DANIEL ↓ Prenom del propietari, Daniel Gonfaus Sitjes, secretari que fou de l’Ajuntament des del 6 de febrer de 1910 fins el 14 d’abril de 1931, en què fou cessat tan bon punt es va constituir el Comitè Republicà Català. Havia estat tinent d’alcalde de 1904 a 1908. “*Fou un personatge controvertit a causa de la seva vinculació amb les oligarquies locals. Va ser víctima d’un atemptat a trets a l’entrada d’aquesta casa, un vespre d’estiu mentre seia prenent la fresca havent*

sopat; però sembla que l'agressió, per part d'un veí del poble que fou detingut tot seguit, responia a raons particulars, no pas polítiques.” El 1760 ja s’hi estaven els Gonfaus: “*March Gonfaus*” [*Balias*, f. 27 v.] || després:
Cal COMAS ↑ Cognom del propietari de la botiga de decoració que hi ha, “*Decoració COMAS*”.

41. Cal MARXANT ↓ **EI TONET DE CAL MARXANT** Ofici. El *Marxant* era l’Antoni Gonfaus Sardans, avi de la Isabel Fàbregas Gonfaus, de *cal Jan*, el pare de la qual (Joan Fàbregas Soler), era de *cal Jan* (↔ Nou 8). La seva mare (Josepa Gonfaus Payerols, filla del *Tonet*), era de *cal Marxant*; per bé que un oncle i una tia, germans de la seva mare, eren coneguts amb el sobrenom de *el Garramanyo* i *la Garramanya* (potser ja provinent de l’avi matern, de cognom Payerols; cf. ↔ Vell 18). Però hi havia hagut un canvi de cognom des del segle XVIII, ja que aleshores el *Marxant* es deia Vilaseca: “*Francisco Vilaseca àlias lo Marxant*” (1746) [*Fund.* § 72]. Després:

Cal MAGNET ↑ Cognom dels anteriors estadants de la casa de ← Nou 32, la qual en rebé el cognom, que esdevingué nom de casa. Després s’hi estatjaren els avis de l’actual avi *Magnet*, Joan Mas Suades, els quals heretaren el motiu del nom de la casa i se l’endugueren més tard a aquesta altra, en canviar de residència. Abans de *cal Magnet*, aquesta casa i la veïna (núm. 43) eren de *cal Colell*, que hi havien tingut la botiga abans de traslladar-se al número 19 d’aquest mateix carrer. Hi havia hagut una llinda “amb una data com la de *cal Mateuet*” (1639). El 1760, el propietari era Antoni Manaplata [*Balias* 30 v.], Anton Plata en 1775 [*Balias* 111 v.]; aquest personatge, a qui hom deia “*Plata*” de motiu, el podem sens dubte vincular al “**Pont del Plata**” de la Síquia de Manresa en terme de Balsareny, que devia passar sobre els horts que ell menava. D’aquest temps, s’hi conserva una premsa de raïm que porta la data de 1771. “*Cal Magnet*” (1869) [*Arxiu Pau Vilarasau*, pàg. 14]. || Després:

Ca la MERCÈ ↑ Prenom de Mercè Farràs, muller de Marc Mas, de *cal Magnet*, que hi té una perruqueria, saló d’estètica i centre mèdic.

43. Cal VILARÓ ↑ Fem: **ca la VILARONA** ↑ Cognom dels propietaris. Remuntant-nos molt enrere, el cognom es podia haver format sobre un hipocorístic o diminutiu del cognom Vilar, de procedència de la casa ↔ *el Vilar*, ja documentada el segle XIV; però és un cognom prou estès pertot arreu com perquè no es pugui aventurar tal cosa sense un estudi genealògic complet. El fet que la mestressa hagués tingut molts anys una botiga va contribuir a mantenir el motiu. En aquesta casa hi vivia, en 1760, Pere Calmet, mestre de cases [*Balias* 30 v.]; en 1775, *Josep Calmet* [*Balias* 111 r.]. Documento a Balsareny una Margarida Vilaró, viuda d’Esteve Vilaró, moliner, procedent de Gaià [*Òbit.* 1776]. El 1930 s’hi estava Francesc Arderiu Massanés [*Cens*].

45. Cal CARRETERÓ ↓ Del cognom *Carreter*; hipocorístic o diminutiu per característica física: “*el Carreteró era un home baixet*”. Però el motiu venia ja de més enrere. Trobem ja documentada una “*Maria Carreter, muller de Esteve Carreter, pagès del carrer Nou*” l’any 1754 [*Òbit.*]; però pot tractar-se d’una altra branca d’aquest llinatge, originari de Castellnou de Bages i força estès a Balsareny des de

1740; ja que al Raval, que en certa època va dir se també carrer Nou, hi havia la casa de *Gaspar Carreter*. Documentem el motiu l'any 1785: “*Compta de Gaspar Carreter, dit Carreteró*” [AJOR, f. 114]. Hi ha altres anotacions de 1786, 1789, 1794 i 1795. D'aquesta casa de *cal Carreteró* era propietària en 1760 i 1775 Magdalena Carreter, viuda d'Esteve Carreter [*Balias*, 30 v; 111 r; *Cadastre 1775*: 167 r]. Via el seu fill, Francesc Carreter, i el nét, Gaspar Carreter Casas (el primer Carreter de *cal Sardina*), la branca principal dels *Sardines*, la del besnét Josep Carreter Gonfaus, es desdobra en els rebesnéts de la viuda Magdalena, els germans Marc i Francesc Carreter Teixidor. El primer continua la branca dels *Sardines*; el segon, Francesc, germà petit del Marc, és el *Carreteró*. El seu fill, Joan Carreter Freixa (n. 1844), és conegut també per *Carreteró* (en aquest cas, potser, també pel fet de ser fill “del Carreter”). Per això, la versió que al·ludeix a una característica física, “home baix”, guiant-se pel record del darrer Carreteró, sembla poc fiable. Un *Carreteró* s'havia estat abans a *cal Pau* (← Raval 17) i es va casar amb una dona de *ca la Juliana*. Amb els fills de Joan Carreter Freixa es subdivideix novament l'arbre i el cognom passarà a segona posició: a) la filla, Àngels Carreter Vidal (n. 1874) obre la branca dels Griera en casar-se amb Agustí Griera Alsina, de Castelladral. Foren els pares de Joan Griera Carreter, poeta, autor de *Íntimes* (Manresa, 1974), i de la seva germana Agnès; b) el fill, Joan Carreter Vidal, *Carreteró* també, fou el pare d'Elvira Carreter Ribera, que es va casar amb Emili Bonals Ambrós, el *Castanyoles* (↔ Vell 10); són els pares d'Anna Maria i Ricard Bonals Carreté, els actuals *Castanyoles*. Aquest *Castanyoles* va conservar el seu motiu, però era conegut també pel del seu sogre, i així la petita fàbrica tèxtil que encara hi ha al poble és coneguda més aviat per “*la fabriqueta del Castanyoles*”, però a l'amo, Emili Bonals Ambrós, li deien també el *Carreteró*. La casa del carrer Nou es conegué després per:

Cal MOSOLL [muzól] ↑ Cognom de l'avi matern de Joan Teixidó Mosoll, casat amb Agnès Griera Carreté, filla d'Àngela Carreter Vidal i néta del *Carreteró*. Féu de taxista durant molts anys i el seu segon cognom va arrelar com a motiu i nom de casa, bandejant el de *cal Carreteró*, i va passar també al seu gendre.

47. Cal PERETÓ ↓ Hipocorístic o diminutiu de *Peret*, format al seu torn sobre el prenom Pere. Cognom no molt tradicional al poble, però que es pot documentar encara avui. Documentat com a motiu del propietari d'aquesta casa: “*Victoria Massanés... filla de Joseph Massanés... dit lo Peretó*” [Òbit. 1746]; “*Maria... filla de Joseph Massanés alias Peretó, pagès del carrer Nou*” [Òbit. 1756]. “*Joseph Massanés y Heres, dit Peretó, pagès del carrer nou de Balsareny, ab fermansa de Anton Massanés dit Torregassa, espardanyer, son germà*” [Notari Esteve Ferrussola, 1795; *Fund. Renda* § 115]. Després:

Ca la IETA ↓ Aferesi de Laieta. Var: **ca la LAIETA** ↓ Var: **ca l'AIETA** ↓ (amb trencament diferent: **el vell Aieta**). Hipocorístic, probablement del prenom *Eulària*. Després “es va vendre la casa i va anar a la Placeta” (↔ Monges 5). “*Era cosina de la Isabel de cal Jan* (↔ Nou 8)”. Després:

Cal CINTO ↓ Hipocorístic del prenom *Jacint*, de la seva forma normal castellanitzada, d'un avantpassat. (↔ Sant Marc 1). El darrer *Cinto* es deia Marc Sellarés Alegre. La mare del *Piano* (↔ Travessera 9), Antònia Sellarés Alegre, n'era germana.

49. Cal SOBIRANA ↓ Cognom, ja documentat com a tal el 1599, viu avui a Balsareny en d'altres cases; aquest, però, no procedeix (si no és a partir d'una branca llunyana; caldria un estudi genealògic) de la casa de ↔ Sobirana de Ferrans. Documentem aquest nom en aquesta casa al segle XVIII: “*Joseph Sobirana pagès del lloch de Balsareny, y és la segona casa entrant per lo portal del Carrer Nou qui ve de Sallent a mà dreta*” [Notari E. Ferrussola, 2 juny 1702; *Fund. Renda* § 75]; “*Theresa Sobirana... filla de Joseph Sobirana pagès del cap avall del Carrer Nou anant a Sallent a mà esquerra*” [Òbit, 1742]; “*Joseph Sobirana pagès, la segona casa a mà dreta entrant per lo portal del Carrer Nou*” [Òbit, 1759]. La casa número 51 d'aquest carrer essent posterior, i el portal trobant-se a l'alçada del número 53 (*cal Barnatx*, a la cantonada), és clar que es tracta d'aquest edifici. En 1760 i 1775, la casa anava a nom d'Agustí Sobirana [*Balias* 30 v.], o Subirana [*Balias* 110 v.]. Després:

Cal GAMISANS [gɔmizáns] ↓ Cognom del que fou propietari de la casa, quan el cognom Sobirana passà a segon terme i es perdé per un temps. Així, trobem una anotació per l'ús del drap dels morts de la Confraria de les Ànimes “*per la vella Subirana o Gamisans*” (1854) [*Lleg. pios*, f. 38]. El cognom no té res a veure amb la família, també Gamisans, que fa un temps va tenir un comerç al davant, al núm. 58, i s'havia estat al costat d'aquesta casa, al número 51. *Gamisans* és un llinatge, qui sap si en el seu origen procedent de la casa d'aquest nom de Sagàs, al Berguedà, però ja amb arrels balsarenyeses des del XVIII: cf. les memòries inèdites de Ramon Gamisans Subirana, aventurer del XIX, emprades parcialment per SABALA (1987) en descriure, com a testimoni presencial, el setge de Balsareny pel comte d'Espanya en 1839. Més tard, però, el cognom Subirana va tornar al primer terme: trobem, en efecte, al Cens de 1930 Salvador Subirana Brou. Després:

Cal MARCÓ ↑ Hipocorístic, sobre el prenom *Marc*, de l'estadant que hi va viure molts anys, Marc Boixadera Coma. Després:

Cal NYEP [è] ↑ Deformació del prenom *Josep*, de Josep Boixadera Rovira, fill del *Marcó* Boixadera.

51. Cal CATALUNYA ↓ “Hi va viure la primera família de parla castellana que arribà al poble. És una casa petita, com al seu país”. Aquesta versió sona a etimologia popular: ja hem vist que aquest motiu era atribuït, en el segle XVIII, bé que en una altra casa, als Massanés del carrer Vell (↔ Vell 4; ↔ Vell 15). Aquesta casa no consta en els llibres de *Balias* 1760 1775 i el Cadastre de 1775, ja que passen directament a la que avui duu el núm. 53, que pertanyia en 1760 a Anton Perris [*Balias* 30 v.], i en 1775 a Josepa Perris i Rodoreda (que hi tenia un porc; *Cadastre* 166 v.), terratinents del poble. Els Perris tenien una altra caseta petita, adossada, després coneguda per “*casa petita del Barnatx*” (cf. infra, núm. 53); però no es tracta del núm. 51, sinó de la contigua per l'altra banda, pel carrer Vell, i no consta que la tinguessin arrendada al segle XVIII. Encara, la casa següent (següent al número 53, potser Raval avall, més que no pas girant cap al carrer Vell) hauria pertangut en 1760 a Josep Frechilla (Josep Fraxilla [*Balias* 30 v.], Josep Frachilla, de Barcelona [*Cadastre* 1775: 166 v.]), terratinent [*Cadastre* 1775: 79 v.] oriünd de Frómista, diòcesi de Palència (*Bapt.* 1751), i resident a Barcelona, però que en 1754 vivia encara a Balsareny. Aquests Frechilla, propietaris, tenien la casa llogada, quan vivien

a Barcelona, a un jornalier de nom Carles Sala [*Cadastre 1775*: 166 v.]. En realitat, aquesta casa és de construcció posterior a 1775, aprofitant un pati molt estret, gairebé una androna, entre les dues cases grans de banda i banda; la devien arrendar als Massanés de sobrenom *Catalunya*, que hi van donar el nom; i possiblement després va ser llogada a una família castellana (potser el *Patricio* que veurem tot seguit), la qual no devia tenir res a veure amb el motiu *Catalunya*. També:

Cal PATRÍCIO ↓ Prenom d'un estadant. Pronunciat en català. També:

Cal ROMÀ. Ca la ROMANA ↓ S'hi havien estat un temps **el Romà i la Romana**, matrimoni de pocs recursos, que després captaven i van anar a viure en una barriaca al camí de Sant Antoni.

53. Cal BARNATX ↓ Antic cognom: “*Margarida Barnatxa*” [Òbit. 1654]; “*fill... de Jaume Barnaix, farrer del lloch de Balsareny*” [Bapt. 1663]. Aviat es devia perdre el cognom i va passar a motiu: “*Joan Rodoreda i Puigdorca, altrament Barnaix*” [Òbit. 1722]; “*Barnat*”, “*cal Barnag*”, “*Barnatx*” [1858, *Arxiu Pau Vilarassau*, pàg. 6]. Aquesta casa pertanyia en 1760 a Anton Perris [*Balias 30 v.*] i en 1775 a Josepa Perris i Rodoreda [*Balias 110 v.*], d'un llinatge també molt antic i profusament atestat a Balsareny des de 1638 [Òbit.] i 1645 [Bapt.]: “*Magdalena Perris y Bernaix, muller de Antoni Perris, fuster.*” Marge: *Perris, o Barnaix*” [Òbit. 1736]. La casa era al final del carrer Nou i feia cantonada amb l'última casa del carrer Vell, coneguda com la **casa petita del Barnatx** (després, *ca l'Agut o ca l'Emílio* (↔ Vell 44)). De totes dues cases, al XIX n'era propietari Joan Sala, apotecari de *cal Sala* o *cal Serra de la Plaça* (↔ Ajuntament 1) [*Inventari, notari Ramon Codina de Codinach, Cardona*, 29 I 1839; ASant]. Allà hi havia antigament el *portal de Manresa*. A la placeta del portal, on es toquen carrer Nou i carrer Vell i comença el Raval, li donaven com a nom popular la **plaça del Barnatx** [*ibid.*]. Després:

Cal CASAMITJANA ↓ Cognom del qui en fou propietari, Casamitjana, que després es va traslladar a cal Casamitjana del Raval, just al davant (→ Raval 4); el cognom, arrelat a Balsareny ja al XVII, en un origen més o menys remot que caldria documentar podria denotar versemblantment procedència de la casa de Casamitjana, al terme veí de Castellnou de Bages.

El BAR GUIX ↑ No és cap bar, sinó una botiga de queviures. Eren uns anteriors propietaris, que havien tingut, fa molts anys, un bar conegut amb aquest nom, potser perquè els propietaris procedien del Guix (antiga masia de Manresa, al segle XIX colònia tèxtil, avui barriada de Manresa). Entre el bar i la botiga posterior, encara hi va haver una peixateria. Avui:

El K-2 ↑ Havent plegat la botiga que queviures del *Bar Guix*, van arrendar el local els de *cal Pau* (← Raval 17), que hi van posar novament un bar, méx exactament un bar granja, i el van batejar amb el nom d'aquest cim del Karakòram, nom pel qual és conegut avui.

* * *

2. Ca la PAULA ↓ Prenom de Paula Vilaseca, propietària l'any 1760 [*Balias 1760*: 21 r.] i en 1775. Aquesta Paula era filla de Joan Vilaseca, procedent de Cornet: “*En la casa contigua al portal de la Creu morí Margarida Vilaseca, pàrvula, filla de*

Joan Vilaseca, pagès de Cornet, amo de dita casa” [Òbit. 1746]. Però, si bé en el cadastre de 1775 encara es deia: “*Casa de Paula Vilaseca viuda, habitada de la dueña*” [Cadastre 1775: 159 r.], el mateix any al llibre de vàlues ja trobem: “*Paula Vilaseca, vuy Joan Rabeya*” [ratllat posteriorment aquest Joan:] *Fran<cis>co Rabeya.*” [Balias 1775: 103 r.]. Després:

Cal SANT ↓ Cognom del que en fou estadant. A principis del segle xx, la casa pertanyia a un cabaler de *cal Rabeia*, Joan Rabeya Bartomeus, que era fadrí i s’estava a la casa pairal, a la Rabeia. Aquest Joan Rabeya va ser regidor els anys 1914-1916, amb l’alcalde Francesc Sabata Subirana, i alcalde ell mateix el 1916-1918. Una germana seva, Maria Rabeya Bartomeus, es va casar amb l’Antoni Sant Escayola (foren els pares de Josep Sant Rabeya). De primer vivien al Raval, a *cal Sant* (← Raval 9); cap a 1915, es van traslladar en aquesta casa de la cantonada del carrer Nou; Josep Sant Rabeya ja hi va néixer, mentre que els seus germans grans encara havien nascut al Raval. Més tard, Josep Sant Rabeya es va traslladar a *cal Sala*, l’actual *cal Sant* → Ajuntament 1), propietat de la seva muller. Mentrestant, mort sense descendència el propietari de l’immoble, Joan Rabeya Bartomeus, el va heretar el seu nebot, Joan Rabeya Torras, l’actual propietari de l’heretat dels Rabeya; el qual va vendre la casa del carrer Nou als de *cal Calmet*. Per això, actualment:

Cal CALMET [è] ↑ Cognom que fou dels avantpassats dels propietaris actuals. Abans, s’estaven a *cal Calmet* (← Vell 32), casa que encara és de la seva propietat, com també ho és la de la carretera de → Manresa 35. Avui el cognom s’ha perdut: es diuen Bonals Mujal. Els baixos d’aquesta casa van ser molt temps botiga de vetes-i-fils, i joguineria per la diada dels Reis. *Calmet* és un cognom molt abundant a Balsareny des del segle xvii (hi ha una llarga tradició de Calmets mestres de cases, des del primer Pere Calmet, francès, casat a Balsareny el 1673, fins a la Nila i l’Antònia Calmet Pons, de *cal Felip*, entre altres).

4. **Cal PORTELLA** [é] ↑ Cognom de Joan Portella Vall, oriünd de Sallent, besavi matern de l’actual propietari, Pere Pujol Massana. L’avi patern d’aquest, Pere Pujol Torradeflot, manyà, hi entrà de pubill, en casar-se, l’any 1886, amb la pubilla, Magdalena Portella Puigbò; és al·ludit per Valentí Masplà en parlar de la pujada de l’aigua del riu a la font de la plaça: “*Qui més es distingí en el seu muntatge i conservació [de les bombes hidràuliques] fou l’avi Portella, d’ofici mecànic, el qual de bon principi es posava a les ordres de l’alcalde per dirigir-les, tal com havia promès.*” (MASPLÀ 1989: 13). Més tard va impedir un sabotatge l’endemà de la inauguració de la font: “*Al segon dia de la inauguració es preparava un pla de sabotatge per destruir part de la instal·lació que tant havia costat. No es va portar a terme gràcies a la intervenció oportuna del vell Portella, que, maliciant-s’ho, vetllava.*” (*ibid.*; vegeu també CARRETÉ 1992 a). El seu nét, Pere Pujol Massana, fou futbolista (va jugar amb l’Atlético de Aviación, de primera divisió, a Madrid durant la guerra; cf. *Sarment*, 119, desembre 1985). Al segle xviii, la casa pertanyia a Joseph Riera [Balias 1760: 21 r.] i al seu fill del mateix nom [Balias 1775: 103 r.], que era ferrer [Cadastre 1775: 159 r.]. Aquest Josep Riera era conegut pel sobrenom de **lo Ferrer d’Avinyó** [Òbit. 1742]. El 1748 mor a Candàliga una Maria Portella, filla de Pere Portella, pagès, que s’estava de mosso a l’esmentat mas [Òbit.

- 1748]. “Purtella” [1859, *Arxiu Pau Vilarasau*, pàg. 10]; “Joan Portella” [1883, *Llegats pios*, ff. 46-47].
6. **Ca l’ESTRADA** ↑ Cognom del besavi matern de l’actual propietari. Ja documentem a Balsareny un “Joseph Estrada, *fadrí pagès de la parròquia del Puig de Oristà, sufragània de Santa Maria de Lluçà*” [Bapt. 1648]. El llinatge ja apareix associat a aquesta casa el 1760: “*Joan Estrada y Francisca Estrada*” [Balias 1760: 21 v.]; “*Joan Estrada*” [Balias 1775: 103 v.]; “*Casa de Juan Estrada, habitada del dueño*” [Cadastr 1775: 159 v.].
8. **Cal JAN** ↑ Síncope del prenom *Joan*, d’un avantpassat per part de mare de l’actual propietari, Joan Fité Fàbregas, que pel seu propi prenom manté sense problemes el motiu i nom de casa. Segons la tradició familiar, el motiu tindria origen francès: “*El Joan va anar a veremar a França, i li deien Jan.*” Botiga de queviures durant molts anys. La mare, Isabel Fàbregas Gonfaus, és de *cal Marxant* per part de mare: el seu avi matern, Antoni Gonfaus Sardans (*el Tonet de cal Marxant*) (← Nou 41), era casat amb Filomena Payerols Llumà. La seva filla, Josepa Gonfaus Payerols, germana del *Garramanyo* (← Vell 18), es va casar amb l’hereu de *cal Jan*, Joan Fàbregas Soler, i d’aquest matrimoni en va néixer la Isabel, pubilla de *cal Jan*, que es va casar amb Antoni Fité Carreras. La casa era de Joan Escardívol en 1760 [Balias 1760: 21 v.], però ja pertanyia a un Fàbregas en 1775: “*Joseph Fàbregas*” [Balias 1775: 103 v.]; “*Casa de Joseph Fàbrega, habitada del dueño y de Juan Fàbrega*” [Cadastr 1775: 159 v.].
10. **Ca l’AREP** [è] ↑ Significat i origen desconeguts. Els *Areps* eren barbers i tenien la casa a *ca l’Arep*, abans *cal Traver* (Ajuntament 4), a la cantonada del Trull. El seu llinatge, Rodergas, d’origen remot occità (*Rodergues*, var. pl. de *Rodergue*, var. de *Roergues*, nom del territori de Rodès), procedia de Berga, on havia nascut el rebesavi de l’actual vell *Arep*, Miquel Rodergas Rabeya. El rebesavi era carlí, i va haver d’exiliar-se a França, on va néixer el besavi, que de gran fou barber i més tard va traslladar-se a Balsareny. L’avi del Miquel, de nom també Miquel Rodergas, casat amb Julita Sitjes, ja va néixer a Balsareny, i va seguir l’ofici de barber, igual que el seu fill, Josep Rodergas Sitjes, casat amb Consol Rabeya Bartomeus, de *cal Rabeya*, i el nét, Miquel Rodergas Rabeya, pare del fotògraf Josep Rodergas Font, conegut també com *l’Arep*. El mateix Miquel no sabia de què els venia el motiu ni què vol dir. Fins i tot la transcripció és aventurada. Parlen de *l’Arep* i la seva barberia PLANES (1982) i FONT (1991), perquè en unes reunions en aquesta barberia es va acordar de tornar a engegar la Festa dels Traginers l’any 1943. 1930: *Josep Rodergas Sitjes, Miquel Rodergas Rabeya* (Cens). En un principi, havent adquirit aquesta casa del carrer Nou i, no vivint-hi, hi tenien llogaters, i hom anomenava la casa pel nom d’aquests. Així tenim, en les enquestes a gent gran, que aquesta casa era anomenada:
- Ca l’ALEGRE** ↓ Cognom d’un llogater de la casa, pare de la Teresa Alegre, *la Teia* (↔ Nou 31). Aquest cognom, relativament antic a Balsareny (ja documentem un “*Joseph Alegre, pagès viudo*” [Òbit. 1774], avui és en camí d’extinció. Després:

Cal ROSATORT [ò] ↓ Masculinització del renom individual *Rosa Torta*, compost de prenom + característica física, d'una altra llogatera: “es deia Rosa i era geperuda” (→ Cadí 4; → Travessera s/n; → St. Josep 3). Es deia Rosa Ricart Santamaria, natural de Prats de Lluçanès, casada amb Joan Valverde Rubio, natural d'Alacant [AMB, naix. 30, 82]. El motiu, masculinitzat en l'adjectiu “tort”, però conservant el prenom de la dona, va passar als fills, Pere i Juli Valverde Ricart, coneguts cada un pel sobrenom de *Rosatort*. També tenia una filla, Àngela Valverde Ricart. Després:

Cal PERRUCAIRE ↓ Ofici. Trobem a Balsareny altres ocurrences d'aquest renom (↔ Sant Esteve; → Creu 18; → Vell 12). Però en aquest cas el nom, avui desconegut en aquesta casa, devia originar-se directament de l'ofici de *l'Arep*, que era barber. Tenint, doncs, el propietari ja un motiu propi, hom va atribuir-lo a la casa també, i el d'ofici no va arrelar. Si no és que es tracti d'un error de l'únic informant que atribueix aquest nom a aquesta casa. En 1760 i 1775, la casa pertanyia a Josep Matamala [*Balias* 1760: 22 r.; *Balias* 1775: 104 r.; *Cadastr* 1775: 159 v.]; i abans havia estat del seu sogre, Valentí Massabeu [*Notari Esteve Ferrussola, de Sallent, 25 abril 1698, Fund. Renda* § 54]; “*Joseph Matamala, pagès, en la quinta casa a mà dreta, anant carrer Nou avall*” [Òbit. 1749].

12. Ca l'ARTESÀ ↓ Motiu avui oblidat, documentat i localitzat en aquesta casa al segle XVIII: “*Fran<ces>ch Vilar, menor, Artesà.*” [*Balias* 1760: 22 r.]; “*Fran<ces>ch Vila, dit Artesà*” [*Cadastr* 1775: 104 r.]; “*Rosa Vilar, àlies Artesà*” (marge: Artesà) [*Bapt.* 1805]. Del record dels informants més vells, però, la casa només tenia per nom:

Cal MOLINER ↓ Ofici. “*L'home havia fet anar el molí que hi havia al lloc on més endavant Ricard Viñas va construir la fàbrica*”. Es refereix a la fàbrica tèxtil de cal Viñas, encara avui coneguda pel nom de “*el Molí*”; és a dir, l'antic molí fariner de casa Martí del Lloc. En aquesta casa s'havia estat també el *sastre Morell* (↔ Nou 3) i l'*Eulàlia de cal Morell*. Després, als baixos:

Ca la RUFINA ↑ Prenom de la jaia. (← Baix 24). Era un celler que feia mig de taverna. El motiu ha passat a tots els descendents, sense masculinitzar: *el / els de ca la Rufina*. Després la casa va passar a ser propietat de *ca l'Esteve* (← Monges 3).

14. Ca l'ADROGUER ↑ Ofici; ja li'n deien a l'antic propietari del comerç: *el Jaume Adroguer*; i abans, al seu pare, el *Joan Adroguer*. Era parent de la dona de *cal Portella* (↔ Nou 4), dels Pregonas i Potellas del Mas de Cornet, terme de Sallent. “*Una altra actuació del sometent va ser pels anys 1914-1916 en una adrogueria que hi havia al carrer Nou. Era d'un home solter, que vivia sol, i que es deia Joan Potellas, de Vila seca [de Cornet, terme de Sallent]*” (GEL 1979; *Sarment*, 70, novembre. 81, pàg. 8). Femininitzat: **L'ADROGUERA** ↑ Ja fa molts anys que van tancar l'adrogueria, però el nom de casa i motiu familiar perdura. Una tarja de ferro sobre la porta duu la data d'una renovació de l'immoble: 1899. En 1760, la casa era de March Costa [*Balias* 1760: 22 r.], igual que quinze anys després [*Balias* 1775: 104 r.; *Cadastr* 1775: 160 r.] 1930: *Jaume Gras Soldevila 'comercio'* (Cens). En aquesta casa hi van viure també, abans de la guerra, els de *cal Perdiu* [← Creu 5].

16. Cal CEGUET ↓ Característica física i hipocorístic o diminutiu. La *Carme de cal Ceguet* és esmentada a *Sarment*, 80, setembre 1982. “Tenia 80 anys i no recordava cap parent que fos cec”, afirmava una informant; en canvi, un altre informador assegura que “tenia un oncle que era cec”. En 1760 la casa era de Maria Soldevila, viuda, i poc després hom substituïa aquest nom pel de Joseph Albert [*Balias* 1760: 22 v.]; en canvi, en 1775, pertanyia a Joseph Viladomiu [*Balias* 1775: 104 v.], que s’hi estava juntament amb Esteve Viladomiu [*Cadastr* 1775: 160 r.]. “al Cegued” [1860, *Arxiu Pau Vilarasau*, pàg. 3]. També:

Cal LLAUNER ↓ Ofici. Cal no confondre’l amb *cal Gras Llauner*, dues portes més avall (↔ Nou 20); tots dos noms de casa han estat emprats.

18. Cal PERE VÍCTOR ↓ Prenoms d’un antic estadant de la casa del mateix nom al carrer de ← Baix 40, descendents del qual es van traslladar aquí. Aquesta casa, en 1760, pertanyia a Maria Vilaseca, viuda [*Balias* 1760: 104 v.]. En 1775, però, hi ha unes dades contradictòries: segons el llibre de *Balias*, la casa era de Joseph Vilaseca, nom ratllat després i substituït pel de Joseph Casas [*Balias* 1775: 104 v.]; mentre que el cadastre del mateix any continua parlant de la Maria Vilaseca viuda [*Cadastr* 1775: 160 r.]. En realitat, al *Llibre d’òbits* constato que aquesta “*Maria Vilaseca i Vaquer, viuda del quòndam Joseph Vilaseca, pagès*”, va morir, “a l’edat de 78 anys poch més o menos”, el 5 de gener de l’any 1777, de manera que el llibre de Vàlues de 1775 va ser enllestit almenys dos anys després de la data que porta. Després:

Cal TEULER ↑ Ofici. De teulers, en trobem de documentats a Balsareny des de començaments del XVII: “*Jaume Gay, tauler del regne de França*” [Òbit. 1602]. Però el que va donar nom a aquesta casa fou un pubill berguedà del XIX. “*Perquè l’avi feia teules*”, explicava *el vell Teuler*, Esteve Riera Conill, a *Sarment*, 60, gener 1981. En efecte, trobem documentat aquest personatge, Benet Conill, berguedà, de professió teuler: “Benito Conill, tejero, *natural de Berga*” [Matr. 1855]; “*María... hija... de Benito Conill, tejero*” [Òbit. 1856]. Aquest Benet de Berga, que ja de fadrí s’estava a Balsareny i hi feia de teuler, fou el pare de Carme Conill Soler, que maridà amb Esteve Riera Solà, procedent del Mujal [Matr. 1884], i aquests foren els pares de l’Isidre Riera Conill, l’avi de *cal Teuler* traspassat fa uns anys. Trobem a l’arxiu del paleta Pau Vilarasau diversos esments de treballs fets per al “*Taulé*” l’any 1859 i successius. Al cens de l’any 1930, apareix en aquesta casa Marc Riera Cunill, mentre que l’Isidre Riera hi surt domiciliat a “Sant Domènec 73” (= Raval 23).

20. Cal GRAS ↓ Cognom, per distingir-lo del germà i veí. Era en Bonaventura Gras, llauner. Un vell rètol, pintat, es distingeix damunt la porta: “*Hojalateria, electricidad*”. Bonaventura Gras Soler, Francisco Gras Solà ‘*hojalatero*’ (Cens 1930). També:

Cal LLAUNER ↓ Ofici de l’anterior: “El *Llauner* era el Gras”. Var: **Cal GRAS LLAUNER** ↓ Ja en 1760 s’hi estaven els Gras: “*Joan Gras*” [*Balias* 1760: 22 v.; *Balias* 1775: 104 v.]; “*Mònica Gras, viuda*” [*Cadastr* 1775: 160 v.]. Després, la casa va passar a ser propietat dels de *cal Peret* (← Creu 20).

22. Cal GRAS FORNER ↓ Var: **Cal MARC GRAS** ↓ Cognom (amb prenom) i ofici, per a distingir-lo de l’anterior. A diferència de la casa veïna, aquí al segle

XVIII no s'hi estava cap Gras: “*Joseph Porcals*” [sic, per *Pursals*] [*Balias* 1760: 23 r.]; “*Joseph Porsals*” [*Balias* 1775: 105 r.; *Cadastr* 1775: 160 v.]. El cognom *Pursals* ha estat usual a Balsareny, tot i que avui és en via d'extinció. Una tarja de ferro damunt de la porta té la data: 1897 i les inicials d'un Gras: JG. D'aquesta casa era el poeta Marc Gras Soldevila (1885-1918), llorejat el 1910 amb la Flor Natural als Jocs Florals de l'Associació Obrera Catalanista de Manresa (cf. SOLER 1989: 12; *Sarment*, 51, abril 1980; Francesc SOLER FÀBREGAS, *Sarment*, 53, juny 1980, pàg. 3; i PLANES 1992: 26-27). El 1930 hi vivia Marc Gras Solà (Cens).
Després:

Cal BERNET ↑ Cognom dels antics propietaris, també forners: Francesc Bernet Raurell (Cens 1930). Avui hi ha uns altres amos, però el forn continua; i encara, tot i perdre's notòriament, encara es pot sentir aquest motiu com a designació de la botiga entre la gent gran. Després:

Ca l'EDITA ↑, i també:

Cal MELCHOR SANTOS ↑ Prenoms i cognom dels propietaris, que regenten el forn, Melchor Santos García i Edita López Souto.

24. Ca l'ESQUERRÀ ↓ Característica física. “*L'home es va ferir la mà dreta amb una escopeta i des d'aleshores ho havia de fer tot amb l'esquerra*”. No sé si aquesta explicació procedeix d'una tradició transmesa de pares a fills o és mera coincidència, ja que el motiu és documentat al segle XVIII i justament en aquesta casa, cosa que refuta un eventual record personal de l'informant: “*March Bartomeus*” [*Balias* 1760: 23 r.; 1775: 105 r.]; “*Marcos Bartomeus, dicho Esquerrà*” [*Cadastr* 1775: 160 v.]; “*Marcos Bartomeus dicho Esquerrà*” [*Cadastr* 1775: 104 r.]; “*March Bartomeus Escarrà*” (en dues anotacions; a tots dos marges: “*Bartomeus Escarrà*”) [*Conf.* 1802]; “*Calascarà*” [1869, *Arxiu Pau Vilarassau*, pàg. 14]. De *ca l'Esquerrà* en parla *Sarment*, 80, setbre. 1982. També SOLER 1989: 15, i *Sarment*, 57, octubre 1980: “*la vella de ca l'Esquerrà*”. També:

Cal GRANER ↓ Procedència: del mas anomenat *el Graner*, de Cornet (Sallent).
També:

Cal CARBONER ↓ Ofici. Després:

Cal RODOREDA ↑ Cognom del propietari, Josep Rodoreda, dit *el Torres* perquè ve de la casa de pagès de ← *cal Torres*, motiu que ha conservat individualment, bé que progressivament en desuetud; però que no ha quedat aquí com a nom de casa. Així, el nom de casa s'ha format sobre el seu cognom oficial.

26. Cal XE ↓ [è] ↓ Fet de parla habitual, potser denotatiu d'un origen valencià, o d'haver fet el soldat a València? El *Xe* tocava amb l'orquestra dels Oliveres: “*Al meu quartet hi toca lo Xe, que amb la clarina sembla una guatlla que canta enmig d'un camp de blat*” (paraules que SOLER 1990: 48, i *Sarment*, juny 1988, atribueixen al *Jep de ca l'Oliver*; cf. també infra, al núm. 44 d'aquest mateix carrer). En aquesta casa, al tercer quart del XVIII s'hi estava una “*Margarida Serra viuda*” [*Balias* 1775: 105 r.; *Cadastr* 1775: 161 r.]; “*Margarida Cerra, v<uda>*” [*Balias* 1760: 23 r.].
Després:

Cal CAMBRAI ↓ Cognom, ja perdut, i no documentat antigament a Balsareny. Sembla que el seu remot origen francès és evident, tot i que MOREU-REY (1991:

135) no l'enregistra entre els cognoms francesos del XVII a Barcelona. En tot cas, aquí és més probable que arribés procedent d'Alguaire, localitat on el *DCVB* atesta aquest cognom i d'on a finals del XIX i en el primer terç del segle XX van venir a Balsareny diverses famílies. El *Pepet de cal Cambrai* es deia Josep Codina i era escombriaire. També:

Ca l'ESCOMBRIAIRE ↓ Ofici del *Pepet de cal Cambrai*, Josep Codina. Després: **Cal GALERA** ↑ Cognom del propietari, Aniceto Galera Astasio.

28. Cal MASSÓ ↑ Cognom amb hipocorístic o diminutiu. Ja documentem una “Coloma Masona, viuda relicta de Pere Masó, pagés, de la parròquia de Seva”, que morí a Balsareny el 1602 i fou enterrada a Seva “com manava en son testament” [*Òbit*. 1602]. També com a cognom, trobem un “Jaume Massó, fadrí, mosso en Casa Martí”, mort el 1655 [*Fund.* § 71]. Però no es tracta d'un cognom *Massó*, sinó d'un *Mas* amb sufix, com ho demostren els cadastres del XVIII en aquesta casa: “*Miquel Mas*” [*Balias* 1760: 23 v.; 1775: 105 v.]; “*Miguel Mas*” [*Cadastr* 1775: 161 r.]. Veiem explícita referència a aquesta casa en aquestes anotacions: “*És fermansa Anton Mas, del carrer Nou. És la casa catorzena anant carrer avall a mà dreta, antes de la casa de Francesch Vilar, teixidor de llini*” (1737) [*Fund. Renda* § 11]; “*Miquel Mas, pagès del lloch de Balsareny, vuy son fill Anton, hereu, la casa catorzena a mà dreta anant carrer Nou avall*” (1705) [*ibid.*, § 52]. La catorzena casa a mà dreta és evidentment aquesta: el número 28, just abans de cal *Xesc Vilar*. Menys d'un segle després, i ja com a motiu, amb el cognom *Soler* com avui, trobem: “*Teresa Soler, filla de Francesch Soler (a) Massó, y de Rosa Torrents*” [*Conf.* 1856]. Un *Massó* és al·ludit també a l'esquela satírica de 1912 contra “Antoni Gripau Butllofa” i el seu grup municipal. Atestem el 1746 el diminutiu *Massoi*, format sobre el mateix cognom *Mas*, però corresponent a un Miquel Mas de Sallent [*Fund.* § 74].

30. Cal XESC VILAR ↓ Hipocorístic del prenom *Francesc*, i cognom, potser en el seu origen remot indicatiu de procedència: trobem molts *Vilar* documentats, des de 1606, amb referència al mas *el Vilar* d'aquest terme. Aviat, però, es troben membres de línies col·laterals establerts al poble, d'on el cognom *Vilar* que, ja alternant amb la grafia *Vilà*, esdevingué corrent a Balsareny. El primer element és afèresi amb canvi fonètic del prenom *Francesc*. Vegeu supra, *cal Nofre* (↔ Nou 25): la línia de cal *Xesc Vilar* s'origina en el llinatge d'Onofre Vilar. El prenom *Francesc* venia de tradició familiar (així es deia el pare de l'Onofre Vilar que morí a Agramunt al segle XVI; i també el “*Francesch Vilar, texidor de llana del lloch de Balsareny*”, que batejà una filla l'any 1646). Un seu nét, *Francesc Vilar i Torres*, fill en segones núpcies de Lluc Vilar, apareix ja establert en aquesta casa: “*Francesch Vilar, que vuy és texidor de llini en lo carrer Nou entre casa Anton Mas y casa Magnet*” (1746) [*Fund.* § 121]. La casa pertanyia a aquest *Francesch Vilar* en 1760 [*Balias*: 23 v.]. En 1775 era de *Miquel Vilà* segons el mateix llibre [*Balias*: 105 v.], però en canvi al cadastre del mateix any consta que s'hi estava *Francisco Vilar* amb el seu fill *March Vilar* [*Cadastr* 1775]. El documentem ja com a motiu a mitjan XIX: “*Anton (a) Xesch Vilar*” [*Hosp.* 1851]; “*Altres 5 sous que he cobrat de Anton àlias Xesch Vilar per completar lo que debían los confreres Anton Magnet y sa mare...*” (1858, comptes de 1857) [*Lleg. pios*, f. 40 v.].

32. Cal FERRER ↓ Ofici d'un dels Magnets que s'hi estava cap a 1770: "Cerca mitg carrer nou [...] morí Agnès Magnet, muller de Ramon Magnet, ferrer" [Òbit. 1770]. El vell *Lluci*, que no l'havia arribat a conèixer personalment, evocava meravelles de la portentosa força física i velocitat d'un dels Magnets ferrers d'aquesta casa: "Si fos avui... hauria estat un atleta o lluitador invencible. Parlo d'un ferrer, a qui deien el Magnet, i vivia al 32 del carrer Nou, avui Sant Domènec. [...] Quan un traginer li portava a ferrar l'animal, i era guit, l'agafava per les cames de darre-ra i l'aixecava de terra amb la càrrega i tot. Els traginers deien que no en coneixien cap altre tan ràpid a ferrar i, si podien, no volien altre ferrer. [...] [Dos companys] en sortir de Manresa van trobar aquest ferrer que hi anava. Es van saludar i van seguir el camí... i abans que arribessin a Santpedor ja els havia atrapat, portant 40 quilos de ferro a l'esquena. [...] Per demostrar la seva lleugeresa, diu que en una hora anava de Balsareny a Manresa, pel camí del traginer, ja que la carretera no existia." [Francesc SOLER FÀBREGAS, *Sarment*, 64, maig 1981, pàg. 10]. Tant abans com després, però, la casa era coneguda per:

Cal MAGNET ↓ Antic cognom, documentat a Balsareny des de començaments del XVII: "Esteua Magnet, sastre... lo qual... lo avian mort los bandolers" [Òbit. 1616]. El cognom apareix amb molta freqüència entre els segles XVII i XIX. Trobem un "Joan Magnet, fuster" documentat el 1641, 1655, 1660 i 1662 [Òbit.]; un "Onofre Magnet, fuster" [Òbit. 1680]; un "Joseph Magnet, mestre fuster" en 1722 i 1734 [Òbit.] i el 1737 [Conf.]; el 1749 i 1758 un "Francisco Magnet" que vivia "fora lo portal del carrer Nou anant envers Sallent" (no és pas, doncs, aquesta casa); i el 1754 un "Joseph Magnet, fuster, envers mitg carrer Nou a mà dreta", localització que sí que correspon a aquest edifici. De fet, trobem al 1741 una referència a un document de 1699 en què es fa esment precis d'aquesta casa amb aquest nom. Referint se a la casa del costat, l'actual núm. 34, es diu que estava "en lo carrer Nou de Balsareny, a la part de Ponent, entre Casa Vassany y Casa Magnet". [Fund. § 45] Al llibre de *Fundacions* trobem una abundosa documentació sobre casa i cognom: "Joseph y Joseph Magnet, pare y fill, fusters. És la casa dècimasexta anant carrer Nou avall a mà dreta" (1746) [Fund. § 41]. Es tracta del número 32, doncs, amb tota seguretat. Dels censals que gravaven la casa es desprèn que Joan Magnet, fuster, casat amb Catherina, va deixar-la en testament el 1662 al seu fill Joseph Magnet. Un germà d'aquest, Onofre Magnet, va comprar-la-hi; i els dos Josephs ("lo vell qui vuy viu" i el seu fill) n'eren propietaris el 1746. Observeu a Conf. 1737 la manera de diferenciar un pare i un fill del mateix nom i cognom, adjectivant-los "major" i "menor" respectivament: "Francisco, fill de Joseph Magnet menor y de Rosa. Padrí, Joseph Magnet major, fuster de Balsareny" [Conf. 1737]. Amb tot, el 1760 s'hi estava un Ramon Magnet [*Balias* 1760: 24 r.], que és el mateix "Ramon Magnet, ferrer" que hem vist en 1770 i el que apareix a *Balias* 1775: 105 v. i *Cadastre* 1775: 161 v., d'on procedeix el nom de casa alternatiu, *cal Ferrer*, que hem trobat més amunt. ll Ara bé: avui *cal Magnet* ja no és aquí. Un informant ho explica: "La casa va canviar d'amos, però el motiu se'l va quedar la casa. Als nous propietaris, els deien també 'de cal Magnet'. Però quan, molts anys després, es van traslladar al número 41 d'aquest mateix carrer, se n'hi van endur també el motiu." Després:

Ca la PEPA DE L'ALOU ↓ Prenom i procedència: de la casa de pagès de ← *l'Alou*. *Alou*, com a cognom ja el trobem el 1598, data més antiga a què es remunta l'arxiu parroquial, i un any abans en un establiment del baró Ferran d'Oliver (APM AHCM, notari Esteve Garriga, liber secundus, 17 XII 1597); la masia és documentada al segle XIII. La *Pepa de l'Alou* era l'àvia de l'actual propietari d'aquesta casa del carrer Nou. Després:

Cal FEIXINAIRE ↓ Dedicació: “*Es passava tota la setmana al bosc, fent feixines de llenya*”. “*Els de cal Feixinaire són els mateixos de ca la Pepa de l'Alou*”.

Després:

Ca l'ERUGA ↓ “*En una fontada que van fer uns quants homes del poble, van decidir de posar se cadascú un motiu. En Ton Ribera va escollir per a ell aquest nom. Es diu que, un cop havent triat, es passejava al voltant de la font amb un plat a la mà, tot cantant: Una eruga porta un plat, una eruga porta un plat...*”.

Després:

La PASTELERIA ↑ Nom, en castellà, de l'establiment del comerç a què es dediquen, una pastisseria. No s'ha de confondre amb *cal Pastisseret* (↔ Creu 4) ni amb *cal Pastelero* (↔ Creu 16), que no hi tenen cap altra relació sinó la de l'ofici. Segurament a causa de l'existència dels altres dos, aquest, com a nom de casa no ha estat gaire usual, per bé que cada cop es va imposant més, en tractar-se de l'única pastisseria del poble. En general, els darrers anys hom emprava més aviat els prenom dels propietaris, el matrimoni que va regentar el negoci:

Cal JACINT ↑ Prenom que fou del marit, Jacint Bonals Ribera, de la ← *Masia de Vilaforns*. També:

Ca l'ANTÒNIA MARIA ↑ Prenom que fou de la muller, Antònia Maria Picas Vilà, de *cal Bassany* (← Nou 36). || Després:

Ca la ROSA MARIA ↑ Prenom de Rosa Maria Bonals Picas, continuadora del negoci dels seus pares.

34. La CASETA DE CAL BASSANY ↓ Contigua a la casa de *cal Bassany*, portava el nom del propietari. Var:

La CASETA DELS METGES ↓ Propietat dels seus veïns de *cal Bassany* (↔ Nou 36), la solia ocupar el metge del poble, fins al Dr. Matamoros, (↔ Vell 33), abans de la guerra, i el pare del Dr. Sansa (↔ Manresa 20), que també era metge. Després, als baixos:

Ca la MINGA ↓ Hipocorístic; afèresi del nom de Dominga, avantpassada de la mare del *Valentí de ca la Minga*, i que s'havia estat a ← Manresa 12. El nom de casa original era el de la casa dita ← *el Callarís*; aquí hi van tenir una botiga de queviures. Per això, també:

Cal VALENTÍ DEL CALLARÍS ↑ Procedència, de la casa ← *el Callarís*; era el titular de la botiga de queviures. També és conegut com:

El VALENTÍ DE CA LA MINGA ↑ Pel seu prenom i el seu nom de casa. A dalt, abans:

Cal BLAI Prenom i nom de família de *Blai Sensada Morera*, antic estadant d'aquest pis; més tard es va estar a la fàbrica del Molí, i després passà a l'actual casa que ostenta el seu nom, a → Berga 14. Després, a dalt:

Cal MASSANA ↑ Cognom de qui en fou propietari. Per habitud gràfica arran de la grafia oficial del Registre Civil, s'escrivien el cognom amb una sola *s*, per bé que la pronúncia naturalment sorda.

36. Cal BASSANY ↑ Cognom antic, perdut en aquesta casa –els darrers propietaris es deien Picas, però ben viu en altres famílies del poble, i repetidament documentat (sota diverses grafies: *Bassany*, *Vassany*, *Basany*) des de l'any 1612, en què apareix per primer cop. El cognom correspon a un immigrant occità, i podem localitzar el seu lloc d'origen, en una contrada d'on procedeixen altres immigrants que van arrelar a Balsareny: “*Vassany ab Osset. É desposat a Barthomeu Bassany, estragner, pagès, fill llegítim y natural de Antoni Basayn y de Francisca, muler sua, de la parochia de sant Julià de Baranach, del regne de França, ab Maria Osseta, donzella, filla llegítima y natural de Pere Osset, molyner, y de [...] Osseta, muller sua, de la Parochia de Sant Andreu [...], tots del regne de França*” [Matr. 1612]. Podria tractar-se del poble de Brenac (Aude), molt a prop de la frontera catalana d'abans del Tractat dels Pirineus. El 1606 es documenta un Pere Boder procedent de Santa Maria de La Fajòla (Aude), ben a prop de Brenac. “*Antònia Bassany, muller de Bartomeu Bassany*” [Òbit. 1663]; “*Valentí Bassany, parayre*” [Òbit. 1665]. MOLL (1982) no inclou aquest llinatge entre els catalans. Tampoc MOREU-REY (1986) no el documenta entre els francesos i occitans de Barcelona en 1637. DAUZAT (1978: 56) documenta el topònim *Bassac* (*Baciacum*, 852; *Bassiac*, 993; *Bassiacum*, 1080 1120) a la Charente; *Bassan* (*Bacianum*, 990) a l'Erau; i *Bassanne* a la Gironda. El nom procediria de l'antropònim llatí *Bassius*, derivat de *Bassus*. També DAUZAT (1978: 701) troba un *Vasseny* (*Vaisniacum*, 898) a Aisne, que vindria d'un altre antropònim llatí, *Vassenius, variant de *Vassenus*. Agraeixo l'ajut d'Enric Moreu-Rey en la recerca de dades sobre aquest cognom, tan normal i corrent a Balsareny com poc usual a Catalunya. El 1700 comença a imposar-se la grafia *Vassany* (l'encapçalament del matrimoni de 1612 és un afegit posterior, de mitjan XVIII): “*Maria Vassany*” [Òbit. 1700]. Que la casa era situada al carrer Nou ho confirmem en 1746, quan hom documenta un estadant de l'actual número 34: “*Entre casa Vassany i casa Magnet*” [Fund. § 45]. Cf. també *Fund.*, § 9, que situa *cal Vassany* al costat de *cal Teveió* (que era la casa annexa: el número 38). “*Elizabeth Vassany, muller de Joan Vassany, parayre del carrer Nou, envers mitg carrer*” [Òbit. 1754]. El 1760 s'hi estava Joan Vassany [*Balias* 1760: 24 r.]; i en 1775 també [*Balias* 1775: 106 r.]; “*Juan Basany del carrer Nou*”, que hi vivia amb Narcís Basany i tenien un porc [*Cadastr* 1775: 161 v.]. Però també hi havia un “*Juan Basany del carrer Vell*” [*Cadastr* 1775: 3 r.]; ja atesto aquest cognom al carrer Vell en 1666 [Fund. § 11]. El canvi de cognom s'esdevé a finals del XVIII, quan la pubilla, Francisca Bassany (n. 1774), es casa amb Climent Picas, pare de Vilada (n. 1773). Fins a finals del segle XX, els de *cal Bassany* han continuat portant el cognom *Picas*. També com a nom de casa va continuar fins el 2006: “*Comta da cal Basañ. Pau, gurnal 1; Gep, 1 més; Miquel, 6 més*” (1869) [*Arxiu Pau Vilarasau*]; “*Comta da cal Basañ 1 yurnal menus cuar la manyadora 3 y mig.*” “*A cal Basañ 1 jurnal*” (1871) [*ibid.*]. La casa va ser enderrocada el 2006 per fer-hi un bloc de pisos.

EI MOSSO DE CAL BASSANY ↑ Dedicació professional. Home solter, va ser tota la vida el mosso d'aquesta casa.

38. Cal TEVEIÓ ↑ Es tracta, sense cap mena de dubte, d'un hipocorístic o diminutiu del prenom *Esteve*, amb afèresi sobre Esteveió. En documento un a mitjan XVIII: "*Stephanum Valentinum Marcum, filium... Josephi Barthomeus, agricolae, in vico dicto de la Creu*" [Bapt. 1742]; però en aquesta època el motiu ja estava ben consolidat. La relació amb el prenom *Esteve* no es percep avui a simple vista, ni cap dels informants d'edat en tenia noció; per això hom ha proposat diverses etimologies populars no gens sòlides. Així, segons un informant, es tractaria d'una deformació de "Teieró", diminutiu de "teier" (ofici): "*Era l'encarregat de posar teies a les teieres que enllumaven el poble*" [SOLER 1989: 18; *Sarment*, 59, dbre. 1980]. Un altre informant, i sense més criteri que una hipòtesi personal, creu que el motiu pot procedir d'un fet de parla, una cacologia sobre l'adjectiu "treballador", suposadament mal pronunciat "tabaiadó"; vet ací una fantasia ben inconsistent. És cert, amb tot, que un Teveió havia estat teier: "*Per fer llum per transitar pels carrers del poble, hi havia a cada cantonada una teiera [...] Per mantenir enceses aquestes teies hi havia un home a qui deien el Teieró, que tenia un tracte amb l'Ajuntament per fer aquesta feina. Aquest home anava al bosc a arrancar soques velles dels arbres [...] Aprofitava molt la fusta i a voltes no cremava gaire, de manera que quan a les cases tenien teies que no volien cremar, deien: Semblen les teies del Teieró. Cal Teieró era al costat de cal Bassany, la casa que varen tirar a terra per obrir el carrer Ponent, i al córrer dels anys el nom va degenerar de Teieró a Tebeió. Els xicots joves, per fer tabola quan passava per davant de casa seva, cridaven: 'Posa teies, Teieró'.*" [SOLER, *ibid.*]. Que aquestes explicacions són etimologies populars sobre un motiu ja existent és clar, perquè aquest ja el trobem documentat el 1746, amb el mateix cognom de qui avui el deté, i al mateix carrer: "*Francesch Barthomeus, dit lo Tabayó, paraire del Carrer nou de dit lloch, marit de Arcàngela Traver*" [Òbit. 1746]; "*Joan Barthomeus, parayre...*" [1699] "*Vuy viu son fill y hereu Francesch Barthomeus, parayre, dit lo Tabayó, al costat de la casa de Joan Vassany, parayre, en lo carrer Nou*" (1746) [Fund. § 9]; "*Vuy viu son fill Francesch Barthomeus, parayre, dit lo Tabayó.*" (1746) [Fund. § 16]; "*Jaume Farrer [...] en la casa en lo carrer Nou, a la part de la font, davan la casa de Francesch Barthomeus, àlias Tabayó, parayre.*" (1746) [Fund. § 36, 37]; "*Francesch Barthomeus, parayre, dit lo Tabayó, envers mitg carrer Nou anant avall a mà dreta.*" (1746) [Fund. § 89]; "*la casa de Francesch Barthomeus alias Tabayó*" (1746) [Fund. § 121]; i *passim*. Les darreres generacions: Ramon Bartumeus Vilanova i el seu fill Ramon Bartumeus Vila (Cens 1930); després el nét, Fermí Bartumeus Casaldàliga. La casa fou ensorrada, juntament amb la del costat (cal Batista) per obrir el "Carrer Trencat" (= carrer Ponent), i els propietaris es traslladaren al carrer de la Síquia. || Un cop documentem la forma feminitzada: **LA TEVEIONA** ↓ "*Morí Theresa Barthomeus, donzella, dita Tabeyona, de Balsareñ.*" (1797) [Lleg. pios, 27 r.]. I també en un cas trobem el diminutiu: **EL TEVEIONET** ↓ El diminutiu s'explica perquè és aplicat a un adult en vida del seu pare, que conservava el motiu: "*Joseph Barthomeus [...] fill de Joseph Barthomeus, pagès del carrer Nou, dit lo Tabayonet.*" [Òbit. 1762].

40. Cal BATISTA ↑ Prenom, Joan Baptista, de Joan Baptista Llimargas, pagès del segle XVIII: "*Una filla*" [de *cal Nofre Vilar*, ← Nou 25] "*la qual casà ab Joan Baptista Llimargas y Devesa als 19 novembre 1693, y dit Llimargas se encarregà*

de pagar dit censal, que antes feya Vilar. Paga ell, y son hereu y fill, que-s diu Joseph Llimargas, alias lo Po del Batista, fins que est casà ab Theresa Sayol, filla de Magí Sayol, germana de Ignasi...” [Fund. § 121]; “Fuerunt patrini Baptista Davesa, parator lanae...” [Bapt. 1705]. Es tracta d’un cabaler de cal Devesa (← Pl. Ajuntament, 5), que es deia Joan Baptista de nom. Casat amb Maria Anna Vilar, filla de Lluç Vilar i Maria Sastre, i germana de Diego Vilar i germanastra de Francesc Vilar (Nou, 30); capítols matrimonials: Not. Esteve Ferrussola de Sallent, 20 IX 1693. El seu fill, Josep, que es va casar amb Teresa Sayol (capítols matrimonials: APB, 25-III-1727), era conegut pel sobrenom de:

Lo PO DEL BATISTA ↓ Combinació d’un hipocorístic amb afèresi *Po* ← *Josepó* (prenom de Josep Llimargas) amb *Batista*, que era el prenom del seu pare. Però també era anomenat directament “Baptista” o “Batista”, amb omissió del propi prenom: “Per la terra de Joseph Llimargas, dit Batista” [Balias 1775: 81 r.]; “Joseph Llimargas dicho Baptista” [Cadastré 1775: 15 v.] [ibid., 16 v., 17 r., 18 v., 49 r., 60 r., 65 r. i *passim*]. Més tard, el motiu va passar al pubill, Carles Dordal, casat amb la filla del Po, del qual va assumir el pagament dels censals (alguns dels quals ja procedien dels Sayol, els Sastre i els Vilar; cf. *Fund., loc. cit.*): “Vuy, Carlos Dordal, casat ab la pobilla de Jph. Llimargas, dit lo Po del Batista.” [Fund. Renda § 18]; “Vuy, Carlos Dordal, ja dit, casat ab Maria Llimargas” [Fund. Renda § 69]. I d’aquest va passar als seus descendents: “Josep Dordal, dit lo Po del Batista, al carrer Nou.” [Rendas o Censals, 1782]; “Josep Dordal, dit lo Po del Batista” [Cofradias, 1799]; “Maria Dordal, (a) la Batista” [Hosp. 1842]. Maria Llimargas, viuda de Carles Dordal, va morir als 70 anys d’edat el 1798. El seu fill, Josep Dordal, es va casar l’any 1799 amb Maria Torras Castellar, filla de Joan Torras i Agnès Castellar. Van tenir un fill: Joan Dordal, bracer, nat el 1814. Aquest Joan Dordal es va casar amb Teresa Serra, i va tenir molts fills, entre els quals Isidre Dordal, casat amb Teresa Soler. Lluç filla, que esdevingué pubilla, Francisca Dordal, es va casar amb Francesc Iglésias, bracer de Sant Cugat Salou (Castelladral). Varen tenir també diversos fills; la pubilla va ser l’Emília Iglésias i Dordal, nascuda el 1882, que es va casar amb Josep Safont Bernadich, veí de Balsareny; foren els pares de la Maria Safont Iglésias, casada amb Lluís Marsinyach Colillas, de Castelladral, fill de Joan Marsinyach Barcons, de Matamargó, i de Rosa Colillas Vendrell, de Vallferosa, veïns de Sant Cugat Salou. El cognom apareix sota la forma *Massanyach* al llibre de Baptismes [1936] de l’APB. D’aquest matrimoni van néixer Joan i Rosa Marsinyach Safont, que detenen actualment el motiu de *Batista* després de cinc canvis de cognom per via de pubillatge: Llimargas - Dordal - Iglésias - Safont - Marsinyach. || La casa del carrer Nou fou també ensorrada en obrir el carrer Trencat; els de *cal Batista* se’n varen fer una de nova a la carretera de → Berga 26, on es traslladà el nom de casa fins avui. Malgrat el canvi de domicili i els canvis de cognom, el nom de casa ha resistit durant més de dos segles.

42. Ca l’ESCABEIAT ↓ “L’home sempre anava sense pentinar” (↔ Trencat s/n). A més d’escabellat, sabem que tenia el cabell ros, perquè li deien també de:

Cal TON ROS ↓ Afèresi d’*Anton*, i característica física. Al segle XVIII, en aquesta casa s’hi estava Joan Boxaderas [Balias 1760: 25 r.], i el 1775 el seu pubill,

Joan Alsina y Boixaderas [*Balias* 1775: 106 v.; *Cadastrre* 1775: 162 r.], avant-passat del Joan Alsina de *cal Rosendo* d'avui, al número 44. Encara el 1837 trobem un “*Joan Alsina, (a) Boixaderas*” [*Hospital* 1837].

44. Ca l'HELENA ↓ Prenom d'una antiga estadant. Després:

Ca l'OLIVER ↓ Cognom de l'antic propietari de la casa (← Vell 21). Com a cognom, ja el trobem documentat a mitjan XVI, corresponent al llinatge del baró, Galceran Oliver, i els seus descendents. Tanmateix, ja en 1622 apareix com a cognom a baix al poble: “*Joana Olivera, muller de Joan Oliver, parayre*” [Òbit. 1622]; “*Maria Oliver, muller de Joan Oliver [...] soterrada en lo vas dels Oliver*” [Òbit. 1643]; “*Pera Antoni Bertran, fadrí pagès, y Maria Oliver, donsellà, tots del lloch de Balsareny*” [Matr. 1663]; “*Joan Oliver, serrador*” (1674) [Fund. § 73]; i *passim*. Ja com a motiu, el documentem al segle XVIII vinculat al cognom *Solà*, arran d'un matrimoni de pubilla; a partir d'aquest moment, *Oliver* passarà a sobrenom: “*Maria Solà, viuda relictà de Joseph Solà, pagès del carrer Vell, àlias dita la Olivera*” [Òbit. 1742]; “*Padrí Anton Solà, y Oliver*” [Conf. 1785]. El motiu, més modernament, passà a la família Casellas, que s'estava a la casa del carrer Vell. El darrer que portà el motiu es deia Joan Casellas Erra, i era així mateix conegut per “*Joan Oliver*” (→ Bruc 11); era fill de Josep Casellas Vila (Cens 1930), el *Jep de ca l'Oliver*. || El quartet musical dels *Olivers* es deia així perquè hi tocaven dos germans *Olivers*, el Jep i el Ton; l'un, per fer facècia, de vegades tocava el violí dalt d'una somera. També hi tocava el Xè (↔ Nou 26), que era més jove. Tocaven per les festes, i a pagès: “*Al Mujal hi havien prou anat*”. “*Els que varen tocar hi més festes seguides van ser un quartet d'aquí del poble que dirigia el Jep de ca l'Oliver, que era un home mig poeta i un bon xic exagerat, que quan volia definir el seu grup deia: 'Al meu quartet hi toca lo Xe, que amb la clarina sembla una guatlla que canta enmig d'un camp de blat: hi ha el meu germà, lo Ton, que amb la verro (el contrabaix) sembla un home quan arramba fullaraca; i hi som l'Armenter i jo, que amb els violins semblen dos rossinyols quan refilen amagats a l'ombria*” [SOLER 1990: 48]. En aquesta evocació dels primers anys del segle, es comprova com encara els adults feien servir l'article definit masculí *lo*, arraconat ben poc després, car la generació dels balsarenyesos nascuts a començament de segle ja no el van emprar. || En aquesta casa, el 1760 s'hi estava Esteve Arderiu [*Balias* 1760: 25 r.], i el 1775, Joan Arderiu [*Balias* 1775: 106 v.; *Cadastrre* 1775: 162 v.] Avui la casa es coneix com a:

Cal ROSENDO [russèndu] ↑ Prenom de l'avi, RossSEND Alsina Fumanya, i del nét, el **ROSSENDET**, RossEND Alsina Calpe, en llur forma castellana pronunciada en català. Entremig, el pare, Joan Alsina Casacuberta, va conservar com a motiu el prenom del seu pare i nom de casa. El fet d'haver hi hagut, durant molts anys, una botiga de queviures, va contribuir a fixar el nou nom de casa. Més tard, s'hi va instal·lar un supermercat, i després una cansaladeria, però el nom de casa s'ha mantingut. També: **Ca la SARA** ↑ Var: **La SARA DE CAL ROSENDO** ↑ Prenom de la mestressa que regentava el comerç, Sara Calpe de Gràcia. || Avui:

Cal CARMELO [karmèlo] ↑ Prenom del titular de la cansaladeria, Carmelo Dolado.

46. **Cal XELIS** [è] ↓ Hipocorístic, potser sobre un prenom Araceli[s]? No tinc explicació ni dades documentals sobre aquest motiu. Al segle XVIII hi habitava *March Punyaró* [Puigneró] [*Balias* 1760: 25 v.; 1775: 107 r]; *Marcos Puñaró* [*Cadastré* 1775: 162 v.]. “*Era parent dels de cal Maiol, perquè una germana del Xelis es va casar amb un home de cal Magí*”.
48. **Cal RIBA** ↑ Cognom dels propietaris: del meu record, *Francisca Riba Baraldés*, filla de *Narcís Riba Canudas*, fuster i prohoms local. L’origen del cognom i nom de casa és l’avi d’aquest, *Narcís Riba i Bonet*, fuster de Sallent, que es va casar el 1833 amb Margarida Travé i Calmet, filla d’Anton Travé, cirurgià. Al XVIII, la casa era de Joseph Coll [*Balias* 1760: 25 v.; *Balias* 1775: 107 r.; *Cadastré* 1775: 162 v.]. 1930: *Narcís Riba Canudas*. 1931: *Marc Riba Baraldés* (Cens).
50. **Ca la PEPA SURRA** ↓ D’un fet de parla habitual: “*Una dona, que es deia Pepa, repetia sovint la frase: Et daré una surra*”. Al segle XVIII: “*Joan Creus*” [*Balias* 1760: 25 v.; *Balias* 1775: 107 v.]; “*Juan Creus del carrer Nou*” [*Cadastré* 1775: 162 v.]. Eren dos germans, la *Irene de ca la Pepa Surra*, soltera (Irene Alsina Serarols), i el seu germà, el *Pepa Surra*, casat. “*Es deia Àngel Alsina, però no era pas parent de cal Rosendo; el seu pare o l’avi havien tingut aquí una llibreria*”. Després:
Cal BOSOMS [buzóms] ↑ Var.: **cal BASOMS** [bozóms] ↑ Cognom de l’antic propietari del forn de la casa del número 52, Marc Bosoms Comellas (Cens 1930), que va adquirir el negoci al *Ton Lluci* (↔ Nou 52). També:
Ca la CARMETA ↑ Hipocorístic del prenom de la mestressa de la botiga, Carme Riera Llimargas, de *cal Teuler* (← Nou 18), hereva de Marc Bosoms i casada amb Ramon Serra Corderroure, que actualment ostenta el renom i nom de casa *Bosoms*. La Carmeta de cal Bosoms va comprar aquesta casa als de ca la Pepa Surra i hi va traslladar el negoci que tenien a la casa del costat, que pertanyia als de cal Calmet.
52. **Cal TON LLUCI** ↓ Afèresi del prenom *Anton*, i nom de casa, masculinització del prenom de Llúcia Rabeya (← Baix 20-22; ← Raval 26). *Llussi* era també un cognom balsarenys: documentem un Baltasar Llusi, pagès, casat amb Margarida Sastre, que era fill de Jacint Llusi, d’Argençola, i que fou pare de Maria Llusi el 1772 [*Bapt.*]; però aquest era de *cal Lluci* del Raval (← Raval 26) (cf. el que se’n diu a *ca l’Oriols*, ↔ Vell 4). Al segle XVIII la casa era d’Anton Casaldàliga [*Balias* 1760: 26 r.; *Balias* 1775: 107 v.; *Cadastré* 1775: 163 r.]. Després:
Cal BOSOMS VELL ↓ Als baixos hi va tenir el forn Marc Bosoms Comellas, abans de traslladar se a la casa del costat (→ Nou 50). Després:
Cal CLAU ↓ Var: **Cal CLAUET** ↓ S’hi havien estat, de lloguer, els de *cal Clau* (← Baix 13), que es van vendre la seva casa de la carretera de ← Manresa 2 i van estatjar se aquí de lloguer; més tard es van traslladar al → Raval 8. El 1930, en aquesta casa: Antoni Gudayol Casas, Josep Gudayol Gonfaus, Ramon Gudayol Gonfaus (Cens). Després:
Cal SABATER ↓ Ofici del propietari, Ramon Juncadella Alsina, que hi tingué una sabateria fins els anys 1960 (→ Manresa 18). Ramon Juncadella va ser regidor per ERC del 9 d’octubre al 4 de novembre de 1936.

54. Cal NINO ↓ Hipocorístic; d'*Antonino*. Documentem el motiu al segle XIX: “*Dels 5 sous de dret que se ha cobrat de la capsa de morts que ha servit per los dos cadàvers de cal Tetagran, 1 de cal Julià, 1 de cal Nino, 1 per la vella Subirana o Gamisans, total 5.*” (1854) [*Lleg. pios*, f. 38 v.]; “*Comta que à fet Pau a la rascloca [rescloca]. Primera cemmana, al Nino, 5 jurnal; cegona, 5 y mig, Pau 5 y mig; y tercera cemmana, Pau 5 menus cor[t], y Nino 6 jurnal*” (1869) [Arxiu Pau Vilarasau]. Al segle XVIII s’hi estava Valentí Bonals [*Balias* 1760: 26 r.; *Balias* 1775: 107 v.; *Cadastr* 1775: 163 r.].

56. Ca la FULLA ↓ Var. **Ca la FUIA** ↓ Origen desconegut. Trobem el motiu documentat a mitjan segle XIX, però en una altra casa (↔ Nou 27): “*Maria Cortès, (a) la jova Fulla*” [*Hosp.* 1840]. En efecte, els *Fulla* del núm. 27 es deien Cortès de cognom, al XVIII [*Balias* 1760: 32 r.; 1775: 112 r.] i al XIX. Però a la *Fulla* d’aquesta casa, potser per vincle matrimonial, li deien més habitualment *la Tema*, i a la casa també:

Ca la TEMA [è] ↓ Var: **ca la VELLA TEMA** [beicàtèmα] ↓ Feminització del prenom *Telm*, l’autèntic nom de casa d’aquest edifici. “*La vella Tema vivia tota sola al carrer Nou i anava a fer feines a ca la Minga, al Callaris*” [cf. → “Casetes”]. Abans:

Cal TEM [tèm] ↓ Pronúncia corrent del prenom *Telm*. A l’església parroquial de Balsareny hi hagué fins el 1936 una imatge de sant *Telm*, que hi tenia un altar “des de temps immemorial”. En aquest altar es va posar un Sagrat Cor, sufragat per una piadosa família, l’any 1906, i la imatge de sant *Telm*, que portava un vaixell a les mans, fou traslladada a una columna de la nau central (cf. CARRETÉ 1989-90; *Sarment*, 163, octubre 1989, pàg. 14). El renom *Tem* procedent del prenom *Telm* és usual enjondre (cf. MOREU-REY 1981: 166). La devoció immemorial a sant *Telm* en un poble no mariner és curiosa. A part dels set parenostres que calia dir al sant les nits de tempesta perquè els focs follets no es possessin damunt de les orelles dels pastors, traginers i altres caminants nocturns, AMADES (*Cost.* III: 277-280) no parla de cap tradició especial que, terra endins, justifiqui la veneració a aquest sant. Aventuro que la imatge fos pagada per alguna casa del poble que tingués un fadrister mariner. || El nom de *Telm* (*DCVB*, s.v. *Telm*; AMADES, *loc. cit*) prové de la fusió del fonema /t/ final de *Sant* amb el nom *Telm*, afèresi d’*Antelm*, que facilità l’afèresi de *Telm* en *Elm*. Sant *Telm* (o *Elm*), sant Erasme, que va caminar sobre la mar des d’Àfrica a Itàlia, i per això era patró dels mariners. Però la devoció a *Sant Elm* = *Sant Telm* es va creuar amb la devoció al beat dominic gallec Pere González, al qual són atribuïts diversos miracles relacionats amb la mar, tot i que no era pas mariner ni fill de cap població costanera. El cas és que el prenom *Telm* es troba sovint enjondre (i a Balsareny sempre) associat a Pere, formant el compost “Pere *Telm*” (nom poc habitual a Balsareny, que documentem mitja dotzena de vegades al segle XVIII). Fins i tot, com veurem tot seguit, l’hereu Casamitjana duia per nom “Pere González *Telm*”; aquí, *González* no és pas el cognom d’un pubill que adoptés el cognom de la seva muller, sinó un element del seu prenom compost: “*Mortuus fuit Antonius Casamitjana, [...] filius [...] Pere Telm Casamitjana agricultoris*” [Òbit. 1798]; “*Petrus González vulgo Telmus [...] filius [...] Petri Gonzales Casamitjana*”

[Òbit. 1800]; “*Casamitjana Pere Telm* [...] *Padrí, Pere Telm Casamitjana, oncle*” [Conf. 1802]. ‖ En aquesta casa s’hi estava al XVIII Gaspar Carreter [Balias 1760: 26 r.; Balias 1775: 108 r.]; [Cadastrre 1775: 26 r.]. “*Va donar-se el cas que en un d’aquests temporals uns joves espontanis van anar a tocar les campanes i van tenir la desgràcia que caigués un llamp al campanar, que en va matar un que era de cal Tem; els altres, només els va sombrar.*” (SOLER 1990: 28). Si Francesc Soler no confon les dades (cosa que no crec), aquest cas de mort per llamp al campanar no és el més tràgic que la memòria popular ha servat en el record. En efecte, el dia 25 d’agost de 1885, a les tres de la tarda, tres joves balsarenyesos morien “*en el campanario de esta parroquia á consecuencia de una exalacion ó chispa eléctrica*” [Òbit. 1885]. Les víctimes del tràgic accident van ser Josep Creus Puigmartí, de 15 anys (de *ca l’Amorós*, Vell 5); Jaume Vilanova Casaldàliga, de 24 anys (de *cal Carlons*); i Joan Soler Sitjes, de 12 anys (de *cal Merenci*, Monges 6); no pas de *cal Tem*.

58. Cal MERO [mérú] ↓ Afèresi del prenom del propietari, Baldomero Casas Rodoreda (Cens 1930). També:

Cal MERO BOIG ↓ Malnom individual del *Mero*, amb al·lusió a una singularitat de caràcter). En aquesta casa s’hi havia estat Marc Gonfaus Payerols, “*el Garramanyo*” (→ Vell 18); era des d’ací, que s’escribassaven amb el *Gasparó* (↔ Vell 42) i el *Pol·la de cal Xen* (↔ Raval 6), que li varen treure el sobrenom. Després:

Cal GAMISANS [gɔmizáns] ↑ Cognom de Santiago Gamisans Oliva, que hi regentà un comerç d’electrodomèstics. No té relació amb el nom de casa de cal Sobirana, també conegut un temps per *cal Gamisans* (↔ Nou 49), tot i que les cases són davant per davant i que aquest mateix Gamisans s’estava a la casa del costat (Nou 51). Al XVIII, aquí s’estava Marc Gonfaus [Balias 1760: 26 v.; Cadastrre 1775: 163 r.]. Aquest Marc, el 1775 vivia amb el seu fill, i tenia un porc. El llibre de vàlues (*Balias*) de 1775 omet aquesta casa.

60. Cal CELDONI ↑ Prenom del propietari que hi havia al segle XVIII: “*Celdoni Soldevila*” [Balias 1760: 26 v.; Balias 1775: 108 r.]; “*Celidonio Soldevila*” [Cadastrre 1775: 163 v.]. El 1775, Celdoni Soldevila s’hi estava amb el seu fill, Josep. “*Celedonio Soldevila, perayre de dicho pueblo, de edad de setenta años.*” [Òbit. 1782]. “*Ab la venda que han fet de la terra de la Mayola prop Vilafruns a Saldoni Soldevila li han encarregat lo censal*” [Fund. Renda § 76] (1746); “*Ara lo fa Joseph Soldevila dit Casa Celdoni, per haver lo encarregat en la compra feya de la Mayola.*” [ibid., afegit sense data, posterior a 1782]. Com a motiu el trobem a mitjan XIX, però amb canvi de cognom: “*Joseph Calmet, y Saldoni*” [Òbit. 1845]; “*Portá pedra al Caldoni.*” “*Celdoni a traginá cora* [sorra] y *pedra.*” [Arxiu Pau Vilarasau, 7] (1858) (Pau Vilarasau transcriu sistemàticament amb -c- el fonema /s/; a la primera anotació cal llegir Saldoni). ‖ El prenom *Celdoni* era corrent a Balsareny. Pel que fa al cognom, és corrent pertot. A Sallent hi ha el *mas Soldevila* des del segle XIV [SOLA 1920: 71]; altrament, trobem a Balsareny, el 1737, un *Saldoni Soldevila* natural de la Quar, bisbat de Solsona, que apadrina la confirmació d’un Benet, fill de pares incògnits. Però no pot ser l’iniciador d’aquest sobrenom a Balsareny, perquè el *Celdoni*

Soldevila que va morir el 1782 tenia 70 anys i era de Balsareny; ara bé, ¿podria haver hi un vincle familiar amb els Soldevila de la Quar? Caldria fer-ne el seguiment. 1930: Jaume Soldevila Pujol (Cens).

62. Cal PETICO [pəʦtiku] ↑ Contracció de “*Petit Tico*”, hipocorístic del prenom *Francisco*. “Era fillol del *Tico* del carrer ↔ Vell 9, el qual el va batejar Ton, i no pas Francisco com ell, perquè no li diguessin el seu motiu; però va ser el *Pe(tit) Tico*”. Com hem vist al carrer Vell, el cognom dels de *cal Tico* i de *cal Petico* és Lladó, ja que procedien de la casa dita ← *El Lledó detràs Castell*. Els *Peticos* eren fills d’Antoni Lladó Oliveras (Cens 1930), germà de Joan Lladó Oliveras, de *cal Pastor* (← Baix 17). Unes inicials en ferro forjat, a la tarja: J. LL., corresponen a Joan Lladó Torres, el Petico, casat en segones núpcies amb Àngels Peroy Casi. El seu germà, Jaume Lladó Torres, era el *Jaume del Centre* (→ Trenca 15). Ja al XVIII s’hi estaven uns Lladó: “*Joseph Lladó*” [*Balias* 1760: 26 v.; *Balias* 1775: 108 r.]; afegit posterior sense data: “*Vuy, Jaume*”; “*Joseph Lledó y Vila*” [*Cadastr* 1775: 163 v.] || Després:

Ca l’AGNETA (DE CAL CREUS) ↑ Hipocorístic, però no pas d’*Agnès*, sinó d’*Anna*, antigament pronunciat *Agna* (Anna Carrea Torras), i motiu familiar de *cal Creus* (← Vell 8).

64. Cal VICTORI ↓ Prenom de la primera muller de l’avi de l’actual avi de *cal Victori* (→ Manresa 8). Una primera recerca, en què vaig establir l’arbre genealògic directe de la família al llarg de cinc generacions (l’avi de *cal Victori*; el seus pare i mare; els quatre avis; els vuit besavis; i dotze dels setze rebesavis), no va donar fruit: no hi havia cap Victòria a la família. Cap Victòria, doncs, en tot el segle XIX i el XX, tot i que no és pas un prenom estrany al Balsareny del segle XVII ençà. La clau estava en l’avi, Joan Obradors Coll, que quan es va casar, el 12 de maig de 1877, amb Carme Vilanova Torras, unió de la qual va néixer Benet Obradors Vilanova, ja era viudo. I era viudo, justament, d’una germana gran de la que seria la seva segona muller: Victòria Vilanova Torras, nascuda el 1853, que es va casar amb Joan Obradors Coll el 8 de juny de 1872, i va morir, als 23 anys d’edat, el 22 de novembre de 1876, sense fills. Tal com se solia fer (i ben sovint s’estipulava en els capítols matrimonials), el viudo es casava amb una germana de la morta a fi de no tornar el dot ni haver de tornar a partir els patrimonis. Vet ací un cas ben curiós: al llinatge dels Vilanova tampoc no hi havia Victòries, i no sembla que es tractés d’un renom familiar. Victòria era, en canvi, un prenom regularment corrent. Però tot va ser el Joan casar-se amb la Victòria, i adquirir-ne el motiu. La defunció d’ella quatre anys després, i el posterior matrimoni amb la Carme, no van alterar la situació: de *cal Victori* fou el fill Benet, de *cal Victori* el nét Esteve Obradors Casaldàliga, i la besnéta Rosa Maria Obradors, fins avui. Els quatre anys de matrimoni van ser prou per establir un nom de casa que ha resistit més d’un segle i ha reeixit d’un trasllat de casa, d’aquesta del carrer Nou a la de la carretera de Manresa. || El 1760 s’hi estava Pere Calmet, pagès [*Balias* 1760: 27 r]; el 1775 també, però una anotació posterior indica un canvi d’amo: “*Pere Calmet - Vuy Anton Bartomeus*” [*Balias* 1775: 108 r]. El cadastre de 1775 també dóna com a propietari aquest Pere Calmet [f. 163 v].

66. **Cal ROS** ↓ Característica física. Després:

Cal MASPLÀ ↓ Cognom dels antics estadants, més tard traslladats a la → Plaça d'Espanya 1. Hi va néixer Valentí Masplà Suades, com ell mateix explica a la seva *Crònica* (MASPLÀ 1989: 1). 1930: Joan Masplà Careta, Valentí Masplà Sallent (Cens). El XVIII s'hi estava Marc Sobirana [*Balías* 1760: 27 r.]; [*Balías* 1775: 108 v.]. Després, als baixos:

Cal MONTES ↓ Del cognom del llibreter Josep Monte Villalba, popularment conegut com “*el Montes*”, amb afegit de -s; aquí hi havia tingut la llibreria (→ Nou 27; ← Raval 5). Després:

Cal BENITO DE CAL TOL·LA [tòl·lɑ] ↓ Prenom i motiu familiar (← Raval 5); ací hi tingué una floristeria quan el *Montes* va traslladar la llibreria al número 27 d'aquest mateix carrer. Després, els de la granja “K 2” del davant hi tenien el magatzem.

68. **Cal CORNELI**; **Ca l'ESCALER**; i també: **Cal FAIES**: [Vegeu: # Raval 2] Casa que es va enderrocar per fer-n'hi una altra de més gran, a la cantonada amb la prolongació del carrer Vell cap a la Pista.

30. CARRER DE LA CREU

1. **Cal MAMBLA** [mámblɑ] ↓ Procedència, de la Mambla d'Orís (Osona)? En aquesta casa devien estar-s'hi uns parents dels Mambles del Raval (↔ Raval 29), que són els més coneguts, i que una informant situava abans en el carrer de ↔ Baix 40; però un testimoni recordava la seva estada en aquesta casa, veïna del Comú, que és el que fa cantonada amb la plaça de l'Ajuntament. || A principis de segle, es deia:

Cal SABATER ↓ Ofici de Joan Soler Molins, natural de Sallent (1879), pare del Francesc Soler Castella de *cal Pastisseret* (→ Creu 4) i del seu germà Joan Soler Castella, *l'Estanquer Vell*. || També se'n deia:

L'ESTANC VELL ↑ La casa del pare del Francesc Soler, a més de sabateria i dispesa, era cap als anys 1910 un estanc, i ho ha continuat essent fins fa pocs anys, en què Joan Soler Castella es va jubilar i va traspasar el negoci a la família del seu germà, amb què l'estanc ha passat a ser actualment a l'antic forn de cal Pastisseret (→ Creu 4). || També se n'ha dit:

Ca l'ESTANQUER (VELL) ↑ **L'ESTANQUERA** ↓ Ofici. Era l'establiment de Joan Soler Castella, mort el 1993, que va continuar el negoci patern. La casa va ser “*l'estanc*”, i el Joan “*l'estanquer*” ras i curt fins a finals dels anys 50, en què es va instal·lar un altre estanc a la baixada del Torrent (després al carrer del Cadí, 2). A partir d'aquest moment, hom va afegir l'adjectiu “vell” al nom de la casa i el motiu de l'home (i de la dona:). És curiós que, quan per jubilació va traspasar el negoci al seu germà –el pubill *Pastisseret*–, i l'estanc passà a ser el número 4 del mateix carrer, davant per davant, la casa del número 1 va continuar rebent la denominació de “*l'estanc vell*” i el Joan el motiu de “*l'estanquer*”, que no es van traslladar a *cal Pastisseret*, que ha conservat el seu nom propi.

3. **Cal FLORENCI** ↓ Prenom del propietari, Florenci Sabata Subirana, germà de Francesc Sabata, que fou alcalde de Balsareny en diverses ocasions entre 1913 i 1939. || També:
Cal SABATA ↑ Cognom del propietari. Aquesta família, que es va canviar després el cognom per Sabala, s'estava a ← Pl. Església 5; aquí, però, als baixos hi tenia una botiga la jaia. Anys després, Mercè Sabala Sanfont, associada amb Teresa Sallés Careta, hi va posar una merceria, de nom "*Sallés-Sabala*". Després, la casa pertangué a l'historiador Josep M. Sabala Sanfont, medalla d'or de Balsareny i un dels informadors destacats d'aquest estudi.
5. **Cal PANXÓ** ↓ Característica física. Documentem el motiu en aquest carrer a finals del XIX: "*Panchona, calle Cruz*" [AJOB, llibre 5 (1887), f. 67 v.] || Més endavant es van traslladar a ↔ Nou 11. || Després:
Cal VALENT ↓ Singularitat de caràcter (↔ Vell 15). || Després:
Cal PERDIU ↓ Origen desconegut. MOREU-REY (1981: 88, 141, 151) en documenta una mica enjondre, ja sigui per característica física, ja per dedicació o ofici. Es deia *Solà* de cognom; també s'havia estat a ca l'Adroguer (↔ Nou 14). || Al segle XIX, el cognom era *Selgas*: "*Per cal Perdiu [...], Francisca Selgas, Perdiua*" [Lleg. pios, ff. 39r, 111r]. || Aquest nom de casa, en tant que motiu familiar, ha estat aplicat a una filla del Perdiu, feminitzat i amb diminutiu:
La PERDIUETA ↑ Era la filla del *Perdiu*, casada amb el drapaire Jaume Aguiló, *el Jaimito*.
7. **Ca l'ANTON JULIÀ** ↑ Prenom i nom de casa (d'un altre prenom, *Julià*, més antic). || Al segle XVIII: "*Julià Escardívol*" [Balias 1760: 35 v.]; "*Joseph Escardívol, dit Julià*" [Balias 1775: 119 v.] Un d'aquesta família fou batlle de Balsareny l'any 1826, i devia ser esguerrat: "*Lo batlla era Anton Escardívol, de casa Julià, dit lo Esgarrat; me tragué la paret que avíam fet temps ha per un cor[r]al per tenir las gallinas y los porchs.*" [Arxiu Traver, AJOR, 1826]. || En aquesta casa s'hi va estar un Joan Torres que li deien **Juanillo** (no sé si té a veure amb el *Juanillo de la Plaça* (↔ Pl. Ajuntament, 1): "*Casa de Joan Torras dicho Joanillo*" [Cadastr 1775: 152 r, 155 v.]; "*Dia 12 de febrer, morí Joan Torres Juanillo*" (1802) [Lleg. pios, f. 39 r]; "*Del dret de capa de morts [...] del Pep Joanillo*" (1855) [Lleg. pios, 139 r]. El portal indica una data de renovació de la casa: 1859. || També se'n digué:
Ca la ROSA TORTA ↓ Prenom i característica física; Rosa Ricart va viure aquí fins que es va fer la casa del carrer del Cadí (→ Cadí 4; → Sant Josep 3; ↔ Travessera SN). Observeu que, en tractar-se de la casa més antiga amb aquest nom, va conservar en el record popular el motiu de la mare, sense masculinitzar en *Rosatort*, com s'ha transmès als fills. || Després:
Cal PUGA ↑ Cognom de l'estadant. La casa era propietat de *cal Pastisseret* (↔ Creu 4) i s'hi estava José Puga Moreno.
9. **Cal MANYAQUES** ↑ Procedència; de la casa de pagès de *cal Manyagues*, a Lluçà (Santa Eulària de Puig-oriol, parròquia de Santa Maria de Lluçà), al Lluçanès. COROMINES esmenta un nom de lloc *Manyagues* "*prop de Galdares a la Vall del Coral i del Coll d'Ares (115, cf. mapa francès), no lluny d'on es trobaren els ploms*

d'Arles.” [DECat, s.v. MANYAC]. Però no hem de suposar un trasllat des d'aquesta vall pirinenca cap al Lluçanès, ja que aquest nom es troba documentat a Lluçà des del bell començament del segle X (Acta de Santa Maria de Lluçà, 22-V-905): “*Manyagues* (“*Minacas*”) [MASRAMON 1990: 28; també 42, 56, 229]. Aquesta grafia “*Minacas*” de 905 no s'adiu amb cap dels ètims que analitza Coromines per a *manyac*, llatí MANIACUS; *MANIA > MANYA, o altres derivats de MANUS; gal *maniak*, *mannakes*, *mannos* i el grup cèltic al qual l'associa. Al capdavall, el lexema comú no es documenta fins a les acaballes del segle XVII (LACAVALLERIA 1695), mentre que el topònim té prop d'onze segles. ¿Hem de pensar en un ètim pre-romà? No té pas l'aspecte de romà ni germànic. || A Balsareny documentem el motiu al segle XVIII: “*Pieza dicha Sobre el Bals, es de Joseph Subirana y Soler dicho* Moñaca [Cadastré 1775: 120 r.]; “*Josephus Subirana, viduus Mariæ Soler defunctæ, vulgo Manyacas*” [Òbit. 1798]; “*Morí Joseph Subirana, viudo de Maria Soler, a. Mañacas*” [Llegats pios (1-VIII-1798), f. 27 v.]; I també a mitjan XIX: “*Mañacas con [= són] 6 duros.*”; “*Gurnal [= jornal] que à fed Pau Bilerasau a cal Mañacas [...] Pau à rebud de la Mañacas...*”. Observem l'ús del motiu aplicat a dones: *la Manyagues*. Al *Llibre de Balias* (Vàlues) de 1775 ja trobem en aquesta casa el Subirana Soler que va morir el 1798, però sense l'àlies: “*Joseph Subirana y Soler*” [Balias 1775: 119 r.]. En canvi, quinze anys enrere la casa pertanyia al seu sogre, el pare de Maria Soler: “*Joseph Soler*” [Balias 1760: 34 r.]. És a dir: que Josep Subirana va entrar de pubill a casa del seu sogre, i el seu segon cognom Soler és en realitat el cognom de la seva muller. Per tant, podem aventurar que el motiu “*Manyagues*” corresponia també als Soler, si no és que aquest Josep Subirana en fos el primer titular. || Posteriorment, el cognom de *cal Manyagues* va passar a ser *Pursals* (*Benet Pursals*); després, per via femenina, aquest cognom passà a segona posició (*Payerols Pursals*). L'actual *Manyagues* es diu Benet Payerols Alegre, que s'està en una casa nova al carrer del Serrat; malgrat que ell continua essent conegut pel nom de família, la seva casa actual no l'ha adoptat com a nom de casa; aquest roman a l'edifici del carrer de la Creu (on, altrament, s'està una filla seva amb el seu marit, cap dels quals no és designat pel motiu familiar i nom de casa). || A la façana, una rajola moderna en pretén canviar el nom amb l'actual cognom: “*Cal Payarols*”.

- 11. Ca la SABATERA** ↓ Ofici. No té res a veure amb els de *cal Sabater* (↔ Creu 2). Potser no és casual que avui sigui *ca l'Espardenyer*, com veurem més avall, si tota la segona meitat del XVIII i començaments del XIX atestàvem que hi va haver sempre una sabateria. Pot ser que el negoci s'hi hagi anat mantenint sense solució de continuïtat fins als nostres dies, però no ho puc assegurar. “*Maria Barthomeus, dita la Sabatera, viuda deixada de Valentí Barthomeus q[uònda]m, pagès, en lo carrer de la Creu de dit lloch.* [Òbit. 1751, 12 V]; “*Joseph Barthomeus, pagès del carrer de la Creu, la penúltima casa a mà esquerra anant envers lo portal, marit de Anna Maria Gras.*” [Òbit. 1751, 9-VII]; “*... y de est Pere Joan són descendents los Pijoans del carrer Vell més avall de la font, y de Joan Barthomeus, lo Barthomeus Bosser del carrer Nou, y lo Barthomeus dit de la Sabatera al carrer de la Creu.*” (1746) [Fund. § 77]. Aquest Josep Bartomeus, dit “*de la Sabatera*” perquè era fill del Valentí Bartomeus i de la Maria que el premorí de dos mesos encara no, tenia també per motiu:

EI PO DE LA SABATERA ↓ Afèresi de *Josepó*, hipocorístic de *Josep*, combinada amb el motiu familiar, d'ofici. “*Joseph Barthomeus, dit Po de la Sabatera en lo carrer de la Creu, fill y hereu de Valentí Barthomeus [...] Joseph Barthomeus, del carrer de la Creu, dit Po de la Sabatera.*” (1746) [*Fund.* § 77]. || També va ser conegut per l'ofici, masculinitzat: ja no era el fill de la sabatera, sinó el sabater:

EI SABATER ↓ Ofici: “*Joseph Barthomeus, dicho Sabater.*” [*Cadastré 1775*: 140 r., 151 r., 158 r.]. || I el seu fill va portar per motiu el diminutiu:

EI SABATERÓ ↓ Ofici amb diminutiu: “*Bartomeus Sabataró [marge]. Anton, fill de Joseph Bartomeus y Catarina Massanés. padrí Adjutori Bartomeus.*” [*Conf.* 14-VII-1802]; “*Mortua fuit ætatis sexaginta trium annorum Theresia Torres et Gonfaus, uxor Josephi Barthomeus, vulgo dicti lo Sabateró.*” [*Òbit.* 1802, 30-XII]; “*Dia 8 juñ. Morí Joseph Bartomeus, dit lo Sabateró*” (1803) [*Llegats pios*: 29 v.]; “*Josephus Bartomeus agricultor, vulgo dictus lo Sabataró*” [*Òbit.* 1803]. || Més d'un segle després, al primer terç del xx, la casa es deia:

Ca l'ESPARDENYER ↑ Ofici. Josep Vendrell Calmet i Carme Vila hi tenien una espardenyeria, actualment sabateria regentada per la seva filla, Carme Vendrell Vila. || També:

Cal COLLTORT [k↔λtòrt] ↑ Característica física del que en fou propietari, Josep Vendrell Calmet, que tenia el coll tort. || També:

Cal BARBER NOU ↓ Ofici. Josep Vendrell, al costat de l'espardenyeria, hi va tenir una barberia fins fa uns trenta anys. D'ençà que va plegar aquest negoci i es va jubilar, però la sabateria ha continuat, el nom de casa s'ha consolidat com a *ca l'Espardenyer*; el nom de *Barber Nou* s'ha anat perdent, i el de *Colltort* ha romàs com a motiu individual fins que la mort del Josep ha anat relegant el renom a la història. || Abans, però amb reserves:

Cal PERRUCAIRE ↓ Ofici. (↔ Vell 12; ↔ Sant Esteve; ↔ Creu 18). Només un informant em situa aquest nom de casa aquí; és evident que *cal Perrucaire* d'aquest carrer és al número 18, i les localitzacions al carrer Vell i a Sant Esteve són segures també. Però aquí pot haver-se donat, penso, una confusió pel fet que hi hagi hagut durant molts anys la barberia del *Barber Nou*.

13. Ca la (cal) SUSAINA ↓ Prenom, de *Susagna*, en una variant dialectal (*DCVB* la dóna com a mera variant formal, sense indicacions geogràfiques). Per paral·lelisme amb *Aina*, *Susaina* podria ser una variant balear. Potser ens trobem amb un fet de parla que denotaria procedència no pas necessàriament illenca? || Observem com el determinant femení apareix també en masculí, aplicat als descendents de la dona: *cal Susaina, el Susaina*. || Després:

Cal TATXETA ↓ Origen desconegut. No em consta que fossin clavetaires, però potser es tracta d'un ús metafòric de tatxa (del calçat) que fa nosa o molesta. El nom de casa, però, ha romàs en la memòria de molta gent gran. Una corranda popular, que malauradament només he pogut recuperar molt parcialment, diu: “*Alabado sea Dios, / que el sereno ha mort un gos / que diu que era rabiós. / Al davant de cal Tatxeta / n'han trobat una pesseta...*”. || Tanmateix, la casa era més coneguda pel nom de:

Cal LLUQUET [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Lluc*, d'un avantpassat dels antics propietaris d'aquesta casa. || No puc afirmar que el diminutiu impliqués una carac-

terística física, tot i que un informant així ho suposava: “*Es deia Lluç i era petit*”. És clar que l’informador no el podia conèixer: l’únic Lluç que apareix a la línia troncal d’aquesta casa era del segle XVIII. L’home petit que l’informador podia conèixer, o no es deia Lluç de prenom, ans tan sols *Lluquet* de sobrenom, o bé si es deia Lluç no era l’hereu, sinó tan sols un col·lateral que duia aquest prenom: no sempre ens podem refiar de la memòria dels informadors. El més fàcil és que es recordés de l’avi *Lluquet*, Josep Torras, vell i petit, i suposés que es deia Lluç, cosa impossible. || Es tracta de Lluç Torras, nascut el 5 de gener de 1702: “*Lucam Franciscum Hyacintum Torras, filium legitimum et naturalem Jacobi Torras agricolaë, et Geronime conjugum.*” [Bapt. 1702]. Trobem un besnet d’aquest Lluç Torras que ostenta el nom de família: “*Joan Torras y Davesa, alias Joan Lluquet*” [Òbit. 1845]; “*Torras, alias Lluquet - Joan Lluquet, bracer, de edat xixanta anys*” [Òbit. 1845]. Diversos descendents seus apareixen també com a titular del renom: “*Torres (a) Lluquet. Gerónimo Torres, tejedor,*” [Òbit. 1854]; “*Joseph Torras (a) Lluquet*” [Conf. 1856]; “*José Torres (a) Lluquet*” (1883) [Lleg. pios, entre fs. 46-47]; “*José Torres Lluquet*” [AJOB, llibre 7 (1890), ff. 32, 48; *Llibre Major* (1891), f. 29]. || Una filla d’aquest, Antònia Torras Serra, es va casar amb el teixidor Antoni Ribera, pubill. Això va ocasionar el canvi de cognom en aquesta casa; el seu fill, Marc Ribera Torras, casat amb Carme Gras Soler, fou pare d’Antoni Ribera Gras, “*el Tonet de cal Lluquet*”, casat amb Concepció Casamitjana Pont (de *cal Casamitjana*; ← Raval 4), propietari que fou d’aquesta casa fins que la va vendre a l’Antoni Arnau. || Havien tingut una botiga de roba (↔ Raval 36) (a l’aparador, tenien una nina que abillaven amb vestits de nena; una família castellanoparlant en deia, en català, “*la tenda de la munyeca*”. Més tard, hi va haver una botiga de queviures abans de la guerra. Alguns informadors recorden que el dia de la proclamació de la República, el 14 d’abril de 1931, era diumenge, però aquest establiment, com era costum als pobles, tenia mig obert mig tancat, i els republicans hi van anar a comprar begudes per a celebrar el resultat de la contesa electoral. || Després, per compra:

Ca l’ENRIQUETA ↑ Prenom de la que en fou últimament mestressa, Enriqueta Tomàs Castella, muller d’Antoni Arnau Tomàs. L’establiment ha continuat obert, regentat pel fill de *l’Enriqueta*, Josep Arnau Tomàs, fins el 1993. Josep Arnau és transportista; també ha regentat un temps el bar-restaurant de la piscina municipal. La botiga fa cantonada i té sortida també pel carrer Nou (però en aquest darrer no hi té número). Pel fet de ser durant molts anys mestressa de la botiga de queviures, aquest és el nom que ha arrelat durant els últims decennis, fins avui. El fill ha estat anomenat també “**l’ENRIQUETA**”, sense masculinitzar el motiu. A poc a poc, la publicitat, els rètols i la publicitat “*Queviures Arnau*” / “*Transports Arnau*” ha fet que hom l’anés denominant ja més sovint pel seu cognom que no pas pel nom de casa seva. Actualment hi ha un establiment de lloguer de vídeos i DVD.

- 15. Cal SANT** ↓ Cognom. És la mateixa casa que fa cantonada amb el carrer Nou (↔ Nou 2) i té doble numeració. Va ser també barberia i botiga de queviures. S’hi estava Antoni Sant Escayola (↔ Pl. Ajuntament 1; ↔ Pl. Monges 7), cunyat del propietari, Joan Rabeya Bartomeus. Després es va traslladar al Raval (→ Raval 9). ||

Vet ací unes anotacions de l'arxiu de *cal Pau* (↔ Raval 17) que podrien referir-se a aquesta casa o la del Raval. Es veu que el Sant havia venut guix per a la construcció i era proveïdor del Pau: “*Gis [= guix] del San, de la darera caratada i cargas, rasultat 15 curteras.*” “*Pau à-ntragat 3 duros al San de la darrera caratada.*” [Arxiu Pau Vilarasau (1871) pàg. 15]. || Després:

Cal CALMET [è] ↑ Cognom, molt usual a Balsareny des del segle XVIII (cf. *cal Felip*, Baix 4, Baix 34; *ca la Francisca*, Raval 8; i altres), dels Calmet, mestres de cases que a mitjan segle XVIII s'estaven a ← Vell 32, casa que conservà el nom de *cal Calmet* malgrat els successius canvis de titularitat. Els propietaris d'aquella casa, que conservaven el nom de casa i família *Calmet*, van comprar aquesta als de *cal Sant*. Hi van tenir molt de temps una botiga de vetes-i-fils. Per Reis venien també joguines: en tenien l'aparador ple i t'hi embadalles. Ara fa força anys que roman tancada, tot i ocupar un lloc comercialment estratègic, a la cantonada de dos dels carrers principals i “*a la vorera bona, la dreta, per on passa la gent quan va a la plaça.*” || El vell *Calmet* es deia Josep Bonals Comas, nat a Puig-reig el 1891 de pares balsarenyesos, Josep Bonals Llimargas i Maria Comas Freixa. La seva viuda era Ramona Mujal Freixa. Els seus fills: Josep Maria Bonals Mujal (1921), sacerdot, “*el capellà de cal Calmet*” (↔ Cra. Manresa 31); Valentí (1926) i Teresa Bonals Mujal, casada amb Jaume Vintró. Més endavant es van construir la casa de la carretera de → Manresa 33 que també porta el seu renom. || Aquesta casa fa cantonada amb el carrer Nou, per on també té entrada (= Nou 2).

17. Cal SASTRE FONT ↓ Cognom i ofici; (↔ Nou 5). Documentem aquest sastre, que va venir de Ripoll a finals del XVIII, en batejar un fill seu. “*Petrus Martinus Josephus, filius legitimus et naturalis Bernardi Font, sartoris ville Rivipulli, nunch commorans in ista parroquia, et Elene, conjugum*” [Bapt. 1701]. || Trobem el 1871 unes anotacions del paleta Pau Vilarasau sobre un “*cal Sastre*”, “*sastre de Súrria*”, que no sé on adjudicar [Arxiu Pau Vilarasau (1871), pàg. 16]. Naturalment, en diferents èpoques, hi hagué molts altres balsarenyesos amb aquest ofici. Però que deixessin record en forma de nom de casa o de família, tenim també el *sastre Morell* (Nou 3) i el *sastre Arnaus* (Monges 8); també hi ha un *Sastre Llarg* que deixà un nom de peça de terra al Mujal. || Després:

Cal CACUERO [u]. Var: **CACAUERO** ↑ Ofici: durant molts anys va vendre cacauets, pipes, coco, loteria, etc. Personatge molt popular, passava pels cinemes i pel camp de futbol anunciant a crits la seva mercaderia. || També:

Cal SUÀREZ [suàres] ↑ Cognom del *Cacuego*, Manuel Suárez Garres, que tenia el seu petit comerç als baixos d'aquest immoble.

19. Cal PAU DE CAL CASTELLER ↓ Prenom i nom de casa, d'ofici (eren masovers del Castell) (↔ la Rabeia; ↔ Vilafrens). || També:

Cal POLLERO [pułéru] ↓ Ofici; forma castellanitzada de l'adjectiu *poller* (DCVB: ‘pollataire’, és a dir, venedor d'aviram): “Era una botiga on venien pollets i ous; va canviar diverses vegades de titulars. L'immoble era de cal Rabeia.” || Després:

Cal TON COTONER ↓ Afèresi del prenom *Anton*, i ofici. En aquesta casa, davant de l'antiga creu de terme situada enfront de l'antic portal del poble, el pare d'Antoni Picas Hornosa teixia cotó amb telers de mà, i ell mateix se'l comercialitzava. Més

endavant va anar a treballar al Molí, i després va posar, en societat amb el metge Daniel Matamoros Cañellas (↔ Vell 33), quatre telers a la casa que va adquirir a la carretera de → Berga 8; el fil els el subministraven de la fàbrica de Sant Esteve per intermediació del Dr. Matamoros, que era el metge de la fàbrica. || Després:

Cal TON DE LA CREU ↓ Afèresi del prenom i situació de la casa, prop de la creu de terme. En tot cas, el motiu *Cotoner* és indiscutiblement més antic que aquest, ja que el pare del Ton de la Creu ja era cotoner. || Després va haver-hi una botiga de queviures. || El Ton Cotoner o Ton de la Creu era Antoni Picas Hornosa, avi matern de Francesc Simon Picas “*Quico Sisami*” (→ Pl. Ajuntament 6; → Cra. Berga 8). || Després:

Cal COTILLAIRE ↓ Ofici: botiga de cotilles i roba interior; després es va traslladar a cal Cotillaire (→ Monges 8). || Després:

Cal VERGARA ↑ Cognom del propietari d’una botiga de queviures. En jubilar-se, va traspasar el negoci a una germana seva, la qual més tard el va transferir a un nebot; però el nom de la casa es manté, ajudat pel fet que el nebot va retolar el comerç amb aquell cognom: “*Cansaladeria Vergara*”, “*Fruïtes i verdures Vergara*”. Després es va traslladar a la Plaça de les Monges, i el 2006 a la plaça de la Mel.

21. Ca la RITA ↓ Prenom de la mestressa. Hi havia una lleteria i una fonda. No tenen res a veure amb els de *ca la Rita* del carrer ↔ Vell 6. || Després:

Cal PLANES ↑ Cognom del propietari actual. Durant molts anys hi ha hagut la sastreria de Llorenç Planes Vilella, infatigable activista cultural, medalla d’or de Balsareny, premi Bages de Cultura i el més constant dels meus col·laboradors en la recerca toponímica i d’història local. És casat amb Maria Casals Pernaú i són de Bagà (ell, de cal *Jana*, feminització del prenom *Jan.*); van venir a viure a Balsareny l’any 1922, amb els seus pares; el pare era sastre també. || També s’hi va estar, de jove, el seu germà, Ferran Planes Vilella (Bagà 1914 - Barcelona 1984), que fou, als disset anys, auxiliar de secretari de l’Ajuntament republicà constituït l’abril de 1931 (AMB, Plens, acta 17-IV-1931). Autor de *El desgavell* (Selecta, 1969); *Caminos* (Dirosa, 1976) i *Esquema de serveis socials aplicats a una Catalunya autònoma* (Laia, 1978), Ferran Planes fou promotor de la societat “Procultura S.A.” i fundador de la Llibreria Documenta de Barcelona. || També són de cal Planes Jordi Planes Casals, historiador, i Conxita Planes Casals, bibliotecària. || Després:

La FLORISTERIA ↑ **L’ESPIGA** ↓ Un cop jubilat, Llorenç Planes va llogar el local de la planta baixa a Sílvia Martínez Morató, que hi va posar una floristeria. El seu rètol: “*Flors i plantes Sílvia*” va fer que hom denominés un temps la botiga *ca la Sílvia*. El 1992, aquest establiment va plegar, i el local l’ocupà una altra floristeria, ara amb un rètol de nom *l’Espiga*. El nom no ha acabat de quallar popularment, i hom anomena *la floristeria* la botiga, nom afavorit pel fet de no haver-n’hi cap altra a Balsareny.

23. Cal MORELL Var: **Cal SASTRE MORELL** ↓ Cognom de l’anterior propietari, sastre. (↔ Nou 3; ↔ Nou 12), que més endavant se’n va anar a viure a Navàs. “*Un*

nen de cal Morell, cap als anys vint, va morir en un accident davant de casa seva, trepitjat pel carro de cal Portaler". || Després:

Cal CARTER ↑ Ofici del que en fou propietari, Ferran Muntadas Espert, que era funcionari de Correus i tenia aquí una llibreria i papereria; el motiu es manté (i aplicat a la seva viuda, **la CARTERA** ↓, var.: **la FRANCINA DE CAL CARTER** ↓, tot i que ja fa trenta anys que els carters del poble són uns altres. Després, el negoci de llibreria, i amb ell el nom de casa, es va traslladar unes portes més enllà, a → Creu 29, on el nom es manté.

25. Cal REI Var: **Cal REIET** ↑ Singularitat de caràcter, per metàfora: "*Home ferreny, i autoritari, físicament alt i cepat, semblava un rei*". Es deia Marc Bartomeus Vilanova. "*Tot i que era pagès, sabia molt de lletra i explicava als nens astronomia, geografia i altres matèries. Home d'esquerres i ateu, al final de la seva vida va canviar i anava sempre amb el rosari als dits.*" Va tenir quatre fills. L'hereu, Josep Bartomeus Carné, nascut el 1889 a Súria, es va casar el 1912 amb Francisca Gonfaus Payerols, *la Garramanya*, tia de la Isabel de cal Jan (↔ Nou 8), i més tard se'n va anar a dirigir una fàbrica a Vilanova i la Geltrú. La segona, Emília Bartomeus Carné, es va casar amb Carles Torras Sala, el *Carlos de cal Met* (germà gran del *Joan Met*, ↔ Monges 11), que després va emigrar a l'Uruguai i no va tornar mai més. Els altres dos fills del *Rei* (fruit d'un segon matrimoni) foren: Elisa Bartomeus, que es va casar a Manresa, i Jacint Bartomeus, que un cop casat se'n va anar a treballar a Vilanova amb el seu germà. L'hereu, Josep, era conegut, en vida del seu pare, pel nom d'**El REIET**. El seu fill, Josep Bartomeus Gonfaus, es va casar amb Mercè Planas Giralt: El seu fill és Daniel Bartomeus Plana. || Segons un informador, "*aquests Bartomeus tenien una altra casa davant de Cal Pijoan*"; però no es tracta pas de *cal Valent* (↔ Vell 15; ↔ Creu 5), amb qui no sembla unir-los cap parentiu que no fos, en tot cas, molt llunyà. Per a un altre informador, eren família de *ca l'Oliver* (↔ Vell 21); però podria ser una confusió amb *ca l'Olivet* (↔ Vell 17). || En aquesta casa, que té tres plantes, s'hi va estar el meu avi, l'*Estevet de cal Sardina* (→ Mel 14) i els seus fills, fins poc abans de la guerra. || Ja documentem el motiu a la primera meitat del segle XIX: "*Tomàs Bartomeus, àlias lo Rey*" [Òbit. 1840]; "*De cal Rey, 20 rals*" (Donatiu per a la Capella Fonda, 1883) [Llegats pios 1883: entre ff. 46 47]. || Als baixos:

Cal CLARIANA ↓ Cognom. Barberia, cap als anys 30 d'aquest segle fou la seu de *Palestra*. Hi havia una petita biblioteca, feta d'aportacions particulars, i s'hi va constituir la secció excursionista, amb Follets, Minyons de Muntanya i Noies Guies. Era una associació molt activa. Organitzaren curssets de català, i conferències; van venir-hi a dissertar Pompeu Fabra i Miquel Coll i Alentorn, entre altres. [SOLER 1989: 17]. A causa de l'adhesió de l'entitat al moviment del Sis d'Octubre, fou dissolta: "*A Balsareny, lògicament, també se'ns va clausurar el local, que era al carrer de la Creu, al costat de cal Canal*" (Entrevista a Llorenç Planes, *Sarment*, 125, juny 1986, pàg. 5).

27. Cal TON DEL CAFÈ ↓ Afèresi del prenom *Anton* i ofici: tenia un bar en aquesta casa: "*El bar era a cal Canal, avui peixateria*" [Isidre RIERA, *Balsareny, mig segle abans. Sarment*, 60, gener 1981] || Es tracta d'Antoni Gonfaus Sardans, sogre de l'Isidre Canal Bosch. || Després:

Cal CANAL ↑ Cognom del que en fou propietari, Isidre Canal Bosch, gendre del *Ton del Cafè*, pare de Josep Canal Gonfaus i avi d'Isidre Canal Corominas (→ Cra. Berga 4). || De primer, va venir a Balsareny la senyora Filomena Canal, mestra. L'Isidre Canal Bosch era un germà seu, que treballava en una empresa d'ultramarins. Per raó de la feina, l'Isidre havia de marxar cap a Amèrica, i va venir a acomiadar-se de la seva germana; aquesta el va convèncer de quedar-se aquí, i es va concertar el matrimoni amb la filla del *Ton del Cafè*, que ja no tenia el cafè, sinó la botiga de queviures, i així va esdevenir el seu sogre. || Per tant, no hi ha cap relació entre aquest cognom i l'antic mas de la Canal, del segle XIV, profusament documentat als segles XVII i XVIII, però avui desaparegut. || La botiga fou llogada anys més tard per Ramon Macià. Durant molts anys més ha estat la peixateria de:

Ca la RAMONA ↑ També: **cal MIRALLES** ↑ Prenom de la que fou mestressa de la peixateria i cognom del seu marit, respectivament: Ramona Ferriz Berruezo i Pere Miralles Salinas (↔ Cra. Manresa 25). Van tancar el negoci l'any 1993.

29. Cal MONA ↑ Era el cafeter del Centro Parroquial (↔ Creu 22). El *Mona* “*a vegades feia moneries*”: imitava en públic els gestos de les mones. Contra l'aparença de l'accepció, afavorida pel fet de tractar-se de l'encarregat d'un bar, el motiu no al·ludeix a l'embriaguesa. (→ Cra. Berga 11). || Després:

Cal CARTER ↑ Els de cal Carter (↑ Creu 23) van comprar la casa al *Mona* l'any 1989 i van traslladar la llibreria ací. El nom de casa els va acompanyar. || El 1990 es van vendre el pis de dalt al *Blaiet* (↔ Cra. Berga 14) i van traspasar el negoci dels baixos (i el nom de casa, un altre cop) als actuals llibreters. || Un temps, als baixos, el rètol digué:

Els COLORS ↓ Nom comercial posat a l'establiment pels seus titulars. Malgrat el rètol, sembla que el nom de moment no arrelà, i la gent continua anomenant-lo “*cal Carter*” (per damunt del nom de casa tradicional, *cal Mona*, i tot). || A dalt (primera planta):

Cal BLAIET [è] ↑ Hipocorístic del prenom de Blai Sensada Morera, de *cal Blai* (↔ Cra. Berga 14). El primogènit d'aquest, Blai Sensada Massanés, porta per motiu i nom de casa el seu propi prenom: *el Blai*. El seu germà petit, el propietari d'aquest pis, es diu Josep Sensada Massanés. El fill del Blai Sensada Massanés es diu Blai-Josep Sensada Garcia. Per la línia troncal, doncs, el prenom *Blai* s'ha mantingut al llarg de tres generacions; però el Josep ha estat sempre conegut pel diminutiu del nom familiar, *Blaiet*. També, però, és anomenat **JOSEP BLAI**: el seu prenom combinat amb el prenom que fa de motiu a la família. El Josep és casat amb Rosa Pujals Solà, *la Rosa de ca l'Esteve* (↔ Monges 3).

31. Cal TINYOL [ò] ↓ Aquesta casa, pròpiament, correspon encara als números senars del carrer de la Creu; no porta numeració, però en seria el número 31. Com que fa xamfrà en el punt on el carrer s'eixampla per formar una placeta, també es podria considerar formant part de la plaça de les Monges. || Després:

Cal BARATO [u] ↓ Nom que es donava a la botiga de roba que hi va haver cap als anys 30, regentada per Salvador Sánchez Garcia abans que es casés amb l'Antònia *del Torrent* (→ Baixada Torrent 1). || Després:

Cal MET [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Jaume* (afèresi de Jaumet), nom de casa del propietari de l'immoble (← Monges 11); el *Met* hi tenia el taller de fusteria.
|| Avui:

Ca la CHELO [tèflo] ↑ Hipocorístic castellà del prenom *Consuelo*, de la titular de la sabateria que hi ha, i que dona nom a l'establiment. Un rètol deia "Chelo", després substituït per "*Calçats Clàssic*". || Durant la guerra hi va haver el Sindicat dels Pagesos, que després es va traslladar al carrer Nou, a *cal Moliner* (→ Nou 12).

* * *

2. **Cal FONSO** [fònsu] ↑ Afèresi del prenom de l'antic propietari, en la seva forma castellana, però pronunciat en català. || "*El Fonso, abans d'establir se aquí, va ser mosso del forn de ca l'Oriols* (↔ Vell 4)." El motiu procedeix del prenom d'Alfons Ordeig Rossell, d'Oristà, que es va casar amb Teresa Torres Gamisans, de Balsareny, i fou el mosso de ca l'Oriols a què al·ludia l'anterior comentari. El seu fill, Antoni Ordeig Torras, també forner, es va casar amb Mercè Rabeya Bartomeus, de *cal Rabeya*; el seu fill, Alfons Ordeig Rabeya, casat amb Maria Calonge Bonals (filla de Josep Calonge Fàbregas, un dels informadors d'aquest treball), també va regentar el negoci, amb la qual cosa novament un *Fonso* estava a càrrec de la casa d'aquest nom. El seu fill, el metge Alfons Ordeig Calonge, també *el Fonso* de nom i de renom, s'està a Manresa. En jubilar-se els seus pares (que s'estaven en una altra casa, → Serrat 5), el negoci fou estat traspassat al Francisco de *cal Portaler* (↔ Nou 9), però l'establiment conservà el rètol antic ("*panaderia Alfonso*") i la casa va mantenir el seu nom tradicional. || Després:

El FORN DE CABRIANES ↑ El 1992 el negoci fou traspassat a l'empresa panificadora Forn de Cabrianes, que hi va posar un nou rètol amb aquest nom. La denominació, ja des dels primers mesos, no va desagradar, i el rètol va contribuir a fer-la usual, per bé que encara molta gent continua fent servir el nom tradicional.

4. **Cal MOLTNET** [è] ↓ Motiu avui oblidat, el documento l'any 1775, no pas com a nom de casa, però sí en aquesta casa, com a sobrenom del propietari: "*Casa de Joseph Creus, dicho Moltonet*" [*Cadastr* 1775: 156]. Del cognom d'aquest Creus i dels seus descendents, va arribar fins a principis d'aquest segle el nom de casa de:

Cal CREUS [è] ↓ Cognom antigament molt estès a Balsareny (↔ Vell 8). || Després:

Cal PANISSOLA [ò] ↓ Metonímia per dedicació esporàdica, sobre el nom d'aquesta herba: "*Collia panissola*" (→ Baixada Torrent 1). Francesc Soler Castella recorda el costum, quan es produïa una defunció en una família, d'anar durant un any a missa cada dia, i oferir una llesca de pa a l'Ofertori (llesca de pa que es menjaven els escolans, entre els quals el narrador). Quan algú no podia anar a missa, ho encarregava a la veïna del Soler: "*Si hi havia alguna família a qui, per les seves ocupacions, no li era possible d'anar cada dia a missa, ho encarregaven a unes dones [...] S'hi dedicaven la Caterina de cal Panissola, la vella de ca l'Esquerrà i alguna altra*" [SOLER 1991: 15]. || Una tarja amb data de ferro forjat recorda l'any de la renovació de la façana: 1899. || Després:

Cal PASTISSERET [è] ↑ Ofici i diminutiu: "El forner que hi pastava el pa era un

home petit”. Fleca durant molts anys, avui és estanc (← Creu 2). ‖ El *Pastisseret* es deia Josep Casanovas Muntaner, i el motiu s’ha transmès per línia de publicatge en dues ocasions: “*Aquest mateix any [1927], el 24 d’octubre, [Francesc Soler Castella] es va casar a Joncadella amb la Benilda Casanovas Mauri, pubilla de cal Pastisseret, de la casa del davant, al carrer de la Creu número 4, on hi havia (hi va ser fins fa pocs anys) un forn de pa. Així, el Quico va esdevenir ‘el pubill de cal Pastisseret’ i, amb el temps, ‘el Pastisseret’.* La Benilda Casanovas era filla de Josep Casanovas Montaner i de Joaquina Mauri Vives, i havia nascut a Balsareny el 7 de juliol de 1905. Del matrimoni va néixer, el 7 d’octubre de 1928, una filla, Francisca Soler Casanovas, que es va casar amb el Lluís Casaldàliga Guitart i moriria prematurament el 18 de juliol de 1952 en néixer la seva filla Montserrat.” [Ramon CARRETÉ, *L’avi Pastisseret*, pròleg a SOLER 1989: 5]. Que Francesc Soler Castella, un dels principals informadors d’aquest treball, era el “pubill Pastisseret” ho explica ell mateix (vegeu SOLER 1989: 41). Després, quan ja va ser “*el Pastisseret*” (però ja no “*el pubill*”), el seu gendre, Lluís Casaldàliga Guitart, va passar a ser anomenat “*el pubill Pastisseret*” o “*el Lluís (de cal) Pastisseret*”. Quan el Quico va passar a ser, amb els anys, “*l’avi Pastisseret*”, el Lluís va començar a ser “*el Pastisseret*”, sobrenom amb què és avui conegut per tothom. Ara, un cop traspassat l’avi, l’avi ja és ell, però encara és massa jove com per ser anomenat així. De manera que continua essent, ara tot sol, “*el Pastisseret*”, mentre el seu gendre, l’actual pubill, Lluís Boixadera Rovira, no ha heretat encara el motiu familiar i de la casa. ‖ Les respectives pubilles, la Benilda en el seu dia, la Francisca després i la Montserrat avui, han vist feminitzat el renom aplicat a elles: **la PASTISSERETA** [è] ↑.

6. **Cal FAIES** [fàjɔs] ↓ Cognom ja perdut, molt documentat des de 1652 sota les grafies **FAGES**, **FAGIAS**, **FAJAS**, **FAYAS**, etc. El nom de casa originari era ací; després es van traslladar al → Raval, 2; també tenien un magatzem a → Cadí, 1. Ja atestem un Benet Fages, hereu, casat amb una Mònica Lladó, pubilla (capítols matrimonials 19-III-1639; *Capbreu* 1681: 89r); els cognoms d’ambdós cònjuges van perdurar units molt temps, adés *Fages y Lladó*, adés *Lladó y Fages*. A començaments del XIX, encara, trobem un Francesc Lladó Fayas que conserva el doble cognom; la seva filla, Eulàlia Lladó Castellar, nascuda el 1803, ja l’ostenta explícitament com a sobrenom, i ara escrit Fayas: “*Eulàlia Lladó y Fayas*”. Casada amb Joan Vilaredas Font, novament un pubill, els seus fills van continuar ostentant el motiu: documentem un fill seu, Isidro Vilaredas Lladó y Fayas, nascut el 1838. El seu germà gran, l’hereu, Pere Vilaredas Lladó, casat amb Paula Ribera de l’Espà, fou pare de Joan Vilaredas Ribera, nat el 1883, que es va casar el 1926 amb Dolors Torras i són els pares d’Antoni Vilaredas Torras, l’actual Faies de Balsareny. “*Pedro Vilaredas y Lladó - calle Cruz*” [AJOB, llibre 5 (1887), f. 84]. ‖ La iodització de la palatal fricativa sonora és un arcaisme fonètic normal en aquesta zona, com ho evidencia el nom del poble veí del *Mujal* (pron. *el Muial*), parròquia i quadra que pertangué a la Baronia de Balsareny fins al segle XVIII.

8. **Cal PERE MAGÍ** ↓ Prenoms d’un antic estadant. “*Hi tenien una botiga de roba*” ‖ També:

Cal MARTURANO [u] ↓ Alteració del prenom *Martirià*, castellanitzat en *Martiriano* pronunciat en català, i sota la variant dialectal *Marturià* (cf. *DCVB*, s.v. *marturi*, *Marturià*, *marturiar*, *marturisar*). Tanmateix, no he pogut atestar aquesta variant dialectal a Balsareny, ni tampoc fins ara cap individu amb aquest prenom. || El motiu devia procedir de Sallent: “*El Marturano era un llauner, que va venir de Sallent*”. || Avui:

Ca l'ABADAL ↑ Cognom de l'estadant que hi tingué molts anys un taller de llauner i electricista, Ramon Abadal Santasusagna (1923-1981). Per part de mare procedia de la casa ← *el Solà d'Aladernet*, d'on els Santasusagna (↔ Cra. Berga 29, 33) eren masovers; cf. SOLER (1991: 54). Per part de pare, els Abadal són de *cal Siller* (← Sant Marc 25; ↔ Cra. Berga 19). La muller del Ramon, Adela Mauri Serarols, era filla de l'Olímpia Serarols Sala, de *cal Jep* (← Vell 6).

10. Ca la TEIXIDORA ↓ Ofici. Documentem aquí el motiu a finals del XIX: “*Teixidora, carrer Creu*” [AJOB, llibre 5 (1887), f. 19]. “*Teixidora, calle Cruz*” [ibid., f. 45]. Més tard es van traslladar a → Nou 31. || Després:

Cal SADURNÍ ↓ Prenom. || Després, molts anys:

Cal XIGRONAIRE ↑ Var: **cal CIGRONAIRE** ↑ Ofici: han tingut, des de fa molts anys, una botiga de llegums cuits. El *xigronaire* també n'exercia la venda ambulànt: passava pels carrers amb un carret molt característic, i tocava una mena de cornetí. El comerç va continuar funcionant, i el nom de casa s'ha mantingut fins avui. || També:

Cal TIÀ ↓ Var: **Cal TIANET** [è] ↓ Afèresi i diminutiu hipocorístics del prenom del *xigronaire*, Sebastià Ribera Torras, oncle de Rosalia Comellas Ribera, la darre-ra mestressa. La filla d'aquesta, Isabel Sevillano Comellas, va traslladar el negoci al carrer → Vell 7.

12. Cal TETAGRAN ↓ Característica física, que originàriament tant podria procedir d'un home com d'una dona; però en tant que nom de casa, s'aplicava a homes i dones com a masculí: *el Tetagran; la de cal Tetagran*. || “*Dels 5 sous de dret que se ha cobrat de la capa de morts que ha servit per los dos cadàvers de Cal Tetagran...*” [Llibre de Confraries o Germandat de las Ànimas (1855)] [Lleg. pios, f. 38v] || Després:

Ca la PUTXETA [è] ↑ Feminització de **PUTXET**: “*El besavi era pastor de Cal Peret i portava els xaïa a Barcelona, al Putxet*”. Es deia, però, Tomàs Sallés Utset, i d'aquí podria venir, via homonimització formal, el motiu, explicat després per etimologia popular. || Originàriament, aquest cognom es troba documentat en aquesta zona des del segle XIV, i procedia de la casa *Els Cellers de la Serra*, del terme de Sallent, però a tocar del terme de Balsareny. És clar que, sense un estudi genealògic específic, no es pot aventurar cap mena de relació entre aquella casa i aquesta família, ja que el cognom és força corrent. || La *Maria Putxeta* (Maria Casahuga Sallés. ↔ Vell 4) era néta del *Putxet*; Teresa Sallés Puig, filla de Pere Sallés Codina, n'és besnéta. || Als baixos:

Cal RIAL ↑ Cognom de Ramon Rial Carol, que al llarg de molts anys hi ha regentat un comerç de merceria i perfumeria als baixos; després va ser la seva filla Mercè Rial Vima, qui n'estava al front. Un rètol deia: “R. Rial”.

14. **Ca l'ESTRADA** ↓ Cognom del besavi dels de *ca l'Estrada* de (→ Nou 6, 5). || També:

Ca l'AGNETA FORNER ↓ Hipocorístic del prenom *Anna*, i probable cognom. Potser, però, ofici, si el local ja hagués estat forn abans dels actuals propietaris, de *cal Pastelero*. La variant de realització fonètica *Agna*, *Agneta* (que el DCVB no recull) és usual, com també en *Susagna*, i ha romàs fossilitzada en cognoms, com *Santասusagna*. || Després:

Cal PASTELERO [u] ↑ Ofici de l'avi, Antoni Camprubí Ciuró, casat amb Àngela Pujol Portella, de *cal Portella* (← Nou 4), que hi tenia una pastisseria de gran anomenada: "*Feia unes mones espectaculars, que gaudien de gran prestigi per tota la comarca: venia gent de ben lluny, a comprar-ne*". El seu fill fou el *Pastelero*, Francesc Camprubí Pujol (1916-1986), escriptor, casat el 1943 amb Mercè Casamitjana Pont, de *cal Casamitjana* (← Raval 4). L'ur fill, Francesc Camprubí Casamitjana, continua ostentant avui el nom de família. || Després, als baixos: **EURODOLÇ** ↑, comerç de dolços.

16. **Cal CULAI** ↓ Origen desconegut, potser de *Nicolau - Colaio - Colai*? Motiu molt antic, ja el trobem documentat dos cops a mitjan segle XVIII: "*Eulalia Alberta, filla de Joseph Albert, treballador, àlias dit lo Culay*"; "*Rosa Albert, filla de Joseph Albert, treballador, àlias dit lo Culay*". [Òbit. 1740]. "*La vella de cal Culai sempre anava amb el mocador al cap; tenia un fill que se'n va anar a Barcelona*". "*El Culai era un home solter que vivia amb els seus pares, dos ancians de qui va tenir cura fins que van morir. Malvivien del conreu d'un tros de terra que tenien.*" || Després:

Cal BAJONA ↑ Cognom del que en fou propietari, Ramon Bajona Pintó, que juntament amb la seva muller, Rosa Cortina Perarnau, dita la Bajona, hi regentà durant molts anys una peixateria. "*Van venir de Navàs; de primer, van tenir la peixateria a la plaça de les Monges, on avui hi ha ca l'Ortín*" [← Monges 1]. || Havent mort el Ramon i havent-se jubilat la Rosa, el local comercial fou arrendat a una altra persona que hi mantingué una peixateria, mentre que a l'habitatge hi continuà vivint la propietària.. Més endavant, els fills, Antoni i Jaume Bajona i Cortina, hi obriren el **Restaurant ROSAMAR**.

18. **Cal MARCÓ** ↓ Hipocorístic del prenom *Marc*, molt corrent al poble de Balsareny perquè sant Marc Evangelista n'és el patró. Des del segle XVIII, sant Marc era objecte d'una profunda veneració. Diu la tradició (però no en tenim dades documentals, ni goigs) que hom va oferir-li un vot del poble perquè l'alliberés d'una epidèmia. El 1789 consta que ja era patró de la parròquia, i que hi havia una confraria (VILA 1930: 36). El rector Roc Garcia va pledejar contra els administradors d'aquesta confraria de Sant Marc, que eren el baró de Balsareny, Josep de Martín, i l'apotecari Tomàs Sala, de *cal Sala* o *Serra de la Plaça* (↔ Pl. Ajuntament 2), els quals pretenien ser administradors perpetus i vitalicis de la confraria. En altres ocasions, fins i tot després de la guerra civil, l'any 1947, hi ha hagut tensions entre els administradors de Sant Marc, coneguts per això com a "*marconets*" i la parròquia, que després va recuperar Maria Assumpta com a titular. Els enfrontaments dialèctics entre els partidaris de tots dos bàndols s'ha anat esborrant amb els anys, però n'és

una reminiscència recent el bateig, el 1984, dels dos primers gegants del poble amb els noms de Marc i Maria, agermanant en ells les dues antigues faccions. També fins a la guerra civil Sant Marc va tenir un altar a l'església parroquial de Santa Maria; era a la nau de migdia, entrant a mà dreta. La clau de volta d'aquest tram duu la data de 1675. Ara la imatge és a l'altar major, amb la Mare de Déu dels Àngels, que n'ocupa el lloc preeminent, i sant Josep (CARRETÉ, *Sarment*, 170, abril 1990, pàg. 10). || Però el diminutiu o hipocorístic *Marcó* era gairebé tan habitual a Balsareny com el prenom *Marc*, i l'atestem en diverses persones: el líder republicà *Marcó* Bartomeu Llimargas (anomenat despectivament *Marcó Peter* per la premsa integrista), el *Marcó Marmota* (↔ Nou 21), el *Marcó Boixadera* (↔ Nou 49) i encara el també regidor republicà *Marconet* Soler Marigot (↔ Raval 12), sense cap altra relació entre elles que no sigui el prenom. || La casa havia estat d'una tia que era de *cal Fonso* [← Creu 2]. Era partida en dues: *cal Marcó* i *cal Rellotger*. || També, doncs, se'n digué:

Cal RELLOTGER ↓ Var.: **RELOTGER** || Ofici. “*El nebot de la mestressa, la tia de cal Fonso, arreglava rellotges.*” El *Rellotger* era el *Pepet de ca l' Esteve*, Josep Pujals. || Després:

Cal PERRUCAIRE ↓ (← Sant Esteve; ↔ Nou 10; ↔ Vell 12). Nom de casa de Sant Esteve, d'on procedien els Vila que hi van posar comerç. || També:

La COMPRATIVA ↓ Deformació del mot *cooperativa*, amb què era conegut el comerç de queviures que hi van tenir molts anys els Vila de cal Perrucaire, el pare i els oncles d'en Fidel i en Ramon Vila Crudo, que havien constituït una societat en comandita. Cap relació amb la *Comprativa* COVinsa (↔ Pl. Ajuntament 1; vegeu-hi l'etimologia popular sobre el cultisme *cooperativa* i el fet d'anar-hi a “comprar”). || També:

Cal VILA DE LA COMPRATIVA ↓ Cognom. Botiga de queviures de Ramon Vila Crudo, de *cal Perrucaire* de ← Sant Esteve. || Després:

Cal CATLLÀ ↑ Cognom de Jaume Catllà Iruela, que hi tingué una llibreria. || La casa ha conegut altres establiments comercials; darrerament, les “**GOLOSINAS HUELVA**”.

20. Cal PERET ↑ Var.: **cal PERET CARNISSER** ↑ Hipocorístic del prenom *Pere*, amb l'ofici, del besavi, Pere Pla Piella, casat amb Francisca Rosell Montaner; fou el pare de Jaume Pla Rosell, *el Jaumet de cal Peret*, i del sacerdot Lluís Pla Rosell, mort el 1936, així com de la Concepció Pla Rosell, casada amb el de cal Lleter (→ Monges 10). El Jaumet es va casar amb Teresa Arnaus Bouges, i fou pare de Josep Pla Arnaus, *el Pepet de cal Peret*, avi de *cal Peret*, casat amb Francisca Parés, els quals, en jubilar-se, van tancar el comerç i se'n van anar a viure a Navarces amb els seus fills, Pere Pla Parés, artista pintor (**el PERET**) ↑ i Teresa Maria Pla Parés (**la PERETA** ↑ (o la **Teresa Maria de cal PERET**)). Un altre fill: Jaume Pla Parés. || Avui és plenament vigent el nom de casa, però ja es perd l'adjectiu d'ofici, perquè fa anys que no hi ha carnisseria; també és vigent, i aplicat a tots els components de la família, el motiu individual. || Del Peret era *el corral de cal Peret* (→ Cra. Berga 18). || Després:

Cal RIU ↑ Var.: **La RELLOTGERIA** ↑ Cognom i establiment comercial: hi ha la rellotgeria de **Josep Riu** i la seva muller, la Neus de *cal Gras* (← Cra. Berga 17).

22. Cal CASAS ↑ Cognom dels propietaris. El penúltim, Carles Casas Puigdorca, músic notable i alcalde que fou entre els anys 1949 i 1960. || El seu cognom matern procedeix de la casa de ← *Puigdorca*, mas que, amb la seva església sufragània de Sant Jaume de Puigdorca, és documentat al segle XII; la seva mare n'era. || El cognom patern, *Casas*, no té res a veure amb el nom de casa *les Cases de Puigdorca*, relativament modern. || El cognom *Casas*, però, ja el trobem documentat des del 1615 [*Òbit.*], vinculat al mas ← *les Cases de Navàs* (i, més esporàdicament, al de ↔ *les Cases de Castellet*, del terme veí de Gaià). Això no vol pas dir que el llinatge del propietari de *cal Casas* provingui d'aquests masos, sinó que aquest cognom, d'altra banda prou comú, era corrent a Balsareny fa dos i tres segles. Si aleshores hi era relativament estès i ramificat, ara s'ha anat perdent. Avui el porten també els de *cal Conill* (↔ Raval 11), que tanmateix procedien de Castelladral. || Als baixos, hi havia dos locals:

La LLIBRERIA DE CAL RIAL ↑ Var. **LLIBRERIA NOEMÍ** ↓ Llibreria. La primera denominació, que és la corrent, fa referència al nom de casa de *cal Rial* (← Creu 12), d'on era pubill el titular de la llibreria. L'altre nom, que era l'oficial i el que posava el rètol, feia esment del prenom d'una de les filles del llibreter. Va tancar cap al 1992. || Al costat: **EI DOLÇ** ↑ Botiga de llaminadures oberta no fa gaires anys. El rètol deia "*Dolç*" i així fou coneguda popularment. || Després, aquests dos baixos: **DORNA CONSTRUCCIONS** ↑ i **OLGA ESTÈTICA** ↑.

24. EI CENTRO (PARROQUIAL) [sèntru] ↑ Local del Centre Parroquial de Balsareny, institució que data de finals del segle XIX i ha estat an actiu fins els anys setanta d'aquest segle, amb un teatre, més tard també cinema, i un cafè, fins que el bisbat es va vendre l'immoble. Avui, ja fa anys que és un bar de propietat privada (la sala del teatre fa de magatzem, i les instal·lacions del primer pis són l'habitatge unifamiliar del propietari), però la casa es continua coneixent per aquest nom, que donà motiu a diversos antics titulars del cafè: **EI JAUME DEL CENTRO** (→ Trencat 15); **EI PACO DEL CENTRO** (→ Costa del Castell). I recordem el veí de davant, igualment arrendatari del local: **EI MONA** (→ Creu 29); però no pas **EI TON DEL CAFÈ** (↔ Creu 27), que havia regentat un altre cafè a casa seva, davant per davant d'aquest. || A dalt hi havia les cabines del Cine Centro, o Cine Condal, i a baix la sala del teatre, amb platea i galliner. || A sobre del bar hi havia una sala que serví molt de temps com a local de l'Agrupament Escolta Guillem de Balsareny; durant la guerra fou comissat i era el local de la CNT AIT. Fa uns quants anys, el propietari del bar i de l'immoble (Eduardo Álvarez Sedano) s'hi va fer un pis; però antigament ja hi vivia l'*Olivet* (→ Vell 7), sogre del *Cinto* (↔ Sant Marc 1). || Després, el bar es digué **SEVEN**.

31. EL RAVAL (= Mossèn Jacint Verdager)

1. Ca l'AMADEU [è] ↓ Prenom d'Amadeu Calmet, l'antic propietari d'aquest establiment, que radicà abans a ← Pl. Ajuntament 1. Data en ferro forjat: 1902. També: **Ca la PILARICA** ↑ Masc. **EI PILARICO** [u] ↑ Hipocòrístic de la que en fou mestressa, botiguera (Pilar Guixà Aloy, muller de l'Amadeu Calmet), i nom de casa

de la botiga, dita encara per alguns “colmado”, tot i que tenien el rètol en català, “Queviures”; rètol que, ja desaparegut el comerç, va romandre intoccat, bé que progressivament descolorit, durant tota la postguerra fins fa ben pocs anys, en què la casa es va reformar. També n’havien dit:

Cal XEN DE DALT [è] ↓ Perquè la botiga, abans de l’Amadeu, l’havia tinguda un de cal Xen; ↔ Raval 6. “[De botiga de queviures,] *també n’hi havia a cal Xen, avui ca la Pilarica*” (*Sarment*, 60, gener 1981). Els propietaris de l’immoble eren els de *cal Pastisseret* (↔ Creu 4). || A sobre s’hi van estar els de:

Cal MAL·LÈ [è] ↓ Origen desconegut (→ Manresa 12; → Trencat 11).

3. **Cal BOTELLA DEL RAVAL** ↑ Síncope del cognom *Boatella*, ja perdut, i que deu procedir d’una branca col·lateral (per exemple, un antic cognom, esdevingut ja motiu, d’un cònjuge procedent d’un altre poble, o d’unes primeres núpcies); perquè he atestat, en la mare d’un Marc Casaldàliga, l’àlies *Boatella* al segle XIX (↔ Trull 7), però no apareix a l’arbre genealògic. Era Joan Vall Casaldàliga, un dels més fidels informadors d’aquest treball, cosí dels *Botella* del Trull. || A sota:

Cal MINGUET [è] ↓ Hipocòrístic del prenom *Domingo* (→ Bruc 2). || A dalt de tot:

Cal VARISTO [u] ↓ Afèresi del prenom *Evaristo*, d’un antic estadant. || Després:

Ca la BURRA ESVERADA ↑ Malnom individual; dona alta i prima, molt activa en afers de sagristia; va venir de Sallent, on el seu pare era campaner. El motiu feia al·lusió al seu temperament nerviós. Tot i que el pis era llogat, com que era un personatge molt popular, la casa era coneguda pel malnom d’ella. Es deia Antònia Boix Guitart, i la seva mare era germana de la mare de Josep Clariana Guitart, de *cal Tomaset* (↔ Raval 19).

5. **Cal SALLENTÍ** ↑ Procedència, del poble veí de Sallent. Pot haver donat origen a un topònim, el *serrat del Sallentí*, prop de cal Castellar. || Després:

Ca la ROSA GORDA ↓ Prenom i característica física d’una dona castellana –per això el motiu és sovint pronunciat en castellà [rrOsaγórða]– que en fou estadant. Era la mare del *Xut* (→ Costeta 16). || En un altre pis:

Cal TOL·LA [tòlla] ↑ “*Almenys des de cinc generacions*”. Era el motiu de la família de la jaia, difunta de fa anys. Actualment no en coneixen el significat. Un informant culte m’ha suggerit un assaig d’interpretació que m’apar molt forçat, però que indueix, en la meua opinió, a la solució més versemblant. El motiu procediria de l’expressió llatina “*Tolle, tolle*”, de l’Evangeli segons Sant Mateu, declamat a tres veus en la missa del Divendres Sant. Com que la locució ha esdevingut nominalitzada en *Tol·le, tol·le*, i com a tal és recollida al *DGLC* sota l’accepció ‘clamor d’indignació contra algú o alguna cosa’, el meu informant pressuposava que el primer posseïdor d’aquest motiu devia ser una persona criticada o mal vista per part dels veïns. De fet, el *DCVB* en dóna altres accepcions: una locució adverbial ‘sense dilació ni restricció’, documentada a Menorca, i una significació més genèrica ‘Avalot, cridòria o xerradissa sorollosa i confusa’. Encara registra el plural *tol·les* ‘raons, discussió’ a la Cerdanya, i ‘bastonades, cop violent’ a Bunyoles. || Cf. també *DECat*, s.v. *TOLDRE*. || Cal considerar també el verb eivissenc *tol·lar* ‘mirar, atalaiar’ [cf. *VENY* 1977]. Jo m’inclino a creure

que, efectivament, l'origen d'aquest motiu és el *tolle, tolle* de la Passió. Però no veig per què aquest renom ha d'implicar un clamor popular d'animadversió contra el seu titular. Més aviat, en la meua opinió, caldria pensar en un fet de parla habitual: que el primer *Tol-la* emprés sovint aquest mots, ja fos estrafent el text evangèlic, o bé en algun dels sentits que li atribueixen els diccionaris, avui en tot cas inoïts a Balsareny. Menys versemblant fóra que els fes servir en llur sentit etimològic 'fora, fora!'. || La pronúncia ha mantingut clara la geminació de *l*. || Inicials en ferro forjat: A.P. || El *Tol-la* es deia Joan Codina Canals, casat amb Maria Castella Soler. Fills seus, Joan Codina Castella (Cens 1930) i la seva germana Esperança, casada amb Josep Simon Rodríguez (també domiciliat aquí en el cens del mateix any), que en va rebre el motiu i el va passar a fills i néts fins avui (→ Sant Marc 21).

7. **Ca la MARIONA** ↓ Hipocorístic del prenom Maria (↔ Baix 40).
9. **Cal SANT** ↓ Cognom del que en fou propietari, Jaume Sant Rabeya, de *cal Sant* (→ Creu 15 = Nou 2), pare de Jordi Sant Calmet. En Jaume va heretar aquesta casa; el seu cunyat, *el Paco de cal Sant*, la de la plaça de les Monges (→ Monges 8). || Després: **Carn CAPDEVILA**.
11. **Cal MUCET** [è] ↑ Probablement, diminutiu del nom de fonts *Muç*. Motiu que ha generat topònims: “*El vell Musset era propietari del Racó del Musset, on encara es troba avui la font del Musset*”. “Mucet” [1859, *Arxiu Pau Vilarasau*, pàg. 11]. || Després:
Cal CONILL ↑ Procedència, de la casa de *cal Conill* de Castelladral: “*Va venir d’una casa de Castelladral que ja es deia així; un dia, un d’aquell poble va venir a Balsareny, i en veure el seu paísà, el cridà de lluny amb aquest nom*”. || Abans s’havien estat a Cal Pere (← Nou 39). Jaume Casas Manubens (Cens 1930); Josepa Rovira Mas, coneguda per *la Pepi*; els seus fills, Jordi i Norbert Casas Rovira.
13. **Cal MAYA** ↑ Cognom del propietari, Joan Antoni Maya Bonvehí, que fou agutzil durant molts anys; ja abans ho havien estat el seu pare i el seu germà gran, Joan (# Vell 4). Hi hagué un Jaume Maya, hostaler, natural d’Artés, casat amb Teresa Creus, el qual, havent enviudat i canviat d’ofici (ara, bracer), es casà amb una germana de la seva primera muller, Rosa Creus: “*Antonio, de un año de edad, hijo [...] de Jayme Maya, hostelero, y de María Teresa Creus, consortes*” [Òbit. 1855]; “*Teresa Creus, natural de este pueblo, consorte de Jaime Maya, natural de Artés, mesonero de este mismo pueblo de Balsareny*” [Òbit. 1857]. Un germà seu era casat amb una altra germana de cal Creus: “*Josefa, de un año y seis meses [...] hija de Manuel Maya, labrador, y de Mariángela Creus, consortes*” [Òbit. 1854]. L’avi de l’actual detenedor del cognom, que havia estat majordom de la fàbrica Viñas, en fou “*acomiatat per qüestions ideològiques; després, però, va obtenir la plaça d’agutzil*”. Joan Antoni Maya Bonvehí es va casar amb Crescència Comas Comellas, de *cal Comas* (→ Vell 30, on apareix censat el 1930). Fills seus són la Carme Maya Comas i el seu germà Francesc Maya Comas, casat amb Rosario Mateo Ranz.. || També:

Ca l'AGUTZIL ↓ Ofici, perquè el Maya era agutzil. Un sol informant esmenta aquest nom de casa; jo, tanmateix, el qüestiono, perquè la font no em mereix prou crèdit. Ningú més, ni els mateixos de *cal Maya*, no recorden haver-s'ho sentit a dir mai. Penso que, en general, hom no designava ni el Maya ni menys casa seva per aquest motiu. Més aviat al contrari: en el meu record, els infants creïem que el mot “*maia*” era un nom comú que significava justament ‘agutzil’, i que a cada poble hi havia una autoritat que es deia així. Un informant de 60 anys em corrobora que en la seva època passava el mateix. Vegeu també, a aquest respecte, *Sarment*, 172, pàg. 3: “Hi havia hagut, aquí al poble, la creença que tots els agutzils s’havien d’anomenar o portar de cognom MAYA” (entrevista de Josep Gudayol a Carme Maya). || La casa es va començar a construir l’any 1858: “*La cemana de Carnastoltas, Pau a començat de tarballà per Gauma Maia, fen 4 gurnals, y Gep 4 més*” (1858) [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 14]. La casa era molt gran i, poc després, el propietari va acordar de dividir-la frontalment en dues, de manera que hi va fer una paret mitgera. Ja convertida en dues cases, la del cantó de baix la va vendre al de *cal Jornal i Mig*, que la va acabar.

15. Cal JORNAL I MIG ↑ “*Era un home alt i molt fort, que en la mateixa estona que els altres feia molta més feina al camp; per això la seva dona deia d’ell que ‘semblava que fes jornal i mig’*”. || També:

CAL FERMÍN [formín] ↑ El noi de *cal Jornal i Mig*, Fermí Solà Santasusagna, va posar als baixos de casa seva un negoci de venda i reparació de ràdios i electrodomèstics, anomenat *Ràdio Solà*, però popularment conegut com a *cal Fermín*. L’any 1959 va instal·lar al seu aparador el primer televisor del poble, i la gent s’hi apilotava al davant els diumenges que feien futbol. Després va comprar la casa de *cal Colell* (→ Nou 19) i va traslladar el seu establiment allí; aquesta casa la va vendre al Melchor Santos (↔ Nou 22), que hi va fer obres per instal·lar-hi una indústria pastissera; fins a aquestes obres, l’estructura de la casa havia romàs idèntica que la de *cal Maya*, ja que eren, en origen, bessones, per no dir siameses.

17. Cal PAU ↑ Prenom d’un avantpassat, que ha passat com a motiu als descendents. Es tracta del paleta Pau Vilarasau, avi matern de Rosa Saltó Vilarasau, casada amb Esteve Bonals Comas (Cens 1930) i mare d’en Marc Bonals Saltó (i dels altres germans: Maria, Dolcina i Roser); jaia, doncs, del Josep i l’Esteve Bonals Arnaus, que conserven el motiu “de cal Pau”, prenom de l’avi matern de la seva jaia. Vet ací un cas típic de transmissió matrilineal de motius viu pubillatge. || “*En aquesta casa hi va viure també el Carreteró* (→ Nou 45), *que es va casar amb una noia de ca la Juliana que vivia a ca la Lupe*”. “*Pau Vilaressau*” (1858 ss) [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 3 i *passim*]; “*Pablo Vilarasau, 60 rals*” (subscripció per a la Capella Fonda, 1883) [Llegats Pios, ff. 46 47]. || També:

Cal CAMPANER ↑ Dedicació: campaner de l’església. És més aviat renom individual de Josep Bonals Arnaus, i molt menys usual que Pau. Però ja el seu avi havia fet de sagristà: “*Cobrava les cadires de l’església, feina que més tard va fer el Pijoan* (↔ Vell 14)”.

19. Ca la SABATERA ↓ Professió. || També:

Cal JANET [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Joan*. De *cal Janet* eren les germanes Joaneta i Dolors Riba Casellas, majordones, una de les quals, segons Francesc Soler i Castella, era la majordona balsarenyesa del Rector de Vallfogona de Riucorb l'any 1932, per la qual m'interessava jo (cf. *Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 48). Aquesta majordona anònima era una de les moltes cantaires que va entrevistar Joan Amades, el qual l'esmenta sense dir-ne el nom: “*MAJORDONA DEL RECTOR, de Vallfogona de Riucorb. era de Balsereny, el Pla de Bages, i coneixia un bon repertori de cançons d'aquesta contrada molt fresques i gemades, especialment de melodia. 1932*” (AMADES 1979: 1338). Val a dir que un familiar d'aquestes dones nega que haguessin estat a Vallfogona en aquell temps; i que uns altres dos informadors m'han suggerit sengles altres candidates més semblants. No he tret per ara l'entrellat de la qüestió, però sembla probable que Soler s'hagués errat, i que la majordoma cantaire fos de *cal Torrent* (↔ *Torrent* 1). || Germà d'aquestes majordones, i doncs també de *cal Janet*, era Marc Riba Casellas, casat amb una tia de *cal Sabata* (↔ *Església* 5). Tots plegats eren cosins dels de *cal Riba* (↔ *Nou* 40) i de *cal Fuster* o *cal Simonet* (↔ *Manresa* 7). || També:

Cal TON BAIX ↓ Hipocorístic del prenom *Antoni*, i característica física. || Després:

Cal TOMASET [è] ↑ Variant: **ca la TOMASETA** ↓ Variant: **cal TOMÀS VELXINER** ↓ Diminutiu o hipocorístic del prenom *Tomàs*; de Tomàs Guitart Claret, de Coaner, casat amb Agnès Fàbregas, d'Argençola, pare de Josefa Guitart Fàbregas, la **Pepa Tomasa** ↓. La Pepa es va casar amb Dionís Clariana Ribera, de Súria, i d'aquest matrimoni van néixer Lourdes (la Tomasa) i Josep Clariana Guitart, aquest darrer dit *el Tomaset* (1914-1991), músic (cf. *Sarment*, 124, maig 1986) (← *Monges* 4).

21. **Cal LLENO** [λènu] ↓ Origen desconegut, relacionat sens dubte amb el mot castellà *lleno* ‘ple’; sens dubte per un fet de parla habitual, quan sentir castellanismes encara sobtava la gent. J. GUDAYOL, *Sarment*, 171, maig 1990, pàg. 10, explica que tenia al taller diversos cartells amb refranys i aforismes castellans. Aquest taller era al ↔ *Vell* 29. El *Lleno* es deia Josep Escalé i Torras: “*Lo senyor Josep Escalé (a) Lleno i mon germà Josep Pujals feren la campana, o sigui la tapa de la caldera, que fou construïda a la sala de l'Ateneu*” (1907) (PUJALS 1989: 13). || Aquí també hi vivia una germanastra seva, monja, i un sacerdot: **Mossèn Lleno**. || Trobant-se un fill del Lleno malalt i engavanyant-lo la música del ball de *l'Ateneu* veí (↔ *Raval* 23), va originar l'aldarull dit del “Cop de Sabre” per Tots Sants de 1904; cf. *infra*, núm. 23. || Després:

Cal PIANO [u] ↓ Procedència: del mas de *cal Piano*, del Mujal, vora Sant Cugat del Racó (→ *Travessera* 9).

23. **L'ATENEU** [è] ↓ Hi havia un local que es deia així; era un típic Ateneu republicà, de l'època en què el federalisme constituïa societats obreres en pobles on l'activitat industrial afavoria l'aparició d'un proletariat no arrelat als sistemes de vida propis de la producció agrícola. Només en sabem que era a càrrec d'un home de *ca l'Esquerrà* (← *Nou* 24): “*Mentre va ser l'Ateneu, el seu empresari va ser un home a qui dèiem l'Esquerrà, que era qui portava la direcció.*” (SOLER 1990: 50). L'Ateneu ha passat a la història local arran dels incidents coneguts com “el Cop de Sabre”.

El dia de Tots Sants de 1904 (i no pas per carnaval, com ha dit MASPLÀ 1977: 9) es celebrava en aquest local un ball degudament autoritzat per l'autoritat. A la casa del costat (número 21) hi vivia el *Lleno*, home molt de dretes que no combregava amb les idees i actituds dels republicans que s'aplegaven al costat de casa seva, i a qui per això devia molestar especialment el xivarri que els saraus comportaven. Aquell dia de Tots Sants, el fill del *Lleno* estava malalt, i el seu pare va anar a casa de l'alcalde a demanar que es suspengués la festa. L'alcalde, Josep Obradors Bartomeus, de *cal Pijoan* (↔ Vell 14), catòlic, feia un any que havia recuperat per als conservadors el poder municipal, que el bienni anterior havia correspost als republicans de Josep Escaler Vassany, i a les sessions del consistori hi havia pell prima. L'autoritat municipal va cridar els organitzadors de l'acte i els proposà de celebrar la festa a l'aire lliure (per Tots Sants!) o que busquessin un altre local. Els republicans s'hi varen negar. Aleshores, l'alcalde va enviar la guàrdia civil a clausurar el local, on la gent ballava, aliena a tot això. Tocava l'orquestra local *Els Pinasses*. Un guàrdia va comminar la gent a desallotjar la sala; i, en vista que no li feien cabal, va agredir un dels músics donant-li un cop de sabre, de pla per no ferir-lo, al cap. Es va aixecar un aldarull impressionant, i per acabar-ho d'adobar algú va apagar el llum, amb què es va iniciar una batalla campal que va acabar amb diversos contusionats lleus. Els guàrdies van haver de fugir comes ajudeu-me, perseguits per una colla d'exaltats, fins que van poder refugiar-se a la caserna, no lluny de l'Ateneu (era al carrer Vell, 40). Va haver-hi després una actuació judicial contra alguns balsarenyesos, en què l'Ajuntament va personar-se “a fi de preservar la dignitat de l'autoritat municipal”. D'aquest fet, que ha perdurat, mitificat, en la memòria popular, MASPLÀ (1977: 9) i SOLER (1990: 50) en donen versions no del tot coincidents; n'ignoren o en confonen la data i difereixen en qüestions de detall. Una recerca en arxius i hemeroteques (CARRETÉ 1992 a) m'ha permès de datar els incidents i la versió oficial dels fets reflectida, des de l'òptica conservadora de l'equip de govern, en les actes de l'Ajuntament de 1904. L'Ateneu va ser clausurat governativament arran d'aquella feta; per això, ja el 1905 els republicans del Centre Instructiu i Recreatiu treballaven en l'edificació del *Casino* (↔ Vell 17). || Després: **El RECREU** [è] ↓ Més tard, d'una escissió del Casino va sortir el cafè *Els Neutrals* (↔ Vell 31), i aquest grup o societat va utilitzar l'antic local de l'Ateneu per fer-hi un local d'esplai que fes la competència al Casino. Aquest local fou **El Recreu** (cf. SOLER 1990: 50; CARRETÉ 1992 a). Hi havia una cançó derisòria, popularitzada pels seus rivals del Casino: “*A la sala del Recreu, / nenes maques, no hi aneu, / que és un ball de patacada; / una sala sens mosaic; / ja podeu anar al carall, / que s'hi espatllen les sabates...*”. Els del Recreu en tenien una de propagandística: “*El jovent d'aquest poble, / si és que vol disfrutar, / a la sala del Recreu / a ballar se n'ha d'anar. / Hi van les noies més maques, / la flor de Balsareny, / sense por de que hi trobin / cap jove de poc seny...*” (SOLER 1990: 51). || Data i inicials en ferro forjat: M.P. 1886. |||| Després:

Cal MORA [ò] ↓ Cognom. || Després:

Cal FRANCÈS [è] ↑ Magatzem de drapaire del *Francès*, ↔ Sant Marc 53. “*Allà al capdavall del Raval hi ha un local que ara serveix per guardar la ferralla d'un drapaire del poble a qui diem el Francès. Abans, en aquell local hi havia hagut la sala de ball de l'Ateneu, més tard del 'Recreu', com ja veurem.*” (SOLER 1990: 50).

25. **Cal MANIVERTES** [è] ↑ Var: **MUNIVERTES** ↑ Procedència. El propietari d'aquesta casa havia estat molts anys masover del mas *Manivertes*, de Cornet, al terme municipal de Sallent; mas documentat al segle XIV (SOLÀ 1920: 72, *Manibertes*). Etimologia possible: de MANU APERTA? No recull el nom MOLL (1987), ni el DCVB ni el DEC*at*; tampoc MOREU-REY (1981).
27. **Cal TORT** [tórt], amb *o* tancada ↓ Cognom de dos germans: Martí i Julià Tort. Malgrat l'aparença, no procedien del mas de *Tord* [tórt], de Balsareny, com, en canvi, en procedien el *Vicenç* i la *Maria de Tord* (↔ Sant Esteve). || També: **Cal MARTÍ** o **cal MARTÍ JULIÀ** ↓ Prenoms dels mateixos germans; però el Julià no vivia aquí, sinó al costat de *cal Torrent* (↔ Torrent 1); no em consta, però, si era a la Baixada del Torrent número 3, o bé a la casa ensorrada, contigua de *cal Torrent*, de la plaça de les Monges número 5.
29. **Cal MAMBLA** ↓ Procedència de la Mambla d'Orís (Osona)? No és un cognom; almenys, no l'he pogut documentar fins ara a Balsareny. || El llinatge *Mambla* procedeix del mas *Mambla*, a la vall del Ter, a tocar la carretera de Barcelona a Puigcerdà, ap. PLADEVALL, *GGCC 1, Osona El Ripollès*, pàg. 164. L'etimologia és clarament MAMMULA 'mamella'; cf. MOREU-REY (1982: 33), i *DECat V*, 405a33ss (i també *DECH III*, 791a37ss). || (↔ Creu 1).
31. **Cal NOSA** [ò] ↑ “És la darrera casa del Raval, baixant a l'esquerra. Abans de construir-la, el solar eren terres no conreades, i hi havia un canyer que permetia als de les cases del davant veure els Plans de Puigdorca. Quan es va edificar, la gent del davant deia que ‘aquella nosa’ els privava la vista” (→ Manresa 9). No sembla tenir relació amb el mateix motiu al barri de Navàs, potser d'origen similar. “Perquè van fer la casa enmig d'un canyer” (*Sarment*, 60, gener 1981). || També: **Cal PAGÈS PUTA** ↑ Malnom individual de l'estadant. Podria tractar-se d'un fet de parla, però sembla més aviat una singularitat de caràcter (en el sentit *puta* = 'espavilat, murri'), sens dubte irònic. Un informant li atribueix d'haver obert una porta de garatge massa estreta per on no li passava el tractor.

* * *

2. **Cal CORNELI** [è] ↓ Prenom d'un avantpassat. Quan el carrer del Raval va ser prolongació del carrer Nou, aquesta casa era el núm. 68 d'aquell carrer, que abans com avui només arriba al número 66 pel cantó dels parells. Es tracta, doncs, de la casa coneguda també per:
Ca l'ESCALER [é] ↓ Cognom de l'estadant, l'alcalde Josep Escaler i Vassany (1854-1907), popular alcalde de Balsareny a començaments de segle, les obres del qual (pujada de l'aigua, fundació del *Centre Instructiu i Recreatiu* i el seu sonat enterrament laic amb orquestra) han estat mitificades per l'exegesi que en féu MASPLÀ (1978). Vegeu així mateix el pròleg de Jordi PLANESA a MASPLÀ (1989: 5 6). També, però, CARRETÉ (1992a), on aclareixo algunes inexactituds del llibre de Masplà: l'Escaler no va poder culminar el seu projecte de portar l'aigua al poble, obra que fou inaugurada pel seu successor conservador, Josep Obradors

Bartomeus, de *cal Pijoan* (↔ Vell 14). Tampoc no va fundar el *Centre Instructiu* quan era alcalde el 1901: molt abans, el 1891, el *Pepet Botella* i altres republicans havien fundat la societat. El que sí que va promoure l'Escaler, però el 1905, quan ja no era alcalde ni regidor, foren les obres de construcció de l'edifici del *Casino* (↔ Vell 14), local social d'aquest Centre. El seu enterrament, laic i amb orquestra, que va forçar testamentàriament, va deixar efectivament una empremta en la memòria col·lectiva que ha perdurat fins avui, convenientment mitificada. La gent més crèdula va arribar a creure que, en morir, “*havia quedat tot negre com el carbó que venia*”, ja que era una persona fortament anticlerical. || La casa era veïna de la de *cal Masplà* (Nou 66) i l'Escaler hi venia carbó, llenya, buscalls i teies. || Després:

Cal FAIES [fájɔs] ↑ Del cognom *Fages*, perdut avui, però arrelat des d'antic a Balsareny (↔ Creu 6; → Cadí 1). Es documenta profusament, sota les variants *Fages*, *Fajas*, *Fagias* i *Fayas* a partir de 1648; el fet que no aparegui documentat durant la primera meitat del XVII sembla suggerir que els Fages van venir de fora cap al 1640 o poc abans, però no n'he pogut verificar la procedència: “*Una minyoneta... filla de Pere Fajas pagès*” [Obit. 1648]; “*Monica Fagias, muller de Pera Fajas*” [Òbit. 1652]; “*Un minyonet de un mes... de Pera Fajas payés*” [Òbit. 1653]; “*Un minyonet de Pera Fayes*” [Òbit. 1660]; “*Fayas*” [Obit. 1669, 1691, 1699, 1722, etc.]; “*Fajas*” [Obit. 1692, 1693, 1724, 1728...], [Conf. 1726]; “*Fages*” [Obit. 1720, 1722, 1723, 1736, 1737...] i *passim*. || A mitjan XVIII, la pubilla Eulàlia Fajas es va casar amb Pere Lladó, amb què el cognom passà a ser, durant algunes generacions, Lladó i Fajas, en conservar-se, bé que en segona posició, el cognom del propietari. El 1753 neix Pere Lladó i Fajas. Amb el cognom *Lladó* anteposat, *Faies* esdevé després nom de casa i de família, fins avui, amb un canvi posterior de cognom a *Vilaredas*. Els de *cal Faies* van continuar el negoci de la llenya de ca l'Escaler. || Al pare dels *Faies* actuals, Joan Vilaredas Ribera, li deien, de renom individual, **GALÍ** ↓. Un informant recorda que a l'home de la seva padrina li deien el **Perico de cal Faies**, tot i que no es deia pas Pere, sinó Josep. Es tracta de Josep Vilaredas Ribera, fill de Pere Vilaredas Lladó, d'on l'hipocòrístic *Perico* per al seu fill. || La casa fou ensorrada el 1988 per obrir la prolongació del carrer Vell.

4. **Cal SANT ANTONI** [nt] ↓ Origen desconegut. Potser menaven alguna terra de l'indret conegut per **Sant Antoni** a causa de la capelleta del sant que hi ha, camí del Castell, al trencant de la Rabeia; però no es pot descartar del tot que fos a l'inrevés, i que el nom del lloc procedís del motiu d'aquest personatge. “**El Ventura de cal Santantoni** feia funció al Cassino; després se'n va anar a viure a Terrassa.” || Després:

Cal CASAMITJANA ↑ Cognom del propietari, que sens dubte remuntaria a una procedència de la casa dita *Casamitjana*, del terme Castellnou de Bages. || Abans de traslladar-se en aquesta casa, s'havien estat quasi al davant mateix, a l'última casa del carrer Nou, dita també *cal Casamitjana* (← Nou 53). || Documentem a Balsareny aquest cognom ja el 1657: “*Un minyonet fill de Antoni Casamitjana, pastor*” [Òbit. 1657]; “*Franco Casamitjana, fill de Joseph Casamitjana, masover del Ambròs del Pas*” [Òbit. 1727]; “*Maria Casamitjana dit lo Fages de la Plassa*”

[Òbit. 1736]; “Joan Casamitjana pagès habitant en la casa de Candàliga” [Òbit. 1738]; “Casamitjana, pagès del mas Casandàliga” [Òbit. 1738]; “Maria, casada ab Joan Casamitjana” (1741) [Fund. 50]; “Anastasia Casamitjana, vda. dexada de Joseph Casamitjana quòndam, pagès” [Òbit. 1757]; i *passim*. || La casa fou enderrocada el 1988 per obrir la prolongació del carrer Vell.

6. **Cal XEN** [ʃɛn] ↓ Var: **cal CARLOS XEN** ↓ Feminització: **La XENA** (→ Manresa 5, 23). Origen desconegut; l’explicació (fet de parla: del francès *chien*) que, per a un motiu igual, dóna MOREU-REY (1981: 174), no em sembla pas aplicable aquí. Documento el motiu a començaments del XIX: “Un noy... fill llegendim y natural de Joan Vilanova, dit lo Xen” [Òbit. 1815]; “Joan Vilanova... (a) lo Xen” [Òbit. 1839]; “Joan Vilanova, bracer, (a) lo Xen” [Òbit. 1839]. || També era una *Xena* la dona de l’*Herminio* de Sant Esteve. Avui, el cognom dels *Xen* és Riera, com el *Pol·la* (→ Manresa 23), i com l’*Elena de cal Boter* (Elena Bassany Riera), tots dos alhora *Xens* i *Pol·les*. Vegeu també *cal Xen de Dalt* (↔ Raval 1). || També hi ha un *Xen* [tʃɛn] a Balaguer (LETAMENDI 1984?, citat per MOREU-REY 1984b: 55).
8. **Cal SOLER** [é] Cognom. || Però després, i molt més usual:
Ca la FRANCISCA ↑ Var: **ca la XISCA**, **ca la CISCA** ↓ Prenom i hipocorístics d’una mestressa, Francisca Vila, molt coneguda perquè “arreglava l’espatllat”. El motiu no es masculinitzava: Josep Gudayol Puig, parlant del músic Marc Calmet, comenta: “era el pare del meu tiet Francisca”. “El Marcó de ca la Francisca (Marc Calmet Gras) va ser jutge; el *Pepet de ca la Francisca* (Josep Calmet Gras) es casà amb una germana del *Josep de cal Clau* (Isabel Gudayol Gonfaus)”. || Actualment:
Cal GUDAYOL [ò] ↑ Cognom del propietari, Josep Gudayol Puig, ànima de la revista *Sarment* i coautor del llibre *1891-1991: cent anys del Centre Instructiu i Recreatiu* (= CIR 1991); aquest Josep és fill de Josep Gudayol Gonfaus, de *cal Clau* (← Manresa 2; ← Baix 13); una germana del qual, Isabel, era casada amb Josep Calmet Gras, “el meu tiet Francisca”, fill del músic Marc Calmet. Encara que Josep Gudayol Puig sigui de *cal Clau* i li diguin *el Clauet*, com a nom de casa, aquí no ha estat mai *cal Clau* ni *cal Clauet*: només el nom tradicional de *ca la Francisca* i l’actual de *cal Gudayol*.
10. **Ca la MANSA** ↓ Procedència, de la casa de pagès *ca la Mansa*, de la qual avui no queda rastre, però que els vells atesten en terme de Cornet (Sallent), limítrof amb Balsareny. Casa antiga, que ja documento al fogatge de 1497 en terme de Cornet: *Miquel Mansa*. || Tanmateix, el sobrenom va originar etimologies populars; així, un dels nostres informants sostenia que “ve del costum que tenia l’home, de caminar a poc a poc. Per això, algú va dir-li en una ocasió que ‘semblava una burra mansa’”. Una altra versió: “Tenia una burra i la cridava així: ‘Mansa, Mansa!’” || De cognom Calvera. Un Ramon Calveras, cosí germà del Joan Busquets Calveras i casat amb la Peona (↔ Monges 4), fundador del PSUC a Balsareny, va morir a la guerra; un diari, que no he pogut identificar, en publicà una necrològica el dijous 16 de setembre de 1937, atorgant-li simbòlicament una “Legió d’Honor” || Després:

Cal PANXETA [è] ↓ Procedència, i abans característica física ('panxa de conveïtat molt visible', *DCVB*). El nom de casa no era originàriament aquí, però s'hi ha traslladat amb el seu titular. La procedència és de la casa de *cal Panxeta* de Santa Cecília de Montserrat, d'on els besavis de l'actual Panxeta passaren a Castellnou de Bages i després van venir a Balsareny. Consta que els seus avis s'estaven a la casa de Sobirana de Ferrans (i és ben casual que es diguessin *Subirana* de cognom). Un germà de l'avi s'estava a la *Casa Blanca*, anomenada també per això *cal Panxeta*, al Pla de Vilamajor. Després, l'avi de Sobirana se'n va anar a la *Casa Nova de la Torre del Roca*, dita també arran d'això *cal Panxeta*, en terme de Sallent, tocant ja a Balsareny, al costat sallentí de la riera de Conangle que termeneja els dos municipis. || El darrer detenedor del motiu, Pere Subirana Codina, *el Panxeta*, conta que el seu avi li va explicar així l'origen del renom: el seu besavi, home panxut, anava a segar a l'Aragó i portava la camisa cordada per sobre el melic. El motiu, l'hi va treure una criada d'allà, que després s'hi va casar i fou la besàvia del *Panxeta* d'avui. Això entraria en contradicció amb la procedència de la casa de Santa Cecília de Montserrat si, com semblaria probable, el nom de casa d'allà fos anterior al besavi. Sí que podria ser que la casa de Santa Cecília tingués abans un altre nom i hagués pres el nou motiu individual del besavi en qüestió; però tot plegat sona més a arranjament familiar d'un origen evident, la característica física, que es remuntaria a unes generacions més reculades. || Vegeu també *Sarment*, 73, febrer 1982, pàg. 4.

12. Cal PORTALERET [è] ↓ Hipocorístic format sobre el motiu *Portaler* (← Nou 9). El *Portaleret* es deia Marc Soler Marigot (1861-1941) i havia nascut a *cal Portaler* del carrer Nou; era el germà petit de l'avi de l'últim avi de *cal Portaler*, Antoni Soler Cesari. || Va ser un dels líders del republicanisme local a principis de segle, i fou regidor (1902-1903) a l'equip de govern que presidia l'alcalde republicà Josep Escaler Vassany (cf. *CARRETÉ* 1992 a). Fou acomiadat de la fàbrica per raons ideològiques; l'instigador de l'acomiadament, que el podia condemnar al pacte de la fam, fou el rector, doctor Joan Sala Llussà, segons que assevera el seu nét Marc Mas Soler (*Sarment*, 62, març 1981; *SOLER* 1989: 16). || Casat amb Emília Puigmartí, la seva filla, Teresa Soler Puigmartí es va casar amb Gregori Casaldàliga Gonfaus, dit *el Gregori*, de *cal Botella* (← Trull 8; Raval 3) i va morir sense descendència. || Després:

Cal GREGORI [ò] ↓ Gregori Casaldàliga va ser alcalde l'any 1925, en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. Va deixar un bon record com a alcalde; del seu temps és la inauguració dels *Col·legis Nacionals* (↔ plaça de l'Església): "*De la inauguració de les escoles nacionals de la plaça, recordo que va ésser el promotor en Gregori Casaldàliga, llavors alcalde de l'Ajuntament*" (*SOLER* 1989: 19). || Gregori Casaldàliga va ser destituït com a alcalde i regidor per un ofici de Govern Civil de 19 d'abril de 1928. El ple del consistori va fer constar en acta que acataven l'ordre, però que manifestaven el seu sentiment, ja que la gestió de Gregori "dejarà un grato recuerdo" [*AMB*, Plens, Acta 21-IV.1928], com així va ser efectivament. || Havent mort la seva primera muller, la filla del *Marconet*, Gregori Casaldàliga es va casar, en segones núpcies, amb Mercè Bosch Ariet. L'ur filla, l'actual mestressa de la casa, és Maria Dolors Casaldàliga Bosch, casa-

da amb Salvador Bartumeus Busquets, el *Salvador de cal Valent* o *dels Pollastres*.
|| També li deien:

Cal MARCONET [è] Doble diminutiu o hipocorístic, sobre el seu prenom *Marc*, via *Marcó*. No pas perquè pertangués al grup o facció conegut com els *Marconets*, sector catòlic integrista, partidari de celebrar la Festa Major per Sant Marc, com ja explico en un altre lloc; Marc Soler Marigot era un aferriat republicà anticlerical, afí al del líder lerrouxista manresà Maurici Fius i Palà. || Des del 1910 fins el 1936 va ser conserge i factòtum del *Casino* (↔ Vell 17), local del Centre Instructiu i Recreatiu, del qual era un membre conspicu; l'en va rellevar el seu gendre, Gregori Casaldàliga. Va deixar en aquesta societat una empremta considerable: “*Faltava trobar la persona apropiada [...] que fos de tota confiança: de totes les propostes presentades, s’escollia la persona d’en Marc Soler, a) ‘el Marconet’ [...] No cal dir com fou encertat aquest nomenament [...] féu les funcions de conserge mentre visqué; i continuaren fent-ne els seus familiars durant tot el temps que existí la societat.*” [MASPLÀ 1977: 15; 1989: 20]. Amb tot, la facció de membres del Centre Instructiu que se’n va escindir per constituir *Els Neutrals* (↔ Vell 31) discrepaven de l’excessiva prepotència que atribuïen al *Marconet* en la gestió de la societat. || Vegeu-ne una fotografia a CIR (1991: 30).
|| Després:

Cal SALVADOR DELS POLLASTRES ↑ Prenom de Salvador Bartumeus Busquets (de *cal Valent*) i dedicació professional: durant anys regentà amb la seva muller un establiment de pollastres a l’ast i altres aliments cuinats. Un rètol en lletres gòtiques metàl·liques donava nom al negoci: *Rostisseria del Raval*. Però com a nom de casa aquesta denominació no ha prosperat; la gent en diu, ras i curt, *els Pollastres (a l’ast)*.

14. Cal MAGÍ ↑ Fem: la **MAGINA** ↑ Prenom d’un avantpassat, Magí Ribera, que vivia a principis del XIX: “*Ribera, Joseph, fill de Magí Ribera y de Antonia Castellar*” [Conf., 1816]. I el prenom ja funcionava com a motiu a finals d’aquell mateix segle: “*José Obradors, alias Magí*” [Òbit. 1857]; “*Francesch de casa Magí*” [AJOB, llibre Major (1893), f. 136 v.; llibre 6 (1894-96), ff. 24, 85, 131]. L’actual *Magina* és Carme Ribera Escudé, casada amb el *Pere de cal Mal·lè* (↔ Ponent 11); el seu pare era de *cal Magí* i la seva mare, de *cal General* (← Pla de Vilamajor).

16. Cal BALDERIC ↓ Hipocorístic de Baldiri, sens dubte prenom d’un avantpassat per la línia materna, que no he pogut documentar. || Els *Balderics* provenen d’una branca de *cal Pastor* (← Baix 17), concretament del germà petit de l’avi *Pastor*, Josep Lladó Oliveras, pare d’Isidre Lladó Trenc, pare al seu torn de Josep Lladó Medall, actual titular del motiu. Més endavant es van traslladar a → Sant Marc 13.
|| Després:

Cal PARE JAN ↑ Explicació que en dóna un informador: “*Aquest motiu va venir del Mujal*” (poble agregat al terme veí de Navàs; fins al segle XIX, la parròquia del Mujal va formar part de la baronia de Balsareny). “*Allà al Mujal, un home que es deia Joan tornava de l’hort, i una colla de veïns, que feien petar la xerrada al carrer deien a la filla de la casa: ‘Ja ve el pare Joan’ . La casa es va dir aviat ‘del Pare Joan’ i més tard cal Pare Jan. La filla es va casar i va venir a viure*

a *Balsareny*”. Il Però això podria ser una etimologia popular. Una altra alternativa fóra que procedís del prenom *Pere Joan* > *Pere Jan*, amb pèrdia accentual que convertís la primera vocal de *Pere* en neutra (com de fet, es pronuncia aquest motiu de vegades), per passar posteriorment a pronunciarse [a] per homonimització amb *pare*. Amb tot, documentem un Perejoan al XVIII: “*Pieza dicha la Tria, es de Joseph Vilanova, dicho Perejoan*” [Cadastré 1775: 64r]. Il MOREU-REY (1981: 167) esmenta un *Perejan* a Marganell.

18. Cal CABRA ↓ Cognom. Feminització i diminutiu: **la CABRETA** [è] ↓ (filla del Cabra). Malnom antic: **lo CABRIT** ↓ Cognom avui perdut, però antic a Balsareny, que trobem documentat el s. XVIII: “*Francisco Cabra dit lo Cabrit*” [1741, *Fund.* § 10]; “*La casa y hort que vuy té Francisco Cabra, dit lo Cabrit*” [1746, *Fund.* § 10]; “*Fco. Cabra, pagès habitant en Balsareny [...], lo dit Cabra, àlias dit lo Cabrit*” [1724 i 1746, *Fund.* § 32]; i *passim*. Il A la llanda, gravat a la pedra; “*FRANco CABRA 1761*”). Il Després:

Cal SERENO [sarènu] ↓ Perquè hi va viure el *Florenci de cal Sereno* (↔ Trull 8).

20. Ca la JULIANA [χuliána] ↓ Prenom d’una mestressa, mare del *Puigmartí* del carrer Vell (↔ Vell 20) i casada amb un *Carreteró* (↔ Nou 45). Pronunciat amb *J*-inicial castellana però amb vocal neutra final. Il Data en ferro forjat: 1908.

22. Cal BERNAT ↓ Prenom d’un antic estadant, que no he pogut documentar. Il Després: **Cal TEM** [è] ↓ Prenom. Pronúncia habitual del prenom *Telm* (↔ Nou 56). Il Trobem documentats diversos Pere Telm als segles XVIII i XIX: “*Pere Telm Cortès de Ferrans*” [Òbit. 1704]; “*Pere Telm, fill de Adjutori Bartomeus, teixidor de llini, y de Francisca, antes Llimargas*” [Conf. 1774]; “*Mortuus fuit Antonius Casamitjana, etatis septem mensium, filius legitimus et naturalis Pere Telm Casamitjana agricultoris (...) et Antonia Escardivol conj.*” [Òbit. 1798]; “*Mortuus fuit Petrus Gonzalez vulgo Telmus parvulus ætatis decem mensium, filius legitimus et naturalis Petri Gonzalez Casamitjana agricultoris et Antonia Escardivol conj.*” [Òbit. 1800]. Observem que l’Òbit de 1800 (21 d’agost) atesta només el primer nom del compost, tant del pare com del fill; l’apunt de 1798 (21 de juny) demostra que el pare es deia Pere Telm, però el de 1800 sembla indicar que “Telm” era ja, a més a més, un sobrenom (“*vulgo Telmus*”). No fóra lògic aplicar el motiu a un nen de deu mesos si no el portés ja el pare; altrament, la persistència familiar a transmetre el nom de Pere Telm de pares a fills devia ajudar a consolidar l’element més poc freqüent com a renom. Il MOREU-REY (1981: 166) atesta també el renom *Tem* (= *Telm*). Il A l’església parroquial de Balsareny hi va haver un altar de Sant Telm fins al 1936: hom recorda que, com a patró dels mariners que és, duia a les mans un vaixell [*Sarment*, 163, setbre. 1989, pàg. 14; 166, dbre. 1989, pàg. 12; i 170, abril 1990, pàg. 10. Cf. també *Lleg. pios*, 1906].

24. Cal PINASSA ↓ Motiu procedent de ← Sant Esteve. A Balsareny es conserva ben viu aplicat a la família, però no com a nom de casa, ni ací, que fa molts anys que no hi viuen, ni on ara s’estan tampoc. Dos membres de la família, Marc Selgas pare i Marc Selgas fill, tocaven a l’orquestra “*Els Pinasses*”: SOLER (1990: 48; MASPLÀ

(1989: 31). Fills de Marc Selgas foren Rosa i Benvingut Selgas Suades, aquest darrer pare d'Alfred i de Ramon Selgas Santamaria. || Una etimologia popular explica que el renom prové d'un fet de parla, quan, assenyalant un determinat tipus de pi, el besavi Selgas va dir: "*Mira quina pinassa*", mentre que, a Balsareny, amb el mot *pinassa* es designen les fulles seques de pi, caigudes a terra i barrejades amb altra fullaraca seca, d'alzina, etc., però el nom de la varietat de pi s'ha perdut popularment. || Gravat a la llinda: "*dia 9 iuny 17+62*". || També:

Cal CINTO [u] ↓ Hipocorístic del prenom *Jacint*, d'un avantpassat del darrer que va ostentar el motiu, Marc Sellarés Alegre (→ Sant Marc 1). || També:

Cal DÉU [é] ↓ Feminitzat i plural: **Les DEUES** [é] ↓ (les filles del *Déu*). Cognom de Joan Déu, casat amb Carolina Puig Roquesalbes, i pare de Genoveva Déu Puig, nascuda a Vilada, casada amb Jaume Coll Olmo, d'Argentona; foren els pares de Jordi Coll Déu, industrial de Sabadell, casat amb Maria Fàbregas Diars, germana de l'Enric de *cal Gepet* (↔ Nou 7). "*El Déu feia de peó; va marxar del poble fa molts anys.*" || Cf. el que s'esdevé a Olot, on el cognom *Déu* passà a formar part d'un renom compost (MOREU-REY 1981: 154). També Moreu-Rey (*ibid.*, 39) atesta unes *Deues* a Vic, sense explicar el perquè del motiu. || Abans:

CAL MERENCI [è] ↓ Procedència de la casa del mateix nom, a la plaça de les → Monges 6; la casa havia estat propietat d'ells, i hi havia viscut el *Ti de cal Merenci*, Valentí Soler Sitjes, membre de la junta del Centre Instructiu i Recreatiu (foto a CIR 1991); era un germà del *Panarra*, i pare del *Ramonet de cal Merenci*.

26. **Cal LLUCI** ↑ Masculinització del prenom de Llúcia Rabeya (1781-1856), viuda de Francesc Soler Vassany, mare de Marc Soler Rabeya, que fou al seu torn pare de Ramon Soler Subirana. (*a*) *Lluci* (1856), pare de Jaume Soler Vall, *el Lluci del Carrer de Baix* (← Baix 20-22) i de Francesc Soler Vall, que és qui es trasllada en aquesta casa i inicia la branca dels "*Lluci del Raval*". Aquest Francesc fou el pare de Marc Soler Sitjas, pare de Francesc Soler Fàbregas (1899-1985), un dels principals informadors d'aquest treball, pare al seu torn de Jordi Soler Soler, que continua ostentant el motiu. || Ja en vida de la dona que va donar origen al motiu, el seu marit en portava el sobrenom: "*Lucía Rabeya, viuda de Francisco Soler (alias Lluci)*" [Òbit. 1856]. || També es documenta a Balsareny el cognom *Llussi*, que no té res a veure amb aquest motiu.

28. **Ca la MARIAGNA** ↓ Prenom d'una propietària de la primera meitat del XIX: "*Catarina Torras y Bartomeus, de edat dos anys, filla llegendada y natural de March Torras, bracer, y de Mariagna Bartomeus, cònj.*" [Òbit. 1820]; "*Torres y Bartomeus. Marianna Bartomeus, natural y vecina de este pueblo, consorte de Marcos Torres, labrador del mismo.*" [Òbit. 1857]. A la segona meitat del XIX, ja morta la Marianna, era un nom de casa: "*Cala Mariagna*" (1871) [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 18]. || Després:

Ca l'ORDINARI ↑ Ofici de l'avi; aquest substantiu fa anys que entrà en desuetud, substituït pel manlleu "recader". El motiu ha donat nom a un topònim: la *font de l'Ordinari*, que era en terrenys que menava. || "*Perquè hi havia un ordinari, és a dir, un transportista. Els ordinaris anaven amb mula...*" (Sarment, 60, gener 1981); "*Vàrem llogar un piano i en Ramonet de ca l'Ordinari ens el venia*

a tocar desinteressadament” (SOLER 1989: 14) || Data gravada a la llinda: 17+62.
|| Després, també:

Cal TORRAS (PALETA) ↑ Cognom i ofici del qui en fou propietari, Josep Torras Riba (Cens 1930), contractista d'obres. Casat amb Julita Rodergas Rabeya, fou pare dels germans Marcel, Mercè, Josep, Jaume i Ricard Torras Rodergas.

30. Cal FENÀS ↑ D'un dialectalisme, esdevingut fet de parla habitual, per designar el nom de la gramínia *fenàs*, que és coneguda a Balsareny per la variant dialectal *fenal* [fɔnàl]. Vingut de fora, un avantpassat d'aquesta família devia anomenar l'herba amb un mot estrany al dialecte local i això li devia quedar per motiu. || Hom ha suggerit que el motiu els vindria del costum de collir aquesta herba, abundant als marges dels camps del poble i emprada per a fer fems i jaços per al bestiar; però això ho devia fer molta gent. Vegeu GEL (1979) i “La vegetació del nostre terme” a *Sarment*, 33, octubre 1978, pàg. 9. Coromines (*DECat*, s. v. FENC) diu: “L'ús de *fenal* és antiquíssim a les terres catalanes”, per bé que no es documenta fins al segle XV, però la toponímia ho palesa: *Fenals*, *Felanitx* ← *Fenalitx*. També *fenàs* és del XV. A Balsareny no es coneix tampoc el nom *fenassers* ‘paratges on no sols hi ha molta herba tendra, sinó naixements d'aigua, degotissos o barranquets’ (*DECat*, *loc. cit.*). || Una altra versió, apuntada per més d'un informant, vindria d'una característica física: “*fa nas*”; evidentment, es tracta d'una etimologia popular que cal rebutjar. || Al Cens de 1930, en aquesta casa: Ramon Ribera Calveras i Josep Ribera Camps. Després, Josep Ribera Picas, casat amb Lourdes Santasusana Vila, del *Solà d'Aladernet*, pares de Marcel i Josep Maria Ribera Santasusana. || Gravat a la llinda: 1761.

32. Ca la PEPA [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Josepa*. || Després:
Ca l'ESTRADA ↓ Cognom (↔ Nou 6).

34. Cal CURT ↑ “*Després de viure-hi una família amb un home molt xerraire, se n'hi va instal·lar un altre de poc enraonador, del qual hom digué que era 'Curt de paraules'*”. “*La primera ràdio que hi va haver a Balsareny va ser a cal Curt, i tot el poble l'anava a escoltar*” (*Sarment*, 60, gener 1981; SOLER 1990: 49). “*Marcos Torres (a) Curt, 200 rals*” (1883) [*Lleg. pios*, full solt entre ff. 46 47, subscripció per fer la Capella Fonda]. || “*Antigament, el Raval i el carrer Nou eren un sol carrer, dit Carrer de Manresa, i aquesta casa tenia el número 100 (66 del Carrer Nou + 34 del Raval), cosa que disgustava l'antic amo de cal Curt per les connotacions pejoratives de tal xifra. El Curt va entrar a l'Ajuntament, i la seva primera mesura fou dividir el carrer en dos.*” De fet, la denominació més antiga d'aquests carrers, ja des del XVII documentada, és “carrer Nou” dintre del portal, i “el Raval” part defora. Amb tot, al *Llibre de Balias* (1760 1775), el Raval figura integrat amb el carrer Nou. Però després trobem novament diferenciats els dos carrers. Una nova reunió sota un sol nom devia produir-se a finals del XIX o ja en el XX, i devia ésser efímera, ja que populament la divisió i els noms tradicionals han perdurat. La connotació pejorativa a què al·ludia l'informant era el costum de posar el número 100 a la porta dels lavabos públics. Pere Torras Escalé fou efectivament alcalde de l'1 d'abril de 1920 fins el 3 d'abril de 1922, i després va ser regidor fins la Dictadura del

2 d'octubre de 1923; en canvi, al Cens de 1930 el trobem encara domiciliat al carrer Sant Domènec 100. || Pintat a la llinda, s'hi coneixia encara el número 100; gravada, hi ha la data de construcció: 17+62.

36. Cal LLUQUET [è] ↓ Hipocorístic del prenom *Lluc*. L'esmenta SOLER (1990: 48): “A les festes senzilles feien ball amb un piano de teclès, que tocava un home a qui dèiem en Lluquet”. || Data de construcció de la casa, gravada a la llinda: 17+62. Trobem documentat: “Resmersat dia 27 setbre de 1793 a Lluch Torras, pagès del Rabal.” [Fund., Renda § 26]; “Resmersat a Lluch Torras, pagès del Arrabal de Balsareny, dia 27 setbre. 1793” [Fund., § 83]; “Lluch y Joseph Torras, pare y fill, pag. de Balsareñ, que viuen en la ultima casa del Arrabal” [ibid.] (1793). En efecte, aquesta era en 1793 l'última casa del Raval, *cal Quirze* no essent construïda fins el 1798 i *cal Curt* datant també de 1762. || Continuem trobant el cognom i el motiu fins a un segle més tard: “Lluquet, carré Arrabal” [AJOB llibre 5 (1887), f. 21]. Després es van traslladar al carrer de la Creu (→ Creu 13).

38. Cal BATZUC ↓ Origen desconegut. Probable relació amb el nom del Torrent de la Betzuca. Si no té relació amb *batzac*, *batzacada*, *batzegada* ‘cop, empenta’, potser el podríem relacionar amb *betza* ‘panxa, en sentit humorístic’ (Mallorca, Menorca, Eivissa); *castanyes cuites amb betza* = amb la pell (Vic) (DCVB). *Betzuc*, però, no és cap dels derivats que en dona el DECat s.v. *ESBOTZAR*. || Per a una informat, però, el *Batzuc* seria “el pare de la *Pepa Tomasa*, que anava amb barretina i s'estaven davant de *cal Merenci*” (Monges 4). Després:

Cal QUIRZE ↑ Prenom d'algun avantpassat. “*El Quirze es deia Ramon*”. “*El vell Quirze, agutzil*” és esmentat per MASPLÀ (1989: 7). “*El vell Quirze es deia de cognom Farràs. Sense fills amb la seva primera esposa, es va casar en segones núpcies amb una germana del Mingo Paleta (↔ Serrat 3) i l'Encarnacion Sardans, tia doncs del Morgan (↔ Travessera 73), unió de la qual va néixer un fill que fa anys que va marxar de Balsareny*. Cens de 1930: Ramon Farràs Ribera, 52 anys, jornal·ler; Josep Farràs Llena, mecànic, de 23 anys. || Data de la llinda: 1798. || La casa feia cantonada amb la carretera d'Avinyó; fou enderrocada el juny de 1995, a causa de les obres de remodelació de la carretera.

32. CARRER DE BAIX (= del Castell)

1. El CENTRO (PARROQUIAL) [sèntru] ↑ És la mateixa casa de ↔ Creu 24, que fa cantonada.

3. Cal BASORA [ò] ↓ Cognom. || Abans, als baixos:

Ca l'ENDAL ↓ Prenom, poc usual a Balsareny. Variant dissimilada d'*Eudald*. Trobem un “*Andalt Bori, ferret*” [Òbit. 1706] i un “*Andal Corominas*” [Òbit. 1771]. No és un cognom, que no atesto en els registres, tot i que el DCVB el situa a Manresa (MOLL 1979 no el recull). || Aquest Endal era cabrer, venia llet i li faltava un braç. || Una cançó satírica, que es cantava a Balsareny cap als anys deu o vint d'aquest segle i esmentava diversos motius, feia al·lusió a aquesta casa,

així com a *cal Sereno* (però el de ↔ Trull 6-8: el de *cal Sopa*, ↔ *Baix 13*, encara no en feia) i a *cal Tatxeta* [↔ *Creu 13*], que fa cantonada molt a prop d'aquesta casa: “*Alabado sea Dios, / que el sereno ha mort un gos / que diu que era rabiós / i era de ca l'Amorós. / A davant de cal Tatxeta / n'han trobat una pesseta. / I davant de ca l'Endal / han trobat un orinal / ple de merda fins a dalt...*”. Lamentablement, l'informant no recordava cap altra estrofa d'aquesta cançó. Il També en aquesta casa s'havia estat (o n'havia estat amo) el *Ton Oliver* (↔ *Baix 32*). Il Potser era aquesta casa –i potser per l'Endal que hem vist que era ferrer– la que trobem el 1681:

La FERRERIA ↓ Ofici que hi exercia l'estadant. Es tracta d'una casa “*cum uno portali in vico de Baix dicti loci aperienti*” i que limita “*ab oriente, cum vico qui itur ad ecclesiam parochialem dicti loci*” [*Capbreu* 1681: 68v]. És a dir, la cantonada del carrer de *Baix* amb el carrer de la *Creu*. Il Després, la casa passà a ser propietat dels de *cal Borrellas* (← *Cra. Manresa 16*). Il *Crec*, però no ho sé amb certesa, que aquesta casa és la que es conegué també pel nom de:

Cal JULIÀ DEL CARRER DE BAIX ↓ Prenom de Julià Escardívol, ferrer, que fou propietari de la casa. Però el nom de casa ja venia del prenom del seu pare, que era boter (mort abans de 1737), i de l'avi d'aquest (1696): “*Joseph Escardívol, fuster de Balsareny, ab acte firmat per son pare Julià Escardívol, en poder de Esteve Ferrussola als 18 novembre 1696, ab la compra de la terra té en lo Pla de Calaff, la qual terra era del Mas Janer de esta parròquia...*” [*Fund. Renda* § 27]; “*En Casa Julià, situada en lo carrer vulgarment dit lo Carrer de Baix, morí March Escardívol, amo de dita casa*” [Òbit, 1768, 12-VII]; “*Joseph Escardívol, pagès y negociant, hereu y propietari de los béns y casa del dit Julià, situada en la Plaça dels Porchs del present lloch de Balsareñ [...], casa de Escardívol, dita Casa Julià*” (7-XII-1790) [*Fund.* § 138]. Aquesta “*plaça dels Porcs*”, que no atesto enlloc més, devia ser, versemblantment, el nom popular de l'actual placeta que fa el carrer de la *Creu* amb la cantonada del carrer de *Baix*, on hi havia la creu de terme. Recordem que al davant mateix hi havia *cal Matapors*, que devia matar els porcs en aquesta placeta de davant de casa seva. “*Maria Theresa Escardívol, viuda deixada de Joseph Escardívol, dit Julià*” (c. 1790) [*Fund. Renda* § 106]; “*De la capa de morts que ha servit per los dos cadàvers de cal Tetagran I de cal Julià, I de cal Nino...*” (1854) [*Lleg. pios*, f. 38 v]; “*Per la mateixa capa de morts posada a la mare del Julià* [ibid, f. 38 r]. “*Joseph Escardívol, àlias Julià*” és reelegit administrador de la Germandat de les Ànimes els anys 1853 i 1854 [ibid., 37v-38v].

5. **Cal ROSÓ** [ó] ↓ **El ROSÓ** ↓ Var: **Ca la ROSÓ** Hipocorístic de *Rosa*, masculinitzat en un descendent, possiblement el fill o el nét. Il Aquesta casa tenia una sortida per la Plaça de les Monges, 11, per una escaleta semblant a la que avui encara hi ha a la casa del costat (↔ *Monges 12*). També se'n deia:

Cal TORÍBIO [u] ↓ Prenom de l'home de la *Teresona de cal Rosó*, conegut també com el *Toríbio de cal Rosó*. Per a un sol informant, es tractava del *Toríbio de Cal Xura*, (↔ *Baix 19*). Il També li deien:

El CACUERO [u] ↓ Ofici del *Toríbio de cal Rosó*: venia cacauets. Abans havia treballat al tèxtil, però l'en van acomiadar en represàlia pel fet d'haver pres part activa en la reivindicació de la jornada de 8 hores. Solia dir que ell “*no tenia fills, però lluitava pel futur dels fills dels altres obrers*”. Després va treballar a la via del tren. Il També:

Ca la TERESONA ↓ Hipocorístic del prenom *Teresa*: la *Teresona de cal Rosó*,

muller del Toróbio. || En aquesta casa també s'hi havia estat el *Ton Oliver* (← Baix 32).

7. **Les QUADRES DE CAL LLETER** ↓ Corresponen als darreres de la casa de ↔ *cal Lleter* (Monges 10); abans de fer-se aquesta casa, no n'hi havia cap altra: per bé que hi havia tingut un cobert taller el *Met* (↔ Baix 9), aquest espai era en realitat un torrent; en efecte, hi passava el ↔ *Torrent Vergers*, que baixava per l'actual Carrer del Serrat, travessava el que avui és Carretera per sota d'un pontarró (soterrat l'any 1907: cf. PUJALS 1989), passava per la plaça de les Monges i, per on ara hi ha cal Lleter anava a parar al Carrer de Baix, cap a l'actual Costa del Castell, i desaiaguava a la Riera del Mujal per on hi ha hagut fins fa quatre dies la Palanca.
9. **Cal MET** [è] ↓ Hipocorístic, afèresi de *Jaumet*, nom de casa; el darrer *Met* es deia Joan; el seu pare era el *Pep de cal Met*; la mare, la *Petronila de cal Met*. Encara que ho pugui semblar per la proximitat, els darreres de *cal Met* (↔ Monges 11) no corresponen als d'aquesta casa, sinó als de *cal Rosó*, al núm. 5.
11. **Cal SOPA** [ó] ↑ Origen incert. Moreu-Rey (1981) esmenta un *Sopes* i un *Sopetes* en diferents grups semàntics: a) peculiaritats de parla: papissots a Sant Hipòlit de Voltregà i Montuiri (pàg. 82); b) singularitat de caràcter: un avar, a Sant Pere Pescador; c) dedicacions constants no professionals: gustos de menjar, a Guissona i Berga. Goso aventurar, per al cas de Balsareny, un fet de parla habitual: que empresin el terme “sopa” en singular, a la castellana, en comptes d'en plural, “les sopes”. Coromines (*DECat*, s.v. SOPA) atesta que aquesta veu, en el seu ús antic en català “no apareix mai en singular” (VIII: 74b22); i una distinció moderna, no morfològica, per part de la pagesia mallorquina, entre “sopa” i “sopes” semblava respondre, per al primer mot, a alguna menja “més elaborada, o qui sap si... el deplorable producte que venen bo i fet” (ibid., b42 ss). Un ús acastellanat del mot en singular havia de ser altament perceptible a mitjan segle XIX, i la seva consolidació com a motiu estava cantada. || Aquests Carreté provenen d'una branca de *cal Sardina*, més allunyada en grau de consanguinitat que les altres;. La branca es bifurca del tronc dels Sardines del ↔ carrer del Trull 10, i també amb dels del ↔ carrer de Baix 14, i altres, ja des de Marc Carreter Gonfaus, fill de Gaspar Carreter Casas; tots els altres Sardines de Balsareny vénen del germà gran, Josep Carreter Gonfaus. La línia d'hereus d'aquesta branca és: Marc Carreter Gonfaus - Joan Carreter Coll - Gaspar Carreter Sanfeliu - Antoni Carreter Paraire (*Ton Sereno*) - Concepció Carreté Careta (casada amb Josep Manuel Arnau, pubill) - Antoni Manuel Carreté. || El motiu *Sopa*, però, procedeix, per via de matrimoni, de la família de la muller de Joan Carreter Coll, Rosa Sanfeliu Vassany; en efecte, trobem l'any 1844, als registres de l'Hospital: “*La noya del S.Feliu, de cal Sopa.*” [*Hosp.* 1844]. Més endavant, ja trobem el motiu aplicat al fill d'aquesta noia: “*Gasparó Carreter - Sopa, calle Berga*” [AJOB 1887, f. 82]. Recordem que en aquell temps el carrer de Baix era conegut oficialment com el *carrer de Berga*. || També:
- Cal SERENO** [u] ↓ Ofici de l'avi, Antoni Carreté Paraire, nascut el 1889, que va ser vigilant nocturn des del 16 d'octubre de 1932 fins el 31 de desembre de 1952, “*després del Ros* (↔ Trull 4) *i abans del Casas i el Sensada*”. Va ser nomenat

per a aquest càrrec el 13.10.1932 (AMB, Actes). || Fou més aviat renom individual que no pas nom de casa; però també es va fer servir en aquest sentit. || També: **Cal SERENO RETIRAT** ↓ Motiu del qual podem precisar la data: hom va començar a anomenar així l'Antoni Carreté Paraire a partir de l'any 1953, en què ocupà la plaça de vigilant una altra persona, i per tant l'apel·latiu de "sereno" a seques esdevenia confusionari. De petit, encara, esporàdicament, el seu nét era anomenat per alguns "el noi de *cal SerenoRetirat*".

13. Ca l'ANTONINO [αntonínu] ↓ Hipocorístic d'Antoni Gudayol Casas, nascut el 1871, conegut per "l'Antonino Gudayol", conspicu republicà, membre de la Junta del Centre Instructiu i Recreatiu (vegeu-ne fotografies a CIR 1991: 29-30), i que fou regidor, per la minoria republicana, els anys 1904-1905 i el segon semestre de 1909. || Trobem el cognom Gudayol documentat ja el cognom a finals del XVIII: "*Joannis Godayol paratoris lanae in hoc oppido commorantis*" [Òbit. 1792]; "*Scolastica Godayol et Payrana, aetatis octoginta annorum, vidua Francisci Godayol mulionis parochiae de Alpens.*" [Òbit. 1798]. La precisió "*in hoc oppido commorantis*", en comptes de l'habitual fórmula d'adscripció a la parròquia, permet de suposar que aquest Joan Godayol no era nat a Balsareny. Tampoc el cognom de la mare, Payrana, no és balsarenynès; el pare, difunt, ja consta que era un mulater natural d'Alpens. || També:

Cal CLAU ↓ (var.: CALAU ↓: així ho pronunciava i escrivia l'avi *Pastisseret*). Aquesta pronúncia fa pensar que originàriament podia ser l'afèresi del prenom *Nicolau*, *Colau* deformat per assimilació. MOREU-REY (1981: 168) en detecta arreu. Però reconstruint-ne l'arbre genealògic, des del primer Godayol, traginer d'Alpens, que va arribar a Balsareny al segle XVIII, no he trobat cap Nicolau Godayol als registres, ni en la línia directa ni en branques col·laterals; tampoc els pares de les cònjuges de la branca principal. Si no és, doncs, que aquell traginer portés ja el motiu (i no n'hagués romàs cap vestigi en la documentació que conec), caldria buscar l'origen del nom en una metonímia; però tampoc no em consta cap Godayol clavetaire, ni posseïent peces de terra que es diguessin *l'Aclau* (habitualment grafiat *la Clau*) (vegeu-ne les que he documentat al capítol de toponímia). || El *Clau* era l'Antonino Gudayol Casas, regidor republicà, que era esmentat pel seu nom, i no pas pel motiu com els altres, en una esquila satírica de 1912 contra "Antoni Gripau Butllofa" i altres membres del consistori (però ell, el 1912, ja no en formava part, ja que no va ser reelegit per al mandat de 1910. (→ Manresa 2; → Raval 8). || L'Antonino es va traslladar al número 2 de la carretera de Manresa, i va instal·lar en aquesta casa del carrer de Baix una fàbrica de gasoses; per això d'aquesta casa se'n va dir també:

Ca les GRACIOSES ↓ L'Antonini de cal Clau hi tenia una petita indústria de gasoses, begudes carbòniques. Havent mort sense descendència, el negoci va passar al germà de la seva viuda, Marc Riera Soler, *el Sifonaire* o *Marc de les Gracioses*, que era de la casa de ← *cal Cansalada*. || Més tard es van traslladar a → Baixada del Torrent, 4.

15. Cal REGATÓ ↑ Ofici d'un avantpassat: marxant. || *Regató*: 'Revenedor de coses a la menuda; especialment, el venedor ambulat de quincalleria i altres coses peti-

tes (Barc.); venedor de cereals que acudia de les comarques veïnes a vendre al mercat d'Igualada i de Cardona; cast. *regatón* [DCVB]. Coromines documenta en castellà *regatón* 'revenedor' el 1252; en català, *regater*, mateix significat, el 1275; a Perpinyà, *regater* (1323; atestat sovint des de 1292) ha estat definit per P. Vidal com un "marchand ambulant, qui va par les rues; on a dit plus tard *regató*" [DECat, s.v. REGATEJAR]. ll L'avi, Gaspar Lladó Picas, explicava que "el nom venia d'un *avantpassat que tenia vuit o nou mules i feia de marxant cap a la Seu*". Efectivament, als baixos de la casa, abans de fer-hi obres de reforma, hi havia hagut diverses anelles per a estacar les mules. Un altre informant, però, afirma: "*Ve del costum que tenia la vella mestressa, que sempre regatejava el preu de les coses*". Aquesta darrera teoria, malgrat haver-la obtingut d'un informant provecte, té tot l'aspecte de ser una etimologia popular, i em sembla més que suspecta. ll D'aquesta finca (carrer de Berga 12, abans 7, amb un petit hort al darrere) n'era hereu Francesc Lladó i Carreter, casat amb Margarida Llimargas; llur fill i hereu, Francesc Lladó Llimargas, es va casar amb Clara Picas; el fill i hereu d'aquests, Gaspar Lladó i Picas, es va casar amb Llúcia Olivella i Singla, de Sant Pere de Riudebitlles, i fou el pare de Josep Lladó Olivella, l'últim *Regató*. I, en efecte, documento l'ofici, *mulionis*, d'aquest "*Francisci Lladó, mulionis, aetatis 40 annorum*", casat amb Francisca Carrater, anys en el bateig del seu fill Anton [Bapt. 1807]. Era, doncs, efectivament, un mulater o traginer.

17. **Cal PASTOR** [ó] ↑ Ofici de l'avi i altres avantpassats. Es diuen de cognom Lladó, i procedeixen de la casa del *Lledó detrás Castell*, on l'avi de l'avi actual encara havia fet de pastor. Trobem, a l'Arxiu Parroquial, un "*Francesch Lladó, pastor, en lo vas de la casa Lladó de Sobre Roca*" [Òbit. 1722]. Però en aquest cas es tracta d'un pastor de l'altra casa de Balsareny que porta el nom de Lledó: el *Lledó de Sobreroca*. El pastor del qual prové directament aquest motiu és Josep Lladó Gamissans, nat el 1806: "*Lladó, Joan, fill de Joseph Lladó, pastor, y de Maria Oliveras.*" [Conf. 1856]; "*Margarita [...] hija de Joseph Lladó, pastor, y de María Oliver, consortes.*" [Òbit. 1857]. En aquestes anotacions, el terme *pastor* no representa pas encara un àlias, sinó que és una especificació d'ofici. Pertot arreu on surt documentat aquest Josep Lladó (llibres diversos de l'arxiu parroquial; escriptures i altra documentació de la família), l'ofici de "pastor" o "pastor de cabres" mai no deixa de constar. En canvi, val a dir que, sempre que apareix el seu pare, Antoni Lladó, figura amb l'ofici de pagès. Josep Lladó Gamissans s'havia casat en primeres núpcies amb Maria Casellas; viudo i sense fills, l'any 1851, a l'edat de 45 anys, es va tornar a casar amb Maria Oliveras Crespi, de Cornet, de qui va tenir diversos fills. El seu hereu, Joan Lladó Oliveras (1855), es va casar el 1878 amb Mònica Fàbregas Corominas. Llur fill, Joan Lladó Fàbregas, es va casar el 1911 amb Montserrat Bacardit Junyent; foren els pares d'Antoni Lladó Bacardit (1917), l'actual avi de cal Pastor; casat el 1945 amb Rosa Vilaseca Soler, de Castellnou de Bages, els seus tres fills, que conserven tots el renom familiar, són Joan, Montserrat i Jordi Lladó Vilaseca. ll Per la seva part, Antoni Lladó Oliveras (1862) entronca amb els de *cal Petico* (→ Nou 62); i el seu germà petit, Josep (1864), amb els de *cal Balderic* (→ Raval 16). En tots dos casos, sembla que el motiu prové de part de les respectives consorts, i no pas dels de *cal Pastor*. ll "*L'avi de cal Pastor*" és citat per SOLER (1979: 18).

19. Cal XURA ↓ Nom de casa corresponent a la família de l'anterior propietari, fa molts anys; origen dubtós. *Xura* és nom d'ocell (*DCVB*, localitzat al Vallespir i la Garrotxa); potser per creuament entre *xuta* i *xoriguer* (*DECat*, s.v. XOT; també el recull en Tastú, *Oiseaux*: “fr. huette, ulote, hibou = lat. ulula, aluco majus; cat. rous-sill. xot, *xura*, soriguer, òliba de nit, ruta” [= *xuta*]). També ha estat emprat en el sentit de ‘beneïtot’ (*DCVB*), com tants altres noms d'ocell (usaroc, gamarús, lluer, mussol...). Jo em decanto per un probable fet de parla habitual: que el primer *Xura* emprés aquest dialectalisme per “òliba” (que és com es diu aquí); o, encara, en el sentit metafòric pejoratiu. En tot cas, qui feia servir un mot inusual s'exposava fàcilment a quedar-hi batejat. || MOREU-REY (1981) no recull aquest motiu. || El darrer *Xura* era un home solter, gras, de cognom Creus, a qui Jacint Orriols Bassany va comprar la casa, que estava força malmesa, hi va fer reformes i la va vendre als de *cal Soler*. || *El Toríbio de Cal Xura*: → Baix 5.

21. Cal PARRÒQUIA ↑ Origen incert. No sé si decantar-me també per un fet de parla (¿al·ludint amb aquest mot la gent, la colla, el grup de contertulis?) Són motius prou antics com per haver-se'n esvaït el record de l'origen. En tot cas, cal excloure, penso, tota connotació religiosa. Manuel Escalé Magret, el darrer Parròquia, es va casar amb la Dolors de *cal Sabata* (← Pl. Església). També era de *cal Parròquia* la dona de l'Esteve de *cal Teuler* (→ Nou 18).

23. Cal PUÉS [pwés, pwès] ↓ D'un fet de parla habitual, interjecció castellana: “*Parlava amb el to característic de les persones que es creuen i volen aparençar que són superiors a la majoria; i feia servir la conjunció ‘pues’, estranya a Balsareny en aquell temps en què la influència del castellà era nul·la encara*”. MOREU-REY (1981: 156) documenta aquest mateix motiu a Torredembarra i Riudoms, i aplicat a una dona, “la Pués”, a Borgonya; i encara, en la forma dialectal o vulgar “el Pòs”, a Vallferrera. || “*Del dret de capa de morts per cal Perdiu, del Pues y del Pep Joanillo*” (1885) [*Lleg. pios*, 39r]. || També:

Cal COIX DE CAL PUÉS ↓ Característica física; malnom individual combinat amb el nom de casa.

* * *

2. Cal TRISTET [è] ↓ Singularitat de caràcter, amb diminutiu. No es pot, però, vincular, via fadristern, amb cap *Trist*, motiu molt estès enjondre, però no atestat a Balsareny. || També:

Cal TARRANQUER ↓ Dedicació constant no professional: “*collia estelles i tarrancs*”. Van venir en aquest pis procedents de la carretera (← Manresa 3); més tard se'n van anar al Trull (→ Trull 14). “El Tarranquer era fill del Tristet”. || També:

Cal CARLONS [ó] ↓ Hipocorístic del prenom Carles. “*L'home que un llamp va matar al campanar* [cf. *Sarment*, desembre 1985] *no era de cal Tem, sinó un de cal Carlons; s'estaven a sobre “el Caliu” i se'n van anar després a Sant Esteve. Els altres dos sombrats van ser un oncle de ca l'Amorós i un germà del vell Merenci, Joan Soler Sitjes*”. || També:

Cal MATAPORCS [ò] ↓ Ofici. Però ja un segle i mig abans, hom feia la matança a la placeta de la Creu, davant d'aquesta casa; la *Plaça dels Porchs* surt esmentada el 1790 [*Fund.* § 138]. || També:

Ca la PEPETA DE L'ALOU [ò] ↓ Procedència de la casa de ← L'Alou; cap relació amb ↔ Nou 32.

Cal BUSQUETS [è] ↓ Cognom de l'estadant, Salvador Busquets (→ Coromina 2). || Als baixos:

Ca la RAMONA BRUTA ↓ Prenom i singularitat de caràcter d'una estadant que hi havia. || Després:

Ca la SENYORA FILOMENA [è] ↓ Prenom d'una estadant, mestra entre els anys deu i vint d'aquest segle. “*Hi havia una ensenyança privada a càrrec de la se-nyora Filomena Canal, que va venir a Balsareny, després de la crema del convent on era monja* (1909). *El lloc on feia col·legi era al carrer del Castell, on ara hi ha el bar Caliu.*” (*Sarment*, 60, gener 1981). “*Jo anava a col·legi amb la senyora Filomena de cal Canal*” (*Sarment*, 134, març 1987, pàg. 8). || Després:

El CALIU ↑ Nom que hi posà el primer que hi establí un bar, ara cap als anys 70. Després va canviar dos cops de cafeter i al final va tancar, tot conservant, però, el rètol i, de retop, el nom. || Després:

La BIGA ↑ Novament, un bar, ara amb aquest nom, ocupa el lloc de *El Caliu*, i el rètol ha fet popularitzar aviat la denominació precedent. || Després, el 2005, el local va passar a ser la seu d'una segona **Penya Blaugrana de Balsareny** (la primera, la **Penya Barcelonista de Balsareny**, des de 1994, radica al Centre Instructiu i Recreatiu de Nou, 14).

4. **Cal FELIP** ↓ Prenom d'un avantpassat dels Calmet, llinatge de mestres de cases, d'origen occità, arrelat a Balsareny des del segle XVII. Fem.: **la FELIPA** ↓ Sobrenom feminitzat, aplicat a Teresa Pons, de Sallent, d'ençà que es va casar amb el Serafí Calmet, de cal Felip. La seva filla petita, avui la *Nila de cal Felip*, també portà el motiu de *la Felipa* (→ Baix 34). Així ho recordava, als 102 anys i mig d'edat, Isabel Sant Escayola, jaia de la casa *Coromines de Viver*, casada que fou amb Marc Calmet Ferrer de *Cal Felip*: “*Quan em vaig casar, ens vàrem traslladar a una casa del carrer del Castell, davant de cal Felip; d'aquí, a una altra casa del mateix carrer, davant de la font...*” (*Sarment*, 134, març 1987, pàg. 8).

La casa de davant de la font és aquesta del número 4. || Als baixos:

Ca la VÈRIA ↓ Origen desconegut. Possible afèresi del prenom *Silvèria*? No el tinc, però, documentat. A la llanda, data d'una reforma: 1885. || *El Ton de Ca la Vèria* hi tenia una botiga de roba.

6. **Cal MORRAL** ↓ Cognom de l'avi matern (→ Baix 42; → Cra. Berga 10). || Després:

Cal GITANO ↓ Var: **ca la GITANA** ↓ “*Tenia una terra prop de la Font de la Roca, per on passaven molts pagesos quan tornaven a casa després de la feina. Ell els comprava productes a més bon preu del que li haurien fet a les botigues. Un botiguer del poble, quan els seus proveïdors no li podien servir allò que necessitava, els deia: ‘ja ho deveu haver venut a aquell gitano’*”. || Avui:

- Cal PICAS** ↑ Cognom de la mestressa de la casa. Llinatge arrelat a Balsareny d'ençà de finals del XVIII (1797), quan Climent Picas, pare de Vilada, es va casar amb la Francisca de cal Vassany (← Nou 36, cf. també ca l'Eugeni, ↔ Nou 15).
- 8. Cal RAMON DEL GEP** [é] ↓ Prenom i característica física –si no és que es tractés d'un "Ramon del Jep [è]" (= de cal Jep; ↔ Vell 7, ↔ Vell 8, ↔ la Rabeia; però en tal cas seria "de Cal Jep" més probablement). || També:
Ca l'OLIAIRE ↓ Ofici (↔ Vell 17). Trobem a la comptabilitat del forn de *ca l'Oriols* a finals del XIX un "*Francisco Terradas, carretero, oliaire*" [AJOB, llibre 5 (1887), f. 80] (No és clar si es tracta d'un renom o merament d'un ofici). || Avui:
Cal SOLER [é] ↑ Cognom del propietari actual; com que es tracta d'un comerç, una carnisseria, radicada aquí des de fa molts anys, el nom és usat i conegut arreu, i ha desplaçat del tot els antics. Són també els propietaris de cal Xura (← Baix 19) (Antoni Soler Portí) || La *Riteta de cal Soler* (Rita Soler Portí) és al·ludida per SOLER (1989: 14). || L'hereu de cal Soler, Joan Soler Cirera, va ser alcalde de Balsareny (1982-83).
- 10. Cal FORNESA** [è] ↑ Cognom. És la família dels Fornesa: la dona del *Marc de les Gracioses* i la seva germana en són filles. Josep Fornesa Carreras, metge, va néixer a Mura l'any 1823 i morí a Balsareny el 27 de maig de 1908 (AMB). Era casat amb Antònia Espinalt Llussà. Un fill seu, Sixt Fornesa Espinalt (1879-1920), es va casar amb Àngela Rabeya Bartomeus (1883-1971), i va tenir tres filles: a) Antònia Fornesa Rabeya (1909), casada el 1945 amb Marc Riera Soler, el *Marc de les Gracioses* (→ Torrent 4); b) Mercè Fornesa Rabeya (1911), casada amb Antoni Ordeig Torras, de *cal Fonso* (↔ Creu 2); i c) Dolors (1914).
- 12. Cal CABANAS** ↑ Segon cognom del besavi; el nom de de casa s'ha mantingut i va passar al pubill, taxista popularment conegut com *el Cabanes*; el seu fill ha continuat ostentant el motiu.
- 14. Cal BARBET** [è] ↑ Origen incert (probable característica física); ja els ve dels besavis. La casa originària és a la ← Costa del Castell 21. Ramon Plans Bacardit (que hi va néixer l'any 1853) era un dels set o vuit fills de Josep M. Plans "*alias Barbet*" i de Maria Bacardit. Aquest Ramon Plans es va casar el 1881 amb la Maria Carreter Soler, filla de Marc Carreter Teixidor (de *cal Sardina*, ← Trull 10) i Antònia Soler Fàbrega. El matrimoni Plans - Carreté s'estaven al *Torrent* (actual Baixada del Torrent, davant de la font del Torrent). El 1883 neix Teresa Plans Carreter. L'any 1906 compren aquesta casa (que aleshores portava el número 13, en comptes del 14, del carrer de Berga). Abans, s'hi havia estat l'anterior propietari, un home que vivia sol, i a qui deien "el SANT PARE". El 1908, la Teresa es casa amb Jaume Morera (de *Les Cases* d'Argençola, terme de Castellnou de Bages; parent de l'Angeleta de *ca l'Estrada* (↔ Nou 6), que esdevé el pubill *Barbet*). El 1917 neix Maria Morera Plans, que es casarà amb Francesc Juncadella Alsina, de *cal Perico* de Súrria; novament, un pubill. Fill seu és Pere Juncadella Morera, fundador del *Cercle Cultural de Balsareny*. Com a nom de casa, *cal Barbet* és a l'actual ← Costa del Castell 23;

aquesta casa va ésser coneguda un temps com a “*cal Sardina del carrer de Baix*” per raó de la rebesàvia Maria Carreter; però ja la besàvia, Teresa Plans, s’hi oposava, al·legant la transmissió patrilíneal dels motius: “*Jo no sóc Sardina; jo sóc de cal Barbet, perquè el meu pare n’era.*”

16. Ca la LAIA ↓ Prenom. Possible relació amb *ca la Ieta* (↔ Nou 47; ↔ Monges 5): Laieta? || També:

Ca la CIRIACA ↓ Prenom. || Després:

Ca la MARIONA [ó] ↓ Prenom amb hipocòrístic. Després de *la Ciriaca*, aquesta casa la van comprar, cap al 1910, els de *ca la Mariona* (de cognom, Cots); els quals, anys després (1939), la van vendre als de cal Carter i es van comprar la casa de → carrer de Baix 40. || “*Una filla dels de ca la Mariona se’n va anar a Alemanya*”. || Avui:

Cal CARTER [é] ↑ Ofici. Eren els de cal Carter de ← Creu 23 i ← Creu 29 (Ferran Muntadas Espelt i Francina Torres Abriat), que van comprar aquesta casa.

18. Cal SOPA [ó] ↑ Var: **Ca la MARIA SOPA** ↓ Origen incert. || També: **El TON SOPA**, no sé si el mateix *Ton Sereno* (↔ Baix 11; ↔ Baix 30) o algun familiar del mateix prenom.

20. Cal LLUCI ↑ Var: **Cal LLUCI DEL CARRER DE BAIX** ↑ Prenom d’una avant-passada, Llàcia Rabeya. És nom de casa molt antic; un descendent seu fou el *Lluci del Raval* (→ Raval 26), d’on l’especificació de carrers. “*Lucia Rabeya, viuda de Francisco Soler (alias Lluci)*” [Òbit. 1856]. || Llàcia Rabeya va néixer l’any 1781. Va morir, com acabem de veure, el 1856, als 75 anys d’edat. La longevitat és un factor important en la consolidació dels motius; viuda de Francesc Soler Vassany, que la va premorir, va tenir sis fills. Observeu que el marit ja havia assumit, en algun moment de la seva dilatada vida matrimonial, el prenom de l’esposa com a sobrenom propi. a) L’hereu, Marc Soler Rabeya, nascut el 1822, es va casar el 1842 amb Rosa Subirana Vassany. Llur fill, Ramon Soler Subirana, (a) Lluci, nascut el 1856, es va casar amb Maria Vall Solà, de Puig-reig. Va tenir dos fills, que són l’origen de les dues branques actuals: a) Jaume Soler Vall, l’hereu, es va casar amb Maria Barrera Babià, del Mujal: “*A 27 anys es casa i ve a viure a Balsareny, a cal Lluci, per jove*” (*Sarment*, 100, maig 84, pàg. 35). La seva filla, Dolors Soler Barrera, es va casar amb Joan Masplà Suades; els seus fills són Gilbert i Jaume Masplà Soler. La casa continua ostentant el seu nom des de començaments del segle XIX. b) L’altre fill de Ramon Soler, Francesc Soler Vall, es va casar el 1867 amb Josefa Sitjas Soler, de Sallent; llur fill, Marc Soler Sitjas, casat el 1896 amb Josefa Fàbregas Solé, fou el pare de Francesc Soler Fàbregas (1899-1985), “*el Lluci del Raval*” (↔ Raval 26). || Aquesta casa fa cantonada amb l’actual carrer de la Costa del Castell, per on, fins l’any 1912, passava el ↔ *torrent Verger* (que baixava de la plaça de les Monges cap a la riera travessant el carrer de Baix). En aquest punt hi havia un pont: no oblidem que el carrer de Berga era el camí ral. El 1912, Ramon Soler Subirana acordava un pacte amb l’Ajuntament pel qual s’oferia a cobrir el torrent a canvi d’una part del terreny que en resultaria; el consistori ho va acceptar (AMB, Plens, acta 13-X-1912).

22. És un garatge o cobert, annex a la casa de cal Lluci, probablement edificat sobre la part de terreny guanyada per la cobertura del torrent.

24. **Les MONGES** ↓ Var: **L'HOSPITAL** ↓ Immoble propietat del Comú, de primer havia estat un hospital. Tot i que SERRA (1987: 149) sembla referir-se a les Serves de la Passió com a primer hospital balsarenyès “des de principis del segle xx”, aquesta institució assistencial ja es troba documentada des de l'any 1823 al “*Llibre de l'Hospital. Entrades i Sortides. Rendes*” [Hosp.] (APB). Més endavant, sens dubte el 1859, l'hospital es va traslladar al carrer de l'Església (actual carrer del Trull). Això va ser perquè el 1859, tot just tres anys després que el pare Coll fundés la Congregació de les Germanes Dominiques de l'Anunciata, aquestes monges es van instal·lar en aquest edifici de propietat municipal, on mantingueren una costura fins l'any 1905, en què es van traslladar a una casa pròpia que s'havien construït a la plaça de les Monges. El 1905, l'Ajuntament, atesa la precarietat de condicions de la casa del Trull, va tornar a habilitar aquesta casa com a hospital, i es va aconseguir que fos regentat per les Germanes Vetlladores o Serves de la Passió. Aquestes monges van venir a Balsareny el maig de 1905. “*Una casa de Serves de la Passió que vetllaven malalts*” - Eren al carrer del Castell, a ca la Rufina” [Sarmant, 60, gener 1981]. “*Las Siervas de la Passió de Jesucrist obren aquesta casa lo 14 Maig de 1905, festa del Patrocini de S. Joseph. Las acompañà aquí la sua mateixa fundadora, la Hna. Teresa Gallifa. Se establiren en la casa del Hospital, situada en lo carré de Berga, quina casa se remendá gastansi més de 100 duros que pagà lo Ajuntament. Además de lo que cobrin per las vetllas, lo Municipio los dóna 50 duros cada any per ajudar-las a mantení.*” [Llegats pios, 1905]. “*Propuso también el señor Presidente la conveniencia o necesidad de habilitar o destinar para casa-hospital la que antiguamente lo había sido, sita en la calle de Berga, ya que por su situación, estado y demás condiciones que reunía era la más indicada para dicho objeto que la de la calle de la Iglesia [el carrer del Trull] [...] Se acordó que desde esta fecha era tenida y considerada como casa-hospital de esta localidad la que el Ayuntamiento posee en la calle de Berga, por reunir condiciones más aceptables que la que se ha utilizado desde muchos años para dicho objeto, o sea para asilo de enfermos pobres transeúntes, y que antes de que tenga lugar la instalación en dicha casa de las Hermanas Veladoras sea examinada por personas peritas...*” [AMB, Plens, acta 21-III-1905]. Un ple posterior va acordar de comprar una imatge del Sagrat Cor per posar a la façana de l'Hospital, i una altra per a la Casa de la Vila, ja que la que hi havia estat pintada amb mangre. Aquest acord va suscitar l'oposició de la minoria republicana, encapçalada pel seu líder, Marc Bartomeus, en una sessió plenària que acabà amb greus insults [AMB, Plens, acta 24-V-1905; cf. també “El Pla de Bages”, 5-VI-1905, que blasma el “quefe republicà”]. Després, la casa va albergar una costura de les germanes Dominiques: “*Les monges també donaven classe. Abans que el col·legi parroquial, la parròquia s'interessà perquè es donés classe a les nenes, i va fer venir les Germanes Dominiques, que s'instal·laren primer al carrer del Castell, a la casa que fa cantonada, baixant a la dreta, en el trentant que va cap al camí vell del Castell; a ca la Rufina. Després, en passar a donar classe a la plaça de les Monges, s'hi van instal·lar les monges hospitalàries “Siervas de la Pasión”*” [GEL 1979; Sarmant, 53, juny 1980, pàg. 5]. El Després:

Ca la RUFINA ↑ Prenom de la que en fou mestressa (→ Nou 12).

- 26. EI COBERT DEL CARRO DELS MORTS** ↓ Avui és un garatge que hi ha al pati corresponent al número 26. Propietat municipal fins fa pocs anys, el *Colleter* [de la casa el ← Collet del Nado] hi tancava el carro funerari de l'Ajuntament. Més tard, per la Festa dels Traginers, els minyons escoltes hi muntaven la “Taverna del Traginer”, imitació d'una taverna antiga. Actualment és propietat dels de *ca la Rufina*.
- 28.** Igual que el número 26, també és un garatge. No hi ha viscut mai ningú i, per tant, no té un nom de casa determinat. Pertany a la casa veïna, *cal Ton Solà* (núm. 30).
- 30. Cal TON SOLÀ** ↑ Prenom i cognom d'Antoni Solà Pujol, besavi de l'actual *Ton Solà*. Casat amb Francisca Riba Vilà, el seu fill va ser Josep Solà Riba, casat amb Concepció Riera Vilanova, que foren els pares: *a)* d'Antoni Solà Riera (també *Ton Solà* de nom i cognom), pare de l'actual detenedor del motiu; i *b)* de Jaume Solà Riera (1911-1987), a qui tothom també va conèixer sempre pel nom de *Ton Solà*, així com també casa seva (→ Cra. Berga, 6) és encara designada amb aquest nom de casa. Però la casa original de *cal Ton Solà* és aquí, al carrer de Baix.
- 32. Cal TON OLIVER** ↓ Prenom amb afèresi i motiu; aquest darrer, antic cognom, es relaciona amb altres cases i ramificacions: era oncle del *Joan Oliver* de → Bruc 11, que procedia de *ca l'Oliver* ← Nou 44, on cito datacions antigues del cognom; també *ca l'Oliver*, el *Ton de ca l'Oliver*, el *Jep de ca l'Oliver* (↔ Vell 21). Però també en deien:
- Cals TONS** [ò] ↓ Els *Ton Oliver* eren dos, pare i fill, tots dos amb el mateix prenom: Ton Casellas el pare, Tonet Casellas el fill. Una germana d'aquest darrer, Concepció Casellas, s'estava a Prats de Lluçanès, en una residència. Els *Olivers* eren cosins llunyans de l'Anton Carreté Paraire, el *Ton Sereno*, que també va viure en aquesta casa. Els Caselles de *ca l'Oliver*, tot i que es documenten a Balsareny almenys des del segle XVIII, s'havien estat després a *cal Pelussa* del Mujal. Del Mujal, justament, venia sovint a estar-se en aquesta casa un oncle, Valentí Casellas, a qui deien per motiu “**el NO TREBALLO PAS**” ↓ (el seu germà mateix l'anomenava així sempre).
- Cal TON SOPA** ↓ Prenom i motiu (↔ Baix 11; ↔ Baix 18). Diversos informants situen *cal Ton Sopa* aquí; i, de fet, “cals Tons” era només una casa. S'hi devia haver estat el *Ton Sereno*, que era parents dels *Olivers*. Però el darrer *Ton Sopa* era un altre. Avui aquesta casa és propietat dels de *cal Sopa*, efectivament.
- 34. Cal FELIP** ↓ Prenom “*d'un avantpassat molt llunyà, que ni els avis havien arribat a conèixer*” (← Baix 4). Fins a la generació present, en què van batejar *Felip* l'hereu “*perquè, ja que ens ho diuen, almenys hi hagi un Felip a la família*”, no restava en el si familiar el record de cap *Felip*. La generació del *Felip Vall Corominas*, en canvi, ha perdut el cognom tradicional de la família, *Calmet*, del llinatge dels *Calmet* mestres de cases. El seu pare, Josep Vall Calmet, era fill de Petronila Calmet Pons, una altra de les principals informadores d'aquest estudi. Una pacient recerca ha permès

de localitzar aquest únic Felip Calmet Obradors, nascut el 1787: “*Philippus, Franciscus, Adjutorius, pridie natus, filius legitimus et naturalis Josephi Calmet agricola et Mariae Obradors conjugum.*” [Bapt. 1787]. El llinatge dels Calmet procedeix d’Occitània, i és la masculinització del cognom *Calmeta*, derivat diminutiu de *Calm*. La procedència geogràfica del primer Calmet balsarenysès (amb la forma occitana *Calmeta* del seu cognom, que tot seguit es va catalanitzar) és ben documentada: “Pere Calmeta, *fadrí, mestre de cases de França [...] ab Maria Sobirana, donzella*” [Matr. 1673]; “*Maria Calmet, muller de Pere Calmet, mestre de cases*” [Òbit. 1690]; “*Pere Calmet, mestre de cases de França*” [Òbit. 1698]. || Pere Calmet va tenir diversos fills: Magí (1674), Josep (1677-1693), Maria Àngela (1678-1680), Marc (1684) i Josep (1689). Maria Sobirana va morir el 1690, i Pere, d’un segon matrimoni, va tenir encara un altre fill, Josep (1692). (Agraeixo aquestes dades a Joan M. Serra i Sala). || Un descendent seu fou el nostre Felip Calmet Obradors, bracer, nascut el 30 d’abril de 1787 i confirmat el 7 de maig de 1790, casat el 1810 amb una cosina seva en quart grau, sense conèixer aquesta consanguinitat, per la qual cosa li va caldre revalidar el matrimoni l’any 1811, proveït ja de les dispenses pertinents. || Els Calmets mestres de cases emplen els registres de Balsareny. La línia patrilínea, els hereus de la casa, arriba a finals del XIX amb Miquel Calmet, pare de Pius, Serafí i Marc Calmet Ferrer. Un fill de Pius va ser Josep Calmet i Safont, fundador de l’*Acadèmia Calmet* de Manresa, que es va distingir per la seva labor pedagògica, especialment en l’ensenyament de la llengua i la literatura catalanes, i fou guardonat amb el Premi Bages de Cultura l’any 1983 (cf. *Sarment*, 91, agost 1983). Marc Calmet Ferrer, escrivent de la fàbrica del *Molí*, i més endavant cafeter del *Centre Parroquial* (↔ Creu 24), era músic, i va ser fundador i director de l’orfeó “Germanor Balsarenyesa” entre els anys 1917 i 1919 (cf. *Sarment*, 168, febrer 1990, pàg. 8-9). També organitzava, al Centre Parroquial, funcions de teatre (en trobem algunes ressenyes a la premsa comarcal de començaments de segle). L’any 1908 es va casar amb Isabel Sant Escayola, de *cal Sant* (← Raval 9; ↔ Baix 4); néts seus són els Torrentó Calmet del mas *Coromines* de Viver. Pel que fa a Serafí Calmet Ferrer, es va casar amb una dona de Sallent, Teresa Pons, que en va rebre el sobrenom feminitzat i era coneguda per “*la Felipa*”; aquest matrimoni també es va traslladar a l’altra casa que porta el seu nom en aquest carrer: *cal Felip* (→ Baix 4), davant de la font. Va tenir així mateix tres filles: a) Margarida Calmet Pons, que es va casar amb l’home de *cal Celdoni* (→ Nou 60). b) Antònia Calmet Pons, casada amb Josep Sant Escardívol, és la mare de Jordi i Antoni Sant Calmet, de *cal Sant* del Raval (→ Raval 9). c) Petronila Calmet Pons, “*la Nila de Cal Felip*”, que fou una de les meves més destacades informants, portà també el sobrenom de sa mare, “*la Felipa*”. Per fi, un fill seu, Josep Maria Vall Calmet, casat amb Dolors Corominas Fornells, de *ca la Teixidora* (← Nou 31) batejava *Felip* el seu hereu i així el prenom reapareixia en una família que ja havia oblidat l’home que, quasi dos segles abans, els havia llegat el motiu. || L’actual Felip, Felip Vall Corominas, s’està a la → Travessera 79 bis, casa unifamiliar que es coneix també com a “*cal Felip*”, però a causa ja, més que res, del prenom del propietari. || La casa del carrer de Baix fou coneguda també com a:

Cal CALMET [è] ↓ Cognom dels propietaris. || També:

Cal TELIS [tèlis] ↑ Hipocorístic, amb canvi fonètic, del prenom *Estanislau*: Estanislau Jordana Pelfort (1896-1965), pare de l’actual detenedor del motiu. Però el primer

Telis no era aquest, sinó un altre Estanislau amb qui no l'unia cap mena de parentiu. “*El Telis era un home vell que treballava a la fàbrica, ja a punt de retirar-se. Li deien així perquè es deia Estanislau. Quan aquest home va plegar de treballar, es va escaure que va entrar a la fàbrica el jove Estanislau Jordana, i tothom va dir: ‘Mira, ja tenim un altre Telis! I en va heretar el motiu’*” (→ Mel 6).

36. Cal PAQUELA [è] ↑ D'un fet de parla habitual: “*L'home feia de pagès i s'enduïa la bóta a la terra. Quan volia beure, sempre deia: ‘anem a aixecar la paqueta’*”. || L'avi de *cal Paqueta* és citat per SOLER (1979: 18).

38. Cal VÍCTOR [bíktu] ↓ Prenom. Sens dubte té relació amb el *Pere Víctor* de la casa del costat. Es deien *Arnau* de cognom: el *Quim de cal Víctor* era el pare de l'Antoni Arnau, de ca l'Enriqueta (→ Creu 13). || També:

Cal MAMBLA ↓ Procedència, de la Mambla d'Orís? Només una informant situa aquí aquesta família, que hem trobat també al ↔ Raval 29 i a ↔ Creu 1.

40. Cal PERE VÍCTOR [bíktu] ↓ Prenom: Pere, i nom de casa: *Víctor*, al seu torn, en origen, prenom. || En aquesta casa s'hi havien estat els de *cal Marxant* (← Nou 17). || També:

Ca l'ESQUENAMOLL [ò] ↓ Singularitat de caràcter: poc treballador. Malnom ja perdut, que diversos informants d'edat recorden (i localitzen en aquesta casa), però ningú no ha pogut atribuir explícitament a una persona o família concretes. Un informant “*el recorda com si el tingués al davant*” (↔ Trull 4). || Després, el 1939:

Ca la MARIONA [ó] ↓ Hipocorístic del prenom d'una mestressa. Un informant el dona masculinitzat: **cal MARIONA** ↓ “*El Joanet de cal Mariona era manobre*”. Però també el trobem en femení: “*El director de la fàbrica de la Rabeia (...) va cridar en Joanet de ca la Mariona, que era un home que treballava a la seva fàbrica...*” [SOLER (1989: 44)]. Es van comprar aquesta casa el 1939; abans s'estaven a ← Baix 16. || També:

Cal TERRADOS [tarrádu] ↓ Cognom, probablement. Atesto un Joan Terrado Solana, d'Alguaire, casat amb Maria Cambray Ferreny, del mateix poble, pares d'Antònia Terrado Cambray, casada amb Josep Codina Bernadich, pares de Pere i Josep M. Codina Terrado (nats el 1928 i 1931 respectivament). || Un cosí d'aquesta Antònia podria ser a l'origen del nom de casa. “*El Terradus era el marit de la Mariona, i feia de barber. Va tenir tres filles: l'una es va casar amb el Francisco de cal Guineu* (→ Cra. Berga 5); *l'altre, amb el Ton de la Creu* (→ Creu 27); *la tercera, amb el Joseíto de Navàs*”. || Avui:

Cal MIQUEL MANYO [máñu] ↑ Prenom i origen de l'estadant de la casa, que era aragonès (Miquel Tarrason Villagrasa).

42. Ca la PUTXETA ↓ Var: **Cal PUTXET** ↓ Procedència, del Putxet de Barcelona (→ Creu 12; → Vell, 4). || Després:

Cal MORRAL ↑ Cognom de l'avi matern de l'actual avi. El motiu ha passat al seu fill i al seu nét. Persona molt popular a la localitat, té un taller de reparació de bicicletes i és un dels principals impulsors de la Unió Ciclista Alt Llobregat;

és conegut de tothom per aquest sobrenom (← Baix 6; → Cra. Berga 12) (Jaume Jubert Morral). || Avui:

Cal SANMIQUEL [è] ↑ Cognom de l'antic estadant. Després s'hi va estar la seva viuda, **la SANMIQUELA** ↑ (Dolors Orriols Serrat).

SN. El PUB [páp] ↓ El carrer del Castell s'ha anat allargant, i en les últimes dècades s'hi han fet diverses cases més, sense que cap d'elles tingui un nom específic. En una, però, bé que de manera efímera, s'hi va instal·lar un "pub" als anys 80, amb l'impronunciable nom de **SCJAICJ**, que no sembla que respongués a cap mena d'inicials o sigla. La gent en digué només "*el Pub*", pronunciat a l'anglesa. Aquest establiment va patrocinar fins i tot durant un parell d'anys un equip de futbol sala, que jugava el campionat local d'estiu i en portava el nom, *Scjaicj*, tant a les samarretes com als cartells i programes anunciadors. Però tothom, de l'equip, en deia també "*el Pub*". Després va tancar i ara la casa torna a ésser un habitatge unifamiliar.

32 bis. COSTA DEL CASTELL

21. Cal BARBET [è] ↓ Origen desconegut. Podria tractar-se de la masculinització d'un motiu *Barbeta*. Antigament era una casa isolada, l'única cap a la palanca; ara és una més del carrer. Pel casament de Ramon Plans Bacardit amb Maria Carreter Soler, es van traslladar a la baixada del Torrent, vora la font; i després a → carrer de Baix 14. || Avui:

Cal CALPE [e] ↑ Cognom del propietari actual.

23. Ca la MIQUELA [è] ↓ Prenom d'una propietària, ha donat nom a alguns topònims menors: → *la Gola de la Miquela*, → *el Pou del Miquela* (nom de tot un pati, annex a la casa, que tenia un pou). El motiu, masculinitzat, passà a l'últim descendent, **el MIQUELA** ↓, que va morir precisament negat al seu pou. Aquest fet, que ha deixat una empremta en la memòria popular, és recollit a la premsa comarcal de l'època: "*Un pobre vellet de setanta-cinc anys que vivia sol en una casa coneguda per "cala Miquela" aparegué ofegat en un pou que té uns divuyt pams de fundària. / Donà la notícia de la fúnebre troballa un veí d'aquest poble que, surtint als afores y acostant-se a l'esmentat pou, vegé el cadavre del vellet per demunt de l'aygua. / Avisades les autoritats y alguns veïns el tregueren cadavre, conduint-lo al cementiri aont el metje li féu la autòpsia, essent son dictamen de que'l mort havia tingut un atac de feridura plena. / No se sap com succeí la desgràcia. A la vora del pou s'hi trovà un cabàs ple de terra sense cap més indici que indiqui com pogué caure aquell home al pou. Al cel dia l'ànima del finat*". ["El Pla de Bages", 21-VI-1905] || El *torrent Vergers*, pel fet que passava pel costat d'aquesta casa, es deia també *torrent de ca la Miquela*: "... que viéndose de continuo molestados por el mal olor que despiden las heces del vino que transcurren por el torrente llamado de Casa Miquela, procedente de la fábrica de aguardiente..." (Denúncia de 25-VI-1878 contra la *Fassina* (↔ Cra. Manresa 1)) [APV] || Avui:

Cal PEPITO VILANOVA ↑ Hipocorístic del prenom Josep, i catalanització del cognom Villanueva, fou el sobrenom, usual fins a la seva mort, del propietari de

la casa, que vingué a viure a Balsareny essent molt jove (Josep Villanueva Villagrasa).

EI POU DE GLAÇ ↑ Annex a la seva casa, i dins la seva propietat, hi ha un pou de glaç: “*situat dessota el balç que hi ha darrere el Casal, al peu de la riera. [...] Pertanyia a les terres que anaven adossades a la casa de cal Sala [← Pl. Ajuntament 2], i quan l’Ajuntament va comprar la casa també hi anava el dit pou, que més tard varen cedir a en Vilanova en recompensa per haver tapat el torrent de la claveguera fins a la riera.*” (SOLER 1990: 22). En efecte, aquest terreny, de 1352 m², pertanyia al Pepito Vilanova arran de la canalització del torrent Vergers en el seu últim tram, entre el carrer del Castell i la riera del Mujal. [RPM-2, tom 1011, llibre 31 de Balsareny, foli 207, finca 1145; escriptura inventari, ibid., tom 93 del Diari, núm. 99, foli 48].

33. PLAÇA DE LES MONGES (= de Ricard Viñas Coma)

1. **Cal FRARE** ↓ Origen desconegut. Es deien de cognom *Gonfaus*: Maria Gonfaus Fàbrega, muller de Josep Casaldàliga Vall (el *Pepet Botella*, ↔ Trull 6-8) era de *cal Frare*. Aquests *Gonfaus* eren família també del *Ton del Cafè* (↔ Creu 27) i de la Isabel Fàbregas *Gonfaus*, de *cal Jan* (↔ Nou 8) i, per tant, de *cal Marxant* (↔ Nou 41). || Després:

Cal MORENO [u] ↓ Característica física. Es tracta del *Moreno* que fou alcalde de Balsareny durant la guerra, Josep Obradors Jové (↔ Vell 36). || Després:

Cal BAJONA ↓ Cognom de Ramon Bajona Pintó, que va venir de Navàs i va posar aquí una peixateria abans de traslladar-se a → Creu 16. || Avui:

Ca l’ORTÍN [u] ↑ Cognom del propietari actual, Pere Ortín Garcia.

2. **(El COLÈGIT de) les MONGES** ↑ El nom oficial era “*Colegio del Pilar, de las Hermanas Dominicanas de la Anunciata.*” Les monges, que s’estaven al carrer de ↔ Baix 24 des de 1859, van construir aquest edifici el 1905 i el van ocupar fins al 1973, en què el van vendre a l’Ajuntament. “*Les monges també donaven classe. Abans que el col·legi parroquial, la parròquia s’interessà perquè es donés classe a les nenes, i va fer venir les Germanes Dominiques, que s’instal·laren primer al carrer del Castell [...] Després [varen] passar a donar classe a la plaça de les Monges [...] El darrer any que donaren classe fou el 1973.*” [GEL 1979; Sarmant, 57, juny 1980, pàg. 5]. || Avui:

La GUARDERIA ↑ L’edifici és avui una llar d’infants municipal i parvulari, a més de l’Escola Municipal de Música i la de Teatre. || Aquesta llar d’infants fou batejada oficialment amb el nom de “*Guarderia Municipal Pare Coll*”, després “*Llar d’Infants Municipal Pare Coll*”, en record del religiós dominicà exclaustrat Francesc Coll i Guitart (1812-1875), que fou després missioner popular, i també sacerdot a les parròquies de Moià i Artés. El pare Coll va fundar les terciàries dominiques de l’Anunciata i té en curs el procés de canonització.

3. **Ca l’ESTEVE** ↑ Prenom del besavi, Esteve Pujals Casals (que va morir l’any 1915), i del seu besnét, Esteve Pujals Solà. La casa la van fer fer l’Esteve Pujals Casals i

un cunyat seu, l'any 1881. Tot seguit la varen vendre a un home de Berga, de cognom Iglésies, a qui deien de motiu “*el Catedràtic*”; aquest, al seu torn, se la va vendre a Margarida Lladó Calmet, tia de la mare de les dones de *cal Savoia*, que avui són propietàries d'una meitat de l'immoble. || Els de *ca l'Esteve* en van conservar l'altra meitat. Fins als anys de postguerra hi van tenir una taverna. També havien fet d'ordinaris: “*També ho eren [d'ordinaris] a ca l'Esteve. Aquests tenien una taverna: s'hi podia menjar un àpat curiós: pa amb pebre sucat amb oli.*” [Sarment, 60, gener 1981]. L'avi, fill de l'Esteve, Ramon Pujals Bartomeus, és l'autor del manuscrit *Antigüetats vàries*, que conté algunes dades d'interès sobre fets històrics i curiositats del poble. Vegeu CARRETÉ, *Un dietari de primers de segle*, Sarment, 163, setembre 1989, 13-15; = [PUJALS 1989]. Pere Pujals Pujol era pintor d'ofici, com ara el seu fill Esteve. A la casa, actualment hi ha un comerç de pintures i despatx de loteries i travesses. || Al costat, a dalt:

Cal SAVOIA ↑ Les propietàries de la casa són germanes del *Savoia* del carrer Vell (← Vell 34), Maria i Lourdes Codina Lladó; una germana seva, Francisca, es va casar amb Marc Riba Baraldés, de *cal Riba* (↔ Nou 48). Són Codina per part de *cal Savoia*, i Lladó per part de *cal Tico*. || També:

Cal TICO [u] ↓ Perquè la mare de les *Savoies* era filla del *Tico* del carrer Vell (← Vell 9; ↔ Cra. Manresa 15).

4. **Cal TOMASET** [è]. Var: **cal TOMÀS VEIXINER** ↓ Hipocorístic del prenom Tomàs, i singularitat de caràcter. || Aquesta casa i la següent van ser ensorrades per obrir la prolongació del que després seria el carrer de la Mel. Totes dues cases eren dividides en pisos, en règim de propietat horitzontal: planta baixa i dos pisos. Als baixos no hi havia botigues, sinó habitatges també. Alguns dels pisos van canviar de llogater més d'un cop, i així difícilment podia arrelar cap nom de casa. En canvi, els estadants tenien cadascú el seu motiu; per això, de fet, hom anomenava els pisos amb la partícula “ca” seguida del nom dels inquilins. || El pis del mig (el primer) d'aquesta casa es deia, doncs, *cal Tomaset* perquè s'hi va estar el Dionís Clariana, pare del Josep Clariana, tots dos de *cal Tomaset* (← Raval 19). || “*El pare de la Pepa Tomasa portava sempre barretina; s'estava davant de cal Merenci*” (és a dir, en aquesta casa). || Després:

Cal PEÓ (DE LA CARRETERA) [pəó] ↓ Var: Ca la **ROSETA PEONA** [pəónə] ↓ Ofici de l'home, i feminització del motiu combinada amb hipocorístic del prenom. El *Peó* es deia Dalmau; a la *Peona* li deien també **la PUTXETA**, perquè era de *cal Putxet* (← Creu 12; ↔ Baix 42; ← Sant Esteve). || A sobre (segon pis) hi havia:

Cal PAQUELA [è] ↓ D'un fet de parla habitual (← Baix 36). En aquest pis, hi va venir a viure la mare dels *Paqueles* del carrer de Baix, Agustina Pujol Fontcuberta || Abans, en aquest mateix pis:

Ca la FRANCESA ↓ Procedència. S'hi va estar la *Francesa* de ← Trull 10, que després va anar a → Cra. Berga 11. || Després de la *Francesa*, i abans dels de *cal Paquela*, en aquest pis:

Cal FESOL [ò] ↓ Aquest terme, avui clarament en desús davant el comú *mongeta*, encara es pot recollir de boca d'alguns avis. No el vaig, però, poder atestar espontàniament a les enquestes que per a l'*Atlas Lingüístic del Domini*

Català vaig fer a diversos informants balsarenyesos d'entre 60 i 85 anys d'edat, els anys 1983 i 1984, per bé que tots el coneixien. Amb tot, a començaments de segle encara era usual: el meu unclo mateix el feia servir habitualment; però va caure en desús. De ser la forma originària, PHASEOLUS > *fesol* (s. XII), passa a concentrar-se progressivament al català occidental; avui, en oriental, és tingut per rústic enfront de *mongeta* (DCVB, DECat). || El motiu, doncs, ¿podria ser que impliqués un fet de parla (arcaisme, procedència occidental) prou notable com perquè l'usuari s'hi veiés designat? No ho crec probable. Com que el nom de casa també ve de començaments de segle, i aleshores *fesol* es feia servir, jo més aviat em decantaria per una mera metàfora per semblança física; més que no pas per una metonímia pel fet de tenir fesols a l'hort (tothom en tenia, de *fesols i trumfos!*) o vendre'n. MOREU-REY (1981: 86 i *passim*) en documenta enjondre, empatats en primer lloc de la freqüència entre la sèrie de vegetals, al costat de "Tomàquet". No tinc, però, altres referències de la persona que ostentava aquest motiu. || A la planta baixa hi havien tingut botiga els de *cal Casas* (↔ Creu 22) i després s'hi va estar la família Bulnes; no me'n consta cap motiu particular.

5. **Cal MARQUET** [è] ↓ Hipocorístic o diminutiu del prenom Marc, de Marc Mas Bonals (← Torrent 4), que en va comprar el solar l'any 1878 juntament amb els de *cal Torrent* i *cal Calonge* (cf. ↔ Torrent 15). La casa va ser construïda a principis de segle (entre 1898 i 1908). || Més tard va passar a propietat d'un dels seus estandants, el tintorer Barrera de Navàs, que es va casar amb Concepció Usero Casamitjana (filla de Joan Usero González i Àngela Casamitjana Pont, de *cal Casamitjana* [← Raval 4], i germana del Jaume Usero Casamitjana. || El pis de dalt:

Ca la IETA ↓ [è] Afèresi de l'hipocorístic o diminutiu *Laieta*, del prenom *Laia*, al seu torn hipocorístic d'*Eulàlia*. S'hi va estar *la Ieta* (↔ Nou 47). || Hom assimilà popularment al renom la vocal de l'article que el precedia, i així, interpretant que es tractava d'un **ca l'Aieta*, hom anomenava també el seu pare "*el vell Aieta*". || Després:

Cal XIULA ↓ Singularitat de caràcter: afeccionat a xiular? MOREU-REY recull "Xiulador", "Xiulaire" i "Xiulet", però no pas aquesta forma conjugada del verb. || Trobo un *Xiula* a principis de segle, no associat a cap casa en concret, i que no tinc identificat: es tracta del *Pepet Xiula*, membre de la junta del Centre Instructiu i Recreatiu l'any 1905, a qui, derisivament, el corresponsal del diari carlí de Manresa "*L'Amich del Poble*" dóna aquest nom, en ocasió d'haver-se ensorrat la volta del local (la "Casa del Pueblo", és a dir, el *Casino*, ↔ Vell 17) que estaven construint: "*Els amos dels papers, o com si diguéssim els esquilets, són de lo milloret que corra, essent coneguts ab els noms de "Pepet de la Piga", "Marcó Peté", "Pepet Xiula" y'l cèlebre Xufas.*" [*L'Amich del Poble*", 10-II-1906]; "*Glòria als capitosts d'aquest poble, Pepet de la Piga, Marconet y Pepet Xiula.*" [*ibid.*, 21-IV-1906]. || El malnom podia referir-se a Josep Escaler Vassany, ex-alcalde de Balsareny (1901-1902) i promotor de la construcció del local republicà (el *Marconet* en va ser l'administrador, i havia estat tinent d'alcalde amb l'Escaler); però també podia al·ludir a Josep Picas Vilaseca, igualment membre de la majoria republicana en aquell consistori (no pas a Josep Casaldàliga Vall,

fundador del Centre Instructiu i Recreatiu, ja que aquest tenia un altre motiu: *Pepet Botella* (↔ Trull 6-8). || Al pis del mig:

Cal FELIP ↓ Prenom d'un avantpassat, *Felip Calmet* (← Baix 34). Casa també ensorradada per la mateixa raó que l'anterior, i igualment dividida en pisos. El pis del mig (primera planta) es coneixia pel nom de *cal Felip* perquè s'hi va estar la *Nila de cal Felip* (Baix 34; ↔ Baix 4; → Sant Josep 8; → Travessera 79). || Als baixos:

Ca les GUAPES ↓ Hi vivia una família amb tres filles, totes tres de molt bon veure. Van venir d'Alguaire, amb un carro que després tancaven al garatge de *la Fassina* (↔ Cra. Manresa 1). Hom les coneixia pel sobrenom col·lectiu de *les Guapes* (amb aquest castellanisme avui tan en voga entre els adeptes del català *light*). La germana gran tenia un motiu particular, i particularment espectacular: hom li deia, mig en català mig en castellà, **el SOL DE MEDIANOCHE** ↓, en al·lusió hiperbòlica (i un punt irònica?) a la seva bellesa radiant. || De fet, però, reitera una informadora, “la guapa era la gran; a les altres no recordo pas que els ho diguessin”. Això confirmaria el sobrenom de “*el Sol de Medianoche*”. || Cal no confondre-les amb *les Guapes* de la → Cra. Manresa 26. || Després:

El ZAPATERO [θ] ↓ Nom d'ofici; en castellà, perquè el sabater que s'havia estat aquí era de parla castellana (→ Cra. Manresa 9) (Emilio Herreras Rubio).

6. **Cal MERENCI** [è] ↑ Masculinització de l'afèresi del prenom *Emerència*, per deglutinació de la vocal inicial, confosa amb la de l'article; de l'Emerència Casamitjana que a mitjan segle XVIII es va casar amb Domingo Soler. S'estaven a la ← Pl. Ajuntament 1. A començaments de segle, el paleta Joan Cardona va fer, per encàrrec de Jaume Soler Sitjes, aquesta casa, molt gran, que fa cantonada amb el que, molts anys més tard, seria el carrer del Cadí. Els *Merencis* eren transportistes; als baixos d'aquesta casa hi tenien l'establa i hi guardaven els carros i els animals; més endavant, els camions. “*Per aprofitar el viatge [...] solien baixar carregats de trumfos de llavor, que solien vendre a cal Merenci, i ell, quan era temps de sembra, els venia als pagesos.*” [SOLER 1989: 13]; “*Els ordinaris anaven amb mula. L'últim fou el de cal Marensi, que ja tenia una tartana i hi portava gent.*” [Sarment, 60, gener 1981]. || En aquests baixos, utilitzats com a garatge, s'hi munta des de 1970 el “Rebost del Traginer”, tómbola de productes artesans i gastronòmics amb la qual s'ajuda a finançar la *Festa dels Traginers* de Balsareny. L'avi *Merenci*, Ramon Soler Fonollet, va publicar diversos escrits de memòries a la revista local *Sarment*. || Un germà del seu pare fou el *Merenci* de → Cra. Manresa 2, Emili Soler Sitjes, que va ser alcalde l'any 1924; i un altre fou el Valentí Soler Sitjes, el *Ti de cal Merenci*, que va ser de junta del Centre Instructiu i Recreatiu (fotos a CIR 1991: 29-30).
7. **Cal MANSO SOLÀ** ↓ Possible al·lusió a un tret de caràcter, la mansuetud. No és gens probable que hi hagués cap relació de parentiu amb els de *ca la Mansa* (↔ Raval 10). *Solà* li era el cognom; era parent de *cal Ton Solà* (← Baix 30). || També li deien: **Cal JOAN MANSO** ↓ Prenom i singularitat de caràcter. || També: **Cal FOTÈS** [futès] ↓ Var: **cal VELL FOTÈS** ↓ Origen desconegut. Aventuro que podria ser una masculinització del nom comú femení *fotesa*, emprat com a fet de parla habitual per alguna dona de la família, i que hagués quedat, per aquesta raó, batejada amb el renom de “*la Fotesa*”. El comú *fotesa* és atestat a Labèrnia (1839), amb *fu-* “grafia gatamoixa”, segons el *DECat*, s. v. FOTRE. Com veurem tot seguit,

una germana del *Fotès* era coneguda així; qui sap si ja la mare, o l'àvia? || Però també podria ser al revés, que *Fotesa* fos la feminització del motiu, originàriament *Fotès*, el significat del qual ignoro. Altrament, cap informant no en sap donar raó. || No crec que es tracti d'un fet de parla, en pronunciar amb è oberta l'imperfet de subjuntiu del verb *fotre* (altrament, en aquest verb tan polivalent, l'imperfet de subjuntiu no sembla pas un temps gaire usual). || “*No era una casa, sinó un pati amb un cobert, on tenia un carro i diverses andròmines, com de dra-paire. El Fotès era un home solter, que vivia solitari; es deia Joan Solà*”. El seu pare s'havia estat abans al Trull: “*El Vell Fotès s'estava al carrer del Trull, per allà a cal Sardina*” (↔ Trull 10). Cap al 1926, el *Fotès* es va vendre el pati al farmacèutic Joan Catalan (↔ Nou 3), que fou qui, al seu torn, va vendre-se'l al *Paco de cal Sant* (que també es deia Solà, però no eren de família) l'any 1934. Una filla del *Vell Fotès*, la **FOTESA** [è] (germana, doncs, del *Joan Fotès* conco) es va casar amb el paleta Pau Cardona, germà del Joan Cardona que havia construït *cal Merenci* i la del costat, de *cal Rosatort* (↔ Cadí 4); una altra filla, soltera, se'n va anar a viure a Manresa. || Després:

Cal SANT ↓ Cognom d'una noia de *cal Sant* (← Creu 15; Nou 2), Josefa Sant Rabeya (1905). || També:

Cal PACO [u] ↓ Hipocorístic castellà, pronunciat a la catalana, del prenom del pubill, Francesc Solà Diars (L'Estany 1902), forner, casat amb Josepa Sant Rabeya, filla d'Antoni Sant Escayola i de Maria Rabeya Bartomeus. La Josepa no era pubilla, ja que tenia un germà més gran, Jaume Sant (1903-1959) (→ Raval 9); els altres germans (Joan, 1907; Teresa, 1913; i Josep, 1915) (→ Pl. Ajuntament 1) eren més petits. Després, la casa l'ha comprada Josep Calonge Fàbregas (← Torrent 3), que s'hi està a dalt. || Després, als baixos:

Cal ROC [ò] ↓ Prenom de l'amo del forn que hi hagué als baixos, Roc Bovet Bernadas. || Avui:

Cal BOVET [è] ↑ Cognom del titular del forn, que després d'en Roc va ser el seu fill, Ramon Bovet Ballús. || Un rètol deia “*Fleca Bover*”, per bé que el mot *fleca* és inusual al poble, on s'ha dit sempre *forn*. || Hi hagué encara un altre local comercial als baixos, que fins fa pocs anys es coneixia per:

Cal MERENCI ↓ La jove de *cal Merenci* (← Monges 6) (Carme Altarriba Sociats, de *cal Ton Sec* d'Avinyó, muller de Josep Soler Costa) hi va tenir una botiga de llana i roba, que es va traslladar després a uns altres baixos de la mateixa plaça: → Monges 11. || També:

Ca la CARMÉ DE CAL MERENCI ↓ Prenom i nom de casa del seu marit. També feminitzat: la **MERÈNCIA** ↑ || I encara:

Ca la CARMÉ TROKALANA ↓ Del rètol amb el nom que tenia l'establiment al·ludit més amunt. La mestressa es diu Carme, la botiga es deia “*Trokalana*” i, conseqüentment, tant ella com l'establiment foren designats per alguns amb l'aposepció dels dos termes: El nom s'ha traslladat en traslladar el negoci. Per això, avui, els baixos porten el nom del titular de l'estudi que hi ha actualment:

Cal SARRI ↑ Cognom del fotògraf Jordi Sarri, que hi té un estudi fotogràfic; de la casa de ← *cal Sarri*, als afores del poble. Hi tingué un rètol amb el nom d’“*Estudi 81*”, al·ludint a l'any en què va establir-s'hi; després es digué “*JORDI SARRI, Servei d'Imatge*”.

8. **Cal REGATÓ** ↓ Ofici. La muller és de *cal Regató*, del carrer de ← Baix 15 (Francisca Lladó Sardans). Aquesta casa la van edificar sobre una part del solar que constituïa els darreres de la casa del carrer de Baix, ja que tant aquesta casa de la plaça, com les dues següents, com el *Centro Parroquial* (↔ Creu 24) que ve a continuació de la plaça, totes toquen al carrer de Baix, el qual conflueix, en angle agut i amb un important desnivell, amb el carrer de la Creu passada la Creu del Centro. || També:
Cal COTILLAIRE ↑ Ofici. Botiga, fins fa alguns anys, del propietari de la casa, maridat amb la dona de *cal Regató*. Abans havien tingut el negoci, botiga de llençeria i cotilleria, a *cal Cotillaire* (← Creu 19). El rètol portava el cognom real del propietari, “*Corsetería Comellas*”. || Als baixos, al costat:
Cal SASTRE NOGUERA ↓ Ofici i cognom del qui fou estadant de l’altre local que hi ha als baixos d’aquesta mateixa casa (Josep Noguera). || A dalt (planta primera):
Ca l’ANTÒNIA DE CAL SASTRE ↑ Prenom i ofici de l’home (Antònia Medall Marzà). Però es tracta d’un altre sastre, el *Sastre Arnaus* que hi havia hagut a ← Monges 12; res a veure amb el sastre Noguera del pis de baix.
9. **Cal REGATÓ** ↓ Pati no edificable (perquè és molt estret pel cantó que dona a aquesta plaça: amb prou feines l’amplada d’una porta). És el pas de sortida que es devien reservar per a llur pati interior els de *cal Regató* del carrer de ↔ Baix 15) abans de segregat-ne el solar per a edificar la casa de la plaça. Només hi ha una porta de pas, la qual ocupa pràcticament tota la poca amplada del mur que separa les cases números 8 i 10.
10. **Cal LLETER** [é] ↑ Ofici de l’avi dels actuals propietaris. També aquesta casa, de façana petita i una sola planta, s’engrandeix pel darrere i en guanya una altra sobre el desnivell del carrer de ↔ Baix 7, on un solar, no edificat fins ara, els dona vista, claror i sortida. D’aquesta casa és fadristerne el pare Pere Casaldàliga Pla, fill predilecte de Balsareny, claretà, poeta, bisbe emèrit de Sao Félix do Araguaia, al Mato Grosso, Brasil; el qual així ho evoca en un poema: “*Ja ho he dit moltes vegades: / jo vaig néixer a cal Lleter...*” (CASALDÀLIGA 1987: 127). || També hi va viure el seu germà, Josep Casaldàliga Pla, que va ser alcalde de Balsareny del 1960 fins al 1979.
11. **Cal MET** [è] ↑ Fem: **La META** [è] ↑ Hipocòric per sufixació i afèresi del prenom *Jaume* del besavi del darrer *Met*. Jaume Torras, bracer, fou pare de Joan Torras Travé, que fou pare de Josep Torras Carreté, el qual fou al seu torn, pare de Joan Torras Sala, *el Met* (1910), casat amb la Leonor de *cal Sansa* (← Cra. Manresa 20), i de Carles Torras Sala, *el Carlos de cal Met* (1900), casat el 1923 amb Emília Bartomeus, de *cal Rei* (↔ Creu 25), i que més tard va emigrar a l’Uruguai. || La casa no és pas edificada, com podria semblar, sobre el solar dels darreres de *cal Met*, la seva casa pairal (← Baix 9), que queda, pel darrere, més enllà del *corral de cal Lleter*; sinó darrere *ca la Teresona*, o també *cal Rosó*, al carrer de ↔ Baix, 5. || El Met va tenir un local, cinema i pista de ball, al ↔ carrer Balmes, que donà nom a tot el carrer: “*la Pista*”, coneguda també com “*la Pista del Met*” (Joan Torras Sala). || Als baixos:

Ca la META ↓ La dona del *Met*, propietària de l'immoble, hi va tenir una perfumeria (Leonor Sansa Roig). || Després:

Cal MERENCI ↑ Var: **ca la MERÈNCIA** ↑ També: **La BOTIGA DE CAL MERENCI** ↑ També: **ca la CARME DE CAL MERENCI** ↑ També: **ca la CARME TROKALANA** ↓ Comerç de roba, de la jove de *cal Merenci* (↔ Monges 6). En traslladar-se aquí des del número 7 de la mateixa plaça, totes les diferents variants del motiu de la botiga s'hi van desplaçar. Des de la nova ubicació, ja fa prou anys, el local té per nom "*Splay Moda*". (Josep Soler Costa; Carme Altarriba Sociats).

12. Ca l'ARNAUS ↓ També: **cal SASTRE** ↓ i encara **cal SASTRE ARNAUS** ↓ Cognom i ofici del sastre Josep Arnaus i del seu fill Llibori Arnaus. En Josep Arnaus era el sogre de l'*Antònia de cal Sastre* (→ Monges 8), Antònia Medall Marzà. Més endavant, el sastre Arnaus es va traslladar a → *cal Tinus* (Baixada Torrent 5). || Després:

Cal COMAS [ó] ↑ Cognom de l'avi matern d'Antònia Prat Comas, que hi va tenir molts anys una perruqueria per a senyores; l'establiment va ser sempre conegut per aquest nom. Un portal al costat d'aquest local mena a unes escales per on, aprofitant el desnivell vers el carrer de Baix, es davalla a un pati interior on hi ha habitatges, amb sortida per aquí, que corresponen als darreres de la casa de *cal Met* del carrer de Baix (↔ Baix 9). || La casa era propietat dels de *cal Borrellas* (↔ Cra. Manresa 16).

34. BAIXADA DEL TORRENT

1 (= 15). Cal TORRENT ↑ Va ser la primera casa que es va edificar just a la vora del torrent Verger, més amunt de les Monges. El nom va arrelar de seguida, afavorit pel fet que van tenir molts anys botiga als baixos. Tant com a nom de casa com quan funciona de sobrenom familiar, es fa servir indistintament amb la partícula *ca* o sense (i aleshores el motiu sembla fer referència directament al lloc, més que no pas a la casa): l'*Antònia del Torrent* / l'*Antònia de cal Torrent*. || L'any 1878, quan encara no hi havia res edificat en aquest indret, el terreny es coneixia pel nom de "*el darrere de les cases*" (s'entén, les cases del carrer Nou pel cantó de ponent). Dos dels propietaris, Joan Fàbregas Riera (de *cal Jan*, ↔ Nou 8) i Jacint Valldaura Soler (propietari del terreny que després seria *la Fassina*) van vendre cada un un pati a tres compradors: Josep Calonge Guix, Marc Mas Bonals i Josep Solà Pujol, per 825 pessetes. Els tres compradors s'hi van fer sengles cases. Josep Solà Pujol fou el primer que en va portar el motiu: el *Josep del Torrent*, pare de Marc Solà Serra, el *Marc del Torrent*, rajoler, que va ser alcalde de Balsareny entre 1923 i 1924. Aquest Marc es va casar amb Josefa Obradors Lladó, de *cal Pijoan* (← Vell 14), filla de Josep Obradors Bartomeus, que va ser alcalde els anys 1904-1905. Del Marc i la Josepa van néixer Antònia Solà Obradors i la seva germana Petronila, casada amb el Pere de *ca l'Esteve* (→ Monges 3). Als baixos hi tenien una botiga de roba. Antònia Solà es va casar amb Salvador Sánchez García, que regentava també un establiment del mateix ram, *cal Barato* (← Creu 31). En Salvador en va

agafar el motiu el *Salvador del Torrent*" [cf. SOLER 1989: 51], com també els seus fills Marc, Josefina i Agnès Sánchez Solà (el *Marc*, la *Fina* i la *Inès de cal Torrent*); aquesta, casada amb Esteve Díaz Garcia, que presidí el *Cercle Cultural de Balsareny*. || Abans, al pis de dalt:

Cal PANISSOLA [ò] ↓ Nom d'una herba. Aquí no és nom de casa; és el motiu familiar d'uns llogaters que s'hi van estar: els *Panissola* del carrer de la Creu (← Creu 4). || Abans:

Cal JULIÀ TORT [ò] ↓ Prenom i cognom, no pas motiu (per característica física), ni tampoc indicador de procedència de la casa de ↔ *Tord*. || També es van estar al Raval (← Raval 27). || Després, als baixos:

Cal MARTÍ COLL [ò] ↑ Var: **Ca la REMEI** ↑ Prenom i cognom de qui en va regentar, durant molts anys, una botiga de roba, Martí Coll Basaganya, i prenom de la seva muller, Remei Armengol Feixa. || Després: un comerç de fruita, *Fruites BALSARENY*.

3 (= 17). **Cal CALONGE** [ò] ↑ Cognom del propietari **Josep Calonge Guix**, que fa edificar l'edifici a començaments de segle XX (vegeu *supra*, *cal Torrent*), avi de l'avi actual, Josep Calonge Fàbregas, un dels informadors d'aquest treball, que visqué a → Monges 8.

5 (= 19). **Cal TINUS** ↑ Hipocorístic, aparentment afèresi de Celestí en sa forma castellanitzada *Celestino* i amb l'afix d'una s final; cf. MOREU-REY (1974: 101). Es tracta de Celestí Riera, pare d'Esteve Riera Finestres, *l'Estevet de cal Tinus*. || Tanmateix, però, un nét d'aquest Celestí afirma categòricament que la casa ja portava aquest nom quan el seu avi, que procedia d'un altre poble, va arribar a Balsareny i la va comprar. Ha de tractar-se, en conseqüència, d'un altre Celestí anterior. (Cal descartar la hipòtesi del prenom Constantí, insòlit a Balsareny; i no pot ser cap *Valentí*, *Martí* o *Agustí*, noms la forma castellana dels quals no acaba en *-tino*). || Una noia de *cal Tinus*, Francisca Riera Finestres, es va casar amb el Pepet de *cal Fuster* [→ Berga 12], i una altra, Neus Riera Finestres, ho va fer amb el Jacint Orriols [→ Vell 4; Manresa 21]. || Després:

Ca la MARTA ↑ Perruqueria de Marta Fusté Riera. També hi ha la seu de **CONSTRUCCIONS SERRANO**, de Pere Serrano Rodríguez, el seu marit.

7 (= 21). **Cal TONI DE LA FASSINA** ↑ Segregada del mateix immoble de *la Fassina* (← Manresa 1), Antoni Vilaseca Soler, *Toni de la Fassina*, s'hi va fer una casa unifamiliar.

9 (= 23). **La FASSINA** ↑ És la mateixa casa de ↔ Manresa 1, que té de fet la porta d'accés a l'habitatge per aquest carrer, tot i que ha estat durant quaranta anys un cafè, i abans ja era botiga, i l'entrada de l'establiment era per la carretera de Manresa; per això la considerarem en el capítol corresponent a la carretera.

* * *

2. **Cal CARBONER** [é] ↑ És la mateixa casa de ↔ Cadí 1. Als baixos, amb l'entrada pel carrer del Cadí, hi ha una oficina del *BBVA*; abans hi havia hagut la *Banca*

Catalana; anteriorment *Banc Mercantil de Manresa*, i encara abans hi havia hagut una corresponsalia del *Banc Condal*.

4. **Cal MARQUET** [è] ↓ Hipocorístic del prenom Marc, prenom de Marc Mas Bonals (el que va fer també la casa, avui ensorrada, de ↔ Monges 5, al costat de *cal Torrent*). Però el motiu ja procedia d'un avantpassat seu, ja que hom recorda també, contemporanis a ell si no anteriors, un *Josep de cal Marquet* i un *Quico Marquet*. || A part del fet que a Balsareny el prenom *Marc* és molt corrent, ja que es tracta del patró del poble, és mera casualitat el fet que avui el propietari d'aquesta casa, el *Marc de les Gracioses*, també duguí aquest prenom. || L'últim **Marquet** propietari fou justament Marc Mas Bonals, i fou ell qui va vendre la casa al *Marc de les Gracioses*. De fet, tots dos eren enteparents: el Marquet era casat amb Teresa Ordeig Rabeya (*), la *Teresina de cal Fonso* (← Creu 2), cosina de la dona del *Marc de les Gracioses*, Antònia Fornesa Rabeya. El Marquet es va vendre la casa perquè se'n va anar a viure a Barcelona". || Avui:

Cal MARC DE LES GRACIOSES ↑ Var: **cal SIFONAIRE** ↑ o **SIFONERO** [u]

↑ Comerç i indústria: feia sifons i gasoses, les exquisides "Bebidas Carbónicas Riera" de la meva infantesa. Després fou majorista de begudes. La casa, que no fa cantonada, té també una sortida al carrer del Cadí. Es deia Marc Riera Soler, i des de sempre s'havien estat a *ca les Gracioses* (← Baix 13). Amb el temps, va veure la necessitat de canviar l'emplaçament del seu negoci, perquè als camions no els anava gens bé de fer la maniobra per accedir al carrer de Baix, estret, i que fa a la Creu un revolt pronunciat i rost; per això, després de temptejar altres solars (*cal Pol·la, el cobert del Panarra, cal Ton de la Creu*) va fer tracte amb el *Marquet* i li va comprar la casa.

6. **Cal RABOSA** [ó] ↓ S'hi van estar els *Raboses* abans de fer se la casa de la carretera (→ Berga 27). || Després:

Ca la PEPA DEL SOLA ↓ Hipocorístic del prenom *Josepa*, i procedència de la casa ← *el Solà d'Aladernet*. || Després, i fins avui:

Cal FERRER ↑ Ofici. Des de fa anys hi ha una ferreria, avui taller mecànic. Com que fou l'ofici del pare i el fill l'ha continuat, hom els aplica el motiu amb la partícula del nom de casa o directament sense partícula: el *Josep Ferrer* / el *Josep de cal Ferrer*. En canvi, a les dones se'ls atribueix només el nom de casa (l'ofici és clarament d'homes): així, doncs, no es diu pas **la Ferrera*, sinó la "*de cal Ferrer*". La mare, però, va conservar el motiu familiar de casa seva, de *cal Comas* (← Vell 30; ↔ Monges 12).

- 8-10. **La FONT** ↑ Perquè al davant mateix hi ha una font pública. Immoble amb dues escales, amb diversos habitatges de lloguer, propietat de Joan Rabeya Torras; un local dels baixos és la seu local del sindicat CNT. || És nom de casa: hom anomena els diferents estadants d'aquesta casa dient: "*els que s'estan a la Font*"; i, tot i haver-hi altres fonts al poble, només aquesta funciona com a element locatiu de la casa del davant. || Antigament:

Ca l'ANSELMA CARALLOTA ↓ Prenom i fet de parla habitual, d'una estadant de cap als anys trenta. "*La mare cridava el seu fill des del balcó, i li deia: Anselmo, carallote!*". "*Eren família de cal Cinto, d'Avinyó*".

12. La LLETERIA ↑ Comerç: lleteria del *Joan de Cornet* (Joan Verdaguer Pla) (← Bruc 50).

14. La CARNISSERIA ↓ Hi havia hagut la carnisseria de la *Carme de Cal Lleter* (← Monges 10), que havia tingut una entrada també per aquest carrer. És la mateixa casa de ↔ Berga 2, que fa cantonada, propietat de *ca l'Eugeni* fins el 1989, que se la van vendre al farmacèutic Albert Iglésias Llangostera.

35. CARRETERA DE MANRESA

1. La FASSINA ↑ Activitat industrial. Era una fassina; més tard fou botiga de vetes i fils; des de 1953 fins al 1991 va ser un bar. Era també l'oficina o administració on es despatxaven els bitllets dels cotxes de la línia Manresa Berga de l'empresa ATSA ("Compañía General de Auto Transporte, SA"). Per això, el nom oficial del cafè era *Bar Administración*, més tard catalanitzat en *Bar Administració*; però mai ningú no l'ha anomenat així i, en canvi, el nom de casa la *Fassina* és d'ús absolutament general. || La casa va ser construïda l'any 1875 per Josep Picas, de *cal Bassany* (↔ Nou 36), a la carretera i fent cantonada amb el torrent Vergers. Tot seguit, el Picas se la va vendre al seu cosí, Francesc Vilaseca Sellés, de Castellnou (que feia de carter l'any 1886). Del casament amb Paula Monrals va néixer Antoni Vilaseca Monrals, àlies *Xic*, que es va casar amb Angelina Morral Moré, de Sallent. Foren els pares de la Paulina i el Francesc Vilaseca Morral (el *Quico de la Fassina*), que es va casar amb Carme Soler Cesari, de *cal Portaler* (← Nou 9) (la *Carme de la Fassina*), i és el pare de l'Antoni Vilaseca Soler (el *Toni de la Fassina*) i dels seus germans, la Mariàngels i el Jordi de *la Fassina*. || Sabem que l'any 1878 ja funcionava la fassina, i que alterava l'equilibri ecològic dels veïns del torrent Vergers: "*Los infrascritos vecinos del presente pueblo [...], viéndose de continuo molestados por el mal olor que despiden las heces del vino que transcurren por el torrente llamado de casa Miquela, procedente de la fábrica de aguardiente que Vilaseca (a) Xich tiene establecida en la carretera, y que su exhalación amenaza de continuo la salud pública de este vecindario...*" (1878) [APV]. || La fassina només va durar nou anys escassos, ja que el 1887 es donava de baixa de Contribució Industrial. Però, malgrat una història tan breu i tan allunyada en el temps, el nom de casa i renom familiar ha perviscut incòlume fins avui. El mateix 1887 ja enregistrem el motiu (bé que podria ser encara una mera designació d'ofici): "*Fassiné Vilaseca*" [AJOB, llibre 5 (1887), ff. 8, 46] || També se'n diu:

Ca la PAULINA ↑ Hipocòrístic: prenom de Paulina Vilaseca Morral, que, juntament amb el seu germà Francesc, fou mestressa de l'establiment, i una de les principals informadores d'aquest treball. Era filla d'Antoni Vilaseca Monrals, que fou alcalde de Balsareny els anys 1910-1911. || Com que era un bar, tots dos noms de casa són molt usuals, al contrari que el nom oficial de l'establiment. La Paulina va morir el 2005.

3. Ca la BIGOTERA ↓ Var: **ca la MARIETA BIGOTERA** ↓ Prenom i característica física. || Després:

Cal TARRANQUER ↓ **L'EMÍLIA DE CAL TARRANQUER** ↓ Dedicació no professional: “*arplegava estelles i tarrancs*”. || Després es van traslladar al carrer de Baix (→ Baix 4), i més tard al Trull (→ Trull 14). Encara, per un breu temps, sembla que el *Tarranquer* se'n va anar a viure a la casa, petita i vella, que hi havia abans on avui hi ha el *Xalet* (↔ Manresa 19). || En aquesta carretera, però no pas en aquesta adreça, és esmentat un *Tarranquer*, encarregat de l'abeurador de l'aigua procedent de la Baga Fosca, a començaments de segle (→ Manresa 4). || Després:

Ca la PANDANGA ↓ Origen desconegut. “*Un matrimoni que hi va posar una taverna.*” || Després:

Cal XIPRIÀ ↓ Var: **XEPRIÀ** ↓ Prenom *Cebrià*, alterat a partir d'una catalanització irregular de la forma castellana (Cipriano → *Xiprià*); la variant inclou una dissimilació (*Xiprià* → *Xeprià*). || “El *Xiprià* era un home de *ca la Mansa* (← Raval 10), casat amb la *Llarga de cal Ròio* (← Manresa 6). Van venir de Súria després de l'aiguat dels anys vint.” || Després:

Cal REGUANT ↓ Cognom d'un antic propietari, quan, en comptes d'una casa, hi havia un estable. Avui, la casa constitueix una sola unitat amb el número 5. El Reguant tenia un camió. || A començaments de segle, també:

L'ABEURADOR ↓ “A cal Tarranquer hi havia un abeurador públic, amb aigua que procedia de brolladors naturals de la Baga Fosca i, mitjançant una canalització, arribava fins aquí, travessant el torrent per sota del pontarró que hi havia.” La *Crònica* de Valentí Masplà esmenta el *Tarranquer*, encarregat de l'abeurador de l'aigua procedent de la Baga Fosca, a començaments de segle, per bé que la numeració de la casa no és l'actual: “L'encarregat de l'aprofitament d'aquelles aigües era el Tarranquer, potser degut al fet que els abeuradors eren encastats a la seva casa de la carretera de Manresa número quatre.” [MASPLÀ 1989: 11]. En principi semblaria prou versemblant que l'abeurador fos, efectivament, al número quatre de la carretera, és a dir al cantó de ponent o de muntanya, més que no pas al número 3; però el testimoniatge dels informadors em confirma que l'abeurador era aquí, a *cal Tarranquer*, i no pas a l'altra banda.

5. **Cal BOTER** ↑ Ofici: “*Adobava bóts, empegant els que s'havien fet malbé i canviant-hi els colls*”. Al segle XIX havia estat hostal: “*Que el nostre poble era cruïlla i sojorn de traginers ho palesen els diferents hostals que hi havia al segle XIX (l'Hostal del carrer Vell, cal Devesa, cal Boter...), amb grans estables per a les bèsties.*” (CARRETÉ 1994). “*I això que el poble havia estat molt ben servit d'hostals. Hi havia el de cal Boter, que tenia una establa que arribava des del davant fins al darrera de la casa; hi cabia molt bestiar. Com el nom ja diu, l'home feia de boter, i si es rebentava algun bot dels traginers, els l'arreglava, com també els en venia algun de nou.*” (SOLER 1990: 37). || Més tard, i durant molts anys, esdevingué un cafè i mantingué aquest motiu, malgrat anomenar-se oficialment “*Bar Sport*”. || **La PEPADE CAL BOTER** era la **XENA**, de *cal Xen* (← Raval 6), germana del *Pol-la* (↔ Manresa 23). || El pare de l'actual propietari era Josep Bassany Riera, que fou secretari de l'Ajuntament republicà el 14-IV-1931. Es va casar amb una noia de *cal Comas* (← Vell 30). Els seus fills: Josep Bassany Comas (el Josep de *cal Boter*), Claudina, Ricard (el Ricardet de *cal Boter*), Joan (el Joan de *cal Boter*). El nom de

casa és més aviat associat als qui regentaren el bar, els germans Josep i Ricard. Els fills d'en Ricard i de Trinitat Dolado Ortega: Daniel i Sandra, el Dani i la Sandra de *cal Boter*. L'establiment va tancar l'any 2003.

7. **Cal SIMONET** ↑ Hipocorístic del prenom de Simó Riba Freixa, que vivia al pis de dalt i tenia a baix una fusteria. El motiu s'aplicà també a un fill seu. Actualment el nom de casa encara s'hi aplica, especialment al pis de dalt, on viu una filla del Simonet que no ha heretat el motiu. || En aquesta casa s'hi van estar els de *cal Marxant* (← Vell 17) a finals del XIX; també, als anys vint, la família de la meva mare (la *Palmira* que seria de *cal Sardina*), quan van venir d'Avià. || Després, als baixos:
Ca l'ARMAND ↓ Prenom del qui hi va regentar una botiga de queviures, Armand Casòliva Lladó, de *cal Majordom* (← Manresa 31). || El nom comercial de l'establiment era "*L'empordanesa*".
9. **Cal NOSA** ↓ S'hi havien estat els de *cal Nosa* (← Raval 31). || També:
Cal BECAINÓ ↓ De "becaina"? Potser d'un fet de parla? || També:
Cal COLLETER [kuλoté] ↓ Procedència, de la casa de pagès del ← *Collet del Nado*, de Balsareny. || També:
Ca la GIBRELLETA ↓ Malnom individual de la mestressa, dona del Colleter; es deia Isabel i s'estava als baixos d'aquesta casa. || També:
Ca la ISABELONA ↓ Hipocorístic del prenom de la mateixa dona. || En un altre pis, després:
Cal SERRA ↑ Procedència: de la casa de *cal Serra* (de Gaià). *El Serra* era el motiu amb què tothom coneixia Celdoni Santamaria Cortada, ànima de les colles de Bastoners del poble (+ 1983) || També:
Cal XURRERO [tʃurréru] ↑ Dedicació comercial. Havien regentat molt de temps una xurreria a la plaça d'Espanya (Onze de Setembre). El fill del *Serra*, Eduard Santamaria Torres, és encara conegut per aquest apel·latiu, no ja pel nom de casa amb què tothom designava el seu pare; però el fet de no tenir la xurreria, sinó regentar, durant un temps, el bar *Snoopy* (→ Manresa 20) van fer que hom l'anomenés temporalment l'**Eduard del Snoopy**. || Als baixos:
El ZAPATERO [θapatéro] ↓ Ofici (← Monges 5) d'Emilio Herreras Rubio. || Aquesta casa, de diversos pisos, porta una data en pedra: 1906.
11. **Ca la FRANCESA** ↓ Procedència; no té cap relació amb *el Francès* (↔ Sant Marc 53; Raval 23). Vegeu, però, *ca la Francesa* (↔ Berga 11); sembla molta casualitat, que hi hagués dues cases d'igual nom al mateix número dels dos carrers simètrics; podria ser un error de l'informant, que confongués el carrer. || La casa té una tarja de ferro forjat amb les inicials M.C. i la data: 1921.
13. **Cal RIPOLL** ↑ Cognom. La casa fou construïda cap a 1911, per Raimunda Riera, mare de Dolors Viladomiu Riera, que es va casar amb Antoni Ripoll Torras, pare de l'actual propietària, Ramona Ripoll Viladomiu, i del seu germà.
15. **Cal TICO** [u] ↓ Hipocorístic del prenom Francisco (← Vell 9; Monges 3). El *Tico* es va casar amb la *Calcinera*, (↔ Manresa 17). El pare *Calciner* va fer construir

dues cases contigües, una per a cada una de les seves filles. || Mort el Tico, la viuda es va tornar a casar amb un home de cognom *Diars*, pare de Pepeta Diars Salada i viudo, també, d'una Salada filla del masover de Puigdorca.

17. Cal CALCINER ↑ Fem: **la CALCINERA**. Procedència, de *cal la Calciner*, prop d'Argençola, al terme de Castellnou de Bages, casa on antigament feien calç. || Unes inicials en ferro, a la porta: J. P., corresponen a J. Puig. || Avui, també:
Cal LLUÍS SECRETARI ↑ Ofici de Joan Marquès Mañé, que fou secretari de l'Ajuntament, i prenom del seu fill, Lluís Marquès Domènech, casat amb Salvadora Puig Sallés, de *cal Calciner*, i un dels col·laboradors d'aquest estudi.

19. El XALET ↓ Característica de la casa, que va edificar la *viuda Sala* i pertangué al seu cunyat, el *Ramonet de cal Sala* (vegeu supra, *cal Serra de la Plaça*) (← Ajuntament 2): “*els amos d'una casa, dita de cal Sala, l'actual Ajuntament [...] Els amos eren un matrimoni sense fills que, en vendre's la casa, varen construir-se aquell xalet de la carretera, on viu actualment el Dr. Vicens.*” [SOLER 1989: 51]. || Abans hi havia hagut una caseta vella, ja molt atrotinada, que hom va ensorrar per construir el *Xalet*; s'hi havia estat el *Tarranquer* (← Manresa 3). || Després:
Cal DOCTOR VICENS ↑ Ofici i cognom del metge que s'hi va estar durant molts anys, Albert Vicens Elias, pare de Joan Albert Vicens i Folgueira. || La casa pertany als de *ca l'Oriols*.

21-23. Ca l'ORIOLS [uriòls] ↑ Cognom *Orriols*, deformat popularment, i de forma general a Balsareny, potser per creuament amb el prenom *Oriol*, tanmateix poc comú al poble (← Vell 4). Josep Orriols Riera va fundar la *Impremta Orriols*, dirigida avui pels seus fills, Jacint i Josep Orriols Alsina. Fins fa pocs anys, la casa duia el número 21; ara, aquest número correspon al pati annex, i la casa porta el 23.

25-27. Cal POL·LA [pòl-la] ↑ Var: **cal POLA** ↑ Fet de parla habitual: cacolàlia. “Era paleta quan feia pocs anys que es fabricava el ciment *Portland*. Fins llavors se n'havia fet servir molt poc, i ell no en sabia dir el nom. Demanava als manobres que li portessin “*el Pol·la*” i aviat aquests el van anomenar així. || El *Pol·la* era de *cal Xen* (← Raval 6), germà de la *Xena*, la Pepeta de *cal Boter* (↔ Manresa 5). S'havia estat abans a *cal Comas* (↔ Vell 30). Es deia Comas de cognom. El darrer *Pol·la* es deia Daniel Pons Bubé. || Després, cap a 1988, l'immoble el van comprar els de *ca l'Oriols*, que el van rehabilitar i engrandir i hi van ubicar les noves instal·lacions de la seva impremta. Mentre *ca l'Oriols* duia el número 21, aquesta casa (amb el jardí, que feia cantonada al carrer Trencat) tenia el 23; ara, ja sense jardí, l'immoble de la impremta ocupa els números 25 i 27.

29. L'HOTEL ↓ Nom de casa amb què fou conegut molts anys ↓ un bloc de pisos inacabat, l'amo del qual, Luis Herrero Jiménez, que va marxar a viure a Veneçuela, deia que volia destinar a hotel; per bé que finalment se'l va vendre a uns promotors, Joan Corrons i Pere Miralles, que el van convertir en un cèntric bloc de pisos que varen vendre tot seguit. || Des del *Xalet* hi ha una confusió en la numeració antiga

i actual de les cases, comptant o no la sortida del pati de *ca l'Oriols* com a número independent, i, amb més lògica, el que fou jardí annex de *cal Pol·la* (que avui constitueix un únic edifici amb la nova impremta). Per això, aquesta casa, que avui duu el número 29, va portar durant anys el 25. || Avui, als baixos:

Cal MIRALLES ↑ Cognom del propietari d'una botiga de mobles que durant anys va ocupar tots els baixos: Pere Miralles Salinas (→ Creu 27). || Després s'hi va instal·lar l'empresa immobiliària **Construccions DORMA** ↑.

31. Cal MAJORDOM ↑ Ofici: Joan Casòliva Simon (germà petit del vell *Gilet*, ↔ Berga 22) era majordom de la fàbrica de *cal Viñas (el Molí)*. || Unes inicials a la porta de ferro del jardí: *J. C.*, corresponen al seu propietari. || El seu nét és Armand Casòliva Lladó, que havia estat titular de la botiga de *ca l'Armand* (→ Manresa 7). Un pati annex és *l'hort de cal Majordom*.

33. Cal CALMET [è] ↑ Cognom ja perdut, però esdevingut nom de casa de *cal Calmet* (← Creu 15 = Nou 2; ← Vell 32). Aquesta casa era propietat del *capellà de cal Calmet*, Mn. Josep Maria Bonals Mujal.

35. Cal MORROS [u] ↑ Cognom del propietari de la fàbrica de mosaics, més tard també magatzem de materials de construcció Gamma i comerç de sanitaris. La indústria la va engegar l'avi, Antoni Morros Bohigas, l'any 1953, i la van continuar els seus fills, Francesc Morros Prat i Lluís Morros Rumeu; avui hi és al front el nét, Jordi Morros Sabata, el Jordi de cal Morros.

SN. (BAR DE) LA PISCINA ↑ A les instal·lacions de l'antiga piscina municipal de Balsareny, de titularitat municipal. Des que el va arrendar l'Antoni Bajona Cortina, de cal Bajona (← Creu 16), que el volgué especialitzar en restaurant de peix i marisc, va dur per nom **FRY PEIX - LO NOSTRA** (*sic*); però popularment sempre va ser "*la Piscina*". D'altres arrendataris en van conservar el nom primitiu, fins que un dels darrers titulars, Josep Arnau de ca l'Enriqueta (← Creu 13) li va restituir el nom popular: **Bar PISCINA**, que va ostentar fins que va ser enderrocat.

El GIMNÀS ARENY ↑ Nom de l'establiment esportiu que hi va haver a les instal·lacions de l'antiga piscina municipal. El nom juga amb un dels elements que componen el nom de Balsareny. Abans s'havia dit **VITAL GIM**.

*****

2. Cal MERENCI ↓ **La MARIETA de cal MERENCI** ↓ Masculinització de l'afèresi, per mala anàlisi, del sintagma *l'Emerència*; segmentat *la Merència*. Prenom d'una avantpassada de finals del XVIII (← Monges 6). || Aquí s'hi estava un germà de l'avi Merenci: Emili Soler Sitjes, que l'any 1924 fou alcalde de Balsareny per designació del Govern Civil, arran de la Dictadura de Primo de Rivera (AMB, Plens, acta de 28-III-1924). Abans havia fet d'ordinari a Sant Fruitós. La *Marieta de cal Merenci* era la seva muller, Maria Ribera Torras, germana del *Tianet* (← Creu 12). || Germà de l'Emili era el *Ti de cal Merenci* (Valentí Soler Sitjes), que també s'havia estat aquí. || També:

Cal PANARRA ↓ D'un fet de parla. "Essent alcalde, durant la Dictadura de Primo de Rivera, solia dir que tant li feien dretes com esquerres, mentre ell tingués pa, que li agradava molt." || Després:

Cal MARTÍ DE LES PLANES ↑ Prenom i procedència, de la casa de pagès de les ← Planes de Puigdorca (Martí Ribalta Òrrit, que va comprar la casa a la Marieta de *cal Merenci*). || Al costat:

Cal CLAU ↓ Var: **Cal CALAU** ↓ **Ca l'ANTONINO DE CAL CLAU** ↓ Possible afèresi de *Nicolau* amb assimilació ← Baix 13). Curiosament, en una esquela satírica de 1912, on s'anomena pel motiu alguns balsarenyesos, aquest hi apareix amb el nom i cognom: Antonino Gudayol, i no pas amb el seu sobrenom. Això s'explica pel fet que l'Antonino, en la data de l'esquela, formava part del grup dels opositors, probablement els inductors del pamflet. Havia estat regidor republicà (1902-1903) i a l'oposició (1909), i membre de la Junta del Centre Instructiu i Recreatiu (CIR 1991: 29-30). El *Clau* va vendre la casa al *Merenci*; no va tenir descendència. || Al costat hi vivia: **EI CLAUET** ↓ Diminutiu del motiu anterior, aplicat a Antoni Gudayol Casas, pare de Josep Gudayol Gonfaus i avi de Josep Gudayol Puig, perquè era el germà petit de l'*Antonino de cal Clau*. També, però, diuen que "era un home petit". || Una altra versió considera que aquest era anomenat l'*Antonio de cal Clau*, i que el motiu de *Clauet* fou aplicat per primer cop al seu fill, Josep Gudayol Gonfaus, ja fos per ser fill del de *cal Clau*, ja fos per ser el més petit dels seus germans (per bé que no de les germanes). || Tots dos germans vivien de costat als dos pisos del número 2 (← Baix 13; Raval 8). || Després:

EI FORN DE CABRIANES ↑ Forn de pa.

4. **Cal TARRANQUER PETIT** ↓ Dedicació constant no professional: "collia estelles i tarrancs" (→ Baix 4; → Trull 14;). *Cal Tarranquer* era a l'altra vorera, just davant per davant d'aquesta casa (↔ Manresa 3); però hi havia també un *cal Terranquer petit*, que no sé localitzar amb exactitud, i que hom havia aventurat, amb grans reserves, aquí, a la vista del text de Valentí Masplà citat més amunt (número 3 d'aquesta carretera).

Ca la CATALANA ↑ Feminització del nom de casa, provinent d'un cognom, però no pas el de la mestressa, sinó el d'uns familiars seus, els de *cal Catalan* (← Nou 27). || També:

Cal BARBER CLIMENT ↑ Ofici i prenom. L'esmenta d'aquesta forma Joan Santasusana (*Sarment*, 61, febrer 1981, pàg. 2). || També:

Cal CLIMENÇÓ ↑ Hipocòrístic del prenom del barber Climent Comellas Rota, potser per influència del cognom del polític francès Clemenceau. Notem que també podria venir de la var. *Climenç*, que forma amb *Climent* un doblat paral·lel al de *Vicenç* i *Vicent*. Aplicat també al seu fill, que no duu aquest prenom (Jordi Comellas Novell). || Després: **NOVA VISIÓ** ↑ Establiment d'òptica.

6. **Cal ROIO** ↑ Origen desconegut: potser d'un fet de parla? || L'atesto a Balsareny com a cognom (Cándido Royo Garcia, Cens 1930); però no és autòcton, ja que correspon a un sacerdot vingut de fora, i el nom de casa balsarenyenc és anterior a aquesta data. || A començaments de segle, el solar d'aquesta casa era ocupat per un

estable. || El *Roio* era en Pere Bessa Saña, pare de Miquel Bessa Vilalta (→ Manresa 12). || *La Llarga de cal Roio* ↓. Característica física: alçària. || El *Royo* és esmentat per PLANES (1982: 4).

8. **Cal LLUÍS CARDONA** ↓ Prenom i cognom de l'estadant, el paleta Lluís Cardona, germà del Joan Cardona (↔ Berga 10), que n'era el propietari. Hi ha una tarja, tapada amb obra, amb les inicials J. C. buidades, que corresponen al nom de Joan Cardona. Els paletes Cardona, que van fer diverses cases de Balsareny al tombant de segle, eren germans de la mare del *Cotillaire* (↔ Monges 8); un altre germà, Pau Cardona, se'n va anar a viure a Puig-reig. Després, el Joan Cardona se'n va anar a viure a Barcelona i es va vendre aquesta casa a la *viuda Sala* (↔ Ajuntament 1). || Després:

Cal VICTORI ↑ Masculinització del prenom *Victòria*, de Victòria Vilanova Torras (1853-1876), la primera muller de Joan Obradors Coll, avi de l'actual avi de *cal Victori*, amb qui es va casar l'any 1872 (← Nou 64).

10. **Cal SENSE** ↑ Característica física: “*Els avis, quan festejaven, es van renyir una vegada. Al noi li faltava una dent, i la noia, en parlar d'ell mentre estaven enfadats, l'anomenava 'aquell sense dent' . Més endavant es van reconciliar i, en casar se, la seva casa va ser fins avui cal Sense*”. || Una altra versió: “*Passava un home amb els pantalons foradats i el pare del Celestí li va dir A veure si et quedaràs sense pantalons*”. || No consta que hom atribuís a aquest motiu cap connotació sexual del tipus que a Sant Quirze de Besora assenyala Moreu-Rey (1981: 75), tot i que algun cop hom els havia atestat alguna reacció defensiva en aquest sentit: “*Tenim tot el que s'ha de tenir*”.

12. **Ca la MINGA** ↓ Hipocorístic del prenom *Dominga*, feminització de *Domingo*. Procedien de la casa ← *el Callarís*, dita també *ca la Minga* (→ Nou 34). || La *vella Minga* feia de llevadora. “*El Julio [xúlju] de cal Rosatort s'estava al davant de ca la Minga. Sa mare, que va tenir sis fills, anava a buscar la llevadora a peu quan havia d'infantar*”. La *Minga*, Rosa Paraire Alsina, era filla d'Elvira Alsina Clota, natural de Sallent, i néta materna de Domingo Alsina, paleta de Casserres, d'on els venia el renom. Aquesta Rosa es va casar amb Joan Pericas, mosso de *la Fassina* (↔ Manresa 1), que en portava els carros. Fills seus foren el Ton, l'Emili i el Valentí de ca la Minga. L'Emili (Emili Pericas Paraire) feia d'encarregat a la Rabeia; el Valentí es va casar amb la Coloma Sardans Casanovas; el Ton (Antoni Pericas Paraire) fou pare de Valentí Pericas Obradors, l'actual Valentí de ca la Minga. || Darrere la casa, hi havia *la bassa de ca la Minga*. Els infants de les cases properes, amb el fang de la bassa, jugaven a fer boles de fang que tiraven a terra cantant “*Peta, peta, el cul del gos!*”; si no espetegaven, pagaven penyora”. || Després:

Cal BESSA ↑ Cognom del propietari del bar que hi va haver fins al 2006, i que popularment sempre ha tingut aquest nom, malgrat dir se oficialment “*Bar Moderno*” (Pere Bessa Saña, *el Roio* ← Manresa 6); i el seu fill, Miquel Bessa Vilalta.

- 14 **Cal BERNET** [è] ↓ Cognom (grafiat *Bernet*, bé que etimològicament fóra *Vernet*) del que en fou propietari, que més tard se'n va anar a viure a Mallorca. || Després: **Cal CAMPILLO** [kàmpíeò] o [kàmpíeu] ↑ Cognom del propietari, Ireño Campillo Olmos.
16. **Cal NORANTA-CINC** ↑ Botiga de vetes-i-fils. El renom els ve de quan s'estaven a la Placeta (← Ajuntament 6) i oferien el gènere a 95 cèntims en comptes d'una pesseta. || Avui:
Cal BORRELLAS ↑ Cognom del que en fou propietari, Joan Borrellas, pare de Concepció Borrellas Riu. Mentre hi va haver la botiga de roba, aquest cognom va funcionar també com a nom de casa. Però més endavant van canviar l'activitat econòmica i ara hi ha un taller de mecànica de l'automòbil, *TALLER COROMINAS*, que regenta el pubill, Joan Corominas; i malgrat que aquest ja té un renom de família propi (*Cortès*, ← Berga 25) i fins un motiu individual (*Llesquis*), el cognom del seu sogre ha romàs com a nom de la casa aplicat al nou establiment i també al gendre a tall de motiu; de manera que fins i tot hi ha qui l'anomena *Joan Borrellas*.
18. **Cal SABATER** ↓ Ofici que fou del propietari, Ramon Juncadella Alsina (← Nou 52).
20. **Cal SANSA** ↑ Cognom del metge que en fou propietari, Salvador Sansa Roig, fill de Joan Sansa Morros, metge així mateix. Entre el pare i el fill, i juntament amb el doctor Matamoros (↔ Vell 33) foren els metges de diverses generacions de balsarenyesos. Els Sansa, abans de fer-se aquesta casa, s'havien estat a *cals Metges* (← Nou 34). || La casa és un bonic xalet amb jardí, hort i terrassa. || Un garatge annex, durant alguns anys ha estatjat un bar, que s'ha dit, successivament, segons els diferents arrendataris, **SNOOPY**, **CAFÈ DEL MIG** i **LA TROBADA**; tancat el 2006 i enderrocat per fer-hi pisos. El cognom és variant gràfica de *Sança*, fem. de *Sanç*.
26. **Ca les GUAPES** ↓ Característica física de dues germanes que s'hi havien estat fa molts anys. Eren filles d'un guàrdia civil. Les evoca MAS (1983: 170-179 i *passim*), amb els pseudònims de "Marta i Marga Martín": "*Aquestes noies eren filles d'un guàrdia civil retirat abans d'hora per un defecte de sordesa. Aquestes dues germanes, l'una rossa i l'altra morena, feia ja molts anys, des del 1933 crec jo, que vivien al poble. Quan van venir va ser pel destí del seu pare a la caserna del lloc [...] La gran era alta i el viu retrat del seu pare, feia molt de goig, però és que era molt maca. La petita, molt més baixa d'estatura, s'assemblava molt més a la seva mare, no era pas tan bonica com la gran, però el seu físic no era pas menyspreable ni molt menys. Totes dues eren molt simpàtiques.*" [MAS 1983: 170-171]. Les noies treballaven a la fàbrica [*ibid.*, 197]. La gran era modista; tenien un germà, guàrdia civil també [*ibid.*, 211], que més tard va venir a Balsareny. || Després:
Cal CIVIT ↓ Var: **cal SENYOR CIVIT** ↓ Cognom d'un mestre que s'hi va estar.
 || Als baixos:
Ca la JULIANA [χ] ↓ Prenom de la jaia, Juliana Garcia, estadant del pis de baix, mare que fou de Pere Mauri Garcia. || També:

Cal MAURI ↓ Cognom de Pere Mauri Garcia, fill de la *Juliana*. || A sobre:
Ca la GENOVEVA ↓ Prenom de la mestressa, que s'hi estava. Era la muller del Lluís Verbon Ferrer, pares del Josep Maria Verbon. Avui:
Ca la MARIA (VILARONA) ↑ Prenom i motiu de la pentinadora que hi té el saló, Maria Tarradellas Vilaró, de *cal Vilaró* (← Nou 43). A partir d'aquesta casa, que fa cantonada amb el carrer Trencat, hi ha una zona per urbanitzar fins a la cruïlla de la prolongació del carrer Balmes; on hi ha una casa propietat dels de *cal Mosoll* (← Nou 45).

- 34. INSTALGAMA** ↑ L'any 1991 es va construir un bloc de pisos del qual fou promotora la societat *Balc-Areny*, que ostentava per nom la juxtaposició dels dos elements etimològics que suposadament constitueixen el nom del poble. Aquestes cases no tenen nom propi, tot i que als baixos hi ha un establiment comercial.
- 38. Cal VERBON** [bɔrβón] ↑ Cognom del propietari, Andreu Verbon Ferrer, jutge de pau de Balsareny. Unes inicials en ferro forjat a la porta, modernes: *V.X.*, corresponen als primers cognoms dels consorts, Andreu Verbon i Maria Xandri Corominas.
- 40. Cal MORROS** ↑ Cognom de Lluís Morros Romeu, germà del Quico de *cal Morros* (← Cra. Manresa 35), propietari d'aquesta casa.

36. PLAÇA D'ESPANYA (= Onze de Setembre)

- 1. Cal MASPLÀ** ↑ Cognom dels propietaris de la casa que presideix aquesta place-ta i que popularment hi dona nom; el 1991 hi va morir Valentí Masplà Suades, alcalde que fou de Balsareny, per l'Esquerra Republicana de Catalunya, des del 18 de febrer de 1936 fins el 17 d'octubre del mateix any i, després, des del 10 de desembre de 1937 fins el 14 d'octubre de 1938, en què es va incorporar al front. Fou també l'autor de la *Crònica de Balsareny* (1978) (MASPLÀ 1989). Els seus fills: Marcel Masplà Mauri i Fermí Masplà Mauri. || La casa porta esgrafiada a la façana la data de construcció: *any 1933*; arran de la postguerra, i atenent suggeriments "oficiosos", hom en va treure la "y" a fi de descatalanitzar el rètol; de manera que la inscripció deia *an 1933*. || Als baixos:
LA BOTIGA DE CAL MASPLÀ ↓ Durant molts anys, Valentí Masplà Suades, que també tenia un petit negoci de barres de gel al carrer de la Pista, va tenir aquí una botiga de licors. || Més tard:
La CAIXA DE PENSIONS ↑ La que fou "Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi de Catalunya i Balears", després Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, instal·lada als baixos d'aquest immoble, fou coneguda en principi per *la Caixa de cal Masplà*, a fi de distingir-la de "*la Caixa*" a seques, que a Balsareny és, per antiguitat, la Caixa Manresa (↔ Berga 1), malgrat que l'altra institució faci servir oficialment aquesta antonomàsia com a nom comercial.

SN. Ca la SACRA ↑ Apòcope del prenom **Sacramento**, de la titular de la *boutique* de llenceria instal·lada el 1991 en un local comercial dels baixos de l'immoble que

en aquesta data ha construït el promotor Josep Pons Serrat, el *Collades* (↔ Berga 18) fent xamfrà amb el carrer del Nord i que arriba fins a la cantonada del carrer de la Travessera, amb la nova Biblioteca Popular.

SN. CYBER BYKE. ↑ Establiment comercial de bicicletes.

37. CARRETERA DE BERGA

1. **EL COBERT DEL PANARRA** ↓ Cobert propietat del *Panarra* de ← Cra. Manresa 2. || Després:

La CAIXA ↑ Hi ha l'oficina de la Caixa d'Estalvis de Manresa des de 1964. A Balsareny, aquesta entitat va obrir oficina l'any 1958, en un local provisional als baixos de la Casa de la Vila (↔ Pl. Ajuntament 2) i durant molts anys va ser l'única entitat bancària i d'estalvi del poble. Tot i que després s'hi han instal·lat altres caixes d'estalvis, a Balsareny, popularment, "*la Caixa*" per antonomàsia és aquesta. || A sobre hi ha un bloc de pisos, i al darrere dels baixos, amb sortida pel carrer del Nord 2, hi va haver la Biblioteca Popular des de 1964 fins a 1992, en què va canviar d'ubicació.

3. **Cal TARTAMUT** ↑ Característica física d'un avantpassat. || De *cal Tartamut* era Josep Riera Pladevall, poeta i home de teatre balsarenyès, mort el 1980, autor d'*Escrits d'un temps... d'una vida* (edició pòstuma, sense data ni lloc ni peu d'impremta: 1981?). Cf. *Sarment*, 53, juny 1980, pàg. 1. || Tarja amb la data de construcció de la casa: 1882. || A dalt hi ha dos pisos; s'hi havien estat els de:

Cal SADURNÍ ↓ Prenom d'un avantpassat. || Als baixos:

Ca la CARMÉ GALERA ↑ Prenom i cognom de la titular d'una botiga de roba i perfumeria que fa molts anys que hi ha instal·lat.

5. **Cal BASTER** [é] ↓ Ofici. || Després:

Cal GUINEU ↑ Origen incert; potser singularitat de caràcter. Moreu-Rey (1981: 90 i *passim*) en documenta enjondre 25, sense comptar els derivats; en troba com a característica física (aspecte), com a singularitat de caràcter (pàg. 108: un tafaner, a Guissona), com a "molt viu" (pàg. 112: arreu), un "llest" (pàg. 117, Caldes de Montbui) i com a "caçadors" per metonímia (pàg. 150, a Sant Pere de Ribes i Cambrils). A remarcar que unes portes més amunt (núm. 27 d'aquesta carretera) hi ha *cal Rabosa*. || A finals del XIX devien haver-se estat al Raval, però no en sé la casa: "Guineua, *carrer Arrabal*" [AJOB, llibre 5 (1887), f. 17]. De *cal Guineu* era, o bé s'hi havia estat, el *Ximus* de ↔ Nou 31.

7. **Cal FERRER** ↓ Ofici d'un antic estadant. || Després:

Cal CASTELLER ↓ Dedicació: masover del Castell (← la Rabeia; ↔ Vilaforns). || Després:

Cal SANGÜESA [è] ↑ Cognom de l'actual propietari (→ Berga 20).

9. **Ca l'ENTERRAMORTS** ↓ Ofici de l'avi, Pere Corominas Lladó. || Després:

Cal COTS [ó] ↑ Procedència: de la casa de *les Cots*, a Castelladral, que ja apareix documentada, sota la forma *Zescorts*, l'any 1313 (cf. BADIA MASGRAU 1988: 163). || Són d'aquesta casa Antoni Corominas Santamaria (†1993), que durant més de 25 anys va ser organitzador de la Festa Major de Balsareny, i els seus fills Pere Corominas Escudé i Jordi Corominas Escudé, coautor de *Y se ensucieron las manos* (Barcelona 1989), *Identidad y pensamiento latinoamericano* (Managua 1992) i *Xavier Zuviri, la soledad sonora* (Taurus 2005). || Als baixos, un local comercial que ha estat arrendat a diversos establiments bancaris (Cadesbank, Caixa Rural de Barcelona...); més tard hi va haver una botiga de decoració que es deia *Stil Nou*; la seu de la Societat de Pesca de Balsareny; i una oficina immobiliària.

11. Ca la FRANCESA ↓ Origen. Era la *Francesa* de ← Trull 10 i de ← Monges 5. || Però, segons una altra versió, procedien de la casa ← *el Cortès*, a Sobirana de Ferrans, terme de Balsareny. || Pot haver-hi confusió amb una altra *ca la Francesa* (↔ Manresa 11), confusió produïda per la identitat del número de la casa; tot i que tant l'un edifici com l'altre daten de començaments de segle, aquests motius hi són poc arrelats. || Aquesta dona, madrastra "del Coll" (Josep Coll), era una tia de l'Aurora Vilalta Roca, viuda del Pere Bessa Sanya, el *Roio* de ↔ Cra. Manresa 6. La seva jove era la **LOLA DELS PETONS**. || Després:

Cal CINTET ↑ Hipocorístic de *Cinto*, afèresi del prenom *Jacint* sota la forma castellanitzada habitual en català; és el prenom del qui n'ha estat durant molts anys propietari, Jacint Vallribera Costa, "*el Cintet*", taxista. || Després s'hi va estar el *Ramon de cal MONA* (← Creu 29; però aquí no va arrelar aquest motiu com a nom de casa.

13. Cal REGÍ [α] ↓ Cognom del primer propietari, Domingo Regí. || Després:

Cal COLLTORT ↑ Característica física; tenia el cap inclinat. Es tracta de Josep Vendrell Calmet, conegut també com *l'Espardenyer* i *el Barber Nou* (→ Creu 11), que va venir a viure aquí, tot i mantenir el comerç al carrer Vell. || Josep Vendrell va ser un dels regidors de l'Ajuntament de Balsareny nomenats per decret de la presidència de la Generalitat després dels fets del 6 d'octubre de 1934 (AMB, Plens, acta de 4-V-1935) després de mig any de govern d'una Comissió Gestora provisional. En Vendrell, però, es va excusar per motius de salut i no va ocupar el càrrec. Fou substituït al cap d'un mes (*ibid.*, acta de 4-VI-1935). || Avui:

Cal BARRANCO ↑ Cognom d'Eugenio Barranco Sánchez, casat amb Carme Vendrell Vilà, filla de Josep Vendrell Calmet i Carme Vilà; va ser el primer alcalde democràtic del postfranquisme (1979-1982), encapçalant una candidatura d'*Independents per Balsareny*.

15. Cal COSTA. El COSTA [ò] ↑ Cognom de la família que se'l va afillar. El seu nom real era Joan Martí Cabanas. Va ser secretari de l'Ajuntament de Balsareny. Es va casar amb Maria Gras Solà l'octubre de 1934; 50 anys més tard celebrava les noces d'or al Club d'Avis de Balsareny (cf. SOLER 1990: 15; poema de Josep Gudayol, *Sarment*, 124, maig 1986, pàg. 11. Observeu com a tot arreu se l'anomena *Costa* amb tota normalitat; ningú no el coneixia altrament).

17. **Cal GRAS** ↑ Cognom del propietari de la casa. Lluís Gras Corominas, Neus Gras Corominas (↔ Creu 14).
19. **Ca l'ABADAL** ↑ Cognom del propietari, Lluís Abadal Santasusagna. || Després: **Cal BUTANERO** [u] ↑ Ofici: repartidor de gas butà. Diego Hernández Teixidó, casat amb M. Lluïsa Abadal Soler, filla de l'anterior.
21. **Cal PUTXET** ↓ Procedència de l'home que es va construir aquesta casa: havia estat pastor al *Putxet* de Barcelona (← Baix 42; ↔ Creu 12; ↔ Vell 4). || Avui: **Cal JOSEP DE LES PLANES** ↑ Var: **cal TAXISTA PLANES** ↑ Prenom (o ofici) i procedència: del nom de casa ← *les Planes de Puigdorca*, de Balsareny, on es van instal·lar quan van venir de Navès. No és cognom, malgrat que, quan es designa per la condició de taxista, s'hi afegeixi en aposició; en tots els altres casos, aquesta família són coneguts com *els de les Planes*. Josep Ribalta Òrrit; també són "*de les Planes*" els seus germans: *Martí de les Planes* (↔ Cra. Manresa 2; ↔ Travessera 26; cf. CARRETÉ 1990: 9); Isidre, Àngel i Emília, i els respectius fills.
27. **Cal RABOSA** [ó] ↑ Origen incert; podria denotar una singularitat de caràcter? Vegeu més amunt *cal Guineu* (↔ Cra. Berga 5). Abans de fer-se aquesta casa, s'estaven a → Torrent 6. El *Rabosa* és un home solter, Joan Abeyà Rossell, nat el 1915; aquí hi havia viscut amb la seva germana Concepció, nascuda el 1905, fins que aquesta va morir. És fill de Josep Abeyà Balaguer, nét de Joan Abeyà Casas, besnét de Pere Abeyà Obradors i rebesnét de Josep Abeyà, bracer, tots de Balsareny (cf. també *Sarment*, 130, novembre 1986). || El llinatge *Abeyà* és documentat a Balsareny des del XVIII; no puc establir-hi relació amb les cases properes *l'Abellar de Dalt*, *l'Abellar de Baix* del terme veí de Gaià, per bé que no fóra inversemblant que la família procedís, en darrera instància, d'allí. La mare de l'actual titular, Paula Rosell Carbonell, procedia justament de Gaià; però això no vol dir res. || Grafio els noms de casa de Gaià tal com ho són habitualment, normalitzant la iodització, ja que es pronuncia [αβαjá]; per a MOREU-REY (1982: 138), *Abellà* podria derivar d'un antropònim *Apilius*, *Abillius*; i també podria ser *Avellà* (= avellaner; *ibid.*, pàg. 61).
29. **Cal SOLÀ** ↑ Procedència: de la casa ← *el Solà d'Aladernet*, de Balsareny, lloc documentat des de l'any 1038 (església preromànica de *Sant Vicenç d'Aladernet*). La casa tenia ornamentacions gòtiques tardanes (s. xv). El mas Solà ja apareix documentat a 31-X-1368 (PONS 1978: § 15) i 8-VII-1384 (*ibid.*, § 22, 35). El cognom *Solà de La Dernet* o *Ladernet*, amb variants gràfiques, el trobem documentat des de les primeres anotacions dels *Quinque Libri* dels arxius parroquials (1599), i molts cops durant els segles XVI-XVIII; però no en el fogatge de 1515. || Els actuals posseïdors del motiu procedien d'aquesta casa, avui ja deshabitada i en ruïnes, i de la qual eren masovers; però llur cognom, com tampoc el dels propietaris actuals, no és pas aquest (cf. SOLER 1991: 53-54). Es tracta dels germans Joan i Rossend Santasusana Vilà, coneguts per llur participació a la *Festa dels Traginers*, *El pagès i el seu entorn* i altres festes populars locals.

31. Cal PERE DE LA TORRE DEL GIL ↑ Procedència: de la casa ← *la Torre del Gil*, terme de Balsareny, el nom de la qual no prové del prenom *Gil*, sinó del cognom *Gili*, del qui en fou propietari. En definitiva, es tracta d'una catalanització del cognom, perquè *Gil* és justament l'equivalent català del nom de fonts occità *Gèli* o *Gili*.

39. Els PISOS NOUS ↑ Malgrat que després se n'han fet molts més de més nous. És nom de casa (tres blocs de pisos), no aplicat a cap persona que hi visqui. || També se'n diuen:

Els PISOS DEL COLLADES ↑ Procedència: de la casa de ← *les Collades*, de Balsareny, d'on era el promotor dels pisos, i que en fou propietari fins el 1990, en què se'ls va vendre: Jaume Pons Serrat, germà del Josep, *el Collades* de ↔ Berga 18.

41. AUTOESCOLA FONT ↑ Traslladada el 2006 a la → plaça de la Mel.

43. CONSULTORI MÈDIC ↓ Abans que es traslladés a la → plaça de l'Església. || Després hi va haver un establiment de formació i d'informàtica, de nom "*CREATIVE*".

***

2. Cal TI CARRETER ↓ Hipocorístic, apòcope del prenom de Valentí Picas, oncle de *ca l'Eugeni* (↔ Nou 15), i ofici; era carreter, i reparava rodes de carro davant de casa seva, a la Baixada del Torrent. Abans havia fet aquest ofici el *Quico Carreter* (que no era parent de *ca l'Eugeni*). || Després:

La CARNISSERIA ↓ Hi va tenir un establiment comercial la carnissera Carme de *cal Lleter* (← Monges 10). La casa fa cantonada amb la baixada del Torrent, i darreraments els de *ca l'Eugeni* la van vendre al farmacèutic Albert Iglésias, que hi va instal·lar la farmàcia. Per això, avui:

La FARMÀCIA ↑ S'hi va traslladar la que hi havia al carrer Trencat, cantonada al carrer de la Mel.

4. Cal PERE FUSTER ↓ Prenom i ofici. || Després:

Cal CANAL ↑ Cognom del propietari, Josep Canal Gonfaus, fill d'Isidre Canal Bosch i pare de l'Isidre i la Carme Canal Corominas.

6. Ca la TERESA DE LES COTS, Var: **Ca l'ANTONINA DE LES COTS** [ó] ↓ Prenom i procedència, de la casa de *les Cots*, a Castelladral (↔ Berga 9). || Avui:

Cal TON SOLÀ ↓ Prenom i cognom del seu avi, esdevingut motiu i noms de casa, tant aquí com a la casa pairal del carrer de ← Baix 28.

8. Cal TON COTONER ↓ Hipocorístic i ofici (← Creu 19). || També dit:

Cal TON DE LA CREU ↓ Hipocorístic i procedència: s'havien estat al carrer de la Creu (← Creu 19, probablement), davant de la creu de terme. || Tarja amb data de construcció de la casa, en ferro forjat: 1891. || Avui:

Cal QUICO SISAMI ↑ Hipocorístic del prenom del primer dels tres socis al·ludits a ← Pl. Ajuntament 5, Francesc Simon Picas, de *cal Ton de la Creu*; hereu en

solitari del motiu *Si-sa-mi*, denominació oficial de l'extingida societat de fusters de la plaça, negoci que ell tot sol ha continuat, al renom se li ha incorporat el seu prenom *Quico* i li ha esdevingut motiu individual, familiar (aplicat als seus fills Jordi i Armand) i nom de casa, no sols del taller sinó d'aquesta on s'està, i de la ferreteria dels baixos, malgrat el rètol oficial *Ferreteria Balsareny*, després Ferreteria Armand, pel seu fill, Armand Simon Casòliva. || A sobre, abans:

Cal POTRET (CADIRAIRE) [è] ↓ Fem: **La POTRETA**. Procedència, de la casa de pagès de *cal Potret*, sobre l'Estanc del Puig, a Argençola, terme municipal de Castellnou de Bages. (↔ Creu 21). Era el pare de *la Flor d'Espanya*. Ocupaven un dels pisos de dalt. || Després:

Cal SASTRET [è] ↓ Ofici i diminutiu. Home menut, de jove havia estat sastre. Tenia llogat el pis de dalt d'aquesta casa; més tard es va traslladar a un pis en propietat (→ Sant Josep 17) (Isidre Vilella Boixader, erudit local i autor de diversos treballs sobre història). || També:

Cal ZIDRET [è] ↓ Diminutiu del prenom del *Sastret*, Isidre, amb afèresi de la vocal inicial. Col·laborador esporàdic del *Sarment*, membre del Centre d'Estudis del Bages i investigador de la història local, es tracta d'Isidre Vilella Boixader. || Al costat:

Cal PELUSSA ↓ Característica física.

10. Cal JOAN CARDONA ↓ Prenom del propietari, Joan Guitart, i cognom de la dona, germana del Lluís Cardona, amo de la casa dita avui de *cal Victori* (↔ Manresa 8). || Després:

Cal DOCTOR SÁNCHEZ ↓ Ofici i cognom del metge Arsenio Sánchez Sánchez, que durant tretze anys va exercir la medicina a Balsareny i s'estava en aquesta casa. || Després hi va haver el consultori d'un dentista.

12. Cal PEPITO CASADESÚS ↓ Hipocorístic del prenom i cognom del propietari: Josep Casadesús Noguera, un dels informants d'aquest treball, que va ser membre de la terna que va constituir la primera junta de govern del Comitè Republicà Català a Balsareny el 14 d'abril de 1931. Tres dies després es va constituir el nou Ajuntament republicà, del qual fou regidor. L'octubre del mateix any va ser tinent d'alcalde, sota el govern de Joan Catalan, substituint el dimissionari Antoni Juncadella Alsina. El febrer de 1934 és alcalde segon, sota el mandat de Valentí Masplà. Destituït l'octubre de 1934, recupera la tinença d'alcaldia el febrer de 1936, sempre amb Masplà d'alcalde. A partir de juliol de 1936 va deixar de formar part del consistori. || Als baixos:

Cal MORRAL ↑ Cognom. Hi va tenir el taller de reparació de bicicletes Joaquim Jubert Morral, *el Morral* (← Baix 6; ← Baix 42). Ànima de la *Unió Ciclista Alt Llobregat* i, sota el franquisme, conspicu líder del PSUC local, Joaquim Jubert fou també membre de la junta del Centre Instructiu i Recreatiu (cf. *Sarment*, 127, agost 1986).

14. Cal BLAI ↑ Prenom del propietari, Blai Sensada Morera, del seu fill, Blai Sensada Massanés, i, compost, del seu nét, Blai-Josep Sensada Garcia. Però també és nom

de casa i motiu familiar, ja que els col·laterals també reben aquesta denominació: així, Josep Sensada Massanés és anomenat el **BLAIET** ↑.

16. El GARATGE DE CAL PORTELLA ↓ Nom de casa de Pere Pujol Masana, *el Portella* (← Nou 4), que en fou propietari fins a començaments dels anys 80, que s'ho va vendre. Després, el local ha estat magatzem comercial i taller mecànic; ara pertany al seu veí de *cal Blai* (↔ Berga 14).

18. El CORRAL DE CAL PERET ↓ Nom de casa de l'anterior propietari, Josep Pla Arnaus (← Creu 20). S'ho va vendre als anys 70 i ara és un garatge. Tarja amb la data de construcció en ferro forjat: 1888). Després:

El GARATGE DEL COLLADES Nom de casa del propietari del local, Josep Pons Serrat; de procedència, de la casa de pagès de ← *les Collades*, de Balsareny. És un germà del Jaume Pons Serrat, dit també *el Collades*, dels *Pisos Nous* (↔ Berga 39); tots dos germans s'estan a Navàs. || Avui:

El LLOBET ↑ Nom dels Supermercats Llobet, que hi tenen un establiment comercial.

20. 22. Cal SANGÜESA ↑ Cognom del propietari, Antoni Sangüesa Bachero. Botiga de mobles i electrodomèstics: té un rètol amb el cognom. || A diferència de les anteriors d'aquesta vorera, que daten totes del segle XIX, aquesta és moderna, de cap al 1960. Els Sangüesa s'havien estat de primer a la casa de pagès que avui es diu *cal Sarri*, i després a ← Berga 7. || Al número 22 hi tenen un gran magatzem de mobles; totes dues cases tenen sortida pel darrere, al carrer del Cadí.

24. El COBERT DEL SEVERINO ↑ Prenom del propietari, Severino Ruiz Hermsilla. Pati tancat, no edificat, amb un cobert o garatge, que fa cantonada a la carretera de Berga, la placeta dels Timons i el carrer del Cadí. El 2006 se'l va vendre i s'hi han edificat habitatges.

26. Cal BATISTA ↑ Prenom d'un avantpassat, Joan Baptista Llimargas, del segle XVIII. La casa que tradicionalment duia aquest nom (← Nou 40) és una de les dues que van fer ensorrar per obrir el carrer Trencat. Traslladats aquí, la casa nova va conservar el nom de casa de l'antiga, així com la família el motiu. Aquesta casa fa cantonada a la carretera de Berga, placeta dels Timons i carrer dels Timons.

S/N Cal JACINT ↑ A la cantonada amb la prolongació del carrer de Baix hi ha aquesta casa, propietat de Jacint Orriols Alsina.

38. CARRER DE SANT MARC

1. Cal PARADOR ↑ Ofici, parador en una fàbrica tèxtil; ja el seu pare ho era, a *cal Viñas*. El parador fa anar la *màquina de parar*, que prepara el fil per al teler. El procés és com segueix: els fils que han sortit de l'ordidor són cargolats en *plegadors*. El parador ajunta els fils de diferents plegadors i els sotmet a un *aprest* en un bany de fècules i altres productes de preparació. Tot seguit, els fils passen a l'*assegador*,

d'on surten per ésser cargolats en un altre *plegador* i ja són a punt per anar al teler. A les fàbriques de tintatge, el fil es tenyeix en la fase d'aprest. || **EI TIANET DE CAL PARADOR:** Hipocorístic, diminutiu de l'afèresi del prenom Sebastià: es deia Sebastià Rojas. Les seves filles: la *Lurdes* i la *Maria Lluïsa de cal Parador*. || En un altre pis de l'immoble:

Cal CINTO ↓ Hipocorístic del prenom Jacint, d'un avantpassat; el darrer que detentà aquest motiu es deia Marc Sellarés Alegre (↔ Nou 47).

5. **Cal MAGEM** ↓ Cognom del qui en fou propietari, Salvador Magem Comellas (→ Trull 1). || Després:

Cal SIQUIAIRE ↑ Ofici del qui en fou estadant, Domingo (Mingo) Massana Penas, encarregat de controlar la "síquia". La Sèquia dels Manresans, construïda el 1339 sota Pere el Cerimoniós, i que encara avui proveeix d'aigua la ciutat de Manresa. Hi havia una casa de pagès amb el mateix nom vora l'actual economat de la mina d'Explosivos Río Tinto SA, ensorrada cap al 1960 amb motiu de les obres de la carretera, on tradicionalment hi vivien els siquiaires; el mateix Mingo s'hi havia estat.

13. **Cal BALDERIC** ↑ Hipocorístic del prenom Baldiri, d'un avantpassat (← Raval 16). Es diu Josep Lladó Medall.

SN. **Cal MENCIOR** ↓ Del prenom Melcior, d'un avantpassat; forma originada per dilació de la nasal inicial (com en *multa* → *munta*, *melgrana* → *mangrana*). || Documentem aquest prenom a finals del XVII, sense que puguem establir-ne la relació amb la família que avui porta el renom (cognoms: Sanmiquel Orriols). "Melcior Sala" [Òbit. 1693]; "Malcior Sala" [*ibid.* 1707, 1718]; "Melchior Sala, teixidor de llana" [Conf. 1711]. || També:

Cal GENERAL ↓ Perquè l'amo de la casa procedia de la casa de pagès de ← *cal General*, al Pla de Vilamajor.

21. **Cal TOL·LA** [tòllá] ↑ S'hi estaven els de *cal Tol·la* (← Raval 5).

23. **Cal SILLER** Fem: **La SILLERA** ↓ Ofici: era cisteller.

29. **Cal GIRAAGULLES** ↑ Ofici: giraagulles a la via fèrria del Carrilet.

NN. **Cal MARIANÓ** ↑ Procedència, de la casa de pagès de ← *cal Marianó* (← Vell 1).

NN. **Ca la TOMASA VEIXINERA** ↓ Motiu familiar dels descendents de Tomàs Guitart Claret, de Coaner, dit **el TOMÀS VEIXINER**. Aquí s'hi estava la seva néta, Lourdes Clariana Guitart, la *Tomasa*, germana del *Tomaset* del Raval (↔ Raval 19; ↔ Monges 4).

33. **Cal GAMISANS** ↑ Cognom de l'estadant, Santiago Gamisans Oliva (← Nou 51).

39. **Cal FARISSO** ↓ Cognom de Pere Farizo Busquets, que va viure aquí abans de traslladar-se al número 2 d'aquest mateix carrer. || Després:

Cal CARETA ↑ Cognom del darrer estadant.

53. Cal FRANCÈS ↑ Procedència de la sogra. Masculinització de **ca la FRANCESA**, dona de cognom *Paus*, nascuda a França i mare de dues filles, dites **les FRANCESES**. Una d'aquestes noies, Maria Herrero Paus, es va casar amb Ferran Vernet Vernet, drapaire, que fou conegut per tothom com **el Francès**. Vivia en aquesta casa, de la qual era propietari, i tenia el magatzem al Raval (↔ Raval 23).

SN. EL QUARTEL [αlkwɔrtèl] ↑ Caserna de la guàrdia civil, casal edificat al final del carrer de Sant Marc cap als anys 50 (anteriorment, *el Quartel* era al carrer ← Vell 40).

2. Cal CABRER ↑ Ofici del que en fou propietari, Joan Fíguls Sociats. Després, també:

Cal FARISSO [u] ↑ Cognom de Pere Farizo Busquets, casat amb Rosa Fíguls Playà, filla del *Cabrer*.

39. CARRER TRENCAT (= Ponent)

1. Cal GILET ↑ Hipocorístic o diminutiu del prenom de Gil Casòliva Simon, que el 1930 s'estava a la fàbrica de *El Molí* (Cens). Fou el pare de Joan Casòliva Gras, casat amb Florentina Careta (*la Florentina de cal Gilet*), que va instal·lar una petita fàbrica tèxtil als baixos d'aquesta casa, el jardí de la qual fa cantonada amb la carretera de Manresa (n'ocupa el número 22). El seu fill, Gil Casòliva Careta, dit també *el Gilet*, va continuar al front del negoci fins que va plegar; el seu germà Josep és conegut com *el Josep de cal Gilet*.

2. Ca la MALLORQUINA ↑ Procedència de la mestressa, Catalina Llull Barceló, natural de Manacor, que acabada la guerra es va casar amb Ramon Parera Manent (el meu oncle i padrí), que feia el servei a les Illes. El seu fill, Jaume Parera Llull, és conegut com *el Jaume de ca la Mallorquina*.

15. Cal JAUME DEL CENTRO ↑ Prenom i lloc de treball de Jaume Lladó Torras, germà del Joan de *cal Petico* (← Nou 62), que havia regentat durant molts anys el bar del *Centro Parroquial* (↔ Creu 24). De primer havia estat casat amb una tia del *Castanyoles* (← Vell 10); en segones núpcies, amb Neus Massana Alegre, filla d'un home de *cal Massana* (← Nou 34) i una dona de *ca l'Alegre* (← Nou 10); neboda de la *Teia* (↔ Nou 31).

11. Cal BIENDICHO [txu] ↑ Cognom de Pere Biendicho Lacorte, que va ser regidor durant la guerra (AMB, Plens, acta 17-XI-1936); com a alcalde, va decretar la segona emissió de paper moneda local el 16 de juliol de 1937 (DATZIRA 1991: 179). "*El Biendicho era de la FAI, un dels que, juntament amb el Monte i l'Eloi Regné, apai-vagaren els ànims de la gent el 18 de juliol de 1936*". Es van exiliar a França pocs dies abans de l'entrada de les tropes "nacionals" a Balsareny, el 28 de gener de 1939.

Cal MAL·LÈ [məllè], [mədlè] ↑ Origen desconegut. La geminació és clarament marcada, fins i tot amb un element oclusiu de reforç. El titular, Pere Paraire Casas, és casat amb Carme Ribera Escudé, de *cal Magí* (← Raval 14). El motiu *Mal·lè*, però, procedeix de la línia agnàtica: dels Paraire. Ells mateixos ignoren el significat del seu renom, que els servia, de petits, per fer jocs de paraules (del tipus “*me’-l’hè* de menjar”, etc.). El marcat timbre obert de la vocal tònica descarta que es pogués tractar d’un fet de parla dialectal, indicador de procedència *ametller* → *mel·lé*, que hom també ha suggerit, penso que sense solta. Jo, no pas amb gaires més arguments, em decanto per una masculinització *Mal·lè* < *Mal·lena*, del prenom *Magdalena* (cf. MOREU-REY 1991: 186, un *Malenos* a Solivella, bé que sense geminació).

- 11. Cal CATALAN** ↓ Cognom. Hi van tenir la farmàcia l’*Agustinet* i la *Mercè de cal Catalan* (Agustí i Mercè Catalan Baulenas), després d’haver-la traslladat des del carrer Nou (← Nou 1). || Avui, encara se’n diu:
La FARMÀCIA ↓ Tot i que fa anys que l’única farmàcia del poble es troba a → Cra. de Berga, 2. El terme *apotecari* no és usat en absolut.

SN. El SINDICAT (DELS PAGESOS) ↑ Magatzem de la que fou “Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos”, després “Cambra Agrària”. El local, una nau gran, alta de sostre i cèntrica, va servir cap als anys 60 per fer-hi a voltes l’envelat de la Festa Major, actualment ubicat al pavelló poliesportiu municipal. Adquirit per l’Ajuntament, el 1999 s’hi va edificar la sala municipal polivalent, oficialment coneguda com “*el Sindicat*”.

SN. Ca l’ESCABEIAT ↓ Característica física. És el mateix del carrer Nou (↔ Nou 42), que s’havia estat en aquesta casa. || També:

Ca l’ESQUENAMOLL ↓ que tenia l’esquena molla, tova, sense energia per al treball físic. Res a veure amb una anècdota d’esquena mullada, doncs. Singularitat de caràcter. Un informant m’havia situat en aquesta casa aquest motiu (que hom atestava amb certesa en altres indrets, sense, però, poder especificar bé a qui corresponia. Un cop establerta amb precisió la identitat del titular del renom i les cases on s’havia estat (↔ Trull 4; ← Baix 40), penso que la seva ubicació en aquest domicili podria respondre a una confusió de l’únic informant que l’hi relacionava. || També:

Ca la VICENTA ↑ Prenom de la que fou mestressa de la casa, Vicenta Sanmartí Masplà. || També:

Cal DONQUES [dònkɔs] ↓ Fet de parla habitual: tret dialectal indicador de procedència. “*Van venir de Montmajor i deien dònques en lloc de dòns*”. Per a uns altres informadors, el *Dònques* era una altra persona: un pagès de Sant Genís de Messedella, casat amb una dona de Balsareny.

- 1. Ca la ROSSA** ↑ Característica física de la mestressa de la carnisseria, Elvira Clotet Macià, que té el cabell ros.

Cal CARNISSERET ↑ Ofici i diminutiu per característica física: poca estatura. Es tracta de Ramon Esteve Angrill, carnisser de professió, titular de l’establiment

comercial establert en aquesta casa des de fa molts anys, popularment és conegut per ca la Rossa i cal Carnisseret, noms de casa i motius també personals de cadascun d'ells.

40. CARRER DEL CADÍ

1. **Cal FAIES** ↓ Cognom *Fages*, avui perdut a Balsareny (← Raval 2; ↔ Creu 6);. Ací hi havia tingut el *Faies* un magatzem de llenya. Es tractava d'un cobert que va llogar als de *cal Carboner*, propietaris de la casa veïna, els quals, abans, hi havien tingut el negoci de venda de carbó. || També:
Cal PERICO DE CAL FAIES ↓ Combinació del motiu familiar i nom de casa, *Faies*, amb l'hipocorístic castellanitzat del prenom Pere, esdevingut motiu perquè el *Perico de Cal Faies* que tenia ací el magatzem no es deia Pere, sinó Josep Vilaredas. || Després:
Cal CARBONER ↓ Fem: **ca la CARBONERA** ↑ Ofici. Antigament, el nom de casa era la forma masculina del motiu; en passar la propietat a una filla, Genoveva Bonals Ferrer, es va feminitzar ja fins avui. || També:
Ca la VEVA ↑ Var: **la VEVA DE CAL CARBONER** ↑ **la VEVA CARBONERA** ↑ Afèresi del prenom de Genoveva Bonals. || Als baixos hi ha una oficina del BBVA, abans Banca Catalana.
2. **Cal MERENCI** [mɔrɛnsi] ↑ Masculinització i afèresi del prenom *Emerència*; és la mateixa casa de ↔ Monges 6, que fa cantonada i té sortida també per aquest carrer.
3. **Ca la LUCI** ↓ Estanc, conegut també com **L'ESTANC NOU**, de Lucía Ruiz Hermosilla. Abans havia estat a la Baixada del Torrent; el 2006 es va traslladar a la plaça de la Mel. || Al costat hi havia l'oficina de Correus, també traslladada a la mateixa plaça.
4. **Cal ROSATORT** ↑ Masculinització de *Rosa Torta*, combinació de prenom i característica física. (← Nou 10); *el Rosatort* d'aquesta casa era Juli Valverde Ricart, fill de Rosa Ricart i germà del Pere *Rosatort* de ↔ Sant Josep 3.
6. **Ca la PEPETA DE CAL MERENCI** [mɔrɛnsi] ↑ Hipocorístic del prenom, Josepa, i motiu familiar. Josefa Soler Fonollet, viuda de Miquel Bessó Matalí, germana del *Merenci* de ↔ Monges 6, ha tingut un paper destacat entre els meus informadors per a aquest treball i d'altres sobre història local. Un germà del seu pare era Emili Soler Sitjes, *el Merenci* de → Cra. Manresa 2, que va ser alcalde de Balsareny l'any 1924.
8. **Ca la MARE DE DÉU** ↓ Característica física de l'estadant que hi va viure alguns anys: “*Una dona alta i ferma, molt bonica de cara i de posat distingit, que anava sempre pentinada amb uns grans rínxols*”. La seva família va venir a Balsareny cap als anys trenta, procedent del Guixaró, perquè aquí hi tenien parents: els Corominas de *ca la Teixidora* (↔ Nou 31).

41. CARRER DE LA MEL

- 1-3. El SINDICAT (DELS PAGESOS)** ↑ És el mateix edifici de la sala polivalent del carrer Trencat, que fa cantonada amb aquest.
- 5-7. Cal CASTANYOLES** ↑ Singularitat de caràcter: home molt parlador. Es tracta d'Emili Bonals Ambròs, que va instal·lar aquí una petita fàbrica tèxtil, "Textil Balsareny SA", després propietat del seu fill Ricard Bonals Carreté (← Vell 10; ↔ Trull 12). || També:
Cal CARRETERÓ ↑ Cogom, en diminutiu o hipocòrístic, perquè l'amo de la fabriqueta era casat amb Elvira Carreté Ribera, de *cal Carreteró* (↔ Nou 45).
- 9. Cal BAR GUIX** ↑ Casa propietat de la família Riu Vendrell, que havien regentat molts anys la botiga de queviures del carrer Nou que es deia *el Bar Guix* (← Nou 53). La propietària, Lourdes Vendrell Cantó, s'estava al segon pis, i al primer hi vivia el seu fill; per bé que durant alguns anys s'hi havia estat *el Felicín*, i per això, d'aquest pis en deien també:
Cal FELICÍN [fəlisín] ↓ Hipocòrístic castellà, però pronunciat en forma catalanitzada (amb vocal neutra –no sempre; a voltes [e]– i *s* sorda), del prenom Fèlix; de Fèlix Pastor Rodríguez, conegut per tothom amb aquest motiu individual.
- 2. La FARMÀCIA** ↑ És la mateixa casa de ↔ Ponent 11, que fa cantonada amb el carrer de la Mel.
- 4. Ca la IRENE** [irèna] ↓ Prenom de l'antiga propietària, Irene Ribera Alsina, de *cal Magí* (← Raval 14). || Avui:
Ca la SERAFINA DE CAL MAIOL ↑ Prenom i motiu de la propietària de la casa, Serafina Bonals Ribera; de la casa de ← *cal Maiol*. || També, durant un temps:
Ca la MIRANDA ↑ Cognom de la titular d'un comerç de perfumeria que hi va haver, Dolors Miranda Bonals, filla de la *Serafina de cal Maiol*.
- 6. Cal JORDANA** ↑ Cognom del propietari, Josep Jordana Reguant, fill de l'Estanislau Jordana de *cal Telis* (← Baix 34) i casat amb Manuela Asensio, la *Manola de cal Jordana*.
- 8. Cal MAJORDOM** ↑ Ofici: majordom de la fàbrica tèxtil. Són els darreres de la casa del mateix nom de la carretera de Manresa (↔ Manresa 33).
- 10. Ca la MARCEL·LINA DE CAL JEPET** ↓ Prenom de la que en fou estadant, i nom de casa de la seva família. Es tracta de **Marcel·lina Bacardit Paraire**, de *cal Jepet* (← Nou 7); dona soltera, majordona de diversos capellans, es va casar ja gran, en esclatar la guerra, a fi que no li confiscassin aquesta caseta, acabada de construir el mateix 1936. El seu marit, Josep Campà Dolla, de Sant Feliu Sasserra, tenia per motiu al seu poble **el BOIXÓ**, però aquí no era conegut per aquest nom. || Cal no confondre-la amb la seva neboda i fillola del mateix nom i sobrenom, la

Marcel·lina de cal Jepet, casada amb el Joan *Oliver* (→ Bruc 11). ∥ Després, per un temps:

El CELLER DE LA MEL ↓ Nom d'un establiment de vins i licors que hi va haver fins al 1992.

12. Cal VIÑAS ↓ Cognom del primer propietari, Francesc Viñas Geis, industrial, fill de Ricard Viñas Coma, l'amo de la fàbrica d'*El Molí* dita també de *cal Viñas*, i que ha donat nom oficial a la plaça de les Monges. ∥ Aquest Francesc Viñas va comprar el pati als de *cal Majordom* (↔ Manresa 33) i s'hi va fer la casa el 1940. Al pati interior d'aquesta casa hi tenia les arnes d'abelles que van donar nom al carrer. ∥ Avui:

Cal CONRADO [u] ↑ Prenom del propietari, Conrad Serra Claret, casat amb Carme Ribera Franch, filla de Joan Ribera Alsina, de *cal Magí* (← Raval 14).

14. Cal SARDINA ↑ Origen incert. Aquesta casa va ser construïda pel meu avi, l'Estevet de cal Sardina (← Trull 10), l'any 1936 sobre un solar adquirit a Montserrat Ill Soler, filla del *Morrongo* de ↔ la Rabeia. La van estrenar just dos dies després d'esclatar la guerra civil, el 20 de juliol. ∥ El fill de l'Estevet, el **PEPITO DE CAL SARDINA** ↑ (hipocòrístic del seu prenom *Josep*, i nom de casa), era el meu pare, Josep Carreté Bacardit. En aquesta casa vam néixer el meu germà, *l'Esteve de cal Sardina* (Esteve Carreté Parera, que hi viu amb la seva família), i jo mateix, *el Ramon de cal Sardina*.

41 bis. PLAÇA DE LA MEL

D'urbanització recent, la presideix l'edifici del **SINDICAT** (← Trencat) i el bar **SIDRAL**. També hi ha una botiga de **TOT A CENT**. El 2006 s'hi ha traslladat el **SUPERMERCAT PRÒXIM** (de cal Vergara, ← Monges); l'oficina de **CORREUS**, del ← carrer del Cadí; l'**AUTOESCOLA FONT**, de ← Berga 41); l'**ESTANC NOU** o **ca la LUCI** (del ← carrer del Cadí, i abans a la Baixada del Torrent); i un gimnàs, entre altres establiments.

42. CARRER DE LA PISTA (= Balmes)

9. Cal VIRUTAS ↑ Ofici: fuster. L'amo de la casa feia de fuster a la mina, on va adquirir aquest malnom individual perquè acostumava a endur-se a casa, per fer foc, els encenalls del taller.

SN. La PISTA ↑ L'immoble va ser, als anys 50 i 60, una pista de ball, amb un petit escenari on es feia a voltes teatre i fins algun cop cinema; tenia per nom oficial "**Pista Catalònia**", i era propietat de Joan Torras Sala, *el Met* (↔ Monges 11). En el mateix edifici hi havia un bloc amb un bon nombre de petits pisos de lloguer econòmic, la majoria situats entorn d'un pati interior a dos nivells, i on s'estatjaven per poc preu famílies d'immigrants. L'estiu de 1995 va ser enderrocat tot el conjunt, que estava declarat en ruïna.

10. **Cal LUEZA** [luèsα] ↓ Var: **cal QUEFE** [è] ↓ Var: **cal JEFE (DE L'ESTACIÓ)** [χ] ↓ Cognom de Josep Lueza Penilla (→ Vell 32); i activitat professional: va ser cap d'estació del Carrilet a Balsareny. Aquí hi va tenir un magatzem de materials per a la construcció, que duia per nom de casa o establiment el seu cognom o el motiu, i que, en jubilar-se, va llogar al *Felicín*. Per això, després, per un temps, el magatzem es va dir:

Cal FELICÍN [s] ↓ Hipocorístic del prenom de Fèlix Pastor Rodríguez (↔ Mel SN), que després del comerç de materials de construcció hi va posar una ferreteria. ll Després hi va haver un establiment de queviures.

12. **Ca l'ESGRIOLER** ↑ Procedència: del llogaret de l'Esglesiola, pronunciat *l'Esgriola* o *l'Esgraiola*, variant de l'Esgleiola, del terme de l'Espunyola, al Berguedà. L'*Esgrioler* es deia Canals de cognom; era germà del pare del barber *Morgan* (→ Travessera 73). Més tard es va vendre la casa al *Ramon de Sobirana* [Ramon Serra Cupons], que en va heretar el nom: *el Ramon de ca l'Esgrioler*.

14. **Cal XEIXO** ↑ Masculinització del motiu *Xeixa* (← Trull 10), aplicat a l'home de la jove *Xeixa* (filla de l'*Amió* i de la *Xeixa* originària, la francesa) que s'hi va casar en segones núpcies; el motiu va passar al seu fill, casat amb una filla del *Jaimito* i de la *Perdiueta* (← Creu 5).

16. **Cal RAJOLER** ↑ Ofici: "El vell feia rajols". Fem.: **la RAJOLERA** ↑ ll Després, la casa va passar a ser propietat de *cal Xandri* (← Vell 19).

25. **SGRIP'S** ↑ Bar musical i *karaoke*, propietat de Gisela Bajona Cortina. El nom, sota una forma pretesament anglesitzada (amb el "típic" genitiu saxó aplicat a tort), feia pensar potser en els esgrips de més d'un "karaokaire" afeccionat. Enderrocada l'any 2006 per fer-hi un bloc de pisos.

43. CARRER DE SANT JOSEP

SN. **PEIXATERIA MARIA** ↑ És la mateixa casa de *cal Martí de les Planes* (↔ Manresa 2), que fa cantonada.

2. **Cal TRESSENAIES** ↑ Fet de parla esporàdic. Un dia que tenia molta gana, l'home va dir: "*Me comería tres sanayas*", referint se al contingut de les senalles on portaven el menjar, a la mina. És, doncs, un malnom individual, però va passar a renom familiar i nom de casa.

3. **Cal ROSATORT** ↑ Masculinització de **ROSA TORTA**, prenom i característica física de la mare. Aquí s'hi està Pere Valverde Ricart (← Travessera, sn; ← Nou, 10; ↔ Cadí 4).

26. **Cal MACHÍN** ↑ Homonimització formal del cognom *Martín* amb el del cantant Antonio Machín; afavorit per un fet de parla: presumia de tenir una ràdio de so molt nítid, on se sentia "*cantar el Machín com si fos aquí mateix*".

30. **Ca la PAPADA** ↑ Característica física d'un avantpassat. Venia de ← Sant Esteve; era germana del *Papat* de ↔ Sant Antoni 11. || També:
Cal COSSE [kosè] ↑ Prenom castellà de José Fernández Pérez, pronunciat a la catalana, també amb la realització en [k] del so velar castellà [χ] (cf. VENY 1991). Casat amb la *Papada*, la seva muller l'anomenava així.

44. CARRER DE SANT ANTONI

11. **Cal PAPAN** ↑ Característica física d'un avantpassat. Era nascut a la Rabeia, però s'havia estat a Sant Esteve, on fou manyà; germà de la *Papada* de ↔ Sant Josep 30. El *Papat* es deia Salvador Selgas Pons, i era molt conegut perquè feia de pregoner municipal, i de locutor-presentador a tota mena d'activitats culturals del poble. Va morir el 18 de desembre de 1983, a l'escenari del Centre Instructiu i Recreatiu de Balsareny, tot presentant una trobada d'acordionistes.

45. CARRER DE LA COSTETA

16. **Cal XUT. El XUT** ↓ Origen incert. Malnom individual que ha donat nom a la casa. No sembla tenir res a veure amb el nom d'ocell; potser amb el futbol? || L'home també és conegut per un altre malnom individual: **el TALEGO** [o] ↓ Origen incert: potser d'un fet de parla.

46. CARRER DEL SERRAT

2. **Cal JOAN SERENO** ↑ Prenom i ofici de Joan Sensada Comaposada, que va exercir molts anys de vigilant nocturn.
3. **Cal MINGO (PALETA)** ↑ Hipocorístic del prenom *Domingo*, i ofici. Era el palaleta Domingo Sardans Pubill, de la Torre de Castellnou (Castellnou de Bages).

47. CARRER DEL NORD

1. **Cal TUDELA** ↑ Cognom de la muller, esdevingut sobrenom del marit, Josep Fernández (← Nou 20). Titular d'una xurreria que havia estat del *Serra* (← Manresa 9), després va instal·lar una granja en un dels locals comercials dels baixos de l'immoble que va construir el promotor Josep Pons Serrat al solar "de la màquina de batre" (perquè mentre es va batre el gra amb màquina es posava en aquest indret). || Després:
PERRUQUERIA MARIA ROSA ↑ Establiment de la *Maria Rosa de cal Victori* ↔ Manresa 8. || Al costat:
El PETIT PREU ↑ Nom del supermercat (de la cadena del mateix nom) que s'hi va instal·lar l'any 1991, als baixos d'aquest immoble. || Al costat:

L'ESLÈQUER ↑ Nom de la botiga de la cadena *Schlecker*, instal·lada en aquests baixos a mitjan 1992.

3. **La BIBLIOTECA** ↑ Nova ubicació, des de l'abril de 1992, de la Biblioteca Popular de Balsareny, després anomenada "Pere Casaldàliga", de la xarxa de la Diputació, que durant 27 anys va estar al número 2 d'aquest mateix carrer.
2. **La BIBLIOTECA VELLA** ↑ Local que va ocupar la Biblioteca Popular, a l'edifici de la Caixa Manresa; des de 1964 fins a 1992.
4. **Cal QUICO DE L'ERA** Hipocorístic del prenom *Francisco*, i al·lusió a l'indret on es va construir la casa: "*Es va fer una casa al costat de l'era on batién els de cal Bassany* (↔ Nou 36)". Es deia Francesc Rovira. Ja el 1930 trobem el seu pare, Joan Rovira Altarriba, domiciliat a "*la Era*" (Cens).
15. **Cal SARRI** ↑ Cognom de Joan Sarri Vilà (1908-1980), que fou molts anys agutzil i enterramorts, així com un destacat actor del grup del Centre Parroquial. A la Festa dels Traginers solia portar el bast de la núvia, i la seva imatge va esdevenir emblemàtica de la Festa, fins al punt que el gegant de Balsareny (que representa un traginer), en reproduïx fidelment els trets facials.
13. **Cal PETICO** [u] ↑ Probable contracció de "*Petit Tico*", hipocorístic del prenom Francisco. La filla de Joan Lladó Torras, dit el *Petico*, es va traslladar aquí des de la casa que tradicionalment porta aquest nom (← Nou 62).

48. LA TRAVESSERA

7. **Ca la FINA DEL PEIX** (o **DELS CONGELATS**) ↓ **El(s) del PEIX. Els dels CONGELATS. El JOSEP MARIA DEL PEIX** (o **DELS CONGELATS**) ↓ Activitat comercial: aquí hi va haver un negoci de peixateria i aliments congelats. L'establiment tenia un nom, **SUPER PEIX**, que no va arrelar. Els titulars eren Josep Maria Hernández Simon i Josefina Álvarez López, continuadors de la feina que va iniciar el pare, Ramon Hernández Ortiz. El *Pel* que fa al sintagma "dels congelats", deriva d'una activitat industrial anterior, d'aliments precuinats i congelats, empresa que tenia amb un altre soci de cognom Ballús, que sota la denominació **BAHER SA** va funcionar durant alguns anys.
7. **Cal PIANO** [u] ↑ Fem: **la PIANA** ↑ Procedència: de la casa anomenada *cal Piano*, de Castelladral. El nom de casa antic a Balsareny era situat a ← Raval 21. El *Piano* és un paleta molt conegut a Balsareny: Jaume Artigas Sellarés; el motiu ha passat al seu fill, Abel Artigas Garcia, que fou regidor de cultura.
30. **Cal ROMAN** ↑ Durant molts anys hi va haver la botiga de queviures de José Román Moreno. Avui, la seva filla Pilar hi té una botiga de roba: **MODA PILAR ROMAN**.

47. **TOT A CENT** ↑ Botiga.

49. **LA BARRETINA** ↓ Durant alguns anys hi va haver un bar-restaurant amb aquesta denominació.

73. **Cal MÒRGAN** [ò] ↑ D'un personatge de pel·lícula: el pirata Morgan, el "dolent" d'un film d'Errol Flynn. Malnom individual des de l'adolescència, i que ha passat a la casa on s'està i tenia el negoci de barber. Anys enrere, aquesta activitat professional l'havia desenvolupada als baixos de la carretera de Berga número 19, establiment que també havia rebut aquest nom de casa. El *Morgan*, Jaume Canals Sardans, és de *ca l'Esgrioler*, nebot del de ← Balmes 11).

77. **TOT INSTA** ↑ Nom d'un establiment de llauneria i electricitat.

79. **Cal FELIP** ↑ Prenom de l'actual propietari, Felip Vall Corominas, que actualitza en aquesta casa nova l'antic motiu familiar de *cal Felip* (← Baix 34).

83. **Cal FORASTÉ** ↑ Cognom de l'estadant, Josep Forasté Roca, un dels meus principals informadors (← la Rabeia).

SN. Cal ROSATORT ↑ Masculinització de *Rosa Torta*: prenom i característica física de la mare (← Nou 10); motiu i nom de casa aplicat també al germà, Juli Valverde Ricart (↔ Cadí 4); el d'aquí era Pere Valverde Ricart, que es va traslladar després a → Sant Josep 3; el motiu va passar al seu fill.

103. **AUTOREPARACIÓ BALSARENY** ↑ Taller de reparació de vehicles.

49. CARRER DE BARCELONA

4. **Ca la JUANA** [χ] ↑ Prenom de Juana Garcia, mestressa de la botiga de queviures que hi ha. || També:

Cal CONESA ↑ Cognom del propietari de la casa i de l'establiment de queviures, Ginés Conesa Valero, i del seu fill, Juan Conesa Garcia.

SN. Ca la MARIA ↑ **ca la MARI** ↑ Botiga de roba oberta recentment (1992) a la casa que fa xamfrà amb el carrer Barcelona i la Travessera, on ocupa el número 10. El nom oficial, *Mary's Moda*, en un rètol vistós, no sembla haver arrelat, i sí el nom de la mestressa, Maria Conesa Garcia, muller de Salvador Caballero Caballero, també en la forma hipocorística apocopada castellana *Mari*.

50. CARRER DE LA COROMINA

12. **Cal LLUÍS DIVINO** [diáínu] ↑ A la mateixa fontada que va donar origen als motius *Eruga* (↔ Nou 32) i *Cagarro* (↔ Baix s/n), va fer comèdia declamant de forma

amanerada la frase “*Soy divino*”, d’una obra de teatre que ell mateix va interpretar una vegada al poble veí d’Avinyó.

22. Cal **JOAN DE SOBIRANA** ↑ **EI ZIDRO DE SOBIRANA** ↑ Prenom, i procedència, de la casa de pagès de ← *Sobirana de Ferrans*, on s’havia estat l’avi.

51. CARRER DEL BRUC

- 1 (50). Cal **JOAN DE CORNET** ↑ Prenom, i procedència: Joan Verdaguer Pla, de l’agregat veí de Cornet, pertanyent al terme de Sallent. Establiment de jardineria: *Verd-Puig*.
2. Cal **MINGUET** ↑ Hipocorístic del prenom *Domingo*, d’un avantpassat.
11. Cal **JOAN OLIVER** ↑ Prenom i motiu familiar, antic cognom (← Nou 44). El Joan *Oliver* era casat amb la *Marcel·lina de cal Jepet* (← Nou 7).

S/N. Ca la **VILARONA** ↑ Cognom feminitzat sobre el de l’avi matern, de *cal Vilaró* (← Nou 43).

52. CARRER DEL CARRILET

28. **CAL DEMI** [è] ↑ Aglutinació i apòcope del cognom de Jesús de Miguel Garcia.
19. **CAL PEIX** ↑ Cognom d’Àngel Peix Chavaler i els seus fills Pere i Salvador Peix Pedrol.
95. **EI JARDINET** ↑ Restaurant.

53. CARRETERA D’AVINYÓ (= de Mojà)

2. Cal **VILA** ↑ Casa propietat que fou de Ramon Vila Crudo, el *Vila de la Cooperativa* (→ Creu 18) i després de la seva viuda, Teresa Valero Tregon. || Als baixos, abans:

Cal **BARTOLO** [ó-o] ↓ **Els TRAGINERS** ↓ Restaurant i bar que hi instal·là **Bartolomé Ruiz López**, conegut com *el Bartolo* per apòcope del seu prenom. El nom oficial era *Restaurant els Traginers*, però popularment fou conegut pel nom del seu propietari. El 1993 es va traslladar a un nou edifici, al passeig de la Indústria, vora la benzineria, i conserva el nom d’*Els Traginers* que, ara sí, sembla haver arrelat en la denominació de la gent. || Després:

EI MAYPER [é] ↓ Nom oficial que va prendre el bar i restaurant, per anagrama dels cognoms *Maya* i *Pérez*, dels nous titulars. || Després: **EL CARRILET** ↑ o **ca la MIRANDA**, pel cognom de la titular.

54. CARRER DE LA SÍQUIA

5. **Cal TEVEIÓ** ↑ Hipocorístic del prenom *Esteve* (*Esteveió*), d'un avantpassat de Fermí Bartomeus Escayola, de nom Esteve Bartomeus. Es van traslladar aquí arran de l'enderrocament de la seva casa, la que portava aquest nom des del segle XVIII (← Nou 38).
4. **PERRUQUERIA MARIA ROSA** ↑ Del prenom de la titular, Maria Rosa Casanova.

55. PASSATGE ROQUETA

Carrer urbanitzat l'any 1990, hi ha els blocs d'habitatges socials que foren en el seu moment polèmics per la poca qualitat de l'obra. El nom del carrer ve del de la **Riera de Roqueta**, que hi passa al costat.

Els **PISOS DEL QUARTEL** ↑ Per la proximitat de la que fou caserna de la guàrdia civil.

56. SANT ESTEVE (COLÒNIA SOLDEVILA)

Colònia de la fàbrica tèxtil Soldevila, fundada per Josep Soldevila Casas l'any 1890. És situada a 2,5 km del nucli urbà, al nord-est, a la vora dreta del Llobregat, uns 800 m més amunt de la Rabeia i uns 2 km al sud de Navàs. Malgrat la denominació oficial de **Colònia Soldevila** al llarg de tot el segle XX, el nom popular ha estat sempre el tradicional del lloc, **Sant Esteve**.

La colònia ha vinculat el seu nom a diverses activitats culturals ben arrelades: les representacions de *Els Pastorets* de Josep M. Folch i Torres, que es celebraren ininterrompudament des de 1948 fins al 1999 (ja abans, 1933, *La Llum de l'Establia*); la *Coral Sant Esteve*, fundada el 1963, durant un temps amb la seva secció infantil *Coral Romaní*; el *Grup de Teatre Sant Esteve* i l'*Esbart Dansaire Sant Esteve*, fundat el 1948 en l'àmbit dels Pastorets i reorganitzat cap al 1980.

El nom ve de l'advocació de l'església romànica dedicada a aquest sant, que ja és documentada el segle X, juntament amb un mas del mateix nom, al testament d'Ingilberga de Besora: "*cum ipso mas qui est a Sancti Stefani, et cum ipsum meum alaudem qui ibidem est, et cum ipsas vineas qui fuerunt ex Aton qui sunt ultram flum Lubricad...*" "*et cum ipso manso qui est ad Sancti Stephani et cum ipso suo alaude quod ibidem est et cum ipsas vineas qui fuerunt Atonis que sunt ultra flumen Lubricad.*" (1038); "*Per la terra de St. Esteve*" [*Balias* 1760: 21v, 32 r i *passim*].

La Colònia es compon de dos carrers, el *carrer Vell* i el *carrer Nou*. El carrer Vell es va començar l'any 1890 amb 4 blocs (24 habitatges); el 1922 s'hi van afegir 7 blocs més (42 habitatges), més el local del cafè i teatre. També el 1922 es va fer el carrer Nou, amb 3 blocs (18 habitatges). Tot plegat, la Colònia va tenir 84 habitatges, dels quals el 1981 eren ocupats el 52 per cent; el 2006, però, pràcticament tots els habitatges de la colònia estan deshabitats. Abans hi havia hagut tres fonts públiques i unes dutxes col·lectives. També una escola; l'església amb un capellà-mestre; una botiga i un molí de gra. També hi havia vinyes, propietat de l'empresa, que eren conreades pels

treballadors; el vi era venut a bon preu als habitants de la colònia. L'any 1948 es va instal·lar l'aigua corrent als pisos i es va engrandir el teatre. [SENSADA 1983-84; FORASTÉ, 1994].

La fàbrica, de filatura i teixits de cotó, va començar el 1890 sota la titularitat de Josep Soldevila Casas. Aquest any es va construir la resclosa. Des de 1922 es va passar a denominar "Manufacturas Soldevila SA". L'any 1979 va ser adquirida per "Indústria Tèxtil Tomàs SA", del grup Castells. El 1989 va passar al grup Gossypium, que tenia també la fàbrica de la Rabeia; el 1992, un expedient de regulació d'ocupació va refondre les dues empreses en una de sola amb reducció de plantilla; a primers de 1993 la fàbrica va tancar i els habitatges foren posats a la venda. Els habitatges de la Colònia rebien el "nom de pis" dels motius individuals dels treballadors, molts dels quals provenien de l'ofici que desenvolupaven a la fàbrica.

Ca l'ÀRIAS ↑ Cognom.

Ca l'ARTIGUES ↑ Cognom.

Ca la BALTASANA ↓ **el BALTASÀ** ↓ Prenom *Baltasar* feminitzat amb el sufix *-na* per analogia amb d'altres mots acabats en *-à*, sense esment a la presència d'una /r/ subjacent. Però dos informadors m'asseguraven, i s'hi feien forts, que era la mestressa ("*segur!*") la que es deia així, i que és el motiu de l'home el masculinitzat.

Cal BARBER ↓ Var: **el BARBERET** ↓ Ofici del pare, que tenia una barberia. El diminutiu era aplicat al seu fill. Fem: **la BARBERA**, la muller.

Cal BARRETAIRE ↑ Ofici d'un parent seu: el ↔ *Barretaire* de Vilaforns.

Cal BOTIFARRA ↑ Ofici i fet de parla. La besàvia havia fet de botifarrera i el seu fill, de petit, no ho sabia dir, i deia que la jaia era "*botifarra*". Lluís Fornell Codina, pare d'Anna, Santi i Josep Fornell Caparrós.

Cal BUSQUETS ↓ Cognom.

Cal CAPELLÀ ↑ El pis del capellà de la colònia; per molts anys ho ha estat Mn. Joan Bajona Pintó, de Sant Llorenç de Morunys, després rector de Balsareny, fundador i director de la Coral Sant Esteve i la Coral Romaní de Balsareny, músic i fotògraf, president dels *Pastorets* i col·laborador de diverses activitats culturals del poble.

Cal CIRCUNS ↓ Cognom.

Cal CLAUDI ↓ **Ca la CLÀUDIA** ↓ Prenom del pare, feminitzat per al motiu de la seva filla. Tots els fills duïen el motiu incorporat al propi prenom: el Lluís Claudi, *el Francisco Claudi*, *el Salvador Claudi*.

Cal CUCO [o] ↓ Fet de parla habitual. Era un immigrant, d'origen castellà, que va venir a treballar a la colònia l'any 1932. Quan anava a pescar, per preparar l'esquer partia els cucs amb les dents i solia exclamar "*me cago en el cuco!*".

Cal CORRONAIRE ↑ Ofici. A la fàbrica tenia cura dels corrons. || **La TERESINA DE CAL CORRONAIRE**.

Cal DIRECTOR ↓ El pis del director de la fàbrica.

La DOLORETES DE CAL VINYAVELLA ↓ Era de Navàs, d'on prové també el motiu.

La DOLORETES DE LA SEDA ↓ Era una noia molt fina. L'hipocorístic era força habitual sobre el prenom castellanitzat *Dulores*.

Ca l'ELECTRICISTA ↓ Ofici.

Ca l'ESCRIVENT ↓ Ofici.

- Ca l'ESPANYOL** ↓ Fem: **L'ESPANYOLA** ↓ Cognom; la jaia se'n deia. Van venir del cantó de Lleida. Tenien dos fills: **el ROS** i **el MORENO**; el segon va morir a la guerra.
- Cal FLORENCI** ↓ Prenom de Florenci Riera, carreter, que feia el servei de transport de la Rabeia a Sant Esteve.
- Cal FONDISTA** ↓ Tenien una fonda; més coneguts pel motiu familiar de → *ca la Rita*.
- Cal FORASTÉ** ↑ Cognom.
- Cal FORCADA** ↓ Cognom.
- Ca la FRANCISCA** ↓ **El JOSEP de ca la FRANCISCA**. Prenom de la jaia; procedien de la Rabeia, on ja els anomenaven així.
- Cal FRASQUITO** ↓ Hipocorístic castellà del prenom *Francisco*.
- Cal FUSTER** ↓ Ofici.
- Cal GALO** [u] ↓ Origen desconegut. Es deien Pere i Domingo.
- Cal GRANOTA** ↓ **Els GRANOTES. El TON GRANOTA**. Procedència de *la Granota*, casa pairal i després barri de Puig-reig. El Ton era Antoni Obradors Berengueras, casat amb una noia de *cal Pastor* (→ Baix 17).
- Ca l'ITALIÀ** ↓ Procedència: va venir d'Itàlia. Però era català: es deia Marès de cognom.
- Cal JACOB** ↓ Prenom, ben inusual a Balsareny a la primera meitat del segle XX, de Jacob Reguant.
- Cal JOAN PALETA** ↑ Ofici del pare; el darrer *Joan Paleta* era l'electricista de Sant Esteve.
- Cal JOAN TORRES** ↑ Prenom, i probablement procedència: sembla que era de *la Torre del Mujal*. (Res a veure, doncs, amb el mas *Torres de Vilamajor*, ni amb el seu cognom, que era *Suades*.)
- Cal JUNCADELLA** ↓ Cognom.
- Cal MAJORDOM** ↓ Ofici.
- Cal MANRESÀ** ↓ Var: **Ca la MANRESANA** ↓ Procedència de Manresa. Eren els pares d'Antoni Fité Carreras, casat amb la Isabel de *cal Jan* (→ Nou 10).
- Cal MANYÀ** ↓ Ofici. Fem: **la MANYANA**, la seva muller.
- Cal MARXANT D'AVINYÓ** ↓ Ofici i procedència: “*el pare feia de marxant i era d'Avinyó; el fill continua dedicant-se a la venda ambulant*”. El fill és Jacint Oliveras; sa germana, Aniceta Oliveras, muller de Pere Ponsa.
- Cal NAVARRO** ↓ Cognom.
- Cal PALETA** ↓ Ofici.
- Cal PARADOR** ↓ **La PARADORA**. Ofici: a la fàbrica de Sant Esteve portava la màquina de parar el fil. No és el de *cal Parador* (→ Sant Marc 1) de Balsareny, que feia la mateixa feina a la fàbrica del Molí; aquest es deia Vancells.
- Cal PEP DEL CARRIL** ↓ Fet de parla habitual. Era un home vell, que anomenava *carril* el tren.
- Cal PEROL** ↑ A la fàbrica havia de llançar la corretja enlaire per penjar-la a la politja; i s'entrenava al bosc amb un perol penjat d'un arbre (Jaume Rius; se'n va anar a Sant Fruitós de Bages).
- Cal PERRUCAIRE** ↑ El germà de l'avi feia perruques a Barcelona. *Cal Perrucaire* → Creu 18 (Pere Vila Canal).

- Cal PINASSA** ↑ Van venir de Balsareny (← Raval 24). Dos membres de la família, l'avi i el pare de Benvingut Selgas Suades, havien constituït l'*Orquestra dels Pinasses*: l'avi tocava el cornetí, l'altre el fiscorn. Un cop dissolta l'orquestra, el jove acompanyava els bastoners de Balsareny. A part dels Pinasses, tocaven a la seva orquestra el Josep i el Ton de *ca l'Oliver* (↔ Nou 44; Vell 21); el primer feia de director, l'altre tocava la verra. També en fou director el *Lluquet gran* (↔ Raval 36). [MASPLÀ 1989: 9; SOLER 1990: 48].
- Cal PINTOR** ↑ **Ca la PINTORA** ↑ Ofici de l'avi, Urbici Torres de nom. El motiu va passar a fills i néts.
- Ca la PUTXETA** ↓ Var: **Cal PUTXET** ↓ Era germana del *Putxet* de Balsareny (← Creu 12; ← Vell 4). Es va casar i es va traslladar a Sant Esteve; el seu marit en va rebre el motiu, novament masculinitzat. (Germana de l'avi de la Teresa Sallés Careta, tia del seu pare, Pere Sallés Codina).
- Cal RASKAIÚ** ↓ Característica física: home molt sec i esprimatxat, d'aspecte cada-vèric. D'una cançó popular dels anys cinquanta, que feia: "*Raskayú, Raskayú, / cuando mueras ¿qué harás tú? / Tú serás, tú serás / un cadáver nada más...*". Va marxar i va deixar el pis als de *cal Corronaire*. "*Quan li posaren aquest motiu vivia a Navàs*".
- Ca la RITA** ↑ Masc: **El RITO** ↑ **Cal RITO DE LA FONDA**. Prenom (i ofici: eren de *cal Fondista*). La dona es deia Rita Casadesús i tenia una fonda a Balsareny (← Vell 6). El fill va heretar-li el nom masculinitzat i el va passar a la seva filla: Josep Codina Casadesús i Rita Codina Giralt, dos dels meus més esforços informadors.
- Ca la ROSSA** ↓ Característica física.
- Cal SALERO** [u] ↓ Deformació del seu cognom *Sala*, potser afavorida pel significat castellà del mot: 'gràcia, simpatia'. L'home es deia Artur Sala; va marxar de Sant Esteve el 1930.
- Cal SANT ESTEVE** ↓ S'estaven just a sota de l'església de Sant Esteve (eren avis, o potser besavis, de l'Isidre Vilella; també de la Maria Pelfort i de la Gracieta Soler de *cal Comas*).
- Cal SERRANDO** [u] ↓ Es deia que era un fet de parla: serrava troncs i es queixava estrafent el gerundi a la castellana: "*Sempre serrandu*". Van venir de Vilanova d'Alpicat, juntament amb d'altres famílies, que ja els aplicaven aquest motiu al seu poble d'origen i aquí els el van continuar dient. (Pepi Rovira de *cal Cases*). Però en realitat era un cognom: Anastasi Rovira Serrando (Cens 1931) i la frase esmentada la hi devien aplicar humorísticament.
- Cal TANO** [u] ↑ Fem.: **la TANA** ↓ Afèresi del prenom *Gaietà* en la seva forma castellana *Cayetano*. Van venir de Manresa, procedents d'Almenar, el 1932 (la Tana: Anita Mercader).
- Cal TOMÒBIL** ↓ Fet de parla habitual, per "automòbil". Van venir de Tarragona (Pare de Crescenci Puig).
- Cal TON PERICO** ↓ Prenom i hipocorístic. Motiu que ja tenien a Súria, d'on provenien.
- Cal TXÓFER** [txòfart] ↓ Ofici, xofer, pronunciat així. **L'Assunsi3n de cal Tx3fer**.
- Cal VICENÇ DE TORD** [ó] ↑ La seva dona s'havia estat a la casa de → *Tord*; no pas el Vicenç, que era de *cal Serra de Gaià*, però hom el va designar de seguida amb el motiu de procedència de la seva muller.

La VINYOTES ↓ El VINYOTS ↓ Noia (Assumpció Flotats) de Navàs que havia treballat a Sant Esteve; no es deia Vinyes de cognom ni venia de la fàbrica de cal Vinyes; al seu pare ja li deien **el Vinyots**.

57. LA RABEIA

Vegeu al capítol “Masos” (III.23.30) les dades relatives a l'establiment de la fàbrica i la formació del nucli habitat (que no és, tanmateix, una colònia fabril); i al capítol “Casetes”, apartat “Casetes de la Rabeia” (III.24.15), els noms de les cases, disperses o agrupades, del lloc.

Ca P'ILL [íλ] ↓ El director de la fàbrica a principis de segle es deia Josep III Carrau. Va estar-hi molts anys, i hom anomenava *ca l'III* la fàbrica, com si fos d'ell. Tenia, però, un motiu:

El MORRONGO [murróngu] ↓ Metonímia sobre un fet de parla. Li agradava molt jugar a la manilla, joc que en altres indrets s'anomena *la marronga* (Camp de Tarragona, Eivissa, *DCVB*). Josep III Carrau era nascut a Mataró (i el seu pare a Vilanova de Sitges), on cal suposar que el joc en qüestió es devia dir també així. Ell hi jugava, amb el seu fill i altres companys, al bar del Centre Parroquial, i en deia *la marronga*; de manera que li va quedar aquest motiu, degudament masculinitzat i assimilat. El Aquest home va ser ferit, de bala i ganivetada, en el curs dels aldarulls arran d'una tupinada el dia de les eleccions municipals de 1905 (CARRETÉ 1992a).

Cal CURANDERO [u] ↓ **Ca la CURANDERA** ↓ La dona feia pràctiques de curanderisme (oracions, etc.). [JFR] El motiu de l'home és per masculinització.

Ca la MONJA ↓ Cal MONJO ↓ La dona havia estat monja.

Cal GRAU ↓ Cognom d'un dels estadants. És la casa del costat de cal Rabeia, al cantó dret anant-hi.

Cal PEPXIC ↓ Hipocorístic i característica física. Sota cal Roqueta. “La dona era germana de la de *cal Peret Xic*”.

Cal PANTENO [ènu] ↓ Origen desconegut.

Cal MATXO BLANC ↓ Potser metonímia, perquè tenia un matxo blanc? O potser més aviat fet de parla? “*Era el pare del Panteno*”.

Cal PANXÓ ↓ Característica física. Manyà de Sallent (res a veure amb el *Panxó* del carrer Nou, 11). “*Era germà del conductor del cotxe que caigué pel pont del riu el 12 d'abril de 1924*”.

Altres noms de casa de la Rabeia procedents de cognoms o prenom:

Cal NAVARRO. Cognom. Sota de cal Roqueta. “*Gendre dels amos de cal Torres*”.

Cal COTS [ó] Cognom. “*Als baixos de cal Roqueta; després se'n va anar a Balsareny. Era forner*”.

Cal CALVERAS [é] Cognom. Als pisos de la placeta.

Cal SANGENÍS. Cognom. Als pisos de la placeta.

Cal XIXONS. Cognom. Als pisos de la placeta.

Cal RIBÓ. Cognom. Als pisos de la placeta. “*Eren molts germans*”.

Cal PUBILL o **Cal BENET.** Cognom i prenom. A sota de cal Grau.

Cal SUBIRÀ. Cognom. Número 1 del carrer del Tap.

Cal GRANER. Cognom. Número 2 del carrer del Tap.

Cal PASQUAL. Prenom. Número 3 del carrer del Tap.

Cal PARERA. Cognom. Número 4 del carrer del Tap.

Cal JAUME DE L'AMBRÒS. Ca l'ESTEVE DE L'AMBRÒS. Prenoms i procedència, del mas *l'Ambròs*. A sota de cal Ton.

Cal MINGA o **Cal MÍLIO. Cal BONET.** Prenoms (hipocorístics amb afèresi, el primer masculinitzant un femení *Dominga*) i cognom. A cal Grau.

Cal RAMON PASTOR. Prenom i cognom. Als baixos de cal Grau.

Cal FORASTÉ. Cognom. Un pis de la placeta, primer habitatge de la família de l'avi de Josep Forasté Roca, un dels meus principals informadors, autor d'*Eloi Regné: records d'un magisteri exemplar* i *Història de la Rabeia i de Sant Esteve* (FORASTÉ 1994).

58. VILAFRUNS

Vegeu també, al capítol “Masos”, la **Masia de Vilaforns** i l'antic mas i església de **Santa Cecília** (III.23.14, 23.15). També, al capítol “Renoms”, apartat “Renoms individuals de la Mina”, les dades relatives a l'empresa explotadora de les mines de potassa. La Mina va construir l'any 1962 els habitatges de la Colònia o barri de Vilaforns, juntament amb el bar, l'escola i l'església de Santa Bàrbara. || A la Colònia no hi ha pròpiament “noms de pis”, sinó els renoms individuals de cada cap de casa. Separats de la Colònia, hi ha, des de l'establiment de la mina:

Els XALETS ↑ Xalets dels facultatius. Diferents habitatges unifamiliars, enjardinats, per als directius de l'empresa.

El PASO [αl pásu] ↑ Bar de no prou bona fama, al peu de la carretera C-1411. Regentat durant molts anys per Marciano Santisteban, el nom de l'establiment (nom de la ciutat fronterera entre els Estats Units i Mèxic, i al·lusió a la possibilitat de deturar-s'hi tot passant per la carretera) ha perdurat fins avui popularment, tot i que ja fa molts anys que va canviar d'amo i de nom, i va passar a dir-se oficialment **Bar Tròpik**, nom que no va quallar. Fa molts anys que va tancar.

D'abans de l'establiment de la Colònia, tenim:

Cal BARRETAIRE ↑ Ofici; era parent del ↔ *Barretaire* de Sant Esteve, i també del *Colleter* (↔ Cra. Manresa 9). “*José Flotats (a) Barretaire*” [AMB, Plens, Acta 28-XI-1909]. “*Treballaven a Vilaforns i s'estaven en aquesta caseta. La jove era de cal Serarols (↔ Nou 23)*”. || Avui:

Cal COLS [ò] ↑ Cognom del propietari, que hi va posar un cartell amb aquesta denominació, cosa que va contribuir a canviar el nom de la casa.

Cal CASTELLER ↓ **La LOLA CASTELLERA** ↑ **La XISCA DEL CASTELL** ↓ Masovers del Castell de Balsareny; ← *Cal Casteller*, a la Rabeia.

Cal NEGRET [è] ↑ Característica física d'un estadant. És la casa de la carretera C-1411 que fa cantonada amb el camí de la Fodina, la primera del terme venint de Sallent. “*Era pels anys 1908-1909 que, un diumenge, a “Can Negret”, a les vuit del matí, quan tots eren a missa, hi va entrar un lladre a robar...*” [“*El sometent*”, GEL 1979; *Sarment*, 70, novbre. 1981, pàg. 8].

Cal SIQUIAIRE ↓ Ofici: l'encarregat de custodiar la síquia (la Sèquia de Manresa); a Manresa, al segle XIV, en deien *Sequier*; ja al 1395 n'hi havia un de Balsareny:

Pere Martí [SARRET 1906: 141]. Al segle XX, el siquiaire de Balsareny s'estava a Vilaforns, en una caseta que fou enderrocada fa uns vint anys, que era situada on molt després hi va haver l'economat de la mina de potassa. Després se'n va anar a viure al carrer de Sant Marc (→ *cal Siquiaire*, Sant Marc 5).

59. CAL NOSA, CAL RATA, LES CASES (= BARRI DE NAVÀS)

Cal NOSA ↑

Cal RATA ↑

Les CASES NOVES ↑ En l'antic terme del mas → *les Cases de Navàs*. Urbanitzat l'any 1994, hi ha quatre carrerets.

La CASA ANTIGA ↑ Del mas → *les Cases de Navàs*.

Cal ROSSET ↑ Cognom, escrit *Roset*.

Cal CISTELLER ↑ Ofici.

Cal TRIBUNAL ↑ Origen desconegut.

Cal CASELLES ↑ Cognom. Procedia de Casserres.

Cal PANXETA ↑ Procedia de la casa de *cal Panxeta* (← Raval 10).

Cal BLAU ↑ Origen desconegut.

Cal PUNXÓ ↑ Origen desconegut. No sembla pas un motiu d'ofici: era paleta i abans bataner.

La NOGUERA ↑ Origen desconegut. Van venir de pagès. Potser procedència del nom d'una casa? O cognom?

Cal TINCO [u] ↑ Origen desconegut.

Cal PEREJOAN ↑ Juxtaposició de dos prenomes.

LLUÍS POTRONY ↑ Establiment comercial: nom i cognom del titular.

60. ALTRES CARRERS

PLAÇA DE CATALUNYA. POLÍGON DE LA COROMINA. CARRER DE LA INDÚSTRIA

Ja des de la creació del Polígon Industrial de la Coromina es va batejar el carrer principal amb el nom de **Carrer de la Indústria**. La petita placeta o xamfrà que hi fa la cruïlla amb la Carretera d'Avinyó es diu **Plaça de Catalunya**; només amb una casa edificada.

Durant anys, al Polígon hi hagué només les empreses Industrial Denim's SA, de tints, i Baer SA, d'aliments precuinats i congelats, avui inexistents. Després s'hi van instal·lar altres indústries, com la Cooperativa Balsarenysa de Construccions o "Punto Azul, SA", de gèneres de punt, també desapareguda. Altres raons socials que hi ha el 2006 són: Alubal, Arco Transports, Combustibles Balsareny, Cristalleria Balsareny, Diego Piris, Embotits Mas, Fusteria Balsareny, Garciquímica, Joan Farrés, Llorsan95, Servacqua, Taller Fernández, Tallers Andreu, Vernissats Daigar, etc. El 1986 s'hi va inaugurar el **Pavelló Poliesportiu Municipal**, amb unes pistes annexes per a jugar a botxes i una pista de tennis. El 2004 s'hi va fer un camp de futbol-7 i el 2006 unes noves pistes de tennis.

El 1994 es van urbanitzar tots els carrers del Polígon Industrial. Amb les obres de la variant de la C-1411 a Balsareny (1990), el nou enllaç amb la carretera d'Avinyó va deixar de passar pel mig del poble (Carretera de Manresa - zona esportiva - Carretera d'Avinyó o de Moià) sinó que s'hi accedia des de l'entrada a Balsareny al començament de la variant. Això, la construcció d'una benzinera de Petrocat (1992) i el trasllat aquí del bar-restaurant **Els Traginers** (abans situat a la Carretera d'Avinyó), tot plegat va contribuir a donar vitalitat i moviment a un indret fins ara força solitari.

La urbanització de la zona va donar lloc al carrer de la Indústria i d'altres de perpendiculars, més curts. També es va prolongar el carrer del Carrilet per l'altra banda del Pont de la Via, paral·lel pel sud al carrer de Sant Marc, fins al passatge de Roqueta. El 1995 va desaparèixer el **Pont de la Via**, enllaçant així els dos trams del carrer del Carrilet (que passava per sota del pont) amb la carretera d'Avinyó (que hi passava per damunt) mitjançant una plaça rodona. En tots aquests carrers de relativament recent creació no hi ha encara cases amb nom propi, llevat, és clar, els de les indústries que hi ha i els de les que s'hi vagin instal·lant. Però a la prolongació del carrer Carrilet hom hi edificà blocs de pisos i cases unifamiliars per viure-hi, cosa que amb el temps permetrà de denominar-les d'alguna manera, ja sigui amb els noms, cognoms o sobrenoms dels nous estadants o conservant, per trasllat, el nom de casa o de família dels que se n'hi vagin a viure des d'una altra casa del poble.

VII. Antropònims. Malnoms individuals

VII. Antropònims. Malnoms individuals

Seguidament veurem els malnoms individuals que, no essent noms de casa de Balsareny, ni motius individuals combinats amb cap nom de casa, són o han estat aplicats a un individu, normalment tot sol, al marge del nom de casa o renom familiar corresponent. En un primer bloc hi distingeixo els malnoms antics o històrics i els del segle XX; a part, tractarem els malnoms de la mina de potassa. En un segon bloc, estudiarem breument les freqüències de prenom i de cognoms, amb un excurs sobre els noms d'origen francès o occità.

Moreu-Rey (1981: 27) destaca la inestabilitat dels renoms; distingeixo ací amb un asterisc els malnoms que no han quallat: atribuïts a una persona per un grup reduït (escolar, professional o d'amics), apareixen a les meves llistes perquè he enquestat un gran nombre d'informants de totes les edats, però la comunitat en general no identificaria avui els personatges per mitjà d'aquests renoms.

Destaco a part, per la seva importància, els malnoms individuals generats a la mina de potassa. També els de les fàbriques tèxtils; però molts d'aquests, consolidats amb els anys, ja són incorporats com a noms de casa o de família al lloc corresponent. Els malnoms de la mina, molt majoritàriament, són en castellà (i no pocs en la variant dialectal de l'andalús de Huelva, a causa de les diverses fornades migratòries procedents de Río Tinto). Un seguiment diacrònic d'aquests motius (basat també en enquestes a miners de diferents edats, i en una relació particular dels anys 50) permet d'estudiar-ne alguns procediments de malnominació actualment en vigor. Perquè en aquests àmbits laborals la malnominació és ben viva i usual.

61. Malnoms individuals antics

Renoms no vinculats a noms de casa, documentats generalment en fonts escrites, bàsicament dels segles XVI al XIX, i que no han arribat als nostres dies. Els marcaré sistemàticament amb fletxa avall (↓), atès que són tots desuets avui.

ANIMETA ↓ “Pieza dicha Gorner, es de Joseph Masanés dicho Animeta” [*Cadastre* 1775: 11v, 48v]. “Habitada de Joseph Masanés dicho Animeta y su personal” [*ibid.*, f. 156v].

- ANYET** ↓ “Pieza dicha del Solá de Darnet, es de Marcos Torras dicho Añet” [Cadastré 1775: 69v].
- ARAVÉ** (?) ↓ “Per la vinya del arave, paga Francesch Sole” [Balias 1775: 113r]. No crec que sigui un castellanisme per “árabe”, sinó un fet de parla “Ara vé”.
- ARCÍS** ↓ Prenom *Narcís*, amb desaglutinació d’un pretès article personal (*N’Arcís*) (DCVB). Era de *cal Riba* (↔ Nou 48), on el prenom *Narcís* era tradició familiar, i ens apareix aplicat a un fill d’un *Narcís Riba* que no se’n deia: “*Los mestres encarregats de las obras foren Joseph Cardona y Joseph Olibet; essent lo directó principal lo inteligent fusté March Riba (a) Arsís, el cual féu lo altà del SSm.*” (1883, obres de la Capella Fonda) [Lleg. pios, f. 47r].
- ARDEVOL** ↓ Sens dubte, procedència d’Ardèvol, al Solsonès. “*Maria Sala, muller de Anton Sala, àlias Ardèvol, pagès*” [Òbit. 1751].
- ARGELAGUERS** ↓ Var: **ARGELAGUER** ↓ Procedència, del mas Argelaguers de Cornet, del segle XIV (SOLÀ 1920: 72), a tocar del terme de Balsareny. De primer era cognom i nom de casa: “*Joan Argilagues*” [fogatge 1553]; “*Una minyona de dos mesos, de cal Argelaguer, habitant en las Casas de Castellet*” [Òbit. 1679]. A mitjan segle XVI, un hereu d’Argelaguers es va casar amb una pubilla del mas Alou, i els seus descendents, malgrat adoptar el cognom *Alou* en primera posició, conservaren un temps com a sobrenom el nom de l’altre mas: “*Joan Alou, àlias Argelagués, pagès hereu del mas Alou... ab son testament en poder del rector Abadal als 27 agost 1565 y és en lo Manual de dit Abadal que té una lletra A gran en la cuberta, fundà un Aniversari per sa ànima...*” (1746) [Fund. § 2]; “*Y la partida de Joan Alou àlias Argelagues*” (1746) [Fund. § 3]; “*Joan Alou àlias Argelagués* [Fund. § 48]; “*Joan Alou àlias Argelagues*” (1746) [Fund., Resumen dels aniversaris y missas].
- ARTESÀ** ↓ Ofici. “*Francesch Vilar, menor, Artesà*” [el renom, afegit posteriorment] [Balias 1760: 22r]. “*Francesch Vila, dit Artesà*” [Balias 1775: 104r]. La casa correspon al carrer Nou, 12.
- BARBA** ↓ Característica física? Motiu d’un terrinent de Sallent que tenia propietats a Balsareny: “*Jacinto Xipell dit Barba, de Sallent*” (1746) [Fund. Renda § 120]
- BARBETA** ↓ Característica física: barba petita? Res a veure amb l’anterior. “*Anton Vilaseca dit Barbeta*” [Lleg. pios, f. 17r].
- BARBUDA** ↓ Sens dubte, feminització del sobrenom *Barbut*, característica física del seu pare, ja que la titular, Antiga Ferrer, era fadrina. Res a veure amb els anteriors. “*Antigua Farera àlias Barbuda, donzella... en lo vas dels Puigdorcha.*” [Òbit. 1612].
- BERGUEDÀ, el** ↓ Segurament, procedència de Berga. Surt repetidament citat a l’arxiu del paleta Pau Vilarasau (1859): “*Comta del Bargadà* (pàg. 5, 9, 13 i *passim*).
- BISBE GROS, el** ↓ Probablement, característica física: home gros de *cal Bisbessó* (↔ Nou 33). “*Joan Obradós dit lo Bisbe Gros*” [Òbit. 1742].
- BONADONA** ↓ El més antic sobrenom documentat a Balsareny, correspon a Guasca (1032-1066), segona muller de Bernat Guifre de Balsareny: “*Ad uxor mea Bonadona que vocant Guasca*” (1045). En altres llocs del testament: “*et uxor mea Guascha*”, “*ad uxor mea iam dicta Guasca*”, i similars. Signatures: “*Sig+num Guasca*”, “*Sig+num Guasca uxoris condam predicti Bernardi*”. Vegeu, sobre aquest personatge, SABALA (1972: 31-32, 41) i BENET (1985: 98-101).
- BON AMIC, el** ↓ Singularitat de caràcter? Documentem el motiu en anys diferents i en dos carrers diferents: “*Joseph Vilaseca, àlias Bonamich, pagès de dit carrer*

Nou” (1744) [Fund. § 30]; “*Resmersat a Anton Vilaseca àlias Bonamich* (Notari Ferrussola, 4-VIII-1745) [Fund. Renda. § 16]; “*Joseph Vilaseca dit lo Bonamich, en lo carrer del Hostal, pagès*” [Òbit. 1760]; “*Pieza dicha Gorner, es de Joseph Vilaseca dicho Bonamich*” [Cadastr 1775: 12r]; “*Pieza dicha los Horts Nous, es de Joseph Vilaseca dicho Bonamich*” [Cadastr 1775: 90r]; “*Joseph Vilaseca àlias Bonamich... devant la font del carrer Vell*” (1789) [Fund. § 137]; “*Morí Joseph Vilaseca, pagès del carrer Nou, dit lo Bon amich, devant la font.*” (1789) [Lleg. pios, f. 24v].

BORD DEL PUIG DE CORNET, el ↓ Condició de naixença: il·legítim, i nom de casa (el mas Puig, de Cornet, on s’havia criat). “Benet, pàrvulo, fill de Anton, fill de pares incògnits, vulgarment dit lo Bort del Puig de Cornet” (Cognom al marge: Puig) [Òbit. 1768].

BOSSER, el ↓ Vegeu *cal Bosser* (↔ Nou 37) “*Adjutorius Barthomeus, vulgo lo Adjutori del March Bocer*” (era fill de Marc Bartomeus, dit *Bosser*) [Bapt. 1800]; “*Adjutorius Barthomeus, agricultor, vulgo dictus lo Bocer*” [ibid. 1802].

CABRIT, el ↓ Diminutiu per a un fadrister de cal Cabra (↔ Raval 18): “*Francisco Cabra, dit lo Cabrit*” (1746) [Fund. § 10]; “*Francisco Cabra... àlias dit lo Cabrit.*” (1724, 1746) [Fund. § 32].

CALCES, el ↑ En terme de Candàliga hi ha l’hort del Calces i la vinya del Calces. Deu ser un motiu originat per una característica del vestir; dubto, doncs, que tingui res a veure amb aquest cognom manresà, que, pel fet de ser el de la muller, es devia perdre (si no és que hagués restat associat al fill): “José... de unos diez meses de edad, natural de Manresa, vecino de este pueblo de Balsareny, hijo de Ignacio Casas y de María Calses, consortes de dicha ciudad de Manresa” [Òbit. 1857].

CALMETÓ ↓ Diminutiu de *Calmet*, cognom i nom de casa (↔ Vell 30), aplicat a una altra casa no determinada (la d’un germà petit de l’hereu?). “*A cal Cal Mató*” (3 cops); “*A cal Calcalmató*” [sic] (1869) [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 15].

CAPFORT ↓ “*March Arderiu àlias Cabfort, pagès*” (1784) [Fund. § 133]; “*March Arderiu àlias Capfort, pagès*” (Testament 15-VIII-1784) [Fund. Renda § 104].

CARLONS, el ↓ “*S’estaven al costat de cal Merenci* (↔ Monges 6); *un noi de cal Carlons va morir al campanar*” Es refereix al llamp que va matar tres nois el dia 25 d’agost de 1885, a les tres de la tarda. Les víctimes del tràgic accident van ser Josep Creus Puigmartí, de *ca l’Amorós*; Jaume Vilanova Casaldàliga, de *cal Carlons*, i Joan Soler Sitjes, de *cal Merenci*. Il Vegeu, però, SOLER (1990: 28), que –potser parlant d’un altre accident– diu que només hi va morir un noi de *cal Tem* (↔ Nou 56).

CASAC ↓ Cognom *Cassachs / Cusachs*, esdevingut després sobrenom: “Joseph Gonfaus àlias Casach, fadrí de vuytanta anys” [Òbit. 1845].

COMA-SEC ↓ “*Pieza dicha Vilar, es de Juan Torras dicho Comasech, terrateniente*” [Cadastr 1775: 146r].

CREUS NEGRE, el ↓ Cognom i característica física, sens dubte pell molt bruna. “*Joan Creus dit lo Creus Negre, bracer del carrer Nou*” (1746) [Fund. Renda § 119].

ESGUERRAT, l’ ↓ Característica física. “Anton Escardívol, de casa Julià, dit lo Esgarrat” [AJOR, 1826].

FALERDO ↓ Origen desconegut. “*Joseph Corominas, dicho Falerdo*” [Cadastr 1775: 22r, 30r].

- FERRER D'AVINYÓ, el** ↓ Ofici i procedència. “*Joseph Riera, farrer, dit lo Farrer de Avinyó, en la casa que és la segona del carrer Nou dit de Santa Maria a mà dreta entrant per lo portal de Berga o de la Creu y anant envers Sallent*” (és a dir, a cal Portella ↔ Nou 4) [Òbit. 1742].
- FERRERA** ↓ Feminització de l’ofici del marit. Motiu d’origen sallentí. “*Catharina Jaumasa, àlias Farrera*” (7-IV-1598) [AHCM, Protocols, Notari Rafael Cardona, Sallent 1589-1609].
- FRARE, el** ↓ “*Gonfaus, March, solter, cal Frare*” (1853 a 1858) [Lleg. pios, pàg. 73r]; “*March Gonfaus frara*” (1959-60) [*ibid.*, pàg. 73v].
- FUSELLER, el** ↓ Ofici? “*Jacint Llimargas... dit lo Fusaller*” [Òbit. 1741]; “*Joseph Llimargas, dit lo Fuseller... té la casa en lo carrer Nou, la primera fora del portal qui va a Sallent*” (1746) [Fund. § 7].
- GOMIR DE L’HOSTAL** ↓ “Gomir” podria ser cognom. Apareix entre els vassalls del baró Ferran Oliver que els consellers de la ciutat de Manresa van denunciar com a regants fraudulents amb l’aigua de la Sèquia l’any 1595 (ASM-AHCM, lligall 2, carpeta C, núm. 11; CARRETÉ 1990h; *Sarment*, 178 i 179, desembre 1990 i gener 1991).
- GRANOTA** ↓ Probablement, procedència del mas Granota, de Puig-reig. “*Joseph Vall dicho Granota*” [Cadastré 1775: 28r, 31v].
- GUERXO, el** ↓ Característica física. “*Morí Maria Ferrer, muller de Joseph Ferrer, pagès, dit lo Guerxo*” (1741) [Lleg. pios, f. 9r].
- JAQUES** ↓ Prenom de Jaques Bastida, occità denunciat per la Sèquia de Manresa l’any 1595 (CARRETÉ 1990h).
- JEPÓ** ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*, síncope sobre *Josepó*. “*Joan Creus, dit lo Jepó*” (1739) [Cofradias]; “*Creus Japó. Antònia, filla de Joseph Creus Japó*” (1802) [*ibid.*]. Versemblantment, aquest darrer es tracta del *Jepó de l’Amorós*; el primer *Jepó* (de 1739, que ja no es deia pas Josep!) podia ser el seu avi, fill o nét al seu torn d’un Josep Creus *Jepó*.
- JEPÓ DE L’AMORÓS** ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*, i nom de família i de casa, al carrer → Vell, 5. “*Joseph Creus àlias Jepó del Amorós, pagès del carrer Vell*” (1793) [Fund. Renda, § 109].
- JOAN BORD** ↓ Prenom i singularitat de naixença. “*Joan Antoni March, pàrvulo... fill... de Joan Cases, pagès de Balsareny, àlias Joan Bort*” [Òbit. 1742, 26-IV]; “*Maria Cases, muller de Joan Cases, dit lo Joan Bort, pagès*” [Òbit 1742, 27-V]; “*Joan Pau March Cases... fill de Joan Cases (àlias Bort), pagès de dit lloch*” [Òbit. 1748]; “*Eulàlia Cases, muller de Joan Cases, àlias Bort, pagès*” [Òbit. 1751]
- JOAN GRAN, el** ↓ Prenom i característica física. “*... y la habita vuy Theresa Massanés, àlias del Joan Gran*” (1746) [Fund. § 72]; “*Joan Vassany, dit lo Joan Gran, pagès del carrer Nou de Balsareny, la quarta porta a mà esquerra després del portal del carrer Nou venint de Sallent*” (1746) [Fund. § 79]. La casa devia ser el núm. 60 o 62 del carrer Nou. “*Acte en poder de Joseph Ferrussola, notari de Sallent, als 26 octubre 1728, firmat per Joan Vassany, dit lo Joan Gran, que és la quarta entrat lo portal del carrer Nou sobredit, anant amunt a mà esquerra*” [Fund. Renda § 86].
- JOAN COIX, el** ↓ Característica física. “Joan Coxo” apareix entre els balsarenyesos denunciats per la Sèquia de Manresa l’any 1595 (CARRETÉ 1990h).
- JOANILLO** ↓ Hipocorístic amb sufix castellanitzant. El suposo, però, per la data, pronunciat amb fricativa palatal sonora inicial, no pas encara amb la gutural castella-

na que caracteritza alguns hipocorístics del segle XX: *Juanito*, *Jaimito*, etc., aplicats a diferents balsarenys. “*Joan Torres Joanillo*” [*Balias* 1760: 35v], [*Cadastrre* 1775: 143v, 152r]; “*Dia 12 de febrer, morí Joan Torres Joanillo*” (1802) [*Lleg. pios*, f. 39 r]; “*Del dret de capa de morts per cal Perdiu, del Pués y del Pep Joanillo*” (1855) [*Lleg. pios*, 139 r]. Vegeu → Creu, 7.

MERXET ↓ “En Merxet” apareix entre els balsarenysos denunciats per la Sèquia de Manresa l’any 1595 (CARRETÉ 1990h).

MESTRE, el ↓ Ofici? O bé singularitat de caràcter: saviesa, habilitat? Potser era parent del → *Tranquet* –o simplement li va comprar una peça de terra–, ja que l’índex del Cadastre de 1775 n’atribueix la propietat al *Mestre*, mentre que l’anotació cadastral corresponent la dóna al *Tranquet*. “*Jaume Ferrer, pagès, dit lo Mestre*” [Òbit. 1749]; “*Jaime Ferrer, dicho Mestre*” [*Cadastrre* 1775: 75v, 198v].

MIQUEL ↓ Prenom d’un avantpassat. Del Mujal. “*Joseph Casas, dit Miquel*”; “*Joan Casas, areu del Miquel*” [*Balias* 1760: 15v]; “*De Joseph Casas, dicho Miquel*” [*Cadastrre* 1775: 25r, 27r].

MOLTONET ↓ “*Pieza dicha Plans de Sauch, es de Joseph Creus, dicho Moltonet*” [*Cadastrre* 1775: 47 v]; “*Pieza dicha Coma Guixera, es de Joseph Creus, dicho Moltonet*” [*Cadastrre* 1775: 63 v]; “*Casa de Joseph Creus, dicho Moltonet*” [*Cadastrre* 1775: 156r].

NOSTRO, el ↓ “*Vinea Joannis Carrera agricolae dicti lo Nostro*” [*Capbreu* 1681: 143r]. El titular del renom tant podria ser de Balsareny com de Sallent, per tal com la vinya era en terme de Serra-sanç, actual municipi de Sallent. La forma del possessiu *nostro* ha arribat quasi fins als nostres dies, i encara perviu, en boca de la gent gran, en expressions fossilitzades: “*el nostro pa de cada dia, Nostro Senyor*”.

OGELET (?) ↓ “*Carlos de Cal Ogelet*” (1858; Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 7). Potser es tracta de *ca lo Gilet?* (cf. aquest mateix nom de família, avui al carrer → Ponent 1).

OLIVERÓ ↓ Diminutiu o hipocorístic d’un titular del nom de casa *Oliver?* “*Ambrós Solà, dit Oliveró*” [*Cofradias* 1700: 6].

PENDANGA, la ↓ Possiblement, singularitat de caràcter: *pendanga* ‘dona malfeinera’, ‘dona de mal viure’ (DCVB, però només atestat a les Balears i València). ll “*A cala Pandanga, 6 ral*”; “*Un fugó a cala Pandanga*”; “*A cala Pandanga, ana nom de Mar[c] Bila*” (1871) [Arxiu Pau Vilarasau, pàg. 18].

PETIT, el ↓ Característica física. “*Serra, dita Petita*”. “*Magdalena Serra, muller de Valentí Serra, dit Lo Petit*” [Òbit. 1698]; “*Morí Magí Llimargas als 16 janer 1655, y entrà a possehir sos béns sa germana, muller de Valentí Serra àlias Petit... dels quals sols hi ha un casalot en lo carrer de la Creu al costat de la casa del Comú*” [→ Creu 1, cal Mamble, cal Sabater] “*y una vinyota en lo Pla de Sant Pere cap al bals de la Malesa, la qual vuy posseheix Anna Maria Vilaseca, viuda, oriünda dels Serras àlias Petits. Lo hereu Joseph Serra és en Portolongon negociant y per ara no pàgan, ni se ha fet vendrer cosa per temor de muntar més los gastos, censos y deutes, que no val la cosa. Se ha pledejat y no se ha conseguit cosa alguna.*” (1746) [Fund. § 110]; “*Paga Jacinto Xipell de Sallent, dit lo Barba, per haver comprat los béns de dit Petit*” [*ibid.*, afegit posterior a 1746].

PONTÓN ↓ Motiu castellà, que rebé probablement a la milícia l’hereu del mas Martí del Lloc: “*Josep Antoni Martí, àlias Ponton*”, hereu de la casa Martí de Balsareny,

- que morí prop de Gibraltar el 4 de setembre de 1740. SABALA 1962; cf. Sarment, 154, novembre 1988. Aquest Martí fou, de primer, partidari de l'arxiduc Carles, membre del grup conegut pel nom dels *vigatans*, i es va distingir molt en la defensa de Barcelona sota el setge del duc de Pòpuli i el duc de Berwick; assolí el grau de general de batalla. L'abril de 1714 va formar part de la "bateria dels valents"; el Diari del Setge i Defensa de Barcelona l'esmenta en diverses accions de mèrit. Però la nit del 16 de juliol de 1714 va desertar i es va passar als filipistes. Un any després el trobem, amb el grau de coronel brigadier, combatent aferrissadament el guerriller Carrasclet. Vegeu IGLÉSIES (1994: 33, on esmenta el malnom, i *passim*); també en parla la *Història de Catalunya* de Víctor Balaguer.
- PRIMPRET** ↓ Potser característica del vestir: de *primparat*, 'endiumenjat'? ‖ "*Josephi Llimargas, vulgo Primpret, agricola*" [Òbit. 1793].
- PUBILL, el** ↓ Relació de parentiu. "*Joseph Sala, alias lo Pubill*" [Òbit. 1670].
- ROIG, el** ↓ Característica física: color dels cabells. "*March Costa dit lo Roig*" (1795) [Lleg. pios, f. 26v].
- SALVADOR** ↓ Probablement d'un nom de fonts; la peça de terra és en terme del Mujal. "*Pieza dicha la Collada es de Jayme Solà [sic, per l'accent] dicho Salvador.*" [Cadastr 1775: 32r].
- SANT PARE** ↓ Probablement, característica física (posat venerable) o singularitat de caràcter (altivesa? extremada religiositat?); MOREU-REY (1981) en documenta a diversos indrets amb diferents metàfores. ‖ "*Marcos Rosell dicho Sant Pare*" [Cadastr 1775: 22r].
- SASTRE LLARG, el** ↓ Renom (ofici i característica física) d'un sastre del Mujal, que deixà nom a una peça de terra d'allí: "*Pieza dicha del Sastre Llarch*" [Cadastr 1775: 31v].
- TANA, la** ↓ Probable afèresi del prenom Gaietana. No són els de *cal Tano* de ← Sant Esteve, motiu del primer terç del segle XX; aquesta és de l'any 1834: "*Francisca Domingas [sic, per Domínguez, cognom del marit], dita la Tana; Andreu Domingas, son marit. [...] als 9 juliol any 1834. La Tana era en Manresa per las barallas del seu espòs Andreu lo dia 10.*" [Arxiu Traver, AJOR].
- TEIXIDORA, la** ↓ Ofici; res a veure amb l'actual ca la Teixidora (→ Nou 31). Na *Texidora* apareix entre els balsarenyesos denunciats per la Sèquia de Manresa l'any 1595 (CARRETÉ 1990h).
- TRANQUET** ↓ "*Juan Farrer dicho Tranquet*". [Cadastr 1775: 21v, 198r; vegeu també les peces núm. 102, 118 i 141].
- VILOI** ↓ "*Pieza dicha Coma Guixera, es de Joseph Lladó dicho Viloy.*" [Cadastr 1775: 63v].
- VIOLINA, la** ↓ Potser feminització del motiu d'un músic, ja fos el seu pare o un dels seus marits? "*Rosa Plans [...] dita la Violina.*" [Òbit. 1840].
- XIC, el** ↓ Característica física: poca alçada. Era Antoni Vilaseca Monrals, l'avi de la Fassina: "*la fàbrica de aguardiente que A. Vilaseca (a) Xich tiene establecida en la carretera*" (25-VI-1878, denúncia dels veïns del Torrent contra l'home de la Fassina perquè abocava els residus al torrent Vergers.) [APVM].
- XULIU** ↓ Potser singularitat de caràcter: joliu? "*Joseph Sala, mestre de cases de Balsareny, comprà la casa de Joseph Bertran àlias Xuliu...*" (acte de Jacinto Ferrussola, 25-V-1723) [Fund. § 15]; "*Los hereus de Joseph Sala, mestre de cases*

[...] fan 1 lliura 15 sous pensió per la casa comprà dit Sala, que era de Joseph Bertran àlias Xuliu... [...] acte en poder de dit Ferrussola als 26 Abril 1725” [Fund. Renda § 67].

62. Malnoms individuals del segle xx

Els anoto ordenats alfabèticament, sense indicació de residència ni classificació topològica. En donaré sempre que serà possible el nom i cognoms del titular, o bé referències que puguin servir per a identificar-lo o situar-lo en una família, fins i tot quan el malnom no sigui d'àmbit general, i encara que puguin resultar desagradable per a la persona afectada. Especialment quan el malnom no és del domini públic, sinó d'ús reduït a un grup clos, o bé de durada efímera i per tant ja obsolet abans de generalitzar-se, me'n qüestiono la major o menor pertinència de la “indelicadesa” de difondre'l. Però he decidit de no censurar ni un sol malnom dels que he obtingut després d'enquestar un gran nombre de persones de totes les edats i condicions.

Pel fet de prescindir dels factors de transmissió (condició hereditària dels sobrenoms familiars o de casa), aquest tipus de motius sovint no ha trascendit l'àmbit d'un grup reduït d'usuaris i àdhuc de coneixedors. Marco amb un asterisc aquells motius, actuals o desuets, que no són o han estat d'ús prou general: malnoms individuals adquirits i utilitzats en cercles escolars, de clubs esportius, de treball, etc. Excloc d'aquest capítol els malnoms particulars dels treballadors de les mines de potassa, que en raó de llur gran nombre, així com de llur productivitat persistent, mereixeran un capítol a part.

Distribueixo aquests malnoms, amb criteris de segmentació per força aleatoris i discutibles, en diversos subgrups:

- 1) motius de 1901 a 1939
- 2) motius de 1940 a 1969
- 3) motius de 1970 a 1990

En els dos primers subgrups distingeixo de forma convencional amb fletxa amunt (↑) els renoms de persones vives o difuntes que he arribat a conèixer personalment, i també els que m'han estat de sempre familiars per tradició oral; els titulars dels quals serien encara identificables per la memòria d'autòctons d'entorn dels quaranta anys d'edat. En canvi, marco amb fletxa avall (↓) aquells renoms dels quals només tinc referència indirecta a través de les enquestes, i que en general corresponen a persones que, per defunció o canvi de residència, no he conegut, tot i que la gent més gran sí que se'n recorda. Pel que fa a la pronúncia, indico amb [e] i [o] la vocal en posició àtona que es pronuncia sense neutralitzar o reduir; marco els timbres de les vocals obertes [è] [ò] o tancades [é] [ó] i indico expressament quan, en general, un motiu és pronunciat amb fonètica castellana.

63. Motius de 1901 a 1939

ABOGAT DE SERRA-SANÇ, I' ↓ Irònic. Serra-sanç és un mas i terme del municipi veí de Sallent, que termeneja amb Balsareny. S'aplicava a un home amic de les controvèrsies.

- ARENGADETA, l'** ↓ Metonímia, perquè menjava sovint arengades i no gaire grans, i fet de parla, perquè les solia anomenar amb aquest diminutiu. Segons un informador, tanmateix, no era de Balsareny, sinó de Sallent.
- ARMENTER, l'** ↓ Cognom? Familiar del *Tià* (↔ Creu 10), s'estava en aquesta casa. Havia fet teatre al *Casino*.
- ATXA, l'** ↓ Fet de parla habitual: feia servir el castellà "hacha" per dir "destral".
- BALDUFA, el** ↓ Característica física: "home petit i bellugadís".
- BIGOTERA, la** ↓ Origen incert. N'aventuro, més que una eventual característica física (dona bigotuda), una feminització ("dona del *Bigoter"). Cap de les vuit accepcions del mot al *DCVB* no sembla tenir-hi relació. || MOREU-REY (1981), que atesta els motius *Bigoti*, *Bigotis*, *Bigotes* i *Bigoti-bufó*, no registra cap *Bigotera*. || Cap informador no ha pogut determinar amb claredat de quina persona es tractava ni el perquè del renom.
- BOIXÓ, el** ↑ Origen incert. La definició del *DCVB*, espècie de tronc que serveix de tap per a un dipòsit o bassa, relacionada amb el més comú *boixa*, és documentada per l'*AlcM* en AMADES (1977-II: 73). || Li ho deien a Sant Feliu Sasserra, d'on procedia, però aquí poca gent el coneixia per aquest motiu. || MOREU-REY (1981), que troba *Boix*, *Boixa* i *Boixer*, no documenta aquest motiu. Es deia Josep Campà Dolla (1879-1977), i m'era oncle major, casat amb la tia del meu pare, Marcel·lina Bacardit Paraire. Va viure 98 anys. A casa li dèiem **P'UNCLO**, en raó del parentiu.
- CACAUERO, el** ↓ Ofici. Venia cacauets al cinema. Cap relació amb el *Cacauero* de ↔ Baix 4, del mateix renom i ofici.
- CAFETER, el** ↓ Ofici. Isidre Canal Bosch, de *cal Canal* (↔ Creu 27), on havien tingut un cafè. Una cançó popular local satírica l'esmenta: "*El Miracels i el Cafeter...*".
- CAGARRO, el** ↓ Mateix origen que l'*Eruga* (↔ Nou 32): va ser "batejat" així en una fontada especialment creativa. || S'estava al carrer de Baix: "*El primer que va estrenar el cementiri nou va ser un de cal Moreno; el segon, un que li deien el Cagarro, que s'estava al carrer de Baix*".
- CANTIMPLORA, el** ↓ Metonímia: habitualment s'emportava a la fàbrica una cantimplora amb aigua.
- CAPDE GARBERA, el** ↓ Característica física: "*Tenia els cabells alçats*". Però per a un altre informador es tractava d'un fet de parla. "Segaven un camp i va dir: *Vés a segar aquest cap de garbera d'allà*". Tots dos coincideixen que era l'home de *cal Castanyoles* (↔ Vell 10).
- *CAPITÀ GENERAL DELS GALÀPETS, el** ↓ Exageració derisòria sobre una singularitat de caràcter: persona de tarannà autoritari.
- CELLABLANC, el** ↑ Característica física. Celles frondoses i blanques. Pel seu nom de casa o motiu familiar era conegut com *el Cinto* (↔ Sant Marc 1).
- CÒVIT, el** ↓ Fem: **la CÒVITA** ↓ Fet de parla habitual. Era un home que va venir de Sallent, afeccionat a la pesca, i deia que "*a Sallent, de la cistella en diem el còvit*"; i li va quedar aquest motiu, que va passar, feminitzat, a la seva dona.
- COIXA, la** ↓ Característica física. Era una germana de la *viuda Sala* (↔ Pl. Ajuntament 2), de nom Josefa Dachs Guixé, casada amb el farmacèutic Ramonet Casanovas.
- *COLLÓ I MIG, el** ↓ Home molt forçut, portava el *Sant Cristo Gros* a la processó del Divendres Sant, i es vantava de tenir tanta força que "*encara li'n sobrava un colló i mig*".

- COT, el** [ó] ↓ Característica física: caminava amb el cap cot.
- CREMA-SANTS, el** ↑ Fet anecdòtic: “*El van veure cremant amb un ciri el dit gros de la imatge de Sant Isidre que hi ha a l'església del Mujal, en represàlia perquè el fred li va fer perdre la collita del raïm el dia del Sant*”. Era l’avi, o el besavi, del darrer titular del motiu. Aquest renom era del Mujal, i a Balsareny no era gaire conegut; aquí el coneixiem per la seva casa de procedència: el *Santacreu del Mujal*.
- ESPARRAMAT, l’** ↓ Origen incert.
- ESTRANGER DE CASTELLADRAL, l’** ↓ Surt sovint documentat a diferents llibres de comptes de *ca l’Oriols* de finals del XIX [AJOB llibres 5, 6, 1890, 1891-93: *passim*].
- FIGURÍN DE CAL COMAS, el** ↓ Era una noia de *cal Comas* (↔ Vell 30), molt bonica: un “figurín”, segons expressió castellana en voga.
- FLOR D’ESPANYA, la** ↓ Característica física: metàfora irònica, sobre el títol d’un cuplet de l’època, aplicat a una noia bonica i presumida. Era la filla del *Potret Cadiraire* (↔ Cra. Berga 8).
- GALÀPET GARRIGUER, el** ↓ Derisori, aplicat a una dona gran.
- GALÍ, el** ↓ Origen desconegut; no és prenom. Era de *cal Faies* (↔ Raval 2) i es deia Joan.
- GARRELLA DE CAL SIMONET, la** ↓ Característica física. “*Era una tia del Simonet* (↔ Manresa 7), *que era molt garrella*”.
- GRAVADA (DE SANT FELIU), la** ↓ Referit a una dona o bé feminitzat sobre un motiu *Gravat* masculí corresponent al seu pare o espòs, característica física (cara gravada) i procedència. Però devia estar-se a Balsareny permanentment cap a finals del XIX, perquè apareix repetidament en diversos llibres de comptes de *ca l’Oriols* d’aquells anys [AJOB llibres 5, 6, 1890, 1891-93: *passim*].
- HORTALÀ DEL MOLÍ, l’** ↓ Dedicació: tenia al seu càrrec els horts de la fàbrica del Molí, entre la síquia de Manresa i el Llobregat. “*Un fill de l’Hortalà del Molí, de nom Francesc Vilaseca, que era del Comitè, va disparar un tret a la cama l’hereu de les Cases de Navàs, quan sortia d’una reunió de pagesos que va acordar de cedir a la col·lectivització dels conreus de secà, però no pas el regadiu, l’any 1936*”.
- INFLACOLLONS, l’** ↓ Singularitat de caràcter: persona de tracte molt enfadós.
- JOAN PALETA, el** ↑ Prenom (pronunciat adés en català, adés en castellà), i ofici.
- JOANET DE L’ALOU, el** ↓ Hipocòrístic del prenom Joan, i procedència, de la casa de l’Alou.
- JUANITO, el** [÷wánitu] ↑ Var: el **JUANITO del MOLÍ** ↓ Hipocòrístic del prenom Joan, de l’estadant del pis, Joan Soler Sadurní, que fou encarregat de filatura a la fàbrica del Molí, i després director de la del Malpàs a Sallent.
- LLIBRETER, el** ↓ Ofici: venia llibres. Podria ser l’Alsina de *ca la Pepa Surra* (↔ Nou 50).
- LOLA DELS PETONS, la** ↓ Hipocòrístic i singularitat de caràcter: molt efusiva. Era la jove de *ca la Francesa* (↔ Berga 11); procedia de Cal Riera o una altra colònia tèxtil del Llobregat.
- MARIA BRODADORA, la** ↓ Prenom i dedicació: una dona que brodava. Era la Maria de *cal Tico* o de *cal Savoia* (↔ Monges 3).
- MIRACELS, el** ↓ Característica física: anava sempre amb el cap alt. Vegeu què diu d’aquest motiu Joan Veny: “*Tampoc no puc descartar que sorgís un Miravent en cata-*

- là, independent del gascó, aplicat a una persona afectada de mirar el cel o d'on ve el vent, però la documentació recollida ens allunya d'aquest camí (...) Només tinc notícia de l'apel·latiu Miracels 'persona que té la vista decantada enlaire', registrat a Alcampell per A. GRIERA, Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya, *Barcelona 1935-1947*, s.v." [VENY 1988: 286 i nota 24]. MOREU-REY (1981: 79) recull un *Mira-cels* a Berga; cf. també, a Balsareny, ↔ *el Miracielos*, malnom de la mina; MOREU-REY (*id.*: 48) el documenta també en castellà. || Una cançó satírica que retreia personatges locals feia: "*El Miracels i el Cafeter...*".
- MIXOLÍ, el ↓** Origen i atribució desconeguts. Potser dim. de míxol 'gatet'. Un informant el localitza al carrer de Baix, però no en recorda més detalls. || MOREU-REY (1981: 88-89, 163) troba els motius *Mixó* ('moixó') i *Mixó de Nit* ('ocell nocturn') a Montblanc, Cambrils i Balaguer; podria ser-ne una forma hipocorística? || El DCVB no recull *mixolí*; sí *mixola* 'recipent d'aram' (Camp de Tarragona, Montblanc).
- MOLTÓ, el ↓** Origen i aplicació desconeguts. Potser metonímia, per a un pastor? O simplement un cognom? Un informant el confonia amb ↔ *el Buixó*.
- ***NEGRE, el ↑** Característica física: era un home molt bru, de pell colrada pel sol.
- NOI DE TONA, el ↓** Malnom de caràcter burlesc. Apareix, aplicat a un simpatitzant de l'alcalde Antoni Rimbau, en una esquila satírica de l'any 1912 que ridiculitza els membres del consistori i correligionaris d'aquell alcalde; no pot referir-se a un regidor del seu equip de govern, perquè l'esquila l'anomena "Miquel" i cap dels regidors de 1912 no es deia així. || El *Noi de Tona* és el nom d'un personatge prou popular com perquè hom se n'apropiés humorísticament el nom; així, a Arbúcies (cf. ILLA 1989: 55, que l'anomena "poeta de sequer"). Per a un informador, "el *Noi de Tona* era un tragner de la Plana de Vic, que feia el transport de mercaderies al Paral·lel de Barcelona. Es va casar amb *la Monyos*, que era planxadora; ara, tots dos són els Gegants del Paral·lel." || De fet, el *Noi de Tona* fou un personatge característic de Barcelona, el nom del qual ha passat a la paremiologia popular. SOLER *et al.* (1992: 71) el recorden que "arrencava queixals a les criatures"; Joan Amades, que l'havia aconseguit en persona, el situa entre els "beneïtons" barcelonins, i el qualifica de "gran xerraire": afeccionat a parlar de política, "feia predicots pujats de to i reclamava que fos elegit diputat per Barcelona, i no cal dir que prometia de resoldre tota mena de conflictes" (AMADES 1980: 607s); també l'esmenta FÀBREGAS (1979: 169) sense entrar en detalls. El tret de "xarlatanisme" esqueïa bé per a un motiu posat amb la intenció de denostar un polític. No consta, doncs, que fos tragner; i quant al pretès casori amb la Monyos, deu ésser només que, com a gegants, formen parella.
- PATXANGA, el ↑ la PATXANGA ↑** Metonímia, aplicat a un home que era guitarrista. Del nom de la cançó espanyola "*La Pachanga*", que ha donat, fins avui, nom a un subgènere musical: la música "patxanguera".
- ***PAIETA, la ↑** Hipocorístic, amb deformació per cacolàlia infantil, del prenom *Palmira* → *Palmireta* → *Païeta* → *Paieta*. De molt petita, ella s'havia autoanomenat així, i les seves germanes grans l'hi deien també. De gran, en la intimitat, a voltes s'agradava d'autocompadir-se humorísticament, exclamant "*Pobra Païeta!*".
- PASTORET, el ↓** Dedicació. "*Havia fet de pastor a cal Peret (↔ Creu 20); vivia tot sol al soterrani de la casa de cal Borrellas a la plaça de les Monges (núm. 12); de gran, captava*".

- PATATUITES, el** ↓ D'un fet de parla: cacolàlia. Era un home beneït que tenia dificultats a parlar; en una ocasió, volent dir que s'havia menjat un plat de truita, va dir [un patátújtá].
- PEPET DEL MOLÍ, el** ↓ Hipocorístic del prenom *Josep*, i referència al lloc de treball, la fàbrica del Molí.
- PEPI, la** ↑ Hipocorístic del seu prenom *Josepa*, per apòcope del diminutiu castellanitzat *Pepita*.
- PITO, el** [u] ↓ D'un fet de parla esporàdic. En tornar de la guerra, i havent de parlar necessàriament en castellà, va dir que li feia mal “*el capo y el pito*”, volent dir “el cap i el pit”.
- PORC SINGLAR, el** ↓ Singularitat de caràcter: home ferreny i adust. A Balsareny, el tancament *e>i* en certs mots (cf. *síquia*) era habitual.
- PUIABOTS, el** ↓ Ofici; era l'avi de *cal Boter* (↔ Manresa 5). Observeu la pronúncia ioditzada de la fricativa palatal sonora, pròpia d'aquesta zona; cf. *el Muial*.
- ROMÀ, el i la ROMANA** ↓ Prenom i feminització del prenom aplicat a la muller. També, de forma dual, eren coneguts com els Romans. Matrimoni de captaires; de primer s'havien estat al soterrani de la casa de cal Borrellas a la plaça de les Monges (→ Monges 12); després, a *cal Patricio* (→ Nou 51) i, més endavant, en un dels habitatges barats de la Pista (→ carrer Balmes). Al final vivien en una barraca al camí de Sant Antoni, on ell va morir. Ella era la seva segona dona. Ell es deia Romà Pregonas i els deien el Romà i la Romana. “*Vivien com pòtols i sempre anaven beguts. No es devien rentar mai; feien molta pudor. Però eren bones persones! Captaven, i buscaven menjar a les escombraries, en un abocador que hi havia cap a ca la Minga, al Callarís. Un dia portaven un conill que algú havia llençat perquè se'ls devia haver mort; però ells en feien gran festa, i no estaven mai malalts.*” Per a dos informants, la dona provenia de les Cots: *la Tereseta de les Cots*; per a un altre, però, era del Cortès de Ferrans.
- SANTACREU DEL MUJAL, el** ↑ Procedència, de la casa de pagès del mateix nom, a l'agregat del Mujal, del terme municipal de Navàs. L'església de *Santa Creu del Mujal* ja apareix documentada l'any 1239; el mas del mateix nom apareix per primer cop citat l'any 1312 (BADIA 1988: 163). Al fogatjament de 1553 apareix una Eulàlia Sancta Creu. Cf. també supra, *el Crema-sants*.
- SARGANTANA, el** ↓ Origen desconegut; probablement metàfora, per característica física o singularitat de caràcter. MOREU-REY (1981: 91) el documenta pertot.
- *SENYORA PUTETA, la** ↓ Dona molt rígida, autoritària i severa. Es tracta de la “senyora Tereseta”, majordona del Dr. Joan Sala Llussà (rector de Balsareny, 1899-1922), la qual, en virtut del seu estatus privilegiat, “*ficava el nas pertot arreu*”.
- SOL DE MEDIANOCHE, el** ↓ Característica física, per hipèrbole de regust literari, en al·lusió a la bellesa radiant d'una noia que va venir d'Alguaire, juntament amb dues germanes més, les quals eren conegudes com les Guapes (→ Monges 5). Castellanisme; però la primera part del sintagma “el sol de” es pronunciava en català; només el mot *medianoche* es deia en castellà.
- TANA, la** ↓ Afèresi. Feminització de *Tano*, afèresi del prenom Gaietà en la seva forma castellanitzada (← Sant Esteve).
- TRESETA DE LES COTS, la** [ó] ↓ Hipocorístic del prenom *Teresa* i procedència, de la casa de les Cots, a Castelladral. Era el nom de → **la ROMANA**, la muller del *Romà*.

- TÍO JOAQUÍN, el** ↓ Prenom, precedit del tractament castellà (i andalús) de respecte als avis; s'estava al carrer de Baix. Pronunciat en castellà.
- *TOMAQUERES, el** ↓ D'un fet de parla: volent cantar una cançó castellana que deia "Si tú me quieres", va dir "si tomaqueres".
- *TON VERRO, el** ↑ Singularitat de caràcter, per metàfora, sobre un fet anecdòtic, amb afèresi del prenom *Anton*. "Fent de tramoista en una funció de teatre, es va abraonar sobre una vedette mulata que, entre bastidors, es canviava el vestit".
- TXI-TXI, el** ↓ Característica física; perquè era tartamut. Era un de *ca l'Estrada* de l'esquerra del carrer Nou (↔ Nou 5).
- VALENTINA SORDA, la** ↓ Prenom i característica física."S'estava als pisos del *Bernet*; després se'n van anar a *Puig-reig*".
- VIRANES, el** [biránás] ↑ Procedència, de la casa de *Viranes*, terme de Gaià.
- XIPILOT, el** ↓ Origen desconegut. "Era un guàrdia civil".

64. Motius de 1940 a 1969

- *ABUELITA YE-YÉ, l'** ↑ Jubilada que feia molt de goig: s'arreglava molt i li agradava molt de ballar. Hom l'anomenava així, fins i tot parlant en català; en una ocasió vaig sentir que li ho deien en català, malgrat la cacofonia **la IAIA IE-IE**.
- *BARBER, el** ↑ Ofici. També, malgrat haver-n'hi d'altres, llurs cercles respectius coneixien així sengles barbers, el *Climent* (=Climençó) i el *Morgan*. L'*Arep* no em consta que hi fos designat, ni el *Colltort* (que era el *Barber Nou*), ni el *Cotillaire*. Com es pot veure, cada un tenia un motiu particular; tot i així, pel fet de ser-ho durant molts anys, el Barber Climent fou denominat sovint així, ras i curt. En jubilar-se el Climent, va restar el *Morgan* com a únic representant del gremi, i per això ara usdefruïta també l'apel·latiu, que tanmateix no ha pogut mai fer-li ombra al seu propi, altrament prou característic, singular i difós.
- BARRACA, el** ↑ Metonímia: s'havia estat en una barraca. Fill del ↔ *Barraquero* (cf. infra, malnoms de la mina; també *infra*, el *Risitas*).
- CACAHUETE, el** ↓ Ofici, per metonímia. Venia cacauets al cinema, i cridava: "Cacahuete^{h!}". || Cf. **EL TORRAÍCO**
- *CAGARRO DE METRO, la del** ↓ "De petita anava amb una colla d'amics a caçar grills pel sistema d'orinar se'ls a sobre les mates, però ella, en fer força, va amollar un cigarro de proporcions considerables."
- ÇALITO, el** [u] ↑ Hipocorístic diminutiu de *Çalo*, al seu torn, hipocorístic aferètic de *Gonçalo*, adaptació incompleta del castellà *Gonzalo*.
- ÇALO, el** [u] ↑ Afèresi del prenom *Gonçalo*, adaptació catalana incompleta del prenom castellà *Gonzalo*.
- CARLETS, el** ↑ Hipocorístic del prenom *Carles*. *Els pisos del Carlets*: nom de casa, d'un bloc de pisos de la construcció del qual va ser promotor immobiliari.
- *CATÒLIC, el** ↓ Procedència: d'una casa de pagès de Fumanya, on s'havia estat anys enere. A Balsareny ben poca gent coneix aquest motiu.
- *CUNETES, la de les** ↓ "Tenia fama de rebotcar-se pels voralis de la carretera."
- *DULCE MIEL, la** ↓ Singularitat de caràcter. Al·ludeix a les paraules d'una cançó dels anys cinquanta. "Noia molt bonica, delicada i mira i no em toquis". Pronunciat en castellà.

- EPI, l'** [è] ↑ Apòcope del prenom femení *Epigmenia*, pel qual és poc coneguda. Hom l'anomena habitualment així.
- ESCARBATET, l'** ↓ Metàfora per característica física: “*home petit i moreno. Treballava al Molí; després va treballar a cal Castanyoles i més tard se'n va anar a cal Riera*”.
- ESTEVILLAN, l'** ↑ Deformació del seu prenom Esteve. || També:
- ESTEVILLO, l'** [u] ↑ Deformació del seu prenom Esteve.
- *FURGUE, el** [e] ↓ Var: **RAFAELITO EL FURGUE** ↓ Origen desconegut. Motiu adquirit en l'àmbit escolar.
- Gafa, el** ↑ Procedència: de la casa de pagès de *cal Gafa*, de Montmajor.
- GAFITAS, el (CUATROJOS)** ↑ Característica física: portava unes ulleres de molta graduació. Var: **MANOLO GAFITAS** Hipocorístic del seu prenom *Manuel*. Pronunciat en castellà.
- *GALI, el** [gáli] ↓ Apòcope del cognom *Galiano* o *Galiana*. Motiu d'àmbit escolar. [ECP].
- GALLINA, el** ↑ Singularitat de caràcter, poruc? Metàfora del regne animal, molt estesa enjondre. MOREU-REY (1981) en documenta pertot, tant en aquest sentit com per metonímia d'ofici. || Cf. també *infra, el Garcipollo*.
- *GANSAS PICHASQUINAS, el** ↑ Singularitat de caràcter. Noi molt veixinaire. En l'argot infantil de l'època, una *gansa* era una veixina. El segon element del compost fa referència també a fet, ben poc cívic, que devia protagonitzar: orinar-se pel carrer.
- GARCIPOLLO, el** ↑ Cognom *Garcia*, estrafet amb l'afegit d'un segon element derisiu, relacionat amb un altre motiu aplicat al mateix personatge (cf. *supra, el Gallina*).
- GELU, la** ↑ Afèresi amb hipocorístic del prenom *Angela*. Hom l'anomena generalment així, i coexisteixen dues variants de pronúncia, potser amb una tendència al predomini de la palatal catalana sobre la gutural castellana.
- *GORDO, el** ↓ Característica física. És un fill de l'*Angeleta Maca* (↔ Vell 4).
- *IAIO, el** [jáju] ↓ Característica física, però no pas perquè fos un avi. Al contrari, aquest motiu, d'àmbit reduït a un petit grup i durant un curt espai de temps, l'hi van posar, essent ben jove, la seva colla d'amics, perquè era, mal que fos per una lleugera diferència de mesos, el més gran del grup.
- JAIMITO, el** [÷ájmitu] ↑ Hipocorístic castellanitzat del prenom *Jaume*. Li faltava un braç i feia de drapaire. Es va casar amb *la Perdiueta* (← Monges 5).
- JOAN DE LA PIPA, el** ↑ Prenom i característica: fumava sempre en pipa. S'estava al Raval, vora *cal Lluci*, davant de *cal Lleno*. Després se'n va anar a viure a → *la Casita de Papel*.
- JOSÉ DEL CAMPO, el** ↑ Prenom i fet de parla habitual. Pronunciat en castellà.
- JUANELE, el** ↑ Hipocorístic singular del seu prenom *Juan*. Pronunciat en castellà.
- JUANÍN, el** [xwanín] ↑ Hipocorístic del seu prenom *Juan*. En castellà.
- KOSÉ, el** [è] ↑ Prenom *José*; per la forma en què el pronunciava la seva muller, pretesament castellanitzant-lo, però mantenint la solució catalana en [k] per a la interferència del fonema castellà /χ/ (cf. VENY, Actes IX Col·loqui AILLC).
- LLESQUES, el** ↑ Apòcope del cognom castellà *Illescas*, homonimitzat (sense que el significat ho afavorís) amb el substantiu comú català. Tothom l'anomenava així.
- LLESQUIS, el** ↑ Origen desconegut. Potser fet de parla, sobre una pronúncia xipella?

- ***LLORÓN, el** ↓ Feia de transportista i de pagès, i sempre s'exclamava que li anaven malament els negocis.
- LOLITA, la** ↑ Hipocorístic amb què l'anomenà la pròpia família des de petita, i pel qual hom la designa correntment, malgrat dir-se oficialment Anna.
- LUPE, la** ↑ Afèresi del seu prenom *Guadalupe*. En castellà.
- MANCO, el** [u] ↓ Característica física: per la manca d'un braç o d'una mà. Aplicat per antonomàsia a diverses persones, en diferents èpoques, sense acompanyar el prenom. I amb prenom, infra, *Manolo el Manco*.
- MANOLO DE LA GASOLINERA, el** [u] ↓ Hipocorístic del prenom *Manuel*, i ofici: despatxava gasolina a l'assortidor de davant de *cal Boter* (↔ Cra. Manresa 5). Més tard va entrar d'escrivent a l'Ajuntament. Cf. també, infra, el *Manolo el manco*.
- MANOLO EL MANCO, el** [u] ↓ Hipocorístic i característica física: havia perdut la mà dreta a la División Azul i en portava una d'ortopèdica, de cuir. Abans era conegut com *el Manolo de la Gasolinera* (supra); en entrar a treballar a l'Ajuntament es va generalitzar aquesta denominació en detriment de l'anterior.
- ***MANO NEGRA, el** ↑ Ofici, per metàfora sobre una característica física. Era tintorer i exhibia les mans tenyides com a signe de les condicions de la seva feina. En castellà.
- MARE DE DÉU, la** ↓ Característica física. “*Una dona alta i ferma, de cara bonica i fina. Anava pentinada amb uns rínxols espectaculars; per això li deien també la Ramona dels bucles.*” || No és cert, com pretenia un informant, que hagués fet el paper de Mare de Déu als “Pastorets” de Sant Esteve.
- ***MARIA CRISTINA, el** ↓ Singularitat de caràcter: personatge autoritari, per metàfora sobre la lletra d'una cançó, “*Maria Cristina me quiere gobernar*”, usual a l'època. Els adolescents de fa 25 anys ho dèiem al guàrdia municipal del poble, que debades ens volia impedir de jugar a futbol al carrer o córrer amb bicicleta sense llicència. Cf. també, infra, *el Mustafà*, més estès.
- ***MARIA (DE) LES GAFES, la** ↓ Prenom i característica física: portava ulleres. Vivia al començament del carrer de Baix. En català, amb castellanisme inclòs.
- ***MOCO, el** [o] ↓ Característica física: parlava amb veu rogallosa “*com si tingués un moc al coll*”.
- ***MOME, el** [mòme] ↓ Deformació del cognom *Gómez*.
- ***MOSSÈN RATA** ↓ Singularitat de caràcter? Motiu de caire jocós, reduït a l'àmbit dels seu cercle d'amics íntims. El tractament de mossèn és adequat: era capellà.
- MUSTAFÀ, el** ↓ Singularitat de caràcter: home autoritari. Era guàrdia municipal. Metàfora, sobre la cançó *El Mustafà*, molt popular a l'època. Aquest motiu esdevingué la denominació quasi habitual del policia Cf. supra, *el Maria Cristina*.
- NAN, el** ↑ Var: **el NAN DE CAL TEVEIÓ** ↑ Característica física: home de baixa estatura. Emprat normalment sense determinatiu, el motiu individual pot anar de tota manera associat al nom de casa del titular (↔ Nou 38).
- ***NEN JESÚS, el** ↓ Prenom i al·lusió a característica física: noi rosset i finet. Res a veure amb *el Niño Jesús* de la mina.
- ***NO COMERÁS PUCHERO, el** ↓ D'un fet de parla. Era un mestre nacional. Entre d'altres alumnes, impartia classes al seu germà; i quan l'havia d'amonestar públicament l'amenaçava amb no menjar *puchero* a casa a l'hora de dinar. El renom, en castellà, va ser aplicat al mestre, no pas al germà.

- NYEP, el** [è] ↑ Hipocorístic, deformació del prenom de Josep Boixadera Rovira. Home de molt robusta complexió, va fer d'escombriaire molts anys; també va ser una temporada president de la Unió Esportiva Balsareny. Era conegut de tothom amb aquest nom.
- ***OSO, el** [óso] ↓ Característica física, per metàfora: home molt pelut de cos. Hi havia dos homes diferents que compartien aquest motiu.
- PAQUITO, el** [o] ↓ Merament hipocorístic del seu prenom *Francisco*; era generalment conegut per aquest nom.
- ***PATALLIQUES, el** ↓ Origen incert. Vivia a pagès; perseguia amb unes xurriaques els nois que el venien a escridassar.
- PEPLLARG, el** ↑ Hipocorístic del seu prenom *Josep*, i característica física.
- PIES LIGEROS, el** ↓ Característica física, per ironia. Li ho deien a un home que caminava molt a poc a poc, arrossegant els peus. En castellà.
- ***PIRRI, el** ↓ Admirador d'un conegut futbolista del Reial Madrid.
- RAMONA DELS BUCLES, la** ↓ Característica física; per "rinxols". Portava uns pentinats espectaculars; cf. → *la Mare de Déu*.
- ***RELATIU, el** ↓ D'un fet de parla habitual. Sempre deia: "*Això és relatiu*".
- ***REMENACUES, el** ↓ Singularitat de caràcter: adulator.
- RISITAS, el** ↓ Singularitat de caràcter. Jove molt afable i un xic amanerat. En castellà. Cf. *supra*, *el Barraca*.
- SARGENTO GARGAJO, el** ↓ Metonímia: Sergent de la guàrdia civil que solia escopir molt sovint. En castellà.
- ***SASTRE, el** ↓ Al marge del fet que hi havia altres sastres, en el seu cercle d'amics era conegut així, per antonomàsia.
- SEBI, el** [è] ↑ Afèresi del prenom *Eusebi*.
- SEVE, el** [séβε] ↑ Apòcope del prenom *Severino*.
- SIS DITS, el** ↑ Característica física, hiperdigitalisme: tenia sis dits a cada mà.
- SORDILLO, el** [o] ↑ Característica física, amb diminutiu: home sord i menut.
- TARGA, el** ↓ Origen desconegut. Sembla que no té res a veure amb cap eventual procedència de la ciutat de *Tàrraga*.
- TARZAN, el** [s] ↓ Característica física: home fort i cepat.
- ***TERESITA, el** ↓ Noi de posat amanerat i gestos afectats. En castellà.
- ***TILINO, el** [u] ↓ Deformació del també renom seu *Titino*, que és com l'anomenava familiarment un germà seu. El motiu va ser estrafet pels seus amics, que l'empraven només en llur reduïdíssim cercle.
- ***TINAJAS, el** ↓ Origen incert. Era més conegut com *El Moco* (cf. *supra*), però el renom va passar als seus descendents, que l'han convertit en la denominació d'un conjunt de rock del qual formen part: "*Los Tinajas*".
- TÍO MARCOS, el** ↑ Prenom, precedit del tractament castellà de respecte als avis. ll Era un personatge molt característic, un avi andalús, jubilat que sempre anava cofat amb un barret negre.
- TORRAÍCO, el** [o] ↓ Fet de parla habitual. Venia cacauets i ametlles torrades al cinema, i cridava "*torraicos!*". ll Cf. *El Cacahuete*.
- TURI, el** ↓ Hipocorístic dialectal del prenom: afèresi i apòcope de *Victorià*. Tothom el coneixia per aquest renom. Company meu d'estudis, va morir molt jove.

- ***TWÍSTER, el** ↓ Ofici, per metonímia. Tenia cura de les màquines de discos dels bars quan el ball de moda era el *twist*.
- VALGO O NO VALGO, el** ↓ D'un fet de parla habitual. Embriac que solia reblar les seves inacabables disquisicions amb aquesta reiterada pregunta. El motiu, en castellà, es va estendre a dos germans seus.
- ***VEIXINA, el** ↓ Singularitat de personatge: es veixinava sovint. Motiu d'àmbit escolar.
- ***VEIXINA, la** ↓ Singularitat de personatge: es veixinava sovint. Motiu d'àmbit laboral (fàbrica de Sant Esteve); res a veure amb l'anterior.
- VOCALISTES, les** ↓ Activitat esporàdica. Havien cantat alguna vegada en balls al poble (potser en l'esforçat espectacle *Carrusel* dels anys 60). Eren tres germanes que s'estaven vora *cal Cabré*, al costat de *cal Careta*, al carrer de Sant Marc.
- XÈRIF, el** ↑ Ofici, per metàfora sobre l'autoritat del *sheriff* a les pel·lícules del *Far West*. Aplicat a diferents alcaldes en raó de llur càrrec.
- ***XERRIC, el** ↓ Origen incert. Motiu individual aplicat al Manel de *cal Noi Xic* (↔ Vell 15).

65. Motius de 1970 a 1995

- BAJO TU PECHO, el** ↑ Característica física: home de poca alçada, casat amb una dona més alta i ferma que ell. El renom li ve de quan ballaven a l'envelat, l'un amb l'altra; exagerant, hom deia que ell tot just li arribava a la pitrera. *Bajo tu pecho* és el títol d'una cançó dels anys 80. En castellà.
- ***BARBATRISTE, el** [e] ↓ Característica física: té una barba molt escassa i desigual.
- BETIS, el** [è] ↑ Metonímia. Simpatitzant d'aquest club de futbol sevillà.
- ***BOBITO, el** [u] ↑ No em sembla pas atribuïble a singularitat de caràcter, com a diminutiu de l'adjectiu castellà *bobo*. Més aviat sembla un fet de parla, o al·lusió a algun personatge (de còmic?) que se m'escapa.
- ***BOLLO, el** [o] ↓ Ofici, per metonímia: el seu pare és forner.
- ***BOLLICAO, el** [o] ↓ Ofici, per metonímia; el seu pare té un forn on venen panets de la marca comercial "*Bollycao*", que de vegades el fill menjava per berenar. Motiu d'àmbit escolar. En castellà.
- ***BOMBI, el** [ò] ↓ Corrupció del cognom. Apòcope del mot castellà "bombero", mot que rima amb el seu cognom i que els amics s'acostumaren a dir li. Motiu d'àmbit escolar.
- ***BRUIXOT, el** ↓ Corrupció del cognom. Motiu d'àmbit escolar, per deformació del seu cognom.
- ***BUITRE, el** [e] ↑ Afèresi amb deformació humorística del cognom *Buitrago*; motiu adquirit a l'àmbit escolar. No té res a veure amb el malnom idèntic que trobarem en el capítol de la mina.
- ***CABEZÓN, el** ↓ Característica física. En castellà.
- CALI** ↑ Deformació del seu prenom, Encarna, mitjançant algun procediment de derivació i síncope que se m'escapa. Tothom l'anomenava mitjançant aquest motiu.
- ***CANYE, el** [e] ↓ Apòcope del cognom *Cañellas*.
- ***CARAJILLO, el** [o] ↓ Metonímia: el seu pare tenia un bar. En castellà.
- ***CARATRAPO, el** [o] ↓ Característica física.

- CARMEN LA GUAPA, la** ↑ Prenom i característica física: dona de molt bon veure.
- ***CASCONAZI, la** ↓ Metàfora per característica física. Noia que portava un pentinat alt, arrodonit i retallat que sembla un casc militar. En castellà.
- ***KATIUSKES, la (de les)** ↓ Característica del calçat. Dona vella molt deixada, tenia les cames molt primes i portava uns sabatots molt grans.
- CHIRILO, el** [o] ↑ Origen desconegut. Possible variant de *Cirilo*, però no se'n diu. El motiu, en principi reduït al cercle del club d'handbol, s'ha difós després i ha esdevingut més general.
- ***CHUCHI, el** ↓ Hipocorístic del prenom castellà *Jesús*; l'hi aplicaven a Guardiola de Berguedà, d'on procedia, però a Balsareny no era gaire conegut per aquest motiu. || Cf. també, *infra*, el Mano Negra. En castellà.
- ***COJO, el** ↓ Característica física. Motiu d'àmbit escolar, en castellà.
- ***COSINET, el** ↓ A l'Agrupament Escolta, era cosí d'un altre minyó, que l'anomenava així. I li va quedar de motiu dintre del grup.
- DEMI, el** [è] ↑ Aglutinació i acòpode del cognom de Jesús de Miguel Garcia.
- DENTETES, el** ↑ Característica física: incisives grans.
- ***DOCTOR SCHNAGEL, el** ↓ D'un personatge d'una sèrie de televisió, que era metge, com el titular del motiu.
- ***DRACULÍN, el** ↓ Metàfora per característica física: li faltaven les incisives superiors i només se li veien els ullals, com el vampir. Cf. *infra*, Manolo el Feo.
- ***ELVIS, l'** ↓ Var: *el **MELVIS** ↓ Del prenom del cantant de rock Elvis Presley, possiblement pel pentinat; la variant en *M-* no la sé explicar.
- ***ÈNRI, l'** [è] ↓ Apòcope del prenom *Enric* pronunciat acastellanadament *Enrique*, malgrat tractar-se d'un catalanoparlant.
- ***ESCURADENTS, l'** ↓ Metàfora per característica física: noia molt prima. La coneixien així entre els seus amics.
- ***ESPINETE, l'** [e] ↓ Característica física. Nom d'un conegut personatge, protagonista durant molts anys del programa infantil de TVE, i que figura un eriçó; li ho deien així pel pentinat amb cabells de punta que emprava aquest jove.
- ***ESPÍQUER, l'** ↓ Pregoner municipal, fa les crides megafònicament, des d'un vehicle amb altaveus; de l'anglès *speaker*.
- ***EXECUTIU, l'** ↓ D'un fet de parla. Solia bromejar donant-se-les de ser "un alt executiu", i en la tertúlia del cafè l'anomenaven irònicament així. Però la denominació no va arrelar, atès que ja tenia un renom individual, esdevingut també nom de casa, prou conegut i consolidat.
- ***FATXA, el** ↓ Del personatge de còmic "Martínez el Facha", de la revista il·lustrada "El Jueves"; al·lusió a la seva ideologia franquista.
- FELISÍN, el** ↑ Hipocorístic del prenom *Fèlix*, pronunciat en castellà i amb *seseo*. Tothom el coneix per aquest nom. Va regentar una ferreteria al carrer de la Mel, que va rebre també el seu motiu com a nom de casa.
- FIFÍ, la** ↑ Hipocorístic sense relació amb el seu prenom real; connota més aviat un tarannà.
- ***FOLL, el** ↓ Característica; en argot juvenil, no vol dir 'boig', sinó 'exuberant, agosarat'.
- ***GADDAFI, el** ↓ No és el mateix *Gaddafi* que trobem entre els renoms individuals de la mina. El motiu ve del nom del dictador de Líbia, de connotacions negatives

- (‘exaltat, agressiu’); però no m’és gens evident la correspondència amb el caràcter del titular del motiu.
- GENINES, el** ↑ Hipocorístic del prenom *Eugenio*. Pronunciat en castellà.
- *GERMANS DALTON, els** ↓ Personatges del còmic de la sèrie “Lucky Luke”; els Dalton hi figuren quatre bandolers, vestits igual i d’envergadura escalonada. Els titulars eren dos amics, l’un dels quals més alt que l’altre, que durant una temporada anaven sempre vestits de forma semblant, amb sengles caçadores de cuir negre i les solapes alçades.
- *GITANO, el** [u] ↓ Singularitat de caràcter. No té res a veure amb la raça caló, ni amb el nom de casa de ⇔ Baix 6.
- *LARGUI, el** ↓ Característica física: molt llarg. Apòcope de l’augmentatiu castellà *larguirucho*.
- *LENTEJAS, el** ↓ Metonímia, per singularitat de caràcter (gasiveria?). En castellà.
- *LILÍ, el** ↑ Hipocorístic amb connotacions artístiques, aplicat a una noia bonica.
- LOLO, el** [lòlo] ↑ Hipocorístic del prenom Manuel, via el castellà *Manolo*.
- *LUCKY LUKE, el** ↓ Del personatge de còmics d’igual nom (que perseguia els germans Dalton). En un cercle d’adolescents, nom que donaven a un guàrdia municipal per la manera de portar la pistola, amb el cinturó un xic penjant, com al Far West.
- MANOLO EL FEO, el** ↑ Hipocorístic i característica física. En castellà. Cf. *supra*, *el Draculín*.
- MARILÍ, la** ↑ Hipocorístic de ressons americans, via Marilyn Monroe, del prenom Maria Dolors.
- MATAMALA, el** ↑ Procedència de la casa de pagès de Matamala, al terme de Gaià, on s’estigué més de 20 anys.
- *MELENAS, el** ↓ Ironia, per característica física; jove totalment calb. El motiu era restringit a l’àmbit del Club Handbol Balsareny.
- MICKI, el** ↑ Hipocorístic americanitzat del prenom *Miquel*.
- MINGUI, el** ↑ Origen desconegut. No té a veure amb el prenom *Domingo*.
- MERE, el** ↑ Afèresi i apòcope del prenom *Hermenegildo*, amb una via complexa. *Hermenegildo* dóna, per dissimilació, **Hermeregildo*, amb atracció de la primera /r/; aquesta forma sofreix afèresi (potser per desaglutinació d’un fals article, **er Meregildo?*) i queda en **Meregildo*; i sobre aquesta forma, per apòcope, resulta el *Mere*, amb què avui és conegut aquest jove dibuixant i poeta, col·laborador molt temps de l’emissora de ràdio local. || En català era corrent la variant dissimilada i aferesitzada *Maraqildo*.
- *MOSCA, el** ↓ Metàfora, per característica física: noi de poca alçada.
- *NEGRE, el** ↓ Característica física: noi molt bru de pell; l’hi diuen els amics.
- NEN, el** ↑ Jove que feia de cambrer en un bar, i tothom el cridava “Nen!”.
- NINA, la** ↑ Hipocorístic del prenom castellà *Cristobalina*, amb afèresi i assimilació-homonimització.
- NUMBER ONE, la** ↑ Característica física: noia molt bonica de cara i de tipus. Els seus amics deien que en un concurs de bellesa seria la *number one*. En anglès.
- *NIÑO, el** ↓ Guàrdia civil molt jove que hi havia; li ho deien els amics, en castellà.
- NYOLES, el** [ñòles] ↑ Origen desconegut. S’aplica a un noi jove.
- *PETETE, el** ↓ D’un personatge de televisió, creat per l’humorista Pedro Ruiz: nen saberut que recitava “el Libro Gordo de Petete”. En castellà.

- PIRRI, el** ↓ Del renom amb què era conegut un cèlebre futbolista del Reial Madrid.
- *PIOJO, el** ↓ No és metàfora per l'estatura: no és un noi petit. Li ho diuen els seus companys, en castellà.
- *PINK FLOYD, el** ↓ Metàfora per singularitat de caràcter: home beverri. Dit, amb sarcasme cruel, d'un avi que es donava a la beguda i trontollava en caminar, com si marqués un ritme de música moderna. El nom és tret del conegut grup musical homònim.
- *PINXOS, els** ↓ Característica física. Dit pels seus amics a dos joves germans. No té res a veure amb el sentit de 'bravejador, fatxada', amb el qual ja no es coneix aquest mot a Balsareny, sinó amb el castellà *pincho, pinchito, pinchilla* 'talls de carn fets a l'ast en una broqueta'; pel fet de ser llargs i prims.
- PIPERA, la** ↓ Dona que no hi era ben bé tota, i solia anar pel carrer ballant sola i menjant sempre pipes.
- *POLILLA, el** ↓ Característica física, per metàfora: al·lusió a la poca alçària.
- *POLLASTRE, el** ↓ Metonímia: el seu pare ven pollastres. En casellà.
- *QUIRRI, el** ↓ Deformació del cognom *Carreté*. Motiu d'origen escolar.
- *RAFEQUES, el** [è] ↓ Del personatge televisiu d'aquest nom, interpretat per l'actor Carles Canut, en el programa *Vostè Jutja* de Joaquim M. Puyal a TV3.
- RAMBITO, el** [o] ↑ Diminutiu del nom del personatge cinematogràfic *Rambo*, popularitzat per l'actor Sylvester Stallone, paradigma d'agressivitat i violència; aplicat a un noi prim i de poca alçària, però de tarannà bregaire.
- *REBANÀ, el** ↓ Deformació del cognom *Illescas*: recastellanització del motiu *Llesques*, que li catalanitzava el cognom per homonimització, i ara entès com a "rebanadas" de pa. Aplicat a un fill del *Llesques*.
- *ROCKER, el** [ò] ↓ Jove molt afeccionat al *rock*. Cf. també, *infra*, el Travoltín.
- ROS, el** ↑ Característica física. Tot i que per nom de casa és de *ca la Carbonera* (← Cadí 1), des de ben jove ha estat anomenat així. Va posar un comerç de venda de bicicletes que es denominava oficialment *Bici-Ros*.
- *RUYPER, el** ↓ Nom comercial, acrònim format sobre part del cognom de dos socis d'un negoci d'instal·ladors de calefaccions. Aplicat com a motiu a un dels socis, de cognom Ruiz, no va arrelar gaire com a denominació.
- *SOMBRILLA, el** ↓ Característica física, per metàfora. A causa de la forma de tallar-se els cabells, en rodó; li ho deien a l'escola. En castellà.
- SORRY, el** [ò] ↓ D'un fet de parla habitual, durant una breu temporada, en què es va avesar a excusar-se amb els amics i companys amb aquesta expressió. L'homonimització amb el propi cognom, Orriols, sembla que no hi va tenir res a veure, segons ell mateix afirma. Ell mateix utilitzava aquest "motiu eslògan disculpa amable" en impresos i fins en una samarreta amb la seva pròpia caricatura i el text "SORRY", i fins i tot en una pancarta exhibida des d'una avioneta on ell volava disfressat de pallaso com a animador d'una final del campionat local de futbol sala. Tot plegat va fer popular aquest apel·latiu que, tanmateix, no ha arrelat per innecessari, ja que tothom el coneix com el *Cinto de ca l'Oriols* (↔ Manresa 21).
- *TINA CÀRNER, la** ↓ Calembur. En un cercle d'amics adolescents, li van fer aquest joc de paraules, entre el nom de la cantant de *rock* Tina Turner, i el fet que un familiar de la noia era carnisser.

- ***TORTAS, el** ↓ D'un fet de parla esporàdic: anava un dia una mica alegre i va dir que "no veia ni torta". En castellà.
- ***TRAVOLTÍN, el** ↓ De l'actor John Travolta. Aplicat a un jove "rocker".
- ***TXANG, el** ↓ Hipocorístic d'aspecte xinès, apòcope amb modificació fonètica del cognom *Sangüesa*. Escolar.
- VALÈNCIA, el** ↑ Origen, per metonímia.
- ***XAPA** ↑ Metonímia, per l'abundor de xapes que solia portar enganxades a la caçadora.

66. Un renom col·lectiu: maros

És sabut que els nadius o habitants de diverses poblacions solen ser denostats per gent dels pobles veïns, sovint per mitjà de rodolins pejoratius, que a voltes la tradició fa derivar de fets històrics o llegendaris; així, els manresans, als ulls dels de Sant Fruitós de Bages, són "lladres, pillos i gormands" perquè l'any 1372 els van "robar els cossos sants" quan, amb permís del bisbe, es van traslladar a la flamant nova Seu de Manresa les relíquies de "santa Agnès, sant Fruitós i sant Maurici gloriós", que, segons els de Manresa, els fruitosencs "les teníeu en un femer" (en realitat eren abandonades, sense culte, en un racó de l'església de Sant Fruitós; cf. SARRET 1921: 127s).

Però en altres casos, allò que els pobles veïns atorguen als habitants d'un poble és un renom col·lectiu, com si diguéssim un gentilici sobrevingut, generalment explicat de forma imprecisa.

Al Balsareny de començament de segle, i fins ben bé els anys seixanta, s'insultava el poble veí de Sallent dient-ne "*xica vila i mala gent*" (rodolí ofensiu que al·ludia a la condició de "vila", de què els sallentins devien presumir). Al seu torn, els de Sallent replicaven dient: "*I els de Balsareny, maros!*", cosa que indignava en gran manera els balsarenycens.

La raó que els més vells adduïen era que, antigament, la gent de Balsareny pronunciava [páru] [máru] els mots *pare, mare*. Però cap dels enquestats no pogué donar fe d'haver sentit mai aquesta pronúncia que, a tort, algun comparava amb el grau d'obertura que en el parlar de Sant Llorenç de Morunys reben les *aa* finals: *pala, casa* pronunciats gairebé [pálo] [kázo]. No sé que hi hagi indicis a Balsareny d'aquest fenomen, ni sembla que la isoglossa corresponent a un tret dialectal semblant s'hagués de circumscriure a una única població. Roman, però, el fet del renom col·lectiu, amb el qual encara avui no és inusual que ens autoanomenem, a tall de facècia, els *maros*.

67. Malnoms de les mines de potassa

Les primeres explotacions mineres a Balsareny es van començar a emprendre durant la República, l'any 1934, a càrrec de l'empresa *La Minera SA*. Tot i que la guerra civil va interrompre les perforacions abans que es comencés a treure'n producció, alguns dels minaires que ja en foren treballadors en aquella fase primerenca han continuat anomenant sempre *La Minera* les successives empreses. L'any 1948, la societat *Explotaciones Potásicas SA* (EPSA) comença l'explotació del pou de Vilaforns. Més endavant seria *Potasas Ibéricas SA*, i després *Unión Explosivos Río Tinto SA* (UERT), que canviaria el nom en *Explosivos Río Tinto SA* (ERT); després d'haver passat uns

quants anys en mans del grup kuwaitià KIO, la raó va passar a ser *Ercros*; el 1993 van passar a ser de l'INI, amb el nom de *Potasses del Llobregat SA*; i el 2001 es van privatitzar, passant a denominar-se *Iberpotash*.

Les primeres onades immigratòries dels anys 1940 i les més massives dels 1950 van portar a Balsareny tot de famílies de diversos indrets de l'Estat. A part d'un considerable nucli castellà (sobretot de les províncies de Sòria i Guadalajara), el pes fort de la immigració procedia de les províncies d'Almeria (Serón, Tabernas) i Còrdova (Rute). Més endavant, als anys 1960 i 1970, arran de les progressives reduccions de plantilla a les explotacions de la mateixa empresa a Río Tinto, van venir noves fornades massives procedents de Huelva.

Els processos de malnominació individual, abans totalment habituals als pobles (on molts renoms individuals, amb el temps, prenen la condició de noms de família i noms de casa) han estat molt sovint presents en àmbits de grups humans (empreses, escoles, casernes, clubs, colles d'amics...). A Balsareny, això s'esdevenia a les fàbriques tèxtils, però molts dels treballadors d'aquestes fàbriques eren gent del poble que ja portaven llur propi renom familiar o de casa, sense perjudici que al lloc de treball els en fos assignat algun de particular. En canvi, a les mines de potassa, una majoria de treballadors era forana, i això va afavorir la creació d'un focus de malnominació individual molt productiu i innovador, bé que en llengua castellana. Al llarg de 50 anys, aquest procés no s'ha deturat en cap moment, i els renoms s'han conservat, o s'han perdut amb la jubilació del titular, o bé han estat traspassats a altres miners (de vegades pel simple fet de portar el mateix número de placa que l'anterior titular), alhora que se n'han anat generant de nous.

Agrupo els motius d'acord amb la tipologia que va establir Enric Moreu-Rey, sense distingir èpoques; pels referents a personatges i fets de la vida quotidiana es pot deduir si es tracta de malnoms més antics ("*el Pepe Blanco, la Carmen Morell*") o bé més recents ("*l'Airgamboy, la Bombi*"). Per aconseguir aquesta relació, que caldria anar actualitzant, ja que és un corpus viu i canviant, he fet al llarg de diversos anys nombroses enquestes orals a gran quantitat de miners de diferents edats. En algun cas s'han produït duplicitats o vacil·lacions, tant pel que fa a la forma com a la suposada explicació. Quan diversos informadors no saben explicar l'origen d'un motiu, ho indico. En no pocs casos, però, goso aventurar hipòtesis que em semblen plausibles.

Incloc en aquesta relació malnoms que corresponen a gent que viu a Sallent, ja que l'explotació minera és conjunta entre les poblacions de Sallent i Balsareny i en l'àmbit laboral no hi ha separació; són, tots plegats, "motius de la mina (pous de Sallent-Balsareny)". També hi aplego els malnoms de les fornades de miners que han vingut aquí procedents de Cardona i de la Coromina de Cardona (molts dels quals ja es portaven el malnom d'allà), i també els que, treballant a Balsareny, resideixen a Navàs, Manresa o altres indrets de la comarca.

Les citacions entre cometes corresponen a explicacions rebudes dels informadors, les dades dels quals no especifico; és clar que n'assumeixo els possibles errors i demano disculpes per les eventuals "irreverències" que d'aquestes explicacions es puguin derivar envers els titulars dels sobrenoms, els noms dels quals ometo sistemàticament, per tal com són, a l'objecte d'aquest recull, del tot irrellevants. No cal dir que no els aplego amb cap intenció burlesca, sinó per deixar testimoni d'un focus de creació de sobrenoms molt interessant, i que és excepcionalment fecund i viu.

Renoms referits a característiques físiques

- ÁGUILA NEGRA**, el “Bevia cervesa *El Águila*, i era molt bru de pell”.
- AIRGAMBOY**, el Home petit. Per la marca d’uns ninotets de joguina molt petits.
- ALFÉREZ CHIMENEA**, el Cap de grup que era molt alt.
- ALGARROBO**, el Home baix i cepat; per semblança amb el personatge d’aquest nom, de la sèrie televisiva *Curro Jiménez*.
- APACHE**, el “Semblava un indi”.
- ARDILLA**, la / **EL ARDILLA**, el Home menut i bellugadís.
- BARBATRISTE**, el “Tenia una barba més aviat escassa”.
- BIENPEINAO**, el “Sempre anava ben clenxinat”.
- BIGOTES**, el Home bigotut.
- BIGOTETRISTE**, el Bigoti escadusser.
- BILLY EL NIÑO**, el Feia cara de nen. Pel nom del bandit americà.
- BISCÚTER**, el Home petit, com el vehicle d’aquest nom als anys 50.
- BLANCANIEVES**, la Ironia: home molt negre de cara.
- BOCACHOCHO**, el Boca molsuda, per metàfora amb els llavis de la vulva (en castellà, *chocho*).
- BOCANEGRA**, el “Tenia les dents negres”.
- BOMBI**, la És un home gras. Per un personatge d’un concurs de TVE, una dona grassa i d’enorme pitram que es deia així. Potser afavorit per una característica professional: el seu pare feia de repartidor de bombones de butà (hi hauria una metonímia, amb afèresi del mot *bombona*).
- BOMBILLA**, el “Tenia el cap pelat”.
- BONANZA**, el Home gras i cara-rodó. Per similitud amb Hoss Carwright, personatge de la sèrie televisiva dels anys 60 *Bonanza*.
- BONIATO**, el /**el MONIATO**, el “Era estrafet i boterut”.
- BRUJA**, la “Escabellat com una bruixa”. Ja portava el renom de la mina de Cardona.
- BUITRE**, el “Tenia la boca torta i un aspecte feréstec”.
- CABEZÓN**, el Cap gros.
- CAFRE**, el Molt negre de pell. Combinat amb una singularitat de caràcter: força eixelebrat.
- CANALITAS**, el Guenyo. “Un ull li mirava enlaire, com si mirés sempre les canals”. També li deien *el Miralmar*.
- CANTINFLAS**, el S’assemblava a l’actor còmic mexicà Mario Moreno “Cantinflas”.
- CAOBA**, la “Home que té els cabells de color caoba”. Ja portava aquest renom a la mina de Cardona.
- CAPITÁN ARAÑA**, el “Home molt lleuger, s’enfilava a les bastides molt ràpidament”. Res a veure amb el personatge tòpic del Capità Aranya, que embarcava els altres mentre ell es quedava a terra.
- CAPITÁN TAN**, el Amb el casc i unes ulleres gruixudes, s’assemblava molt a aquest personatge d’un programa infantil de TVE cap als anys 60, en què intervenien també els anomenats *Valentina*, *Locomotoro* i *el Tío Aquiles*. El *Capitán Tan* cantava una cançó que començava dient: “*En mis viajes por todo / lo largo y ancho de este mundo / he visto...*” i enumerava les meravelles que havia vist pel món.
- CARABOLLO**, el Cara-rodó.

CARAESTIÉRCOL, el Aplicat, als anys 50, a un miner que solia portar la cara bruta. Hom transferí el renom, molt més tard, a un altre miner que no anava pas brut, ni tenia el mateix número de placa que l'anterior: només perquè un dia, a l'ascensor, el *Cabrilla* el va increpar amb aquest nom.

CARAGOMA, el Cara allargada.

CARAJILLO, el Metàfora: “*era pequeñillo*”.

CARAQUEMÁ, el Tenia la cara cremada.

CARBONERO, el “Tenia la cara negra”.

CEBOLLETA, el Home de poca alçada. No hi sembla haver relació amb els personatges de còmic de “la família Cebolleta”, del dibuixant Vázquez

CHAMARÍN, el Metàfora ornitològica: *chamarín* o *chamariz* és un moixó. “*Era pequeño y flaco y tenía poca chicha*”.

CHOCOLATE, el / **PACO EL CHOCOLATE** Molt bru de pell.

CHUPA CHUPS, el És molt prim: “*está chupao*”.

CHUPETA, la Home de poca alçada; per metàfora amb el xumet dels nens petits.

CUELLOLARGO, el “*Tiene un pescuezo que pa qué*”.

DANDY, el Home alt i ben plantat, que solia vestir amb elegància. Però un informador sosté que es tracta d'un fet de parla habitual: s'adreçava als amics dient-los “dandi”.

DEDESCORTAOS, el Tenia uns dits tallats.

DIENTEHIERRO, el Tenia una dent de ferro.

DIENTEMARFIL, el Tenia les dents grans.

ESCHANGAO, el “Caminava desmanyotat”. *Changao*, *eschangao* significa ‘deixat, desmanegat’.

ESPINETE, el Cabell dret i eriçat. Metàfora amb un personatge de programa infantil de TVE, d'aquest nom, un eriçot que duia una espectacular cabellera de pues. Aquest mateix renom, i per la mateixa raó, era aplicat a un famós jugador de bàsquet del Joventut de Badalona: en Villacampa, cosa que potser influí també en aquest cas.

FEÍLLO, el “Lleig”. Ja portava el motiu a Granada.

FEO, el “Solia guanyar el concurs de lletjos que es celebrava per les festes de Santa Bàrbara, patrona dels miners”.

FIDEL CASTRO, el Semblança física, a grans trets, amb el dictador cubà: “portava una gran barba”.

FIERECILLA PEQUEÑA, la “Era un home petit i cridaner.”

FINITO, el “Era primet”.

FOFITO, el Semblança amb el pallaso televisiu d'aquest nom.

FUGITIVO, el Pel personatge d'una popular sèrie televisiva de TVE als anys 60, interpretat per David Janssen.

GARBANCITO, el “Home menut”. Pel personatge de cinema espanyol de dibuixos animats “Garbancito de la Mancha”, popular als anys 50.

GORRIÓN, el “Home petit, semblava un pardalet”. Alterònim del Castizo, s'aplicà també a la seva muller (la **GORRIONA**) i al seu fill.

GRAJA, la “Un home que semblava una gralla.”

GRAN BARRUFET, el “Home de poca alçada”. Pel personatge de còmic, cap de la tribu dels Barrufets.

HÍTLER, el Duia un bigotet, bé que no tan característic com el del dictador alemany.

HOMBRE DE ACERO, el Robust. “Era prim, però molt fort, tot ell un nervi”.

HOMBRE MACHO, el Fort i cepat.

JOPOZORRO, el Té un enorme bigoti, que “*parece un jopo (de) zorro*”, és a dir, una cua de guineu (cast. *hopo*, pronunciat amb *h* aspirada).

JUAN TARTAJA, el Quec. De Sallent. No és el mateix que *el Tartaja*.

JUAN VEINTITRÉS, el Semblança física amb el papa Joan XXIII.

LABIOGORDO, el Llavi molsut.

LADÉAO, el Era guerxo.

MACHA, la Dona alta i enèrgica que tenia un marit petit.

MAESTRO PATASGORDAS, el Camagruixut.

MALOSPELOS, el Tenia els cabells rebels.

MANODURA, el Home fort.

MARGARITO, el “Tenia aspecte efeminat”.

MARICONA, la “Efeminat”.

MAU-MAU, el “Era molt negre de pell”. El motiu data de l’època de les revoltes al Congo, i al·ludeix a la secta *Mau-mau*, de la qual es parlava a la premsa i se n’havia fet una pel·lícula.

MIRALMAR, el Guenyo. Encara més irònic, és el mateix personatge a qui també anomenaven *Canalitas*: “Era com si, en comptes de mirar amunt, mirés al mar”.

MONDRAGONA, la “Molt gras”. Metàfora, per referència al vocalista de l’Orquestra Mondragón.

MONTSERRAT CABALLÉ, la “Home alt i gras”. Metàfora, per referència a la soprano.

MORO, el Home molt bru. N’hi ha hagut dos amb aquest renom.

MUERTO ALMIDONAO, el Caminava molt tibet.

MULO BLANCO, el Tenia els cabells blancs.

MUÑECA, la Home rosset, finet. Ja portava aquest renom a la mina de Cardona.

NARIZÓN, el Nas gros.

NEGRO, el Molt bru de pell.

NIÑO JESÚS, el Rosset i cara-rodó.

EI OJO FUSIBLE, el Borni.

EI OREJÓN, el Tenia les orelles grosses.

PACO EL PATASGACHAS, el Cames tortes.

PACO EL PATASGORDAS, el / **EI PATASGORDAS**, el Cames gruixudes. No és *el Maestro Patasgordas*. Podria haver-hi un creuament amb l’anterior.

PADRE DAMIÁN, el Jove pelut i amb molta barba, un dia es va pelar al zero: “semblava un missioner”. Per al·lusió al pare Damià, missioner a l’illa dels llebrosos, popularitzat als anys 50 per la pel·lícula “*Molokai*”; tot i que el motiu li va ser atribuït cap a l’any 1986.

PASAHAMBRE, el Home molt prim.

PASOSLARGOS, el Home alt i camallarg. “Caminava com el bandoler *Pasos Largos*”. Aplicat en dues èpoques distintes a dos miners.

PATACABRA, el / **La PATACABRA**, la En totes dues variants, aplicat a un home a qui li falten dos dits d’una mà.

PATILLAS, el Patilles abundoses.

PATO, el “Per la manera de caminar”.

PAVA, la Aplicat a un home. “Per la manera de caminar.

PECAS, el Pigat.

PECHO HUNDIDO, el Tenia el pit enfonsat.

PELARGÓN, el Era un homenàs alt i fort; la metonímia fa al·lusió a un producte alimentari molt conegut als anys 50, que ajudava a enrobustir les criatures.

PEQUE, el Home menut.

PEROLAS, el Metàfora: era molt negre de cara.

PETIT SUÍS, el Home de poca alçada.

PICHA, el Al·lusió al seu membre.

PINOCHA, el “Tenia el nas gros”. Pel personatge *Pinocchio*, del conte de Collodi.

PIOLÍN, el Home petit. Pel personatge de dibuixos animats d’aquest nom, un ocellot.

PITOTIESO, el Al·lusió a la potència sexual.

PITUFO, el Home de baixa estatura. Pel nom dels petits personatges de còmic, dits en castellà *Pitufos* i en català *Barrufets*.

QUICO EL BACALLÀ, el Home llarg i prim, també és conegut com *el Sec / el Seco*.

RAJAO, el Tenia una cicatriu a la cara.

RAYO, el Molt ràpid. “*Corría como un rayo repartiendo agua y pólvora*”.

ROBOT, el Es movia amb moviments bruscs i mecànics en el treball.

ROBUSTA, la Aplicat a un home fort i cepat. Va portar aquest renom de la mina de Cardona.

ROVELLÓN, el Metàfora: home de poca alçada.

RUBIO, el Era ros. Aplicat en diferents èpoques a quatre miners diferents.

SANSÓN, el Home fort i cepat.

SARGENTO BACALAO, el Era alt i esprimatxat.

SEC, el / El SECO, el Alt i prim.

SHERIFF, el “Caminava balancejant-se, com a les pel·lícules de l’Oest”.

SIN CULO, el “Tenia el cul molt pla”.

TABURETE, el Home camacurt, de poca alçada.

TARTAJA, el Quec. No era el mateix que *el Juan Tartaja*.

TARTALIA, el Probablement, quec. No sé si era el mateix *Tartaja*.

TEMBLEQUE, el Patia la malaltia de Parkinson.

TINAJA, el / El TINAJILLA, el “*Era regordete como una tinaja*”. Fins i tot a casa seva l’anomenaven així.

TÍO MORENO, el Molt bru de pell.

TROMPELLÓN, el Caminava a tomballons.

TROPEZÓN, el Podria ser el mateix *Trompellón*; o un altre, però per la mateixa causa.

TUMBAÍTO, el Caminava tort.

URTAÍN, el Home fort i cepat. Pel nom del conegut boxador dels anys 60, José Manuel Ibar *Urtain*.

VIEJA, la Home jove, amb cara de vell i que caminava un xic encorbat.

ZAPATONES, el Feia els peus molt grans.

Singularitats de caràcter i trets de la personalitat

ABOGAO LOS POBRES, el “Home molt saberut”.

ALFÉREZ, el “Era cap de grup i cridava molt”. No és *el Alférez Chimenea*.

BELLUGUETES, el “Home molt mogut”. Ja es va portar el renom de Cardona, on encara és nom de casa.

BESUCÓN, el Home molt petoner.

CARAESTACA, el “Home molt ferreny”.

CARAPALO, el Home d’aspecte ferreny.

CARAPERRO, el Home de posat adust.

CARAVINAGRE, el Home de caràcter avinagrat: “parlava molt asprament”.

CARPANTA, el Menjava molt. Pel personatge de còmic del mateix nom, sempre afa-megat, del dibuixant Escobar.

CAZURRO, el “Home ferreny, tosc, de poques paraules.”

CHAFARDA, el / **La CHAFARDERA**, la Home xafarder.

CHULO, el “*Era muy echao p’alante*”.

COMANDANTE MISERIAS, el “Molt estalviador”.

COMPUTADORA, la Home setciències, entès en totes les matèries.

DIPLOMÁTICO, el Home assenyat i prudent en el parlar.

DISTRAÍDO, el “Sempre anava distret”.

ENTERAO, el “Saberut, sempre estava al corrent de tot el que es coïa”.

EXPLOSIVA, la Home geniüt, “explotava de seguida”.

FOLLAOR, el “Va tenir molts fills”.

FRESCO, el Home despreocupat.

GADDAFI, el “Home busca-raons”. Pel coronel Muammar al-Gaddafi, cap d’estat de Líbia.

GALLINAZA, el “Tenia el cabàs molt brut, i ell mateix ho era, i els companys li preguntaven si havia dormit a la gallinassa”. Quan va plegar de la mina, el seu número el va agafar un altre miner, que va heretar també el motiu sense participar de les característiques de l’anterior; afavorit pel fet que a casa seva hi té pollastres i gallines.

GARZA, el / **La GARZA**, la “Semblava una garsa: ho arreplegava tot”. Notem que no és una bona traducció del català *garsa*, que en castellà és diu *urraca*.

GATO, el “Esgarrapava”. Després, un altre miner amb el mateix número en va heretar el renom.

JAIMITO, el “*Chistoso*”. No es deia Jaume. Pel nen precoç d’aquest nom, personatge típic d’acudits.

JOSÉ EL TRANQUILO, el “No corria mai”.

JUAN DE LOS CHOCHOS, el “Galantejava totes les dones.”

LÁTIGO NEGRO, el “Feia d’encarregat i era molt enèrgic; només li faltava el fuet”.

LIMILLA, el Adulador. “Raspallava més fi que una llima”.

LLORONA, la “Home que sempre es queixava i ploriquejava per a aconseguir quel-com.” Ja es va portar el renom de la mina de Cardona.

LOCO, el “Estava mig boig”.

MANSO, el “Home de parlar suau i caminar lent”.

MARQUÉS ARRUINAO, el “Es donava molta importància.”

MILLONARIO, el “Es feia notar.”

MÍSTIC, el “Home callat i introvertit”.

MUDO, el Ironia: “garlava molt”. A un altre que rep aquest motiu li ho diuen per característica física: és sord-mut.

MUEBLE, el “Home aturat, encantat.”
NIÑO MALEDUCAO, el Descarat.
PADRAZO, el “Sempre solia anar a passeig amb els seus fills petits”.
PAMPLINAS, el Pel nom del personatge de cinema mut amb què les distribuïdores espanyoles havien rebatejat l’actor Buster Keaton.
PEINAO, el “Polit i endreçat, anava sempre clenxinat”.
PEREZOSA, la “Home poc diligent”. Ja es va portar el renom de la mina de Cardona.
PERIODISTA, el Li agradava estar sempre assabentat de totes les notícies, i solia llegir el diari. Quan hi trobava quelcom d’interessant, reclamava l’atenció dels seus companys dient “*Señores, atiendan un momento*” i els llegia la notícia.
POLÍTICO, el “Home molt diplomàtic”. No era, però, *el Diplomático*.
RATA, la / **El RATA**, el “Home gasiu”.
RATÓN SABIO, el Home de poca alçada, però molt espavilat
REGALITO, el Facultatiu que va venir traslladat de Cardona, i del qual, amb ironia, deien els miners: “*¡Vaya regalito que nos han traído!*”.
SARGENTO MALACARA, el “Home de posat ferreny”.
SATÉLITE, el Home bellugadís. “Mai no parava quiet”.
SERRA BOIG, el Cognom i tret de caràcter: molt bromista.
SIETEPOLVOS, el “Presumia de potència sexual”.
TÍO LA MOTO, el Ironia, per a un home tranquil i reposat, que caminava molt a poc a poc. No tenia moto.
TONTERÍAS, el “Sempre explicava sopars de duro”.
VIEJO ESTÚPIDO, el “Sempre reia per qualsevol cosa, i li deien: *No te rías, estúpido*”.

Fets de parla habituals o esporàdics

ARRANCAZOCAS, el / **El RANCAZOCAS**, el Amb el dialectalisme *zoca* ‘soca’.
 Deia que ell “*había arrancao muchas zocas*”.
ASQUEROSO, el “El primer dia de treball va dir que li feia fàstic baixar a la mina”.
BIBERONA, la “Home de poca alçada, deia al seu fill petit, bromejant, que s’acabés el biberó si volia ser tan gran com ell”.
BICHEJO, el Solia dir “*Eh, bichejo*” a tothom.
BWANA, el [pronunciat *Guàna*] Solia respondre “sí, *bwana*” quan li manaven quelcom. *Bwana* ‘senyor, amo’ és un mot indígena africà popularitzat pels còmics i les pel·lícules de Tarzan.
CABRILLA, la “Era a l’ascensor i anava cridant: “*bèèèè!*”. Un company li va dir: “*Cabrilla!*” i el li va contestar: “*Cara Estiércol!*”, d’on a tots dos els va quedar el renom.
CACHAS, el / **CACHAS NEGRAS**, el Als anys 60, en llenguatge col·loquial espanyol, aquest mot encara no tenia el sentit modern ‘massís, musculós’, sinó només els seus significats rectes, ‘peces del mànec del ganivet’, ‘anques’. Parlant de dones, ponderava les excel·lències de llurs *cachas*”, i d’això li va quedar el renom “*el Cachas*”, per fet de parla habitual. L’adjectiu “*Negras*.” se li aplicà per característica física, perquè era un home molt bru de pell. El *Juan Carbones* li va treure una

- “copla” per un fet anecdòtic: “*Por venir falto de sueño / le pegó fuego a la bala / y hasta tuvo que venir / el ingeniero a apagarla*”.
- CARRULA, el** De la “*carretilla*” en deia “*la carrula*”. Ja portava el renom de Río Tinto, d’on va venir, i el va traspasar a la seva filla, **La CARRULA**.
- CASCARILLA, el / CASCARILLAS, el** Van tirar una barrinada i va dir que no havia fet gaire efecte: “*Ná, cuatro cascarillas ná más*”.
- CASTIZO, el** Solia adreçar-se amb aquest mot a la gent.
- CHACHE, el / CHACHO, el** Afèresi de “*muchacho*”, mot amb què devia adreçar-se als seus companys.
- CHIMENEAS, el** “El primer dia que va pujar a dalt la sitja [que és molt alta] va dir: “*esto es un chimeneo*”. No és *el Alférez Chimenea*.”
- CHIQUILLO, el** Per l’expressió que emprava contínuament quan s’adreçava a algú: “*Chiquillo!*”; i, referint-se irònicament a tercers: “*esos chiquillos...!*”. Li ho deien de jove, i encara li ho deien als 80 anys.
- CUQUI, el** Solia fer servir aquesta expressió.
- DEMONIO DE TÍO, el / DEMONIO, el** Solia emprar aquesta expressió. Ja el primer dia que va entrar a treballar la va dir. El motiu ha esdevingut familiar i ha passat als fills, i també a casa seva (s’hi ha posat una rajola a la porta, en català, que diu “Cal Dimoni”). Com que feia de vigilant encarregat de distribuir les plaques, i ho feia cridant els treballadors pel renom més que no pas pel número, era, amb el *Cachas* i el *Pescao*, un dels principals “trobadors” de renoms.
- ESTAMPÍO, el** Ho deia referint-se a l’espetic de les barrinades.
- FANEGAS, el** Solia parlar de les faneques de blat que conreava al seu poble.
- FUMAHÍ, el** Quan convidava a fumar, deia: “*Fuma ahí!*”.
- GENERAL MAC ARTHUR, el** Solia acomiadar-se dient: “*Me voy, pero volveré, como el MacArthur*”, referint-se a la cèlebre frase del general nord-americà de la Segona Guerra Mundial en haver de deixar les Filipines.
- GRANOTAS, el** Vegeu *el Paco Rana*.
- JUAN MANTECAS, el / MANTECAS, el** D’una expressió despectiva amb què solia adreçar-se als seus interlocutors: “*Calla, mantecoso!*”.
- JUAN PALOMO, el** Emprava sovint el refrany “*Como Juan Palomo, yo me lo guiso, yo me lo como*.” A més, es deia Juan.
- JUAN PILOTO, el** “Deia que feia falta un llum (un “*piloto*”) en els punts de descàrrega del mineral”. Es deia Juan.
- JUAN PISTOLAS, el / PISTOLAS, el** Solia dir: “*Ven p’ acá, Pistolilla*”. Es deia Juan.
- JUANILLO, el** Ell no es deia pas Juan, però el seu fill sí; el renom li ve de referir-se sovint a “*mi Juanillo*”.
- LOBERO, el** Acostumava a udolar, fent “*uuuuuh*”.
- MACHÍN, el** Homonimització del cognom *Martín* amb el del cantant Antonio Machín, propiciada per un fet de parla: “Venia ràdios i presumia que ‘s’hi sentia el Machín’ millor que al natural”. El sobrenom ha passat a la muller (**La MACHINA**) i també ha romàs com a nom de casa: **cal Machín**.
- MADRILES, el** Va dir “los Madriles” per referir-se a Madrid.
- MINERILLO, el** Era un andalús petit, i quan va dir al seu poble que treballava en una mina, el van batejar així.
- MIRLO, el** Solia adreçar-se als companys dient-los: “*Ven p’ acá, mirlo!*”.

- MORT, el / MORT DEL CEMENTIRI, el** Solia increpar la gent, parlant en castellà, dient-los: “*mort!*”. També li diuen *el Paco Rana*.
- PACO RANA, el** Hipocorístic del prenom *Francisco* i fet de parla esporàdic. Va dir: “Me voy a buscar *granotas*” i li va quedar, de primer, **El Granotas** i ben aviat aquest altre renom. S’ha aplicat també a una altra persona.
- PAISANO, el** S’adreçava als amics amb aquest apel·latiu. Treballava a la mina de Sallent.
- PANADERO, el** Irònic. Era un alt directiu de l’empresa, i solia dir que la mina “donava pa a molts treballadors”. Combinat potser amb una singularitat de vestit: “Portava una gorra alta i blanca com un forner”.
- PANDURO, el** “Un dilluns va llençar l’entrepà que portava, dient que a ell no li agradava el *pan duro*”. Cal no confondre’l amb un miner, arribat després, que es deia així de segon cognom.
- PANZAGUA, el** Un dia que tenia molta set, en aconseguir de beure li va dir a un seu company, de cognom Peña: “Ay, Peña, qué *panzá(da de) agua*, que no me hartaría de beber”.
- PEPINO, el** Dels bitllets de mil pessetes, per metàfora del color verd, en deia *pepinos*. En ocasió d’una feina per la qual tenien una prima de cinc mil pessetes, exhortava els companys dient: “*Espabilarse, que ahí hay cinco pepinos*”. No es diu Josep: res a veure amb cap hipocorístic, doncs.
- PERCHERÓN, el / PERCHERONA, la** Aplicats tots dos a un mateix home. Fet de parla habitual: feia servir l’apel·latiu *percherón* per adreçar-se faceciosament a un company.
- PÉRDIDAS, el** Quan una màquina perdia oli, solia dir: “*Aquí hay pérdidas*”, en doble sentit, ja que al·ludia també a l’economia de l’empresa.
- PITORRA, el** Per l’expressió que emprava per a al·ludir a una part de la pròpia anatomia.
- POCAS LUCES, el** Solia dir: “¿Tendrá *pocas luces*, éste?”
- POLLO, el / DIEGO LOS POLLOS, el** Deia: “*Pollo, ven p’ acá*”.
- POSTURAS, el / POSTURITAS, el** De seure, en deia “*hacer una posturita*”.
- POTASAS, el** Va venir d’Alemanya i deia que li agradava “*trabajar en las potasas*”. Va llegar el renom al fill.
- RAJAMANTAS, el** Un dia va dir que agafaria una navalla “*y rajaré como una manta a tós los gallegos*”. Es va discutir també amb un que era andalús, i aquest li deia “*Yo no soy gallego, soy de Jerez de la Frontera*”, però ell li replicava que no, que també era gallec, que “*tú eres de Jerei de la Fronteira*”.
- RAJANARGAS, el** Solia dir “*Te voy a rajar las nalgas*” quan volia amenaçar algú.
- REMACHES, el / RAMACHES, el** Quan volia arreglar quelcom, solia dir “*Esto lo remacho yo*”.
- REVENTAO, el / TÍO REVENTAO, el** No volia escarrassar-se treballant, i va dir: “*No quiero que a mis hijos les llamen ‘los hijos del Reventao’*”. De Sallent.
- SACA, el** Quan volia que el convidessin a fumar deia: “*Saca, paisano!*”.
- SIETEMESINO, el** Home molt alt i gros, solia dir amb ironia: “*Y eso que soy siete-mesino, que si llego a salir de nueve meses...*”.
- SIETEMACHOS, el** Home ceapat i valent, solia dir que “*Yo tiro más que siete machos*”. No és el mateix que *el Siete Mulas*.

SIETEMULAS, el “Explicava que a casa seva, al seu poble, havien tingut set mules”.

TIERRECITA, el El primer dia, el van posar a carregar sal amb la pala i va dir que havia estat “sacando *tierrecita*”.

TÍO SOGAS, el Deia sempre “*soga*” en comptes del més genèric “*cuerda*”.

TOCAYO, el Feia servir aquest mot per adreçar-se als amics, no pas tan sols als qui portaven el mateix prenom que ell: el feia sinònim de “company”.

TORTUGA, el Per fer afanyar els seus companys, els deia que semblaven tortugues.

TREMENDO, el Solia fer servir aquesta expressió.

TRESSENAIES, el Parlant en castellà, un dia que tenia molta gana va dir: “*Me comería tres senayas*”, referint-se a les senalles de menjar que portaven els miners. Ha esdevingut nom de casa i s’ha catalanitzat formalment, bé que en castellà li diuen també *el Tresanayas* i *El Treceñallas*.

VISCO PARDALES, el Caçava pardals amb vesc, i ho expressava d’aquesta forma híbrida: “*Envisco pardales*”.

ZAMARRO, el Del seu gec en deia “*mi zamarra*”.

Fets de parla relatius a cançons o a cantants

CANARIO, el “Sempre cantava; refilava com un canari”. No és indicador de procedència, ja que no era pas oriünd de les illes Canàries.

CUCO, el / TÍO CUCO, el Cantava imitant molt bé el cucut.

DOLORES, la Home que solia cantar la jota de “*La Dolores*”.

EUFEMIA, la Home que solia cantar la cançó mexicana “*Cartas a Eufemia*”, popular als anys 50.

HOMBRE DEL CAMPO, el Solia explicar que un cop va guanyar un concurs de *cante* amb aquesta cançó de Manolo Escobar; tot seguit la cantava, i conclouia afirmant “*Y gané!*”. Va traslladar el renom als seus fills.

LILÍ, el Solia cantar la cançó *Lilí Marlène*.

MARUSELA, el Cantava la cançó “*Marusela, tus ojos son de verde mar*”, que havia popularitzat Josep Guardiola a finals dels 50.

PATXANGA, el Expert guitarrista, solia tocar i cantar la cançó “*La Pachanga*”. El renom va passar a la muller: **La PATXANGA**.

PAQUERA, la Home a qui li agradava la cantant flamenca anomenada “La Paquera de Jerez”.

PEPE BLANCO, el Cantava les cançons d’aquest cantant, popular als anys 40 i 50. Al seu ajudant li deien *La Carmen Morell*, que era en el cinema la parella del Pepe Blanco.

Fets habituals o anecdòtics

ALICATES, el El primer dia de treball *El Narizón* li va deixar unes alicates i ell les hi va perdre; fou *El Narizón* mateix qui el va batejar.

ASPIRINO, l’ “Sovint tenia mal de cap i demanava aspirines”. El nom era inspirat en un personatge de còmic dels anys 70, *Aspirino y Colodión*, del dibuixant Alfons Figueras.

BARRAQUERO, el En arribar al poble va viure un temps en una barraca, al revolt davant del Molí, que fou enderrocada amb la reforma del balç.

CAGANCHO, el “*Cagaba ancho*”. Potser afavorit pel nom d’un conegut torero.

CATACALDOS, el Era facultatiu, i per tal de distingir els tipus de mineral (si era sal, carnal-lita, etc.) els llepava.

DOMINGO EL MUERTO, el “Imitava la perdiu i un caçador li va tirar un tret; el van donar per mort”. *Domingo* era el seu prenom.

HOJA EL LUNES, el Llegia cada dilluns la *Hoja del Lunes*.

MATAMOSCAS, el Solia matar les mosques amb “flit”.

MEDIOESTÓMAGO, el L’havien operat de l’estómac.

PICHASQUINAS, el / PINCHASQUINAS, el Solia orinar al carrer. La variant amb nasal és deformació del motiu originari.

ROBAPERAS, el Venia de Sallent amb bicicleta, i exhibia com a trofeus les peres que havia agafat pel camí.

SALTACARRILES, el Solia saltar per sobre dels carrils de les vagonetes.

SALTATRENES, el Es vantava d’haver vingut d’Almeria a Balsareny passant de tren en tren sense pagar cap bitllet. Res a veure amb *El Saltacarriles*.

TÍO LOS CARACOLES, el “Durant la gran vaga de 22 dies feia anar els nens a buscar cargols i els baixava al pou perquè els vaguistes en mengessin; després, però, en va passar factura al comitè de vaga, que la hi va pagar religiosament.”

VANGUARDIA, la Pel diari que solia llegir. S’aplica, és clar, a un home.

VIUDO, el / JUAN EL VIUDO, el “Era casat, però anava sol a ballar i es feia passar per viudo”.

Fets relacionats amb menjar, beure o fumar

CALIQENYO, el “Fumava caliquenyos”.

CARAMELITOS DE MENTA, el “Sempre en menjava”.

CEBOLLA, el “Sovint menjava cebes”.

CIRUELA, el / CIRUELO, el “Sovint menjava prunes”.

CERVEZAS, el “Bevia molta cervesa”.

CUCHARA, el / CUCHARAS, el “Sempre portava una cullera per menjar”.

ENRATONÁ, la “Li agradava molt el formatge”. Ja es va portar aquest renom de la mina de Cardona.

LECHUGA, el “Menjava sovint enciam”.

LLANEGAS, el “Era un bon boletaire i sovint portava llenegues per menjar”.

NIÑO LA BOTA, el “Sempre portava una bóta de vi”.

NIÑO LA LECHE, el “Portava llet per beure, en comptes de vi o cervesa”.

OLIVAS NEGRAS, el “Solia portar olives negres a l’amanida”.

PADRE PITILLOS, el / PADRE PITILLO, el “Molt fumador”. L’apel·latiu “*padre*” (‘mossèn’) és irònic.

PELAHIGOS, el “Es menjava les figues pelant-les polidament”.

TORTILLAS, el “Menjava truites sovint”.

Fets relacionats amb el vestir

CALCETINES BLANCOS, el “Sempre portava mitjons blancs”.

CHAQUETA LARGA, el “Portava la jaqueta massa llarga”.

CHAQUETA NEGRA, el “Portava una jaqueta negra”.

CHAQUETILLA, el Enginyer que portava una jaqueta característica, molt ajustada.

Per a un altre informador, però, es tracta del mateix *Chaqueta Larga*, i el diminutiu és irònic.

CHICO EL CLAVEL, el “Un dia que anava mudat es va posar un clavell a la solapa”.

GORRILLA, el “Sempre portava gorra”.

HUEVO AL LADO, el “Portava els pantalons molt ajustats”.

JARAPO, el Malendreçat, esparracat. “*Iba siempre con el jarapillo fuera*”. Per a l’informador, els *jarapillos* són els faldons de la camisa. Crec que deu tractar-se més aviat del comú *harapo*, amb aspiració inicial, en el sentit que duia la camisa esquinçada.

MANTA AL HOMBRO, el Ja es va portar aquest renom de la mina de Cardona.

POCA ROPA, el “Home mal vestit”.

SANDALIO, el “Solia anar amb sandàlies”. Afavorit per un personatge de còmic que duia aquest nom.

SOLDAO DESCONOCÍO, el “El primer dia de treballar es va presentar a la mina vestit de soldat perquè no tenia altra roba”.

TACONES, el “Era baixet i portava sabates de talons molt alts”.

TÍO REMANGAPUÑOS, el / **TÍO REMANGAS**, el “Anava sempre arromangat i amb les mans es fregava els braços com si també se’ls volgués arromangar”.

ZAPATILLAS, el “Solia portar sabatilles”.

Dedicació professional o extraprofessional

AFLOJATUERCAS, el Origen desconegut.

AMO EL CALABOZO, el “És enginyer de mines: com si diguéssim l’amo de la mina”.

CAPÍ, el Apòcope de *capitán*. Era un cap de grup.

CARRETILLA, el / **CARRETILLAS**, el “Portava un carretó”. Per a un altre informador, però, es tractava d’una metàfora: “corria molt”.

CARRETILLERO, el A la mina portava un carretó. No té altra relació que aquesta amb el *Carretilla*.

CARTONES, el / **JUAN CARTONES**, el “Tenia autorització per recollir, i vendre-se’ls després, els cartons del polvorí.

CARTUCHO, el “S’encarregava de les barrinades: havia de posar cartutxos de terra entremig de cada dos de dinamita”.

CHÓFER, el “Feia de xofer”.

DE LOS CABRITILLOS, el “Tenia cabres”.

DIEGO LOS POLLOS, el “Criava pollastres. Es deia Diego”.

DOCTOR ALCAHUETE, el Era practicant.

ENTERRADOR, el / ENTIERRAMUERTOS, el “Havia fet d’enterramorts a Navàs”.

FOLLABURROS, el Deformació grollera del motiu *Suellaburros / Sollaburros*.

FUSIBLE, el “Era l’encarregat de canviar els fusibles.” Res a veure amb el *Ojo Fusible*.

JUAN DE LAS CONEJAS, el “Criava conills. Es deia Juan”.

LEGIONARIO, el Havia estat a la Legió. També li diuen *el Lejía*.

MANIJERO, el “Era capatàs, i a Andalusia en deien així, dels capatassos”. *Manijero: ‘capataz de una cuadrilla de trabajadores del campo’*.

NIÑO EL BLOC, el / NIÑO LOS EXPEDIENTES, el “Era controlador: corria sempre per la mina amb un bloc cronometrants les feines”.

NINO LA CERO, el Era l’encarregat de la cinta transportadora número zero, coneguda, per el·lipsi, com “*la cero*”. Res a veure amb el substantiu *acero*.

NINO LA GRASA, el “Al taller, tenia cura de greixar les màquines”.

OCHENTA, el “Tenia el número 80 de plantilla a la mina”.

PADRECITO, el Sacerdot molt afable i dinàmic, que procedia d’Amèrica Central i es va estar un parell d’anys a Vilaforns. Deixà un bon record a la colònia minera pel seu tarannà obert.

PAJARERO, el “Tenia ocells i en caçava”.

PALERO, el “Menava una pala excavadora”.

PAPELES, el Com el *Juan Cartonés*: recollia els papers del polvorí de la mina i els venia al drapaire.

PASTELERO, el Nom de casa i de família de Balsareny, per un antic ofici familiar. No és, doncs, en realitat, un malnom de la mina, per bé que hi treballava i l’anomenaven així (pronunciat en català).

PESCAOR, el Afeccionat a la pesca.

PRESO NÚMERO NUEVE, el Pel número que havia tingut de plantilla a la mina; de la cançó mexicana del mateix títol.

SIETE ONCE, el Tenia el número 711 de plantilla.

SUELLABURROS, el / SOLLABURROS, el A Andalusia havia escorxat rucs. Variants de la forma estàndard “*desuella*”. Cf. també la corrupció derisòria el *Follaburros*.

TAMBORES, el Dirigia la banda de trompetes i tambors del poble.

TÍO LAS OCAS, el “Criava oques”.

TÍO LOS BURROS, el “Al seu poble havia menat rucs”.

TÍO LOS CONEJOS, el “Criava conills”.

TORERO, el Havia estat torero. Va emigrar a Suècia, on va morir molt jove. El renom va passar a un altre miner, que deia que li agradaria de ser torero.

VAQUERO, el “Havia guardat vaques”.

VARILLAJE, el “És un “*jumbista*” (porta una màquina de perforar), i de les broques que fa servir en diuen *el varillaje*”.

VETERINARIO, el No era veterinari.

VIRUTAS, el “Fuster, s’enduia els encenalls a casa seva per fer foc”. El seu renom ha donat lloc a un nom de casa de Balsareny: *cal Virutas*. Variant: **EL MAESTRO VIRUTAS**.

ZAPATERO, el Activitat professional familiar.

Procedència geogràfica o pertinença a un col·lectiu

ALEMÁN, el Havia treballat a Alemanya.

ARGENTINO, el Havia estat a l'Argentina.

CALAÑÉS, el De Calaña, província de Huelva.

CARDONA, el Va venir de la mina de Cardona.

CORDOBÉS, el De la província de Còrdova.

HUELVA, el Aplicat en diferents èpoques a dos miners diferents; de fet, n'hi havia molts que procedien de Río Tinto (Huelva), però només aquests dos han estat coneguts pel motiu: el primer, estrictament a la mina; l'altre per tot el poble.

JOSÉ EL NUESTRO, el El possessiu, de primer, l'hi aplicaven els seus companys de grup a fi de diferenciar-lo d'altres Joseps; però li va quedar ja com a motiu per a tothom.

JUAN DE RUTE, el De Rute, província de Còrdova.

JUAN EL PORTUGUÉS, el No era cap dels dos que han portat també el renom *El Portugués*.

MALLORQUÍN, el De fet, sembla que no era pas de Mallorca; ara bé, potser hi havia treballat o servit. Era un cantant afeccionat, i havia participat amb aquest pseudònim en concursos comarcals i radiofònics; fins i tot s'hi havia fet imprimir targetes.

MAÑO, el / MAÑA, la S'aplicà, pel cap baix, a dos homes i, en un dels casos, a la seva muller.

MARCHENA, el De la ciutat andalusa d'aquest nom.

MARÍA LA GALLEGA, la Feminització del renom del marit: és la muller d'*El Pepe el Gallego* (ella, però, és andalusa).

MELILLA, el És nat a Melilla.

MURCIANO, el De la província de Múrcia.

NIÑO ALMERÍA, el D'Almeria. L'apel·latiu *Niño* és un tractament propi de l'andalús.

PEPE EL GALLEGO, el Era galleg.

POLACO, el La seva mare és polonesa.

PORTUGUÉS, el Aplicat, en dos moments diferents, a sengles miners d'origen portuguès, cap dels quals no era *el Juan el Portugués*.

PUIGCERDÀ, el S'havia estat a Puigcerdà.

PUIG-REIG, el Va venir de Puig-reig, al Berguedà. Del tros on ell treballava en deien "*el plano Purretx*" ("Plano" és l'apel·latiu genèric del sector on treballa un minador).

SANTPEDOR, el Era de Santpedor.

TONTO PALÀ, el La seva família procedia del Palà de Torroella (Bages).

Relació personal amb un altre sobrenom

CABO MALACARA, el És el fill d'*El Sargento Malacara*.

CARMEN MORELL, la Era un home, ajudant del Pepe Blanco, amb el qual formava equip i treballaven junts, com la cantant Carme Morell formava parella artística amb Pepe Blanco.

CUELLO, el Era el company d'*El Cuellolargo*, i no tenia cap particularitat al coll.

DEMONILLO, el Fill del *Demonio de Tío*.

DIABLO, el / El DIABLILLO, el Cunyat i nebot, respectivament, d'*El Demonio de Tío*.

LOBO, el És el cunyat d'*El Lobero*.

NIÑO DEL CAMPO, el Fill d'*El Hombre del Campo*.

Deformacions de noms i cognoms

CARACOL, el Deformació irònica del cognom *Carol*.

COMUNISTA, el Polisèmia del cognom *Rojo*.

FRASCO, el Hipocorístic, síncope del seu prenom *Francisco*.

FRASQUITO, el Diminutiu de l'hipocorístic *Frasco*, aplicat a un altre Francisco que no és l'anterior.

JULITO DE LA CRUZ, el Hipocorístic del seu prenom *Julio*. No sé el perquè del segon element: no s'havia estat vora la creu del carrer de la Creu. Més aviat semblaria una homonimització amb el nom del torero Currito de la Cruz, per semblança de l'hipocorístic.

LEJÍA, el Deformació irònica del seu renom: *El Legionario*.

PARSA, el Afèresi del cognom *Parcerisa*.

PESCAO, el Castellanització del cognom *Peix*.

POPEYE, el Deformació del prenom del seu pare (*Pompeyo*), que li va llegar el renom.

PUMA, el Per similitud entre el seu nom i cognom i els d'un cantant melòdic sud-americà, José Luis Rodríguez, conegut amb l'alias d'*El Puma*.

SERRANILLO, el Diminutiu del cognom.

TOBALO, el Apòcope i deformació del seu prenom *Cristóbal*, via el diminutiu (*Cris*)*tobalito* reconstituït.

TUDELA, el Cognom de la seva muller, masculinitzat en el marit; va donar origen a un nom de casa, i també era el nom d'una xurreria, després per un temps granjabar, que regentaven tots dos.

VÍBORA, el Deformació derisòria del seu cognom, *Idígoras*.

Motius d'origen desconegut

AVISPA, la Aplicat a un miner de Cardona, on ja li deien així.

CABESTRO, el Potser un fet de parla.

CABRA, la Aplicat a un home, que no és *La Cabrilla*.

CALCULO, el Potser d'un fet de parla?

CAMPISCA, el Origen desconegut.

CAMUESO, el Potser singularitat de caràcter? Potser masculinització del nom de la poma camosa, en castellà *camuesa*. *Camueso*: 'hombre muy necio e ignorante'.

CANDONGO, el Va heretar el motiu d'un altre *Candongo*, el número de placa del qual li fou adjudicat.

CARIBE, el Era un encarregat. Probable al·lusió a la pirateria.

COLINA, el Origen desconegut.

CULEBRA, la Aplicat a un miner de Cardona, on ja era anomenat així. No és el mateix que:

CULEBRERO, el Potser per un fet anecdòtic, que hagués caçat alguna serp.

DOCTOR CAGANCHO, el No és *El Cagancho*.

FALITO, el No és apòcope del prenom *Rafael* (= *Rafaelito*).

FULLARACA, el Ja li ho deien a la mina de Cardona, d'on procedia.

GALLOCOJO, el Probable característica física, o fet de parla.

GANCHO, el Origen desconegut.

GITANO SEÑORITO, el Potser per singularitat de caràcter, o característica física; pel títol d'una coneguda cançó flamenca.

GRIFÓN, el Potser d'un fet de parla, parlant d'una aixeta?

GUINDILLA, el Potser d'un fet relacionat amb el menjar?

HOMBRE BLANCO, el Potser característica física? (Potser per ironia, si fos molt bru).

HOMBRE DULCE, el Potser d'un fet relacionat amb el menjar?

JARRITA, el Potser perquè bevia gerretes de cervesa, o fet de parla?

JUAN EL MOCHO, el Potser característica física? *Mochó*: 'que té els cabells curts'.
O metonímia del *mochó* 'fregadora'.

JUEZ DE PRISIONES, el Potser d'una singularitat de caràcter: ferreny?

LAGARTO, el Potser d'un fet de parla? L'expressió *Lagarto*, *lagarto*, originàriament fórmula supersticiosa per a allunyar la malastrugança, es fa servir en castellà per indicar malfiança. Però pot ser també singularitat de caràcter: sinuós i silencios.

LÁTIGO, el Podria ser el mateix que *El Látigo Negro*.

MANDILÓN, el Potser d'un fet relacionat amb el vestir? Pel nom *mandil* 'davantal'.

MANOLO EL PINCHE, el Potser per una anterior dedicació professional?

MATAMOROS, el No és cognom, ni té res a veure amb un nom de casa de Balsareny.

MERCHA, el Potser d'un fet de parla, per "*mecha*"?

MORIÑA, el Origen desconegut.

NEVAÍLLA, el Potser d'un fet de parla, per "*Navajilla* o de *Neva(d)illa*"?

NIÑO LA NIEBLA, el Origen desconegut.

OBISPO, el Potser per característica física?

OLIVIA, la Aplicat a un home. Potser metàfora per característica física? *Olivia* és el nom d'un personatge de dibuixos animats, la dona de Popeye, molt seca i esprimtxada.

PAJARILLO, el Potser característica física: home petit?

PATACHULA, el Potser per característica física?

PATATERO, el Potser d'un fet relacionat amb el menjar?

PEPE CUERNAS, el Origen desconegut.

PESCAÍLLA, la Aplicat a un home procedent de Cardona, on ja el coneixien per aquest motiu.

PICOTORDO, el Potser característica física?

PIMENTONA, la Aplicat a un miner procedent de la Coromina de Cardona, on ja el coneixien així. Potser per procedència, de Múrcia (dels murcians en diuen popularment *pimentoneros*)? O per un fet relacionat amb el menjar?

PIRATA, el Probable singularitat de caràcter. Potser relacionat amb *El Caribe*?

PITOMÁN, el Origen desconegut.

POCA PRINGUE, el Potser fet relacionat amb el vestir, o de parla? *Pringue*: ‘*Suciedad, grasa, porquería*’.

POCHOLO, el Apel·latiu força habitual en els còmics dels anys 70, el feien servir les noies cursis per adreçar-se a llurs promesos. Aquí, sens dubte utilitzat derisòriament.

PORRILLAS, el Potser un fet de parla, que fes servir la interjecció *porrillas!* en lloc de la més habitual *porras!*?

RABANILLA, la S’aplica a un home de Cardona, on ja li deien així.

RANO, el Ja es va portar aquest motiu de la mina de Cardona. Masculinització de *rana*.

RASPÚA, la Aplicat a un encarregat que va venir de Cardona, on ja l’hi deien. Potser per característica física: mal afeitat, cara-raspós: feminització derisòria de *raspu(d)o*?

RUINAS, el De la Coromina de Cardona, on ja el coneixien per aquest renom.

SANDANGO, el Significat desconegut.

TEMPLA, el Origen desconegut. *Templa* és una barreja d’aigua i malta; també d’aigua i cola per a fer pintura; i també és el nom que rep cada un dels polsos o temples.

TRABUCO, el Potser d’un fet de parla, en contextos agressius o escatològics.

TRIGOSUCIO, el Potser d’un fet de parla, relacionat amb la locució “*No ser trigo limpio*”, qui sap si afavorit per una homonimització amb un cognom?

TROMPETILLA, el Origen desconegut.

WILLY, el Origen desconegut. Potser d’un fet de parla?

ZARANDA, el Potser d’un fet de parla? *Zaranda*: ‘sedàs’.

ZORRO, el Potser singularitat de caràcter (astut), o característica física?

68. Freqüències de prenom

Disposem d’un reduït corpus de noms medievals, trets de documents dels segles X i XI (i, en algun cas, deduïts de la toponímia). Corresponen gairebé sempre a noms germànics, com ja va establir AEBISCHER (1928b); vegeu també KREMER (1969-72); MOLL (1987), i MOREU-REY (1984) i (1985), treballs ampliat a (1991: 11-28, 47-77).

a) *Prenoms medievals*

Als documents antics de Balsareny trobem els noms de persona següents: entre el llinatge de Balsareny, el vicari **Guifre** i la seva muller, **Ingilberga**; llurs fills, **Ermessenda**, **Bernat Guifre**, **Ramon** i **Guillem**; les dones **Guisla** o **Guilla**, i **Guasca** o **Gasca**, que duia un sobrenom romànic: **Bonadona**. Després apareixen els germans **Bernat** i **Miró Riculf**, als quals fou subinfeudat el castell en vida de Guillem de Balsareny. I pel que fa als noms d’altres habitants del terme, que intervenen en alienacions o apareixen als instruments com a titular de terrenys confrontants, tenim: **Longobard**; **Isarn**, **Baldomar**, **Sunifred** o **Seniofred**, **Savarig**, **Goldric**; **Gondebert**; **Sendred**, **Ermenric**; **Guillem**, **Godmar**, **Llopard**, **Serici**, **Olofre**; **Bernat**, **Ramon**, **Gombal**; **Ató**, **Andebert**; **Unifred**, **Duran**; **Sentemir**, **Recosind**; **Radulf** i **Giscafred**; **Teuderic**, **Escluva** i **Ramon**; i les dones **Solguista** o **Solgista**; **Pinoles**; **Ermeldes** i **Adaltrude**. També cal considerar els antropònims

Àgela i Dorca, i els no documentats ací Ferrandus i Fulcimann, que varen donar nom als masos o llocdits Casaldàliga (*Casal d'Àgela*, s. XII), Puigdorca (*Puig d'en Dorcha*, doc. s. XIV), Ferrans (s. X) i Fucimanya (s. XI), respectivament. Observem que la majoria d'aquests noms germànics són usuals a l'època; n'hi ha prou de compulsar els índexs onomàstics del LFM, UDINA (1951) i KREMER (1969-72) per comprovar-ho.

Pel que fa als noms del llinatge dels Balsareny, Udina documenta, als segles IX-X (i amb les òbvies variants formals), disset vegades el nom de Guifre o Guifré (inclouent els comtes d'aquest nom, i també un jutge, un monjo, un prevere, dos escrivans i alguns particulars no identificats). Quatre vegades apareix un Guillem, i quatre també una Ermessenda; un cop, Bernat i Ramon. Tots aquests noms apareixen ja profusament als índexs del LFM, que cobreix també el segle XII (hi ha, per exemple, més de 9 pàgines atapeïdes de diferents personatges amb el prenom Guillem, i altres tantes per als de prenom Ramon). Guillem de Balsareny hi apareix, esmentat en diversos documents, o bé com a signant. També hi apareixen una Guilla i vint-i-tres Guisla (entre les quals, la comtessa i després vescomtessa Guisla de Lluçà-Balsareny). També hi apareixen vint-i-dues Ermessendes, i, entre molts altres personatges amb els prenom Bernat (més de 8 pàgines) i Miró, hi trobem els germans Riculf. No hi apareix el nom de dona Guasca o Gasca.

És més interessant de comprovar els noms dels altres terratinents del terme, que trobem comprant o venent propietats, o bé esmentats a les afrontacions. Amb les inevitables variants formals, veiem que Udina documenta quaranta-tres cops el nom de Sunifred (entre comtes, monjos, ardiaques, escrivans i particulars); en trenta-tres ocasions, el de Teuderic; en vint-i-vuit, el de Duran (monjo, clergue, prevere, levita, sots-diacon i escrivà); en vint-i-cinc, el de Sendred (monjo, prevere, sacerdot, levita, escrivà); en divuit, el d'Ató (bisbe, abat, arxiprest, prevere, sacerdot, ardiaca, levita, escrivà); Recosind i Radulf; en tretze ocasions, el d'Escluva; dotze cops, els de Longobard i Godmar (sovint, referit al bisbe de Girona); vuit, el de Giscafred; cinc cops, els de Baldomar i Savarig (aquest, un cop, a Vallformosa, al Bages); quatre, el d'Unifred; tres, el de Goldric i el de dona Ermeldes; dos, els d'Isarn i Gondebert; i un cop, el d'Adaltrude. Si bé no hi ha cap Sentemir, sí que hi trobem un Seniomir i un Sentramirus. KREMER, a més dels d'Udina i Rosell, esmenta mitja dotzena de Gombal al s. XI (pàg. 249s); no atesta cap Andebert (però sí un Aldebert al X (pàg. 252); un parell d'Ermenric (pàg. 287s). No atesto als inventaris els noms de Serici i Olofre, ni els de les dones Solguista o Solgista i Pinales. Tampoc el nom Llopard, romànic (cf. MOLL 1987).

b) El nom Àgela

Un capítol a part mereix el nom germànic que hi ha en l'origen del nom de mas Candàliga. Àgela, Àgila (declinat a voltes Agelane, Agilano, etc., per la qual cosa hom l'ha modernitzat en Agelà, Agilà) era un nom força corrent al segle X, atesa la relativa freqüència en què apareix, referit a diferents personatges i amb variants com Ègela, Ígila, Agelanne etc. (JUNYET 1987: 454, doc. 533; JUNYET 1987, II: 199; *ibid.*, doc. 294, pàg. 248; doc. 187, pàg. 161; LFM, I: 469; UDINA 1951: 115; *ibid.*, 158, 161; 249; 268; 271, 281, 302, 350, 410). Un "Agila cum suos eres" habitant de Vallformosa, al Bages, és transcrit Agela per UDINA (1951: 39) i per CR XI: 24s,

que reproduceix l'original. Compulsat aquest [ACA, perg. Borrell, núm. 14], crec que la lliçó *Agela* és correcta. KREMER (1969-72: 338) compara l'original d'UDINA amb el cartulari de MIQUEL ROSELL, però omet tres noms, entre els quals el d'*Agela*. Es poden afegir aquí, encara, altres *Àgela/Àgila* (*Aiela, Egila, Igila, Igela*, etc.) que esmenta KREMER (1969-72: 43-46; 303-305). Devia tractar-se d'un nom força comú; sens dubte el mateix del rei visigot *Àkhila, Àgila* o *Àquila* (cf. FERNÁNDEZ 1889; COLL 1971-72; BARCELÓ 1978). Però, sense anar tan enllà, és evident que al segle X trobem diversos personatges anomenats adés *Àgela* adés *Àgila*, relacionats o no amb el comtat d'Osona, intervenint en transaccions al que avui són les comarques del Berguedà, el Bages i Osona.

Justament n'hi ha un de vinculat explícitament a Balsareny, que apareix en unes afrontacions l'any 970: “de ponent... ab **terra de Àgila**”. Del nom d'aquest personatge, aplicat al seu **casal d'Àgila** (o **d'Àgela**), ve el nom del mas *Casaldàguila*, metatitzat després en *Casaldàliga*, dissimilat en *Casandàliga* (percebut com a “casa En Dàliga”) i reduït per contracció a *Candàliga*. El Diplomatarium de Vic (editat fins al segle XI) no ens dóna prou dades per a escatir la personalitat de l'*Agela* balsarenys. Caldria emprendre una recerca als arxius de Sant Benet de Bages, a veure si es trobaven altres instruments on aparegués aquest personatge en relació amb el seu mas.

c) *Els noms Fulcimann, Dorca, Ferrans i *Fruns*

El llocdit **Fulcimanna** apareix documentat des de començaments del segle XI, al sud de la vall de Ferrans: trobem una **serra de Fulcimanna** (1007); uns **alodes de Fulcimania** (1011) i un “torrent qui discurrit per **valle Fulcimagna**” (1019). Les variants gràfiques *-nn-*, *-ni-*, *-gn-* corresponen a diferents possibilitats de representació del so palatal [ɲ]. Quant a la presència de /l/ en totes tres grafies, reforça l'etimologia que proposen Coromines (i d'aquest, el DCVB): l'antropònim germànic **Fulcimann**, que Förstemann només dóna sota les formes *Folcman* i *Volcman*, però que degué existir a Catalunya en aquella altra forma que Coromines considera primitiva, i que ha donat origen als noms de lloc de *Fumanya* al terme de Fígols (Berguedà; *Fulcimania*, 1163), i *Fussimanya*, important i antiga masia de Roda de Ter (Osona), nom que s'ha conservat també a Maçanet de Cabrenys (Empordà), Sant Martí de Centelles (Osona) i Avinyó (Bages). El *Diccionari Aguiló* en recull les variants *Forsimanya, Forcimanya* com a cognoms (ETC I: 57, 245). La localització en terme d'Avinyó prové d'una donació a Sant Benet de Bages, feta l'any 1002 per Wadamir i Bonadona, d'un alou “al comtat de Manresa, en terme del castell d'Avinyó, al lloc dit **Fulcimanna**”, alou que afrontava amb “el Sallent”, un alou de Sendred, un torrent, un camí i un alou de Sesenanda (ECC, V: 490). Aquest llocdit en terme del castell d'Avinyó podria localitzar-se, per la proximitat de tots dos termes municipals, a la sallentina església de **Santa Maria de Fucimanya**. Santa Maria de Fucimanya no és documentada abans del segle XIII (1214), però CR (XI: 39) data l'indret l'any 1001. Atesa la data de la donació “avinyonenca” del 1002, no em sembla desencaminada la datació del llocdit sallentí; tanmateix, ja el 1007 documentem sense possibilitat de dubte un altre llocdit del mateix nom en terme del castell de Balsareny. Dels dos **Fucimanya** de Balsareny i de Sallent hom podria potser, doncs, inferir-ne un origen comú a partir del mateix antropònim, més

que no pas un desplaçament geogràfic del nom de lloc, que atestem en un lapse de temps molt breu a tots dos indrets. Res, però, no sabem de la persona que va posar primer aquestes terres i hi va deixar el seu nom durant tot un mil·lenni.

Pel que fa al nom **Dorca**, que ha donat nom al mas, els plans adjacents, el serrat i un reguer, i cognom durant segles a la família, és compost de l'orònim *puig* i el nom propi germànic (visigòtic?) *Dorca*, documentat a Catalunya a l'Edat Mitjana. Trobem un **Dorca** o **Dorcas** que tenia els castells d'Òdena, Pontons i Castellvell en temps de Ramon Berenguer III, els anys 1111, 1113 i 1118 (*LFM* I: 176, 248-250, 432). KREMER (1969-72: 320) atesta un **Dorcha** o **Dorce** els anys 1098-1099. Però no es pot relacionar cap d'aquests *Dorca* amb Balsareny. Molt més tard, però, ja passat mig segle XIV, com hem vist en parlar d'aquest mas, dos documents relatius a una mateixa compra-venda, feta l'any 1363, esmenten el nom del mas balsarenyès sota la forma **Puig den Dorca**, cosa que evidencia una clara, bé que tardana, percepció de la condició d'antropònim que encara conservava el nom.

El nom de la **Vall de Ferrans** (*Valle Ferrandos*, *Ferrans*) apareix profusament documentat des de finals del segle X i tot l'XI, i ha pervingut fins els nostres dies com a llocdit i en relació amb els masos *Sobirana de Ferrans* i *el Cortès de Ferrans* i l'església de *Santa Maria* (altres dedicacions històriques: *Sant Ramon / Sant Domingo*) de *Sobirana de Ferrans*. Cap, però, de les referències antigues conegudes fins ara no ens esmenta el **Ferrandus** que hauria donat nom a l'indret.

No crec, en canvi, raonable que el nom de **Vilaforns** pugui provenir de l'aglutinació de *Villa* amb un antropònim germànic; més aviat podria tractar-se del cognom **Anfruns** (de l'adjectiu *enfrú*, cf. MOLL 1959), però també pot tenir relació amb el productiu element germànic *-Funs* 'prompte, dispost' (MOLL 1982) (vegeu KREMER 1969-72: 258); no sembla tenir relació amb d'altres radicals germànics (KREMER, *op. cit.*, pàg. 113-117). Cf. també CARRETÉ (1989d: 10). El cognom és documentat des d'antic a Sallent, terme molt proper al mas Vilaforns, però no hi ha cap prova documental que hi estableixi relació.

d) Noms romànics anteriors al segle XII

Rarament el nom és romànic. Fóra el cas del **Sanccio** (**Sanç**) que ha donat origen al topònim **Serra-sanç** (**Serra de Sanccio**), i el –potser– sobrenom de dona **Blanchuca**; també el sobrenom **Bonadona**, aplicat a una **Guasca** de nom germànic; i el nom femení d'**Amada**. Hi ha també alguns noms de tradició cristiana, com un **Petro** que posseeix un alou; un prevere **Donadéu**, i el **Martí** que ja al segle X dona nom a un torrent i a una casa fins avui.

e) Prenoms del segle XII

Al segle XII trobem els noms d'origen germànic **Ot** (masculí) i **Al·la** i **Berenguera** (femenins), i els romànics **Ponç**, **Ponça**. Al XIII, documentem **Guillem de Balsareny** i al XIV, **Joan Berenguer de Rajadell**, **Mateu de Vilallonga**, **Ramon de Peguera** i **Miquel Tord**; també un curiós **Eiximèn de Peguera**. A l'Edat Mitjana, doncs, a Balsareny abunden els noms germànics, coexistent amb alguns noms romànics en menor nombre. Generalment són noms únics i només rarament van acompanyats de sobrenoms. A partir del segle XIII apareixen ja alguns noms bíblics (**Joan**, baptista o evangelista; **Mateu**, evangelista; **Miquel**, arcàngel), coexistent amb noms

germànics ja consolidats en segles anteriors (**Ramon, Guillem, Berenguer**). En tot això, Balsareny no es desmarca de la tònica general de l'onomàstica alt-medieval a Catalunya, a bastament estudiada per AEBISCHER (1928b) i MOREU-REY (1984, 1991). Destaca l'antigor de **Martí i Sanç** (segle X); per al primer, és bàsic MOREU-REY (1964, 1972, 1986b); podríem sens dubte associar el nom balsarenys a "l'impacte carolingi" que Moreu-Rey ha descrit a bastament.

f) *Els prenomes als segles XVI-XVII*

El castell de Balsareny, pel fet de tractar-se d'una casa taxada de la baronia dels Peguera, al segle XIV és sempre fogatjat estimativament, pel nombre global de focs, sense detallar el nom dels afocats. Per tant, no podem estudiar les freqüències de prenomes en aquest segle a fi de poder-les comparar amb les d'altres indrets. A Balsareny no tenim dades significatives del segle XV; en efecte, el fogatge de 1497 només esmenta cognoms, llevat d'un **Pere Cases** del qual dóna el prenom per tal de distingir-lo d'un altre **En Cases**. Pel que fa al XVI, els prenomes que més cops apareixen als fogatges són: *Joan, Pere, Francesc i Llorenç* (1515), i *Joan i Pere* (1535), sempre amb una clara preponderància de *Joan*. Quant als prenomes femenins de Balsareny, no en puc donar dades en aquesta època; si bé l'hegemonia de *Maria* es pot datar a partir de la primera meitat del XVII (el 1601 encara era, numèricament, un prenom com els altres), no puc comprovar si un segle abans era un prenom quasi inaudit, com s'ha dit d'altres indrets. Observem que Balsareny segueix la tònica general dels Països Catalans, que tan bé ha sintetitzat ROIGÉ (1989), de predomini dels prenomes *Joan i Pere*.

g) *Els prenomes als segles XVII i XVIII*

Mitjançant sondeigs de períodes de cinc anys (tres, en un cas) cada cinquanta aproximadament, fets als llibres de Baptismes de l'Arxiu Parroquial de Balsareny, he elaborat les taules de freqüències de prenomes que més avall publico. Només he tingut en compte el primer prenom, dels tres que sistemàticament hi figuren. Sobta l'increment espectacular del prenom **Maria** (11 per cent a principis del XVII; 50 per cent a mitjan segle; entorn del 40 per cent durant tot el XVIII). Més tardana és la popularització de **Josep** (ni un a començaments del XVII; 7 per cent a mitjan segle; 14 per cent a principis del XVIII; 20 per cent a mitjan aquell segle); tot plegat denota un auge de la devoció a la Sagrada Família. Excloc en principi la possibilitat que el prenom **Maria** formés compostos amb el segon prenom (*Maria Teresa, Maria Magdalena*, etc.), ja que els registres són sistemàtics a anotar sempre tres noms de bateig. Els escassíssims casos de prenomes compostos al XVII són transcrits de forma aglutinada (*Marianna, Mariàngela*) i sempre seguits dels altres dos prenomes de rigor. Als segles XVII-XVIII es manté el predomini del prenom *Joan*, i es constata l'ascens de *Josep* i *Antoni* mentre *Pere* davalla. En això també, Balsareny no difereix del tarannà general dels Països Catalans.⁽³⁾ A subratllar la tradició local per sant *Nofre*, prenom que apareix sistemàticament en diverses famílies (singularment els Vilar i els Cases), i que al XVII ocupa una posició destacada, entre un 9 i un 10 per cent dels prenomes locals; el 1701 baixa al 2,6 per cent, el 1751 ja només té una aparició testimonial i després desapareix definitivament.

h) *La devoció local a Sant Marc*

M'interessava especialment constatar els percentatges del prenom **Marc**, la devoció local al qual va vinculada a un vot de poble, la data del qual fins ara no s'ha pogut establir. La tradició popular recorda que mitjançant la intercessió de l'evangelista Balsareny es va alliberar d'una epidèmia; però fins ara ningú no ha pogut documentar ni datar el fet. Sant Marc era invocat com a protector contra el llamp, amb una jaculatoria que encara he aconseguit ben viva: "*Sant Marc i Santa Creu: Santa Bàrbara, no ens deixeu*". El dia del sant, que és la Festa Major de Balsareny, es beneeix el "panellet de Sant Marc", que es guarda després tot l'any i protegeix del llamp. aquest costum l'he documentat ja a principis del segle XX, tot i que sens dubte deu ésser molt anterior, possiblement del mateix XVIII. També en altres pobles del Bages es beneïen panellets a la missa del sant amb la mateixa intenció de preservar del llamp, com a Mura, o guarir de dolors i febres quartanes i ajudar en els parts, com a Rajadell (AMADES 1987, III: 309-312). Invocar el sant amb processons i lletanies conjurava el mortífer perill de les febres terçanes i quartanes (*ibid.*, 314-315). Les epidèmies que van causar més mortalitat a Balsareny són de disenteria el 1762 (29 morts) i de verola el 1764 (31 casos); BONALS *et al.* (1984: 25) creuen que Balsareny no va sentir la pesta de 1650-54 que va delmar Catalunya i va atènyer el Bages (cf. SÁNCHEZ 1987: 17-18), i atribueix les puntes de mortalitat de 1680 i 1698 a les crisis agràries; la de 1640, és clar, correspon a la Guerra dels Segadors. En tot cas, el 1789 ja hi havia una Confraria de Sant Marc, contra els administradors de la qual (que eren el baró de Balsareny, Josep de Martín, i l'apotecari Tomàs Sala, de *cal Sala* o *Serra de la Plaça* i pretenien ser-ne els administradors perpetus i vitalicis) va pledejar el rector Roc Garcia (VILA 1930: 36). A començaments del XIX, el comú acordava de treure en processó sota tàlem les relíquies de sant Marc, i que cap altra relíquia o imatge no gaudís d'aquest privilegi (PONS 1974: doc. 25-IV-1805). El plet del rector Garcia contra els administradors de la Confraria va encetar un conflicte de poders que, amb intermitències, va durar fins ben entrat el segle XX. En efecte, tot i que la Confraria va desaparèixer amb la guerra civil de 1936 i no es va tornar a refundar, les tensions entre els administradors de Sant Marc, coneguts per això com a "*marconets*" i la parròquia, que havia recuperat Maria Assumpta com a titular, es van repetir en diverses ocasions, barrejant-se amb altres dialèctiques, fins l'any 1947, essent rector mossèn Esteve Verdager. Els enfrontaments entre els partidaris de cada bàndol s'han anat esborrant amb els anys, però n'és una reminiscència recent el bateig, el 1984, dels dos primers gegants del poble amb els noms de Marc i Maria, agermanant en ells les dues antigues faccions. També fins a la guerra civil Sant Marc va tenir un altar a l'església parroquial de Santa Maria; era a la nau de migdia, entrant a mà dreta. La clau de volta d'aquest tram duu la data de 1675. Ara la imatge és a l'altar major, amb la Mare de Déu dels Àngels, que n'ocupa el lloc preeminent, i Sant Josep (CARRETÉ, *Sarment*, 170, abril 1990, pàg. 10). Si doncs no podem datar cronològicament el vot del poble (i només en tenim un terme *ad quem* el 1789), l'onomàstica ens ajuda a establir que la devoció al sant evangelista data de la primera meitat del segle XVIII. Efectivament, als anys 1701-1705 només hi havia un 1,3 per cent de Marcs, i abans d'aquell segle, ni un; en canvi, entre 1751 i 1755 la freqüència del nom puja a un notable 10 per cent, el punt més alt de la seva popularitat, que es mantindrà estable entre el 6,45

% i el 8,88 % al llarg del XVIII i començaments del XIX, per desaparèixer entre els anys 1951-55 i retornar als anys 80, com a nom de relatiu prestigi, amb un més discret 4,6 per cent, molt per dessota de *Jordi*. Provisionalment, doncs, aventuro amb tota mena de reserves que el vot del poble podia haver-se produït arran de la mortalitat de 1698.

i) *Els prenomes al segle XIX*

Al XIX, el ventall d'opcions s'eixampla. Mentre que encara el 1801 el prenom *Maria* suposava gairebé un 45 per cent del total de les dones, el 1851 les diferents advocacions de la Mare de Déu cobren una presència significativa: sumant les freqüències de *Maria dels Dolors*, *Maria Assumpció*, *Maria dels Àngels*, *Maria del Roser*, *Maria de la Mercè* i *Maria del Carme* a la de *Maria*, obtindríem un significatiu 47,18 per cent, mentre que *Maria* tot sol, tot i mantenir-se destacat en primer lloc de la classificació, representa només el 16,66 per cent del total de prenomes femenins. *Teresa* i *Margarida* es mantenen en situació privilegiada; *Caterina* desapareix de la llista; i *Rosa*, que havia conegut un notable auge el segle anterior, perd posicions, que tanmateix recuperarà amb escreix a començaments del XX. D'altra banda, cada cop són més abundosos els prenomes que són traducció al femení de noms de sant masculins: *Josepa*, *Antònia*, *Francisca*, *Ignàsia*. Quant als homes, *Josep*, *Joan* i *Antoni* passen a liderar les llistes, seguits d'un *Ramon* en auge, mentre que *Francesc*, ara en competència amb *Francesc Xavier*, recula a mitjan segle. Prenoms poc o molt usuals el segle anterior, com *Gaspar*, decauen; i es revifa *Valentí*, que havia estat sempre representat al XVII i al XVIII i a principis del XIX davallava notòriament. La devoció local a sant Marc conserva una discreta posició (tot i que, com a segon i tercer prenom masculí, sovinteja més; i les tradicions familiars (*Pere Telm Casamitjana*, *Tomàs Sala*, *Pere Calmet*, *Anton Traver*...) es mantenen.

j) *Els prenomes al segle XX*

Entre els bateigs de nenes dels cinc primers anys d'aquest segle, *Maria* conserva el primer lloc destacat, seguit de *Rosa*, *Carme* i *Teresa*; la diversitat d'opcions es palesa en aquesta època entre les dones, que assoleixen un nivell de llibertat d'elecció del 36 per cent (36 prenomes diferents per cada cent dones), com no l'havien tinguda mai des de començaments del XVII. Pel que fa als nens, *Josep*, destacat, i *Joan* continuen exercint llur predomini, seguits de lluny per *Antoni* i *Marc*. Durant la dècada dels 50 torna a destacar poderosament la diversificació de les advocacions de la Mare de Déu, que ja a mitjan XIX havia subdividit l'antiga hegemonia del prenom *Maria* en set o vuit noms diferents, i que el 1901 havia remès en favor del nom de *Maria* tot sol. En aquesta època ja abunden sobremanera els noms compostos, tant femenins (anteposant *Maria* a altres noms) com masculins (anteposant *Josep* i *Joan*). Finalment, a la dècada dels 80, i d'acord amb la tònica general arreu del domini, la moda dels noms exòtics s'imposa, especialment entre les noies, amb noms com *Vanessa*, *Íngrid*, *Jèssica*, *Sònia*, *Aïda*, *Jennifer*, *Noèlia*, *Sheila*, *Èrica*, *Selma*, etc.; i també entre els nois, amb abundor de *Raiül* i *Sergi*, i llocs destacats per als *Alan*, *Ivan*, *Cristian*; també *Jonathan*, *Roland* i fins i tot un *Michael*.

En la línia que ja apunta MOREU-REY (1991: 171-179), hi ha una relació clara entre les preferències de prenomes i el nivell social de les famílies. També cal subratllar

que, a Balsareny, la majoria d'aquests noms exòtics corresponen a cognoms d'origen castellà, per bé que els cognoms castellans són prou abundosos com perquè aquesta dada no sigui rellevant tota sola. En efecte, al costat d'aquests prenom tan clamorosament forans, hi ha entre les famílies de parla castellana prenom ben castellans, com *María Belén, María Jesús, Guadalupe, Yolanda; Diego, Francisco José, Francisco Miguel, Gustavo* i fins *Jorge*; i altres noms d'aparença catalana són adoptats per llur aspecte estranger: *Artur, Robert* pronunciats *Àrtur, Ròbert*. Altrament, però, també hi ha prenom ben catalans amb cognoms castellans, entre els quals destaquen *Jordi i Montserrat*, però també d'altres com *Alba, Elisabet, Gemma, Laia, Mireia, Núria, Violant, Ferran, Oriol*, etc. La moda dels noms bíblics, que ve dels anys 60, continua vigent, amb *Eva, Míriam, Judit, Susanna, Noemí, David, Daniel, Rubèn, Abel*. En fi, entre els noms "catalans" (en tant que marcats com a peculiars o diferents dels corresponents castellans) més de moda, hi ha *Jordi i Montserrat* molt destacats, però també *Xavier, Marc, Albert, Carles, Gerard, Aleix, Ferran, Roger, Oriol, Núria, Ester, Gemma, Mercè, Laia, Jordina, Queral, Violant*, etc., noms molts dels quals, a part d'estar de moda, gaudeixen d'una certa connotació de catalanitat, un *pedigree* de classe que no tenen els prenom més estridentment forans.

k) *Diversitat de prenom*

Ha estat sovint debatut si el sistema de transmissió de prenom era més constrenyidor per als fills que per a les filles, i s'ha dit que sovint les padrines gaudien de més "llibertat" per a escollir el nom de baptisme de les nenes, cosa que podia implicar una major varietat de prenom femenins (cf. l'observació d'Enric Moreu-Rey a MASCARÓ 1982: 78). En el cas de Balsareny, observem que la diversificació d'opcions sempre ha estat elevada; per als homes ho constatem ja des de 1515, i per a les dones a partir del XVII, que és quan tenim dades suficients per a llurs noms de fonts. En aquest quadre podem comprovar que la varietat de prenom masculins ha estat més gran que la dels femenins fins a començaments del segle XX, si bé en alguns moments (1701-05, 1851-53) les freqüències estan gairebé igualades. La sobreabundància de prenom femenins és notable el 1901, quan encara, curiosament, no era simptomàtica la diversificació de devocions a Maria, que no es destaca fins el 1951, justament quan la diversitat de prenom masculins torna a imposar-se: Les dones, però, recuperen la primera posició el 1977, ara clarament gràcies a la moda dels prenom exòtics, més abundosos entre les noies.

Prenoms masculins al fogatjament de 1515 (sobre 21 focs en què s'indica el prenom)

JOAN (6)	28,57 %
PERE (3)	14,28 %
FRANCESC (2)	9,52 %
LLORENÇ (2)	9,52 %

Hi apareixen un sol cop: Damià, March, Antoni, Jaume, Vicens, Salvador, Gaspar, Bartomeu.

Prenoms masculins al fogatjament de 1535 (sobre 28 focs en què s'indica el prenom)

JOAN (13)	46,42 %
PERE (4)	14,29 %

Un dels comptabilitzats com a Joan és Joan Pere.

I amb una sola aparició: Antich, Antoni, Arnau, Bartomeu (Bertomeu), Damià, Francesch, Jaume, Nicolau, Onofre, Valentí.

Prenoms femenins 1601-1605 (35 bateigs)

CATERINA	14,28 %
JOANA	14,28 %
ISABET / ELISABET	11,42 %
MARIA	11,42 %
ANNA / AGNA	8,57 %
EULÀRIA	8,57 %
MARIANNA	8,57 %
MARGARIDA	5,71 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Bàrbara, Beatriu, Jerònima, Miquela, Victòria.*

Prenoms masculins 1601-1605 (33 bateigs)

JOAN	18,18 %
PERE	18,18 %
NOFRE	9,09 %
ANTONI	6,06 %
JAUME	6,06 %
RAMON	6,06 %
SEBASTIÀ	6,06 %
VALENTÍ	6,06 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Baltasar, Bertran, Cristòfor, Francesch, Gabriell, Genís, Lorens, Miquel.*

Prenoms femenins 1644-1648

(54 bateigs)

MARIA	50,00 %
MAGDALENA	8,92 %
MARGARIDA	7,14 %
MARIÀNGELA	7,14 %
ISABEL / ISABET	5,35 %
ARCÀNGELA	3,57 %
CATERINA	3,57 %
EULÀLIA	3,57 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Anna, Esperansa, Hierònima, Mònica, Paula, Scolàstica.*

Prenoms masculins 1644-1648

(55 bateigs)

JOAN	18,18 %
PERE	14,54 %
ONOFRE	10,90 %
FRANCESC	7,27 %
JOSEP	7,27 %
JAUME	5,45 %
MIQUEL	5,45 %
ANTONI	3,63 %
JACINT	3,63 %
VALENTÍ	3,63 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Barthomeu, Bernat, Cristòfol, Domingo, Esteva, Gabriel, Hierònim, Lluch, Lluçia, Magí.* Hi ha també un primer prenom compost: *Pere-Joseph Lluís Climent Serra;* i un cas atípic de quintuple prenom, però es tracta d'un noble, fill del baró de Balsareny: *Ramon Josep Lluís Francesc Faust de Corberà.*

Prenoms femenins 1701-1705

(67 bateigs)

MARIA	41,79 %
FRANCISCA	7,46 %
MARGARIDA	7,46 %
MARIANNA	5,97 %
ROSA	5,97 %
TERESA	5,97 %
CATERINA	4,48 %
EULÀLIA	4,48 %
ANNA	2,98 %
ELISABET	2,98 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Antònia, Arcàngela, Escolàstica, Gerònima, Josepa, Estàsia, Susana.*

Prenoms masculins 1701-1705

(77 bateigs)

JOAN	28,57 %
ANTONI	14,29 %
JOSEP	14,29 %
FRANCESC	5,19 %
PERE	3,90 %
VALENTÍ	3,90 %
CELDONI	2,60 %
ONOFRE	2,60 %
MAGÍ	2,60 %
MIQUEL	2,60 %
ESTEVE	2,60 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Cebrià, Eudald, Ignasi, Isidre, Llorenç, Lluc, Marc, Melcior, Pròsper, Ramon.*

Prenoms femenins 1751-1755

(73 bateigs)

MARIA	39,73 %
MARGARIDA	10,96 %
FRANCISCA	9,59 %
TERESA	9,59 %
JOSEPA	5,97 %
TERESA	4,11 %
AGNÈS	2,74 %
ANNA	2,74 %
ELISABET	2,74 %
EULÀLIA	2,74 %
ROSA	2,74 %
VICTÒRIA	2,74 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Antònia, Apol·lònia, Arcàngela, Llúcia, Magdalena, Rita.*

Prenoms masculins 1751-1755

(60 bateigs)

JOSEP	20,00 %
ANTONI	11,66 %
MARC	10,00 %
JOAN	8,33 %
VALENTÍ	6,66 %
BENET	3,33 %
FRANCESC	3,33 %
GASPAR	3,33 %
JACINT	3,33 %
JAUME	3,33 %
PERE	3,33 %
RAMON	3,33 %

Altres prenom atestats en aquest període: *Agustí, Andreu, Carles, Esteve, Ignasi, Jordi, Marià, Miquel, Onofre, Pau, Segimon, Tomàs, Vicenç.*

Prenoms femenins 1801-1805

(94 bateigs)

MARIA	44,68 %
TERESA	8,50 %
FRANCISCA	6,38 %
ROSA	6,38 %
MARGARIDA	5,32 %
ANTÒNIA	4,25 %
PAULA	3,19 %
AGNÈS	2,13 %
CATERINA	2,13 %
ENGRÀCIA	2,13 %
JOSEPA	2,13 %
MAGDALENA	2,13 %
SERAFINA	2,13 %

Altres prems atestats en aquest període: *Beneta, Eudalda, Eulàlia, Llúcia, Mariàngela, (E)merència, Mònica, Rita.*

Prenoms masculins 1801-1805

(82 bateigs)

JOSEP	19,51 %
FRANCESC	9,76 %
JOAN	9,76 %
MARC	7,32 %
ANTONI	6,10 %
GASPAR	4,88 %
RAMON NONAT	4,88 %
AGUSTÍ	3,66 %
BONAVENTURA	3,66 %
ANTONI DE PÀDUA	2,44 %
ESTEVE	2,44 %
JAUME	2,44 %
PERE TELM	2,44 %
SEBASTIÀ	2,44 %

Altres prems atestats en aquest període: *Andreu, Blai, Climent, Eudald, Isidre, Llorenç, Manel, Miquel, Pasqual, Pau, Segimon, Silvestre, Tomàs d'Aquino, Urbici, Valentí.*

Prenoms femenins 1851-1853

Total: 72

MARIA	16,66 %
DOLORS / M. DOLORS	9,72 %
TERESA	9,72 %
JOSEPA	6,94 %
MARGARIDA	6,94 %
MARIA ASSUMPCIÓ	6,94 %
ANTÒNIA	4,16 %
FRANCISCA	4,16 %
IGNÀSIA	4,16 %
MARIA DELS ÀNGELS	4,16 %
MARIA DEL ROSER	4,16 %
MARCEL·LINA	2,77 %
MARIA DEL CARME	2,77 %
MARIA DE LA MERCÈ	2,77 %
ROSA	2,77 %

Altres prems que apareixen en aquest període: *Caterina, Clara, Filomena, Maria del Pilar, Petronil·la, Sabina.*

Prenoms masculins 1851-1853

Total: 68

JOSEP	25,00 %
JOAN	11,76 %
ANTONI	10,29 %
RAMON	10,29 %
MARC	8,88 %
FRANCESC	5,88 %
FRANCESC XAVIER	4,41 %
JAUME	4,41 %
VALENTÍ	2,94 %

Altres prenomes atestats en aquest període: *Baltasar, Brauli, Carles, Dionís, Domingo, Ferran, Frederic, Jacint, Joaquim, Marcel·lí, Miquel.*

Prenoms femenins 1901-1905

Total: 100

MARIA	22,00 %
ROSA	10,00 %
CARME	7,00 %
TERESA	7,00 %
DOLORS	5,00 %
FRANCISCA	4,00 %
MARGARIDA	4,00 %
ANNA	3,00 %
ANTÒNIA	3,00 %
JOSEPA	3,00 %
MAGDALENA	3,00 %
PETRONIL·LA	3,00 %
CONCEPCIÓ	2,00 %
DOMINGA	2,00 %
FILOMENA	2,00 %
RAMONA	2,00 %

Altres prenomes que apareixen en aquest període: *Agustina, Àngela, Assumpció, Aurora, Benilda, Cecília, Consol, Crescència, Emília, Esperança, Genoveva, Isabel, Julita, Leocàdia, Loreto, Mercè, Montserrat, Pilar, Queralt, Rosalina.*

Prenoms masculins 1901-1905

Total: 124

JOSEP	20,16 %
JOAN	11,29 %
ANTONI	6,45 %
MARC	6,45 %
RAMON	6,45 %
FRANCESC	4,84 %
JAUME	4,03 %
PERE	4,03 %
VALENTÍ	3,23 %
CAMIL	2,42 %
ISIDRE	2,42 %
LLUÍS	2,42 %
ALFONS	2,42 %
DANIEL	2,42 %
ESTEVE	2,42 %
MIQUEL	2,42 %
SALVADOR	2,42 %

Altres prenomes atestats en aquest període: *Albert, Benet, Emili, Enric, Fidel, Florenci, Ignasi, Lauro, Llorenç, Lorenç, Marcel·lí, Marià, Modest, Narcís, Pius, Rafel, Rossend, Serafi, Toribi, Vicenç.*

Prenoms femenins 1951-1955

Total: 141

MARIA	11,35 %
CARME / MARIA CARME	11,35 %
MONTSERRAT	7,80 %
TERESA / MARIA TERESA	7,80 %
MARIA ÀNGELS	7,09 %
ROSA / MARIA ROSA	5,67 %
CONCEPCIÓ	4,26 %
DOLORS / MARIA DOLORS	3,55 %
JOSEPA	3,55 %
ENCARNACIÓ	2,84 %
ANNA / ANNA MARIA	2,13 %
ISABEL	2,13 %
MARTA	2,13 %
PILAR / MARIA PILAR	2,13 %
ANTÒNIA / ANTÒNIA MARIA	1,42 %
ASSUMPCIÓ / MARIA ASSUMPCIÓ	1,42 %
FRANCISCA	1,42 %
IMMACULADA / M. IMMACULADA	1,42 %
LLUÏSA / MARIA LLUÏSA	1,42 %
MARGARIDA	1,42 %
MARIA NÚRIA	1,42 %
MARINA	1,42 %
MATILDE	1,42 %
NEUS / MARIA NEUS	1,42 %
ROSER	1,42 %

Altres prenomes que apareixen en aquest període: *Alícia, Claudina, Elisabet, Elisenda, Empar, Engràcia, Esperança, Florà, Griselda, Maria Cinta, Maria Jesús, Maria Olga, Mercè, Ramona, Remei, Trinitat.*

Prenoms masculins 1951-1955

Total: 149

JOSEP	12,08 %
JOAN	9,40 %
FRANCESC	8,72 %
MANEL	6,04 %
JORDI	5,37 %
ANTONI	4,70 %
JAUME	4,03 %
JOSEP MARIA	4,03 %
RAMON	4,03 %
PERE	3,36 %
LLUÍS	2,68 %
MIQUEL	2,68 %
LLUÍS	2,42 %
ALBERT	1,34 %
EMILI	1,34 %
JACINT	1,34 %
JESÚS	1,34 %
RAFEL	1,34 %
SALVADOR	1,34 %

Altres prenomes atestats en aquest període: *Alfred, Agustí, Andreu, Àngel, Antoni Maria Claret, Arcadi, Arnulf, Bernabé, Carles, Conrad, Deli, Eduard, Enric, Feliu, Ferran, Frederic, Gabriel, Genís, Heribert, Ignasi, Joan-Antoni, Joan-Jesús, Joan-Maria, Josep-Lluís, Julià, Marcel, Maties, Nicolau, Ricard, Rossend, Serafí, Vidal, Wenceslau.*

Prenoms femenins 1977-1985

Total: 177

MONTSERRAT	6,78 %
CRISTINA	5,08 %
LAURA	4,52 %
SÍLVIA	3,95 %
RAQUEL	3,39 %
VANESSA	3,39 %
MÍRIAM	2,82 %
IOLANDA	2,82 %
ANNA	2,26 %
JÈSSICA	2,26 %
JUDIT	2,26 %
NÚRIA	2,26 %
SANDRA	2,26 %
ELISABET	1,69 %
EVA	1,69 %
MARIA CARMÉ	1,69 %
MARTA	1,69 %
MERITXELL	1,69 %
ROSA MARIA	1,69 %
SÒNIA	1,69 %
SUSANNA	1,69 %
AIDA	1,13 %
ALBA	1,13 %
DIANA	1,13 %
ESTER	1,13 %
GEMMA	1,13 %
IRENE	1,13 %
JÈNNIFER	1,13 %
LAIA	1,13 %
MARIA ÀNGELS	1,13 %
MARIA JOSEP	1,13 %
MERCÈ	1,13 %
MIREIA	1,13 %
MÒNICA	1,13 %
NOÈLIA	1,13 %
SABINA	1,13 %
SARA	1,13 %
SHEILA	1,13 %
VERÒNICA	1,13 %

Altres prenomes que apareixen en aquest període: *Adelaida, Adelina, Alèxia, Ana Belén, Anna Maria, Ariadna, Bibiana, Emma, Èrica, Estela, Eugènia, Felisa, Georgina, Guadalupe, Helena, Ingrid, Isabel, Ivet, Jenina, Jordina, Lorena, Lourdes, Maria, Maria Alba, Maria Belén, Maria del Mar, Maria Jesús, Maria Teresa, Maribel, Milagros, Nàdia, Natàlia, Nativitat, Noemí, Patrícia, Queralt, Selma, Teresa, Violant.*

Prenoms masculins 1977-1985

Total: 174

JORDI	10,92 %
DAVID	5,75 %
XAVIER	5,75 %
RAÛL	5,17 %
MARC	4,60 %
ALBERT	4,02 %
SERGI	4,02 %
DANIEL	3,45 %
CARLES	2,30 %
GERARD	2,30 %
JOSEP	2,30 %
ALAN	1,72 %
ANTONI	1,72 %
IVAN	1,72 %
JOAN	1,72 %
JOSEP ANTONI	1,72 %
JOSEP MANUEL	1,72 %
JOSEP MARIA	1,72 %
MANUEL	1,72 %
ÒSCAR	1,72 %
ALEIX	1,15 %
CRISTIAN	1,15 %
ENRIC	1,15 %
FERRAN	1,15 %
JAVIER	1,15 %
JESÚS	1,15 %
JORGE	1,15 %
MIQUEL	1,15 %
PERE	1,15 %
RAFAEL	1,15 %
RUBÈN	1,15 %
SALVADOR	1,15 %

Altres prems que apareixen en aquest període: *Abel, Alexandre, Artur, Carles-Emili, Cèsar, Damià, Diego, Esteve, Eudald, Fèlix, Francesc, Francesc-Josep, Francesc-Xavier, Francisco-José, Francisco-Miguel, Frederic, German, Gustavo, Jacob, Jaume, Joaquim, Jonathan, Josep-Lluís, Josep-Pere, Llorenç, Marcel, Mario, Martí, Michael, Miquel-Angel, Narcís, Oriol, Robert, Roger, Roland.*

69. Freqüències de cognoms

a) *Els cognoms dels segles xv i xvi*

Al Balsareny del segle xv, del qual no hi ha altres dades que les d'alguns fogatges, la majoria (però no pas la totalitat) dels cognoms, com era d'esperar, correspon al nom de casa de les cases pairals, els masos del poble. Tanmateix, ja hem vist que la majoria de fogatges no ens forneix dades, atès que la baronia de Balsareny era una "casa taxada" i hom no detallava el nom dels fogatjats, sinó tan sols el nombre de focs (IGLÉSIES 1962: 280, 287). A més, l'ocultació de dades devia ser freqüent. Així, el fogatge de 1359 només ens dona la xifra de 26 focs, incloent-n'hi sis de la parròquia d'Argençola: "*Castell e terme de Balçeren: de mossen R. de Paguera ab VI fochs Dargençola... 26*" (BOFARULL 1856: 67). Però poc després, en el fogatge de 1365-1370, se'ns indica que la "*casa taxada de mossèn Andreu de Peguera*" tenia 110 focs, sense comptar els focs de la parròquia de Santa Creu del Mujal i Sant Genís de Messedella, que vénen censats a part: "*Ítem la casa taxada*

de mossen Ramon de Paguera: CX” [IGLÉSIES 1962: 107]. “Parròquies de Santa Creu dez Mujal ede Sent Genís de Malsasadella: XIII” [ibid., pàg. 105].

El Fogatge General de Catalunya de 1497 dóna 20 focs, ja amb relació de cognoms; tanmateix, a causa del mal estat del document, només ens n’han pervingut catorze, dels quals només els quatre primers pertanyen al terme actual de Balsareny (la resta corresponen a les quadres d’Argençola, el Mujal i Serra-sanç): **Cases; Ledó; Vilar; Puig Dorcha; Sala; Rovira; Soler; Pere Cases; Oliva; Vilaredes; Mas; Puig; Vila; Bosch.**

Pocs anys després trobem, en el fogatge de 1515, els cognoms següents: **Martí; Serra; Cases; Alou; Puigdorca; Vilar; Ledó; Subirana; Casaldàguila; Janer.** Vénen a continuació uns cognoms que pertanyen a cases de les parròquies d’Argençola, El Mujal i Serra-sanç: **Cases Subirà; Puig; Barthomeus; Pere Cases; Jaume Oliva; Vilaredes; Viladepòs; Mas de Argençola; Vila de Argençola; Puig; Pineda de Serra-sanç.** El fogatge comença amb “**Mossèn Llorens, vicari de Balsareny**”. Finalment hi ha un grup de cognoms que no sé adscriure a cap casa o parròquia concreta (en tot cas, no es tracta de cap mas del terme actual de Balsareny): **Ferrer, Rovira (2), Sala, Gras.**

b) *Els cognoms del segle XVII*

No tenim altres dades fins al tombant del segle XVI al XVII, quan comencen els *Quinque Libri* de l’Arxiu Parroquial. A partir de 1598, i amb poquíssimes excepcions, l’inventari de batejats, matrimonis i òbits és complet fins als nostres dies. Això ens permet d’obviar la mancança del Fogatge de 1626 (ACV), que no conté informació sobre Balsareny. A partir d’aquí, trobem, naturalment, cognoms balsarenyesos que no coincideixen amb els noms de casa: són els bracers, jornalers, masovers, parcers, criats, etc., però també els menestrals: forners, ferrers, moliners, mestres de cases, corders, espardenyers..., sovint petits o molt petits propietaris de cases, patis o petites peces de terra, de llinatges a voltes diferents dels dels masos. Dic “a voltes”, i tot seguit ho miraré de quantificar fins on em serà possible; perquè és clar que no pocs d’aquests menestrals i petits propietaris porten també el cognoms dels masos, en tant que en són fadristerns o membres de branques col·laterals (oncles, cosins) que deixen la casa pairal per instal·lar-se al poble, on si poden s’establiran adquirint la propietat d’un pati i edificant-s’hi la casa.

L’etapa postremença porta, com en altres indrets, una reestructuració de la propietat en benefici de les cases més fortes, que havien resistit els avatars de la guerra civil, i que ara s’apropien dels “masos rònecs” i hi instal·len branques col·laterals de la nissaga. Això podrà originar l’aparició de nous cognoms vinculats al nom de la casa recuperada, a fi de diferenciar-ne el nom i la propietat, per tal de distingir-los de la casa de procedència del fadristern que l’ocupa. Podem detectar aquest fenomen en cases com **la Rabeia**, documentada ja el XIV i rònega el XVI, que a finals d’aquest segle és ocupada per un cabaler de la casa de Puigdorca, Miquel Puigdorca, el qual adopta tot seguit el nom de Miquel Rabeya.

En canvi, no es produeix aquest canvi de nom en el cas de la casa **el Colell**, que passa a ser ocupada per un **Lledó** (que no puc adscriure a quina de les dues cases que amb aquest nom hi havia), però que al XVII continua portant el cognom *Lladó*; el nom *Colell* o *Collell* li fa només d’alias.

És diferent en la casa **Serdà**, ocupada per un membre del llinatge de casa Martí del Lloc, el qual passa a ser conegut com a “Martí dit Serdà” i “Serdà dit Martí”. Un cas similar, bé que posterior i originat per vincles matrimonials i d’heretament, és la possessió del mas **Serra de la Plaça Pública** per part de l’hereu del **Mas de les Claperoses**; la casa i els amos passen a dir-se “Serra, avui Mas, de la Plaça”. En aquests casos, el cognom antic perdura al costat del nou, sens dubte a fi de conservar drets inherents a la casa d’origen; cosa aquesta que només puc deduir en el cas del Martí dit Serdà, però que és molt clara en el cas de l’hereu Mas, propietari de *cal Serra*, del qual conservem referència dels capítols matrimonials; encara quan el nom de casa torna a canviar i passa a ser **Sala** fins ben entrat el segle XX, trobem, el XVIII, una pubilla anomenada “**Susanna Serra de la Plaça, i Mas, i Sala**”; amb què es patentitzen els drets de les diferents hisendes.

El procés de radicació de fadristerms al nucli urbà es generalitza en els segles XV i XVI, en què podem datar els establiments d’algunes cases del carrer Vell i el carrer de la Creu. La majoria de les cases del carrer Nou són del XVII, època en què es comencen a estendre també les masoveries o “casetes”, explotacions agràries menors, amb petites extensions de conreu vinculades a un mas amb contractes al quart o altres règims semblants. En aquest cas, les casetes més aviat tendeixen a portar el nom, cognom o renom del seu habitant, i no al revés: fóra el cas de cal **Marianó** o cal **Joanic** (prenom amb diminutiu o hipocorístic), de cal **Jonqueret** (motiu), de cal **Riambau** (cognom), etc.

No apareixen en aquestes cales alguns cognoms curiosos que es repeteixen amb diversa freqüència en altres dècades del XVII: *Esmarats* (que atesto sovint entre 1666 i 1692, ja no apareix al XVIII; avui és viu al Vallès Oriental); *Escarabatxeres* (sens dubte vinculat al *Jaume Escarabatxeres*, fuster de Barcelona, que entre 1661 i 1668 va fer, sembla que en col·laboració amb l’escultor manresà Josep Generes, el retaule major de l’església parroquial de Balsareny, “*molt gran, modern, ab moltes figuras grans de fusta de bulto y moltes altres a mig relleu, ab una figura de Nostra Senyora està davant la imatge gran del altar, lo qual retaula y imatge gran encara no està pintada y porta molts mantos bons*” [BOSCH 1990: 55]; en efecte, el documento, entre altres, l’any 1666); *Singla* (força freqüent al XVII, desapareix al XVIII); *Babra* (freqüent al XVII i XVIII, desapareix al XIX); i altres de més inusuals, com *Torneula* (que el *DCVB* destaca com a propi de Balsareny, i en canvi no ha aparegut mai en les meves recerques); *Morgoza*, etc.

c) *Els cognoms del segle XVIII*

Fer cales de cinc anys cada cinquanta no és prou fiable per a establir l’extensió dels cognoms. Hi poden aparèixer a un mateix nivell de freqüència cognoms que es van reiterant constantment al llarg del segle juntament amb d’altres d’espòrads, fruit de successives onades immigratòries, que en general no van arrelar. Així, cognoms com *Cabanes*, *Mauri*, *Pellisser*, *Rifer*, *Roca* o *Torroella*, tot i que s’escau que apareixen amb certa regularitat en els terminis estudiats, després no reapareixen amb periodicitat constant. En canvi, els noms tradicionals, a causa de les polítiques matrimonials de les grans famílies i les successives ramificacions, sí que apareixen als registres de forma regular.

Amb tot, i sobre les cales elaborades per a les freqüències de prenom, que sí que són indicatives, podem documentar l'aparició de nous cognoms i la relativa pèrdua de presència percentual, sobre el conjunt de la població, dels noms de casa "de tota la vida", en unes èpoques d'auge demogràfic continuat.

A destacar que ja a començaments del XVII hi ha cognoms, ben arrelats, que no procedeixen dels grans masos del poble (*Rifer, Singla*), ans de la immigració comarcal (*Alzina, Oliva*) o estrangera (*Llimargues, potser Artigues; Vassany*; més tard, *Girbalt, Perris, Ricart*).

Els alts índexs immigrants i el consegüent creixement demogràfic, espectacular durant tot el XVIII, van fent aparèixer nous cognoms que, proporcionalment, lleven cada cop més pes específic als tradicionals dels masos. Així, de forma progressiva, cognoms com *Alou, Casaldàliga, Gener, Puigdorca, Rabeya, Solà d'Aladernet* o *Vilar* veuen reduït el seu percentatge sobre el total del poble. Es va mantenint *Sobirana*; també *Lladó* (bé que sumant les cases de Sobre-roca i Detràs Castell), *Cases* (de Navàs i de Castellet) i *Torres* (cognom només en part relacionat directament amb el mas Torres de Vilamajor). *Bartomeus*, cognom sempre ben representat a Balsareny, ha perdut ja al XVI la possible relació inicial amb el mas d'igual nom al Mujal.

Al llarg del XVII apareixen i es consoliden determinats cognoms "sense mas", com *Magnet* i *Vassany*. També és el segle dels *Soler* (de *cal Merenci*) i *Riera* (de *cal Jeroni*); entre el XVII i el XVIII n'apareixeran d'altres de nova fornada que també arrelaran aviat: *Bonals, Estrada, Casamitjana* (procedent d'un mas de Castellnou de Bages), *Fàbrega, Massanés, Picas, Pursals* i altres. A destacar el llinatge dels cirurgians *Traver* i el dels metges i apotecaris *Sala*, que entronca amb els *Mas* que, procedents del *Mas de les Claperoses* i havent absorbit en bona part el mas *Guillempere*, havien després passat, per via de matrimoni, a posseir els béns de *cal Serra de la Plaça*.

D'altra banda, l'establiment de fadristerns dels masos al nucli urbà fa que aviat es teixi una xarxa complexa de cognoms iguals, la majoria dels quals corresponen a cases de pagès: *Martí, Serra* (després *Sala*), *Candàliga (Casaldàliga), Rabeya, Alou, Puigdorca, Cases, Lledó, Gener, Sobirana, Cortès, Selva...* Amb la relativa endogàmia local i la reiteració de les preferències per uns pocs prenom, la proliferació de sobrenoms esdevé aviat necessària. Al seu torn, i paral·lelament, també els immigrants es porten sovint el motiu del seu lloc d'origen.

d) *Els cognoms del segle XIX*

En rigor, no podem comparar les dades que donaré a partir d'ací, exhaustives per als respectius períodes, amb les anteriors, que corresponen a cales temporals de períodes breus (cinc anys) i per tant comporten un marge d'error a tenir en compte. Amb tot, a cop d'ull es podrà apreciar la pèrdua relativa de percentatge sobre el total que han experimentat, ja des del creixement demogràfic del segle anterior, alguns dels cognoms tradicionals vinculats als grans masos. *Subirana* i *Casaldàliga* conserven una preeminència clara, per bé que ja engloben altres branques urbanes del llinatge; és també el cas de *Torres, Lladó, Solà, Serra, Mas*, amb menys ocurrences, i que no sempre corresponen amb les línies troncal de llurs llinatges d'origen, sinó que sovint són els descendents de branques col·laterals. En canvi,

continuen vinculats a llurs cases pairals els *Rabeya* i els *Puigdorca*, i també, ja amb menys presència, els *Pons Collades*, *Cortès*, *Alou*, *Ambròs*, *Cases*, *Tort*, *Vilar*, *Serdà*. Notem la definitiva desaparició d'altres cognoms: *Gener*, *Collell*, *Tosquer*, *Canal*, *Selva*, corresponents a masos ja abandonats o ocupats des de temps per masovers que només en conserven el nom de casa com a sobrenom.

Al XIX, la majoria dels cognoms més arrelats no correspon ja a llinatges de grans propietaris rurals: els *Soler*, *Bartomeus*, *Riera*, *Picas*, *Gonfaus*, *Creus*, *Carreter*, *Escardívol*, *Codina*, *Calmet*, *Obradors*, *Vilanova*, *Massanés*, *Llimargas*, *Bonals*, *Serarols*, etc., són petits propietaris urbans, menestrals o pagesos, propietaris o parcera de petites peces de terra, i constitueixen entre ells un entramat de famílies que els fa numèricament molt més rellevants en el pes demogràfic del poble, tot i que només una molt petita part dels qui porten aquests cognoms formen part de la minoria econòmicament poderosa, l'oligarquia local del XIX, que continuarà essent constituïda pels grans terratinents i alguns menestrals adinerats.

Destaquem, encara, la desaparició d'alguns cognoms corresponents a menestrals, importants propietaris del segle anterior d'origen forà: *Perris*, *Giralt*, entroncats amb altres famílies locals (*Subirana*, *Gamissans*).

A final de segle o a principis del XX es produeixen alguns canvis de cognoms: desapareixerà *Solsona* en deixar de residir al poble la família d'aquest ric industrial – que després vendrà les seves propietats –; desapareixerà el llinatge dels Sala apotecaris amb la mort de l'alcalde Tomàs Sala el 1896, i havent entroncat amb els farmacèutics *Rimbau*; desapareixerà el llinatge dels cirurgians *Traver*, en entroncar amb els *Orriols*; i apareixeran els llinatges dels metges *Fornesa*, al XIX, i *Sansa* i *Matamoros* al XX, i els d'altres famílies foranes que radicaràn a Balsareny i hi deixaran empremta: els *Arnau*, *Arnaus*, *Canal*, *Coll*, *Casanovas*, *Catalan*, *Ordeig*, *Orriols*, *Planes*, *Soler* (*Castella*) i altres.

e) *Els cognoms del XX*

En les dades exhaustives corresponents als anys 1896-1913 observem un canvi significatiu en els cognoms més freqüents: *Riera* i *Codina*, que en la llista anterior estaven mitjanament ben col·locats, desplacen *Soler*, que era el més freqüent a començaments del XIX. *Puig* passa, des d'una freqüència mínima, a una quarta posició. Els pocs cognoms dels masos que han romàs associats al propi llinatge (*Rabeya*, *Casaldàliga*) i els cognoms originaris antigament de masos, però que ja no hi tenen vinculació directa (*Bartomeus*, *Casas*, *Vilar*) es mantenen en percentatges discrets, com els cognoms "urbans" més estesos al segle anterior: *Bassany*, *Carreter*, *Creus*, *Escardívol*, *Llimargas*, *Massanés*, *Obradors*, *Picas*.

A destacar ja un incipient gruix de cognoms d'origen castellà. Fins ara, només hi havia casos esporàdics al XVIII: un metge *Fernández*, un masover *Carmona*, un terratinent *Frechilla* procedent de Palència (potser vinculat amb el rector Roc Garcia, que era natural d'aquella diòcesi) i pràcticament res més. Ara, amb la industrialització, ja trobem altres *Fernández* juntament amb els primers *Jiménez*, *Jorge*, *Juez*, *Leon*, *Mazarico*, *Muñoz*, *Parra*, *Sánchez*, etc.

Freqüències de cognoms (1601-1605)

AMBRÒS	5,88 %
OLIVA	5,88 %
ARTIGUES	4,41 %
LLIMARGUES	4,41 %
RIFER	4,41 %
SINGLE	4,41 %
SUBIRANA	4,41 %
ALOU	2,94 %
ALZINA	2,94 %
CABANAS / CABANES	2,94 %
CORTÈS	2,94 %
CASALDÀGUILA	2,94 %
MAS	2,94 %
MAURI	2,94 %
MORGOSA / MORGOZA	2,94 %
PELLISSER	2,94 %
ROCA	2,94 %
ROGES / ROIAS	2,94 %
SERRAS	2,94 %
TORRAGASSA	2,94 %
TORROELLA	2,94 %

Freqüències de cognoms (1651-1655)

AMBRÒS	6,31 %
BABRA	4,50 %
CASES	4,50 %
PUIG	3,60 %
SERRA	3,60 %
VILAR	3,60 %
VILASECA	3,60 %
BARTHOMEUS	2,70 %
CREUS	2,70 %
GENER	2,70 %
LLADÓ	2,70 %
FAGES / FAJAS / FAYAS	2,70 %
FERRER	2,70 %
MARTÍ	2,70 %
MASSABEU	2,70 %
COSTA	1,80 %
GAIXIGAS	1,80 %
MAGNET	1,80 %
MAS	1,80 %
PELLISSER	1,80 %
PERRIS	1,80 %
PORTA	1,80 %
PUIGDORCA	1,80 %
PUIGNERÓ	1,80 %
RABEJA / RABEYA	1,80 %
SAJOL / SAYOL	1,80 %
SUBIRANA	1,80 %
TORRAGASSA	1,80 %
VERDAGUER	1,80 %

Freqüències de cognoms (1701-1705)

BARTHOMEUS	6,94 %
SOBIRANA	6,25 %

CREUS	5,55 %
AMBRÒS	4,86 %
CASES / CASAS	4,16 %
LLIMARGUES	4,16 %
CORTÈS	3,47 %
MASSANÉS	3,47 %
RABEJA / RABEYA	2,77 %
SOLÀ D'ALADERNET	2,77 %
VILAR	2,77 %
ALBERT	2,08 %
BERTRAN	2,08 %
CASALDÀLIGA	2,08 %
PERRIS	2,08 %
PUIGDORCA	2,08 %
TORRAS / TORRES	2,08 %
ALOU	1,38 %
BABRA	1,38 %
BONALS	1,38 %
COSTA	1,38 %
GAIXIGAS	1,38 %
GENER	1,38 %
GIRALT / GIRBALT / GIRIBALT	1,38 %
GRIFOL	1,38 %
LLADÓ	1,38 %
MAS	1,38 %
MASSABEU	1,38 %
SALA	1,38 %
VASSANY	1,38 %

Frequències de cognoms (1751-1755)

TORRES	5,26 %
ALOU	3,76 %
CALMET	3,76 %
CASES	3,76 %
ESCARDÍVOL	3,76 %
LLIMARGAS	3,76 %
SALA	3,76 %
BARTHOMEUS	3,01 %
MASSANÉS	3,01 %
VASSANY	3,01 %
VILANOVA	3,01 %
ESTRADA	2,26 %
GONFAUS	2,26 %
LLADÓ	2,26 %
MASFARRER / MASFERRER	2,26 %
OBRADORS	2,26 %
SARDANS / SERDANS	2,26 %
SOLÀ	2,26 %
VILASECA	2,26 %
AMBRÒS	1,50 %
BONALS	1,50 %
CAMPRUBÍ	1,50 %
CARRETER	1,50 %
COLL	1,50 %
FERNÁNDEZ (metge)	1,50 %
FERRER	1,50 %
PONS-COLLADAS	1,50 %

PORSALS	1,50 %
RIAMBAU	1,50 %
SERAROLS	1,50 %
SOLER	1,50 %
TÀPIAS	1,50 %
VILADOMIU	1,50 %
VILAR	1,50 %

Frequències de cognoms (1801-1805)

TORRES / TORRAS	6,25 %
SOLER	5,68 %
LLADÓ	5,11 %
VASSANY	5,11 %
COSTA	3,41 %
SUBIRANA / SOBIRANA	3,41 %
BARTOMEUS	2,84 %
RIERA	2,84 %
BONALS	2,27 %
ESTRADA	2,27 %
MAGNET	2,27 %
VILA	2,27 %
CAMPRUBÍ / CAMPROBÍ	1,70 %
CASALDÀLIGA / CASANDÀLIGA	1,70 %
CARRATER	1,70 %
CASAMITJANA	1,70 %
FÀBREGA	1,70 %
MASSANÉS	1,70 %
PICAS	1,70 %
PURSALS / PORSALS	1,70 %
SALA	1,70 %
SOLÀ	1,70 %
VILÀ / VILAR	1,70 %

Frequències de cognoms (1811-1854)

Total: 1 763 bateigs. Frequències de cognoms a la primera meitat del segle XIX. Recompte i percentatges sobre la totalitat dels bateigs en un període de 43 anys, corresponent al volum 5 del registre de baptismes de l'Arxiu Parroquial de Balsareny.

SOLER	77	4,36 %
BARTOMEUS	71	4,03 %
TORRAS	65	3,69 %
LLADÓ	62	3,52 %
RIERA	59	3,35 %
PICAS	58	3,29 %
GONFAUS	49	2,78 %
BASSANY	45	2,55 %
CREUS	39	2,21 %
SUBIRANA	38	2,16 %
CARRETER	37	2,10 %
ESCARDÍVOL	35	1,99 %
CODINA	34	1,93 %
CALMET	33	1,87 %
OBRADORS	30	1,70 %
SERRA	30	1,70 %
VILANOVA	30	1,70 %
SOLÀ	29	1,64 %
SALA	27	1,53 %
CASALDÀLIGA	26	1,47 %

CASTELLÀ	25	1,42 %
LLIMARGAS	25	1,42 %
MASSANÉS	24	1,36 %
VILA	23	1,30 %
BONALS	21	1,19 %
CASAS	21	1,19 %
SERAROLS	20	1,13 %
CASELLAS	18	1,02 %
FÀBREGAS	18	1,02 %
MANUBENS	18	1,02 %
CASAMITJANA	17	0,96 %
ABEYA	16	0,90 %
ESCUDE	15	0,85 %
FONT	15	0,85 %
VILA	15	0,85 %
FREIXA	14	0,79 %
RABEYA	14	0,79 %
MONTANER	13	0,74 %
PONS-COLLADES	13	0,74 %
SOLDEVILA	13	0,74 %
GODAYOL	12	0,68 %
PARAIRE	12	0,68 %
PUIGDORCA	12	0,68 %
COLL	11	0,62 %
MATAMALA	11	0,62 %
TORRA	11	0,62 %
VALLDAURA	11	0,62 %
COSTA	10	0,57 %
ESCAYOLA	10	0,57 %
SABATA	10	0,57 %
ALBERT	9	0,51 %
ALOU	9	0,51 %
CABRA	9	0,51 %
DORDAL	9	0,51 %
ESCALER	9	0,51 %
GRÍFOL	9	0,51 %
RIBA	9	0,51 %
SELGAS	9	0,51 %
SOLSONA	9	0,51 %
VILAR	9	0,51 %
ALTARRIBA	8	0,45 %
CATLLÀ	8	0,45 %
ESTRADA	8	0,45 %
MAS	8	0,45 %
PUIGMARTÍ	8	0,45 %
VALL	8	0,45 %
BACARDIT	7	0,40 %
CORTÈS	7	0,40 %
MANAPLATA	7	0,40 %
RIBERA	7	0,40 %
SANTFELIU	7	0,40 %
EXPÒSIT/TA	6	0,34 %
GAMISSANS	6	0,34 %
MAGNET	6	0,34 %
MAYA	6	0,34 %
RODOREDA	6	0,34 %
VILAREDAS	6	0,34 %
VILASECA	6	0,34 %
CAMPRUBÍ	5	0,28 %
GRAS	5	0,28 %
IGLÉSIAS	5	0,28 %
PLANS	5	0,28 %
SANTANDREU	5	0,28 %
SANTMIQUEL	5	0,28 %

SARDANS	5	0,28 %
SITGES	5	0,28 %
TILLOT	5	0,28 %
COMAS	4	0,23 %
CUBINSÀ/CUMINSÀ	4	0,23 %
DENCÀS	4	0,23 %
PUIGNERÓ	4	0,23 %
RODERGAS	4	0,23 %
SUADES	4	0,23 %
TRAVER	4	0,23 %

Altres cognoms atestats en el període: *Antiga, Armengol, Babra, Baraldés, Bover, Espachs, Fajas, Ferrer, Fíguls, Flotats, Franch, Gallachs, Gallart, Garró, Gordia, Heras, Juneu, Marigot, Mill, Miquel, Miralles, Montanyà, Morell, Morera, Morich, Ornos, Oliva, Prat, Pi, Picornell, Puig, Puighò, Quixano, Rabassa, Ramon, Reus, Roca, Rossell, Rovira, Sallés, Santacreu, Santamaria, Sardà, Singla, Tort, Torrentallé, Uró, Vallcendrera, Vendrell, Vinyals.*

Separo *Torras* i *Torra* perquè la distinció del registre, acuradament marcada, correspon a famílies diferents, i ambdues grafies coexisteixen en el temps i en la mà del mateixos transcriptors. També, i per la mateixa raó, distingeixo *Vilar* i *Vilà*, tot i que és possible que aquests cognoms balsarenyesos, històricament, comparteixin un origen comú al mas *Vilar*; però la diferenciació de llinatges és palesa ja des del XVII. Res a veure, és clar, amb *Vila*, que és un altre cognom.

En canvi, sumo *Castellar* / *Castellà*, *Cubinsà* / *Cuminsà*, *Escaler* / *Escalé*, *Escuder* / *Escudé*, meres variants d'uns mateixos cognoms. També aplego *Soler* / *Solé*, el llinatge més estès, ja que la forma sense *-r* no apareix fins l'any 1828, de la mà del rector Marià Casanova. Fins aleshores tots els cognoms del registre, pertanyents a diferents famílies del poble, foren sempre *Soler*; des de 1828, sistemàticament tots passen a ser *Solé*, malgrat tractar-se, com he verificat, de les mateixes famílies. Per tant, ací la distinció del registre no respon a una diferenciació volguda, sinó que es tracta d'un canvi d'hàbits gràfics que va ser continuat pels rectors successius.

Amb *Solà* incloc dos casos en què s'especifica la casa: *Solà d'Aladernet*. En cap cas, els *Lladó* no porten ja indicació de casa (*de Sobre-roca, detrás Castell*). El nom del mas *Collades* va sempre juxtaposat al primer cognom *Pons*, formant així un primer cognom compost.

Frequències de cognoms 1896-1913

Total: 849 bateigs. Frequències de cognoms al tombant dels segles XIX-XX. Recompte i percentatges sobre la totalitat dels bateigs en un període de 17 anys, corresponent al volum 9 del registre de baptismes de l'Arxiu Parroquial de Balsareny.

RIERA	45	5,30 %
CODINA	25	2,94 %
SOLER	25	2,94 %
PUIG	22	2,59 %
CALMET	18	2,12 %
CASAS	18	2,12 %
TORRAS	18	2,12 %
BONALS	17	2,00 %
BARTOMEUS	15	1,77 %
GONFAUS	14	1,65 %

RIBERA	13	1,53 %
SUBIRANA	13	1,53 %
LLADÓ	12	1,41 %
ESCODÉ	11	1,30 %
MORERA	11	1,30 %
RIBA	11	1,30 %
SOLÀ	10	1,18 %
VILA	10	1,18 %
SARDANS/CERDANS	9	1,06 %
COMELLAS	9	1,06 %
ROCA	9	1,06 %
ROVIRA	9	1,06 %
VILAR	9	1,06 %
CASADESÚS	8	0,94 %
OBRADORS	8	0,94 %
RODERGAS	8	0,94 %
CASALDÀLIGA	7	0,82 %
COMAS	7	0,82 %
COROMINAS	7	0,82 %
EXPÒSIT	7	0,82 %
GUITART	7	0,82 %
MANUBENS	7	0,82 %
PARAIRE	7	0,82 %
PERICAS	7	0,82 %
PICAS	7	0,82 %
PUJOL	7	0,82 %
AGUT	6	0,71 %
BACARDIT	6	0,71 %
CASELLAS	6	0,71 %
ESCALÉ	6	0,71 %
FELIU	6	0,71 %
GODAYOL	6	0,71 %
MASSANÉS	6	0,71 %
PLA	6	0,71 %
CABRA	5	0,59 %
CARETA	5	0,59 %
CASAHUGA	5	0,59 %
CASÒLIVA	5	0,59 %
COTS	5	0,59 %
PAYEROLS	5	0,59 %
SELGAS	5	0,59 %
TAULATS	5	0,59 %
VALL	5	0,59 %
VILANOVA	5	0,59 %
VIÑAS	5	0,59 %

Altres cognoms registrats en aquest període: amb 4 aparicions (0,47 %): *Abeyà, Blanch, Camprubí, Canal, Carreter, Escardívol, Gras, Grau, Llimargas, Magem, Magret, Mas, Masplà, Massana, Maya, Oncins, Pelfort, Rimbau, Sánchez, Sant, Sellarés, Serra, Tort.*

Amb 3 aparicions (0,35 %): *Bassany, Batallé, Calveras, Casanovas, Colillas, Flotats, Giménez (2 + 1 Jiménez), Morral, Sabata, Safont, Santasusagna, Sarri, Serarols, Simon, Valverde.*

Amb 2 aparicions (0,24 %): *Alou, Arnaus, Bertran, Boixadera, Bruch, Busquets, Calonge, Cardona, Costa, Farràs, Fíguls, Fornesa, Frontera, Galobart, Grané, Gubianes,*

Herms, Ill, Jordana, Leon, Montanya, Muñoz, Noguera, Parra, Puigmartí, Pujantell, Rabeya, Rodoreda, Senties, Solsona, Trench, Valldaura, Vilà, Vilaseca.

Amb 1 aparició (0,12 %): *Albert, Alguacil, Altarriba, Ambròs, Arpa, Balletbò, Bartolomé, Benet, Blanch, Blanco, Boix, Bové, Camps, Canals, Canudas, Cardell, Catllà, Cavallé, Claret, Clariana, Córdova, Cortès, Elias, Estruch, Fernández, Foraster, Gili, Graell, Homs, Illa, Jorge, Juliana, Juez, Llorca, Magnet, Magrinyà, Marrugat, Mazarico, Merino, Mir, Molies, Monroig, Morell, Moreno, Morro, Munclús, Oller, Ordeig, Orriols, Pascual, Pinyol, Pliego, Pons, Pradell, Prat, Pujals, Relat, Ribolleda, Rigo, Sala, Sallés, Sansa, Santmartí, Santasusana, Sentís, Sixto, Sopena, Soria, Suades, Tatjé, Torrades, Trasserra, Triola, Vilalta, Villatbò.*

70. Llinatges francesos i occitans a Balsareny al segle XVII

En aquest capítol no em proposo pas d'avaluar per al terme de Balsareny la transcendència demogràfica de les diferents onades d'immigració franceses i occitanes, tan importants a Catalunya entre els segles XVI i XVII, aspecte ja tractat per estudiosos més solvents. Pel que fa a Balsareny, recordem-ho, manquen dades anteriors al segle XVII. La majoria de fogatges, a partir del XIV, ometen el detall dels focs de la baronia de Balsareny, que tenia condició de "casa taxada"; només els de 1515 i 1553 són nominatius. D'altra banda, l'incendi del castell en 1835, que el va deixar en ruïnes fins a finals de segle, devia convertir en fum la sens dubte abundosa documentació medieval de la baronia; la biblioteca actual del castell guarda el voluminós arxiu de la família Alòs, traslladat allí després de la reforma de 1888, i, llevat d'algun llibre de comptes del XVIII, sembla que no conté documentació antiga relativa a Balsareny. Sortosament, els arxius parroquials ens van salvar de l'estrall de les guerres civils i, així, els llibres sacramentals ens forneixen quasi sense llacunes dades a partir de 1598. La població de Balsareny, altrament, ha estat estudiada en profunditat per historiadors experts.

Jo només puc aspirar a oferir una aproximació, superficial i insuficient, merament testimonial, partint de ben poques dades (i sovint només de simples conjectures) espi-golades a partir de les recerques onomàstiques sobre el terme, comparades amb les que ens forneixen els principals estudis sobre la immigració occitana i francesa a Catalunya, sense cap quantificació ni referència estadística que pretengui, ni de lluny, ponderar el grau d'incidència que aquella immigració suposà en aquesta vila.

Val a dir, d'entrada, que la via de l'onomàstica, tota sola, és ben poc útil per a establir a quina banda de les Alberes té l'origen un llinatge. En efecte, com ja destaca MOREU-REY (1986: 67-68), molts cognoms occitans són idèntics als catalans; així, llinatges com ara *Artigues* o *Fages*, etc., que apareixen als registres balsarenyesos com a naturals del lloc al segle XVII, podrien procedir del migdia de França, atès que no els documentem al lloc en els pocs documents que conservem del XV o anteriors; però qui podria arriscar-se a postular-ho?

En canvi, altres cognoms, com *Mas* o *Serra*, que apareixen als fogatges de 1515 i 1553, deuen ser amb tota probabilitat autòctons, però tampoc no hi podríem posar la mà al foc sense saber-ne l'origen, ja que aquests cognoms catalans no són estranys entre els immigrants. Sí que podem, però, malgrat les afinitats del lèxic catalano-occità, atorgar "carta d'identitat" balsarenyesa als llinatges *Martí* (topònim, s. X), *Cases*, *Gener*, *Torrents* o *Solà*, documentats com a noms de casa ja a mitjan segle XIV, i que

són, doncs, tan autòctons com els *Fucimanya* (s. XI), *Casaldàliga*, *Alou* i *Puigdorca* (s. XII), *Rabeya* o *Vilar* (s. XIV) (Cf. PONS 1974, § 15).

Les poques dades que he pogut assegurar confirmen allò que Nadal-Giralt, Codina i Moreu-Rey han destacat entorn de les onades migratòries d'occitans a Catalunya: que els "francesos" apareixen com a mossos, jornalers i criats als masos en expansió; que amb el temps esdevenen masovers parcers, vinculats a casetes i masoveries, i obtenen el domini útil de petites parcel·lacions de noves rompudes; que accedeixen a la propietat de patis i cases; que s'estableixen com a artesans, especialment de mestres de cases, però també ferrers i fusters; que tenen al cementiri parroquial un "vas dels estrangers"...

Podem asseverar (sense, però, poder documentar-ho) que Balsareny no va quedar pas al marge de les primeres grans onades d'immigració als segles XIV-XV. Els immigrants constituïren la mà d'obra necessària per a emprendre el redreçament econòmic i demogràfic del país després de quasi un segle i mig de crisis (des de la pesta de 1348 fins al final de la guerra dels remences el 1486), ajudant a consolidar l'estructura agrària catalana naixent. A redós de la sentència arbitral de Guadalupe, els masos poderosos van poder acréixer el seu patrimoni amb l'adquisició del domini útil dels masos rònecs mitjançant l'establiment de censos satisfets al senyor del domini directe. Ho podem afirmar perquè, a principis del XVII, que és quan comencem a disposar de dades, ja s'atesta un petit nucli de persones, nascudes a la vila, amb cognom presumptament occità (sens dubte el nombre real d'immigrants era superior) que mig segle enrere no constaven als fogatges. Ara, al XVII, arriba la segona onada migratòria, arran de les guerres de religió, i en podem documentar algun cas més.

No pas tots els immigrants, però, eren criats i bracers: també exerceixen oficis especialitzats (mestres de cases, serradors, corders, fusters, ferrers, sastres...); s'instal·len al poble i n'afavoreixen així el creixement de l'activitat econòmica. Amb llur treball s'enriqueixen, accedeixen a la propietat immobiliària i atenyen aviat un estatus social notable, al qual no és aliena tampoc la via de les unions matrimonials. Així, els Artigues, Bassany, Bernaix, Bertran, Calmet, Creus, Giralt, Llimargues, Perris, etc., constituïran llinatges de menestrals i propietaris de pes al Balsareny del XVIII.

En fi, a partir de la Guerra de Successió s'acaben les migracions; a partir d'ara, els estrangers que atestem a Balsareny (més que res al llibre d'òbits) són soldats (francesos, holandesos, castellans) i passavolants (amb l'excepció de Joan Bach, francès mort el 1798 als 68 anys).

En les citacions dels documents antics regularitzo l'accentuació, la puntuació i les abreviatures. Convencionalment, en quantificar les ocurrencies d'un cognom o prenom a Manresa, Barcelona, delta del Llobregat i Mataró vull significar que el cognom o prenom en qüestió no apareix registrat a les llistes publicades per RAFAT (1993), MOREU-REY (1986, 1991), CODINA (1985) i NADAL-GIRALT (1966), respectivament, sobre els indrets indicats.

a) Residents

BACH No tinc cap altra dada d'aquest menestral francès, que estigué domiciliat a Balsareny a finals del XVIII i fou probablement corder. El cognom *Bach* no apareix a Manresa, Barcelona, delta del Llobregat ni Mataró. "*Mortuus fuit Joannis Bach, natione Galus, in dicto oppido domicilliatus, etatis sexaginta octo annorum, <chord>arius faber.*" [Òbit. 1798].

BASSANY “*Vassany ab Osset. É desposat a Barthomeu Basany estragner, pagès, fill llegítim y natural de Antoni Basayn y de Francisca muler sua, de la parochia de Sant Julià de Baranach, del regne de França, ab Maria Osseta donzella, filla legítima y natural de Pere Osset, molyner, y de... Osseta, muller sua, de la Parochia de sant Andreu..., tots del regne de França.*” [Matr. 1612]. Aquest Bartomeu és l’origen del llinatge *Bassany*, documentat abundantment a Balsareny des de 1612 fins avui, ja que el cognom és encara ben viu a Balsareny, com a tal (en les formes *Bassany/Basany*), i també com a motiu i nom de casa (*cal Bassany*, carrer Nou, 36), on ja per via de pubill es va perdre. Ben aviat, el 1700, els registres parroquials el van modificar en *Vassany* (el “*Vassany*” del marge del llibre de Matrimonis és un afegit del XVIII), i sols cap al XIX va recobrar la *B-* que, com veiem, és la forma originària.

Que a Balsareny sigui un cognom corrent i conegut de tota la vida no vol dir que sigui usual a Catalunya MOLL (1982) el desconeix. No és atestat a Manresa, Barcelona ni a Mataró. Hi ha dos **Pierris Basanya** al delta del Llobregat; també un **Bassier** i un **Bassaràn**; a Manresa, un **Bassa**. DAUZAT (1978: 56) documenta uns topònims **Bassac** (*Baciacum* 852; *Bassiac* 993; *Bassiacum* 1080 1120) a la Charente; **Bassan** (*Bacianum* 990), a l’Erau; i **Bassanne** a la Gironda. El nom procediria de l’antropònim llatí *Baccius*, o *Bassius*, de *Bassus*. També DAUZAT (1978: 701) troba un **Vasseny** (*Vaisniacum*, 898) a l’Aisne, que vindria d’un altre antropònim llatí, *Vassenius, variant de *Vassenus*. (6) Pel que fa a la parròquia de “*Sant Julià de Baranach*”, pot tractar-se del poble de **Brenac** (Aude), bisbat d’Alet, en una zona molt a prop de la frontera d’abans del Tractat dels Pirineus. D’aquest indret al Capcir per les Gorges de l’Aude, i a la Cerdanya pels Colls de la Quillana i de la Perxa, pels camins de pastor podia haver arribat a Balsareny. Però també hi ha dos **Bernac** (el de dalt i el de baix) prop de Tarba (Alts Pirineus); un altre a la Charente i encara un altre al Tarn. De qualsevol d’aquests indrets podien procedir els Bassany.

El 1639 moria “*Maria Basany, muller de Bartomeu Basany, moliner de Sallent*”; potser era a Sallent, el molí del seu sogre Pere Osset, moliner? El 1663 moria una “*Antònia Bassany, muller de Bartomeu Bassany*” (fill de l’altre Bartomeu, l’òbit del qual no em consta). El 1665 moria “*Valentí Basany, parayre*”, i el 1700, “*Maria Vassany*”.

BODER “*Pere Boder, pagès francès, de la parochia de Sta. Maria de la Faiola del bisbat de Cours, del regne de França, habitant del Castell [...] Fou enterrat en lo vas dels strangers.*” [Òbit. 1606]. Servent del baró, devia ser fadrí, car no documentem l’òbit de la seva muller ni de cap fill. No es documenta el cognom (tampoc en la forma *Bodet*) a Manresa, Barcelona, delta del Llobregat, Mataró, la Segarra, el Solsonès, l’Urgell ni l’Urgellet. De primer, vaig creure que es podia tractar del poble de **la Fajola**, sobre el Rebentí, a l’Aude, a tocar de l’Arieja, no pas lluny de *Brenac* (DAUZAT 1978: 281); d’allí es podia haver entrat fàcilment a la Cerdanya per l’Hospitalet, d’on, pel coll de Pimorent, s’arriba a la Vall de Querol. Justament de la Vall de Querol consta que, el 1596, Ferran Oliver, baró de Balsareny, havia fet venir 50 homes d’armes perquè l’ajudessin a plantar cara als visitadors de la Sèquia de Manresa; no haguera estat inversemblant que aquest *Boder* que vivia al castell hagués estat un d’aquells mercenaris, reclutat tot just passar la frontera, i després s’hagués quedat al servei del baró. Tanmateix, la Fajola d’Aude no pertany

al bisbat de Caors (Cahors), sinó al d'Alet; i en aquell bisbat no havia sabut localitzar cap parròquia amb aquest nom. Gràcies, però, a l'amable terceria del meu amic Joan Trulls Teran, he pogut haver l'inestimable ajut de l'erudit filòleg i historiador occità abat **Joan Lafont**, nascut a Ròcamador, ben a prop d'aquesta població. Cito textualment les seves paraules: "*Non podiatz milhor escaire per reculhir d'informacions subre la parròquia de La Fajòla! Soi nascut e vivi pel present a Ròcamador, lo nòstre petit Montserrat, a uns vint e cinc quilomètres de la subredicha Fajòla (...) Sense cap de dobeste possible aquela Fajòla es ben la nòstra. Es exactament la parròquia Santa Maria de l'Assompcion de (La) Fajòla (...) situada a siès quilomètres de la rota nacionala 20, a l'oèst de Pairac e a uèch quilomètres al nord de Gordon. Es pastoralament administrada pel prèire de Pairac, actualament lo sénher Marcèl Boisset. Es tamben una comuna amb son cònsol o baile e son conselh municipal. Ten nomas 220 parroquians (feligresos), es donc força pichoneta.*"

L'abat Lafont, a més de fornir-me tot de referències històriques i bibliogràfiques sobre la Fajola, m'assabenta que el cognom *Boder* "*en occitan s'escriu Bodet. Es un nom de familha uèi encara força expandit dins lo renvèrs (...) Uèi encara i a tres familhas Bodet a La Fajòla: Bodet Olivèr, del vilatjòt de La Plana; Bodet Patric, del vilatjòt de La Crotz del Puèg; Bodet Ivan, que viu al borg meteís de La Fajòla.*" (Abat Joan Lafont, carta personal, 14-VI-1992)

Que la transcripció "Cours" per al nom del bisbat es refereix a Caors (francès Cahors) era obvi, tot i que alguns dels estudiosos que han anotat la procedència dels immigrants es limiten a transcriure Cours sense plantejar-se'n la correspondència. Alguns petits llogarets que els mapes francesos anomenen oficialment "Cours" (un dels quals, ben a prop de Caors) no són ni han estat mai seus diocesanés. La correspondència catalana de la pronúncia occitana justifica aquella grafia; novament en paraules de Lafont: "*Cours*" *atal escrich en catalan es l'exacta prononciacion de l'occitan "Cáurs", en francés "Cahors". La vocala "a" escricha amb l'accent greu "á" se prononcia coma "o" francés o "ò" occitan. Lo retor catalan de 1606 non podiá escriure autrament lo nom del nòstre evescat en l'ausir prononciar de la boca de Pèire Bodet. La gràfia catalana autentifica aquela "Fajòla". Non pòt èsser son que la de Cáurs, sens cap de dobeste possible. Lo "Cours" qu'avètz trobat sus la mapa s'escriu en occitan "Cors", lo retor catalan l'auriá escrich "Curs" e non pas "Cours". De mai es un borg pichonet de 200 anmas qu'es pas jamai estat evescat e i a pas cap de "Fajòla" dins son renvèrs.*" (*ibid.*). Per tant, la parròquia de la Fajola, bisbat de Caors, és al departament de l'Olt, no lluny però de la Dordonha, i aquest Pere Boder o Pèire Bodet va recórrer un camí més llarg del que en principi li atribuïa jo.

CALMET El cognom dels Calmet de Balsareny és la forma catalanitzada del provençal **CALMETA**, que en francès ha donat **Calmette**; cf. DAUZAT (1989: 80) 'forme régionale du français CHAUME, provençal CALME, Auvergne CHAUX'. No se n'atesta cap ocurrència a Barcelona, al delta del Llobregat ni a Mataró. És clar que el cognom podria ser perfectament català: 'derivat diminutiu de *Calm* (com l'occità *Calmette*)' (MOLL 1987: 187); però la procedència geogràfica del primer Calmet balsarenyès és ben documentada (i la forma **Calmeta** del seu cognom original, així com la catalanització subsegüent, també): "**Pere Calmeta**, fadrí, mestre de cases

de França [...] ab Maria Sobirana, donzella” [Matr. 1673]; “**Pere Calmet**, mestre de cases de França” [Òbit. 1698]. RAFAT (1993: 109) documenta el 1690 els capítols matrimonials de **Pere Calmet**, “viudo, mestre de cases, de nació francès”, casat en segones núpcies amb Mariàngela Serras, filla del pareire Josep Serras, de Balsareny. **Pere Calmet** va iniciar a Balsareny una dinastia de mestres de cases que abasta els segles XVII i XVIII i part del XIX. En la seva línia troncal, el cognom *Calmet* ha arribat fins els nostres dies en la *cal Felip* (carrer del Castell 34; de *Felip Calmet*, nat el 1787). Com a nom de casa i de família, hi ha tres *cal Calmet* (carrer Vell 32; carrer de la Creu 15; carretera de Manresa 33).

CALVET “Bartomeu y Francesch Calvet y Tautó, jove fadrí, serrador, natural del Corregiment de Rodés en lo Regne de Fransa, fill lilegítim y natural de Joan Calvet, pagès, y de Susanna Tautó, cònjuges, habitant emperò en lo pobble de Santa Maria de Balsareny, ab la honesta Maria Sala y Mas, donzella...” [Matr. 1838]. L’ofici de serrador era corrent entre els immigrants occitans (NADAL-GIRALT 1966: 58 parla d’un “autèntic monopoli professional” de les regions de Lió i Caors). Rodès és al departament de l’Avairon, al Llenguadoc. Hom ha localitzat 3 Calvet a Manresa; 4 Calvet a Barcelona i 8 Calvet, Cauvet o Caubet al delta del Llobregat; un Cauvet a la Seu d’Urgell i cap a Mataró. El llinatge, però, no va arrelar a Balsareny: aquest serrador no és cap antecessor directe dels Calvet actuals (de la Torre del Gil).

COMAS “Antoni Comas, estranger” [Òbit. 1617]. Res no se sap d’aquest personatge, ni tan sols si era resident; l’assigno, doncs, en aquest apartat convencionalment. El cognom podria passar ben bé per català, d’on el suposo occità; se’n documenten 5 a Barcelona, 1 al delta del Llobregat i 3 a Mataró. A Balsareny, el cognom (i motiu, i nom de casa: carrer Vell, 30) *Comas* és ben viu, però no hi sembla haver relació amb aquest home, ja que, a diferència dels Bassany, Creus, Giralte i altres, aquí hi ha solució de continuïtat: el cognom triga a reaparèixer.

CREUS Cognom balsarenyc, profusament documentat des de 1599 (“Joan Creus, pagès”; 1624: “Joan Creus, sastre”) fins als nostres dies, en què ha quedat relegat a segon cognom, en vies de desaparèixer, a *ca l’Amorós* (carrer Vell, 5); i que ha donat origen a renoms i noms de casa: *cal Creus* (carrer Vell, 8), *ca l’Agneta de cal Creus* (carrer Nou, 62). Però un dels primers Creus documentats consta que era francès: “Joan Creus, traginer del regne de França, habitant en la Sagrera de Balsarenn.” [Òbit. 1602]. Pot tractar-se de dues famílies ben diferents, la del pagès mort en 1599, que no sabem d’on era i per defecte podem conjecturar que fos de Balsareny, i la del traginer francès; però també podrien ser pare i fill, o tenir algun altre vincle familiar, amb què un llinatge tan tradicionalment balsarenyc tindria origen occità.

El cognom és atestat un cop a Barcelona; al delta trobem un **Perris Creu**. Que MOREU-REY (1986: 67) remarqui la preferència del prenom *Joan* (un 33 per cent) entre els immigrants francesos, precisament en aquesta època, finals del XVI i primer terç del XVII, és clar que no vol dir res. Moreu-Rey (1991: 198) argumenta l’origen toponímic del llinatge *Creus* a Catalunya, a partir del monestir de Santes Creus i les seves dependències; esmenta explícitament, entre molts altres indrets on aquest cognom és antic, la vila de Balsareny. Altrament, no es pot afirmar que els dos primers Creus de Balsareny fossin parents; en tot cas, almenys un era francès. En 1515 i 1553 no figurava aquest cognom als fogatges.

- GAY** Llinatge que no ha deixat cap altre rastre a Balsareny. Surt citat en 1602. Una ocurrència a Barcelona i una altra al delta. “*Jaume Gay, tauler del regne de França*” [Òbit. 1602].
- GERMÀ** Aquest era un criat del baró de Balsareny, Ferran Oliver, i no se n’especifica la nacionalitat, sinó tan sols que era estranger. El cognom presenta tres ocurrències al delta. “*Francesch Germà, criat del senyor Oliver [...] fou enterrat en lo vas dels estrangers.*” [Òbit. 1614].
- GIRALT** “*Margarida Giralt, viuda, natural del regne de França.*” [Òbit. 1664]. El cognom *Giralt*, que ha arribat fins avui a Balsareny i és en via de perdre’s, era ací molt usual al segle XVII i XVIII, perquè correspon a un nom de casa, el mas anomenat **el Giralt**. El cognom alterna amb la variant **Girbalt**, que documentem també, sens dubte corresponent al marit difunt de la Margarida francesa: “*Gaspar Girbalt, pagès [...] en lo vas dels Richarts.*” [Òbit. 1658]. És clar, doncs, que la Margarida, de naixement, tenia un altre cognom, que ignorem; *Giralt* o *Girbalt* era el del marit. D’aquest home no se’ns indica l’origen; tanmateix, és enterrat “*en el vas dels Richarts*”, parents seus i també versemblantment francesos. Aventura que aquesta Margarida era Margarida Richart. Però hi ha també un altre matrimoni entre aquestes famílies, ara d’un Richart amb una Girbalt: “*Jauma Richart, fadrí pagès del lloch de Balsareny, fill llegítim y natural de Franc<isc>o Richart y de Elionor, muller sua, tots defuncts, ab Anna Girbalt, donzella, filla de Galar Girbalt, pagès habitant en Balsareny, viudo, y de Àngela Girbalt, muller sua, defuncta.*” [Matr. 1652]. El prenom **Galar** (*Gallard*) és també suggeridor d’un origen occità.
- MOLINER** “*Joan Moliner, francès, en casa de Onofre Martí*” [Òbit. 1654]. Encara que Onofre Martí, de la casa *Martí del Lloc*, era propietari del molí fariner de Balsareny, *Moliner* no és l’ofici del difunt, sinó el cognom. No era tampoc un soldat allotjat: com veurem més avall, el 1653 ja hi havia a Balsareny el Regiment espanyol Farnesio. Barcelona havia capitulat el 1652. Uns quants anys més tard, el 1659, el mateix Onofre Martí allotjava tropes castellanques. Aquest Joan Moliner, doncs, era versemblantment un mosso o criat de casa Martí. Documentem 3 ocurrències del cognom al delta i 3 més a Barcelona.
- OCET, OSSET** Aquí tenim el moliner francès, la filla del qual es va casar amb un altre “francès”, l’occità Bartomeu Bassany que hem vist més amunt. El cognom *Osset*, no tenint cap altre fill el moliner, es va perdre en morir ell el 1617. La muller va morir el 1623, i hom ja li havia oblidat el cognom, que va restar en blanc al registre: “*Vassany ab Osset. [...] Maria Osseta donzella, filla legítima y natural de Pere Osset, molyner, y de... Osseta, muller sua, de la Paròchia de sant Andreu..., tots del regne de França.*” [Matr. 1612]; “*Pere Ocet, molyner francès*” [Òbit. 1617]; “*Agnès [espai en blanc], muller de Pera [espai], molyner*” [Òbit. 1623]. No puc identificar la parròquia d’origen de l’Osset, il·legible: Sant Andreu Cruells, Güell? Prop de Brenac (el poble del seu gendre Bassany) no la hi situo.
- TUFFA, TUFA** Aquest cognom va deixar un rastre efímer: el francès, la seva muller i el fill. “*Galar Tuffa, stranger*” [Òbit. 1604;]”*Joana Tufa, viuda*” [Òbit. 1606]; “*Joana Tufa, viuda de segonas núpcias d’en Gallart de la Tufa, pagès de Balsareny, y de primeras núpcias de Joan Clusellas, hereu del mas Colladas [...] per concòrdia feta entre Joana Tufa y Andreu Clusellas, son fill, hereu del mas Colladas*” (1606) [Fund. § 114]; “*... padrí, Valentí Tufa, fadrí pagès de la parròquia de*

Balsareny, fill de Joan Tufa, pagès.” [Bapt. 1644]; “... *padrí, Valentí Tufa, fill de Joan Tufa y de Paula, muller sua, de esta parròquia*” [Bapt. 1645]. Remarquem el prenom *Galart/Gallart*, atestat 5 cops a Manresa, un cop a Barcelona, un altre a Mataró i 9 al delta (i com a cognom, 7 a Manresa, 1 a Mataró, 12 al delta). Pel que fa al cognom *Tufa*, DAUZAT (1978: 688) creu que pot venir d’un nom d’home germànic *Tuffa*, del qual provindria el topònim francès *Tuffé*, documentat *Thusphiaco* 675, *Tuffiaco* 802, *Thusficaco* s. IX.

b) *Transeünts*

FRANCS Tota guerra comporta necessàriament la mort, en combat o de malaltia en llurs allotjaments, de militars. La Guerra dels Segadors o de Separació va suposar l’òbit de diversos soldats. Aquest n’és un, que estava allotjat a la Masia de Vilafruns. Al delta apareixen dos *Franch*; cap a Manresa, Barcelona ni Mataró. “*Joan Francs, del regne de França, soldat, en lo Mas de Vilafruns*” [Òbit. 1642].

MORES Aquest era un passavolant: un pelegrí que amb tota la família havia travessat la frontera, potser, com feien altres romeus, amb la intenció de pujar a Montserrat abans d’emprendre el camí cap a Sant Jaume de Galícia, i va trobar la mort a Balsareny. A Barcelona només trobem *Morer, Moret, Moreu*; al delta, *Moreu, Moret* i *Mourés*. “*Nicolau Mores, home pobre, francès, lo qual anava a romiatge ab muller i fills [...] Fou enterrat en lo vas dels strangers.*” [Òbit. 1614].

PRATS Una altra víctima de la Guerra dels Segadors. Pel cognom, deu ser de Tolosa de Llenguadoc (el pont nou, sobre la Garona). Documentem 8 Prats a Barcelona i 10 al delta. “*Joan de Prats, fadrí, nat en la vila de Tolosa, fill de Joan de Prats, texidor de llana, habitant en lo cap del pont nou de Tolosa.*” [Òbit. 1642].

SANTAMOR Encara un caigut de la mateixa guerra. No atestem altres ocurrences d’aquest cognom. “*J. Santa mor, fadrí francès que venia de la guerra.*” [Òbit. 1643].

[**ANÒNIMS**] “*Phel<ic>iano [...], francès*” [Òbit. 1647]; “*Un francès*” [Òbit. 1652].

c) *Cognoms de possible origen francès o occità no documentat*

ARTIGUES Cognom ben català però també occità. No apareix a Balsareny als fogatges de 1515 i 1553. En canvi, el trobem repetidament a partir del 1600. Els Artigues no són propietaris, ans masovers o mossos de diferents cases: “*Eulària Artigues, muller de Pera Artigues*” [Òbit. 1600]; “*Pera Artigues [...] en la casa del Solà del Adernet [...] va caure de la escala*” [Òbit. 1606]. I moltíssimes altres ocurrences, fins als nostres dies. Tenim al segle XVII que hi ha Artigues masovers a Fucimanya (molts anys, la viuda, masovera); residents i no pas amos del Lledó detràs Castell (un cop citats com vivint al mateix castell); i abans, al Solà d’Aladernet, mai com a propietaris. El 1697, d’una escopetada, mor un Artigues que ja era sabater i s’estava al poble; a mitjan XVIII ja en documentem un que posseïa una casa al carrer Nou, 15 [Òbit. 1743]. Els Artigues devien venir a Balsareny amb l’expansió demogràfica que Balsareny va experimentar en època postremença, i es llogaren de mossos o masovers. Res no ens autoritza a inferir-ne l’origen estranger; però no deixa de ser simptomàtic que, a tocar de Brenac, trobem dos pobles occitans de nom Artigas (Aude, Arieja), en un sector d’on podia haver sortit un petit focus d’immigració occitana que es va establir a Balsareny. Tanmateix, el llinatge es va extingir. Els actuals Artigas balsarenyesos procedeixen del terme veí de Castelladral;

però, malgrat la proximitat geogràfica, no podem sense proves vincular-los amb els seus homònims. Hi ha 3 Artigas o Artigues a Manresa, 4 a Barcelona, 13 al delta del Llobregat i 4 a Mataró (més un Artiga).

BABRA Cognom molt corrent a Balsareny els segles XVII- XVIII; més tard ha desaparegut i ha romàs com a nom de casa (carrer Vell, 24). MOLL (1987: 64, 80) n'apunta adés un ètim germànic *wabra* 'bosc', adés el nom de santa *Bàrbara*. També esmenta un topònim francès, *Vabre*. No consta a Barcelona ni al delta; a Mataró, només un *Barbra* (que, tanmateix, va donar origen al llinatge **Babra** a Mataró; cf. NADAL-GIRALT 1966: 72). No surt als fogatges de Balsareny (1515, 1553). En canvi, apareix com aquell qui diu al primer full dels registres parroquials, i amb oficis diversos (mestres de cases, sastres, sabaters, pagesos, corders): "*Joana Anna Babra, filla de Joan Babra, mestre de cases*" [Òbit. 1598; "*Joan Babra, mestre de cases*" [Òbit. 1638; "*Honofre Babra, sastre*"; "*Joannis Babra, sutoris*" [Bapt. 1644, 1645]; "*Paula Babra, viuda*" [Òbit. 1654] i *passim*. Cap indici no permet d'advertir-ne un origen estranger: per bé que devien ser forasters vinguts després de 1553, podien perfectament procedir de la immigració interior.

BASTIDA (JAQUES) "*En Jaques, de dit terme de Balsareny, s'és atrobat que tenia lo dit seu hort regat atesa*" [ASM, AHCM, lligall 2, carpeta C, núm. 11]; "*Antoni Joan Bastida, fill de Jaume [sic] Bastida y Eulària*" [Òbit. 1599]; "*Joana Magdalena, filla [...] de Jaques Bastida, brasser, y de Eulària, muller de aquell.*" [Bapt. 1601]; "*Jaques Bastida, bracer*" [Òbit. 1601]; "*Eulàlia Bastida, viuda*" [Òbit. 1604]. Enlloc no se'n diu que aquest home fos francès. El cognom pot passar per català; Moreu-Rey no el troba el 1637 a Barcelona, ni Rafat a Manresa; Codina en documenta quatre al delta. Però el prenom és revelador. Apareix 10 cops al delta (i 4 més com a cognom); a Mataró, un com a prenom, i a Barcelona, un com a cognom; a Manresa, dos cops com a cognom. També és significatiu el fet que a Balsareny *Jaques* fés funció de sobrenom: així, les actes del reconeixement de la sèquia del 13 de juny de 1595, en què foren sancionats catorze balsarenyesos per regar els seus horts fraudulentament, esmenten aquest personatge en dues ocasions, sempre com "*en Jaques*", mentre que els altres tretze són citats tots pel cognom (només un dels quals amb prenom + cognom, i un altre amb cognom + motiu). No han deixat altre rastre familiar a Balsareny.

BERNAIX / BERNATX "*Margarida Barnatxa*" [Òbit. 1654]; "*Bernat Joseph Joan, fill llegítim y natural de Jaume Barnaix, ferrer del lloch de Balsareny*" [Bapt. 1663]; "*Joan Rodoreda y Puigdorca, altrament Barnaix*" [Òbit. 1722]; "*Magdalena Perris y Bernaix, muller de Antoni Perris, fuster*" [Òbit. 1736]; "*Los Plans del Barnatx*", "*lo portal o plaza del Bernatx*", "*la casa gran del Bernatx*", "*la casa petita del Bernatx*" [Inventari Tomàs Sala, arxiu Josep Sant] (1839). Enlloc no es diu que aquest *Bernaix* fos francès. És un cas típic de cognom que esdevé motiu i nom de casa. Però el cognom no és català. DAUZAT (1978: 73) dóna, per als noms de lloc francesos, *Bernac*, *Bernay*, *Brenac* formes antigues com *Brenad* 855, *Bernacum* 870, *Berniaco* 1088, *Brenaicum* 1100, *Brenaco* 1110, etc., provinents d'un antropònim germànic. No crec que tingui relació amb *Vernais*, *Vernay*, *Vernaux*, *Vernajoul*, *Verneugheol* (*Verniaco* 1187, *Vernas* s. XIII), del nom d'arbre 'vern'. En català, un cognom *vernaix* / *vernatx* derivat de *vern*, fóra ben rar; cf. *Vernet*, *Verneda*, *Vernadell*. El comú *vernatxa*, 'varietat de raïm i el vi que se'n fa' no és paraula corrent a

Balsareny; el *DCVB* l'atesta al sud del Camp de Tarragona. O interpretació a la castellana de la metàtisi *Bernach* # *Brenach*. Tampoc no sembla que pugui procedir directament del prenom *Bernat*, molt estès entre els francesos (cf. MOREU-REY 1986: 64), ni adjudicar-li gratuïtament un origen italià a causa de la terminació *-atx*. Una dada potser significativa és el fet que del poble de *Brenac* (Aude) o *Bernac* (Alts Pirineus, Charenta o Tarn) procedia el Bartomeu Bassany que coneixem; no tenim, però, cap prova que ens permeti relacionar amb seguretat el cognom *Bernaix* amb aquests noms de poble. Observem, a més, que els *Bernaix* emparentaren per matrimoni amb la família **Perris**, de cognom clarament francès, propietaris de *cal Barnatx* en 1760. És clar que tot plegat són hipòtesis ben etèries. No l'atensem a Manresa, Barcelona, Mataró, la Segarra, el Solsonès, l'Urgell ni l'Urgellet. Sí que al delta hi ha un **Bernaxios**. Tampoc no figura als fogatges de 1515 i 1553 a Balsareny.

BERTRAN És un prenom i cognom molt usual a Occitània; cf. la nombrosa immigració provinent de Sant Bertran de Comenge (MOREU-REY 1986: 67) i el gran nombre d'ocurrències que en dóna CODINA per al delta del Llobregat. Però també és ben català. En constato la presència des de mitjan s. XVII; però podia perfectament procedir d'una immigració interior. Després es perd. "*Pere Antoni Bartran, pagès del lloch de Balsareny*" [Bapt. 1644]; "*Valentí Bartran, sastre, fadrí, fill [...] de Antoni Bartran, del lloch de Balsareny, y de Gerònima, muller sua*" [Matr. 1647] i tres ocurrències més fins a 1665.

CUSSACHS "*Onophrius Josephus Isidorus, filius illegitimus [sic] et naturalis Fermi Cussachs, egricola dictæ parrochiæ*" [Bapt. 1644]. Com a cognom, apareix alguns cops al segle XVII. També en la forma **Casachs**: "*Blasii Casachs, in manso del Toscher*" [Bapt. 1644]. Com a topònim, *Cassac* és força comú, i distribuït enjondre per diversos departaments, a França. DAUZAT (1978: 236) en documenta les formes *Cuissiacus*, *Cuciaco*, *Cutiaco*, *Cussiaco*, *Cusseaco*, etc., entre el 774 i el s. XVI. Moreu-Rey, a Barcelona, troba un *Causà* i un *Caxachs*; Codina, 4 *Cussana* i dos *Cussell/Cussells* al delta; i un *Casac* a Solsona.

DEVESA Cognom documentat ja el 1611: "*Magdalena Devesa, viuda, muller relicta de Jeroni Devesa, sastre*"; "*Catharina Deveza, filla de Jaume Deveza, parayre*" [Òbit. 1647]; "*Marianna Devesa, donzella, filla de Jaume Deveza, parayre*" [Òbit. 1654]. Després del matrimoni (22 de febrer de 1662) amb Antoni Joan Llimargues (de cognom clarament occità), *Devesa* passa ser el nom de casa i sobrenom de la família *Llimargas* y *Deveza*: "*Antoni Joan Daveza*" [Matr. 1672], fins avui, en què el cognom ja és un altre, però el motiu i nom de casa continua viu. Moreu-Rey troba 3 *Davesa* i un *Devesa* francesos a Barcelona; Codina, deu al delta. Però res no demostra que el cognom no sigui ben autòcton. En els fogatges de 1515 i 1553 no consta a Balsareny; però podia haver-s'hi instal·lat procedent d'un altre indret de Catalunya.

FAGES Avui només motiu i nom de casa, ha estat un cognom abundantment documentat des de 1648 a Balsareny: "*Pere Fayas, de Balsareny*" [Bapt. 1648]; "*Mònica Fagias, muller de Pera Fajas*" [Òbit. 1652]; "*Petrum Fages et Eulàlia Pons*" [Matr. 1658] i *passim*, fins al segle XIX, en què passa a segona posició i es perd com a cognom, però roman com a nom de casa. Moreu-Rey troba dos *Fages* o *Fajes* entre els cognoms francesos a Barcelona; Codina en dóna 10 ocurrències al delta. És clar, però, que és també un nom ben català. Avui es pronuncia ioditzat (*faies*), tret fonològic conegut en la parla de la zona: cf. *puiar*, *el Muial*.

- GAIXIGUES** “*Ramon Gaxigas, pagès*” [Òbit. 1640]; “*Onofri Gaxigas, paratoris lane dicti loci*” [Bapt. 1644, 1647]. Ni Moll compta aquest cognom, molt comú a Balsareny entre mitjan XVII i tot el XVIII, entre els catalans, ni el localitzem entre els llinatges francesos de Manresa, Barcelona, el delta i Mataró. Probablement occità per la terminació, res més no ens n’indica el probable origen forà. Potser el nom és variant de *Queixigues*, plural de *Queixiga*, variant de *queixic* ‘alzina carrasca’.
- GRAMUNT** Tampoc no es pot afirmar res sobre l’origent d’aquest *Gramunt*, llinatge que no va arrelar. Pot ser simptomàtic el prenom *Giralt* i el seu ofici. Hi ha un *Gramunt* i un *Gramont* a Mataró; dos *Gramon* a Manresa; també un *Gramont* al delta; cap ocurrència a Barcelona. “*Giralt Gramunt, mestre de cases del lloch de Balsareny, ab Maria Vilarona*” [Matr. 1648].
- LLIMARGUES** Vet ací un dels cognoms més corrents a Balsareny. Documentat des de 1598 (la data més antiga dels arxius parroquials), Moll no l’inclou entre els llinatges catalans. Infructuós el recurs a DAUZAT (1978: 312), que només esmenta com a noms de lloc *Liozargues* (*Lhauzargues*, *Lhuzarges*, s. XIV; *Lieusargues* s. XVI), procedents d’un antropònim LIBYCIUS a través de les formes sufixades LIBYCIANICUM o LIBYCIACUM; i *Lissargues* (*Lieusargues*, *Lissargues*, *Liouzargues*, s. XVI), provinent d’un suposat LICCIANICUM (es coneix el nom de persona LICCIACUM). Sembla clar que cal localitzar l’origen toponímic del cognom en la **Limarga**, comarca del departament de l’Olt (fr. Lot), prop de Fijac. L’etimologia del lloc, i del cognom balsarenyès, podria venir de l’aglutinació de l’article occità *li-* (masculí plural) amb el plural del provençal *margue* < MANICU ‘mànc’. La primera documentació de Balsareny diu: “*Antoni Llimargues, parayre, habitant mentre vivia en lo loc de Balsereñ*” [Òbit. 1598]. Aquesta expressió “habitant mentre vivia”, del tot inusual (se solia posar “*pagès del lloch / de la parròquia de...*”, o “*habitant en lo lloch de...*”), fa pensar que no era nat a Balsareny. Però no passa de ser una conjectura. El 1553 no apareix al fogatge. També documentem la seva muller: “*... padrina, Margarida Llimargues.*” [Bapt. 1604]; “*Margarida Llimargues, viuda relictà de Antoni Llimargues*” [Òbit. 1605]. Potser era un germà seu aquest Arnau Llimargues coetani: “*Joana Caterina, filla [...] de Arnau Llimargues y de Miquella*” [Bapt. 1602]; “*Arnau Llimargues*” [Òbit. 1607]; “*Miquella Llimargues, viuda relictà de Arnau Llimargues*” [Òbit. 1613]. Genís, fill d’Antoni, en continua el llinatge: “*... padrí, Genís Llimargues, fill de Antoni Llimargues y Margarida.*” [Bapt. 1605]; “*Madò Joana Llimargues, muller de Genís Llimargues*” [Òbit. 1614]. La família es va ramificant amb nous individus: “*Maurisi Llimargas, fadrí pagès, fill de Sebastià Llimargas.*” [Òbit. 1639] i *passim*. Algunes d’aquestes branques va adquirir aviat un sobrenom diferenciador: així els Llimargues de *ca l’Asserit* (Nou 13); els de *cal Devesa* (en aquest cas, ajuntant al cognom propi el de la pubilla amb qui es casà Antoni Joan Llimargues en 1662, com hem vist més amunt), o els de *cal Batista* (d’un Joan Baptista Llimargas: carrer Nou 40, carretera de Berga 26). El cognom ha arribat, esponderós, fins avui. D’altra banda, atestem una Caterina Llimargues, filla d’Antoni Llimargues, moliner, de Sant Martí de Torroella (és a dir, una família catalana ja almenys des de dues generacions), que es casa amb un Joan **Llanes**, treballador, fill de Joan, del lloc de bisbat de Comenge (RAFAT 1993: 100).
- PERRIS** “*Barnat Perris, texidor de llana*” [Òbit. 1638]; “*Maria Perris, filla de Francesch Perris*” [Òbit. 1638]; “*Joan Perris, fill de Barnat Perris, texidor, y de Antiga*” [Òbit.

1639]; “*Teresa Perris, filla de Francesch Perris, texidor de llana, y de Maria*” [Òbit. 1640]; “*Francesch Perris, texidor de Llana*” [Òbit. 1649]; “*Jaume Perris, farrer, natural de Balsareny*” [Matr. 1662]. Fins al segle XVIII hi ha Perris a Balsareny. Són propietaris d’una casa gran (1760, *cal Barnatx*) i de moltes terres. El cognom és francès (no pas de *peyre*, cf. DAUZAT 1978: 526 per a *Perrier, Perreuse, Perreux, Perrex*; ni tampoc de *péré* < PIRARIUS ‘perer’ per a *Perriers*), sinó format sobre el prenom **Perris / Pierris**, del qual Moreu-Rey en documenta dos a Barcelona (més un Pierres); Nadal i Giralt quatre a Mataró; Codina troba 28 Pierris i 21 Perris (més 1 Pierres) al delta, 50 casos sobre un total de 3 607 persones (1,4 per cent). Bach atesta també un *Peris* a Sant Guim; i Rafat, dos a Manresa. El prenom Bernat ens ho abona indirectament: era absolutament inusual a Balsareny i en canvi comú a França (Moreu-Rey en troba 79 (6,28 %) entre els francesos de Barcelona el 1637). El parentiu amb els Bernaix, per matrimoni de Magdalena Bernaix amb Antoni Perris, no passa de ser una coincidència, que associa el cognom de l’un amb el nom de casa de l’altre, tots dos de probable origen francès. El cognom Perris no surt als fogatges de 1515 i 1553.

RICART “*Marianna Ricarda, muller de Joan Ricart*” [Òbit. 1604]. “*Catharina Richart, viuda, ‘de més de sent y deu anys’*” [Òbit. 1638]; “*Joseph Richart, minyonet de mamella, fill de Valentí Richart y de Catharina*” [Òbit. 1639]; “*Valentí Richart, pagès*” [Òbit. 1639] i diverses aparicions més fins al 1681. Els *Girbalt*, llinatge d’origen francès (*Giralt*) eren enterrats en el vas dels Ricarts. Aquesta dada no és indicativa, ja que la unió familiar es documenta en aquesta Maria, Girbalt per casament i Ricarda (cognom feminitzat del seu pare, Ricard) de soltera. Trobem 3 Ricard o Ricart a Barcelona, i 3 més al delta; un al Solsonès i un a la Seu d’Urgell. A Manresa, un Giralt Ricard, del bisbat de Tolosa, l’any 1577. A Balsareny, no figuren als fogatges de 1515 i 1553.

RODERGUES Vet ací un cognom molt corrent a Balsareny. Els Rodergas eren barbers i havien tingut l’establiment a *cal Traver*, antic cirurgia (després *ca l’Arep*: plaça de l’Ajuntament 4, Trull 2; carrer Nou 8). El besavi de l’actual vell *Arep*, s’hi va establir. Havia nascut a Montalbà, a l’exili, perquè el seu pare era carlí i va haver de fugir. El seu fill, Miquel Rodergas, casat amb Julita Sitges, ja va néixer a Balsareny; hi va fer de barber. El rebesavi carlí era de Berga, i el llinatge procedeix d’allà; no es remunta, doncs, a Balsareny, abans de mitjan XIX; per bé el cognom revela, sens dubte, un origen occità per als Rodergues berguedans de segles anteriors. MOLL (1987: 169) el fa procedir de l’occità *Rodergue / Rouergue*, del llatí *Rutenicus*, la qual cosa és ben versemblant. El principal topònim: *Vilafranca de Roèrgue* (Avairon). Però en aquest cas, la immigració es va encarrilar cap al Berguedà. No en trobem ocurrències a Manresa, Barcelona, Mataró, la Segarra, el Solsonès, l’Urgell ni al delta; ni a Balsareny abans del XIX.

SAIOL Llinatge avui perdut a Balsareny, hi fou molt usual els segles XVII- XVIII. No figura, en canvi, als fogatges del segle XVI. “*Pere Sayol, parayre del lloch de Balsareny*” [Bapt. 1645] [1648]; “*Maria Sajol, filla de Pere Sajol.*” [Òbit. 1658]. Sembla un cognom ben català. MOLL (1987) no el recull, però sí el DCVB, documentat a diversos indrets de Catalunya (no a Balsareny). També Coromines, al *DECat*, en dóna referència, i així mateix de la casa *el Sajol*, de Moià, i *el Saiol* a Sant Aniol de Finestres. Per a Coromines, *saiol* podria ser una formació paral·lela

de *saió* ‘franja de sembradura, generalment limitada per dues pórques o solcs’, amb el sufix -OLUS. Per a Moll: *saiol* ‘varietat de figa’. Moreu-Rey no el registra a Barcelona; sí, un sol cop, Codina al delta del Llobregat. En llenguadocià, i amb el sufix -ONE, *saió és selhoun*. En català, *saiol* ja és recollit al diccionari de Gabriel Busa (1507).

e) *Renoms moderns*

Ja decididament fora de l'àmbit que el títol de l'article delimita, faig un brevíssim esment a dos (o tres) motius i noms de casa que al·ludeixen a la procedència de França: **EL FRANCÈS / CAL FRANCÈS, LES FRANCESES** (Sant Marc, 53; Raval, 23).

Perquè va viure a França. Traspasat fa pocs anys, el seu motiu, molt popular, donà nom a casa seva i a un taller on treballava. Les seves fillastres, de joves, eren conegudes com “les Franceses”, per feminització del nom de casa seva.

CALA FRANCESA (Trull 10; carretera de Berga 11). Són dues cases que havien portat aquest nom. La casa del carrer del Trull, molt antiga, a la sagrera (hi ha una tradició que en fa la més vella del poble), té uns altres noms atestats des del segle XVII (*cal Xecó = la Ferreria*, pel motiu i l'ofici de l'amo), i des del XVIII encara un altre (*cal Sardina*, motiu d'un estadant). Després es va dir *ca la Xeixa* o *ca la Francesa*, perquè s'hi va estar una dona que havia vingut de França, casada amb un balsarenenc de *ca l'Amió*, la mateixa que després es va traslladar, amb el nom de casa i tot, a la carretera de Berga.

f) *Altres cognoms*

Sense dades ni indicis per poder-ho establir, esmento ací uns pocs cognoms més, suara usuals a Balsareny i avui desuets, que podrien tenir origen francès, per bé que també podrien perfectament ésser autòctons.

ESCARABATXERES “*Joan Escarabatxeras, fadrí parayre habitant en lo lloch de Balsareny, fill [...] de Esteva Escarabatxeras [...] de la vila de Sallent [...] Test: Joanne Escarabatxeras, lanæ paratore*” [Matr. 1658; “*Joan Escarabatxeras, paraire del lloch de Balsareny*” [Matr. 1659 (testimoni)]; “*Anna i Joan Scarabatxeras*” [Conf. 1666]; “*Joseph, fill de Joan Scarabatxeras, parayre*” [Conf. 1685]; “*Hyerònim, fill de Joan Scarabatxeras, parayre*” [Conf. 1685]. Aquest cognom, usual a Balsareny el XVII i el XVIII, el relacionem amb Barcelona a través d'un “*Jaume Escarabatxeres, fuster de Barcelona*” que s'havia compromès amb l'escultor Josep Generes l'any 1661 per fer el retaule major de Balsareny, i el 1666 l'acabava; hom en documenta una època estesa per ell als jurats i obrers de la parròquia, i un esment a l'acta de la vista pastoral del mateix any (cf. BOSCH 1990). Si el fuster era de Barcelona, ¿tenia potser família a Balsareny i per això rebé l'encàrrec del retaule? RAFAT (1993: 72) atesta uns germans *Bertran, Pere* i *Arnau Scarabatxera*, fills de *Giralt Scarabatxera*, pagès de Sant Mamet, bisbat de Sant Flor. Segons Coromines (*DECat*), el nom *escarabat* o *escaravat* presenta dialectalment la variant *escarabatx*; l'africada és, doncs, autòctona. I la terminació *-eres*, tan comuna en topònims occitans, no és pas ni de bon tros conloent. No consta a Barcelona ni al delta ni a Mataró.

ESMERATS “*Bertran Esmarats, fill [...] de Antoni Joan Esmarats, texidor de llana.*” [Òbit. 1645]. “*Antoni Joan Esmarats*” [Òbit. 1645] i diverses aparicions més fins a 1692. Sota la forma *Asmarats*, MOLL (1987: 318), citant Coromines, fa derivar

aquest cognom del llatí *merus*, i documenta *Smeradus* (947); també suggereix l'antropònim *Smaragdus*. No apareix cap cop entre els francesos de Manresa, Barcelona, el delta del Llobregat ni Mataró; penso que no és un cognom francès. Fou un llinatge estès a Balsareny des de mitjan XVII fins a principis del XVIII.

MAGNET Cognom molt corrent a Balsareny, no documentat el 1553 i sí ja el 1615: “*Esteva Magnet, sastre habitant en dita paròchia, lo qual [...] lo avían mort los bandolers*” [Òbit. 1615]; “*Catharina Magnet, filla de Joan Magnet, fuster*” [Òbit. 1641].

MOLL 1987 no el recull entre els cognoms catalans; però tampoc Moreu-Rey no el troba a Barcelona, entre els immigrants francesos, al XVII; ni Codina al delta, ni Nadal i Giralt a Mataró, ni Rafat a Manresa. Res no ens autoritza a aventurar-ne la procedència forana. A Balsareny, molt usual al llarg de quatre segles, ha arribat fins al XX, i ha donat lloc a diversos noms de casa (carrer Nou, 32 i 41; carrer Vell, 22).

SINGLE / SINGLA Cognom molt usual a Balsareny, ja des de 1598 (però no apareix al fogatge de 1553). No consta com a francès a Manresa, Barcelona, al delta ni Mataró. “*Marianna Singles, filla [...] de Pere Single y Agnès*” [Òbit. 1598]; “*Elisabet Joana Singla, filla [...] de Honofre Singla y de Elisabet.*” [Òbit. 1598]; “*Antoni Ledó fadrí ab Margarida Singla donzella, filla [...] de Bernat Single, pagès, y de Joana, muller sua, tots de dita parròquia y bisbat.*” [Matr. 1600] i diferents ocurrences fins el 1666.

VENDRANA “*Pere Joan Vendrana, fill de Jaume Vendrana, texidor de lli*” [Òbit. 1598]; “*Agnès Vendrana, muller de Jaume Vendrana, texidor de lli*” [Òbit. 1601]. Moll no aplega aquest cognom entre els catalans, ni Moreu-Rey entre els francesos de Barcelona al XVII. Rafat troba a Manresa uns *Vedrena*, *Vedrenes* (del lloc de *Vedrenes*, Llemotges) i uns *Vedrines* (del bisbat d'Agèn).

g) *Enllaços de dones balsarenyeses amb francesos i occitans*

Al l'important treball de Francesc Rafat buidant els rics arxius notariais de Manresa trobem, en l'apartat de capítols matrimonials, diversos casos de dones de Balsareny que contreen matrimoni amb occitans o francesos. Encara que no en consta la residència, en molts casos és fora de Balsareny; però els incorporo també a aquest capítol (RAFAT 1993: 73-109).

[sense cognom] Antoni, pagès, fill de Guillem, pagès, del bisbat d'Agèn; amb Caterina, filla de Bartomeu Lado [Lledó], pagès, de Balsareny (1577).

[sense cognom?] Bernat de Sant Joan de Golas, bisbat de Tula; amb Magdalena, filla de Cristòfol Balaguer, de Balsareny (1599). Entenc que aquest “Sant Joan” forma part del nom de la parròquia de Golas; però també podria ésser el cognom d'en Bernat.

BALAGUER Bernat de Balaguer, fill de Joan, del lloc de Saurat, comtat de Foix; amb Miquela, filla de Joan Casas, de la parròquia de Serra-sanç (1538).

BOU Samsó Bou, pagès, fill de Joan, pagès, de Vilanova, bisbat de Comenge; amb Joana, filla de Joan Rovira, pagès, de Castelladral (1609).

BRAQUET Pere Braquet, pagès, fill de Montserrat, pagès, del “lloc d'en sausa”, bisbat de Comenge; amb Beatriu, filla de Pere Mauri, pagès de Balsareny (1618).

BURGUERAS Joan Burgueras, serrador, fill de Pere, traginer, de la ciutat d'Agèn; amb Jerònima Noguera, filla de Bartomeu, pagès de Balsareny (1640).

- CAYRELL** Guillem Cayrell, pagès, del lloc de la Romaguera, bisbat de Caors; amb Margarida, filla de Pere Sala, pagès (1554).
- FORNER** Joan Forner, fill de Francesc, del bisbat de Pàmies; amb Magdalena, filla de Joan Artigues, pagès, de Balsareny (1615).
- LAFORGA** Bertran Laforga, fill de Bernat, del lloc de Durban, bisbat de Coserans; amb Margarida, filla de Joan Vila, pagès, d'Argençola.
- SAUSES** Leonart Sausés, mestre de cases, fill d'Antoni, mestre de cases de la parròquia de Sant Joan de Coder, bisbat de Llemotges; amb Maria, filla de Joan Rabeya, pagès de Balsareny (1669).

71. ENTITATS I INSTITUCIONS

Referència dels noms de les entitats i institucions de la societat civil local més significatives culturalment des de finals del segle XIX fins a l'actualitat.

AGRUPACIÓ CULTURAL I FOLKLÒRICA. Creada cap als anys 70, el 1984 va passar a integrar-se en el *Cercle Cultural de Balsareny*.

AGRUPAMENT ESCOLTA "GUILLEM DE BALSARENY". Fundat per mossèn Felip Pujals el 1955, sota l'empara oficial del Centre Excursionista d'Acció Catòlica, però amb el nom d'Agrupament Roger de Flor, en memòria de la primera etapa, la d'abans de la guerra, dels Minyons de Muntanya de Palestra (1931-1934), continua existint. Vegeu *Sarment*, 48, gener 1980, pàg. 3-32; núm. 227, maig 1995, pàg. 3-8; i núm. 228, juny 1995, pàg. 13.

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE BALSARENY (MÚTUA SANT JOSEP). Durant anys, la Mútua Sant Josep ha tingut cura de les formalitats i despeses d'enterrament dels seus mutualistes. La nova legislació de mútues va fer que es convertís en una associació de veïns, un dels objectius de la qual és de subvenir parcialment a les despeses d'enterrament dels seus afiliats.

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SANT ESTEVE. ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE VILAFRUNS. Organitzacions que representaven els interessos dels habitants de les colònies Soldevila i Vilafruns, respectivament als anys 1970 i 1980.

ATENEU, L'. Local republicà anterior a 1905; posteriorment se'n digué **EL RECREU**. Vegeu *supra*, IV, 31, Raval 23; i *CARRETÉ* 1995: 63ss.

BALL DE LA FAIXA. El ballen nou nois. Posats en cercle, van girant sobre ells mateixos mentre conflueixen cap al centre de la rotllana. Quan s'hi han agrupat, lliguen els caps de les faixes i tornen a obrir-se, sempre girant, de manera que les faixes es desfan del tot. Quan s'ha obert tot el cercle, queda una gran estrella d'onze faixes blaves i vermelles; cada ballador sosté la seva amb la mà. El capdancer comença de ballar, alternativament, per sobre i per sota de les faixes, de manera que es va lligant ell mateix fins arribar al mig. Allí posa el cap sobre el nus de les faixes i "*fa la figuereta*", és a dir, la vertical, mantenint l'equilibri tant com pot. Quan finalment recupera la verticalitat, desfà el seu camí. Quan s'ha deslligat, els altres vuit dansaires, que tot el temps han anat saltant sobre el seu lloc, tornen a convergir cap al centre tot faixant-se, deslliguen els caps de les faixes i tornen a la posició inicial; tot al ritme reiteratiu de l'harmoniosa melodia. Recuperat pel *Mateuet* el 1947 (*Sarment*, 76, maig 1982, pàg. 2; *Sarment*, 113, juny 1985, pàg. 7).

- BANDA DE TROMPETES I TAMBORS.** Dirigida per Manuel Soto Jareño, va actuar durant els anys 70 i 80.
- BASTONERS DE BALSARENY.** Ja existien el 1904 (CARRETÉ 1995); s'ha dit que des de 1870, sense documentar-ho (*Sarment*, 113, juny 1985, pàg. 7). Els balls que actualment encara podem tenir la sort de veure són: *la Marxa, la Draga, el Picotí, el Picacea, el Rotllet, el Rotllet Nou i l'Airosa*. El ballen vuit homes, uniformats amb un tradicional vestit blanc, amb barret de copalta encintat, armilla, corbata, faldilla amb llistes virolades, pantaló i espadenyes de set vetes. Porten dos bastons cada un, llistats amb els colors de la senyera, llevat del banderer, que porta un bastó i l'estendard del grup, un bastó llarg amb cintes de colors. Els balls foren harmonitzats i instrumentats per a cobla per J. M. Tarridas. Vegeu també PLANES (1982a, 1983b) i CARRETÉ-BENÉITEZ (2002).
- CAMINADA POPULAR DE BALSARENY.** Des de 1987 organitza anualment una caminada per senders i corriols no sempre prou coneguts.
- CARRUSSEL.** Espectacle teatral que va funcionar entre 1959 i 1962, a càrrec de joves procedents de l'escoltisme. Vegeu *Sarment*, 48, gener 1980, pàg. 9-11.
- CENTRE CATÒLIC = CENTRE PARROQUIAL.** De nom *Centro Moral, Instructivo, Recreativo y Hermandad de San José y San Luis Gonzaga*, va ser fundat el 4 de març de 1885. Entre les diverses activitats de caire cultural que va dur a terme aquesta institució parroquial, destaquen especialment el teatre i el cant coral. Vegeu *Creu*, 24.
- CENTRE EXCURSIONISTA BALSARENY.** Creat el 1989, duu a terme una gran activitat, des de curssets d'esquí per a infants fins a alpinisme, amb expedicions d'alta muntanya.
- CENTRE INSTRUCTIU I RECREATIU.** Societat fundada l'any 1891, agrupava els balsarenys d'ideologia republicana. El seu local des de 1905 va ser el *Casino* (↔ carrer Vell, 17); cf. CIR (1991) i CARRETÉ (1995).
- CERCLE CULTURAL DE BALSARENY.** Fundat per Pere Juncadella i Esteve Díaz a finals de 1975, va aglutinar durant uns quants anys les activitats culturals del poble; publica el butlletí, *Sarment*, vigent fins avui.
- CLUB BASQUET BALSARENY.** Fundat l'any 1987, va tenir una vida efímera.
- CLUB D'ESCACS BALSARENY.** Fundat el 1976.
- CLUB HANDBOL BALSARENY.** Fundat l'any 1963 pel mestre Francesc Garcia Giménez. Cf. *Sarment*, 124, maig 1986, pàg. 6-7; 129, octubre 1986, pàg. 2-3; 220, octubre 1994, pàg. 10-15.
- CLUB NATACIÓ BALSARENY.** Fundat el 1963 Vegeu *Sarment*, 65, juny 1981, pàg. 2-3; 68, setembre 1981, pàg. 2; 113, juny 1985, pàg. 8; 140, setembre 1987, pàg. 4-5 i *passim*.
- CLUB PETANCA BALSARENY.** Va tenir activitat als anys 1980. Fundat per Juan López Rodríguez i Francisco Macías Cortès.
- CLUB VETERANS BALSARENY.** Aglutina des de 1980 els exjugadors de futbol de la U.E. Balsareny i altres, i juga una competició amb altres equips de veterans. Cf. *Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 42; 117, octubre 1985, pàg. 5.
- COLLA "PETA FLUIX".** Des de 1988 animen els carrers els vespres de Traginers, Festa Major, Sant Joan, etc., organitzant correfocs i espectacles pirotècnics.

- COLLA SARDANISTA FOC NOU.** Fundada l'any 1963, va durar uns dos anys, amb una intensa activitat (*Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 40).
- COLLA SARDANISTA ROSELLES.** Fundada l'any 1945, el cap de colla del grup era el poeta Francesc Llimargas Riera, de *ca l'Asserit* (↔ Nou 13). Va existir durant uns quatre anys (*Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 40; SOLER 1990: 44s).
- CONFRARIA DE SANT MARC.** Cf. V. 68-h, *els Marconets*.
- COR SANT JOSEP. QUINTET DEL CENTRE PARROQUIAL. COR DE FILLES DE MARIA.** El 7 de gener de 1883 ja va cantar a la plaça de la vila davant els pares missionistes el Cor Sant Josep (CARRETÉ 1989-90). El director era Marc Calmet, que dirigia també el *Cor de Filles de Maria* ("El Pla de Bages", 19-V-1905).
- CORAL SANT ESTEVE. CORAL ROMANÍ.** Fundada l'any 1963 a partir de la Capella de Música de l'església de Sant Esteve, i dirigida sempre per Mn. Joan Bajona Pintó, capellà de la Colònia Soldevila i després rector de Balsareny, la **Coral Sant Esteve** té també una secció infantil, la **Coral Romaní** (des de 1966). Vegeu *Sarment*, 114, juliol 1985, pàg. 6-7; 120, gener 1986, pàg. 9; 140, setembre 1987, pàg. 3; 177, novembre 1990, pàg. 2-9.
- COVinsa.** Cooperativa dels treballadors de cal Viñas. Vegeu *supra*, IV, 27, Pl. Ajuntament 1.
- DEPORTIVA E.R.T. VILAFRONS.** Equip de futbol que va ser de la colònia minera de Vilaforns, era patrocinat per l'empresa Explosivos Río Tinto SA. Cf. *Sarment*, 143, dbre. 1987, pàg. 6.
- ELS NEUTRALS.** Grup escindit del Centre Instructiu i Recreatiu l'any 1918. Vegeu *supra*, IV, 28, c/Vell 31; i CARRETÉ (1995: 105-107).
- ESBART DANSAIRE SANT ESTEVE.** Va néixer l'any 1948 a la Colònia Soldevila i actuava sobretot als "Pastorets". Vegeu *Sarment*, 130, novembre 1986, pàg. 3-6.
- FESTA DELS TRAGINERS.** A Balsareny es celebrava la festa de Sant Antoni. No sabem, tanmateix, en quin moment s'organitza localment un gremi de traguers i carreters que en comença a tenir cura; però ja funcionava a finals de segle, abans de 1897, quan la festa ja presenta algunes de les característiques que li seran ja pròpies fins avui: la missa amb la benedicció dels animals, la cavalcada i "la tradicional *corrida* per camins veïnals i carreteres del poble", com recollia un diari manresà de l'any 1906. A la postguerra, el dia de Sant Antoni (17 de gener) de 1940 es celebrà un senzill acte, amb benedicció d'animals, una petita desfilada amb la participació de l'exèrcit "nacional", i un ball amb gramola. Però fou el 1943, arran d'una mítica reunió a la barberia de *ca l'Arep*, en la qual participaren, entre altres, l'alcalde *Portella*, el *Roio*, el *Minga*, el *Portaler*, el *Panxeta* i el *Peret Carnisser*, es va acordar de reinstaurar la Festa. Així, modestament i sense faramalla, va quedar estructurada, en els seus elements bàsics, com avui la coneixem. L'any 1970, a instàncies de l'alcalde Josep Casaldàliga, un dels més entusiastes impulsors de la Festa, la diada fou declarada "d'interès turístic nacional" i es va constituir una comissió popular que l'organitza fins avui.
- FUTBOL SALA BALSARENY.** Des de 1981 organitza uns campionats locals d'estiu.
- GEGANTERS I GRALLERS DE BALSARENY.** Balsareny té gegants des de la Festa Major de 1985 (*Sarment*, 111, abril 1985). La música i els passos de la dansa dels Gegants de Balsareny són obra de Joan Bajona Pintó.

- GERMANDAT DE SANT ISIDRE.** Mútua assistencial dels pagesos, fundada l'any 1857 (CARRETÉ 1995: 98).
- GERMANDAT DE SANT JOAN.** Mútua assistencial del Centre Instructiu i Recreatiu. Vegeu MASPLÀ (1989: 22); CARRETÉ (1995: 94).
- GERMANDAT DE SANT JOSEP I SANT LLUÍS GONZAGA.** Germandat assistencial vinculada a la creació del Centre Catòlic, dintre dels seus mateixos Estatuts, que daten de l'any 1886.
- GRUP DE TEATRE DEL CENTRE CATÒLIC.** Ja consta que actuava el 1905; l'activitat va arribar fins als anys 60 del segle passat.
- GRUP DE TEATRE LA LLUERNA.** Fundat el 1967, novament per un grup de joves procedents de l'escoltisme, va actuar fins a mitjan dècada dels 80.
- GRUP D'ESTUDIS LOCALS.** Fundat el 1976 per un grup de joves estudiants, la seva obra principal fou *Balsareny* (GEL 1979), aplec inèdit d'estudis sobre el poble, publicat parcialment a *Sarment*.
- GRUP LOCAL D'AMICS DELS CASTELLS.** Entitat sorgida als anys 50, amb el propòsit de donar una projecció cultural i artística al castell, pretext alhora per a organitzar actes de caire catalanista. Vegeu *Sarment*, 1, febrer 1976, pàg. 2; i núm. 125, juny 1986, pàg. 6.
- GRUPO DE TEATRO LERA DE VILAFRONS.** Fundat per Santiago Garcia Rubio i altres joves, porta el nom d'un mestre, Domingo Lera Mateos.
- THE KILLERS** Era un conjunt musical de *rock* que va tocar uns quants anys cap al 1965. Hi intervenien Antoni Bajona, Fèlix Pastor i Joan Lorente.
- ORFEO "GERMANOR BALSARENYESA".** Fundat l'any 1917 dins l'àmbit parroquial, en fou director Marc Calmet, de *cal Felip* (↔Baix 34), i subdirector, Carles Casas (↔ Creu 22). Es va dissoldre al cap de dos anys, el 1919.
- PALESTRA.** Organització fundada per Batista i Roca, la delegació local de Palestra es va constituir a Balsareny l'any 1930. Tenia una biblioteca de llibres en català, formada mitjançant l'aportació del mateixos membres de la societat, i va muntar una secció excursionista, que sota els auspicis de Batista i Roca va esdevenir una secció de Minyons de Muntanya amb tres branques: Follets, Minyons i Guies. Vegeu SOLER (1989: 17); i *Sarment*, 125, juny 1986.
- PASTORETS DE BALSARENY.** Continuarors dels de Sant Esteve, i oficialment encara amb el nom de *Pastorets de Sant Esteve de Balsareny*, des del 2002 actuen al Sindicat de Balsareny.
- PASTORETS DE SANT ESTEVE. PASTORETS DE LA COLÒNIA SOLDEVILA.** Els *Pastorets o l'Adveniment de l'Infant Jesús*, de Josep M. Folch i Torres, es van representar des de 1948 fins al 2000, al teatre de la Colònia Soldevila. Ja abans, el 1933, s'hi havia representat *La Llum de l'Establia*. Vegeu *Sarment*, 131, desembre 1986, pàg. 3-6. Cf. FORASTÈ (1997).
- PENYA BARCELONISTA DE BALSARENY.** Fundada el 1987, aplega els socis i afeccionats locals del F. C. Barcelona i participa en l'organització de diverses activitats culturals i lúdiques del poble. Cf. *Sarment*, 134, març 1987, pàg. 5.
- QUINTET DEL CENTRE PARROQUIAL.** Compost de contrabaix, violoncel i tres violins, actuava al Centre Catòlic l'any 1908.
- RÀDIO NO-SÉ.** Emissora municipal de ràdio; va emetre algun temps des de 1985; amb el nom de **RÀDIO BALSARENY**, el 2006 intentava tornar a reprendre l'activitat.

SOCIETAT DE CAÇA I OCELLAIRE DE BALSARENY Fundada el 1962 amb el nom de **SOCIEDAD DE CAZA, PESCA Y PAJARIL** (*Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 44), més endavant se'n van escindir les seccions de Pesca i Ocellaire.

SOCIETAT DE PESCA DE BALSARENY. El 1981, per necessitats federatives, es va escindir de la Societat de Caça i Ocellaire, a la qual pertanyia (*Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 44).

SOCIETAT OCELLAIRE “EL PINSÀ TORRAT”. Fundada el 2004.

UNIÓ CICLISTA ALT LLOBREGAT. Fundada el 1980, reprèn l'activitat de l'extint **CLUB CICLISTA BALSARENY**, que als anys 60 va tenir un notable auge; un corredor de l'equip local, Àngel Santamaria Moreno, va ser l'any 1966 campió de Catalunya de ruta i muntanya i sots-campió d'Espanya. Un dels impulsors del club en totes dues etapes és Joaquim Jubert Morral. Cf. *Sarment*, 100, maig 1984, pàg. 43; 127, agost 1986, pàg. 3-5.

UNIÓ ESPORTIVA BALSARENY. Fundada el 1929 amb el nom de “Futbol Club Balsareny”, amb diferents vicissituds, l'equip de futbol local ha arribat fins als nostres dies, en què milita a Tercera Regional. Vegeu *Sarment*, 71, desembre 1981, pàg. 2-4.

Noms d'imatges

MARC I MARIA. Gegants de Balsareny des de 1985.

PAU BRÒQUIL. Nom amb què es coneixia una estàtua de ferro colat figurant un bufó, amb barret de cascavells i tot segons sembla, que aguantava, amb els braços enlaire, un cercle també de ferro que tenia escrites unes màximes en vers, obra d'Antoni Molins Sirera, mestre en Gai Saber (1833-1907), signades per “Pau Bròquil del Castell”. La figura havia decorat un pavelló de l'Exposició Universal de 1888 i el baró de Balsareny la va comprar per portar-la al castell. Era al pati d'armes, sota les voltes de ponent, just al bell mig, encarat al portal, de manera que només entrar es veiés. Es va fondre durant la guerra; més tard, el nou baró, nét del que havia adquirit el primer, va comprar l'estàtua actual, de pedra, que representa un cavaller abillat amb la indumentària del Renaixement. La figura fa aproximadament un metre vint centímetres d'alçada i és situada sobre un pedestal al mateix lloc on hi havia l'anterior. Vegeu PLANES (1989); SOLER (1989: 62).

SEGUS. Drac de la Colla Peta Fluix.

VIII. Index alfabètic

VIII. Índex alfabètic

S'indica, per a cada nom, la part del llibre (en nombres romans) i l'apartat numèric (en nombres aràbics). Per als noms de casa i de família, s'especifica a més el carrer i el número de casa.

ABADAL, ca l', VI. 30, Creu 8
ABADAL, ca l', VI. 37, Berga 19
ABADAL, el RACÓ DE L', IV. 12
ABEURADOR, l', IV. 21
ABEURADOR, l', VI. 35, Manresa 3
ABOGAO LOS POBRES, EI, VII. 67
ABOGAT DE SERRA-SANÇ, l', VII. 63
ABUELITA YEYÉ, l', VII. 64
ADOLAN, l', VI. 29, Nou 5; IV. 29, Nou 39
ADROGUER, ca l', VI. 29, Nou 14
ADROGUERA, l', VI. 29, Nou 14
AGNESÓ, ca l', VI. 28, Vell 19
AGNESSÓ, ca l', VI. 28, Vell 19
AGNETA, ca l', VI. 29, Nou 62
AGNETA DE CAL CREUS, ca l', VI. 29, Nou 62
AGNETA FORNER, ca l', VI. 30, Creu 14
AGRUPACIÓ CULTURAL I FOLKLÒRICA, VII. 71
AGRUPAMENT ESCOLTA "GUILLEM DE BALSARENY", VII. 71
ÁGUILA NEGRA, EI, VII. 67
AGUSTINET DE LA FARMÀCIA, l', VI. 29, Nou 5
AGUT, ca l', VI. 28, Vell 44
AGUTZIL, ca l', VI. 31, Raval 13
AIETA, ca l', VI. 29, Nou 47
AIGADER, ca l', VI. 28, Vell 26
AIGUADER, ca l', VI. 28, Vell 26
AJUNTAMENT, l', VI. 27, Pl. Ajuntament 2

AJUNTAMENT, PLAÇA DE L', IV. 21
 ALADERNET, SANT VICENÇ D', IV. 18
 ALADERNET, el SOLÀ D', V.23.09.
 ALBEREDA, l', IV. 12
 ALCALDE ESCALER, CARRER DE L', IV. 21
 ALEGRE, ca l', VI. 29, Nou 10
 ALEMÁN, el, VII. 67
 ALFÉREZ, el, VII. 67
 ALFÉREZ CHIMENEA, el, VII. 67
 ALGARROBO, el, VII. 67
 ALICATES, el, VII. 67
 ALOU, l', V. 23.16.
 ALOU, la BAGA DE, IV. 11
 ALOU, la FONT DE L', IV. 15
 ALOU, el JOANET, VII. 63
 ALOU, cal MIQUEL DE L', VI. 29, Nou 23
 ALOU, ca la PEPA DE L', VI. 29, Nou 32
 ALOU, ca la PEPETA DE L', VI. 32, Baix 2
 ALOU, el PLA DE, IV. 11
 ALOU, SANTA MARGARIDA DE L', IV. 18
 ALOU, SANT JOAN DE L', IV. 18
 ALOU, el SERRAT DE L', IV. 11
 ALOU, el TORRENT DE L', IV. 14
 ALOU, el TORRENT DE FRANCESC, IV. 14
 ALOU, el TORRENT GRAN DE L', IV. 14
 ALOU, el TORRENT PETIT DE L', IV. 14
 ALUBAL, VI. 60, Polígon
 ÁLVARO SOLDEVILA, S.A., IV. 19
 ALZINA, les COSTES DE L', IV. 11
 ALZINES, el BOSC DE LES, IV. 12
 ALZINES, CARRER DE LES, IV. 21
 AMADEU, ca l', VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 AMADEU, ca l', VI. 31, Raval 1
 AMBRÒS, ca l', VI. 26, Trull 4
 AMBRÒS, ca l'ESTEVE DE L', VI. 57, Rabeia
 AMBRÒS, cal JAUME DE L', VI. 57, Rabeia
 AMBRÒS, el TORRENT DE L', IV. 14
 AMBRÒS DEL PAS, MAS, V. 23.28.
 AMBRÒS NOU, ca l', V. 24.17.
 AMBRÒS VELL, l', V. 23.28.
 AMETLLER, el CAMP DE L', IV. 12
 AMETLLER, MAS, V. 23.43.
 AMETLLERS, els, IV. 12
 AMIÓ, ca l', VI. 28, Vell 28
 AMIÓ, ca l', VI. 28, Vell 4 a
 AMO CALABOZO, el, VII. 67

AMORÓS, ca l', VI. 28, Vell 5
 AMORÓS, JEPÓ DE L', VII. 61
 ANDREU, S.L., IV. 19
 ANGELETA DE CAL CREUS, l', VI. 28, Vell 8
 ANGELETA MACA, ca l', VI. 28, Vell 4-b
 ÀNIMES, el TORRENT DE LES, IV. 14
 ANIMETA, VII. 61.
 ANITA DE CA LA TEIXIDORA, l', VI. 29, Nou 31
 ANSELMA CARALLOTA, ca l', VI. 34, Torrent 8-10
 ANTÒNIA DE CAL SASTRE, ca l', VI. 33, Monges 8
 ANTÒNIA MARIA, ca l', VI. 29, Nou 32
 ANTONINA DE LES COTS, ca l', VI. 37, Berga 6
 ANTONINO, ca l', VI. 32, Baix 13
 ANTONINO DE CAL CLAU, ca l', VI. 35, Manresa 2
 ANTON JULIÀ, ca l', VI. 30, Creu 7
 ANYET, VII. 61
 APACHE, el, VII. 67
 ARAVÉ, VII. 61
 ARCÍS, VII. 61
 ARÇOS, el TORRENT DELS, IV. 14
 ARCO TRANSPORTS, VI. 60, Polígon
 ARDÈVOL, VII. 61
 ARDILLA, el, VII. 67
 ARDILLA, la, VII. 67
 ARENGADETA, l' VII. 63
 AREP, ca l', VI. 27, Pl. Ajuntament 4
 AREP, ca l', VI. 29, Nou 10
 ARGELAGUER, VII. 61
 ARGELAGUERS, VII. 61
 ARGELAGUÉS, MAS, V.23.26.
 ARGENTINO, el, VII. 67
 ÀRIAS, ca l', VI. 56, St. Esteve
 ÀRIDS I FORMIGONS SL, IV. 19
 ÀRIDS I SERVEIS VIALS, IV. 19
 ÀRIDS MASSACHS, MANRESANA DE FORMIGONS, IV. 19
 ARMAND, ca l', VI. 35, Manresa 7
 ARMENTER, l' VII. 63
 ARNAUS, ca l', VI. 33, Monges 12
 ARNAUS, cal SASTRE, VI. 33, Monges 12
 ARNAUS, el TORRENT DE L', IV. 14
 ARQUES, les, IV. 12
 ARRANCAZOCAS, el, VII. 67
 ARRI TOTS DOS, l', VI. 26, Trull 8
 ARTESÀ, VII. 61
 ARTESÀ, ca l', VI. 29, Nou 12
 ARTIGUES, ca l', VI. 56, St. Esteve

ASPIRINO, l', VII. 67
 ASQUEROSO, el, VII. 67
 ASSERTIT, ca l', VI. 29, Nou 13
 ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE BALSARENY, VII. 71
 ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SANT ESTEVE, VII. 71
 ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE VILAFRUNS, VII. 71
 ASSUNCIÓN DE CAL TXÒFER, l', VI. 56, St. Esteve
 ATENEU, l', IV. 31, Raval 23; VII. 71
 ATXA, l' VII. 63
 AUTO REPARACIÓ BALSARENY, VI. 48, Travessera 103
 AVELLANERS, el TORRENT DELS, IV. 14
 AVINYÓ, CARRETERA D', IV. 21; IV. 53
 AVISPA, la, VII. 67
 BABRA, cal, VI. 28, Vell 24
 BAC, el SERRAT DEL, IV. 11
 BAER SA, VI. 60, Polígon
 BAER, S.A., IV. 19
 BAGA, la, IV. 11
 BAGA FOSCA, la, IV. 11
 BAGA FOSCA, els AIGÜEROLS DE LA, IV. 15
 BAGA FOSCA, el TORRENT DE LA, IV. 14
 BAGES, CARRER DEL, IV. 21; VI. 60
 BAGUES, les, IV. 11
 BAIX, CARRER DE BAIX, IV. 21; VI. 32
 BAIX, la PLANA DE, IV. 11
 BAJONA, cal, VI. 30, Creu 16
 BAJONA, cal, VI. 33, Monges 1
 BAJO TU PECHO, el, VII. 65
 BALÇ, el, IV. 11
 BALÇ, el TORRENT DEL, IV. 14
 BALÇ DE ROQUETA, PONTARRÓ DEL, IV. 16
 BALDERIC, cal, VI. 26, Trull s/n
 BALDERIC, cal, VI. 31, Raval 16
 BALDERIC, cal, VI. 38, Sant Marc 13
 BALDERIC, la VINYA DEL, IV. 12
 BALDUFA, el, VII. 63
 BALL DE LA FAIXA, VII. 71
 BALMES, CARRER, IV. 21; IV. 42
 BALTASANA, ca la, VI. 56, St. Esteve
 BALTASAR, el, VI. 56, St. Esteve
 BANCAL, cal, V. 24.18.
 BANDA DE TROMPETES I TAMBORS., VII. 71
 BARATO, cal, VI. 30, Creu 31
 BARBA, VII. 61
 BARBALLÓ, el PLA DEL, IV. 11
 BARBATRISTE, el, VII. 65

BARBATRISTE, el, VII. 67
BARBER, cal, VI. 56, St.Esteve
BARBER, el, VII. 64
BARBER, la BAGA DEL, IV. 11
BARBER, la BASSA DEL, IV. 145
BARBERA, la, VI. 56, St.Esteve
BARBER CLIMENT, cal, VI. 35, Manresa 4
BARBERET, el, VI. 56, St.Esteve
BARBER NOU, cal, VI. 30, Creu 11
BARBET, ca, VI. 32, Baix 14
BARBET, cal, VI. 28, Vell 16
BARBET, cal, VI. 32, Costa Castell 21
BARBET, el CLOT DEL, IV. 11
BARBETA, VII. 61
BARBUDA, VII. 61
BARCELONA, CARRER, IV. 21; 49
BAR DE LA PISCINA, el, VI. 35, Manresa s/n
BARDIGAL, el PLA DE, IV. 11
BAR GUIX, cal, VI. 41, Mel 9
BAR GUIX, el, VI. 29, Nou 53
BARNATX, cal, VI. 29, Nou 53
BARNATX, la CASA PETITA DE CAL, VI. 28, Vell 44
BARNIOLA, la PLANA DE, IV. 11
BARNOLA, la PLANA DEL, IV. 11
BARRACA, el, VII. 64
BARRACA, el CLOT DE LA, IV. 11
BARRACA, el PLA DE LA, IV. 11
BARRACA, la PLANA DE LA, IV. 11
BARRANCO, cal, VI. 37, Berga 13
BARRAQUERO, el, VII. 67
BARRAU, ROSTISSERIA, VI. 28, Vell 31
BARRETAIRE, cal, V. 24.10
BARRETAIRE, cal, VI. 56, St.Esteve
BARRETAIRE, cal, VI. 58, Vilaforns
BARRETAIRE, el TORRENT DE CAL, IV. 14
BARRETET, el PAS DEL, IV. 144
BARRETINA, la, VI. 48, Travessera 49
BARRI, el, V. 24.17
BARTOLO, cal, VI. 53, Avinyó 2
BARTOMEUS, MAS, V. 22.
BASOMS, cal, VI. 29, Nou 50
BASORA, cal, VI. 32, Baix 3
BASSANY, cal, VI. 29, Nou 36
BASSANY, la CASETA DE CAL, VI. 29, Nou 34
BASSANY, el MOSSO DE CAL, VI. 29, Nou 36
BASSERONS, la QUINTANA DELS, IV. 12

BASTER, cal, VI. 37, Berga 5
BASTONERS DE BALSARENY, VII. 71
BATISTA, cal, VI. 29, Nou 40
BATISTA, cal, VI. 37, Berga 26
BATISTA, el PO DEL, VI. 29, Nou 40
BATZUC, cal, VI. 31, Raval 38
BECAINÓ, cal, VI. 35, Manresa 9
BELLUGUETES, el, VII. 67
BENET, cal, IV. 57, Rabeia
BENITO DE CAL TOL·LA, cal, VI. 29, Nou 66
BERENGUER, el PLA DE, IV. 11
BERGA, CARRER DE BERGA, IV. 21; VI. 32
BERGA, CARRETERA DE, IV. 21; VI. 37
BERGA, RAVAL DE, IV. 21; VI. 32
BERGUEDÀ, el, VII. 61
BERNAT, cal, VI. 31, Raval 22
BERNET, cal, VI. 29, Nou 22
BERNET, cal, VI. 35, Manresa 14
BESSA, cal, VI. 35, Manresa 12
BESSÓ, la CINGLERA DEL, IV. 11
BETIS, el, VII. 65
BIBERONA, la, VII. 67
BIBLIOTECA, la, IV. 47, Nord 3
BIBLIOTECA VELLA, la, VI. 47, Nord 2
BICHEJO, el, VII. 67
BIENDICHO, cal, VI. 39, Trencat 11
BIENPEINAO, el, VII. 67
BIGA, la, VI. 32, Baix 2
BIGOTERA, ca la, VI. 35, Manresa 3
BIGOTERA, la, VII. 63
BIGOTERA, ca la MARIETA, VI. 35, Manresa 3
BIGOTES, el, VII. 67
BIGOTETRISTE, el, VII. 67
BILLY NIÑO, el, VII. 67
BISBE GROS, cal, VI. 29, Nou 33
BISBE GROS, el, VII. 61
BISBESSÓ, cal, VI. 29, Nou 33
BISCÚTER, el, VII. 67
BISCUTI, el, VII. 67
BLAI, cal, VI. 29, Nou 34
BLAI, cal, VI. 37, Berga 14
BLAIET, cal, VI. 30, Creu 29
BLAIET, el, VI. 30, Creu 29; VI. 37, Berga 14
BLANCANIEVES, la, VII. 67
BLAU, cal, VI. 59, Barri Navàs
BOBITO, el, VII. 65

BOCACHOCHO, el, VII. 67
BOCANEGRA, el, VII. 67
BOCATORT, cal, VI. 28, Vell 9
BODEGON, cal, VI. 28, Vell 7
BÒFIA, el SERRAT DE LA, IV. 11
BÒFIES, les, IV. 11
BÒFIES, el TORRENT DE LES, IV. 14
BOIX, la PLANA DEL, IV. 11
BOIXADER, el, IV. 11
BOIXÓ, el, VI. 41, Mel 10
BOIXÓ, el, VII. 63
BOLLICAO, el, VII. 65
BOLLO, el, VII. 65
BOMBI, el, VII. 65
BOMBI, la, VII. 67
BOMBILLA, el, VII. 67
BONAMIC, el, VII. 61
BONANZA, el, VII. 67
BONET, cal, VI. 57, Rabeia
BONIATO, el, VII. 67
BORD DEL PUIG DE CORNET, el, VII. 61
BORNIOLA, el PLA DE, IV. 11
BORNIOLA, el PLA DE, IV. 11
BORRELLAS, cal, VI. 35, Manresa 16
BOSCA, ca la, V. 23.39.
BOSC GRAN, el, IV. 12
BOSC GRAN, el CINGLE DEL, IV. 11
BOSCH, MAS, V. 22.
BOSOMS, cal, VI. 29, Nou 50
BOSOMS VELL, cal, VI. 29, Nou 52
BOSQUET, el, IV. 11
BOSSER, cal, IV. 29, Nou 37
BOSSER, el, VII. 61
BOTELLA, cal, VI. 26, Trull 6
BOTELLA, la TERRA DEL, IV. 12
BOTELLA DEL RAVAL, cal, VI. 31, Raval 3
BOTER, cal, VI. 35, Manresa 5
BOTIFARRA, cal VI. 56, St.Esteve
BOVET, cal, VI. 33, Monges 7
BRANCAL, cal, V. 24.18
BRUC, CARRER DEL, IV. 21; IV. 51
BRUIXA, el TORRENT DE LA, IV. 14
BRUIXOT, el, VII. 65
BRUJA, la, VII. 67
BUCS, el CLOT DELS, IV. 11
BUCS, les FEIXES DELS, IV. 11

BUITRE, el, VII. 65
BUITRE, el, VII. 67
BURNIOLA, IV. 12
BURRA ESVERADA, ca la, VI. 31, Raval 3
BUSQUETS, cal, VI. 32, Baix 2
BUSQUETS, cal, VI. 56, St.Esteve
BUTANERO, cal, VI. 37, Berga 19
CABANAS, cal, VI. 32, Baix 10
CABESTRO, el, VII. 67
CABEZÓN, el, VII. 67
CABEZÓN, el, VII. 65
CABO MALACARA, el, VII. 67
CABRA, cal, VI. 31, Raval 18
CABRA, la, VII. 67
CABRER, cal, VI. 38, Sant Marc 2
CABRETA, la, VI. 31, Raval 18
CABRIANES, FORN DE, VI. 30, Creu 2
CABRIANES, FORN DE, VI. 35, Manresa 2
CABRILLA, la, VII. 67
CABRIT, el, VII. 61
CABRIT, lo, VI. 31, Raval 18
CABRITILLOS, el, VII. 67
CACAHUETE, el, VII. 64
CACAUERO, cal, VI. 30, Creu 17
CACAUERO, el, VII. 63
CACHAS, el, VII. 67
CACHAS NEGRAS, el, VII. 67
CACUERO, cal, VI. 30, Creu 17
CACUERO, cal, VI. 32, Baix 5
CADÍ, CARRER DEL, IV. 21; IV.40
CAFETER, el, VII. 63
CAFRE, el, VII. 67
CAGANCHO, el, VII. 67
CAGARRO, el, VII. 63
CAGARRO DE METRO, la del, VII. 64
CAIXA, la, VI. 37, Berga 1
CAIXA DE MANRESA, VI. 37, Berga 1
CAIXA DE PENSIONS, la, VI. 35, Espanya 1
CAIXA RURAL, la, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
CALAF, el PLA DE, IV. 11
CALAF, la COSTA DEL PLA DE, IV. 11
CALAÑÉS, el, VII. 67
CALAU, cal, VI. 32, Baix 13
CALAU, cal, VI. 35, Manresa 2
CALCES, el VII. 61
CALCES, l'HORT DEL, IV. 13

CALCES, la VINYA DEL, IV. 12
 CALCETINES BLANCOS, el, VII. 67
 CALCINER, cal, VI. 35, Manresa 17
 CALCINERA, la, VI. 35, Manresa 15
 CALI, la, VII. 65
 CALIQUENYO, el, VII. 67
 CALIU, el, VI. 32, Baix 2
 CALLERÍS, el, IV. 12
 CALLERÍS, el, V. 24.09.
 CALLERÍS, cal VALENTÍ DEL, VI. 29, Nou 34
 CAL MAIOL, el PONTARRÓ DE, IV. 16
 CALMET, cal, VI. 28, Vell 32
 CALMET, cal, VI. 29, Nou 2
 CALMET, cal, VI. 30, Creu 15
 CALMET, cal, VI. 32, Baix 34
 CALMET, cal, VI. 35, Manresa 33
 CALMETÓ, VII. 61
 CALONGE, cal, VI. 34, Torrent 3 (17)
 CALPE, cal, VI. 32, Costa Castell 21
 CALVERAS, cal, V. 24.15.k.
 CALVERAS, cal, VI. 57, Rabeia
 CAMBRAI, cal, VI. 29, Nou 26
 CAMBRAI, el PEPET DE CAL, VI. 29, Nou 26
 CAMÍ DEL PLA DE CALAF, la FONTETA DEL, IV. 15
 CAMILO VALENT, el, VI. 28, Vell 15
 CAMINADA POPULAR DE BALSARENY, VII. 71
 CAMÍ RAL, el, IV. 12
 CAMÍ RAL SALINER, el, IV. 12
 CAMOINA, la BAGA DEL, IV. 11
 CAMP, els CLOTS DEL, IV. 11
 CAMPANER, cal, VI. 31, Raval 17
 CAMP DE FUTBOL, el, IV. 12
 CAMPILLO, cal, VI. 35, Manresa 14
 CAMPISCA, el, VII. 67
 CAMPLLANCER, el TORRENT, IV. 14
 CAMPO, el JOSÉ DEL, VII. 64
 CAMPOTS, els, IV. 12
 CAMPRODON, IV. 12
 CAMUEZO, el, VII. 67
 CANAL, cal, VI. 30, Creu 27
 CANAL, cal, VI. 37, Berga 4
 CANAL, la, V. 23.13.
 CANAL, el PLA DE LA, IV. 11
 CANAL, el SERRAT DE LA, IV. 11
 CANAL, el TORRENT DE LA, IV. 14
 CANAL, el TORRENT XIC DE LA, IV. 14

CANALITAS, el, VII. 67
CANARIO, el, VII. 67
CANDÀLIGA, V. 23.07.
CANDÀLIGA, ORATORI DE LA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ DE, IV. 18
CANDÀLIGA, el SERRAT DE, IV. 11
CANDÀLIGA, la VALL DE, IV. 11
CANDONGO, el, VII. 67
CANO, cal, VI. 28, Vell 8
CANÓ, la BARRACA DEL, IV. 12
CANÓ, la BARRACA DEL, IV. 12
CANSALADA, cal, V. 23.35.
CANSALADA, el TORRENT DE CAL, IV. 14
CANTIMPLORA, el, VII. 63
CANTINFLAS, el, VII. 67
CANYE, el, VII. 65
CANYER, TORRENT DEL, IV. 14
CANYER, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
CANYET DELS GOSSOS, el, IV. 12
CAOBA, la, VII. 67
CAP DE GARBERA, el, VII. 63
CAPDEVILA, CARN, VI. 31, Raval 9
CAPELLÀ, cal, VI. 56, St.Esteve
CAPFORT, VII. 61
CAPI, el, VII. 67
CAPITÀ GENERAL DELS GALÀPETS, el, VII. 63
CAPITÁN ARAÑA, el, VII. 67
CAPITÁN TAN, el, VII. 67
CARABOLLO, el, VII. 67
CARACOL, el, VII. 67
CARAESTACA, el, VII. 67
CARAESTIÉRCOL, el, VII. 67
CARAGOMA, el, VII. 67
CARAJILLO, el, VII. 65
CARAJILLO, el, VII. 67
CARMELITOS DE MENTA, el, VII. 67
CARAPALO, el, VII. 67
CARAPERRO, el, VII. 67
CARATRAPO, el, VII. 65
CARAVINAGRE, el, VII. 67
CARBONER, cal, VI. 29, Nou 24
CARBONER, cal, VI. 34, Torrent 2
CARBONER, cal, VI. 40, Cadí 1
CARBONERA, ca la (VEVA), VI. 40, Cadí 1
CARBONER, ca la VEVA DE CAL, VI. 40, Cadí 1
CARBONERO, el, VII. 67
CARDONA, el, VII. 67

CARENES, les, IV. 11
CARETA, cal, VI. 38, Sant Marc 39
CARIBE, el, VII. 67
CARLETS, el, VII. 64
CARLONS, cal, VI. 32, Baix 2
CARLONS, el, VII. 61
CARLOS XEN, cal, VI. 31, Raval 6
CARMANYOLES, les, IV. 12
CARME DE CAL CEGUET, la, VI. 29, Nou 16
CARME DE CAL MERENCI, ca la, VI. 33, Monges 7 i 11
CARME GALERA, ca la, VI. 37, Berga 3
CARMELO, cal, VI. 29, Nou 44
CARMEN LA GUAPA, la, VII. 65
CARMEN MORELL, la, VII. 67
CARMETA, ca la, VI. 29, Nou 50
CARMETA MAYA, ca la, VI. 28, Vell 4-a
CARME TROKALANA, ca la VI. 33, Monges 7 i 11
CARNISSERET, cal, VI. 39, Trencat 1
CARNISSERIA, la, IV. 19
CARNISSERIA, la, VI. 28, Vell 4
CARNISSERIA, la, VI. 34, Torrent 12
CARNISSERIA, la, VI. 37, Berga 2
CARPANTA, el, VII. 67
CARRANO, IV. 12
CARRANO, cal, V. 24.30.
CARRETERA, la, IV. 21; VI. 35; VI. 37
CARRETERÓ, cal, VI. 29, Nou 45
CARRETERÓ, cal, VI. 41, Mel 5-7
CARRETILLA, el, VII. 67
CARRETILLAS, el, VII. 67
CARRETILLERO, el, VII. 67
CARRIL, cal PEP DEL, VI. 56, St.Esteve
CARRILET, VI. 53, Avinyó 2
CARRILET, CARRER DEL, IV. 21; VI. 52
CARRO DELS MORTS, el COBERT DEL, VI. 32, Baix 26
CARRULA, el, VII. 67
CARRULA, la, VII. 67
CARTER, cal, VI. 30, Creu 23
CARTER, cal, VI. 30, Creu 29
CARTER, cal, VI. 32, Baix 16
CARTER, la FRANCINA DE CAL, VI. 30, Creu 23
CARTONES, el, VII. 67
CARTUCHO, el, VII. 67
CASA ANTIGA, la, VI. 59, Barri Navàs
CASA BLANCA, la, V. 24.15.q.
CASAC, VII. 61

CASA DE LA VILA, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
 CASADESÚS, cal PEPITO, VI. 37, Berga 12
 CASA GROGA, la, V. 24.15.e.
 CASAL, el, VI. 25, Pl. Església s/n
 CASALS, el BOSC DELS, IV. 12
 CASALS, els CLAPERS DELS, IV. 12
 CASAL VERGE DE MONTSERRAT, CAPELLA DEL, IV. 18
 CASAMITJANA, cal, VI. 29, Nou 53
 CASAMITJANA, cal, VI. 31, Raval 4
 CASAMITJANA, el BARRANC DE, IV. 11
 CASAMITJANA, els CAMPS DE, IV. 12
 CASA NOVA, el PLA DE LA, IV. 11
 CASA NOVA DE LES CASES DE NAVÀS, la, V. 24.21.
 CASAS, cal, VI. 30, Creu 22
 CASAS (ARGENÇOLA), MAS, V. 22.
 CASCARILLAS, el, VII. 67
 CASCONAZI, la, VII. 65
 CASELLES, cal, VI. 59, Barri Navàs
 CASELLES, MAS, V. 22.
 CASES, les, VI. 59
 CASES, el BOSC DE LES, IV. 12
 CASES DE CASTELLET, MAS, V. 23.26.
 CASES DE NAVÀS, les, V. 23.34.
 CASES DE NAVÀS, la CASA NOVA DE LES, V. 24.23.
 CASES DE NAVÀS, la SERRA DE LES, IV. 11
 CASES NOVES, les, VI. 59, Barri Navàs
 CASETA, la, V. 24.15.q.
 CASETA DELS METGES, la, VI. 29, Nou 34
 CASETES, les, V. 24.23.
 CASINO, el, VI. 28, Vell 17
 CASTANYERS, CARRER DELS, IV.21
 CASTANYOLES, cal, 10
 CASTANYOLES, cal, VI. 26, Trull 12
 CASTANYOLES, cal, VI. 41, Mel 5-7
 CASTELL, la BASSA DEL, IV. 14
 CASTELL, CARRER DEL, IV. 21; VI. 32
 CASTELL, el PORXO DEL, IV. 12
 CASTELL, TRAS DEL, IV. 12
 CASTELL, la XISCA del, VI. 58, Vilafrens
 CASTELLÀ, cal, V. 24.01
 CASTELLÀ, el CLOT DE CAL, IV. 11
 CASTELLÀ, el TORRENT DE CAL, IV. 14
 CASTELLADRAL, l'ESTRANGER DE, VII. 63
 CASTELL DE BALSARENY, IV. 19
 CASTELL DE BALSARENY, SANTA MARIA DEL, IV. 18
 CASTELL DEL SERRAT DEL MAURICI, el, IV. 19

CASTELL DELS MOROS, el, IV. 19
 CASTELLER, cal, V. 24.15.p.
 CASTELLER, cal, VI. 37, Berga 7
 CASTELLER, cal, VI. 58, Vilaforns
 CASTELLER, cal PAU DE CAL, VI. 30, Creu 19
 CASTELLERA, la LOLA, VI. 58, Vilaforns
 CASTELLET, MAS CASES DE, V. 23.26.
 CASTELLOTT, el, IV. 11
 CASTIZO, el, VII. 67
 CATACALDOS, el, VII. 67
 CATALAN, cal, VI. 29, Nou 27
 CATALAN, cal, VI. 29, Nou 5
 CATALAN, cal, VI. 39, Trencat 11
 CATALAN, l'AGUSTINET DE CAL, VI. 39, Trencat 11
 CATALAN, la MERCÈ DE CAL, VI. 39, Trencat 11
 CATALANA, ca la, VI. 35, Manresa 4
 CATALANA D'EMBOTITS, S.A., IV. 19
 CATALÒNIA, la PISTA, VI. 42, Balnes s/n
 CATALUNYA, cal, VI. 28, Vell 2
 CATALUNYA, cal, VI. 29, Nou 51
 CATEDRÀTIC, el, VI. 33, Monges 3
 CATERINA, ca la, VI. 29, Nou 1
 CATIUSQUES, la de les, VII. 65
 CATLLÀ, cal, VI. 30, Creu 18
 CATÒLIC, el, VII. 64
 CEBOLLA, el, VII. 67
 CEBOLLETA, el, VII. 67
 CEGUET, cal, VI. 29, Nou 16
 CEGUET, la CARME DE CAL, VI. 29, Nou 16
 CELDONI, cal, VI. 29, Nou 60
 CELLABLANC, el, VII. 63
 CELLER DE LA MEL, el, VI. 41, Mel 10
 CELLERS, la BAGA DELS, IV. 11
 CELLERS, la SERRA DELS, IV. 11
 CELLERS, el SERRAT DELS, IV. 11
 CEMENTIRI, el, IV. 18
 CEMENTIRI, el PLA DEL, IV. 11
 CEMENTIRI VELL, IV. 18
 CENTRE CATÒLIC, VII. 71
 CENTRE EXCURSIONISTA BALSARENY, VII. 71
 CENTRE INSTRUCTIU I RECREATIU, VI. 28, Vell 17; VII. 71
 CENTRE PARROQUIAL, VII. 71
 CENTRO (PARROQUIAL), el, VI. 30, Creu 24; VI. 32, Baix 1
 CENTRO, cal JAUME DEL, VI. 39, Trencat 15
 CENTRO, el JAUME DEL, VI. 29, Nou 60; VI. 30, Creu 24
 CENTRO, el PACO DEL, VI. 30, Creu 24

CERCLE CULTURAL DE BALSARENY, VII. 71
 CERDÀ, el, V. 23.25.
 CERDÀ, la CASETA NOVA DEL, V. 24.20
 CERDÀ, la COSTA DEL, IV. 11
 CERDÀ, el SOLEI DEL, IV. 11
 CERDÀ, el TORRENT DEL, IV. 14
 CERDANA,ca la, V. 24.15.n.
 CERVEZAS, el, VII. 67
 CHACHE, el, VII. 67
 CHACHO, el, VII. 67
 CHAFARDA, el, VII. 67
 CHAFARDERA, la, VII. 67
 CHAMARÍN, el, VII. 67
 CHAQUETILLA, el, VII. 67
 CHELO, ca la, VI. 30, Creu 31
 CHICO CLAVEL, el, VII. 67
 CHIMENEAS, el, VII. 67
 CHIQUILLO, el, VII. 67
 CHIRILO, el, VII. 65
 CHOCOLATE, el, VII. 67
 CHÓFER, el, VII. 67
 CHUCHI, el, VII. 65
 CHULO, el, VII. 67
 CHUPA CHUPS, el, VII. 67
 CHUPETA, la, VII. 67
 CIGALA, cal, V. 24.15.q.
 CIGALERS, la VINYA DELS, IV. 12
 CIGRONAIRE, cal, VI. 28, Vell 7
 CIGRONAIRE, cal, VI. 30, Creu 10
 CINTET, cal, VI. 37, Berga 11
 CINTO, cal, VI. 29, Nou 47
 CINTO, cal, VI. 31, Raval 24
 CINTO, cal, VI. 38, Sant Marc 3
 CIRCUNS, cal, VI. 56, St.Esteve
 CIRER, la CALLERISSA DEL, IV. 12
 CIRERS, els PLANS DELS, IV. 11
 CIRERS(S), el PONT DEL(S), IV. 16
 CIRERS, LA RASA DELS, IV. 14
 CIRERS, LA RASA DELS, IV. 14
 CIRIACA, ca la, VI. 32, Baix 16
 CIRUELA, el, VII. 67
 CIRUELO, el, VII. 67
 CISCA, ca la, VI. 31, Raval 8
 CISTELLER, cal, VI. 59, Barri Navàs
 CIVIT, cal, VI. 35, Manresa 26
 CLAPERÀ, la, IV. 12

CLAPEROSSES, el MAS DE LES, V. 23.23.
CLAPEROSSES, el SERRAT DE LES, IV. 11
CLAPERS, els, IV. 12
CLARIANA, cal, VI. 30, Creu 25
CLAU, cal, VI. 29, Nou 52
CLAU, cal, VI. 32, Baix 13
CLAU, cal, VI. 35, Manresa 2
CLAU, la, IV. 12
CLAU, el JOSEP DE CAL, VI. 31, Raval 8
CLAU, el RACÓ DE LA, IV. 12
CLAUDI, cal, VI. 56, St.Esteve
CLÀUDIA, ca la, VI. 56, St.Esteve
CLAUET, cal, VI. 29, Nou 52
CLAUET, el, VI. 35, Manresa 2
CLIMENÇÓ, cal, VI. 35, Manresa 4
CLIMENT, cal BARBER, VI. 35, Manresa 4
CLOS, el, IV. 12
CLOSETA, la, IV. 12
CLOTETS, els, IV. 11
CLUB BÀSQUET BALSARENY, VII. 71
CLUB CICLISTA BALSARENY, VII. 71
CLUB D'AVIS VI. 25, Pl. Església s/n
CLUB D'ESCACS BALSARENY, VII. 71
CLUB HANDBOL BALSARENY, VII. 71
CLUB NATACIÓ BALSARENY, VII. 71
CLUB PETANCA BALSARENY, VII. 71
CLUB VETERANS BALSARENY, VII. 71
CÒDOL, el COMELLAR DEL, IV. 11
CÒDOL, el COMELLAR DEL, IV. 12
COIXA, la, VII. 63
COIX DE CAL PUÉS, el, VI. 32, Baix 29;
COJO, el, VII. 65
COLADOR, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
COLADOR, TORRENT DEL, IV. 14
COLELL, VI. 29, Nou 19
COLELL, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 4
COLELL, cal, VI. 28, Vell 8
COLELL, el, V. 23.10.
COLELL, les GARRIGUES DEL, IV. 11
COLELL, el RACÓ DE L'HORT DEL, IV. 11
COLELL, la RASA DEL, IV. 14
COLINA, el, VII. 67
COLL, el PLA DEL, IV. 11
COLL, la PLANA D'EN, IV. 11
COLLADA, la, IV. 12
COLLADES, les, V. 23.19.

COLLADES, la CASA NOVA DE LES, V. 24.14.
 COLLADES, el GARATGE DEL, VI. 37, Berga 18
 COLLADES, els PISOS DEL VI. 37, Berga 39
 COLLADES, la RASA DE LES, IV. 14
 COLLADES, la SERRA DE LES, IV. 11
 COLLADES DE BAIX, les, V. 24.14.
 COLLADES DE BAIX, la FONT DE LES, IV. 15
 COLLA "PETA FLUIX", VII. 71
 COLLA SARDANISTA FOC NOU, VII. 71
 COLLA SARDANISTA ROSELLES, VII. 71
 COL·LEGIS NACIONALS, els, VI. 25, Pl. Església s/n
 COLLET DEL NADO, el, V. 23.39.
 COLLET DEL NADO, la CARRETERA DEL, IV. 12
 COLLET DEL NADO, la CASETA NOVA DEL, V. 24.27.
 COLLET DEL NADO, la SERRA DEL, IV. 11
 COLLETER, cal, VI. 35, Manresa 9
 COLLÓ I MIG, el, VII. 63
 COLLTORT, cal, VI. 30, Creu 11
 COLLTORT, cal, VI. 37, Berga 13
 COLOMS, el PONTARRÓ DELS, IV. 16
 COLORS, els, VI. 30, Creu 29
 COLS, cal, V. 24.10.
 COLS, cal, VI. 58, Vilafruns
 COMA D'INFERN, el TORRENT DE, IV. 14
 COMANDANTE MISERIAS, el, VII. 67
 COMAS, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
 COMAS, cal, VI. 28, Vell 30
 COMAS, cal, VI. 29, Nou 39
 COMAS, cal, VI. 33, Monges 12
 COMAS, el FIGURÍN DE CAL, VII. 63
 COMA-SEC, VII. 61
 COMBUSTIBLES BALSARENY, VI. 60, Polígon
 COMES, les, IV. 11
 COMES, les, IV. 12
 COMETA, la, IV. 12
 COMPRATIVA, la, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 COMPRATIVA, la, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 COMPRATIVA, la, VI. 30, Creu 18
 COMPRATIVA, cal VILA DE LA, VI. 30, Creu 18
 COMPUTADORA, la, VII. 67
 COMÚ, el, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
 COMÚ, el, VI. 28, Vell 33
 COMUNISTA, el, VII. 67
 COMUNISTES, la FONT DELS, IV. 15
 CONANGLE, DETRÀS DEL PONT DE, IV. 12
 CONANGLE, el PONT DE, IV. 16

CONANGLE, el PONT (NOU) DE, IV. 16
 CONANGLE, la RIERA DE, IV. 14
 CONESA, cal, VI. 49, Barcelona 4
 CONFRARIA DE SANT MARC, VII. 71
 CONGELATS, ca la FINA DELS, VI. 48, Travessera 7
 CONGELATS, el JOSEP MARIA DELS, VI. 48, Travessera 7
 CONILL, cal, VI. 31, Raval 11
 CONRADO, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 5
 CONRADO, cal, VI. 41, Mel 12
 CONSULTORI MÈDIC, VI. 25, Pl. Església s/n
 CONSULTORI MÈDIC, VI. 37, Berga 41
 COOPERATIVA, la, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 COOPERATIVA BALSARENYESA DE CONSTRUCCIONS, IV. 19; VI. 60, Polígon
 CORAL ROMANÍ, VII. 71
 CORAL SANT ESTEVE, VII. 71
 CORBEIA, el MOLÍ DE, IV. 20
 COR DE FILLES DE MARIA, VII. 71
 CORDER, cal, VI. 29, Nou 29
 CORDOBÉS, el, VII. 67
 CORNELI, cal, VI. 29, Nou 68
 CORNELI, cal, VI. 31, Raval 2
 CORNET, cal JOAN DE, VI. 51, Bruc 1
 CORNET, el JOAN DE, VI. 34, Torrent 12
 COROMINA, la, IV. 12
 COROMINA, la, IV. 21; VI. 50
 COROMINA, el MALLOLET DE LA, IV. 12
 COROMINA DEL CORTÈS, la, V. 23.06.
 COROMINA DEL MARTÍ, la, V. 23.02.
 COROMINA DE VILAMAJOR, la, V. 23.21.
 CORRAL DE CAL PERET, el, VI. 37, Berga 18
 CORREUS, OFICINA DE, VI. 41 bis, Pl. Mel
 CORRONAIRE, cal, VI. 56, St.Esteve
 CORRONAIRE, la TERESINA DE CAL, VI. 56, St.Esteve
 COR SANT JOSEP, VII. 71
 CORTÈS, la BAGUETA DEL, IV. 11
 CORTÈS, la BARQUERA DEL, IV. 12
 CORTÈS, la BASSA DEL, IV. 14
 CORTÈS, el CAMÍ MISSER DEL, IV. 12
 CORTÈS, la COROMINA DEL, IV. 12
 CORTÈS, la COROMINA DEL, V. 23.06.
 CORTÈS, el CORRAL DEL, IV. 12
 CORTÈS, l'ERA VELLA DEL, IV. 12
 CORTÈS, la FARRAJA DEL, IV. 12
 CORTÈS, l'HORT DEL, IV. 13
 CORTÈS, les PLANES DEL, IV. 11
 CORTÈS, el PORXO DEL, IV. 12

CORTÈS, la QUINTANA DEL, IV. 12
CORTÈS, la TERRA DEL JEPET DEL, IV. 12
CORTÈS DE FERRANS, el, V. 23.05.
COSINET, el, VII. 65
COSSÈ, cal, VI. 43, Sant Josep 30
COSTA, cal, VI. 37, Berga 15
COSTA, el, VI. 37, Berga 15
COSTA, la, IV. 11
COSTA MALA, la, IV. 12
COSTAMALA, el TORRENT DE, IV. 14
COSTETA, CARRER DE LA, IV. 21; VI. 45
COT, el, VII. 63
COTILLAIRE, cal, VI. 30, Creu 19
COTILLAIRE, cal, VI. 33, Monges 8
COTONER, cal TON, VI. 30, Creu 19
COTS, cal, VI. 37, Berga 9
COTS, cal, VI. 57, Rabeia
COTS, ca l'ANTONINA DE LES, VI. 37, Berga 6
COTS, ca la TERESA DE LES, VI. 37, Berga 6
COTS, la TERESETA DE LES, VII. 63
COVA, la, VI. 28, Vell 4
COVINSA, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
COVINSA, VII. 71
CÒVIT, el, VII. 63
CÒVITA, la, VII. 63
CREMA-SANTS, el, VII. 63
CREU, la, IV. 12
CREU, el CAMP DE LA, IV. 12
CREU, CARRER DE LA, IV. 21; VI. 30
CREU, el PLA DE LA, IV. 11
CREU, el PLANET DE LA, IV. 11
CREU, RAVAL DE LA, IV. 21
CREU, la SERRA DE LA, IV. 11
CREU, el SERRAT DE LA, IV. 11
CREU DE LES CARRETERES, la, IV. 12
CREUETA, la PLANA DE LA, IV. 11
CREUETA DEL BABRA, la, IV. 12
CREUS, cal, VI. 28, Vell 8
CREUS, cal, VI. 30, Creu 4
CREUS, ca l'AGNETA DE CAL, VI. 29, Nou 62
CREUS, l'ANGELETA DE CAL, VI. 28, Vell 8
CREUS, la VEREMUNDA DE CAL, VI. 28, Vell 8
CREUS JEP, cal, VI. 28, Vell 8
CREUS NEGRE, el, VII. 61
CRISTALLERIA BALSARENY, IV. 19
CUA, cal, VI. 29, Nou 35

CUCHARA, el, VII. 67
CUCO, cal, VI. 56, St.Esteve
CUELLO, el, VII. 67
CUELLOLARGO, el, VII. 67
CULAI, cal, VI. 30, Creu 16
CUL DE VELLUT, cal, VI. 29, Nou 33
CULEBRA, la, VII. 67
CULEBRERO, el, VII. 67
CUNETAS, la de las, VII. 64
CUQUI, el, VII. 67
CURANDERA, ca la, VI. 57, Rabeia
CURANDERO, cal, VI. 57, Rabeia
CURT, cal, VI. 31, Raval 34
CYBER BYKE, VI. 35, Espanya s/n
DAIGAR, S.A., IV. 19
DANDY, el, VII. 67
DANIEL, cal, VI. 29, Nou 39
DEIXALLERIA, IV. 19
DÈLIO, cal, VI. 28, Vell 8
DEMI, cal, VI. 52, Carrilet 28
DEMI, el, VII. 65
DEMONILLO, el, VII. 67
DEMONIO, el, VII. 67
DEMONIO DE TÍO, el, VII. 67
DENIM'S, SA, VI. 60, Polígon
DENTETES, el, VII. 65
DEPORTIVA E.R.T. VILAFRONS, VII. 71
DEPURADORA D' AIGÜES, IV. 19
DERVER, MAS, V. 22; V. 23.44.
DÉU, cal, VI. 31, Raval 24
DEUES, les, VI. 31, Raval 24
DEVESA, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 5
DEVESA, el PONT DEL, IV. 16
DEVESES, les, IV. 12
DIABLILLO, el, VII. 67
DIABLO, el, VII. 67
DIEGO LOS POLLOS, el, VII. 67
DIEGO PIRIS, VI. 60, Polígon
DIENTE (DE) HIERRO, el, VII. 67
DIENTES (DE) MARFIL, el, VII. 67
DIPLOMÁTICO, el, VII. 67
DIRECTOR, cal, V. 24.15.f.
DIRECTOR, cal, VI. 56, St.Esteve
DISTRÁÍDO, el, VII. 67
DOCTOR ALCAHUETE, el, VII. 67
DOCTOR CAGANCHO, el, VII. 67

DOCTOR SÁNCHEZ, cal, VI. 37, Berga 10
 DOCTOR SCHNAGEL, el, VII. 65
 DOCTOR VICENS, cal, VI. 35, Manresa 19
 DOLÇ, el, VI. 30, Creu 22
 DOLORES, la, VII. 67
 DOLORETES DE CAL VINYAVELLA, la, VI. 56, St.Esteve
 DOLORETES DE LA SEDA, la, VI. 56, St.Esteve
 DOMINGO MUERTO, el, VII. 67
 DONQUES, cal, VI. 39, Trencat s/n
 DORMA CONSTRUCCIONS, VI. 30, Creu 22
 DORMA CONSTRUCCIONS, VI. 35, Manresa 29
 DRAC, la FONT DEL, IV. 15
 DRACULÍN, el, VII. 65
 DULCE MIEL, la, VII. 64
 EDITA, ca l', VI. 29, Nou 22
 ELECTRICISTA, ca l', VI. 56, St.Esteve
 ELVIS, l', VII. 65
 EMBOTTIS MAS, S.A., IV. 19
 EMÍLIA DE CAL TARRANQUER, l', VI. 35, Manresa 3
 EMÍLIO, ca l', VI. 28, Vell 44
 ENDAL, ca l', VI. 32, Baix 3
 ENRATONÁ, la, VII. 67
 ENRI, l', VII. 65
 ENRIQUETA, ca l', VI. 30, Creu 13
 ENTERAO, el, VII. 67
 ENTERRAMORTS, ca l', VI. 37, Berga 9
 ENTIERRAMUERTOS, el, VII. 67
 EPI, l', VII. 64
 ERA, les FEIXES DE L', IV. 11
 ERM, l', IV. 12
 ERUGA, ca l', VI. 29, Nou 32
 ESBART DANSAIRE SANT ESTEVE, VII. 71
 ESBARZERS, la COMA DELS, IV. 11
 ESCABEIAT, ca l', VI. 29, Nou 42
 ESCABEIAT, ca l', VI. 39, Trencat s/n
 ESCALER, ca l', VI. 29, Nou 68
 ESCALER, ca l', VI. 31, Raval 2
 ESCALER, el COBERT DE L', VI. 26, Trull s/n
 ESCARBATET, l', VII. 64
 ESCHANGAO, el, VII. 67
 ESCLUVA, el MOLÍ D', IV. 20
 ESCOLANS, la FONT DELS, IV. 15
 ESCOMBRIAIRE, ca l', VI. 29, Nou 26
 ESCRIVENT, ca l', VI. 56, St.Esteve
 ESCURADENTS, l', VII. 65
 ESGLÉSIA, VI. 25, Pl. Església s/n

ESGLÉSIA, CARRER DE L', IV. 21; VI. 26
ESGLÉSIA, PLAÇA DE L', IV. 21; VI. 25
ESGRIOLER, ca l', VI. 42, Balmes 12
ESGUERRAT, l', VI. 30, Creu 7
ESLÈQUER, l' VI. 47, Nord 1
ESPANYA, PLAÇA D', VI. 36
ESPANYOL, ca l', VI. 56, St.Esteve
ESPANYOLA, l', VI. 56, St.Esteve
ESPARDENYER, ca l', VI. 30, Creu 11
ESPARRAMAT, l', VII. 63
ESPIGA, l', VI. 30, Creu 21
ESPINETE, el, VII. 67
ESPINETE, l', VII. 65
ESPÍQUER, l', VII. 65
ESQUENAMOLL, ca l', VI. 26, Trull 4
ESQUENAMOLL, ca l', VI. 32, Baix 40
ESQUENAMOLL, ca l', VI. 39, Trencat s/n
ESQUENAMOLL, l', VI. 42, Balmes 12
ESQUERRÀ, ca l', VI. 29, Nou 24
ESQUIRRA, ca l', VI. 28, Vell 44
ESTAMPÍO, el, VII. 67
ESTANC (VELL), l', VI. 30, Creu 1
ESTANC NOU, VI. 40, Cadí 3
ESTANC NOU, l' VI. 41 bis, Pl. Mel
ESTANC NOU, l', VI. 41 bis, plaça Mel
ESTANQUER (VELL), ca l', VI. 30, Creu 1
ESTANQUERA, l', VI. 30, Creu 1
ESTEVE, ca l', VI. 33, Monges 3
ESTEVE DE L'AMBRÒS, ca l'. VI. 57, Rabeia
ESTEVE DE CAL SARDINA, l', VI. 41, Mel 14
ESTEVET DE CAL SARDINA, l', VI. 26, Trull 10; VI. 29, Nou 7
ESTEVET DE CAL TINUS, l', VI. 34, Torrent 5
ESTEVILLAN, l', VII. 64
ESTEVILLO, l', VII. 64
ESTRADA, ca l', VI. 29, Nou 5
ESTRADA, ca l', VI. 29, Nou 6
ESTRADA, ca l', VI. 30, Creu 14
ESTRADA, ca l', VI. 31, Raval 32
ESTRANGER DE CASTELLADRAL, l', VII. 63
ESTRUCH, ca l', V. 24.15.e.
EUFEMIA, la, VII. 67
EUGENI, ca l', VI. 29, Nou 15
EUGENIO, ca l', VI. 28, Vell 4-b
EUROTASER S.L., IV. 19
EXECUTIU, l', VII. 65
EXPLOSIVA, la, VII. 67

FACHA, el, VII. 65
 FAIES, cal, VI. 29, Nou 68
 FAIES, cal, VI. 30, Creu 6
 FAIES, cal, VI. 31, Raval 2
 FAIES, cal, VI. 40, Cadí 1
 FAIES, cal PERICO DE CAL, VI. 40, Cadí 1
 FAIES, el PERICO DE CAL, VI. 31, Raval 2
 FALERDO, VII. 61
 FALITO, el, VII. 67
 FANEGAS, el, VII. 67
 FANG, el TORRENT DEL, IV. 14
 FARISSO, cal, VI. 38, Sant Marc 2
 FARISSO, cal, VI. 38, Sant Marc 9
 FARMÀCIA, la, VI. 39, Trencat 11
 FARMÀCIA, la, VI. 41, Mel 2
 FARMÀCIA (VELLA), la, VI. 29, Nou 5
 FARMÀCIA, l'AGUSTINET DE LA, VI. 29, Nou 5
 FARRIGINAL, el, IV. 12
 FASSINA, la, VI. 34, Torrent 9 (23)
 FASSINA, la, VI. 35, Manresa 1
 FASSINA, cal TONI DE LA, VI. 34, Torrent 7 (21)
 FEÍLLO, el, VII. 67
 FEIXERES, les, IV. 12
 FEIXETES, les, IV. 12
 FEIXINAIRE, cal, VI. 29, Nou 32
 FELICÍN, cal, VI. 41, Mel 9
 FELIP, cal, VI. 32, Baix 34
 FELIP, cal, VI. 32, Baix 4
 FELIP, cal, VI. 33, Monges 5
 FELIP, cal, VI. 48, Travessera 79
 FELISÍN, cal, VI. 42, Balmes 10
 FELISÍN, el, VII. 65
 FENÀS, cal, VI. 31, Raval 30
 FEO, el, VII. 67
 FERMÍN, cal, VI. 31, Raval 15
 FERMÍN (SOLÀ), cal, VI. 29, Nou 19
 FERRANS, el CORTÈS DE, V. 23.05.
 FERRANS, FONT DE, IV. 15
 FERRANS, SOBIRANA DE, V. 23.04.
 FERRANS, la VALL DE, IV. 11
 FERRANS, VALL DE, V. 23.04.
 FERRANS, VILAREDES DE, V. 23.04.
 FERRER, cal, VI. 29, Nou 32
 FERRER, cal, VI. 34, Torrent 6
 FERRER, cal, VI. 37, Berga 7
 FERRER, el JOSEP DE CAL, VI. 34, Torrent 6

FERRER, cal MANEL DE CAL, VI. 37, Berga 37
FERRER, la VINYOTA DEL, IV. 12
FERRERA, VII. 61
FERRER D'AVINYÓ, el, VII. 61
FERRERIA, la, V. 23.06.
FERRERIA, la, VI. 26, Trull 10
FERRERIA, la, VI. 32, Baix 3
FESOL, cal, VI. 33, Monges 4
FESTA DELS TRAGINERS, VII. 71
FIDEL CASTRO, el, VII. 67
FIERECILLA PEQUEÑA, la, VII. 67
FIFÍ, el, VII. 65
FIGUERA, la FONT DE LA, IV. 15
FIGURÍN DE CAL COMAS, el, VII. 63
FILATURES GOSSYPIUM, S.A., IV. 19
FILOMENA, ca la SENYORA, VI. 32, Baix 2
FINA (DEL PEIX), ca la VI. 29, Nou 25
FINA DEL PEIX, ca la, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
FINA DEL PEIX, ca la, VI. 48, Travessera 7
FINITO, el, VII. 67
FLECA, la, IV. 19
FLOR D'ESPANYA, la, VII. 63
FLORENCI, cal, VI. 30, Creu 3
FLORENCI, cal, VI. 56, St.Esteve
FLORENCI DE CAL SERENO, el, VI. 31, Raval 18
FLORISTERIA, la, VI. 30, Creu 21
FODINA, el PONTARRÓ DE LA, IV. 16
FOFITO, el, VII. 67
FOLL, el, VII. 65
FOLLABURROS, el, VII. 67
FOLLAOR, el, VII. 67
FONDISTA, cal, VI. 56, St.Esteve
FONDO, el CLOT, IV. 11
FONDO, el TORRENT, IV. 14
FONSO, cal, VI. 30, Creu 2
FONT, la, VI. 34, Torrent 8-10
FONT, la BAGA DE LA, IV. 11
FONT, la SOLANA DE LA, IV. 11
FONTANILLES, MAS, V. 22.
FONT DE LA CARRETERA, IV. 21
FONT DE LA CREU, IV.21
FONT DE LA PLACETA, IV. 21
FONT DEL CARRER NOU, IV. 21
FONT DEL CARRER SANT MARC, IV. 21
FONT DEL CARRER VELL, IV. 21
FONT DEL RAVAL, IV. 21

FONTS, les, IV. 12
 FONTS, el PLA DE LES, IV. 11
 FORASTÉ, cal, V. 24.15.m.
 FORASTÉ, cal, VI. 48, Travessera 83
 FORASTÉ, cal, VI. 56, St.Esteve
 FORASTÉ, cal, VI. 57, Rabeia
 FORCADA, cal, VI. 56, St.Esteve
 FORN, la COSTA DEL, IV. 11
 FORN, la PLANA DEL CAMP DEL, IV. 11
 FORN COMÚ, el, VI. 28, Vell 4
 FORN DE CABRIANES, el, VI. 30, Creu 2
 FORNESA, cal, VI. 32, Baix 10
 FORQUES, les, IV. 12
 FORQUES, el PLA DE LES, IV. 11
 FOTÈS, cal, VI. 33, Monges 7
 FOTESA, la, VI. 33, Monges 7
 FRANCÈS, cal, VI. 31, Raval 23
 FRANCÈS, cal, VI. 38, Sant Marc 53
 FRANCESA, ca la, VI. 26, Trull 10
 FRANCESA, ca la, VI. 33, Monges 4
 FRANCESA, ca la, VI. 35, Manresa 11
 FRANCESA, ca la, VI. 37, Berga 11
 FRANCESA, la, VI. 38, Sant Marc 53
 FRANCESES, les, VI. 38, Sant Marc 53
 FRANCINA DE CAL CARTER, la, VI. 30, Creu 23
 FRANCISCA, ca la, VI. 31, Raval 8
 FRANCISCA, ca la, VI. 56, St.Esteve
 FRANCISCA, el JOSEP DE CA LA, VI. 56, St.Esteve
 FRANCISCA, el MARCÓ DE CA LA, VI. 31, Raval 8
 FRANCISCA, el PEPET DE CA LA, VI. 31, Raval 8
 FRARE, cal, VI. 33, Monges 1
 FRARE, el, VII. 61
 FRASCO, el, VII. 67
 FRASQUITO, cal, VI. 56, St. Esteve
 FRASQUITO, el, VII. 67
 FRAUER, la TERRA DEL, IV. 12
 FRAU GRAN, la, IV. 11
 FRAU PETITA, la, IV. 11
 FRAUS, les, IV. 11
 FRESCO, el, VII. 67
 FRUITES BALSARENY, VI. 34, Torrent 1 (15)
 FUCIMANYA, V. 23.03.
 FUCIMANYA, la SERRA DE, IV. 11
 FUCIMANYA, el SERRAT DE, IV. 11
 FUCIMANYA, el SOLEI DE, IV. 11
 FUCIMANYA, el TORRENT DE, IV. 14

FUGITIVO, el, VII. 67
FULLA, cal, VI. 29, Nou 27
FULLA, ca la, VI. 29, Nou 27
FULLA, ca la, VI. 29, Nou 56
FULLARACA, el, VII. 67
FUMAHÍ, el, VII. 67
FUPICSA, FUSTES DEL PIRINEU CATALÀ, IV. 19
FURGUE, el, VII. 64
FUSELLER, el, VII. 61
FUSIBLE, el, VII. 67
FUSTER, cal, VI. 28, Vell 36
FUSTER, cal, VI. 56, St.Esteve
FUSTER, el PEPET DE CAL, VI. 34, Torrent 5
FUSTERIA BALSARENY, VI. 60, Polígon
FUTBOL SALA BALSARENY, VII. 71
GADDAFI, el, VII. 65
GADDAFI, el, VII. 67
GAFA, el, VII. 64
GAFITAS (CUATROJOS), el, VII. 64
GAIÀ, la RIERA DE, IV. 14
GAIANA, ca la, V. 24.15.d.
GALÀPET GARRIGUER, el, VII. 63
GALERA, cal, VI. 29, Nou 26
GALERA, ca la CARME, VI. 37, Berga 3
GALERES, la FEIXA DE LES, IV. 12
GALÍ, el, VII. 63
GALL, el, VII. 64
GALLINA, el, VII. 64
GALLINAZA, el, VII. 67
GALLOCOJO, el, VII. 67
GALO, cal, VI. 56, St.Esteve
GAMISANS, cal, VI. 29, Nou 49
GAMISANS, cal, VI. 29, Nou 58
GAMISANS, cal, VI. 38, Sant Marc 33
GANCHO, el, VII. 67
GANSAS PICHAEQUINAS, el, VII. 64
GARBANCITO, el, VII. 67
GARCIPOLLO, el, VII. 64
GARCQUÍMICA, VI. 60, Polígon
GARMA QUÍMICA, IV. 19
GARRAMANYA, la, VI. 28, Vell 18; VI. 29, Nou 41
GARRAMANYO, cal, VI. 28, Vell 18
GARRAMANYO, el, VI. 28, Vell 18; VI. 29, Nou 8, Nou 41
GARRELLA DE CAL SIMONET, la, VII. 63
GARRICS, els, IV. 12
GARRIGOTA, la, IV. 12

GARZA, el, VII. 67
GARZA, la, VII. 67
GASCÓ, la PLAÇA DEL, IV. 12
GASPARÓ, cal, VI. 28, Vell 42
GATES VULCA, S.A., IV. 19
GATO, el, VII. 67
GEGANTERS I GRALLERS DE BALSARENY, VII. 71
GELU, la, VII. 64
GEMILÀ, cal, VI. 28, Vell 12
GENER, el, V. 23.11.
GENER, la BAGA DEL, IV. 11
GENER, el BALÇ DEL, IV. 11
GENER, la CASETA DEL, V. 24.07
GENER, el SERRAT DEL, IV. 11
GENERAL, cal, V. 23.29.
GENERAL, cal, VI. 38, Sant Marc s/n
GENERAL, la CASA NOVA DE CAL, V. 24.16.
GENERAL MAC ARTHUR, el, VII. 67
GENERAL PETIT, cal, V. 24.16.
GENERAL XIC, cal, V. 24.16.
GENINES, el, VII. 65
GENÍS, cal, VI. 28, Vell 14
GENOVEVA, ca la, VI. 35, Manresa 26
GERMANDAT DE SANT ISIDRE, VII. 71
GERMANDAT DE SANT JOAN, VII. 71
GERMANDAT DE SANT JOSEP I SANT LLUÍS GONZAGA, VII. 71
GERMANS DALTON, els, VII. 65
GIBRELLETA, ca la, VI. 35, Manresa 9
GILET, cal, VI. 39, Trencat 1
GIMILÀ, cal, VI. 28, Vell 12
GIMNÀS ARENY, el, VI. 35, Manresa s/n
GIRAAGULLES, la FINA DEL, VI. 33, Monges 5
GIRAGULLES, cal, VI. 38, Sant Marc 29
GIRALD, el, V. 23.37.
GIRALD, la BARRACA DE LA SÍNIA DEL, IV. 12
GIRALD, la CASETA DEL, V. 24.26.
GIRALD, els CLOTS DEL, IV. 11
GIRALD, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
GIRALD, el PONT DEL, IV. 16
GIRALD, el RACÓ DEL, IV. 11
GIRALD, la RASA DEL, IV. 14
GIRALD, el SERRAT DEL, IV. 11
GIRALD, la SÍNIA DEL, IV. 17
GIRALD, la VINYA DEL, IV. 12
GITANA, ca la, VI. 32, Baix 6
GITANO, cal, VI. 32, Baix 6

GITANO, el, VII. 65
GOLOSINAS HUELVA, VI. 30, Creu 18
GOMIR DE L'HOSTAL, VII. 61
GONFAUS, cal, VI. 28, Vell 29
GORDO, el, VII. 64
GORG SALTADOR, el, IV. 14
GORNER, MAS, V. 23.41.
GORNERS (GORNÉS), V. 23.41.
GORRILLA, el, VII. 67
GORRIÓN, el, VII. 67
GORRIONA, la, VII. 67
GRACIOSES, ca les, VI. 32, Baix 13
GRACIOSES, cal MARC DE LES, VI. 34, Torrent 4
GRACIOSES, el RAMON DE LES, VI. 33, Monges 5
GRAJA, la, VII. 67
GRAM, la COMA DEL, IV. 11
GRAN, el CAMP, IV. 12
GRAN, el TORRENT, IV. 14
GRAN BARRUFET, el, VII. 67
GRANER, cal, VI. 29, Nou 24
GRANER, cal, VI. 57, Rabeia
GRANOTA, VII. 61
GRANOTA, cal, VI. 56, St.Esteve
GRANOTA, el TON, VI. 56, St.Esteve
GRANOTAS, el, VII. 67
GRANOTES, els, VI. 56, St.Esteve
GRAS, cal, VI. 29, Nou 20
GRAS, cal, VI. 37, Berga 17
GRAS FORNER, cal, VI. 29, Nou 22
GRAS LLAUNER, cal, VI. 29, Nou 20
GRAU, cal, V. 24.15.e.
GRAU, cal, VI. 57, Rabeia
GRAVADA (DE SANT FELIU), la, VII. 63
GRAVERA, la, IV. 12
GRAVES ALOU, IV. 19
GREGORI, cal, VI. 31, Raval 12
GRIFÓN, el, VII. 67
GRIPAUS, el PONT DELS, IV. 16
GRIPAUS, TORRENT DELS, IV. 14
GROS, el CINGLE, IV. 11
GRUP D'ESTUDIS LOCALS, VII. 71
GRUP DE TEATRE DEL CENTRE CATÒLIC, VII. 71
GRUP DE TEATRE LA LLUERNA, VII. 71
GRUP LOCAL D'AMICS DELS CASTELLS, VII. 71
GRUPO DE TEATRO LERA DE VILAFRUNS, VII. 71
GUANA, el, VII. 67

GUAPES, ca les, VI. 33, Monges 5
 GUAPES, ca les, VI. 35, Manresa 26
 GUARDERIA, la VI. 33, Monges 2
 GUDAYOL, cal, VI. 31, Raval 8
 GUERXO, el, VII. 61
 GUILLEMPERE DE VILAMAJOR, MAS, V. 23.22.
 GUIMERÀ, CARRER, IV. 21; VI. 31
 GUINARDERA, la, IV. 12
 GUINDILLA, el, VII. 67
 GUINEU, cal, VI. 29, Nou 31
 GUINEU, cal, VI. 37, Berga 5
 GUINEUA, la, VI. 37, Berga 6
 GUIX, el BAR, VI. 29, Nou 53
 HELENA, ca l', VI. 29, Nou 44
 HERBASSERS, la COMA (DELS), IV. 11
 HÍTLER, el, VII. 67
 HOJA EL LUNES, el, VII. 67
 HOMBRE DE ACERO, el, VII. 67
 HOMBRE DEL CAMPO, el, VII. 67
 HOMBRE DULCE, el, VII. 67
 HORT, la BASSA DE L', IV. 14
 HORTALÀ DEL MOLÍ, l', VII. 63
 HORTET, l', IV. 13
 HORTS DE BALSARENY, el PONTARRÓ DELS, IV. 16
 HORTS DE BALSARENY, TORRENT DELS, IV. 14
 HOSPITAL, l', VI. 32, Baix 24
 HOSPITALET, el CAMP DE L', IV. 12
 HOSTAL, l', IV. 19
 HOSTAL, l', VI. 28, Vell 4
 HOTEL, l', VI. 35, Manresa 29
 HUELVA, el, VII. 67
 HUEVO AL LADO, el, VII. 67
 IAIO, el, VII. 64
 IBERSPA, IV. 19
 IETA, ca la, VI. 29, Nou 47
 IETA, ca la, VI. 33, Monges 5
 IGLÉSIA, el CAMP DE LA, IV. 12
 ILL, ca l', VI. 57, Rabeia
 ILL, ca l', V. 24.15.f.
 INDÚSTRIA, CARRER DE LA, IV. 21; VI. 60
 INDUSTRIAL DENIM'S, S.A., IV. 19; VI. 60, Polígon
 INFLACOLLONS, l', VII. 63
 INSTALGAMA, VI. 29, Nou 19
 INSTALGAMA, VI. 35, Manresa 34
 IRENE, ca la, VI. 41, Mel 4
 ISABEL, ca la, VI. 28, Vell 7

ISABELONA, ca la VI. 35, Manresa 9
ITALIÀ, ca l', VI. 56, St.Esteve
JACINT, cal, VI. 29, Nou 32
JACINT, cal, VI. 37, Berga s/n
JACOB, cal, VI. 56, St.Esteve
JAIMITO, el, VII. 64
JAIMITO, el, VII. 67
JAN, cal, VI. 29, Nou 8
JANET, cal, VI. 28, Vell 22
JANET, cal, VI. 31, Raval 19
JAQUES, VII. 61
JARAPO, el, VII. 67
JARDINET, el, VI. 52, Carrilet 95
JARRITA, el, VII. 67
JAUMARRO, cal, V. 24.15.g.
JAUME DE CA LA MALLORQUINA, el, VI. 39, Trencat 2
JAUME DE L'AMBRÓS, cal, VI. 57, Rabeia
JAUME DEL CENTRO, cal, VI. 39, Trencat 15
JAUME DEL CENTRO, el, VI. 29, Nou 60
JAUMET RIBA, cal, VI. 28, Vell 36
JEFE (DE L'ESTACIÓ), cal, VI. 42, Balmes 10
JEFE (DE L'ESTACIÓ), el, VI. 28, Vell 32
JEP, cal, V. 24.15.a.
JEP, cal, VI. 26, Trull s/n
JEP, cal, VI. 28, Vell 6
JEP, cal, VI. 28, Vell 7
JEP, el RAMON DE CAL, el, VI. 28, Vell 7
JEP, el TORRENT DE CAL, IV. 14
JEP DE CA L'OLIVER, el, VI. 28, Vell 21
JEP DEL PORTALER, el, VI. 29, Nou 9
JEPET, cal, VI. 29, Nou 7
JEPET, ca la MARCEL·LINA DE CAL, VI. 41, Mel 10
JEPET, la MARCEL·LINA DE CAL, VI. 29, Nou 7
JEPÓ, VII. 61
JEPÓ DE L'AMORÓS, VII. 61
JERONI, cal, VI. 29, Nou 17
JERONI, la FONT DEL, IV. 15
JOAN BORD, VII. 61
JOAN CARDONA, cal, VI. 37, Berga 10
JOAN COIX, el, VII. 61
JOAN DE CORNET, cal, VI. 51, Bruc 1
JOAN DE CORNET, el, VI. 34, Torrent 12
JOAN DE LA PIPA, el, VII. 64
JOAN DE SOBIRANA, cal, VI. 50, Coromina 22
JOANET DE CAL MARIONA, el, VI. 32, Baix 40
JOANET DE L'ALOU, el, VII. 63

JOAN FARRÉS, VI. 60, Polígon
JOAN GRAN, el, VII. 61
JOANIC, la CASETA DEL, V. 24.20
JOANIC, la CASETA DEL, V. 24.22.
JOANIC, MAS. V. 23.26.
JOANILLO, VII. 61
JOAN MANSO, cal, VI. 33, Monges 7
JOAN MET, el, VI. 32, Baix 9
JOAN OLIVER, cal, VI. 51, Bruc 11
JOAN OLIVER, el, VI. 29, Nou 44
JOAN PALETA, cal, VI. 56, St.Esteve
JOAN PALETA, el, VII. 63
JOAN SERENO, cal, VI. 46, Serrat 2
JOAN TORRES, cal, VI. 56, St.Esteve
JONCARET, cal, V. 24.02
JONCARET, el SERRAT DEL, IV. 11
JONCARET, el TORRENT DEL, IV. 14
JOPOZORRO, el, VII. 67
JORDANA, cal, VI. 41, Mel 6
JORDI DE CAL MORROS, el, VI. 35, Manresa 33
JORNAL I MIG, cal, VI. 31, Raval 15
JOSÉ DEL CAMPO, el, VII. 64
JOSÉ NUESTRO, el, VII. 67
JOSEP BLAI, el, VI. 30, Creu 29
JOSEP DE CA LA FRANCISCA, el, VI. 56, St.Esteve
JOSEP DE CAL FERRER, el, VI. 34, Torrent 6
JOSEP DE CAL MARQUET, el, VI. 34, Torrent 4
JOSEP DE LES PLANES, cal, VI. 37, Berga 21
JOSÉ TRANQUILO, el, VII. 67
JUANA, ca la, VI. 49, Barcelona 4
JUAN CARTONES, el, VII. 67
JUAN CARTONES, el, VII. 67
JUAN DE LAS CONEJAS, el, VII. 67
JUAN DE LOS CHOCHOS, el, VII. 67
JUAN DE RUTE, el, VII. 67
JUANELE, el, VII. 64
JUANILLO, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
JUANILLO, el, VI. 30, Creu 7
JUANILLO, el, VII. 67
JUANÍN, el, VII. 64
JUANITO, el, VI. 29, Nou 7
JUANITO, el, VII. 63
JUANITO DEL MOLÍ, el, VI. 29, Nou 7
JUAN MANTECAS, el, VII. 67
JUANOLA, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
JUAN PALOMO, el, VII. 67

JUAN PILOTO, el, VII. 67
JUAN PISTOLAS, el, VII. 67
JUAN PORTUGUÉS, el, VII. 67
JUAN TARTAJA, el, VII. 67
JUAN VIUDO, el, VII. 67
JUAN XXIII, el, VII. 67
JUEZ DE PRISIONES, el, VII. 67
JULIÀ DEL CARRER DE BAIX, cal, VI. 32, Baix 3
JULIANA, ca la, VI. 31, Raval 20
JULIANA, ca la, VI. 35, Manresa 26
JULIÀ TORT, cal, VI. 34, Torrent 1 (15)
JULIÓ, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
JULITO DE LA CRUZ, el, VII. 67
JUNCADELLA, cal, VI. 56, St.Esteve
JUSSANA, la, V. 24.21.
JUSTO, el, VII. 67
K 2, el, VI. 29, Nou 53
KOSÈ, el, VII. 64
LABIOGORDO, el, VII. 67
LADEAO, el, VII. 67
LAGARTO, el, VII. 67
LAIA, ca la, VI. 32, Baix 16
LAIETA, ca la, VI. 29, Nou 47
LARGUI, el, VII. 65
LÁTIGO, el, VII. 67
LÁTIGO NEGRO, el, VII. 67
LECHUGA, el, VII. 67
LEGIONARIO, el, VII. 67
LEJÍA, el, VII. 67
LENTEJAS, el, VII. 65
LILÍ, el, VII. 67
LILÍ, la, VII. 65
LIMILLA, el, VII. 67
LLADRES, el TORRENT DELS, IV. 14
LLANEGAS, el, VII. 67
LLAR D'AVIS VI. 25, Pl. Església s/n
LLAR DEL JUBILAT, VI. 25, Pl. Església s/n
LLARGA DE CAL ROIO, la, VI. 35, Manresa 6
LLAU DE MAS, cal, V. 24.19
LLAUNER, cal, VI. 29, Nou 16
LLAUNER, cal, VI. 29, Nou 20
LLEDÓ, la GOLA DEL, IV, 14
LLEDÓ, la QUINTANA DEL, IV. 12
LLEDÓ, el SERRAT DEL, IV. 11
LLEDÓ, el TORRENT DEL, IV. 14
LLEDÓ DE SOBRE-ROCA, el, V. 23.33.

LLEDÓ DETRÀS CASTELL, el, V. 23.32.
 LLEDONERS, CARRER DELS, IV. 21
 LLENO, cal, VI. 28, Vell 29
 LLENO, cal, VI. 31, Raval 21
 LLENO, Mossèn, VI. 31, Raval 21
 LLESQUES, el, VII. 64
 LLESQUIS, el, VII. 64
 LLETER, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 LLETER, cal, VI. 33, Monges 10
 LLETER, les QUADRES DE CAL, VI. 32, Baix 7
 LLETERIA, cal, VI. 34, Torrent 12
 LLIBRETER, el, VII. 63
 LLISOS, els, IV. 11
 LLOBREGAT, el BALÇ DEL, IV. 11
 LLOBREGAT, les HORTES DEL, IV. 13
 LLOBREGAT, els HORTS DEL, IV. 13
 LLOBREGAT, el PONTARRÓ QUE BAIXA AL, IV. 16
 LLOBREGAT, el RIAL DEL, IV. 14
 LLOBREGAT, TORRENT QUE BAIXA AL, IV. 14
 LLORER, la BASSA DEL, IV. 14
 LLORÓN, el, VII. 64
 LLORONA, la, VII. 67
 LLORSAN95, VI. 60, Polígon
 LLUCH, el MOLÍ DE DON JOAN, IV. 20
 LLUCI, cal, VI. 31, Raval 26
 LLUCI, cal, VI. 32, Baix 20
 LLUCI, el SERRAT DEL, IV. 11
 LLUCI DEL CARRER DE BAIX, cal, VI. 32, Baix 20
 LLUÍS CARDONA, cal, VI. 35, Manresa 8
 LLUÍS DIVINO, cal, VI. 50, Coromina 12
 LLUÍS POTRONY, VI. 59, cal Rata
 LLUÍS SECRETARI, cal, VI. 35, Manresa 17
 LLUÍS SERENO, cal, VI. 26, Trull 8
 LLUM, el CAMP DE LA, IV. 12
 LLUQUET, cal, VI. 29, Nou s/n
 LLUQUET, cal, VI. 30, Creu 13
 LLUQUET, cal, VI. 31, Raval 36
 LOBERO, el, VII. 67
 LOBO, el, VII. 67
 LOCO, el, VII. 67
 LOLA CASTELLERA, la, VI. 58, Vilaforns
 LOLA DE CA LA TEIXIDORA, la, VI. 29, Nou 31
 LOLA DELS PETONS, la, VII. 63
 LOLITA, la, VII. 64
 LOLO, el, VII. 65
 LUCI, ca la, VI. 40, Cadí 3

LUCI, ca la, VI. 41 bis, plaça Mel
LUCKY LUKE, el, VII. 65
LUCKY LUKE, el, VII. 65
LUEZA, cal, VI. 42, Balmes 10
LUPE, la, VII. 64
MACABEU, CARRER DEL, IV. 21
MACHA, la, VII. 67
MACHÍN, cal, VI. 43, Sant Josep 26
MACHÍN, el, VII. 67
MADRILES, el, VII. 67
MAESTRO PATASGORDAS, el, VII. 67
MAGEM, cal, VI. 38, Sant Marc 5
MAGÍ, cal, VI. 31, Raval 14
MAGINA, la, VI. 31, Raval 14
MAGNET, cal, VI. 28, Vell 22
MAGNET, cal, VI. 29, Nou 32
MAGNET, cal, VI. 29, Nou 41
MAIOL, cal, V. 24.13
MAIOL, cal, VI. 28, Vell 11
MAIOL, ca la SERAFINA DE CAL, VI. 41, Mel 4
MAIOLA DE VILAFRUNS, la, IV. 12
MAIOLES, les, IV. 12
MAIOLES, el TORRENT DE LES, IV. 14
MAIOLES DE CAL SALA, les, IV. 12
MAIOLES DEL SERRA, les, IV. 12
MAJORDOM, cal, VI. 35, Manresa 31
MAJORDOM, cal, VI. 41, Mel 8
MAJORDOM, cal, VI. 56, St.Esteve
MALARD, el CASALOT DEL, V. 24.08
MALARD, el TORRENT DEL, IV. 14
MALDO, cal, VI. 28, Vell 21
MALESA (DEL CASTELL), la, IV. 12
MALESA (DEL CASTELL), la, IV. 11
MALESA, el BALÇ DE LA, IV. 11
MAL·LÈ, cal, VI. 31, Raval 1
MAL·LÈ, cal, VI. 39, Trencat 11
MALLORQUÍN, el, VII. 67
MALLORQUINA, ca la, VI. 39, Trencat 2
MALLORQUINA, el JAUME DE CA LA, VI. 39, Trencat 2
MALOSPELOS, el, VII. 67
MALTOSQUER, MAS, V. 22.
MAMBLA, cal, VI. 31, Raval 29
MAMBLA, cal, VI. 32, Baix 38
MAMBLA, cal, VI. 30, Creu 1
MANCO, el, VII. 64
MANDILÓN, el, VII. 67

MANIJERO, el, VII. 67
MANIVERTES, cal, VI. 31, Raval 25
MAÑO, el, VII. 67
MANOLO DE LA GASOLINERA, el, VII. 64
MANOLO EL FEO, el, VII. 65
MANOLO EL MANCO, el, VII. 64
MANOLO GAFITAS, el, VII. 64
MANO NEGRA, el, VII. 64
MANRESÀ, cal, VI. 56, St.Esteve
MANRESA, CARRETERA DE, IV. 21; VI. 35
MANRESANA, ca la, VI. 56, St.Esteve
MANSA, ca la, VI. 31, Raval 10
MANSO, el, VII. 67
MANSO, cal JOAN, VI. 33, Monges 7
MANSO SOLÀ, cal, VI. 33, Monges 7
MANTA AL HOMBRO, el, VII. 67
MANTECAS, el, VII. 67
MANYÀ, cal, V. 24.15.s.
MANYÀ, cal, VI. 56, St.Esteve
MANYANA, la, VI. 56, St.Esteve
MANYAQUES, cal, VI. 30, Creu 9
MARC DE LES GRACIOSES, cal, VI. 34, Torrent 4
MARC DE LES ULLERES, cal, VI. 28, Vell 22
MARC DEL TORRENT, el, VI. 34, Torrent 1
MARCEL·LIA, ca la, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
MARCEL·LINA DE CAL JEPET, ca la, VI. 41, Mel 10
MARCEL·LINA DE CAL JEPET, la, VI. 29, Nou 7
MARC GRAS, cal, VI. 29, Nou 22
MARCHENA, el, VII. 67
MARC I MARIA, VII. 71
MARCÓ, cal, VI. 29, Nou 49
MARCÓ, cal, VI. 30, Creu 18
MARCÓ, VI. 29, Nou 21
MARCÓ DE CA LA FRANCISCA, el, VI. 31, Raval 8
MARCONET, cal, VI. 31, Raval 12
MARE DE DÉU, ca la, VI. 40, Cadí 8
MARE DE DÉU, la, VII. 64
MARE DE DÉU, la FONT DE LA, IV. 15
MARE DE DÉU DEL CASTELL, ERMITA DE LA, IV. 18
MARE DE DÉU DEL ROSER, CAPELLA DE LA, IV. 18
MARGARITO, el, VII. 67
MARI, ca la, VI. 49, Barcelona s/n
MARIA, ca la, VI. 49, Barcelona s/n
MARIA (VILARONA), ca la, VI. 35, Manresa 26
MARIA, PEIXATERIA, VI. 43, Sant Josep s/n
MARIA BRODADORA, la, VII. 63

MARIA CRISTINA, el, VII. 64
 MARIAGNA, ca la, VI. 31, Raval 28
 MARÍA LA GALLEGA, la, VII. 67
 MARIA (DE) LAS GAFAS, la, VII. 64
 MARIANÓ, cal, V. 24.03
 MARIANÓ, cal, VI. 28, Vell 1
 MARIANÓ, cal, VI. 38, Sant Marc s/n
 MARIANÓ, el SERRAT DEL, IV. 11
 MARIANÓ, la VINYA DEL, IV. 12
 MARIA ROSA PERRUQUERIA, VI. 47, Nord s/n
 MARIA ROSA PERRUQUERIA, VI. 54, Síquia 4
 MARIA SOPA, ca la, VI. 32, Baix 18
 MARIA XICA, ca la, VI. 28, Vell 36
 MARICONA, la, VII. 67
 MARIETA BIGOTERA, ca la, VI. 35, Manresa 3
 MARIETA de CAL MERENCI, la, VI. 35, Manresa 2
 MARILÍ, la, VII. 65
 MARIONA, ca la, VI. 31, Raval 7
 MARIONA, ca la, VI. 32, Baix 16
 MARIONA, ca la, VI. 32, Baix 40
 MARIONA, cal, VI. 32, Baix 40
 MARIONA, el JOANET DE CAL, VI. 32, Baix 40
 MARMOTA, cal, VI. 29, Nou 21
 MARQUÉS ARRUIÑO, el, VII. 67
 MARQUET, cal, VI. 33, Monges 5
 MARQUET, cal, VI. 34, Torrent 4
 MARQUET, el JOSEP DE CAL, VI. 34, Torrent 4
 MARQUET, el QUICO DE CAL, VI. 34, Torrent 4
 MARTA, ca la, VI. 34, Torrent 5
 MARTÍ, cal, VI. 31, Raval 27
 MARTÍ, casa, VI. 25, Pl. Església 5
 MARTÍ, la FEIXA DEL MOLÍ DEL, IV. 12
 MARTÍ, MAS, V. 23.01.
 MARTÍ, el MOLÍ DEL, IV. 20
 MARTÍ, el PONT DE LA CASETA DEL, IV. 16
 MARTÍ, el PONT DE LA VINYA DEL, IV. 16
 MARTÍ, el PONT D'EN, IV. 16
 MARTÍ, el REGUER DEL, IV. 14
 MARTÍ, el RIAL DEL MOLÍ DEL, IV. 14
 MARTÍ, el TORRENT, IV. 14
 MARTÍ, la TRIA DEL, IV. 12
 MARTÍ COLL, cal, VI. 34, Torrent 1 (15)
 MARTÍ DE LES PLANES, cal, VI. 35, Manresa 2
 MARTÍ DEL LLOC, casa VI. 25, Pl. Església 5
 MARTÍ DEL LLOC, MAS, V. 23.01. Cf. VI, Església, 5
 MARTÍ JULIÀ, cal, VI. 31, Raval 27

MARTURANO, cal, VI. 30, Creu 8
MARUSELA, el, VII. 67
MARXANT, cal, VI. 28, Vell 17
MARXANT, cal, VI. 29, Nou 41
MARXANT, el TONET DE CAL, VI. 29, Nou 8, Nou 41
MARXANT D'AVINYÓ, cal, VI. 56, St.Esteve
MARY'S MODA, VI. 49, Barcelona s/n
MAS, la BAGA DEL, IV. 11
MAS, la FONT DEL, IV. 15
MASAGUER, MAS, V. 22.
MASIA DE VILAFRUNS, la, V. 23.15.
MASOVERIA, la, V. 23.31.
MASPLÀ, cal, VI. 29, Nou 66
MASPLÀ, cal, VI. 35, Espanya 1
MASPLÀ, la BOTIGA DE CAL, VI. 35, Espanya 1
MASSANA, cal, VI. 29, Nou 34
MASSÓ, cal, VI. 29, Nou 28
MASTOSQUER, el, V. 23.12.
MASTOSQUER, la BAGA DEL, IV. 11
MASTOSQUER, la GARRIGADA DEL, IV. 11
MASTOSQUER, el GARRIGAR DEL, IV. 11
MATAMALA, cal, V. 24.29.
MATAMALA, el, VII. 65
MATAMALA, la RIERA DE, IV. 14
MATAMOROS, cal, VI. 28, Vell 33
MATAMOROS, el, VII. 67
MATAMOSCAS, el, VII. 67
MATAPORCS, cal, VI. 32, Baix 2
MATEUET, cal, VI. 29, Nou 35
MATEUET, la VINYA DEL, IV. 12
MATXINA, la, VII. 67
MATXO BLANC, cal, VI. 57, Rabeia
MAU-MAU, el, VII. 67
MAURI, cal, VI. 35, Manresa 26
MAURICI, el SERRAT DEL, IV. 11
MAYA, cal, VI. 28, Vell 4-a
MAYA, cal, VI. 31, Raval 13
MAYA, ca la CARMETA, VI. 28, Vell 4-a
MAYPER, el, VI. 53, Avinyó 2
MEDIOESTÓMAGO, el, VII. 67
MEL, CARRER DE LA, IV. 21; VI. 41
MEL, PLAÇA DE LA, VI. 60
MELCHOR SANTOS, cal, VI. 29, Nou 22
MELENAS, el, VII. 65
MELILLA, el, VII. 67
MELVIS, el, VII. 65

MENCIOR, cal, VI. 38, Sant Marc s/n
MERCADER, MAS, V. 22.
MERCADER, MAS, V. 23.05.
MERCÈ, ca la, VI. 29, Nou 41
MERCHA, el, VII. 67
MERE, el, VII. 65
MERENCI, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
MERENCI, cal, VI. 31, Raval 24
MERENCI, cal, VI. 33, Monges 11
MERENCI, cal, VI. 33, Monges 6
MERENCI, cal, VI. 33, Monges 7 i 11
MERENCI, cal, VI. 35, Manresa 2
MERENCI, cal, VI. 40, Cadí 2
MERENCI, la BOTIGA DE CAL, VI. 33, Monges 11
MERENCI, ca la CARMÉ DE CAL, VI. 33, Monges 7 i 11
MERENCI, la MARIETA DE CAL, VI. 35, Manresa 2
MERENCI, ca la PEPETA DE CAL, VI. 40, Cadí 6
MERENCI, el TI DE CAL, VI. 35, Manresa 2
MERÈNCIA, ca la, VI. 33, Monges 11
MERÈNCIA, la, VI. 33, Monges 6, 7 i 11.
MERO, cal, VI. 29, Nou 58
MERO, la VINYA DEL, IV. 12
MERO BOIG, cal, VI. 29, Nou 58
MERO DELS NEUTRALS, el, VI. 28, Vell 31
MERO DELS NEUTRALS, el, VI. 29, Nou 33
MEXET, VII. 61
MESTRE, el, VII. 61
MESTRES, cal, V. 24.15.m.
MET, cal, VI. 30, Creu 31
MET, cal, VI. 32, Baix 9
MET, cal, VI. 33, Monges 11
MET, el, VI. 32, Baix 9
MET, la PETRONILA DE CAL, VI. 32, Baix 9
META, ca la, VI. 33, Monges 11 [mètà]
META, la, VI. 33, Monges 11
METGES, la CASETA DELS, VI. 29, Nou 34
MICKI, el, VII. 65
MIG, el CAMP DEL, IV. 12
MÍLIO, cal, VI. 57, Rabeia
MILLONARIO, el, VII. 67
MINA, la, IV. 11
MINA DEL BALÇ DE BALSARENÝ, la, IV. 16
MINERA, la, IV. 19
MINERILLO, el, VII. 67
MINGA, cal, VI. 57, Rabeia
MINGA, ca la, VI. 29, Nou 34

MINGA, ca la, VI. 35, Manresa 12
MINGA, el VALENTÍ DE CA LA, VI. 29, Nou 34
MINGO (PALETA), cal, VI. 46, Serrat 3
MINGUET, cal, VI. 31, Raval 3
MINGUET, cal, V. 24.06
MINGUET, cal, VI. 51, Bruc 2
MINGUI, el, VII. 65
MIÓ, ca la, VI. 28, Vell 28
MIÓ, cal, VI. 28, Vell 28
MIÓ, cal, VI. 28, Vell 4-a
MIQUEL, VII. 61
MIQUELA, ca la, VI. 32, Costa Castell 23
MIQUELA, el, VI. 32, Costa Castell 23
MIQUELA, la GOLA DE LA, IV, 14
MIQUEL DE L'ALOU, cal, VI. 29, Nou 23
MIQUEL MANYO, cal, VI. 32, Baix 40
MIRACELS, el, VII. 63
MIRALLES, cal, VI. 30, Creu 27
MIRALLES, cal, VI. 35, Manresa 29
MIRALMAR, el, VII. 67
MIRANDA, ca la, VI. 41, Mel 4
MIRANDA, ca la, VI. 53, Avinyó 2
MIRLO, el, VII. 67
MIRÓ BERGA, MAS DE, V. 22.
MÍSTIC, el, VII. 67
MIXOLÍ, el, VII. 63
MOCO, el, VII. 64
MÒDUL, els PONTARRONS DEL, IV. 16
MOIÀ, CARRETERA DE, IV. 21; VI. 53
MOLÍ, el, IV. 20
MOLÍ, FÀBRICA DEL, IV. 19
MOLÍ, les HORTES DEL, IV. 13
MOLÍ, el JUANITO DEL, VI. 29, Nou 7
MOLÍ, el PEPET DEL, VII. 63
MOLÍ, el RIERAL DEL, IV. 14
MOLÍ, el TORRENT DEL, IV. 14
MOLÍ (DEL MARTÍ), els HORTS DEL, IV. 13
MOLÍ DE BALSARENY, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
MOLINER, cal, VI. 29, Nou 12
MOLTÓ, el, VII. 63
MOLTONADA, la, IV. 12
MOLTONADA., la, V. 23.05.
MOLTONADES, les, IV. 12
MOLTONET, cal, VI. 30, Creu 4
MOLTONET, VII. 61
MOME, el, VII. 64

MONA, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
MONA, cal, VI. 30, Creu 29
MONA, el, VI. 30, Creu 24 i 29
MONA, el RAMON DE CAL, VI. 37, Berga 11
MONDRAGONA, la, VII. 67
MONGES, les, VI. 32, Baix 24
MONGES, les, VI. 33, Monges 2
MONGES, el COL·LEGI DE LES, VI. 33, Monges 2
MONGES, PLAÇA DE LES, IV. 21; VI. 33
MONIATO, el, VII. 67
MÒNICA, ca la, V. 24.15.b.
MONJA, ca la, VI. 57, Rabeia
MONJO, cal, VI. 57, Rabeia
MONJO, el TORRENT DEL, IV. 14
MONJO, la RIERA DEL, IV. 14
MONTES, cal, VI. 29, Nou 27
MONTES, cal, VI. 29, Nou 66
MONTERRAT CABALLÉ, la, VII. 67
MORA, cal, VI. 31, Raval 23
MORELL, cal, VI. 29, Nou 5
MORELL, cal, VI. 30, Creu 23
MORENO, cal, VI. 28, Vell 36
MORENO, cal, VI. 33, Monges 1
MORENO, el, VI. 56, St.Esteve
MÒRGAN, cal, VI. 48, Travessera 73
MORIÑA, El, VII. 67
MORO, El, VII. 67
MORRAL, cal, VI. 28, Vell 27
MORRAL, cal, VI. 32, Baix 42
MORRAL, cal, VI. 32, Baix 6
MORRAL, cal, VI. 37, Berga 12
MORRAL, la FONT DEL (Cornet), IV. 15
MORRONGO, el, VI. 57, Rabeia
MORROS, cal, VI. 35, Manresa 33
MORROS, cal, VI. 35, Manresa 40
MORROS, el JORDI DE CAL, VI. 35, Manresa 33
MORT, el, VII. 67
MORT (DEL CEMENTIRI), el, VII. 67
MORTS, el CAMP DELS, IV. 12
MORTS, el SERRAT DELS, IV. 11
MOSCA, el, VII. 65
MOSCATELL, CARRER DEL, IV. 21
MOSOLL, cal, VI. 29, Nou 45
MOSSÈN JOAN, la FONT DEL, IV. 15
MOSSÈN RATA, VII. 64
MOSSO DE CAL BASSANY, el, IV. 29, Nou 36

MUCET, cal, VI. 31, Raval 11
MUCET, la BAGA DEL, IV. 11
MUCET, la FONT DEL, IV. 15
MUCET, el RACÓ DEL, IV. 11
MUDO, el, VII. 67
MUEBLE, el, VII. 67
MUERTO ALMIDONAO, el, VII. 67
MUJAL, la CARRETERA DEL, IV. 12
MUJAL, les CASES NOVES DEL, V. 24.24.
MUJAL, la RIERA DEL, IV. 14
MUJAL, el SANTACREU DEL, VII. 63
MULER, la PLETA DEL, IV. 12
MULOBLANCO, el, VII. 67
MUNDEROLA, la BASSA DE, IV. 14
MUNDEROLA, la FEIXA DE, IV. 12
MUNIVERTES, cal, VI. 31, Raval 25
MUÑECA, la, VII. 67
MURALLA, la, IV. 19
MURCIANO, el, VII. 67
MUSIC, cal, V. 24.05
MUSIC, el PORTELL DE CAL, IV. 11
MUSIC, el SERRAT DE CAL, IV. 11
MUSTAFÀ, el, VII. 64
MÚTUA SANT JOSEP, VII. 71
NADO, la CASETA NOVA DEL COLLET DEL, V. 24.27.
NADO, el COLLET DEL, V. 23.39.
NALBOUS, IV. 12
NAN, el, VII. 64
NAN, el PEDRERA DEL, IV. 11
NAN DE CAL TEVEIÓ, el, VII. 64
NARIZÓN, el, VII. 67
NASI, cal, VI. 29, Nou 37
NASIETA, ca la, VI. 29, Nou 37
NAVARRO, cal, VI. 56, St.Esteve
NAVARRO, cal, VI. 57, Rabeia
NAVÀS, BARRI DE, VI. 59
NAVÀS, els PLANS DE, IV. 11
NEGRE, el, VII. 63
NEGRE, el, VII. 65
NEGRET, cal, VI. 58, Vilafrens
NEGRET, el PONT DE CAL, IV. 16
NEGRO, el, VII. 67
NEN, el, VII. 65
NEN, el PLA DEL, IV. 11
NEN JESÚS, el, VII. 64
NET, cal, V. 24.15.m.

NEUTRALS, els, VI. 28, Vell 31
NEUTRALS, el MERO DELS, VI. 28, Vell 31
NEUTRALS, el MERO DELS, VI. 29, Nou 33
NEVAÍLLA, el, VII. 67
NINA, la, VII. 65
NINO, cal, VI. 29, Nou 54
NIÑO, el, VII. 65
NIÑO ALMERÍA, el, VII. 67
NIÑO BLOC, el, VII. 67
NIÑO DEL CAMPO, el, VII. 67
NIÑO JESÚS, el, VII. 67
NIÑO LA BOTA, el, VII. 67
NIÑO LA CERO, el, VII. 67
NIÑO LA GRASA, el, VII. 67
NIÑO LA LECHE, el, VII. 67
NIÑO LA NIEBLA, el, VII. 67
NIÑO LOS EXPEDIENTES, el, VII. 67
NO COMERÁS PUCHERO, el, VII. 64
NOEMÍ, la LLIBRERIA, VI. 30, Creu 22
NOFRE, cal, VI. 29, Nou 25
NOFRE, el TORRENT DEL, IV. 14
NOGUERA, la, VI. 59, Barri Navàs
NOGUERS, el PLA DELS, IV. 11
NOIA, el FORAT DE LA, IV. 11
NOI DE CASTELLNOU, cal, VI. 29, Nou 11
NOI DE TONA, el, VII. 63
NOI XIC, cal, VI. 28, Vell 15
NORANTA-CINC, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 6
NORANTA-CINC, cal, VI. 35, Manresa 16
NORD, CARRER DEL, IV. 21; VI. 47
NOSA, cal, VI. 31, Raval 31
NOSA, cal, VI. 35, Manresa 9
NOSA, cal, VI. 59, Barri Navàs
NOSA, BARRI DE CAL, VI. 59
NOSTRO, el, VII. 61
NO TREBALLO PAS, el, VI. 32, Baix 32
NOU, CARRER, IV. 21; VI. 29
NOUS, els HORTS, IV. 13
NOVA VISIÓ, VI. 35, Manresa 4
NUMBER ONE, la, VII. 65
NYEP, cal, VI. 29, Nou 49
NYEP, el, VII. 64
NYOLES, el, VII. 65
OBISPO, el, VII. 67
OBRADORS, ca l', V. 24.15.j.
OCHENTA, el, VII. 67

OGELET, VII. 61
 OJO FUSIBLE, el, VII. 67
 OLGA ESTÈTICA, VI. 30, Creu 22
 OLIAIRE, ca l', VI. 28, Vell 17
 OLIAIRE, ca l', VI. 32, Baix 8
 OLIVA, la RASA FONDA DE L', IV. 14
 OLIVA, el TORRENT DE L', IV. 14
 OLIVA, cal VICENÇ DE L', VI. 29, Nou 27
 OLIVA EIXUTA, el VICENÇ, VI. 28, Vell 25
 OLIVAR, l', IV. 12
 OLIVAR, el SERRAT DE L', IV. 11
 OLIVAS NEGRAS, el, VII. 67
 OLIVER, ca l', VI. 28, Vell 21
 OLIVER, ca l', VI. 29, Nou 44
 OLIVER, el JEP DE CA L', VI. 28, Vell 21
 OLIVER, cal JOAN, VI. 51, Bruc 11
 OLIVER, el JOAN, VI. 29, Nou 44
 OLIVER, el PEP DE CA L', VI. 29, Nou 44
 OLIVER, el TON DE CA L', VI. 28, Vell 21
 OLIVER, el TON DE CA L', VI. 29, Nou 44
 OLIVERÓ, VII. 61
 OLIVERS (DEL SOLÀ), el SERRAT DELS, IV. 11
 OLIVET, ca l', V. 24.15.m.
 OLIVET, ca l', VI. 28, Vell 7
 OLIVET, l', VI. 28, Vell 7; VI. 30, Creu 24
 OLIVIA, la, VII. 67
 OLZINELLES, el CLOT D', IV. 11
 OM, CARRER DE L', IV. 21
 OMLIDORS, el PONTARRÓ DELS, IV. 16
 OMS, els, IV. 12
 OMS, la CREU DELS, IV. 12
 ORDINARI, ca l', VI. 31, Raval 28
 ORDINARI, la FONT DE L', IV. 15
 ORFEÓ "GERMANOR BALSARENYESA", VII. 71
 ORIOLS, ca l', VI. 28, Vell 4
 ORIOLS, ca l', VI. 35, Manresa 21-23
 ORTÍN, ca l', VI. 33, Monges 1
 OSO, el, VII. 64
 PACHANGA, el, VII. 63
 PACHANGA, el, VII. 67
 PACHANGA, la, VII. 63
 PACO, cal, VI. 33, Monges 7
 PACO CHOCOLATE, el, VII. 67
 PACO DE CAL SANT, el, VI. 31, Raval 9; VI. 33, Monges 7
 PACO PATASGORDAS, el, VII. 67
 PACO RANA, el, VII. 67

PADRAZO, el, VII. 67
PADRECITO, el, VII. 67
PADRE DAMIÁN, el, VII. 67
PADRE PITILLO, el, VII. 67
PADRE PITILLOS, el, VII. 67
PAGÈS PUTA, cal, VI. 31, Raval 31
PAIASSER, cal, VI. 28, Vell 25
PAIETA, la, VII. 63
PAISANO, el, VII. 67
PAJARERO, el, VII. 67
PAJARILLO, el, VII. 67
PALANCA, la, IV. 16
PALERO, el, VII. 67
PALESTRA, VII. 71
PALETA, cal, VI. 56, St. Esteve
PAMPLINAS, el, VII. 67
PANADERO, el, VII. 67
PANARRA, cal, VI. 35, Manresa 2
PANARRA, el COBERT DEL, VI. 37, Berga 1
PANDANGA, ca la, VI. 35, Manresa 3
PANDURO, el, VII. 67
PANISSOLA, cal, VI. 30, Creu 4
PANISSOLA, cal, VI. 34, Torrent 1 (15)
PANTENO, cal, VI. 57, Rabeia
PANXETA, cal, V. 24.21.
PANXETA, cal, VI. 31, Raval 10
PANXETA, cal, VI. 59, Barri Navàs
PANXÓ, cal, VI. 29, Nou 11
PANXÓ, cal, VI. 30, Creu 5
PANXÓ, cal, VI. 57, Rabeia
PANXÓ, la VINYA DEL, IV. 12
PANZAGUA, el, VII. 67
PAPADA, ca la, VI. 43, Sant Josep 30
PAPAT, cal, V. 24.15.i.
PAPAT, cal, VI. 44, Sant Antoni, 11
PAPELES, el, VII. 67
PAQUELA, cal, VI. 32, Baix 36
PAQUELA, cal, VI. 33, Monges 4
PAQUERA, la, VII. 67
PAQUITO, el, VII. 64
PARADA, la, IV. 12
PARADOR, cal, VI. 38, Sant Marc 1
PARADOR, cal, VI. 56, St.Esteve
PARADOR, la LURDES DE CAL, VI. 38, Sant Marc 1
PARADOR, la MARIA LLUÏSA DE CAL, VI. 38, Sant Marc 1
PARADOR, el TIANET DE CAL, VI. 38, Sant Marc 1

PARADORA, la, VI. 56, St.Esteve
 PARC, el, IV. 12
 PARE JAN, cal, VI. 31, Raval 16
 PARENOSTRES, la FONT DELS, IV. 15
 PARERA, cal, VI. 57, Rabeia
 PARQUE, el, IV. 12
 PARRÒQUIA, cal, VI. 28, Vell 1
 PARRÒQUIA, cal, VI. 32, Baix 21
 PARRÒQUIA DE SANTA MARIA, VI. 25, Pl. Església s/n
 PARROQUIALS, LOCALS, VI. 25, Pl. Església s/n
 PARSA, el, VII. 67
 PASAHAMBRE, el, VII. 67
 PASO, el, VI. 58, Vilaforns
 PASOSLARGOS, el, VII. 67
 PASQUAL, cal, VI. 57, Rabeia
 PASTELERIA, la, VI. 29, Nou 32
 PASTELERO, cal, VI. 30, Creu 14
 PASTELERO, el, VII. 67
 PASTISSERET, cal, VI. 30, Creu 4
 PASTISSERETA, la, VI. 30, Creu 4
 PASTOR, cal, VI. 32, Baix 17
 PASTORA, ca la, VI. 28, Vell 27
 PASTORA, cal, VI. 28, Vell 27
 PASTORA, el, VI. 28, Vell 29
 PASTORA, l'HORT DE LA, IV. 13
 PASTORA, el RACÓ DE L'HORT DE LA, IV. 11
 PASTORET, el, VII. 63
 PASTORETS DE BALSARENY, VII. 71
 PASTORETS DE LA COLÒNIA SOLDEVILA, VII. 71
 PASTORETS DE SANT ESTEVE, VII. 71
 PATACABRA, el, VII. 67
 PATALLIQUES, el, VII. 64
 PATASGORDAS, el, VII. 67
 PATATERO, el, VII. 67
 PATATUITES, el, VII. 63
 PATILLAS, el, VII. 67
 PATO, el, VII. 67
 PATRÍCIO, cal, VI. 29, Nou 51
 PAU, cal, VI. 31, Raval 17
 PAU BRÒQUIL, VII. 71
 PAU DE CAL CASTELLER, cal, VI. 30, Creu 19
 PAULA, ca la, VI. 29, Nou 2
 PAULINA, ca la, VI. 35, Manresa 1
 PAVA, la, VII. 67
 PAVELLÓ POLIESPORTIU MUNICIPAL, VI. 60, Polígon
 PECAS, el, VII. 67

PEDRA ESMOLADORA, la, IV. 12
PEDRALBES, IV. 12
PEDRISSSES, les, IV. 12
PEDRISSOS, els, IV. 12
PEINAO, el, VII. 67
PEIX, cal, VI. 52, Carrilet 19
PEIX, el JOSEP MARIA DEL, VI. 48, Travessera 7
PEIXATER, cal, VI. 29, Nou 5
PELAHIGOS, el, VII. 67
PELARGÓN, el, VII. 67
PELUSSA, cal, VI. 37, Berga 8
PELUT, cal, VI. 28, Vell 13
PELUT DE CA LA ROSSA, el, VI. 28, Vell 13
PENDANGA, la, VII. 61
PENYA BARCELONISTA DE BALSARENY, VII. 71
PEÓ (DE LA CARRETERA), cal, VI. 33, Monges 4
PEONA, ca la ROSETA, VI. 33, Monges 4
PEPA, ca la, VI. 31, Raval 32
PEPA DE L'ALOU, ca la, VI. 29, Nou 32
PEPA DEL SOLÀ, ca la, VI. 34, Torrent 6
PEPA SURRA, ca la, VI. 29, Nou 50
PEPA SURRA, el, VI. 29, Nou 50
PEPA TOMASA, la, VI. 31, Raval 19
PEP DE CA L'OLIVER, el, VI. 29, Nou 44
PEP DEL CARRIL, cal, VI. 56, St.Esteve
PEPE CUERNAS, el, VII. 67
PEPE GALLEGO, el, VII. 67
PEPE NIETO, el, VII. 67
PEPETA DE CAL MERENCI, ca la, VI. 40, Cadí 6
PEPETA DE L'ALOU, ca la, VI. 32, Baix 2
PEPET BOTELLA, cal, VI. 26, Trull 6
PEPET DE CA LA FRANCISCA, el, VI. 31, Raval 8
PEPET DE CA LA FRANCISCA, el, VI. 31, Raval 8
PEPET DE CAL CAMBRAI, el, VI. 29, Nou 26
PEPET DE CAL FUSTER, el, VI. 34, Torrent 5
PEPET DEL MOLÍ, el, VII. 63
PEPI, la, VII. 63
PEPINO, el, VII. 67
PEPITO CASADESÚS, cal, VI. 37, Berga 12
PEPITO DE CAL SARDINA, el, VI. 26, Trull 10
PEPITO VILANOVA, cal, VI. 32, Costa Castell 23
PEP JOANILLO, el, VI. 30, Creu 7
PEP LLARG, el, VII. 64
PEP XIC, cal, VI. 57, Rabeia
PEQUE, el, VII. 67
PERA, el SERRAT DE LA, IV. 11

PERCHERÓN, el, VII. 67
PERCHERONA, la, VII. 67
PÉRDIDAS, el, VII. 67
PERDIGOTS, el SERRAT DELS, IV. 11
PERDIU, cal, VI. 29, Nou 14
PERDIU, cal, VI. 30, Creu 5
PERDIUETA, la, VI. 30, Creu 5
PERE, cal, VI. 29, Nou 39
PERE DE LA TORRE DEL GIL, cal, VI. 37, Berga 31
PERE FUSTER, cal, VI. 37, Berga 4
PEREJOAN, cal, VI. 59, Barri Navàs
PERE MAGÍ, cal, VI. 30, Creu 8
PERET, cal, VI. 30, Creu 20
PERET, el, VI. 30, Creu 20
PERET, el CORRAL DE CAL, VI. 37, Berga 18
PERET, el JAUMET DE CAL, VI. 30, Creu 20
PERET, el PEPET DE CAL, VI. 30, Creu 20
PERET, la TERESA MARIA DE CAL, VI. 30, Creu 20
PERETA, la, VI. 30, Creu 20
PERET CARNISSER, cal, VI. 30, Creu 20
PERETÓ, cal, VI. 29, Nou 47
PERET XIC, cal, V. 24.15.m.
PERE VÍCTOR, cal, VI. 29, Nou 18
PERE VÍCTOR, cal, VI. 32, Baix 40
PÉREZ, cal, VI. 28, Vell 4-b
PEREZOSA, la, VII. 67
PERICO DE CAL FAIES, cal, VI. 40, Cadí 1
PERICO DE CAL FAIES, el, VI. 31, Raval 2
PERIODISTA, el, VII. 67
PEROL, cal, VI. 56, St.Esteve
PEROLAS, el, VII. 67
PERRIS, cal, VI. 29, Nou 53
PERRUCAIRE, cal, VI. 28, Vell 12
PERRUCAIRE, cal, VI. 29, Nou 10
PERRUCAIRE, cal, VI. 30, Creu 11
PERRUCAIRE, cal, VI. 30, Creu 18
PERRUCAIRE, cal, VI. 56, St. Esteve
PESCAÏLLA, la, VII. 67
PESCAO, el, VII. 67
PESCAOR, el, VII. 67
PETALUGA, cal, V. 24.15.r.
PETETE, el, VII. 65
PETICO, cal, VI. 29, Nou 62
PETICO, cal, VI. 47, Nord 13
PETICO, el CAMP DEL, IV. 12
PETIT, el, VII. 61

PETIT PREU, el, VI. 47, Nord 1
PETIT SUÍS, el, VII. 67
PETROCAT, S.A., IV. 19
PETRONILA DE CAL MET, la, VI. 32, Baix 9
PIANA, la, VI. 48, Travessera 7
PIANO, cal, VI. 31, Raval 21
PIANO, cal, VI. 48, Travessera 7
PICANYES, el COLLET DE, IV. 11
PICAPOLL, CARRER DEL, IV. 21
PICAS, cal, VI. 32, Baix 6
PICHA, el, VII. 67
PICHASQUINAS, el, VII. 67
PICONS, el SERRAT DE, IV. 11
PICOTORDO, el, VII. 67
PIES LIGEROS, el, VII. 64
PIGOT, el TORRENT, IV. 14
PIJAESQUINAS, el, VII. 67
PIJOAN, cal, VI. 28, Vell 14
PIJOAN, el PORXO DEL, IV. 12
PIJOANA, la, VI. 28, Vell 4-a, Vell 14
PILAR, CARRER DEL, IV. 21; VI. 60
PILARICA, ca la, VI. 31, Raval 1
PILARICO, el, VI. 31, Raval 1
PILI, ca la, VI. 28, Vell 4-a
PIMENTONA, la, VII. 67
PINASSA, cal, VI. 28, Vell 6
PINASSA, cal, VI. 31, Raval 24
PINASSA, cal, VI. 56, St.Esteve
PINASSES, el RACÓ DE LES, IV. 11
PINASSES, el SERRAT DE LES, IV. 11
PINCHASQUINAS, el, VII. 67
PINGOT, el CAU DEL, IV. 11
PINK FLOYD, el, VII. 65
PINOCHA, el, VII. 67
PINONS, (els), IV. 12
PINS ALTS, els, IV. 11
PINS, el COLLET DELS, IV. 11
PINTOR, cal, VI. 56, St.Esteve
PINTORA, ca la VI. 56, St.Esteve
PINXOS, els, VII. 65
PINYERS, PASSATGE DELS, IV. 21
PIOJO, el, VII. 65
PIPA, el JOAN DE LA, VII. 64
PIPERA, la, VII. 65
PIQUES, les, IV. 12
PIQUETES, les, IV. 12

PIRATA, el, VII. 67
PIRRI, el, VII. 64
PIRRI, el, VII. 65
PISCINA, la, IV. 12
PISCINA, la, VI. 35, Manresa s/n
PISOS DEL QUARTEL, els, VI. 55
PISOS NOUS, els, VI. 37, Berga 39
PISTA, la, IV. 21; VI. 42
PISTA, la, VI. 42, Balmes s/n
PISTOLAS, el, VII. 67
PITO, el, VII. 63
PITORRA, el, VII. 67
PITOTIESO, el, VII. 67
PLACETA, la, IV. 21; VI. 27
PLANA, la, IV. 11
PLANES, cal, VI. 30, Creu 21
PLANES, les, IV. 11
PLANES, les, V. 24.11
PLANES, cal JOSEP DE LES, VI. 37, Berga 21
PLANES, cal MARTÍ DE LES, VI. 35, Manresa 2
PLANES, cal TAXISTA, VI. 37, Berga 21
PLANETA, la, IV. 11
PLANS, el COLLET DELS, IV. 11
PLATA, el, VI. 29, Nou 41,
PLATA, el PONT DEL, IV. 16
PLATJA, l'HORT DE LA, IV. 13
POBLA, el CAMP DE LA, IV. 12
POCA ROPA, el, VII. 67
POCAS LUCES, el, VII. 67
POCHOLO, el, VII. 67
PO DE LA SABATERA, el, VI. 30, Creu 11
PO DEL BATISTA, el, VI. 29, Nou 40
POLA, cal, VI. 35, Manresa 25-27
POL·LA, cal, VI. 35, Manresa 25-27
POLACO, el, VII. 67
POLILLA, el, VII. 65
POLÍTICO, el, VII. 67
POLLASTRE, el, VII. 65
POLLERO, cal, VI. 30, Creu 19
POLLO, el, VII. 67
PONENT, CARRER, IV. 21; VI. 39
PONT, el CAMP DEL, IV. 12
PONT DEL RIU, la FONT DEL, IV. 15
PONT DEL RIU, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
PONTÓN, VII. 61
POPEYE, el, VII. 67

PORC SINGLAR, el, VII. 63
PORRILLAS, el, VII. 67
PORTAL DE BERGA, el, IV. 19
PORTAL DE LA CREU, el, IV. 19
PORTAL DEL CARRER NOU, el, IV. 19
PORTAL DEL CARRER VELL, el, IV. 19
PORTAL DE MANRESA, el, IV. 19
PORTAL DE MIGDIA, el, IV. 19
PORTALER, cal, VI. 29, Nou 9
PORTALER, el JEP DEL, VI. 29, Nou 9
PORTALERET, cal, VI. 31, Raval 12
PORTELLA, cal, VI. 29, Nou 4
PORTELLA, el GARATGE DE CAL, VI. 37, Berga 16
PORTES PUIG, IV. 19; V. 57
PORTUGUÈS, el, VII. 67
PORXOS, els (CAL MAIOL), V. 24.13.
PORXOS, els (EL CALLERÍS), V. 24.09.
POSTURAS, el, VII. 67
POSTURITAS, el, VII. 67
POTASAS, el, VII. 67
POTRET (CADIRAIRE), cal, VI. 37, Berga 8
POTRETA, la, VI. 37, Berga 8
POU DE GLAÇ DEL CASTELL DE BALSARENY, el, IV. 17
POU DE LA MIQUELA, VI. 32 bis(=Costa Castell 23)
POU DEL GLAÇ, el, IV. 17 (=Costa Castell 23)
POU DEL LLEDÓ, el, IV. 17
POU DEL RECTOR, el, IV. 17
POU DEL SARRI, el, IV. 17
PRECUINATS DELI, IV. 19
PRESO NÚMERO NUEVE, el, VII. 67
PRIMPRET, VII. 61
PRÒXIM, Supermercat, VI. 41 bis, Pl. Mel
PUB, el, VI. 32, Baix s/n
PUBILL, cal, VI. 57, Rabeia
PUBILL, el, VII. 61
PUÉS, cal, VI. 32, Baix 23
PUÉS, el COIX DE CAL, VI. 32, Baix 29;
PUGA, cal, VI. 30, Creu 7
PUIABOTS, el, VII. 63
PUIG, cal, V. 24.15.g.
PUIG, MAS (ARGENÇOLA), V. 22.
PUIGCAUBELL, IV. 11
PUIGCAUBELL, el BOSC DE, IV. 12
PUIGCAUBELL, el PLA DE, IV. 11
PUIGCERDÀ, el, VII. 67
PUIGDEFranc, IV. 11

PUIGDEFranc, el RACÓ DE, IV. 11
 PUIGDEFranc, el RACÓ DE, IV. 12
 PUIG DE VILAMAJOR, MAS, V. 23.22.
 PUIGDORCA, V. 23.17.
 PUIGDORCA, la BAGA DE, IV. 11
 PUIGDORCA, CEMENTIRI DE, IV. 18; V. 23.17
 PUIGDORCA, la PEÇA DEL, IV. 12
 PUIGDORCA, el PLA DE, IV. 11
 PUIGDORCA, les PLANES DE, IV. 11
 PUIGDORCA, els PLANS DE, IV. 11
 PUIGDORCA, la RASA DE, IV. 14
 PUIGDORCA, el REGUER DE, IV. 14
 PUIGDORCA, SANT JAUME DE, IV. 18
 PUIGMARTÍ, cal, VI. 28, Vell 20
 PUIGMARTÍ, MAS, V. 22.
 PUIG-REIG, el, VII. 67
 PUIGVENTÓS, la CASETA DE, V. 24.04
 PUIGVENTÓS, el PLA DE, IV. 11
 PUIGVENTÓS, el SERRAT DE, IV. 11
 PULIDO MARTÍN, FUSTERS, IV. 19
 PULIDO-MARTÍN FUSTERS, VI. 60, Polígon
 PUMA, el, VII. 67
 PUNTES, cal, VI. 28, Vell 23
 PUNTO AZUL, S.A., IV. 19
 PUNTO AZUL, S.A., VI. 60, Polígon
 PUNXÓ, cal, VI. 59, Barri Navàs
 PUTXET, cal, VI. 32, Baix 42
 PUTXET, cal, VI. 37, Berga 21
 PUTXET, cal, VI. 56, St.Esteve
 PUTXET, el, VI. 30, Creu 12
 PUTXETA, ca la, VI. 28, Vell 4-b
 PUTXETA, ca la, VI. 30, Creu 12
 PUTXETA, ca la, VI. 32, Baix 42
 PUTXETA, ca la, VI. 56, St.Esteve
 PUTXETA, la, VI. 33, Monges 4
 QUARTEL, el, VI. 28, Vell 40
 QUARTEL, el, VI. 38, Sant Marc s/n
 QUATREPELIS, cal, VI. 28, Vell 7
 QUEFE, cal, VI. 42, Balmes 10
 QUEFE, el, VI. 28, Vell 32
 QUICO BACALLÀ, el, VII. 67
 QUICO DE CAL MARQUET, el, VI. 34, Torrent 4
 QUICO DE L'ERA, cal, VI. 47, Nord 4
 QUICO SISAMI, cal, VI. 37, Berga 8
 QUICO SISAMI, el, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
 QUICO SISAMI, el, VI. 30, Creu 19

QUICO SISAMI, el, VI. 37, Cra. Berga 8
QUIM DE CAL VÍCTOR, el, VI. 32, Baix 38
QUINTANA NOVA, la, IV. 12
QUINTET DEL CENTRE PARROQUIAL, VII. 71
QUINTET DEL CENTRE PARROQUIAL, VII. 71
QUIRRI, el, VII. 65
QUIRZE, cal, VI. 31, Raval 38
RABANILLA, la, VII. 67
RABEIA, cal, V. 24.25.c.
RABEIA, la, V. 23.30.
RABEIA, la BAGA DE LA, IV. 11
RABEIA, el BALÇ DE LA, IV. 11
RABEIA, CASES DE LA, V. 24.15.
RABEIA, CASES DE LA, VI. 57
RABEIA, FÀBRICA DE LA, IV. 19
RABEIA, el PONT DE LA, IV. 16
RABEIÓ, cal, VI. 28, Vell 3
RABOSA, cal, VI. 29, Nou 3
RABOSA, cal, VI. 34, Torrent 6
RABOSA, cal, VI. 37, Berga 27
RÀDIO BALSARENY, VII. 71
RÀDIO NO-SÉ, VII. 71
RAFAELITO EL FURGUE, el, VII. 64
RAFEQUES, el, VII. 65
RAIG, la FONT DEL, IV. 15
RAJAMANTAS, el, VII. 67
RAJANARGAS, el, VII. 67
RAJAO, el, VII. 67
RAJOLER, cal, VI. 42, Balmes 16
RAMACHES, el, VII. 67
RAMBITO, el, VII. 65
RAMONA, ca la, VI. 30, Creu 27
RAMONA BRUTA, ca la, VI. 32, Baix 2
RAMONA BRUTA, els CAMPS DE LA, IV. 12
RAMONA DELS BUCLES, la, VII. 64
RAMON DE CAL JEP, el, VI. 28, Vell 7
RAMON DE CAL SARDINA, el, VI. 41, Mel 14
RAMON DEL GEP, cal, VI. 32, Baix 8
RAMONET DE CAL SALA, el, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
RAMON LLARG, el CAMP DEL, IV. 12
RAMON PASTOR, cal, VI. 57, Rabeia
RAMON VALENT, cal, VI. 28, Vell 16
RANCAZOCAS, el, VII. 67
RANO, el, VII. 67
RASA, el PONTARRÓ DE LA, IV. 16
RASKAIÚ, cal, VI. 56, St.Esteve

RASPÚA, la, VII. 67
 RASTELLADOR, l'HORT DEL, IV. 13
 RASTELLADOR DE SANTA MARIA, el PONTARRÓ DEL, IV. 16
 RATA, cal, VI. 59, Barri Navàs
 RATA, el, VII. 67
 RATA, la, VII. 67
 RATA, BARRI DE CAL, VI. 59
 RATÓN SABIO, el, VII. 67
 RAVAL, CARRER DEL, IV. 21; VI. 31
 RAYO, el, VII. 67
 REBANÀ, el, VII. 65
 RECREU, el, VI. 31, Raval 23
 RECTOR, l'HORT DEL, IV. 13
 RECTOR, el PONT DEL, IV. 16
 RECTOR, el TORRENT DEL, IV. 14
 RECTORIA, ÀREA DE LA, IV. 12
 RECTORIA, VI. 25, Pl. Església s/n
 RECVLTA, cal, VI. 28, Vell 12
 RECVLTA, cal, VI. 28, Vell 28
 REGALITO, el, VII. 67
 REGATÓ, cal, VI. 32, Baix 15
 REGATÓ, cal, VI. 33, Monges 8
 REGATÓ, cal, VI. 33, Monges 9
 REGÍ, cal, VI. 37, Berga 13
 REGUANT, cal, VI. 35, Manresa 3
 REI, cal, VI. 30, Creu 25
 REIET, cal, VI. 30, Creu 25
 RELATIU, el, VII. 64
 RELLOTGER, cal, VI. 30, Creu 18
 RELLOTGERIA, la, VI. 30, Creu 14
 RELOTGER, cal, VI. 30, Creu 18
 REMACHES, el, VII. 67
 REMEI, ca la, VI. 34, Torrent 1 (15)
 REMENACUES, el, VII. 64
 REPEU (DE L'ESGLÉSIA), el, IV. 11
 RESCLOSA, FONT DE LA, IV. 15
 RESCLOSA DEL PONT, la, IV. 16
 REVENTAO, el, VII. 67
 RIAL, cal, VI. 30, Creu 12
 RIAL, el, IV. 14
 RIAL, la LLIBRERIA DE CAL, VI. 30, Creu 22
 RIAMBAU, la CASETA DEL, V. 24.12.
 RIBA, cal, VI. 29, Nou 48
 RIBÓ, cal, VI. 57, Rabeia
 RICARD, el PONTARRÓ D'EN, IV. 16
 RICARD, el TORRENT DEL, IV. 14

RICARD, el TORRENT DEL, IV. 14
RIERA, cal, V. 24.15.o.
RIERA, el CAMP DE LA, IV. 12
RIERA, la CASETA DEL, V. 24.25.
RIERA, els HORTS DE LA, IV. 13
RIERA, MAS, V. 23.44.
RIERAL, el, IV. 14
RIMBAU, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
RIPOLL, cal, VI. 35, Manresa 13
RISITAS, el, VII. 64
RITA, ca la, VI. 28, Vell 6
RITA, ca la, VI. 30, Creu 21
RITA, ca la, VI. 56, St.Esteve
RITETA, la, VI. 32, Baix 8
RITO, el, VI. 56, St.Esteve
RITO DE LA FONDA, cal, VI. 56, St.Esteve
RIU, cal, VI. 30, Creu 14
RIU, la FONT DEL, IV. 15
RIU, els HORTS DEL PONT DEL, IV. 13
RIU, el PONT DEL, IV. 16
ROBAPERAS, el, VII. 67
ROBOT, el, VII. 67
ROBUSTA, la, VII. 67
ROC, cal, VI. 33, Monges 7
ROCA, la FONT DE LA, IV. 15
ROCA, el PONT DE LA, IV. 16
ROCA, el TORRENT DE LA FONT DE LA, IV. 14
ROCASSA, el SOLEI DE LA, IV. 11
ROC GARCIA, PLAÇA DEL DR. IV. 21; VI. 25
RÖCKER, el, VII. 65
RODÓ, el SERRAT, IV. 11
RODOREDA, cal, VI. 29, Nou 24
ROIG, el, VII. 61
ROIO, cal, VI. 35, Manresa 6
ROIO, la LLARGA DE CAL, VI. 35, Manresa 6
ROMÀ, cal, VI. 29, Nou 51
ROMÀ, el, VII. 63
ROMAN, cal, VI. 48, Travessera 30
ROMAN, MODA PILAR, VI. 48, Travessera 30
ROMANA, ca la, VI. 29, Nou 51
ROMANA, la, VII. 63
ROMEUS, MAS, V. 22.
ROQUES, les, IV. 11
ROQUES DE LLANA, les, IV. 11
ROQUETA, cal, V. 24.15.1.
ROQUETA, el BALÇ DE, IV. 11

ROQUETA, la FONT VORA EL PONT DE, IV. 15
ROQUETA, l'HORT DE LA, IV. 13
ROQUETA, MAS, V. 23.42.
ROQUETA, el MOLÍ DE, IV. 20
ROQUETA, PASSATGE, IV. 21; VI. 55
ROQUETA, el PONT DE, IV. 16
ROQUETA, la RIERA DE, IV. 14
ROQUETA, el TORRENT DE LA, IV. 14
ROQUETA, el TORRENT DEL BALÇ DE, IV. 14
ROS, cal, VI. 26, Trull 4
ROS, cal, VI. 29, Nou 66
ROS, el, VI. 56, St.Esteve
ROS, el, VII. 65
ROSA GORDA, ca la, VI. 31, Raval 5
ROSAMAR, Restaurant, VI. 30, Creu 16
ROSATORT, cal, VI. 29, Nou 10
ROSATORT, cal, VI. 40, Cadí 4
ROSATORT, cal, VI. 43, Sant Josep 3
ROSATORT, cal, VI. 48, Travessera s/n
ROSA TORTA, ca la, VI. 30, Creu 7
ROSA TORTA, la, VI. 29, Nou 10
ROSENDET, el, VI. 29, Nou 44
ROSENDO, cal, VI. 29, Nou 44
ROSENDO, la SARA DE CAL, VI. 29, Nou 44
ROSETA PEONA, ca la, VI. 33, Monges 4
ROSÓ, ca la, VI. 32, Baix 5
ROSÓ, cal, VI. 32, Baix 5
ROSÓ, el, VI. 32, Baix 5
ROSÓ, la TERESONA DE CAL, VI. 32, Baix 5
ROSÓ, el TORIBIO DE CAL, VI. 32, Baix 5
ROSSA, ca la, VI. 39, Trencat 1
ROSSA, ca la, VI. 56, St.Esteve
ROSSA, cal, VI. 28, Vell 18
ROSSA, cal, VI. 28, Vell 8
ROSSA, cal PELUT DE CA LA, VI. 28, Vell 13
ROSSA DELS JUBILATS, la, VI. 30, Creu 5
ROSSET, cal, VI. 59, Barri Navàs
ROURE, el CAMP DEL, IV. 12
ROURE, el MARGET DEL, IV. 11
ROUREDA, la, IV. 12
ROURE DE LA BANCA, el, IV. 12
ROVELLÓN, el, VII. 67
ROVIRA, MAS, V. 22.
RUBIO, el, VII. 67
RUFINA, ca la, VI. 29, Nou 12
RUFINA, ca la, VI. 32, Baix 24

RUINAS, el, VII. 67
RUSSES, les MUNTANYES, IV. 11
RUYPER, el, VII. 65
SABATA, cal, VI. 25, Pl. Església 5
SABATA, cal, VI. 30, Creu 3
SABATER, cal, VI. 29, Nou 52
SABATER, cal, VI. 30, Creu 1
SABATER, cal, VI. 35, Manresa 18
SABATER, el, VI. 30, Creu 11
SABATERA, ca la, VI. 30, Creu 11
SABATERA, ca la, VI. 31, Raval 19
SABATERA, el PO DE LA, VI. 30, Creu 11
SABATERÓ, el, VI. 30, Creu 11
SACA, el, VII. 67
SACRA, ca la, VI. 35, Espanya s/n
SADURNÍ, cal, VI. 30, Creu 10
SADURNÍ, cal, VI. 37, Berga 3
SAGRERA, MAS, V. 22.
SALA, ca la VIUDA, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
SALA, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
SALA, les MAIOLES DE CAL, IV. 12
SALA, MAS, V. 23.44.
SALA, el RAMONET DE CAL, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
SALERO, cal, VI. 56, St.Esteve
SALITU, el, VII. 64
SALLENTÍ, cal, VI. 31, Raval 5
SALLENTÍ, el SERRAT DEL, IV. 11
SALOMÓN, el, VII. 67
SALTACARRILES, el, VII. 67
SALTADOR, la FONT DEL (Sallent), IV. 15
SALTADOR, el TORRENT DEL, IV. 14
SALTATRENES, el, VII. 67
SALU, el, VII. 64
SALVADOR, VII. 61
SALVADOR DELS POLLASTRES, cal, VI. 31, Raval 12
SALVADOR DEL TORRENT, el, VI. 34, Torrent 1
SANDALIO, el, VII. 67
SANGENÍS, cal, VI. 57, Rabeia
SANGÜESA, cal, VI. 37, Berga 20-22
SANGÜESA, cal, VI. 37, Berga 7
SANMIQUEL, cal, VI. 32, Baix 42
SANMIQUELA, la, VI. 32, Baix 42
SANSA, cal, VI. 35, Manresa 20
SANSÓN, el, VII. 67
SANT, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
SANT, cal, VI. 29, Nou 2

SANT, cal, VI. 30, Creu 15
 SANT, cal, VI. 31, Raval 9
 SANT, cal, VI. 33, Monges 7
 SANT, el PACO DE CAL, VI. 31, Raval 9; VI. 33, Monges 7
 SANTA CECÍLIA, MAS, V. 23.14.
 SANTA CECÍLIA, el PLA DE, IV. 11
 SANTA CECÍLIA, el PONT DE, IV. 16
 SANTA CECÍLIA, el TORRENT DE, IV. 14
 SANTA CECÍLIA DE VILAFRONS, IV. 18
 SANTA CÍLIA, MAS, V. 23.14.
 SANTA CÍLIA, el PLA DE, IV. 11
 SANTACREU, la ROUREDA DEL, IV. 12
 SANTACREU DEL MUJAL, el, VII. 63
 SANTA MARGARIDA DE L'ALOU, IV. 18
 SANTA MARIA, la FEIXA DE, IV. 11
 SANTA MARIA, la FEIXA DE, IV. 12
 SANTA MARIA, l'HORT DE, IV. 13
 SANTA MARIA, el PONT DE, IV. 16
 SANTA MARIA, el TORRENT DE, IV. 14
 SANTA MARIA DE BALSARENY, ESSLÉSIA PARROQUIAL DE, IV. 18
 SANTA MARIA DE BALSARENY, ESSLÉSIA PARROQUIAL DE, IV. 18
 SANT ANTONI, cal, VI. 31, Raval 4
 SANT ANTONI, CARRER, IV. 21; VI. 44
 SANT ANTONI, el VENTURA DE CAL, VI. 31, Raval 4
 SANTASUSANA, la FONT SOTA LES GRANGES DE CAL, IV. 15
 SANT DIUMENGE, la COMA DE, IV. 11
 SANT DOMÈNEC, CARRER, IV. 21; VI. 29
 SANT DOMINGO, VI. 29, Nou 19
 SANT ESTEVE, cal, VI. 56, St. Esteve
 SANT ESTEVE, FÀBRICA DE, IV. 19
 SANT ESTEVE, el SERRAT DE, IV. 11
 SANT ESTEVE, el TORRENT DE, IV. 14
 SANT ESTEVE DE LA COLÒNIA SOLDEVILA, IV. 18
 SANT ISCLE I SANTA VICTÒRIA, IV. 18
 SANT JAUME DE PUIGDORCA, IV. 18
 SANT JOAN DE L'ALOU, IV. 18
 SANT JORDI, la FONT DE, IV. 15
 SANT JOSEP, CARRER, IV. 21; VI. 43
 SANT MARC, CARRER DE, IV. 21; VI. 38
 SANT MARC, els HORTS NOUS DE, IV. 13
 SANT MIQUEL, la CLAPA DE, IV. 12
 SANT PARE, VII. 61
 SANT PARE, el, VI. 32, Baix 14
 SANTPEDOR, el, VII. 67
 SANT PERE, el CAMP DE, IV. 12
 SANT PERE, MAS, V. 23.44.

SANT PERE, el PLA DE, IV. 11
SANT PERE, la RIERA DE, IV. 14
SANTS PERES, els, IV. 11
SANT TOMÀS, la FONT DE, IV. 15
SANT VICENÇ, el SERRAT DE, IV. 11
SANT VICENÇ, el TORRENT DE, IV. 14
SARA, ca la, VI. 29, Nou 44
SARA, la, VI. 29, Nou 44
SARA DE CAL ROSENDO, la, VI. 29, Nou 44
SARDINA, cal, VI. 26, Trull 10
SARDINA, cal, VI. 41, Mel 14
SARDINA, l'ESTEVE DE CAL, VI. 41, Mel 14
SARDINA, l'ESTEVET DE CAL, VI. 26, Trull 10; VI. 29, Nou 7
SARDINA, el PEPITO DE CAL, VI. 26, Trull 10; VI. 41, Mel 14
SARDINA, el RAMON DE CAL, VI. 41, Mel 14
SARDINA DEL CARRER DE BAIX, cal, VI. 32, Baix 14
SARGANTANA, el, VII. 63
SARGENTO BACALAO, El, VII. 67
SARGENTO GARGAJO, El, VII. 64
SARGENTO MALACARA, El, VII. 67
SARMENTS, CARRER DELS, IV. 21
SARRI, cal, VI. 33, Monges 7
SARRI, cal, VI. 47, Nord 15
SASTRE, cal, VI. 33, Monges 12
SASTRE, el, VII. 64
SASTRE, ca l'ANTÒNIA DE CAL, VI. 33, Monges 8
SASTRE, la FONT DEL (Sallent), IV. 15
SASTRE, el TORRENT DEL, IV. 14
SASTRE ARNAUS, cal, VI. 33, Monges 12
SASTRE FONT, cal, VI. 29, Nou 5
SASTRE FONT, cal, VI. 30, Creu 17
SASTRE LLARG, el, VI. 30, Creu 17
SASTRE LLARG, El, VII. 61
SASTRE MORELL, cal, VI. 29, Nou 5
SASTRE MORELL, cal, VI. 30, Creu 23
SASTRE NOGUERA, cal, VI. 33, Monges 8
SASTRET, cal, VI. 37, Berga 8
SATÉLITE, El, VII. 67
SAÛC, el PLA DEL, IV. 11
SAÛC, els PLANS DEL, IV. 11
SAVOIA, cal, VI. 28, Vell 34
SAVOIA, cal, VI. 33, Monges 3
SAVUC, els PLANS DEL, IV. 11
SEBI, el, VII. 64
SEC, el, VII. 67
SECO, El, VII. 67

SEDA, la DOLORETES DE LA, VI. 56, St.Esteve
 SEGUS, VII. 71
 SENSE, cal, VI. 35, Manresa 10
 SENYORA PUTETA, la, VII. 63
 SENYOR CIVIT, cal, VI. 35, Manresa 26
 SENYOR FRANCISCO, el TORRENT DEL, IV. 14
 SÈQUIA COBERTA, la, IV. 12
 SERAFINA DE CAL MAIOL, ca la, VI. 41, Mel 4
 SERAROLS, cal, VI. 29, Nou 23
 CEREROLS, la FONT DE (Cornet), IV. 15
 SERENA, el BOSC GRAN DEL, IV. 12
 SERENA, el COMELLAR DEL, IV. 12
 SERENO, cal, VI. 26, Trull 8
 SERENO, cal, VI. 31, Raval 18
 SERENO, cal, VI. 32, Baix 11
 SERENO, el FLORENCI DE CAL, VI. 31, Raval 18
 SERENO, el TON, VI. 32, Baix 11
 SERENO RETIRAT, cal, VI. 32, Baix 11
 SERRA, la, IV. 12
 SERRA, cal, VI. 28, Vell 4-b
 SERRA, cal, VI. 35, Manresa 9
 SERRA, les COMES DEL, IV. 11
 SERRA, les COSTES DEL, IV. 11
 SERRA, l'ERA DE CAL, IV. 12
 SERRA, l'ERA DEL, IV. 12
 SERRA, les MAIOLES DEL, IV. 12
 SERRA, el PONT DEL, IV. 16
 SERRA, TORRENT DEL, IV. 14
 SERRA BOIG, el, VII. 67
 SERRA DE LA PLAÇA, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
 SERRA DEL LLOC, MAS, V. 22. Cf. VI, Ajuntament, 2
 SERRADET, el, IV. 11
 SERRAMITJANA, IV. 11
 SERRANDO, cal, VI. 56, St. Esteve
 SERRANILLO, El, VII. 67
 SERRANO CONSTRUCCIONS, VI. 34, Torrent 5
 SERRA-SANÇ, el TORRENT DE, IV. 14
 SERRES, les, IV. 12
 SERROTA, la, IV. 11
 SERVACQUA, VI. 60, Polígon
 SERVERA, el SERRAT DE LA, IV. 11
 SERVERES, la BAGA DE LES, IV. 11
 SERVERES, el PLA DE LES, IV. 11
 SEUVA, la, V. 23.08.
 SEUVA, el BOSC DE LA, IV. 12
 SEUVA, el CLOT DE LA, IV. 11

SEUVA, el CLOT DE LA, IV. 14
SEUVA, la COMA DE LA, IV. 11
SEVE, el, VII. 64
SEVEN, bar, VI. 30, Creu 21
SEVERINO, el, VI. 37, Berga 24
SEVERINO, el COBERT DEL, VI. 37, Berga 24
SGRIP'S, l', VI. 42, Balmes 25
SHERIFF, el, VII. 67
SIDRAL, el, VI. 41 bis, Pl. Mel
SIETEMACHOS, El, VII. 67
SIETEMESINO, El, VII. 67
SIETEMULAS, El, VII. 67
SIETE ONCE, El, VII. 67
SIETEPOLVOS, El, VII. 67
SIFONAIRE, cal VI. 34, Torrent
SIFONER, la TERRA DEL, IV. 12
SIFONERO, cal VI. 34, Torrent
SILLER, cal, VI. 38, Sant Marc 23
SILLERA, la, VI. 38, Sant Marc 23
SIMON, cal, V. 24.15.e.
SIMONET, cal, VI. 35, Manresa 7
SIMONET, la GARRELLA DE CAL, VII. 63
SINCULO, El, VII. 67
SINDICAT, el, VI. 27, Pl. Ajuntament 4
SINDICAT (DELS PAGESOS), el, VI. 39, Trencat s/n
SINDICAT (DELS PAGESOS), el, VI. 41, Mel 1-3
SÍQUIA, la, IV. 14
SÍQUIA, CARRER DE LA, IV. 21; VI. 54
SÍQUIA COBERTA, la, IV. 14
SÍQUIA DE MANRESA, la, IV. 14
SÍQUIA DEL MOLÍ, la, IV. 14
SIQUIAIRE, cal VI. 58, Vilafruns
SIQUIAIRE, cal, VI. 38, Sant Marc 5
SISAMI, cal (QUICO), VI. 37, Berga 8
SISAMI, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 5
SISAMI, el, VI. 27, Pl. Ajuntament 2
SISAMI, el, VI. 30, Creu 19
SISAMI, el, VI. 37, Cra. Berga 8
SIS DITS, el, VII. 64
SNOOPY, l', VI. 35, Manresa 20
SOBIRANA, cal, VI. 29, Nou 49
SOBIRANA, el CAP DE, IV. 11
SOBIRANA, la COSTA DE, IV. 11
SOBIRANA, cal JOAN DE, VI. 50, Coromina 22
SOBIRANA, el PONT DE, IV. 16
SOBIRANA, la RASA DE, IV. 14

SOBIRANA, la RIERA DE, IV. 14
 SOBIRANA, el SOLDEVALL DE LA VINYA DE, IV. 11
 SOBIRANA, el TORRENT DE, IV. 14
 SOBIRANA, el ZIDRO DE, VI. 50, Coromina 22
 SOBIRANA DE FERRANS, V. 23.04.
 SOBIRANA DE FERRANS, SANTA MARIA DE, IV. 18
 SOBIRANA DE FERRANS, SANT DOMINGO DE, IV. 18
 SOBIRANA DE FERRANS, SANT JOAN DE, IV. 18
 SOBIRANA DE FERRANS, SANT RAMON DE, IV. 18
 SOBRE EL CAMÍ DE BERGA, IV. 12
 SOBRE EL CAMÍ DEL MUJAL, IV. 12
 SOBRE EL CAMÍ RAL, IV. 12
 SOBRE EL LLOC, IV. 12
 SOBRERROCA, el MOLÍ DE, IV. 20
 SOCA, la RASA DE LA, IV. 14
 SOCARRADES, les, IV. 12
 SOCIEDAD DE CAZA, PESCA Y PAJARIL, VII. 71
 SOCIETAT DE CAÇA I OCELLAIRE DE BALSARENY, VII. 71
 SOCIETAT DE PESCA DE BALSARENY, VII. 71
 SOCIETAT OCELLAIRE "EL PINSÀ TORRAT", VII. 71
 SOLÀ, el, IV. 12
 SOLÀ, cal, VI. 37, Berga 29
 SOLÀ, l'ACLAU DEL, IV. 12
 SOLÀ, la BAGA DEL, IV. 11
 SOLÀ, la BAGA DE LA CREU DEL, IV. 11
 SOLÀ D'ALADERNET, el, V. 23.09.
 SOLÀ, ca la PEPA DEL, VI. 34, Torrent 6
 SOLÀ, el SERRAT DE LA VINYA DEL, IV. 11
 SOLÀ, la SOLANA DEL, IV. 11
 SOLÀ, la VINYA DEL, IV. 12
 SOLDAO DESCONOCÍO, EI, VII. 67
 SOLDAVALL DE LA VINYA DE SOBIRANA, el, IV. 11
 SOL DE MEDIANOCHE, el, VI. 33, Monges 5
 SOL DE MEDIANOCHE, el, VII. 63
 SOLDEVILA, SANT ESTEVE DE LA COLÒNIA, IV. 18
 SOLEIA, la, IV. 12
 SOLEIA, el TORRENT DE LA, IV. 14
 SOLEIA, la SERRA DE LA, IV. 11
 SOLEIES, les, IV. 12
 SOLER, cal, VI. 31, Raval 8
 SOLER, cal, VI. 32, Baix 8
 SOLER, MAS, V. 22.
 SOLER, la RITETA DE CAL, VI. 32, Baix 8
 SOLER, la VINYA DEL, IV. 12
 SOLERA, la, IV. 12
 SOLERÀS, la COSTA DEL, IV. 11

SOLEROT, el, IV. 12
SOLLABURROS, El, VII. 67
SOLSONA, cal, VI. 28, Vell 33
SOMBRILLA, el, VII. 65
SOPA, cal, VI. 32, Baix 11
SOPA, cal, VI. 32, Baix 18
SOPA, el TON, VI. 32, Baix 18
SORDILLO, El, VII. 64
SORRY, el, VII. 65
SPAINTIR, IV. 19
SPLAY MODA, VI. 33, Monges 11
SUÀREZ, cal, VI. 30, Creu 17
SUBIRÀ, cal, VI. 57, Rabeia
SUELLABURROS, El, VII. 67
SUSAINA, cal (ca la), VI. 30, Creu 13
TABURETE, El, VII. 67
TACONES, El, VII. 67
TALEGO, El, VI. 45, Costeta 16
TALLER COROMINAS, VI. 35, Manresa 16
TALLER FERNÁNDEZ, VI. 59, Polígon
TALLERS ANDREU, VI. 60, Polígon
TAMBORES, El, VII. 67
TANA, la VI. 56, St. Esteve
TANA, la, VII. 61
TANA, la, VII. 63
TANATORI, el, IV. 19
TANO, cal, VI. 56, St. Esteve
TAP, CARRER DEL, IV. 21; VI. 57
TAP, la FONT DEL, IV. 15
TÀPIES, el PONTARRÓ DE LES, IV. 16
TÀPIES, TORRENT DE LES, IV. 14
TARGA, el, VII. 64
TARRANQUER, cal, VI. 26, Trull 14
TARRANQUER, cal, VI. 32, Baix 2
TARRANQUER, cal, VI. 35, Manresa 3
TARRANQUER, l'EMÍLIA DE CAL, VI. 35, Manresa 3
TARRANQUER PETIT, cal, VI. 35, Manresa 4
TARTAJA, El, VII. 67
TARTALIA, El, VII. 67
TARTAMUT, cal, VI. 37, Berga 3
TARZAN, el, VII. 64
TATXETA, cal, VI. 30, Creu 13
TAVERNA, la, IV. 19
TAVERNA, la, VI. 28, Vell 4
TEIA, la, VI. 29, Nou 31
TEIXIDOR, cal, VI. 29, Nou 31

TEIXIDORA, ca la, VI. 29, Nou 31
 TEIXIDORA, ca la, VI. 30, Creu 10
 TEIXIDORA, la, VII. 61
 TEIXIDORA, l'ANITA DE CA LA, VI. 29, Nou 31
 TEIXIDORA, la LOLA DE CA LA, VI. 29, Nou 31
 TELIS, cal, VI. 32, Baix 34
 TEM, cal, VI. 29, Nou 56
 TEM, cal, VI. 31, Raval 22
 TEMA, VI. 29, Nou 56
 TEMBLEQUE, El, VII. 67
 TEMPLA, El, VII. 67
 TENDERIC, el MOLÍ DE, IV. 20
 TERESA DE LES COTS, ca la, VI. 37, Berga 6
 TERESETA DE LES COTS, la, VII. 63
 TERESINA DE CAL CORRONAIRE, la, VI. 56, St. Esteve
 TERESITA, el, VII. 64
 TERESONA, ca la, VI. 32, Baix 5
 TERESONA DE CAL ROSÓ, la, VI. 32, Baix 5
 TERRADOS, cal, VI. 32, Baix 40
 TERRERS, la CASETA DEL PLA DE, V. 24.12.
 TERRERS, el PLA DE, IV. 11
 TERROPER, el MARGE DEL, IV. 11
 TETAGRAN, cal, VI. 30, Creu 12
 TEULER, cal, VI. 29, Nou 18
 TEULER, l'ESTEVE DE CAL, VI. 32, Baix 21; VI. 29, Nou 18
 TEULERIA, la, V. 24.28.
 TEULERIA, el PLA DE LA, IV. 11
 TEULERIA, el TORRENT DE LA, IV. 14
 TEVEIÓ, cal, VI. 29, Nou 38
 TEVEIÓ, cal, VI. 54, Síquia 5
 TEVEIÓ, el NAN DE CAL, VII. 64
 TEVEIÓ, el PONT DEL, IV. 16
 TEVEIÓ, el TORRENT DEL, IV. 14
 TEVEIONA, la, VI. 29, Nou 38
 TEVEIONET, el, VI. 29, Nou 38
 TEXPACK, IV. 19
 THE KILLERS, VII. 71
 TIÀ, cal, VI. 30, Creu 10
 TIANET, cal, VI. 30, Creu 10
 TIANET DE CAL PARADOR, el, VI. 38, Sant Marc 1
 TI CARRETER, cal, VI. 37, Berga 2
 TICO, cal, VI. 28, Vell 9
 TICO, cal, VI. 33, Monges 3
 TICO, cal, VI. 35, Manresa 15
 TI DE CAL MERENCI, el, VI. 35, Manresa 2
 TIERRECITA, El, VII. 67

TIERRECITAS, EI, VII. 67
TILINO, el, VII. 64
TIMONAR, el, IV. 12
TIMONS, els, IV. 12
TIMONS, CARRER DELS, IV. 21
TINA CÀRNER, la, VII. 65
TINAJAS, EI, VII. 64
TINAJAS, EI, VII. 67
TINAJILLAS, EI, VII. 67
TINCO, cal, VI. 59, Barri Navàs
TINET, cal, VI. 28, Vell 38
TINUS, cal, VI. 34, Torrent 5 (19)
TINUS, l'ESTEVET DE CAL, VI. 34, Torrent 5
TINYOL, cal, VI. 29, Nou 39
TINYOL, cal, VI. 29, Nou 5
TINYOL, cal, VI. 30, Creu 31
TÍO CUCO, EI, VII. 67
TÍO JOAQUÍN, EI, VII. 63
TÍO LA MOTO, EI, VII. 67
TÍO LAS OCAS, EI, VII. 67
TÍO LOS BURROS, EI, VII. 67
TÍO LOS CARACOLES, EI, VII. 67
TÍO LOS CONEJOS, EI, VII. 67
TÍO MARCOS, EI, VII. 64
TÍO REMANGAPUÑOS, EI, VII. 67
TÍO REMANGAS, EI, VII. 67
TÍO REVENTAO, EI, VII. 67
TÍO SOGAS, EI, VII. 67
TIRES, el SERRADET DE LES, IV. 11
TOBALO, EI, VII. 67
TOCAYO, EI, VII. 67
TOL·LA, cal, VI. 31, Raval 5
TOL·LA, cal, VI. 38, Sant Marc 21
TOL·LA, cal BENITO DE CAL, VI. 29, Nou 66
TOMAQUERES, el, VII. 63
TOMASA VEIXINERA, ca la, VI. 38, Sant Marc s/n
TOMASET, cal, VI. 31, Raval 19
TOMASET, cal, VI. 33, Monges 4
TOMASET, el, VI. 31, Raval 19
TOMASETA, ca la, VI. 31, Raval 19
TOMÀS VEIXINER, cal, VI. 31, Raval 19
TOMÀS VEIXINER, cal, VI. 33, Monges 4
TOMBES, el SERRAT DE LES, IV. 11
TON, cal, V. 24.15.h.
TON BAIX, cal, VI. 31, Raval 19
TON BORD, cal, V. 24.15.h.

TON COTONER, cal, VI. 30, Creu 19
 TON COTONER, cal, VI. 37, Berga 8
 TON DE CA LA VÈRIA, el, VI. 32, Baix 4
 TON DE CA L'OLIVER, el, VI. 28, Vell 21
 TON DE CA L'OLIVER, el, VI. 29, Nou 44
 TON DE LA CREU, cal, VI. 30, Creu 19
 TON DE LA CREU, cal, VI. 37, Berga 8
 TON DEL CAFÈ, cal, VI. 30, Creu 27
 TON DEL CAFÈ, el, VI. 30, Creu 24 i 27
 TONET DE CAL MARXANT, el, VI. 29, Nou 8, Nou 41
 TON GRANOTA, el, VI. 56, St. Esteve
 TONI DE LA FASSINA, cal VI. 34, Torrent 7 (21)
 TON LLUCI, cal, VI. 29, Nou 52
 TON OLIVER, cal, VI. 32, Baix 32
 TON PERICO, cal, VI. 56, St. Esteve
 TON ROS, cal, VI. 29, Nou 42
 TONS, cals, VI. 32, Baix 32
 TON SEC (D'AVINYÓ) cal, VI. 33, Monges 7
 TON SERENO, el, VI. 32, Baix 11
 TON SOLÀ, cal, VI. 32, Baix 30
 TON SOLÀ, cal, VI. 37, Berga 6
 TON SOPA, cal, VI. 32, Baix 32
 TON SOPA, el, VI. 32, Baix 18
 TONTERÍAS, el, VII. 67
 TONTO PALÀ, EI, VII. 67
 TON VERRO, el, VII. 63
 TORD, V. 23.38.
 TORD, la BAGA DE, IV. 11
 TORD, FONT DE, IV. 15
 TORD, la RIERA DE, IV. 14
 TORD, cal VICENÇ DE, VI. 56, St. Esteve
 TORD, els VINYALS DE, IV. 12
 TORD, la VINYA VELLA DEL CIRER DE, IV. 12
 TORERO, EI, VII. 67
 TORÍBIO, cal, VI. 32, Baix 5
 TORÍBIO DE CAL ROSÓ, el, VI. 32, Baix 5
 TORÍBIO DE CAL XURA, el, VI. 32, Baix 5 i 19
 TORRAÍCO, EI, VII. 64
 TORRAS (PALETA), cal, VI. 31, Raval 28
 TORRE, la BAGA DE LA, IV. 11
 TORRE, els OLIVERS DE LA, IV. 11
 TORRE, el PLA DE LA, IV. 11
 TORRE, el SERRAT DE LA, IV. 11
 TORRE, la SERRA DE LA, IV. 11
 TORRE DE CASTELLNOU, la, IV. 19
 TORRE DEL GIL, la, V. 23.36.

TORRE DEL GIL, cal PERE DE LA, VI. 37, Berga 31
TORRE DELS MOROS, la, IV. 19
TORREGASSA, cal, VI. 28, Vell 2
TORRENT, el, IV. 14
TORRENT, cal, VI. 34, Torrent 1 (15)
TORRENT, BAIXADA DEL, IV. 21; VI. 34
TORRENT, la FONT DEL, II. 21
TORRENT, el MARC DEL, VI. 34, Torrent 1
TORRENT, el SALVADOR DEL, VI. 34, Torrent 1
TORRENTS, cal, VI. 25, Pl. Església 5
TORRENTS, MAS, V. 23.24.
TORRES, cal, V. 24.15.k.
TORRES, el, VI. 29, Nou 24
TORRES, el SERRAT DE LA VINYA DEL, IV. 11
TORRES DE VILAMAJOR, MAS, V. 23.27.
TORRETA, la, IV. 19.
TORT, cal, VI. 31, Raval 27
TORTAS, El, VII. 65
TORTILLAS, El, VII. 67
TORTUGA, El, VII. 67
TOSCA, la FONT DE LA (Sallent), IV. 15
TOSQUER, el MAS, V. 23.12.
TOT A CENT, VI. 41 bis, plaça Mel
TOT A CENT, VI. 48, Travessera 47
TOT INSTA, VI. 48, Travessera 77
TRABUCO, El, VII. 67
TRAGINERS, els, VI. 53, Avinyó 2
TRAGINERS, els, VI. 59, Polígon
TRAGINERS, el PONT DELS, IV. 16
TRAGINERS, RESTAURANT ELS, IV. 19
TRAGINERS, la RIERA DELS, IV. 14
TRANQUET, VII. 61
TRAVER, cal, VI. 26, Trull 2
TRAVER, cal, VI. 27, Pl. Ajuntament 4
TRAVER, cal, VI. 28, Vell 31
TRAVERSERA, la, IV. 21; VI. 48
TRAVOLTÍN, El, VII. 65
TREMENDO, El, VII. 67
TRENCAI, CARRER, IV. 21; VI. 39
TRES HEREUS, el SERRAT DELS, IV. 11
TRES RIERES, les, IV. 12
TRES RIERES, les, IV. 14
TRESSENAIES, cal, VI. 43, Sant Josep 2
TRESSENAIES, el, VII. 67
TRIA, la, V. 23.40.
TRIBUNAL, cal, VI. 59, Barri Navàs

TRISTET, cal, VI. 26, Trull 14
TRISTET, cal, VI. 32, Baix 2
TROKALANA, ca la CARME, VI. 33, Monges 7 i 11
TROMPELLÓN, El, VII. 67
TROMPETILLA, El, VII. 67
TROPEZÓN, El, VII. 67
TRÒPIC, BAR, VI. 58, Vilaforns
TRUGUET, el COLLET DEL, IV. 11
TRULL, el CAMP DEL, IV. 12
TRULL, CARRER DEL, IV. 21; VI. 26
TUDELA, cal, VI. 28, Vell 20
TUDELA, cal, VI. 47, Nord 1
TUDELA, El, VII. 67
TUMÒBIL, cal, VI. 56, St. Esteve
TURI, el, VII. 64
TWÍSTER, el, VII. 64
TXANG, el, VII. 65
TXITXÍ, el, VII. 63
TXÒFER, cal, VI. 56, St. Esteve
TXÒFER, l'ASSUNCIÓN DE CAL, VI. 56, St. Esteve
UNCLO, l', VII. 63
UNIÓ CICLISTA ALT LLOBREGAT, VII. 71
UNIÓ ESPORTIVA BALSARENY, VII. 71
UNIÓN EXPLOSIVOS RÍO TINTO, S.A., IV. 19
VALÈNCIA, el, VII. 65
VALENT, cal, VI. 28, Vell 15
VALENT, cal, VI. 30, Creu 5
VALENT, el CAMÍLIO, VI. 28, Vell 15
VALENT, cal RAMON, VI. 28, Vell 16
VALENTÍ DE CA LA MINGA, el, VI. 29, Nou 34
VALENTÍ DEL CALLARÍS, cal, VI. 29, Nou 34
VALENTINA SORDA, la, VII. 63
VALGO O NO VALGO, El, VII. 64
VANGUARDIA, la, VII. 67
VAQUERO, El, VII. 67
VARILLAJE, el, VII. 67
VARISTO, cal, VI. 31, Raval 3
VEIXINA, el, VII. 64
VEIXINA, la, VII. 64
VELL, CARRER, IV. 21; VI. 28
VELLA TEMA, ca la, VI. 29, Nou 56
VELL FOTÈS, cal, VI. 33, Monges 7
VELLS, els HORTS, IV. 13
VENTURA DE CAL SANT ANTONI, el, VI. 31, Raval 4
VERBON, cal, VI. 35, Manresa 38
VERDAGUER, CARRER DE JACINT, IV. 21; VI. 31

VERD PUIG, VI. 51, Bruc 1 (50)
VEREMUNDA DE CAL CREUS, la, VI. 28, Vell 8
VERGARA, cal, VI. 30, Creu 19
VERGE DE MONTSERRAT, CASAL, VI. 25, Pl. Església 5
VERGER, el TORRENT, IV. 14
VERGERS (VERGÉS), el TORRENT, IV. 14
VÈRIA, ca la, VI. 32, Baix 4
VÈRIA, el TON DE CA LA, VI. 32, Baix 4
VERNEDA, la, IV. 11
VERNEDA, el TORRENT DE LA, IV. 14
VERNISSATS DAIGAR, VI. 60, Polígon
VEVA, ca la, VI. 40, Cadí 1
VEVA CARBONERA, ca la, VI. 40, Cadí 1
VEVA DE CAL CARBONER, ca la, VI. 40, Cadí 1
VIA, el PONT DE LA, IV. 16
VIA CRUCIS DEL CAMÍ DEL CASTELL, IV. 18
VIA DEL TREN, el CAMÍ DE LA, IV. 12
VÍBORA, El, VII. 67
VICENÇ DE L'OLIVA, cal, VI. 28, Vell 25
VICENÇ DE L'OLIVA, cal, VI. 29, Nou 27
VICENÇ DE TORD, cal, VI. 56, St. Esteve
VICENÇ OLIVA EIXUTA, el, VI. 28, Vell 25
VICENTA, ca la, VI. 39, Trencat s/n
VÍCTOR, cal, VI. 32, Baix 38
VÍCTOR, el QUIM DE CAL, VI. 32, Baix 38
VÍCTOR, la VINYA DEL, IV. 12
VICTORI, cal, VI. 29, Nou 64
VICTORI, cal, VI. 35, Manresa 8
VIEJA, La, VII. 67
VIEJO ESTÚPIDO, El, VII. 67
VILA, cal, VI. 53, Avinyó 2
VILA DE LA COMPRATIVA, cal, VI. 30, Creu 18
VILAFRUNS, BARRI DE, VI. 58
VILAFRUNS, FÀBRICA DE, IV. 19
VILAFRUNS, la FONT DE, IV. 15
VILAFRUNS, les MAIOLES DE, IV. 12
VILAFRUNS, la MASIA DE, V. 23.15
VILAFRUNS, el PONT DE, IV. 16
VILAFRUNS, el PONTARRÓ DE (LA FÀBRICA) DE, IV. 16
VILAFRUNS, el PONTARRÓ DE (LA MASIA DE), IV. 16
VILAFRUNS, la RASA DE, IV. 14
VILAFRUNS, SANTA BÀRBARA DE, IV. 8.9.
VILAFRUNS, SANTA CECÍLIA DE, IV. 18
VILAFRUNS, el TORRENT DE, IV. 14
VILALLONGA, el MOLÍ DE MATEU, IV. 20
VILAMAJOR, la CASA NOVA DEL PLA DE, V. 24.16.

VILAMAJOR, la COROMINA DE, V. 23.21.
 VILAMAJOR, MAS, V. 23.20.
 VILAMAJOR, MAS GUILLEMPERE DE, V. 23.22.
 VILAMAJOR, MAS TORRES DE, V. 23.27.
 VILAMAJOR, el PLA DE, IV. 11
 VILAMAJOR, el PLA DE, V. 23.20.
 VILAMAJOR, els PLANS DE, IV. 11
 VILAR, cal, VI. 28, Vell 26
 VILAR, el, V. 23.18.
 VILAR, la BASSA DEL, IV. 14
 VILAR, la FONT DEL, IV. 15
 VILAR, el PLA DEL, IV. 11
 VILAR, el PONT DEL, IV. 16
 VILAREDES, MAS, V. 22.
 VILAREDES, la SELVOTA DE LES, IV. 12
 VILARÓ, cal, VI. 29, Nou 45
 VILARONA, ca la, VI. 29, Nou 45
 VILARONA, ca la, VI. 51, Bruc s/n
 VILA-SECA, la BAGA DE, IV. 11
 VILLAR, MAS, V. 22.
 VILOI, VII. 61
 VINYA DEL MARTÍ, EL TORRENT DE LA, IV. 14
 VINYAVELLA, la DOLORETES DE CAL, VI. 56, St.Esteve
 VINYES, AVINGUDA DE LES, IV. 21
 VINYOTES, la, VI. 56, St. Esteve
 VINYOTS, el, VI. 56, St. Esteve
 VIÑAS, cal = el MOLÍ, IV. 19
 VIÑAS, cal, VI. 41, Mel 12
 VIÑAS, la FONT DEL, IV. 15
 VIÑAS COMA, PLAÇA DE RICARD, IV. 21; VI. 33
 VIOLINA, la, VII. 61
 VIRANES, el, VII. 63
 VIRUTAS, cal, VI. 42, Balmes 9
 VIRUTAS, El, VII. 67
 VISCO PARDALES, El, VII. 67
 VIU, cal, V. 24.15.p.
 VIU, l'HORT DEL, IV. 13
 VIUDA SALA, ca la, VI. 27, Pl. Ajuntament 1
 VIUDO, El, VII. 67
 VOCALISTES, les, VII. 64
 VOLTA DE SALLENT, la, IV. 12
 XALET, el, VI. 35, Manresa 19
 XALETS, els, VI. 58, Vilaforns
 XALOC, el, VI. 28, Vell 4-a
 XANDRI, cal, VI. 28, Vell 29
 XAPA, el, VII. 65

XE, cal, VI. 29, Nou 26
XECÓ, cal, VI. 26, Trull 10
XEIXA, ca la. VI. 26, Trull 10
XEIXO, cal, VI. 42, Balmes 1
XELIS, cal, VI. 29, Nou 46
XEN, cal, VI. 31, Raval 6
XENA, la, VI. 31, Raval 6
XEN DE DALT, cal, VI. 31, Raval 1
XEPRIÀ, cal, VI. 35, Manresa 3
XÈRIF, el, VII. 64
XERRIC, el, VII. 64
XESC VILAR, cal, VI. 29, Nou 30
XIC, el, VII. 61
XIGRONAIRE, cal, VI. 30, Creu 10
XIMO, cal, VI. 29, Nou 31
XIPILLOT, el, VII. 63
XIPRIÀ, cal, VI. 35, Manresa 3
XISCA, ca la, VI. 31, Raval 8
XISCA DEL CASTELL, la, VI. 58, Vilaforns
XIULA, cal, VI. 33, Monges 5
XIULA, el PEPET, VI. 33, Monges 5
XIXONS, cal, VI. 57, Rabeia
XORIGUERS, el BALÇ DELS, IV. 11
XULIU, VII. 61
XURA, cal, VI. 32, Baix 19
XURA, el TORÍBIO DE CAL, VI. 32, Baix 5 i 19
XURRERO, cal, VI. 35, Manresa 9
XURVIES, la BARRACA D'EN, IV. 12
XUT, cal, VI. 45, Costeta 16
XUT, el, VI. 45, Costeta 16
ZAMARRO, El, VII. 67
ZAPATERO, cal, VI. 35, Manresa 9
ZAPATERO, El, VI. 33, Monges 5
ZAPATERO, El, VII. 67
ZAPATILLAS, El, VII. 67
ZAPATONES, El, VII. 67
ZIDRET, cal, VI. 37, Berga 8
ZIDRO, el PONT DEL, IV. 16
ZIDRO, la FONT DEL, IV. 15
ZIDRO DE SOBIRANA, el, VI. 50, Coromina 22

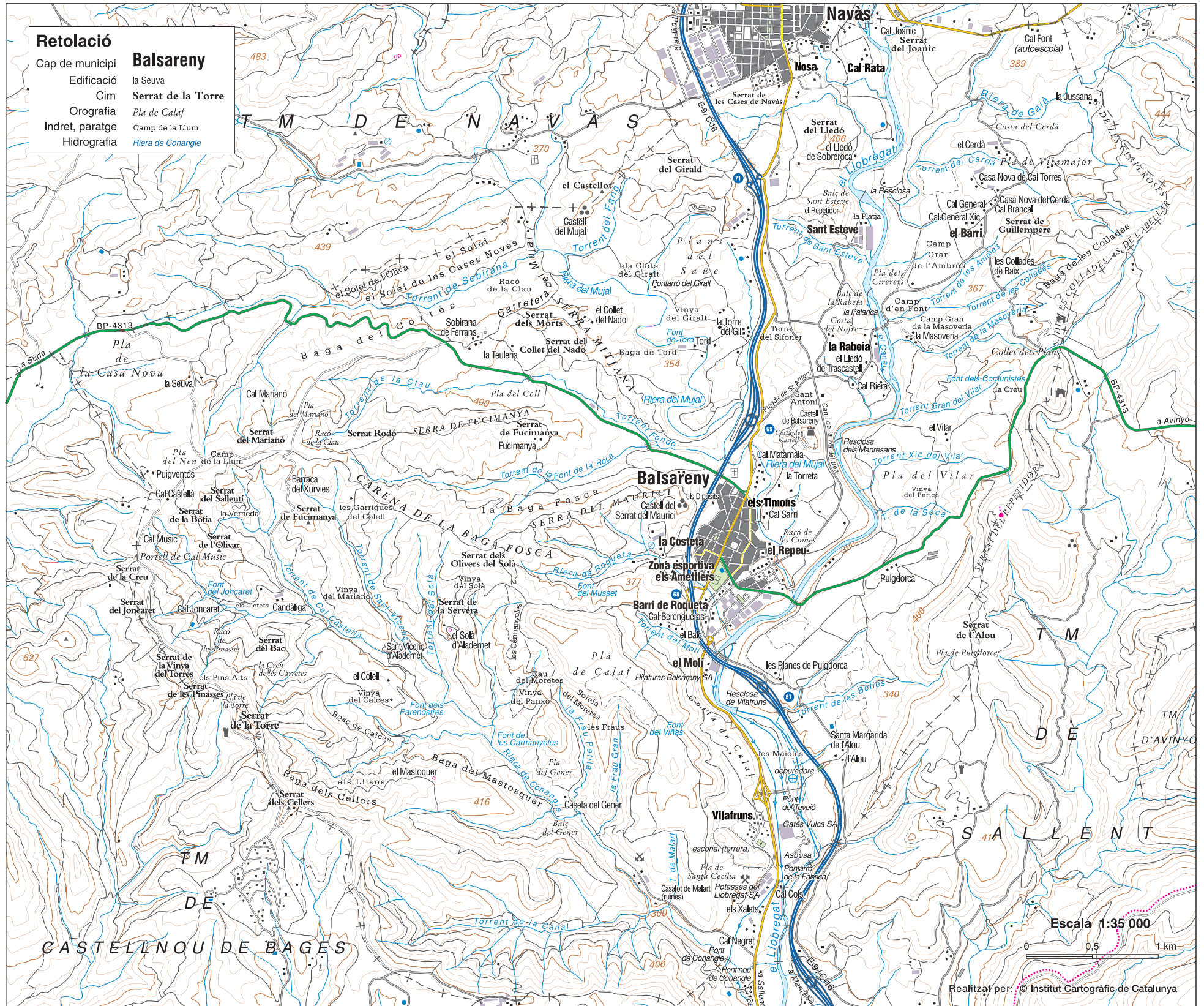

XIX. Mapes

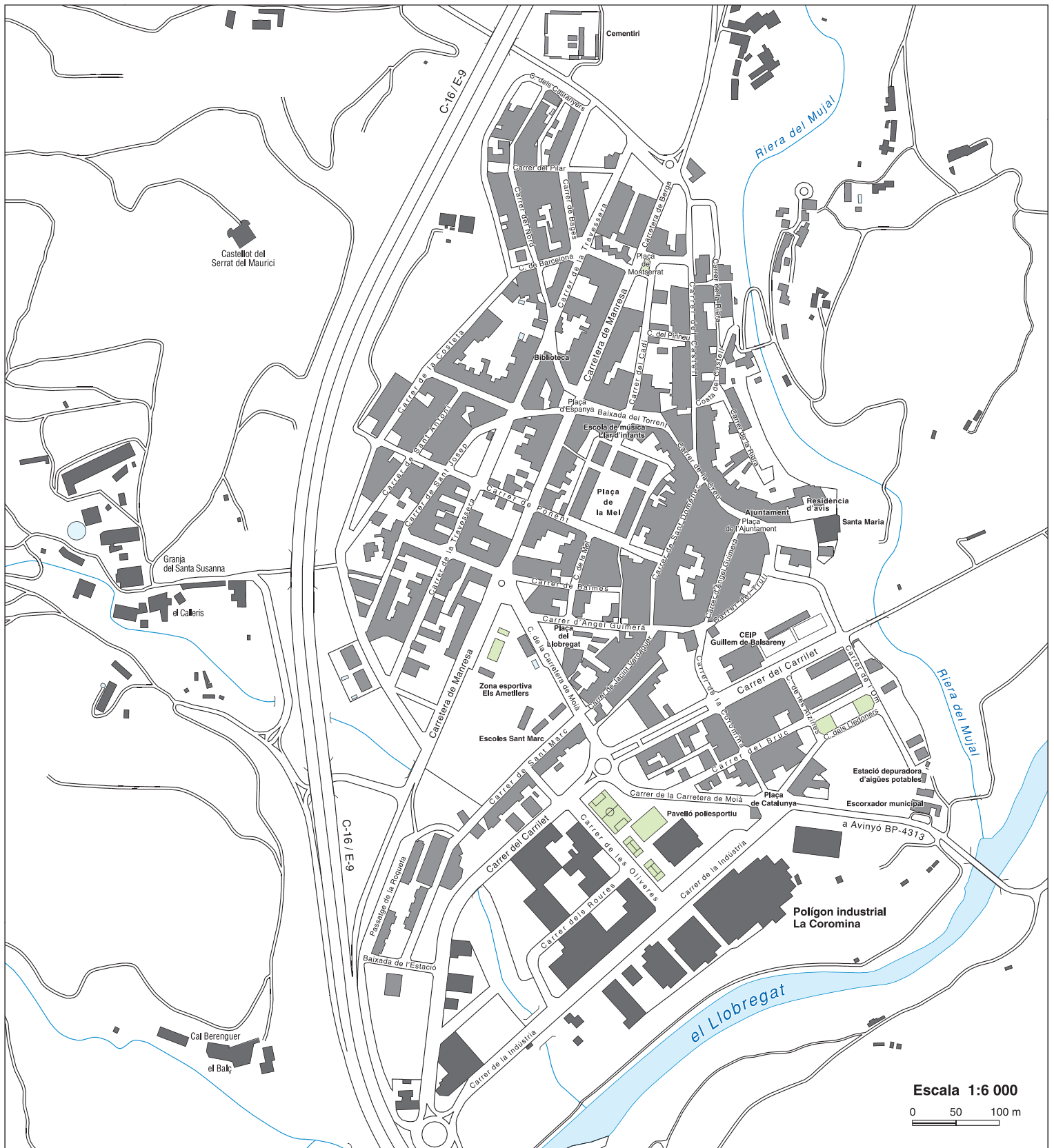
Mapa del municipi de Balsareny

Fons: Toponímia: autor. Planimetria i altimetria: extretes del Mapa comarcal de Catalunya 1:50 000. ICC.

Mapa del nucli de Balsareny

Fonts: Toponímia: autor. Planimetria i altimetria: extreptes del Mapa comarcal de Catalunya 1:5 000. ICC.

Col·lecció MONOGRAFIES

1. Toponímia del terme municipal de Vilablareix.
2. Computer assisted cartography and land use policy. Vith European Seminar.
3. Les ciutats petites i mitjanes a Catalunya: evolució recent i problemàtica actual. II Setmana d'Estudis Urbans a Lleida.
4. Comunicació de la I Reunión Científica del Grupo de Trabajo en Teledetección.
5. Cartografia de Catalunya i dels Països Catalans.
6. Història urbana i intervenció en el centre històric. III Setmana d'Estudis Urbans a Lleida.
7. Introducció general a la història de la cartografia. 1er curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
8. La cartografia de la Península Ibèrica i la seva extensió al continent americà. 2on curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
9. Cartografia peninsular (s. VIII-XIX).
10. La cartografia italiana. 3er curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
11. Inventari i estudi dels noms de lloc i de persona de l'antic terme d'Albarca (El Priorat).
12. La geografia i la història de Mont-ral a través de la seva onomàstica.
13. La cartografia dels Països Baixos. 4rt curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
14. Noms actuals i pretèrits del poble i terme de Torroja del Priorat.
15. La cartografia francesa. 5è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
16. Els noms de les formes del relleu.
17. Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins.
18. La cartografia dels països de parla alemanya. 6è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
19. La cartografia anglesa. 7è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
20. Noms de lloc i de persona i renoms del poble de Vallmoll.
21. La cartografia iberoamericana. 9è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
22. La cartografia catalana. 10è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
23. Plantejaments i objectius d'una història universal de la cartografia. 11è curs. Cicle de conferències sobre Història de la Cartografia.
24. Els noms de lloc, llinatges i renoms de l'Argentera.
25. Onomàstica de Fullella (Garrigues).
26. Granera. Recull onomàstic.
27. 4 pedres de... La telegrafia òptica a Catalunya.
28. Noms de lloc, cognoms i renoms de Vilallonga del Camp.
29. Castellcir. Recull onomàstic.
30. Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya.
31. Noms de lloc, llinatges i renoms de la Torre de Fontaubella.
32. La cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX).
33. Recull onomàstic de Sant Quirze Safaja.
34. Recull d'articles sobre cartografia i cartoteques.
35. Onomàstica d'Alcover.
36. Pals. Recull onomàstic.
37. Noms de lloc, de casa i de persona de Balsareny.

ISBN 978-84-393-8617-9

9 788439 386179